T. M. M. O. B.
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Sıra No. 26

TÜRKİ
ZİRAAT MÜHENDİSLİ

I. TEKNİK KONGRESİ

ANKAR
24-27 KASIM 19

CİLT: 2

Kemal GÖKÇORA

CİLD: 2

KONGRE TEBLİĞLERİ
ve
SERBEST TEBLİĞLER

İÇİNDEKİLER

KONGRE TEBLİĞLERİ

1 — Türkiye Tarımının Potansiyeli ve Tarım Politikasının Anahatları
2 — Tarımın Geliştirilmesinde Sosyal Faktörlerin Etkisi
3 — Türkiye'de Tarım Öğretimi ve Yayımı Sorunları
4 — Tarımsal Araştırmaların Geliştirilmesi
5 — Tarım Hizmetlerinin Reorganizasyonu
6 — Çiftçinin Teşkilâtlanması
7 — Tarım İşçileri ve Sorunları
8 — Tarım İle İlgili Mevzuat
9 — Türkiye Tarımında Sermaye ve Sorunları
10 — Tarımda Doğal Kaynakların Muhafazası ve Geliştirilmesi
11 — Toprak Reformu (Bu konudaki tebliğler Serbest Tebliğler arasına alınmıştır.)
12 — Tarımda Gelir Vergisi ve Tarımla İlgili Diğer Vergiler
13 — Tarım Ürünlerinin Pazarlanması ve Kontrolu
14 — Türkiye'de Tarım Ürünlerinin Fiyat Politikası
15 — Türkiye Hayvancılığı ve Sorunları

SERBEST TEBLİĞLER

1 — Toprak Reformu Meseleleri (Prof. Reşat AKTAN)
2 — Toprak Reformuna İlişkin Görüşler (Hasan YETENER)
3 — Ziraî Reform Değil de Niçin Toprak Reformu (Ali PAZAROĞLU)
4 — Toprak Reformu (Dr. Tuan TARAKLI)
5 — Toprak Reformu (Mustafa YILDIZ)
6 — Toprak Reformu (Abdi ÖZKÖK)
7 — Toprak Reformu ve Kooperatif (İ. Tugut DÜNDAR)
8 — Tarım Öğretimi ve Yayımı (Abdi ÖZKÖK)
9 — Çiftçinin Teşkilâtlanması (Hulusi KIZILDAĞ)
10 — Yaş Meyve ve Sebzelerin Değerlendirilmesi, Pazarlanması ve Kontrolu (Haydar DANİŞMENT)
11 — Yembitkileri, Çayır ve Mer'a Kültürünün Türkiye'nin Bugünkü ve Yarınki Varlığı Bakımından Önemleri (Prof. Dr. Ömer TARMAN)
12 — Türkiye'de Tarımsal Araştırmaların Bugünkü Durumu, Sorunları ve Geliştirilmesi İmkânları (H. Hüseyin İNCE)
13 — Tarımsal Araştırmaların Geliştirilmesi (Hüsnü POYRAZ)

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği
No. 1

Türkiye Tarımının Potansiyeli ve Tarım Politikasının Anahatları

Yazanlar

Akif ÇAKMAN
Z. Yük. Mühendisi
Türkiye Z. Donatım Kurumu
Yönetim Kurulu Üyesi

Kemâl GÖKÇORA
Z. Yük. Mühendisi
Tarım Bakanlığı Müşaviri ve
Ziraat Mühendisleri Odası İkinci
Başkanı

Doğan KAYRAN
Z. Yük. Mühendisi
Devlet Plânlama Teşkilatı Uzmanı

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ
24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ~~İLERİ~~** EKALP
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

TEBLİĞ : 1

YANLIŞ DOĞRU CEDVELİ

Sahife	*Satır*	*Yanlış*	*Doğrusu*
5	8	Yeterlik	Yeterlilik
7	Cedvel I	3.1000-15000 arası olanlar	1000 - 1500 arası olanlar
9	20	4 sayılı	IV sayılı
12	25	Müstahsilin	—
14	22	derecede	—
14	24	mer'alarda	meralarda
15	29	(1954 - 1964)	(1954 - 1962)
20	6	G. Amerika	G. Afrika
21	7	gelişme	çekme
21	16	uğraşan yüksek	uğraşan nüfus yüksek
23	26	gelişmiş	gelişmemiş
26	3, 4, 14	milyon	milyar
28	23	1958	1985
30	9,18	Kurullar	Kurumlar
33	2	buldukları	bulundukları
33	29	en	ne
34	19	ve hatta	—
43	13	alanın	alanda

ÖZET

Bu tebliğ, Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi için Akif Çakman, Kemal Gökçora ve Doğan Kayran tarafından müştereken hazırlanmıştır.

"Türkiye tarımının potansiyeli ve tarım politikasının ana hatları" başlığı altında hazırlamış olduğumuz bu tebliğ, konuların hacmi ve taşıdıkları özellikler göz önünde tutularak, iki bölüm halinde toplanmıştır.

a) — I. Bölümde:

Türkiye tarımının potansiyeli ele alınmış ve üç alt bölüme ayrılmak suretiyle yapılan incelemede:

Kaynak ve imkânlar arasında: Arazi, toprak, su ve sulama imkânları Eko-klimatolojik imkânlar, ürün çeşitliliği, verim düşüklüğü, değerli ürün yetiştirme imkânları ve beşerî imkânlar,

Sınırlayıcı faktörler arasında: Genel ekonomik faktörler, enfrastrüktür, enstitüsyonel noksanlar, işletmelerin bünye bozukluluğu, iklim, arazi, toprak, teknolojik eksiklikler,

Potansiyelin hesaplanmasında: Tarımsal gelirimizin ulaşabîleceği seviye ve dolayısıyle tarımsal gelişme hızı,

Bahisleri sırasıyle mütalâa edilen konular olmuştur. Sözü edilen bu ana bölüm işlenirken tarım kesimindeki imkânlarla sınırlayıcı faktörlerin karşılıklı etki ve ilişkileri göz önünde tutularak bazı tahlillerin yapılmasına çalışılmış ve sonunda potansiyelimiz hakkında genel bir fikir vermek üzere analoji yolundan faydalanılarak global bir yol tutulmuştur.

b) — II. bölümde:

Tarım politikamızda uygulanması zorunlu görülen esaslar belirtilmeye çalışılmıştır. Politikanın tahlilinde ele alınan bahisler, her şeyden önce, Türkiye'nin tarımsal teknik seviyesinin yükseltilmesi ve dolayısiyle bu kesimdeki üretimin beklenilen oranda arttırılması için zarurî görülen tedbirlerin sıralanması ve açıklanması temel görüşüne istinad ettirilmiştir.

TÜRKİYE TARIMININ POTANSİYELİ VE TARIM POLİTİKASININ ANA HATLARI

Giriş:

Türkiye tarımının potansiyeli ve tarım politikasının ana hatları gibi çok girift ve nazik bir konuyu bir tebliğin dar çerçevesi içinde işlemenin zorluğunu takdir etmek gerekir. Onun için bu işleme sırasında konuların derinliğine inen bir etüd yapmaya çalışmaktan çok, meslektaşlarımız, Tarım Bakanlığı, ilgili kuruluşlar, Devlet Plânlama Teşkilâtı ve Milletlerarası kurumlarca yapılmış etüdlerden ve istatistiklerden faydalanma yolu tercih edilmiş ve bunlara dayanılarak sonuçlara varılmıştır. Tebliğde verilen rakamlar konunun bu genelliğine uygun olarak yuvarlaklaştırılmıştır.

Türkiye tarımının potensiyeli: a — Türkiye'nin kaynak ve imkânları, b — sınırlayıcı faktörler, c — potensiyel tahmini olarak üç alt bölümde toplanmağa çalışılmıştır.

Tarım politikasının ana hatlarını ise: özellikle kaynak ve imkânları sınırlayan faktörleri ortadan kaldırmak veya bunların etkilerini asgariye indirmek suretiyle tarım üretimini arttırmak, çiftçiliği rasyonel hale getirmek ve tarımla uğraşan nufusun hayat standardını yükseltmek için gerekli tedbirleri, genel hatları ile belirten bir özet halinde sunma hususu tercih edilmiştir.

BÖLÜM: I

TÜRKİYE TARIMININ POTANSİYELİ

Alt-Bölüm : I

KAYNAK VE İMKÂNLAR

Fiziksel İmkânlar

Arazi

1. Türkiye'de ziraat edilen arazi - işlenen arazi - alanı 1964 de 26.000.000 hektarı aşmış bulunuyor. 28.000.000 hektar mer'a ve 10.500.000 hektar or-

man arazisi alanı ile toplam tarım arazisi 64.500.000 hektarı bulmaktadır. Buna göre Türkiye: işlenen arazi genişliği bakımından, Sovyet Rusya ve Komunist Çin istisna edilirse, dünyada 8 inci sırayı işgal etmektedir. Türkiye mer'a arazisi bakımından da önemli bir alana sahiptir ve dünyada 16 ıncı gelmektedir. Orman arazisine gelince bunda Türkiye ancak 40 ıncı sıradadır. (Ek: Cetvel I.).

Şüphesiz bu rakamlar memleketimizde arazi kullanışının rasyonel olup olmadığını, toplam nufusa ve ziraî nufusa göre bu arazinin yeterlik derecesini göstermek bakımından bir değer taşımazlar. Bu hususlar bildirinin daha aşağıdaki bölümlerinde tartışma konusu edileceklerdir. Bununla beraber bu rakamlar Türkiye'nin dünya memleketleri arasında alan itibariyle küçümsenmiyecek bir arazi zenginliğine sahip bulunduğunu ve pek çok memleketlerden daha elverişli bir durumda olduğunu göstermesi bakımından önemlidirler.

Su ve Sulama İmkânları

2. Bugün memleketimizde sulanmakta olan arazinin toplamı yuvarlak olarak 1,5 milyon hektar tahmin edilmektedir. Devlet Su İşleri ve Topraksu çalışmalarına göre, teorik olarak sulanabilir ova arazisi [1] nin tümü ise 8.000.000 hektardan fazladır. Buna göre Türkiye'de işlenen arazinin %40 ını sulamak imkânı vardır. Ancak, su kaynaklarile toprak kaynaklarının farklı oluşu, yağış miktarı ve arazi özellikleri yüzünden (8) milyon hektarın %60 - 70 inin fiilen sulanabileceği tahmin edilmektedir. Halen Amerika Birleşik Devletlerinde 13.000.000 hektar arazi sulandığını ve İtalya'nın sulanabilir alanının 6.000.000 hektardan ibaret olduğunu gözönünde tutarsak bunun bizim için ne büyük bir avantaj ve imkân olduğunu derhal teslim etmemiz gerekir.

Eko-Klimatolojik İmkânlar

3. Türkiye tropik iklim dışında her türlü iklim şartlarının toplandığı bir memlekettir. Denilebilir ki Türkiye, ancak bir kıtanın sahip olabileceği iklim özelliklerini dar bir alanda bulundurmak mazhariyetine sahip nâdir ülkelerden birisidir.

Topraksu uzmanlarımız, memleketi nemli, yarı nemli, yarı kurak, kurak ve soğuk olarak beş iklim bölgesine ayırmaktadırlar. Bu genel iklim

(1) "Sulanabilir ova arazisi" deyimi, meyli %10 dan aşağı olan araziyi içine alır.

bölgeleri içinde de değişik iklim özelliklerine sahip çok sayıda iklim adacığı bulunmaktadır.

Ürün Çeşitliliği

4. Çeşitli iklim Türkiye'ye çok çeşitli ürün elde etmek imkânını vermektedir. Hemen hemen memleketin muhtaç olduğu ve olabileceği her türlü bitki ve hayvan ürününü kendi ihtiyacımıza yetecek ve bazılarını da bol miktarda ihraç edebilecek kadar yetiştirme şartlarımız mevcuttur. Kauçuk, kahve, kakao, jüt gibi yalnız tropik iklimlerin bitkisel ürünlerini hesaba katmazsak, yetiştiremiyeceğimiz diğer tropik ürünler ekonomik önemde sayılamazlar. Buna karşılık; bazı tarım ürünlerini bizim memleketimiz kadar yüksek kalitede ve özellikle yetiştirebilen memleketler nâdirdir. Fındık, Antepfıstığı, kuru üzüm, incir, tiftik, Türk tütünü bunların başında gelen ürünlerimizdir.

Verim Düşüklüğü

5. Tarımımızın gerilik durumunun bir göstergesi olan verim düşüklüğünü, bir imkân olarak ileri sürmek belki acı ve garip karşılanabilir. Gerçekten; Türkiye tarımında birim başına elde edilebilen verimler, tarımda çok ilerlemiş Kuzey Batı Avrupa memleketlerinden 3 - 4 misli, Orta Avrupa memleketlerinden 2 - 3 misli, nihayet iklim ve toprak şartları bize daha benzer olan İtalya'dan 1.5 - 2 misli düşüktür.

Tarımsal gelişmenin seyri incelenirse düşük verim düzeyinden, yüksek verim düzeyine yükselişte ilk yıllarda süratli ve zaman ilerledikçe yavaşlayan bir verim artış hızı görülür. Belirli yüksek bir seviyeye vardıktan sonra ise bu hızın seyri durgunlaşır.

İşte Kuzey Avrupa memleketleri bu duruma erişmiş memleketlerdir. Buna karşılık 10 yıl önce verimleri düşük olan pek çok memleket iyi bir tarım politikası ile verim artış hızını süratli bir tempo ile arttırmağı sağlamışlardır. (Bak: Cedvel I)

Cetvel : I

Bazı Memleketlerde Buğday Randımanındaki Gelişme

Hek/Kg.

Kategori 1949/52 Ortalaması		1949/52 Ortalaması	1962/64 Ortalaması	% artış
1. 2000 den yukarı olanlar	Danimarka	3650	3960	8
	Hollanda	3650	4233	13
	Belçika	3220	3940	12
	Almanya	2620	3300	26
2. 1500 - 2000 arası olanlar	Fransa	1830	2707	48
	İtalya	1520	1946	48
3. 1000 - 15000 arası olanlar	Yugoslavya	1200	1733	45
	Yunanistan	1020	1530	50
	B. Amerika	1120	1660	48
4. 1000 den aşağı olanlar	Türkiye	910	1090	20
	İspanya	870	1040	19
	Meksika	880	1960	102
	İsrail	680	1050	52

Kaynak : Production Yearbook. Vol. 18. 1964, FAO

Bu tabloda görülüyorki 1950 lerde dünyada en yüksek verimi alan Danimarka, Hollanda, Belçika'da son 10 yıl zarfında verim artışı ancak %10 civarında olmasına karşılık o zamanlar bu memleketlerden çok geri olan Fransa verim artış hızını %50 arttırabilmiştir. Almanya'da ise verim artış hızı %26 olmuştur. Yugoslavya, Yunanistan ve Birleşik Amerika'da bu hız %45 - 50 arasındadır. Nihayet 1950 lerde Türkiye'nin içinde bulunduğu kategorideki memleketlerden İsrail verimlerini %52, Meksika ise muazzam bir hamle ile %102 nisbetinde arttırabilmişlerdir. Türkiye ve İspanya'da ise bu artışlar ancak %20 civarında kalmıştır.

Bu analizden şu neticeye kolaylıkla ulaşabiliriz: Verimleri düşük olan memleketlerde prodüktivite artış yüzdesini, verimleri esasen yüksek olan memleketlerden daha süratli olarak arttırmak kabildir.

Burada buğdayı misal olarak almış bulunuyoruz. İstatistikleri bu açıdan incelediğimizde diğer önemli bitkisel ve hayvansal ürünlerde de aynı sonuçla karşılaşılmaktadır. Özellikle, mevcut hayvan sayısile onlardan bugün elde ettiğimiz toplam üretim karşılaştırılırsa verimin ne kadar düşük olduğu ve bu bakımdan da sahip olduğumuz imkânın büyüklüğü kolayca anlaşılacaktır.

Elbette hektara verim (prodüktivite) artışı, hektara üretim değeri artışı ile beraber seyretmektedir. Bununla beraber verim artışının sağlanmasında gübre, ilâç, tohum, sulama gibi girdiler rol oynadığından tarımdan elde edilen katma değer ve neticede kârlılık (rantabilite) yüzdesi azalmaktadır. Ancak böyle bir verim artışı bir taraftan ekonomik gelişmeye de olumlu etkiler yapacak ve bundan tarım sektörü de faydalanacaktır.

Görülüyorki Türkiye gelecek 10 yıl zarfında buğday veriminde faraza Yunanistan ve Yugoslavya'nın geçmiş on yıl içinde sağladığı %50 artışı gerçekleştirebilirse, nufus %3 nisbetinde artsa dahi, muhtaç olduğu buğdayı kendi topraklarından karşılayabilecektir.

Değerli Ürün Yetiştirme İmkânları

6. Türkiye'nin iklim ve toprak özellikleri çeşitli ürün yetiştirme imkânı verdikten başka, iç ve dış pazarlarda yüksek fiyatlarla satılan ve birim araziden elde edilen gelirin yüksek olduğu ürünleri yetiştirmemizi de mümkün kılmaktadır. Çeltik, tütün, patates, pamuk, narenciye, çay, şeker pancarı, meyvalar ve sebzeleri bunlar arasında saymamız kabildir. Bu ürünlerin bir kısmında dekar başına alınan ürün miktarı (narenciye, meyvalar, patates, pancar ve sebzeler gibi) bazılarında da birim satış fiyatı (tütün, pamuk, fındık, çay, muz gibi) yüksektir.

İyi sulama şartları altında ileri bir ziraat tekniği kullanmak suretiyle bu gibi mahsullerden hektara elde edilen gelirin 5000 lira ile 15000 lira arasında değiştiği gözönünde tutulursa bu sahadaki imkânlarımızın ne kadar geniş olduğu kolayca anlaşılır.

Beşeri İmkânlar — Tarımsal Nufus

7. Türkiye ziraatının en büyük imkânı insan gücü ve emektedir. Türkiye gerek mutlak gerek nisbî rakamlar itibarile dünyada en yüksek zirai nu-

fusa sahip olan memleketlerden birisidir. Aşağıda izah etmeğe çalışacağımız gibi bu husus Türkiye ziraatının ve ekonomisinin aynı zamanda en başta gelen problemini teşkil etmektedir. Ancak, plânlı bir ekonomi ile bu nufus ne ölçüde ekonominin başka dallarına aktarılmağa çalışırsa çalışılsın daha uzunca bir süre mutlak ziraî nufusta bir azalma görülmiyecektir. Nitekim birinci beş yıllık kalkınma plânında nufusun sektörler arasında dağılımına ait projeksiyonlar bunu açıkça göstermektedir.

C e t v e l : II

Çalışan Nufusun Kesimler Arasına Dağılımı

(% Olarak)

	1962	1967	1977
Tarım	77.4	71.1	58.1

Devlet Plânlama Teşkilâtının bu tahminine ve yine plânın orta dogurganlıkta verdiği rakamlara göre 1977 de nufusumuz 44 milyon varmış bulunacaktır. Bunun %58.1 i tarımla uğraşan nufusu teşkil edeceğine göre Tarımsal nufus 1977 de yaklaşık olarak 25 milyona, çalışan nufus ise 13 milyona ulaşacaktır ki bu da 1963 e nazaran toplam tarım nufusunda 3 milyondan fazla bir artış ifade edecektir. Şu halde tarım nufusunda stabilizasyon ancak 1985 yıllarına doğru sağlanmış olacaktır.

Türkiye'de tarımsal nufusun ne kadar yüksek olduğunu 4 sayılı Cetvelde görmek kabildir. Buna göre Türkiye'de tarım nufusu Mısır, Yugoslavya, Fransa, İspanya'nın iki mislidir. Birleşik Amerika ve İtalya'ya nazaran iki misline yakındır.

Balıkçılık

8. Türkiye'nin üç tarafı denizlerle kaplıdır. Akar sularımız ve göllerimiz balıkçılığa elverişlidir. Ancak Türkiye'nin balık serveti ve bunun geliştirilmesi imkânları üzerindeki görüşler halâ bir aydınlığa kavuşmuş değildir. Bazılarına göre Türkiye'nin özellikle deniz balığı serveti zan ve farz edildiği gibi büyütülecek ölçüde değildir. Bazılarına göre ise bu mütalâa yanlış bilgilere dayanmaktadır.

Diğer taraftan Beş Yıllık Plân tarım kesiminde en yüksek gelişme hızının balıkçılık alt kesiminden elde edileceğini öngörmüştür.

Şu halde kabul edebilirz ki Türkiye'de bugünkü şartlar altında dahi balıkçılık dokunulmamış bir imkân olarak durmaktadır.

Kaldıki, yeni baraj gölleri yeni imkânlar yaratmaktadır. Göletlerde balık yetiştirme konusuna daha hiç dokunulmamıştır. Ayrıca mevcut avlama araçlarımızın açık deniz balıkçılığı yönünden de kullanılmasının geniş bir imkân taşıdığına işaret etmek gerekir.

Alt-Bölüm : II

TÜRKİYE TARIMINDA SINIRLAYICI FAKTÖRLER

Genel Ekonomik Faktörler

9. Türkiye gelişmekte olan ekonomilerin tipik karakterine sahiptir. Millî gelir düşüktür. Fert başına millî gelir son tahminlere göre 230 dolar civarındadır. (İtalya'da 870 dolar). Ekonomisi büyük ölçüde tarıma bağlıdır. Endüstrisi gelişmemiştir. Nufusun %75 i tarım kesimindedir. İhracatının %80 inden fazlasını tarım maddeleri teşkil etmektedir. Bunun yanında kalkınma bölgeler itibarile dengesiz olduğu gibi fertler arasındaki gelir dağılımı da aşırı dengesizlikler arzetmektedir.

Bu tebliğimizde bunları ve diğer ekonomik göstergeleri ayrıntılı olarak inceleyecek değiliz. Esasen bu hususun tetkiki hacim itibarile tebliğimize sığmayacağı gibi konumuzun da dışına çıkmaktadır. Ancak, şu kadarna işaret etmek gerekir ki tarımımızın içinde bulunduğu çıkmazlar ve problemler bizatihi tarım sektörünün kendi içindeki meseleler kadar ve belki ondan da çok ekonomimizin tüm olarak karşılaştığı şartlardan doğmaktadır.

Enfrastrüktür Faktörler

10. Türkiye'de tarım çoğunlukla 35.382 muhtarlık bünyesinde toplanan köylerde yapılmaktadır. Bugün tarımı ve ekonomik kalkınması çok defa örnek olarak karşımıza çıkarılan İsrail'de çiftçilikle uğraşan aile sayısının Türkiye'deki muhtarlık sayısının ancak iki misli olduğunu düşünürsek bütün hizmetlerin ve bu arada tarımsal hizmetlerin etkili bir şekilde bu muhtarlık ve köylere ulaştırılmasındaki güçlük ortaya çıkar.

Muhtarlık ve köy sayısının fazlalığı genel olarak sakıncalı görülmese bile bunların 1/3 ünün orman içi ve kenarında bulunmasının tarım bakımından yarattığı güçlük ortadadır.

11. Son istatistiklere göre [2] muhtarlıkların %29.1 inin bağlı olduğu kasaba ile motorlü taşıt aracı irtibatı için yolu yoktur.

12. Köylerimizin %30 unda kaynak suyu olmayan su kullanılmaktadır. Demir boru ile su getirilmiş suyu bulunan muhtarlıkların sayısı 10862 den ibaret olup bu bütün muhtarlıkların %30.2 sinden ibarettir.

Elektrik henüz köylerimiz için bilinmeyen medenî bir vasıtadır.

13. Millî Eğitim hizmetlerini bir bakıma enfrastrüktür içinde saymak bir hata kabul edilmezse 1960 sayımına göre 15.636 köyde okul bulunmadığını ve bunun bütün muhtarlıkların %45 ini teşkil ettiğini belirtmek gerekir. Kaldıki okul bulunan köylerimizde de 220 sayılı ilk eğitim kanunu ile ön görülen eğitim hizmetlerinin lâyıkiyle yerine getirilebildiğini iddia etmek de kabil değildir.

Enstitüsyonel Noksanlar

16. Tarımda mevcut potansiyeli teknik ve ekonomik icaplara göre değerlendirmek için çok çeşitli devlet ve çiftçi kuruluşlarına ihtiyaç vardır. Bu kuruluşlar gereği gibi kurulmadıkça ve iyi bir şekilde işletilmedikçe tarımda özlenen sonuçlara erişilmesi beklenemez. Onun içindirki Cumhuriyetten beri tarım sorunlarımızın halli için en çok üzerinde durulan konu da bu olmuştur. Denilebilirki bugün Türkiye'de ileri bir tarıma ulaşabilmek için devletçe kurulması gereken bütün kuruluşların hemen hepsi meydana getirilmiştir ve çalışılmaktadır.

Ancak davanın yalnız müessese kuruluşlarını yapmak ve tamamlamaktan ibaret olmadığı da 40 yıllık denemeden anlaşılmıştır. Evvelâ bu müesseseler kendi fonksiyonlarını tam olarak ifa edecek bir tarzda kurulamamışlar veya geliştirilememişlerdir. İkinci olarak da bunların bir birleriyle ilişkileri ve işbirlikleri sağlanamamıştır.

Organizasyon, sevk ve idare ve koordinasyon bakımından çok önemli olan bu noksanlar memleketin, genel ekonomik, sosyal, kültürel problemleri ile de birleşince köye ve tarıma ulaşan hizmetlerdeki verimlilik ve etkililik derecesi büyük ölçüde düşmüştür.

17. Tarımın gelişmesinde devlet müesseseleri yanında çiftçilerin kendi kuracakları müesseselerin büyük rolü vardır. Bunların başında Ziraat Odaları, Kooperatifler, birlikler, dernekler (Cemiyetler), şirketleri say-

(2) Buradaki rakamlar Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Köyler İstatistiğinden (Yayın No. 451) den alınmıştır.

mak kabildir. Bunlardan en önemlileri olan Ziraat Odaları henüz yeni faaliyete geçmiştir. Çeşitli kooperatiflerin ise mazisi daha eskidir. Ancak bu her iki teşekkül de henüz devlet himaye ve vesayeti altındadır denilebilir.

Yeni kurulmakta olan Topraksu koperatifleri bu bakımdan daha ileri bir adım olarak mütalâa edilebilir. Tarım kredi ve tarım satış kooperatiflerinin faaliyetlerinde de bazı yeni fikirlerin benimsendiğini memnunlukla müşahede etmek kabil olmaktadır.

Genel olarak bu konuda söylenebilecek husus şudur:

Çiftçinin kendi kuruluşları henüz yeterli değildir ve çiftçinin bu kuruluşlardaki aktif rolleri henüz çok geri bir seviyededir.

18. Devlet ve çiftçi teşekküllerinden her birini teker teker ele alıp bunlar hakkında ayrı ayrı eleştirme yapmağa bu tebliğ müsait değildir. Esasen Kongre çalışmaları içinde bunlardan en önemlileri üzerinde arkadaşlarımız vukufla ve ısrarla eğileceklerdir. Bu itibarla biz burada henüz kurulmamış önemli bir müesseseye işaret etmekle yetineceğiz.

19. Bunların başında Pazarlama ve Değerlendirme (Processing) teşkilât ve hizmetlerinin düzenlenmemiş olması gelmektedir.

Türkiye iklim, tabiat ve ekonomik zorunluklar, besleme meseleleri ve özellikle tarımda fazla iş gücü dolayısiyle "çabuk bozulan" tarımsal ürünler, meyve, sebze, yumurta, süt yetiştiriciliğine önem vermek zorundadır. Bu ürünlerde çiftçi elinden çıkan fiatla, müstehlikin ödediği fiat arasında %100 - 400 nisbetinde fark doğar. Bu husus sözü edilen maddelerin hasattan sonra tasnif, muhafaza, ambalaj, nakliye ve dağıtım masraflarından meydana gelir. Çiftçi emeğinin iyi değerlendirilmesi bu farktan âdil bir payın çiftçiye kalmasile kaimdir. Bunun bir çaresi, müstahsilin pazarlara nisbeten yakın olan çiftçilerin mallarını bizzat kendilerinin müstehlike ulaştırmağa çalışmasıdır. Ancak bu konunun pek cüz'i kısmını kapsar.

Burada en büyük fonksiyon çiftçilerin kuracakları Pazarlama ve değerlendirme Kooperatiflerindedir. Küçük çiftçi işletmelerinin hâkim olduğu her memlekette, bilhassa Danimarka, Holanda, Avusturya, İsviçre'de bu koperatifler çiftçinin yetiştirdiği üründen azami faydayı sağlamasında en etkili rolu oynamaktadırlar. Hatta Birleşik Amerika, Yeni Zelanda, Avustralya gibi geniş arazi mülkünün hâkim olduğu ülkelerde dahi bu tip kooperatifler sayısı çok kabarıktır.

Bu şekilde koperatiflerin kurulu olmayışı yüzünden bu ürünlerin fiat-

larındaki istikrarsızlığı ve mevsimlik dalgalanmaları da göz önünde tutan çiftçiler daha az kârlı fakat emniyetli ve bozulmayan ürünler yetiştirmeği tercih etmektedirler.

Diğer taraftan çabuk bozulabilir tarımsal ürünleri iyi bir organizasyon ile çiftçilerle bağlantılar yaparak işleyen modern anlamda büyük konservecilik, şarapçılık, sütçülük tesisleri ve teşebbüslerinin henüz memleketimizde hemen hemen bulunmaması da bu sahadaki gelişmeyi yavaşlatmaktadır.

İşletmelerde Bünye Bozukluğu

20. Türkiye'de tarım işletmelerinin, bünye sorununa muhtelif vesilelerle, özellikle toprak reformu üzerindeki tartışmalar dolayısıyle temas edilmiştir. Bugün genellikle kabul edilen husus şudur: Tarımla uğraşan nufusun gelir düşüklüğü büyük ölçüde ailenin sahip olduğu arazinin yetersiz oluşundan doğmaktadır. Bu konu, yalnız memleketimizi değil, hatta gelişmiş ekonomiye sahip Avrupa memleketlerini dahi işgal etmektedir. (Bak: Les faibles revenues dans l'agriculture, OECD, 1964). Yalnız bu arazi yetersizliği, Avrupa memleketlerinde (gelişmiş sanayii olanlarında) bir taraftan yüksek verim, bir taraftan da devlet himayeleri (Sübvansiyonlar, hibeler, yüksek himaye fiatları) gibi tedbirlerle büyük ölçüde giderilebildiği halde, bizde ve bize benzer ekonomilere sahip ülkelerde böyle bir hal çaresi bulunmuş değildir.

Arazi yetersizliği ve küçüklüğü yanında işletmenin fazla parsele bölünmüş olması da bizim ayrıca müşkillerimizden birisidir. Bünyedeki bu bozukluk bizimki gibi had safhalarda olan memleketlerde verimlerin klasik yollarla (öğretim, yayım, kredi, fiat gibi) kolaylıkla arttırılmadığı, özellikle düşük gelirli çiftçilerin bu tedbirlerden faydalanamadıkları bilinen bir gerçektir. Tarımla uğraşan nufusu çok fazla, işletme bünyeleri bozuk olan memleketlerde devletin tarım kesiminin gelişmesi için yarattığı, geliştirdiği hizmet ve imkânlardan büyük ölçüde yeterli büyüklükte işletmelere sahip olan çiftçiler ve müteşebbisler faydalanmışlardır. Zira geliri dar olan, tasarruf imkânına ve ödeme gücüne malik bulunmayan, aynı zamanda teknik bilgileri zayıf ve geliştirilmemiş çiftçilerin, teşkilâtın bütün iyi niyetine rağmen, bu imkânlardan yeter ölçüde paylarını alabilmeleri kolay olmamaktadır. Nihayet ortakçılık müesseselerinin düzenlenmemiş olması da bünye ile ilgili sınırlayıcı faktörler arasındadır.

Fiziksel Sınırlayıcı Faktörler

İklim

21. Yukarıda Türkiye ikliminin çeşitliğinden ve bunun çeşitli ürün yetiştirme imkânı sağladığından bahsetmiştik. Ancak Türkiye'nin iklimi, bu faydalı karakteri yanında tarımımızı cidden çok güç şartlara sokan özelliklere de sahiptir.

Her şeyden evvel Türkiye ikliminin bariz özelliği kurak oluşudur. Türkiye'nin Marmara ve Akdeniz kıyıları dar bir şerit halinde Akdeniz iklim karakterindedir. Süratle dikleşen dağlık bölgede, dağ ve orman ikliminin şartları hâkimdir. Ondan sonra Orta Anadolu'da batıdan doğuya mütemadiyen yükselen bir yaylada sert ve soğuk, bazan karsız bir kıştan sonra Haziran - Ekim arası pratik olarak tamamen yağışsız bir yayla (kıt'a) iklimi hüküm sürer. Bu iklimin hâkim olduğu Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Türkiye arazisinin 2/3 ünden fazlasını kaplar. Doğu Anadolu'da daha uzun ve sert bir kışı, kısa bir vejetasyon devresi takip eder. Onun için buralarda mer'aya dayanan bir ziraat şekli vardır. Kuzey Anadolu'nun sahili çok dar bir şerit halinde Türkiye'nin yağışlı bölgesini teşkil eder.

Türkiye'de iklimin bu yaz kuraklığı, ürünlerin sulu ziraat şartları dışında, düşük randıman vermesinin başlıca sebebidir. Yaz kuraklığının bahara doğru nufuz ettiği yıllarda ürün randımanları büyük ölçüde zarar görür, Nisan. Mayıs ve Haziran, aylarında olan kuraklıklar veya yeter ölçüde yağış olmaması, derecede en önemli ürün olan hububatı ziraatında randımanı fevkalâde azalttığı gibi yazlık ürünler de de tesirini gösterir. Kurak mer'alar da ot verimini azalttığından hayvancılık büyük ölçüde müteessir olur. Ormanlarımızda da yıllık tecessümün azalmasına sebebiyet verir.

Orta Anadolu'da vejetasyon devresinde (Mart, Haziran) dört aylık düşen yağış miktarı ortalama 140 mm. den ibarettir. Ve bu ortalama Eskişehir, Konya, Ankara, Çankırı, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Yozgat, Sivas, Erzincan, Çorum illerini içine alır.

Bu illerin etrafında ikinci kemer (geçit bölgesi illeri: Tokat, Amasya, Samsun, Kastamonu, Bolu, Bilecik, Manisa, Balıkesir, Afyon, Kütahya, Burdur, Isparta) 450 mm. yağmurdan 200 mm. kadarını bu aylar zarfında alırlar. Ancak bu ortalamalar hiç bir zaman aylar içinde muntazam bir bölüşüm göstermediği gibi, yıldan yıla da büyük farklılıklar gösterebilir. Bundan başka Yurdumuzda değişik şartların hâkim olduğu iklim bölge ve adaları bulunmaktadır. Bu, bölge sınırlarının yıldan yıla birinden diğerine

kaymada (özellikle ısı farklılıkları yaratmak suretiyle,) sınırlayıcı bir faktördür.

Arazi ve Toprak

22. Türkiye arazisi dağlıktır. Türkiye'nin yarısı kadar alana sahip bulunan ve dağlık bir memleket olarak bilinen İtalya'nın ova arazisi 6 milyon hektar olduğu halde Türkiye'de aynı meyil kategorisine giren (%3 den aşağı meyildeki) ovaların alanı 7 - 8 milyon hektar olarak tahmin edilmektedir.

Türkiye toprakları asırlarca sömürülmüş ve bakımsız bırakılmıştır. 1950 lere kadar Türkiye nufusu 20 milyon cıvarında iken Orta Anadolu'nun büyük kısmını mer'alar kaplamakta idi. O zamanlar Türkiye'de 38 milyon hektar mer'a ve 16 milyon hektar işlenen arazi vardı. Buna rağmen o zamanlarda dahi geçit bölgelerinde orman içi ve kenarlarındaki dağlık arazilerde, kıyı şeritlerinin meyilli arazisinde geniş orman ve mer'a açmalarının yarattığı erozyon tahribatı göze çarpmakta idi. Zamanla bir taraftan nufusun toprak üzerindeki baskısı, diğer taraftan hızlı bir makinalaşma arazi kullanılışındaki bu bilgisiz yolu büsbütün hızlandırdı. Mer'a ve orman açmaları oranı hızla arttı. Topraklarımızdaki organik madde büsbütün azaldı.

Arazi işlemede nadas tarlaların köylerin bir tarafında toplu halde bırakılması, anızların yakılması, arazinin gittikçe artan ölçüde diskli pulluk, diskaro, vanvey gibi âletlerle işlenmesi gibi, iklim ve toprak şartlarımıza uymayan işleme şekilleri toprakların bünyesinde geniş tahribata sebep oldu. Mer'alar azaldıkça hayvan sayısında bir azalma olacağına aksine artışlar görüldü. Böylece eskiden dahi hayvan taşıma kabiliyetlerinin üzerinde hayvan beslemeğe mecbur edilmiş mer'alar kuvvetten düştü. Üzerindeki ot azaldı ve kendini toparlama kabiliyetlerini kaybetti.

Sonuçta işlenen topraklarımız ve mer'alarımızda bilhassa kurak ilkbaharlarda (1954 - 1964 arası) muazzam rüzgâr erozyonları ile karşılamağa başladık.

Her yıl açılan 500 - 600 bin hektar mer'a arazisi ile artan nufusun yemeklik ve çoğalan hayvanının yemlik ihtiyacını bir zaman için karşılar gibi idik. Ancak, 1954 de başlayıp 1961 e kadar devam eden kurak devrede memleketin dışarıdan hububat alması mecburiyetini önleyemedik.

Şunu da işaret edelim: Türkiye'de erozyon ve arazinin yanlış kullanılması son yılların eseri değildir. Türkiye'de erozyon, özellikle su erozyonu

binlerce yıl devam eden bir olaydır. Esasen yazların kurak olduğu bütün memleketlerde veya bölgelerde bu erozyonun tesirlerini görmek kabildir. (Güney Fransa, İspanya ve İtalya). Sıcak denizlere akan ve yazları kurak yerlerden geçen nehirlerin hemen hepsi toprakları sürükleyerek deltalar meydana getirmişlerdir. Türkiye'de kurulan medeniyetler toprak ve su muhafazasına önem vermiştir, fakat bu medeniyetler yıkıldıkça meydana getirdikleri tesisler ortadan kalkmış ve erozyon bütün şiddetile kendisini göstermiştir. Bütün güney kıyılarımızın meyilli arazisi bir zamanlar teraslı zeytin ve bağ plantasyonları ile kaplı olduğu halde sonradan bu teraslar bakımsız kalınca teraslar suların tesirile patlamış, topraklar sürüklenmiş ve bugünkü maki-çalı formasyonu meydana gelmiştir. Bunun en yakın misalini Millî Mücadele içinde ve onu takip eden yıllarda Ege kıyılarında (Çeşme, Karaburun, Urla) görmek kabildir.

23. Türkiye'nin geniş ovalarının bulunduğu yerlerde sulama suyu kıttır. (Orta ve Güneydoğu Anadolu). Buna karşılık sularımızın bol olduğu alanlarımızda da ovalarımız azdır (Kuzey Anadolu). Aluvyal delta ovalarımızda ise drenaj büyük bir problemdir. Buralarda drenaj konusu göz önünde tutulmıyarak yapılan sulamalar sonucunda çoraklaşmanın ne kadar hızlı ilerlediğini Topraksu uzmanlarımız bütün açıklığı ile ortaya koymuşlardır.

24. Mer'alarımız genellikle kurak iklim step mer'alarıdır. Orta Anadolu'da bir koyuna 40 dekar mer'a lâzım geldiğini gösteren deneyler mer'alarımızın durumu hakkında fikir verebilir (Orta Anadolu iklim şartlarına benzeyen Birleşik Amerika'nın kuzey batı bölgesinde beher büyük baş hayvan için 150 - 250 dekar kıraç mer'a hesaplanmaktadır). Kuzey doğu şeridinin sahil kesimleri istisna edilirse yıl boyunca yeşil kalan otlak alanımız mevcut değildir. Step mer'alarımızda hayvanlar ancak 15 Nisan, 15 Haziran arasında 2 - 2,5 ay Ekim - Kasım arasında da takriben 1 ay kadar yeşil mer'a bulabilirler. Bu zamanın dışında ne Akdeniz ve Marmara bölgesindeki, ne de Orta Anadolu'daki mer'alarımızda yeşil ot bulmak kabildir. Bunun içindir ki buralarda hayvancılık yeşilliği takip eden göçebe hayvancılıktan kurtulamamıştır. Diğer taraftan göçebe hayvancılığın dayandığı geniş kışlaklar sürülüp ekilen arazi haline geldikten sonra bu şekil hayvancılık da darbelenmiştir. Bugün büyük baş hayvan ünitesi başına 10 dekar kadar mer'a düşmektedir. Buna göre mer'alarımızda "aşırı otlatma" dediğimiz olay bütün şiddetile gözükmekte ve meralarımızın yararlı flora zenginliğini de kaybederek gittikçe daha kötü şartlar altına girmesine sebep olmaktadır.

25. Orman arazimizle tarım arazisi halen tam bir ayırıma kavuşmamıştır. Bugün Güney Anadolu'da Ege kıyılarında, Marmara bölgesinde öyle mer'alar, makilikler, hatta düz ovalarda ağaç kalıntıları vardır ki bunlar orman tahdit komisyonlarınca orman sınırları içinde bırakılmış olduğundan orman rejimi içine girmekte ve işlenememektedirler. Halbuki buralarda en verimli kültür bitkilerini yetiştirmek ve hektardan 3000 - 15000 lira gelir elde etmek kabildir. Buna karşılık Toroslarda, Anti Toroslarda, Kuzey Anadolu sıra dağlarında ve geçit bölgelerimizin pek çok dağlık alanlarında tarım arazisi olmağa kat'iyyen elverişli olmayan, erozyon kaynağı olmaktan başka bir faydası bulunmayan, üzerinde dekara 30 - 40 kilo mısır veya buğday elde edilebilen milyonlarca dekar arazi de ormana terk edilmemektedir. Bu iki taraflı yanlış kullanma hem millî ekonomiyi tahrip etmekte, hem de orman davamızın anlaşılmasına ve halledilmesine mâni olmaktadır. (3)

26. Türkiye'nin sulanabilecek arazisinin 5,5 milyon hektara ulaşabileceğinden yukarıda bahsetmiştik. Ancak bir an için bütün bu araziyi sulanabilir bir hale eriştirdiğimizi kabul etsek, daha 19 milyon hektar arazinin kuru ziraat şartları altında ziraat edilmek mecburiyeti olduğu gerçeğini ortadan kaldıramıyacaktır. Buna 28 milyon hektar mer'a arazisini de eklersek kuru ziraat alanımızın 45 milyon hektar civarında olduğunu görürüz.

Şu halde Türkiye ziraatı bir taraftan sulama konusuna gereken önemi verirken bu 40 - 50 milyon hektar kuru ziraat alanında da alınabilecek en yüksek verimi elde etme çarlerini arayıp bulmak mecburiyetindedir. Kuru ziraat şartlarında ise, arazi biriminden yüksek verim elde etmek, hele bu verimin yıllar içinde nisbeten istikrarlı bir seviyede kalmasını sağlamak, sulu ziraatta veya yağışlı bölgelerde olduğu kadar kolay ve emniyetli değildir. O yüzdendir ki Türkiye iklimine benzeyen iklimlere sahip memleketlerin hiç birisi, ne kadar ileri sanayi ülkeleri olursa olsunlar, kuzey batı ve orta Avrupa memleketlerinin yüksek verimlerine erişmemişlerdir. Buralarda yağış miktarı büyük ölçüde verimi tayin eden faktör olmakta devam etmekte ve periodik kuraklıklar randımanlar üzerinde etkilerini göstermektedirler. (Bak: cedvel III)

(3) Kısaca denebilir ki sosyal, ekonomik ve teknik faktörler birlikte dikkate alınarak arazi kullanma şekilleri üzerinde sıhhatli bir ayırım yapılmamıştır.

Cetvel: III

Buğday Verimi 1962 - 1964 Ortalaması Hektara Kilogram

Birleşik Amerika	1660
İspanya	1040
Arjantin	1460
Avustralya	1230
İsrail	1050
Türkiye	1090

Tarım Yatırımlarındaki Yetersizlik

27. Gerek devletin gerek halkın tarım yatırımlarına ayırdığı imkânlar çok sınırlı olmuştur.

Evvelâ devlet, plânlı kalkınma devresine girinceye kadar, tarım yatırımını ihmal etmiştir. Meselâ 1959 yılında devlet yatırımları 2049.7 milyon lira iken tarım yatırımları 171 milyon lira ile yatırımların %9.5 undan ibaret kalmıştır. Buna karşılık 1965 yılında kamu sektörünün 7.700 milyon liralık yatırımları içinde tarım yatırımları %20 ye yaklaşan bir oranla 1.519 milyon lira olarak yer almıştır. Şuna da işaret edelim ki kalkınma plânları hazırlanmış olan pek çok memlekete nazaran, tarıma ayrılan %20 lik bir yatırım oranı oldukça geri bir orandır.

Türkiye'de tarımsal gelişmeyi sağlamak için devletin büyük yatırımlara katlanmasına ihtiyaç vardır. Beher hektar arazinin iyi bir sulama şebekesine kavuşması için hektar başına 10.000 liraya ihtiyaç olduğu kabul edilmektedir. (Bak: FAO, Mediterrannean development project, Turkey, country report, FAO Rome, 1959). Buna göre Türkiye'nin bakiye 5,5 milyon hektar arazisini sulayabilmek için aşağı yukarı 55 milyar liraya ihtiyaç vardır. Bunun ancak 1/4 ü yani 12 - 15 milyar lirası sulama yatırımlarının finansmanı bakımından, bugünkü anlayışa göre, çiftçi tarafından yapılacak veya bedeli çiftçiden alınabilecek olanı teşkil edebilir.

Devletin tarımda yapmak zorunluğunda olduğu ikinci büyük yatırım araştırma, öğrenim ve yayım hizmetlerinde görülür. Bu bölümde de devlet yatırımları yetersizdir. Devletin çiftçilerle birlikte yapması gereken yatırımların başında toprak ve su muhafazası, arazi amenajmanları yatırımları gelmektedir. Topraksu Teşkilâtının yaptığı çalışmalara göre Türkiye arazisinin erozyondan korunması ve bu araziden iyi bir şekilde faydalanma için yaklaşık olarak 100 milyar lira sarfına ihtiyaç vardır (Bu rakamın içinde orman ve mer'a arazisi dahildir).

Bunların dışında tarımsal yapılar, ekipman, plantasyonlar ve damızlıklar için bizzat çiftçiler tarafından yapılacak yatırımlar gelmektedir.

Tarımsal ürünlerin pazarlanması ve değerlendirilmesi için yapılacak yatırımlar da özel teşebbüsün yatırımları içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Nihayet tarım sektörü girdilerini imâl ve istihsal eden endüstri sektörü yatırımlarına da işaret etmek lâzımdır. Bunlar içinde belki en önemlisini gübre fabrikaları teşkil eder.

Türkiye'nin tarımdaki verimliliğini arttırmak için kullanmak mecburiyetinde olduğu ticarî gübre miktarı muazzamdır. Bu miktar gübreyi Türkiye'nin dışarıdan ithal edebileceğini düşünmeğe de imkân yoktur. Gübre fabrikalarını memleketimizde halkın kurabileceğini düşünmediğimize göre, devletin bu alanda büyük yatırımlara girişmiş olması gerekir. Halbuki bugün Türkiye'nin gübre istihsal kapasitesi 40 bin ton $P_2 O_5$, 25 bin ton N den ibarettir.

Beşerî faktörler

28. Türkiye ziraatında fazla bir nufus bulunduğunu yukarıda söylemiş, hatta bunun, Türkiye için en önemli bir kaynak olduğunu da belirtmiştik. Ancak bu nufus durumunu bir taraftan iklim, bir taraftan da aktif nufus başına düşen arazi yönünden değerlendirmeğe çalışırsak, Türkiye'deki zirai nufusun, mevcut kaynaklara ve o kaynakları kullanılma durumuna göre, çok fazla olduğunu kabul etmek mecburiyetinde kalırız.

Bunu daha iyi açabilmek için aşağıdaki Cetveli tetkik etmek gerekir (Cetvel IV).

Cetvel: IV

Türkiye ve bazı memleketlerde nufus ve arazi münasebetleri

Grup	Memleketler	Aktif Zirai nufus 1000	Aktif Zirai nufusun Genel Nufusa Oranı %	İşlenen Arazi Hektar	Aktif Zirai nufus başına işlenen arazi Hektar
	TÜRKİYE	9.737	75	26.120	2.68 (1.84)x
I	B. AMERİKA	5.435	7	185.152	34.06
	AVUTRALYA	459	11	33.214	72.36
	ARJANTİN	1.461	19	30.000	20.53

(*) 8.000.000 Hektar nadas alanı çıkarıldığı takdirde ekili ve dikili alan.

Grup	Memleketler	Aktif Ziraî nufus 1000	Aktif Ziraî nufusun Genel Nufusa Oranı %	İşlenen Arazi Hektar	Aktif Ziraî nufus başına işlenen arazi Hektar
	G. AMERİKA	1.698	30	12.058	7.10
	İSPANYA	4.903	41	20.831	4.33
	G. KORE	5.022	58	2.080	0.41
	İSRAİL	119	14	402	3.37
	YUNANİSTAN	1.960	54	3.896	1.98
II	YUGOSLAVYA	4.748	57	8.353	1.75
	İTALYA	5.341	26	15.415	2.88
	PORTEKİZ	1.448	42	4.130	2.85
	CEZAYİR	2.601	75	7.066	2.68
III	SURİYE	564	45	8.885	15.75
	MISIR	4.403	57	2.490	0.56
	FRANSA	3.908	20	21.241	5.43
	ALMANYA	3.172	12	8.432	2.65
	İNGİLTERE	1.119	5	7.370	6.58
IV	BELÇİKA	230	6	946	4.11
	HOLLANDA	447	11	988	2.21
	DANİMARKA	366	17	2.756	7.53
	İSVEÇ	447	14	3.342	7.47
	HİNDİSTAN	131.143	70	162.115	1.23
V	PAKİSTAN	22.644	75	25.500	1.12
	ENDONEZYA	23.516	72	32.800	1.39

Görülüyorki Türkiye'de nufus başına işlenen arazi 2.68 hektardan ibarettir. Bu rakam Almanya'da 2.65, Hollanda'da 2.21, Portekiz'de 2.85, İtalya'da 2.88 dir. Bu bakımdan cetveldeki memleketler arasında Türkiye'den daha kötü durumda olan memleketler Yunanistan'da 1.98, Yugoslavya'da 1.75 tir. Hindistan, Endonezya, Pakistan'da 1.12 - 1.39 arasında değişmektedir. Almanya ve Hollanda'da hektara üretim değeri 3000 lira civarında olduğundan bu memleketlerde aynı arazi büyüklüğünde âilenin geliri Türkiye'nin 3 - 4 misli yüksektir. Kaldıki buralarda aile işgücü tarım dışı

Part-time gelirlerle de arttırılabilmektedir. Meselâ Almanya'da işletmelerin %44 ünün esas geliri tarımdan ziyade tarım dışı gelirlerden terekküp etmektedir. Ve bu şekil işletmeler sanayi merkezinde daha kesiftir.

Türkiye'de tarım nufusundaki azalma oranı bugün %0.5 den ibarettir. 5 Yıllık Plân, 15 yıllık bir perspektif içinde bugünkü tarımsal nufus oranı olan %77 nin %58.5 e ineceğini hesaplamaktadır.

Buna göre tarım dışı sektörlerin nufus gelişme gücü %0.5 den % 2 ye kadar yükselecektir. Bu nisbete erişilse dahi tarımda yıllık artış %0.5 civarında olacaktır ki bu d a1977 de yine tarımda takriben yılda 150 - 200 bin nufusun fazlalaşacağını ifade eder. Halbuki, Prof. Baade'nin de dediği gibi, "Türkiye Ziraatında bugün için bir tek fazla insana dahi yer yoktur".

Bu cetvelin analizinden şu önemli sonuçlara varılabilir:

Bir memleketin yalnız başına tüm arazi varlığının tarımsal gelişmeyi sağlayabilmiş olması bakımından fazla bir önemi yoktur. Asıl olan elverişli iklim ve toprak şartlarında aktif zirai nufusa yeter bir arazi büyüklüğünün düşmesidir. Zira ancak bu sayededirki tarımla uğraşan yüksek bir hayat seviyesine ulaşabilir ve memleketin genel ekonomisine yardımcı olur.

Türkiye: iklim, toprak ve buna uygun olarak yetiştirdiği bitki ve hayvan bakımından Cetvelde I. grupta toplanan memleketlere benzer. Görülüyorki bu memleketler Türkiye ve Güney Kore hariç, aktif nufus başına en yüksek arazi düşen memleketlerdir.

Bunlar içinde bize en yakın olan İspanya'da bile Türkiye'dekinin bir buçuk mislinden fazla ekili arazi düşmektedir.

Bu memleketlerin hepsindeki müşterek vasıflar şunlardır: İklim, kıyılarında mutedildir; memleketin içerisinde kışlar sert ve soğuk, yazın kurak ve sıcak bir kıt'a iklimi vardır. Kıyılarda sub-tropik bitkiler dahi yetişir. İçlerinde hayvancılık ve hububat ziraatı hâkimdir. Sulanan yerlerde mısır, patates, soya, şeker pancarı ziraatı mevcuttur.

Hububat verimleri genellikle düşüktür. Hektar başına ortalama gübre tüketimi yüksek değildir. Tarım kuru ziraat şartlarında ekstansiftir. Tarımsal nufus oranı çok düşüktür. Bu memleketlerden (Kore ve İspanya hariç) Türkiye'nin farkı **İşletme büyüklüklerindedir.**

Bu memleketlerin iç kısımlarında işletmeler büyük hububat hayvancılık işletmeleridir. İşletmeler, makina envanteri bakımından, zengindirler. Ancak bu zenginlik tarıma bir entansiflik getirmiş değildir.

Cetvelin ikinci gurubunda toplanan memleketler görüldüğü gibi Akdeniz memleketleridir.

Bu memleketlerde, İsrail hariç, hepsinde tarımsal nufus oranı oldukça yüksektir. İşletmeler küçüktür. Bu bakımlardan hemen hemen Türkiye'ye benzerler. Ancak bu memleketlerin iklim ve toprak şartları Türkiye'nin Akdeniz, Ege ve Marmara kıyıları ile Karadeniz kıyılarına benzer. Bu memleketlerin hiç birinde Orta, Güneydoğu Anadolu'nun sert ve kurak iklimi yoktur. Esasen yetiştirdikleri bitkiler de tamamile Akdeniz ve Ege bölgelerimizin bitkilerinin aynıdır. Bu yüzden her ne kadar işletme büyüklükleri fazla değilse de birim başına gayrı sâfi hasılaları yüksek ve bundan dolayı da çiftçinin hayat standartları bize nazaran çok ileridir.

Ayrıca bu memleketlerin büyük avantajları sulanan arazi nisbetlerinin bugün için bizden çok yüksek oluşudur.

Cetvelde üçüncü sırayı işgal eden memleketlerden Mısır'da aktif nufus başına 0.58 hektar arazi düştüğü halde Suriye'de 15.75 hektardır. Cezayir ise aktif zirai nufus başına düşen arazi bakımından İtalya, Portekiz, İsrail'e benzemektedir. Ancak İsrail'de arazinin hemen hemen tamamı sulandığı ve İtalyada ise 4 milyon hektar arazi sulanabildiği halde Cezayir'de sulanan arazi fevkalâde mahduttur. Ve bu yüzden de verimleri düşüktür.

Dördüncü sıradaki memleketler dünya tarımcılarının gıpta ettikleri yüksek verim memleketleridir. Tarımsal nufus fevkalâde azalmıştır. İleri endüstri ülkeleridir. Tarım entansiftir. Sulama gelişmiştir. Gübre kullanmada rekor bu memleketlerdedir. Yağışlı bir ilkbahar ve yaza maliktirler. Devletin tarıma ve tarımla uğraşanlara yaptığı yardımlar muazzamdır. Almanya ve Hollanda istisna edilirse aktif zirai nufus başına düşen ekili arazi küçümsenecek derecede değildir ve hemen hemen Türkiye'nin 2 - 3 mislidir. buna yüksek verimi, devletin direkt ve endirekt yardımlarını ekleyince bu memleketlerde tarımla iştigal edenlerin yüksek hayat seviyelerinin nedenleri ortaya çıkar.

Nihayet, Cetvelde beşinci sırada bulunan Hindistan, Pakistan'ın durumu bu memleketlerin ne kadar ağır şartlar altında olduğunu gösterir. Bu memleketlerde de nufusun %70 - 75 i (Türkiye'miz gibi) ziraattedir. Nufus artışı hızı yüksektir. Şimdiden aktif nufus başına düşen ekili arazi 1 hektar civarına inmiştir. Bu memleketlerin tek avantajı geniş sulama imkânlarının bulunması ve iklimlerinin memleketin büyük bir yüzdesi itibariyle, bizden daha müsait oluşudur. Tropik ve Sub-tropik bitkileri bol miktarda üretebilirler ve böylece hektara gayrı sâfi hasılalarını yükseltebilir-

ler. Endonezya ise bu bakımdan Hindistan ve Pakistan'dan daha da elverişli bir durumdadır.

29. Memleketimizde tarımdaki nufusun bu fazlalığı bugünkü şartlar ve yukarıda gördüğümüz potansiyel ve imkânlar karşısında hiç olmazsa belirli bir süre için tek başına büyük bir iktisadi ve sosyal kaygu kaynağı teşkil etmeyebilir. Bu nufus genel bilgi bakımından olduğu kadar tarım bilgisi bakımından da eğitilmemiştir. Tarım sektöründeki hizmetlerin fevkalâde dağanıklığı ve memleket gerçeklerine uygun bir tarımsal öğretim, eğitim, yayım örğütünün gereği gibi geliştirilmemiş olmasının bunda rolu olduğu kadar, ilk öğretimin de köylere kadar ulaşmamış bulunması ve köy ilk okullarında bütün kültür derslerinde çevrenin tarım ekonomisine dayanma gerçeğinin ihmal edilmesi müessir olmuştur.

Sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi altında çiftçinin teşebbüs kabiliyeti geliştirilmemiş, kapalı bir ekonomi düzeni içinde kendi kendine yetme endişe ve alışkanlığı davranışlara hâkim olmuştur. bu durum tarımdaki imkânlarımızın değerlendirilmesi bakımından çözülmesi gereken engellerden bir başkasıdır.

Teknolojik Eksiklikler

30. Teknolojik sorunlar iki yönde kendini göstermektedir. Birincisi tarımsal faaliyetlerin geliştirilmiş şekillerinin nasıl uygulanılacağı ile üretim araçları ve girdilerin kullanılış şeklinin bilinmesi; ikincisi ise araç ve girdilerin nicelik ve nitelikleridir. Birinci husus daha önce üzerinde durulan çiftçilerin eğitim ve öğretim konusu içinde düşünülmüştür. Burada ise teknolojinin materyal yönü üzerinde durulacaktır.

Türkiye, tarımda kısa sürede verim artışı sağlıyacak olan girdilerin kullanılması bakımından, gelişmiş ülkeler arasında bile yüksek bir seviyeye erişememiştir.

Herşeyden önce çiftlik gübresinin yüzde 80 kadarının yakıt olarak kullanıldığı bilinen gerçeklerdendir. Ticaret gübreleri bakımından ise ziraat arazisine oranla en az gübre kullanan ülkeler arasında bulunmaktayız. Örnek olarak bu konuda Mısır ve Yunanistan, Türkiye'den ileri durumdadır. 1965 yılında 500.000 ton ticaret gübresi kullandığımız takdirde hektar başına 20 Kg. gübre kullanmış olacağız. Danimarka'da bunun 500 Kg. Hollanda da ise 1000 Kg. ı aştığını söylemek, bu konuda nekadar geri olduğumuzu gösterecektir.

Yıllık 400 bin ton kadar olan sertifikalı ve kontrollu tohumluk ihtiyacımızın bugün ancak 100 bin tonunu karşılayabilmekteyiz. Özellikle hububat tohumluğu için normal çiftçi talebi ise 15 - 20 bin ton kadar olmakta, kalanı verimlilik ilkesi Bakımından faydalılığı çok şüpheli olan 5254 sayılı Kanunun çevresinde elden çıkarılabilmektedir. Çeltik pamuk, şekr pancarı ve ayçiçeği gibi tarımı daha belirli alanlarda yapılan ve nisbeten yüksek gelir getiren ürünlerde ise tohumluk konusunda daha olumlu adımlar atılabilmiştir.

Sanayi yemi kullanımı, hayvan sayısının çoğluğuna rağmen, 30 bin to nu aşmamıştır.

Girdiler arasında ziraî mücadele ilâçlarında olumlu bir gelişme görülmektedir. Ziraî Mücadele ilâçlarına olan talep ve devletin önderliği sayesinde bugün 6 fabrika kurulmuş ve bazı ilâçlarda yurtiçi talebin üstünde bir üretim seviyesine ulaşmıştır.

Araçlar bakımından da ziraatımız oldukça geridir. Geniş çiftçi kitlesinin dayandığı üretim araçları öküz - karasapan - döğen üçlüsüdür. Bunların miktarı halen 2 milyon civarında dolaşmaktadır. Traktör ve Biçer - Döğer halen büyük çiftçilerin üretim aracıdır. Küçük çiftçilerin (200 - 300 dekar hububat eken çiftçiler) satın alabileceği elverişli bir traktör tipi henüz tarımımıza sokulmuş değildir. Traktör parkımız 50 bin civarında donmuştur. Yalnız büyük takatta traktör üzerinde durulduğu takdirde fazla bir artış göstermeyecektir. Ayrıca yurt şartlarına uygun toprak işleme, ekim, hasat alet ve makinaları yönünden de çok geri durumda olduğumuzu belirtmek gerekir.

Sulama ile ilgili ekipmanlardan motopomp ve santrifüj talebi yüksektir. Yağmurlama tesisleri henüz geniş bir uygulama alanı bulmamıştır. Mücadele ilâçlarına paralel olarak mücadele ekipmanları adetinde de artış dikkati çekmektedir.

Alt-Bölüm : III

POTANSİYELİN HESAPLANMASI

31. Buraya kadar tarımımızın imkân ve sınırları bahislerinde şüphesiz meslekdaşlarımızın hepsi tarafından bilinen gerçeklerin özetlenmesine çalışılmıştır. Bunlar üzerinde çok yazılmış, çok konuşulmuştur. Bizim yapabileceğimiz ancak bunların en önemlilerini tekrar, bu Kongre vesilesile, bir araya toplamağa ve son günlerin bir Tablosunu çizmeğe çalışmaktan ibaret kalmıştır.

Şimdi bu söylediklerimizi özetlersek şöyle diyebiliriz:

Türkiye tarımı gelişmemiştir. Bu durum yalnız tarımdan ve tarımın içinde bulunduğu şartlardan değil, memleketin ekonomik, sosyal, kültürel şartlarında da doğmaktadır. Tarımın içinde bulunduğu bu genel ortam düzenlenmedikçe bu sektörden ve tarımcılardan beklenecek başarılar sınırlı olacaktır. Bu bakımdan tarımın bugünkü durumunun bütün sorumluluklarını çiftçi kitlesine ve tarımcılara yüklemek yanlıştır.

Yalnız başına iklim, toprak, su veya yol tarımın yüksek bir hızla gelişmesi için yeter değildir. Tarım diğer ekonomi dallarına oranla daha güç endüstrileşen, modern tekniğin zor girebildiği, sermaye birikimi yavaş gelişen bir çalışma alanıdır. Onun içindirki ileri memleketler tarımlarını bu yeni kavramlara uydurabilmek için bilgili plânlar, küçük çiftçi projeleri, bölge kalkınma proğramları gibi muğlak, girift, devlet hazinelerine milyarlar yükleyen çabalara girmişlerdir.

Bununla birlikte Türkiye tarımının belirli bir potensiyeli vardır. Bu potensiyelin belirli bir ölçü birimi ile ifade edilmesi onun tanımına göre değişebilir. Hangi birimle ifade edilmek istenilirse istenilsin belirli bir rakama erişmek çeşitli kabullerin yapılmasına, ayrıntılı hesaplara ihtiyaç gösterecektir. Gerçekten yalnız toprak kaynakları yönünden potensiyelimizin ortaya konulması, temel toprak etüdlerinin yapılmasını ve arazilerin sınıflandırılmasını gerektirmektedir. Bunun ötesinde toplam üretim yönünden potansiyel ifade edilmek istenilirse, çeşitli sınıflar itibariyle arazi varlığımızın bilinmesi yanında, çeşitli iklim şartları ve arazi sınıflarında ürünlerin hangi sıra ile yetiştirileceği ve bu sırayı tayin edecek teknik ve ekonomik şartlar; çeşitli üretim faktörlerinin hangi oranlar içinde kombine edileceği, daha açık deyişle teknolojik düzey, gibi çok çeşitli konularda, bir seri kabullerin ve bunlara dayanılarak ayrıntılı hesapların yapılmasına ihtiyaç vardır. Bütün bunların yapılabilmesi için bu tebliğin hazırlığına çok daha uzun bir sürenin ayrılması gerektiği açıktır. Kaldıki hesaplar için gerekli bazı temel verilerin eksikliği de belirli bir çözüme varmayı güçleştirecektir.

Bununla birlikte potansiyelimiz hakkında genel bir fikir vermek üzere analoji yolundan faydalanılarak global bir yaklaşım denenmiştir. Bunun için bir Akdeniz ülkesi olması dolayısiyle bazı doğal şartlar bakımından benzerliği göz önünde tutularak İtalya ele alınmıştır. Bu ülkenin işlenen zirаat arazisinin beher hektarından elde ettiği gelir yuvarlatılmış olarak 3000 TL. kadardır. Ayni teknolojik seviyeye erişilmesi halinde Yurdumuzda da hektar başına 3000 TL. gelir elde edilebileceği kabul edilirse, 25

milyon hektar ziraat arazisinden elde edeceğimiz gelir 75 milyar TL. olacaktır. Burada görüleceği gibi çeşitli kabuller yapılmıştır.

Bugün tarımsal gelirimiz 20 milyon TL. kadar olduğuna göre, belirli bir teknolojik seviyeye erişilmesiyle bunu 55 milyon TL. daha arttırmak imkânına sahip bulunuyoruz.

Konuyu bir başka yaklaşımla da ele almak mümkündür. Sulanabilecek 5,5 milyon hektar arazide hektar başına 6 bin TL., kalan 18 milyon hektar arazide ise hektar başına 1100 - 1200 TL. gelir elde edilmesi halinde tarımsal gelir yaklaşık olarak 55 milyar TL. olacaktır. Burada şu hususu belirtmek gerekir ki mer'a arazi ayrıca ele alınmamıştır. Toplam tarım geliriyle işlenen arazi karşılaştırılmış ve hektar başına elde edilen gelir diğer alanlardan elde edilen geliri de içine alan bir endeks olarak düşünülmüştür.

Yukarıda elde edilen meselâ 75 milyon TL. lık gelir seviyesinin zaman boyutu içinde ifadesi şüphesizki daha anlamlı olacaktır. Daha açık olarak tarımsal gelir kaç yılda bu miktara ulaşabilecektir sorusunun cevaplandırılması gerekir. Bu nokta bizi tarımsal politikalara ve hatta bundan da öteye genel kalkınma politikasına götürmektedir. Bu problemin çözümü için genel kalkınma stratejisinde tarıma hangi ağırlık verilecek, ve bu sektöre hangi oranda kaynak ayrılacaktır, gibi temel soruların cevaplandırılması gerekir. Bundan sonra da sektör içinde uygun gelişme politikalarının seçimi ve başarılı uygulanması hususları üzerinde durulması gerektiği açıktır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında tarım sektörü için öngörülen gelişme hızının yaklaşık - olarak yüzde 4 sürdürüleceği kabul edilirse - 75 milyarlık gelir seviyesine 34 yılda ulaşılacaktır. Bu hızın yüzde 5 e çıkması halinde süre 27 yıla inecektir.

Plânın ilk yıllarındaki uygulama sonuçları göstermiştir ki Birinci plân döneminde yüzde 4 hızın elde edilmesi oldukça güç olacaktır. Özellikle bünye bozukluklarını giderici temel reformlar yapılmadan yüksek bir gelişme hızını gerçekleştirmek güçtür. Ancak bugünkü nufus artış hızı ve tarımın ekonomideki yeri göz önünde tutulursa, tarımsal gelişmenin yüzde 3 ün üstünde bir hızı sürdürmesi zorunludur. Bu bakımdan 15 yıllık perspektif içinde ortalama en az yüzde 4 gelişme hızı hedefinin muhafazası gerekir. Bu, uygun strateji ve politika aletlerinin seçilmesi halinde erilişmiyecek bir hedef değildir. Gelişme politikasında tarıma daha çok ağırlık verilmek suretiyle de tarımsal gelişme hızını yüzde 5 e çıkarmak mümkün görülmektedir.

BÖLÜM: II

TARIM POLİTİKAMIZIN ESASLARI

Giriş:

Tarım Politikamızın amacı:

a) Tarımsal ürünlerimizi, halkımızın daha iyi beslenmesi ve giyinmesi, ihracatın arttırılması, sanayiimizin tarım ham maddeleri ihtiyacının karşılanması için, iç ve dış pazar şartları da göz önünde tutularak, hızlı bir tempo ile arttırmak;

b) Tarımla uğraşan nufusun gelirlerini ve hayat standartlarını yükselthek olarak özetlenebilir.

Bu amaca göre Tarım Politikasına ilişkin tedbirleri, alırken iki ilke daima göz önünde tutulmalıdır:

i) Tabiî kaynaklarımızın yanlış ve tahrip edici şekilde kullanılmasını önlemek,

ii) Tarımla uğraşanlar arasında geliri düşük olanların, devletin tarım alanında yapacağı fedakârlıklardan en büyük ölçüde faydalandırılmalarını mutlaka sağlıyarak sosyal adalet ilkelerine uygun bir gelir dağılımı ve denge kurulmasına yardımcı olmak.

Esasında gelmiş geçmiş bütün hükümetler bu politika amaç ve ilkelerini aşağı yukarı bir birine benzer şekilde benimsemişlerdir. Beş Yıllık Kalkınma Plânında da tarım kalkınmasının amaç ve hedefleri aynı şekilde formülleştirilmiştir. Ancak sorun, politika amaç ve hedeflerinin böylece tesbiti ile çözünlenmemektedir. Önemli olan, bu amaç ve hedflere bizi ulaştıracak yol ve vasıtaların iyi seçilmesi, bu yol ve vasıtalar arasındaki önceliklerin doğru ve gerçeğe uygun bir şekilde teşhisi, ve buna göre gerçekçi bir plânlama ekonomisi içinde kısa ve uzun vadeli program ve proje hazırlanarak bunların tesbit edilen zaman içinde etkili bir şekilde uygulanmasıdır.

Tarımı, tek başına memleketin ekonomik, sosyal ve kültürel gerçeklerinden ayırarak mutalâa etmek ve sanki tarımsal gelişme için bütün şartlar mevcut olmasına rağmen bunun gerçekleştirilememiş olmasından şikâyet etmek, bizim kanımıza göre, gerçekçi bir tenkid ve muhasebe olamaz. Tarımımızın da, diğer sektörlerdeki gelişmelerle birlikte ve onlara muvazi bir gelişme içinde yürüyeceğini kabul etmek gerekir. Ancak bizim gibi ekonomisi büyük ölçüde tarıma bağlı bir memlekete, ekonominin gelişmesi ve sanayi malları talebinin iç pazarda hızlı bir artış göstermesi için de her şeyden önce tarımda bir gelişme ve tarımla uğraşanların gelir seviyesinde tatmin edici bir artışın elde edilmesine de kat'i ihtiyaç vardır. Bu bakımdan kalkınma plânının tarım sektöründeki gelişmeyi sağlayıcı tedbir ve imkânlara birinci önceliği vermesine de zaruret vardır.

Bu izahatımızla varılacak sonuç, böyle bir tarım politikasının gerçekleştirilmesinde, tebliğimizin birinci bölümünde özetlemeye çalıştığımız tarımdaki potansiyeli sınırlayan faktörleri ortadan kaldırmak veya etkilerini asgariye indirmek için gerekli tedbirler manzumesini, önem sıraları ve dereceleri de göz önünde tutularak, iyi hazırlanmış bir kalkınma plânı çerçevesi içinde uygulanması ile kabil olacağı hususudur.

Çiftçinin Eğitim ve öğretimi Faaliyetleri genişletilmeli ve Düzenlenmelidir.

1. Tarım faaliyeti bugün 3.5 milyonu aşan işletmede 12.000.000 civarında çalışan nufus tarafından, memleketin bütün sathına yayılmış bir şekilde yapılmaktadır. Kanımızca bu nufus 1958 e kadar artmasına devam edecek ve ancak ondan sonra azalmağa başlıyacak ve bu asrın sonlarına doğru yine bugünkü seviyesine inecektir. Bu muazzam iş gücünün teknik bilgisinin az ve teşebüs kabiliyetinin geliştirilmemiş olduğuna yukarıda işaret etmiştik. Çiftçilerin kendi mütevazi işletme imkânları içinde uygulayabilecekleri daha iyi bir tarım tekniği ile elde edilebilecek toplam hasıla ve sonuç büyük olacaktır. Tarım işletmelerinin küçük olduğu bütün memleketlerde yoğun bir tarım ve yüksek bir verime, çiftçinin okul içi ve okul dışı eğitimine verilen önemle mütanasip olarak ulaşılmıştır. Avrupa'da, İsrail'de, Japonya ve Milliyetçi Çin'de konuya verilen önemin neticelerini görmek kabildir.

"Entellektüel Yatırım" deyimi altında toplanan bu eğitim ve yayım faaliyeti, büyük yatırım harcamalarına da ihtiyaç göstermez. Yeter sayıda iyi

cihazlandırılmış küçük çevre okulları [4] ile usta okullarına ve benzeri yetiştirme brimlerine ve yine iyi yetiştirilmiş ve cihazlandırılmış yeter sayıda yayım personeline, okul içi ve okul dışı eğitimin bir birine bağlantılı ve destekleyici şekilde teşkilâtlandırılmasına lüzum his ettirir.

Çifftçi çocuklarının yetiştirilmesi maksadıyle İsrail'de 28 çevre okulunun bulunuşuna ve meselâ Japonya'da 500 aileye bir yayımcı personelin düştüğüne işaret edersek bizim bu konuda nekadar geride olduğumuz kendiliğinden ortaya çıkar.

Bu konuda üzerinde durulacak diğer bir husus eğitim ve yayım hizmetlerinde Köy İlkokul öğretmenlerinden yardımcı olarak faydalanma imkânıdır.

Eğitim ve Yayım hizmetlerinde politikanın esası bütün çiftçi kitlesine, kendi bölgeleri ve işletmeleri şartları içinde, kendi güçleri ve imkânlarıyle devletin kendilerine ayırabileceği imkânlar altında en iyi ve kârlı tarım yapabilmelerini öğretmek, benimsetmek ve uygulatmak olmalıdır. Bu ise tarım eğitim ve yayım hizmetinin kendine has metodlarının iyi bir örgüt içinde kurulup işlemesini ve geliştirilmesini gerektirir. Beşeri kaynağın iş alışkanlıkları ve teşebbüs kabiliyetlerinin geliştirilmesine, tarımın bir yaşayış şekli olmaktan çıkarılarak bir "iş" olduğu kavramına kavuşturulmasına gerekli ağırlık verilmeden beklenen neticelerin elde edilmesi çok sınırlı kalmıya mahkûmdur.

Tarımda verimlilik artırılmalı ve verimliliği arttırıcı girdilerin kullanılması hızlandırılmalıdır.

2. Türkiye'de gerek bitkisel ve gerek hayvansal ürünlerin birim başına verimi fevkalâde düşüktür. Halbuki bitkisel ürünlerde gübre, tohum, ilâç; hayvansal ürünlerde damızlık, sun'i tohumlama, iyi besleme ve hastalıklarla mücadelenin çiftçinin büyük çoğunluğu tarafından uygulanması sağlandığı takdirde verimlerde hem hızlı bir artışa hem de istikrara kavuşulmuş olur. Kısa zamanda müsbet neticeler elde edilmesini sağlıyacak girdiler tarımsal gelişme stratejisi bakımından olduğu kadar, nufus ve arazi münasebetlerinin ortaya koyduğu gerçekler ve hektar başına daha yüksek gelir elde etme bakımından da büyük bir öncelik taşımaktadır. Bu gün kabul edilen husus şudur ki bitkisel ürünlerde yalnız başına ticaret gübresi kullanılışı verimi yüzde elli kadar arttırmaktadır. Zamanında ve doğru bir mü-

(4) Çiftçi çocuklarını yetiştirmek amaciyle yersel ihtiyaç ve konulara ağırlık veren, öğrenci sayısı az ve programı mevsim ve günlere göre ayarlanabilen eğitim kuruluşları.

(5) Çiftçinin meskûn olduğu köy merkezlerinde.

cadele bazan mahsulün tamamını mahvolmaktan kurtarabilmektedir. Türkiye ticaret gübresi sarfiyatı bakımından OECD memleketleri içinde en geride olduğu gibi Orta ve Güney Amerika hatta bazı Afrika memleketlerinden de geridir. Son yıllarda bir taraftan Tarım Bakanlığının FAO ile müştereken düzenlediği gösteri denemeleri, diğer taraftan gübre fiatlarıyle hububat fiatları arasında arzu edilir bir dengenin kurulması ve kredi mekanizmasının işler hale sokulması sayesinde gübre sarfiyatında hızlı bir gelişme meydana gelmiştir. Bu da gösteriyorki bir uygulamanın faydası kendisine iyice gösterilebildiği, hizmet iyi bir şekilde düzenlenebildiği, kurullar arası işbirliği harekete geçirilebildiği ve ekonomik konulardaki engeller kaldırılabildiği takdirde, Türk çiftçisi, ileri tekniğe karşı bir direnme göstermemekte bilakis hızlı uygulamaya geçebilmektedir.

Her yıl 200 bin ton fazla gübre sarfiyatını gerçekleştirip gerçekleştiremiyeceğimiz artık tarımsal bir konu olmaktan ziyade, bir imalât, kredi ve döviz tedarik konusu haline inkılâp etmiştir.

Tohum konusunda böyle bir ilerleme görülmemekte ve plânda öngörülen hedeflerin çok gerisinden gidilmektedir. Burada da mesele gösterme, hizmet organizasyonu ve kurullar arası işbirliği noksanı olarak görülmektedir.

Hayvancılıkta verim düşüklüğünün en büyük sebebi yemleme ve besleme noksanıdır. Birleşik Amerika'da bütün dane bitkileri üretiminin %71 hayvanların beslenmesi için kullanıldığı halde bu nisbet Avrupa memleketlerinde %50 civarındadır. Bizde ise bu nisbet ancak %25 civarında olarak hesaplanmaktadır. Diğer taraftan ticaret yemlerinin kullanılması da taamüm etmemiştir. Bu sebepler yüzünden hayvansal ürünlerimizde brim başına elde edilen verimler, ileri Avrupa memleketlerinde elde edilen verimlerden 6 - 8 misli daha düşüktür.

Gübre, iyi tohumluk, ilâç ve yem gibi girdilerin bol miktarda kullanılmasında işletme bünyelerinin küçüklüğü, işletme gelirlerinin azlığı ve tarımsal bünye bozukluklarının büyük ölçüde etkisi olduğu aşikârdır. Ancak iyi bir öğretim ve yayım, kredi ayarlanması ve dağıtımının düzenlenmesi yoluyle işletmelerin büyük çoğunluğuna hizmet götüren bir uygulama programı sayesinde girdilerin kullanılması ve dolayısiyle verimlerdeki artışın yalnız imkânları geniş olan küçük bir çiftçi grubuna inhisar ettirilmesinin önüne geçilebilir. Bu itibarla tarımsal kalkınmanın ekonomik yönüyle sosyal yönünün hemen aynı derecede önemli olduğu memleketimizde

prodüktüvite artışını sağlayıcı girdilerin kabil olduğu kadar geniş çiftçi kitlesi tarafından kullanılmasını öngeren yoğun bir programa ve uygulamaya olan ihtiyaç büyüktür.

Tarımsal yatırımların arttırılması lâzımdır.

3. Yoğun bir tarım ekonomisine geçme, tarımdaki gizli işsizliği gidermeve diğer ekonomik düşünceler tarım sektöründeki yatırımların hızla arttırılmasını gerektirmektedir. Kanaatımızca 5 yıllık kalkınma plânının tarım yatırımlarıyle ilgili kısmında (Bakınız: Kalkınma plânı 1. nci 5 yıl 1963 - 1967, Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı Sayfa 136 - 138) bu husus çok iy ibir şekilde tahlil ve teşhis edilmiştir. Bu plâna göre tarım yatırımları 1967 de toplam yatırımlarının %20.2 sine kadar yükselecek ve sektörler içinde en yüksek yatırım oranına erişecektir. Bizim gibi şumullü plânlama yapan ve ekonomileri tarıma dayanan memleketlerin bir çoğunda bu oran bizim plânımızda ön görülenden de yüksektir. Plân, haklı bir görüşle; sulama, toprak muhafaza ve öğretim ve yayım hizmetlerine de gerekli önceliği tanımış görülmektedir. Yine plân yatırımların büyük kısmını devlet tarafından gerçekleştirileceğini de gözönünde tutmuştur. Bunlarla beraber söz konusu ilkelerin bazı mali ve organizasyon mülâhazalarıyle yıllık uygulama plânlarında yerini bulduğunu söylemek kabil değildir. Evvelâ sulama yatırımlarıyle beş yılda 515 bin hektar sulu arazi elde edilebileceği tahmin edilmiş olmasına rağmen bunun plân döneminde %60.70 oranında kalacağını gösteren emmareler vardır. Nitekim 1963 te 60 bin hektarlık program hedefi ancak 42 bin hektar olarak tahakkuk etmiştir. Diğer taraftan yıllık programlardan özel sektörün yapacağı umulan yatırımların payı gittikçe yükselmektedir.

	Toplam Tarım Yatırımları	Özel Sektör Yatırımları	Toplam Tarım Yatırımlarına Oranı
1963	1226.4	400	25
1964	1796.	600	33
1965	2249.	730	32

Türkiye'nin toprak ve su kaynaklarını gereği gibi kullanabilmesi için sulama yatırımlarına 50 milyar lira harcamamız gerektiğini evvelce işaret etmiştik 5 milyon hektar arazinin sulanması her yıl 200 bin hektarlık prog-

ramlarla dahi 25 yıl zaman alacağını düşünmemiz lâzımdır. Halbuki bugünkü gerçekleştirme henüz yılda 100 bin hektara bile varmamıştır.

Öğretim ve yayım için yapılacak yatırımların evvelce belirttiğimiz esaslar dahilinde hızlandırılmasına da ihtiyaç vardır. 3,5 milyon çiftçi ailesinden bir nesil içinde en az bir kişinin temel tarım bilgileri vermek üzere bir yıllık bir eğitime tabi tutulması esas kabul edilirse ve böyle bir müessese de yılda 100 kişiye eğitim verilebileceği düşünülürse Türkiye'nin 1000 civarında çiftçi eğitim müessesesine ihtiyacı olacaktır.

Devlet yatırımları yanında çiftçi yatırımlarının, özellikle yoğun bir tarıma geçiş için lüzumlu, fazla emek ve iş gücü istiyen sulanan alanın genişlemesiyle daha da önem kazanacak olan meyvecilik, sebzecilik, tavukçuluk, süt hayvancılığı gibi alanlara yönelmesini sağlıyacak tedbirler alınmalıdır.

Öte yandan tarımda artan nufus ve fazla hayvan sayısı memleketin karşı karşıya bulunduğu orman ve mer'a açmaları ve erozyon tehlikesini her gün biraz daha arttırmaktadır.

Özel ve Devlet Yatırımlarının yönelmesi gereken en önemli diğer bir alanda toprak ve su muhafazasıdır. Yapılan hesaplara göre Türkiye topraklarının korunması için yapılacak yatırım toplamı 100 milyar civarındadır. Birinci 5 yıllık plân bu alanda 500 milyon lira harcanmasını öngörmektedir. Buna göre şimdilik bu alana yılda ancak 100 milyon lira ayırabilmekteyiz. Böyle bir harcama ile Türkiye Topraklarını erozyondan kurtarmak için bir asır zamana ihtiyaç vardır.

Tarım ürünleri pazarlama ve değerlendirme tesisleri için Devletin ve Özel Sektörün yapacağı yatırımlarda da hızlı bir artışın gerektiğine işaret etmek lâzımdır.

Tabii kaynaklarımızın korunması ve geliştirilmesi sağlanmalı ve tarımsal yerleşim düzenlenmelidir.

4. Memleketimizde tarımla uğraşan nufusun iyi bir yerleşim düzenine kavuşmadığını görüyoruz. Orman içinde veya kenarında yerleşmiş nufusumuz 9 milyon olarak tahmin edilir. Orta anadolunun step mer'alara üzerinde tarımla uğraşan nufusumuz büyük yekûnlara ulaşıyor. Tarımda artmakta devam eden ve yerinde kalan nufus, bir taraftan ekilecek arazi ihtiyaçlarını diğer taraftan hayvanlar için mer'a ihtiyaçlarını ormanları ve

mer'aları tahrip etmek suretiyle sağlamağa çalışıyorlar. Bu nufusun bir kısmını buldukları yerde tarımsal faaliyetleri düzenleme yoluyle, (tavukçuluk, arıcılık, hayvancılık, meyve ve sebzecilik) kalkındırma kabil olduğu gibi el sanatlarını geliştirmek yoluyle de gelirlerini arttırmak ve üretici hale sokmak mümkündür. Nihayet sanayide desantralizasyon ile de bu konuda rahatlık sağlanabilecektir.

Ancak, bir taraftan bu yollara başvurulurken fazla nufusu iyi plânlanmış sulanabilen iskân bölgelerine veyahut zeytin, fıstık, badem, bağ, harnup ve meyve plântasyonları kurularak değerlendirilen kıraç iskân bölgelerine aktarmak imkânıda düşünülmelidir.

Bu tedbirler sayesinde fazla nufus ve hayvan baskısından kurtulacak olan orman ve mer'alarımız üzerinde düzenli bir ormancılık ve mer'a amenejmanı yürütülebilecek, tabi kaynaklarımızın korunması ve geliştirilmesi kabil olacak ve memleket şartlarına uygun bir tarımsal yerleşim düzenine kavuşulacaktır.

İş Gücü yoğunluğu fazla ve brim başına yüksek hasıla veren bitikisel ve hayvansal üretim teşvik edilmelidir.

5. Aktif ziraat nufusu başına düşen ekili arazi alanının düşüklüğü, ve Türkiyede bu durumun daha en az 35 - 40 yıl sonra düzelmeğe doğru gideceğini acı fakat gerçek olarak kabul edersek, tarımda nufus başına gelir artışının prodüktivite tedbirleri yanında arazi brimi başına yüksek gelir getiren bitkisel ve hayvansal üretimle sağlanabileceği sonucuna ulaşırız. Gerçekten bu gün hektar başına aldığımız gayri safi hasıla 800 liradan ibarettir. Potansiyel bölümünde de belirttiğimiz gibi, kıyı bölgelerimizde sulu ziraatta tarla bitkilerinde 5000 liraya, bağ bahçe bitkilerinde 15.000 liraya kadar gayri safi gelir elde edilmektedir. Kıraçlarda ise gayri safi gelir zeytin, üzüm, tütün, fındık, çay gibi ürünlerimizden 3.000 - 10.000 lira arasındadır. Halbuki buralardaki sözü edilen bitkilerin ekiliş alanlarını, genel ekiliş alanıyle kıyasladığımız zaman en büyük imkânların yatmakta olduğunu görürüz. (Bakınız Ek cedvel II) Elbette bu bölgelerde sulu ziraat imkânları sağlanmadan narenciye muz, ve sebze gibi hektara çok yüksek hasıla veren bitkiler yetiştirilemez. Ancak buralarda kıraçta yetişebilecek olanların zeytin, badem, fıstık, armut, bağ, harnup ve elma gibi bağ ve bahçe ürünleri olduğunu kabul etmek gerekir. Diğer taraftan büyük arazi varlığına ihtiyaç göstermeden, kısmen de ticari yemler kullanılmak suretiyle yapılacak süt inekçiliği, tavukçuluk gibi tarım dallarındaki gelişmemiz hiçte ferahlatıcı bir durumda değildir.

Orta Anadolu ile Güneydoğu Anadolu da bile kıraçlarda fıstık, bağ, badem hatta armut plântasyonları meydana getirmenin kabil olduğunu belirtmek lâzımdır.

Bütün bu tarım şekilleri, az arazide fazla emek istiyen, hektar başına yatırım harcamaları büyük olmıyan, buna karşılık brim başına fazla gelir bırakan ve emeği değerlendirme imkânı sağlıyan tarım şekilleridir. İstatistiklerimizi tetkik edecek olursak 20 yıl zarfında:

Meyveliklerimizdeki artış %100, meyve üretimindeki artış %200 olmuştur.

Limonda ağaç sayısı	% 200,	Üretim	% 1000
Portakalda ,, ,,	% 450,	,,	% 1500
Mandalinada ,, ,,	% 350,	,,	% 1500
Zeytinde ,, ,,	% 100,	,,	% 120
Bağlarda bağ sahası	% 90,	,,	% 300

Olmuştur. Bundan anlaşılıyorki meyve alanlarımızda ve özellikle meyve verimlerimizde bir artış meydana gelmiştir. 20 yılda elde edilen bu başarıyı hızlandırmak ve genişletmek için imkânlar vardır. Buna sulama projelerinin daha hızlı uygulanmasını ekliyecek olursak hedeflere ulaşmak kabil olacaktır. Ve hatta bir milyon tonluk bir trunçgil üretimi için tahsis etmek durumunda olacağımız sulu ziraat alanımız nihayet 60 - 70 bin hektardan ibarettir. Bu miktar alan ise Güneyanadolu ile Ege bölgesinin güneybatı kesimlerinde kolaylıkla ayrılabilir. Meyvecilik için söylediğimiz bu hususları sebzecilik, süt hayvancılığı ve tavukçuluk gibi tarım şekilleri içinde aynen tekrarlamak kabildir. Nihayet tarla ziraatımızda da sanayi bitkileri grubuna dahil ürünlerimizde yüksek hasıla verenler arasındadır.

Böyle bir tarıma hızla geçmeyi öngören programlar, zıraattaki fazla nufusun yarattığı, başta toprak açlığı ile gelir düşüklüğü ve gizli işsizlik sorunlarının çözümlenmesine büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Tarımdaki bünye bozukluğu ıslah edilmeli ve iktisaden yaşayabilir aile işletmeleri kurulması bünye ıslahatında temel unsur olmalıdır.

6. Tarımımızın bünyesi tarihi, hukuki ve ekonomik sebeplerle bozulmuştur. İşletmeler küçülmüş parçalanmış ve parselciklere bölünmüştür. Bu işletmelerde geçimlerini sağlamak istiyen muazzam bir çiftçi kitlesi ailelerinin en basit ihtiyaçlarını dahi karşılıyamamaktadırlar.

Küçük işletme ve düşük gelirin, tarım gelişmesini ve ekonomik kalkınmayı sınırlıyan faktörlerin başında geldiğine işaret etmiştik. Bu konu

gelişmiş ekonomiye sahip olan memleketlerde ve özellikle Avrupada bile son yılların üzerinde durulan en önemli konusu halini almıştır. Bü ülkelerde tarım nufusu süratli bir azalma gösterdiğinden, ve esasen devletler küçük işletmeleri koruyucu ekonomik, sosyal ve mali programlar yürüttüklerinden, arazi mülkiyet ve tasarrufu üzerinde köklü reform tedbirlerine başvurmadan bu sorunu çözümlemeye çalışmaktadırlar. Buna rağmen son defa Fransa (1962) ve İspanya (1964 kanunlarıyle bu yola gitmekte zaruret duymuşlardır.

Devlet, Tarım sektöründe bir sıra fedakârlıklara katlanmağa, yeni hizmetleri bu sektörün kalkınmasında uygulamaya başlayınca görülmüştür ki bunlardan faydalananlar, büyük çapta, işletmeleri yeterli ve gelirleri yüksek çiftçiler olmuş, sözü edilen hizmet ve fedakârlıklardan işletme bünyesi zayıf ve gelirleri düşük olan çiftçiler faydalanma imkânı bulamamışlardır. Bu yüzden her memleket kendi sosyal ve ekonomik bünyesine uygun ve mali gücüyle mütenasip tdbirler alarak "İktisaden yaşıyabilir aile işletmeleri" kurma çabası içine girmiştir. Bu mefhumun, henüz, kesin bir tarifi yapılmamış olmakla beraber, genellikle, çiftçi ailesinin gelir bakımından diğer sektörlerde çalışan ailelerin gelirlerine yaklaşan bir gelir elde etmelerine imkân verecek büyüklük ve nitelikte bir işletme "iktisaden yaşıyabilir aile işletmesi" olarak kabul edilmektedir.

Az gelişmiş memleketlerde ekonomi zayıf ve devletin mali gücü mahdut olduğundan ve tarımdaki nufus da kolayca başka alanlara aktarılamadığından bazı gelişmiş memleketlerde de tarım arazisi üzerindeki nufus baskısının çok fazla olmasından (Japonya) küçük işletmelerin yeter arazi büyüklüğüne kavuşturulması, arazi mülkiyet ve tasarruf rejimi üzerinde daha sert tedbirler alınarak sağlanmağa çalışılmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, son defa Fransa ve İspanyada bu yolda tedbirlere başvurmak zorunluğunu duymuşlardır. Bizde de topraksızlık veya az topraklılık konusunun, ekonominin ve tarım kalkınmasının normal gidişi içinde halledilebileceğini ummak kanaatımızca yanlıştır. Tarımda bulunan 3,5 milyonu aşkın faal nufusun tarım faaliyetinde bulunabilmesi ve Türkiye şartlarına göre tesbit edilecek gerçekçi bir geçim seviyesi sağlıyabilmeleri için asgari büyüklükteki bir toprağa sahip kılınması mutlaka zaruridir. Aile işletmesi büyüklüğünü sağlamada parçalanmış ve ufalanmış araziyi bir arada toplıyarak ziraat işletmesini bir ünite haline getirmeye matuf toplulaştırma-Arazi konsolidasyonu - tedbiri de aynı ölçüde ve belki muayyen bölgelerde daha fazla önem taşımaktadır. Bünye ıslahatında bu iki tedbir mutlaka bir

arada yürütülmeli, reform bölgeleri dışında da arazi toplulaştırılması uygulanmalıdır.

Bu konuda işaret edilmesi gereken bir husus ta memleketimizde çok yaygın olan kiracılık ve ortakçılığın özel ve memlektimiz şartlarına uygun bir statüye süratle kavuşturulması tedbirlerinin gerçekleştirilmesidir.

Tarımsal kalkınma bölge projeleri içinde gerçekleştirilmelidir.

7. Tarım faaliyetinde bulunan çiftçileri "iktisaden yaşıyabilir aile işletmeliri" içinde toprak sahibi etmek elbette kâfi değildir. Verimli ve rasyonel bir tarım faaliyetinin yalnız toprak unsurunun mevcudiyetiyle halledilemiyeceğini, biz meslek adamları, herkesten iyi takdir edecek durumdayız. Bu tebliğimizde belitmiye çalıştığımız tarım politikasının esasları bile, bu sahada alınacak tedbirlerin nekadar girift olduğunu ve birbiriyle nekadar bağlı olduğunu gösterir. Tarımın kalkınması yalnız tarım sektörüne gerekli önemin verilmesiyle de sağlanamıyacaktır. Tarımda kalkınma devletin diğer sektörlerdeki tedbirlerinin derece ve şumulüne de bağlıdır. Yalnız toprak, yalnız kredi, yalnız kooperatif veya yalnız tarımsal eğitim tek başlarına davayı çözebilecek kuvvette makanizmalar değildir. Bir yandan tarım kesimindeki tedbirler dengeli bir şekilde plânlanır ve uygulanırken, öte yandan tarım dışı sektörlerde ve hizmetlerde de gerekli tedbirler uygulanmalıdır ki istenilen sonuç elde edilsin.

"Toprak Reformu" tedbirleri olarak mütalâa ettiğimiz ve bu tebliğimizde tarım politikasının esasları olarak da tekrarladığımız tedbirler manzumesini bütün memleket sathında birden ve kısa vadede uygulamamıza ne mali gücümüz, ne alt yapı (enfrastruktur) yatırımlarımız nede müesseselerimiz yeterli değildir. Bu bakımdan, söz konusu tedbirler bölge kalkınma projeleri içinde ve tercihan büyük sulama projelerinin uygulandığı bölgelerden başlıyarak, dikkatle ve sabırla uygulamağa çalışılmalıdır. Bunun tek mahzuru bazı bölgelerin öncelikle kazanması ve başka bölgelere sıranın geç gelmesidir. Ancak, bu bölgelerde tedbirler bütün unsurlarıyle uygulanırken hizmet ve imkânların büyük bir kısmını da elbette memleketin bütün sathına yaymak zarureti doğacaktır. İtalya, İspanya ve İsrail'de bu sistem başarılı şekilde uygulanmış ve müsbet sonuçlar alınmıştır.

Kooperatifçilik geliştirilmeli ve çiftçinin kooperatiflerde aktif bir rol alması sağlanmalıdır.

8. Küçük işletmelerin en büyük mahzuru tarımsal faaliyetleri geliştir-

mek ve verimlerini artırmak için gerekli girdileri bulundukları yerde tedarik edememeleri ve ürettikleri ürünleri de kendileri için en uygun şartlarla pazarlayıp değerlendirememeleridir. Bunlar, Yukarıda belirttiğimiz gibi, devletin tarım için yarattığı imkân ve hizmetlerden gereği gibi faydalanmak durumunda da değildirler.

Onun içindirki gelişmiş ülkelerde küçük tarım işletmeleri bu noksanlıklarını kooperatifler kurmak yoluyle gidermişlerdir. Böylece, çiftçi hem tarım girdilerini daha ucuz elde etmiş, hemde mahsullerinin satışından daha fazla pay elde etmek imkânına kavuşmuştur.

Az gelişmiş ülkelerde veya gelişmiş ülkelerin geri kalmış bölgelerinde çiftçilerin bilgilerinin zayıf, teşebbüs kabiliyetlerinin gelişmemiş olması, emniyetsizlik ve bunlar gibi daha bazı sebepler altında kooperatifçilik istenilen ölçüde gelişmemiş ve çiftçilere yardımcı hale gelememiştir. Bu sebepledir ki az gelişmiş ülkelerde kooperatifçilik arazi reformlarında en etkili bir vasıta olarak ele alınmıştır. Gelişmiş ülkelerin geri kalmış bölgelerinde ki kalkınma projelerinde de devlet yardımıyle kurulmuş ve bir müddet için devlet personeli tarafından yürütülen koperatiflere önem verilmiştir. (İtalya ve Fransanın güney bölgelerinde olduğu gibi)

Memleketimizde kooperatifçilik tarım kredi ve tarım satış kooperatifleri halinde başlamıştır. Bugün yavaş yavaş bu kooperatifler hizmet alanlarını genişletmek eyilimindedirler. Meselâ: Tarım Kredi Kooperatifleri çiftçinin en önemli girdilerinden olan ticaret gübresini sağlama ve ortaklarına ayni kredi halinde verme yoluna girmişlerdir. Tarım satış kooperatiflerinde de bilhassa pazarlama ve değerlendirme konularında gelişmeler görülmektedir.

Yine son yıllarda toprak - su koperatifleri başka bir hizmet alanında kurulmağa başlamışlardır. Bir yandan bu kooperatiflerin kuruluş ve işleyiş düzenlerini ıslah etme yoluna gidilirken, öte yandan çok maksatlı kooperatifler kurulması için araştırma ve uygulamaya geçmek, kooperatiflerin dikey (Vertikal) Yatay (Horizontal) programlar uygulamalarını yapacak şekilde örgütlenmelerini sağlamak tarım politikasının temellerinden birisini teşkil etmelidir. Böyle bir kooperatifleşme düzeni içinde çiftçiler toplu halde kendi teşebbüs kabiliyetleriyle ihtiyaçlarını daha uygun bir şekilde karşılama alışkanlığına kavuşacakları gibi, halen devletin yapmakta olduğu bir takım hizmetleri de üzerine alarak devletin yükünün hafiflemesine yardımcı olacaklardır.

Tarım ürünlerinin pazarlanması ve işlenerek değerlendirilmesi (Tarım teknolojisi) geliştirilmeli ve teşkilâtlandırılmalıdır.

9. Tarım ürünlerimizin pazarlanma ve işlenerek değerlendirilmesi konusunda, çok ilkel metodlar kullandığımız malumdur. Özellikle, meyve, sebze, yumurta, süt ve süt mamulleri gibi çabuk bozulabilir maddelerde bu husus büsbütün göze çarpmaktadır. Halbuki daha öncede belirttiğimiz gibi, Türkiye tarımında bu üretim kollarında büyük bir potansiyel vardır. Ve tarımımız mutlak surette bu mahsullerin üretimindeki gelişmeler üzerinde kalkınacaktır. Bu ürünler toprak üzerindeki nufus baskısını azaltacak, çiftçi nufusu başına düşen geliri arttıracak ve tarımdaki gizli işsizliği hafifletecektir. Ancak, iyi bir pazarlama ve tarımsal teknoloji teşkilâtı kurulmadığı takdirde bu ürünlerin satışlarından çiftçiye düşen payın azaldığı ve tüketicinin de fazla fiyat ödemek mecburiyetinde kaldığı aşikârdır. Diğer taraftan bu ürünlerde yıl içinde bir fiyat istikrarı da yoktur. Mahsulün bol olduğu zamanlarda fiyatlar büyük düşüşler göstermekte ve bu yüzden de çiftçinin geliri azalmaktadır.

Bu sebeplerden bu malların pazarlanma ve işlenmesi, bütün dünyada ya çiftçilerin kurdukları kooperatifler vasıtasiyle ya da Devlet tarafından kurulmuş özel kurumlar yoluyle teşkilâtlandırılmış ve gerekli tesisler meydana getirilmiştir.

Bilindiği gibi, çabuk bozulur tarım ürünlerinde malın çiftçi elinden çıkış fiatıyle tüketicinin ödediği bedel arasında genellikle %100 ve daha fazla bir fark meydana gelir. Teşkilâtlanma nekadar zayıf ise bu fark o nisbette artar. Ve çiftçinin elde ettiği fiyat azalır. Fakat tüketicinin ödediği bedel her zaman düşmez. Bu fark malın boylanması, depolanması, ambalajı, nakliyesi zayiat ve mutavassıt kârlarından doğar. Diğer taraftan teşkilât noksanlığı piyasada standart malların bulunmasını da önler.

Taze olarak pazarlanma konusunun, bu malların muhtelif şekillerde işlenerek değerlendirilmesiyle birleştirilmesi gerekir. Ürünün döküm zamanında piyasada talepten fazla mal arzı olacağından malları ya taze halde muhafaza etmek veya değişik yollarla işlemek ihtiyacı doğar bu bakımdan kurulacak teşkilâtın her iki şekildeki değerlendirmeyi ayarlaması ve düzenlemesi gerekir.

Pazarlama ve işleme için kurulacak modern tesisler, çok sayıda işgücüne istihdam yaratmak gibi bizim için çok önemli avantajlara da sahiptirler. Çünkü tesisler nekadar modern cihaz ve makinalarla donatılırsa donatılsınlar fazla sayıda işçi istihdam etmek durumundadırlar.

Nihayet, ancak böyle bir teşkilâtlanma sayesindedirki bu ürünlerin dış pazarlarda sürümü, tutunması ve bu alanda çok ileri gitmiş memleketlerle rakabete girişmek imkânı olacağı unutulmamalıdır. İtalya, İspanya, Hollanda, Danimarka gibi bu konuda eskiden beri ileri olan memleketleri bıraksak bile son 15 yıl içinde İsrail Lübnan, Yugoslavya ve Yunanistanın bu sahadaki çalışmaları bize örnek olacak mahiyettedir.

Kredilerin arttırılması ve düzenlenmesi sağlanmalıdır.

10. Bu konudaki düşüncelerimiz tebliğin 1. nci bölümünde oldukça belirtilmiştir. Herşeyden önce, Türkiye'de, 25 milyarlık bir üretimin finansmanına Devletçe ancak 1,5 milyar liralık bir kredi hacmiyle yardım edildiğine işaret etmek lâzımdır. Buna göre tarım sektörü üretim değerinin ancak %6 tısı nisbetinde bir kredi kullanmaktadır. Başka bir deyimle, işletme başına düşen kredi miktarı yıllık 600 lira civarındadır. Muhtelif araştırmalar bu miktarın hiç olmazsa 4 misline çıkarılmasına kesin zorunluluk olduğunu göstermektedir.

Diğer yönden kredi kaynağındaki bu yetersizlik kredilerin verimli şekilde kullanılmamasının sebep ve neticesi olmaktadır. Gerçekten bu gün kredi isteğinin fazlalığı karşısında kredi otoriteleri ihtiyacı tam karşılıyamadıklarından, projelendirilmiş kredi taleplerini dahi kısmaktadırlar. Bu da kredi verimliliğini büyük ölçüde aksatmaktadır.

Tarım sektöründe prodüktüvitenin artışı için kullanılacak gübre, tohum, ilâç ve yem gibi en önemli yıllık üretim kredilerinin bütün işletmelere yayılması lâzımdır. Bu hususta örnek bir uygulama ticaret gübresi konusunda üç seneden beri başarı ile yürütülmektedir. Bunun sonucunda gübre sarfiyatında yıldan yıla büyük artışlar olmuş, küçük büyük her çiftçi gübre kullanmağa başlamıştır. Bu hareket 1967 de plânın öngördüğü 1,26 milyon tona ulaştığı zaman yalnız gübre için 400 - 500 milyonluk bir krediye ihtiyaç duyulacaktır. Bu örneğin tohum, ilâç ve yem maddelerinde de teşmili halinde söz konusu üretim kredileri ihtiyacının 1 milyar lirayı aşması beklenmelidir.

İşletmelerin yatırım ihtiyaçlarını, orta ve uzun vadeli krediler şeklinde karşılamak ve politikanın öngördüğü yönlerde arttırılarak kullanılması gerekecektir.

Burada tekrar etmekte fayda gördüğümüz husus, devlet kredilerinin küçük bir çiftçi zümresinin ihtiyaçları istikametinde cömertçe kullanmak yerine, türkiye tarımının dayandığı ve en az 50 yıl daha dayanmak duru-

munda olduğu küçük işletmelerin üretim ve yatırım kredileri üzerinde teksif etmek zorunluğudur. Kredi, küçük işletmelerin bir yandan yıllık üretim hacimlerini arttıracak verimli girdilere öte yandan da bunların sulama projeleriyle birlikte fazla iş gücüne ihtiyaç gösteren ve brim başına fazla gelir sağlıyan bağ - bahçe ziraatına, süt hayvancılığına, tavukçuluğa ve sanayi bitkilerine doğru yöneltilmelidir.

Fiyat politikaları düzenlenmeli ve tutarlılığı sağlanmalıdır.

11. Fiyat, üretilen malın değerini ifade eder. Kapalı bir ekonomide tarımsal işletme kendi aile ihtiyaçlarını giderecek bir üretimde bulunduğundan ve pazarla ilişkisi önemli olmadığından fiyat hareketleri onun için değer taşımaz. Ancak pazar ekonomisine geçtikçe ve üretici pazara daha çok mal arzetmeğe başladıkça malın değeri büyük önem kazanmağa başlıyacaktır.

Bugün için bazı önemli tarımsal ürünlerimizde devletin doğrudan doğruya veya dolaylı şekilde fiyat müdahalesi vardır. Fakat bu müdahalenin ekonomi ve tarım politikasının icaplarına, tarım tekniğinin gereklerine uygun olarak yapıldığı da iddia edilemez. Bu konuda önemli olan çeşitli tarım ürünleri fiyatlarının maliyetlere, çiftçinin gelirine olan etkisine, dış pazarlardaki rakabet şartlarına, kaynakların kullanılmasındaki olumlu veya olumsuz etkilerine göre az veya çok üretim yaratmadan iyi bir şekilde ayarlanmasıdır. Bazı ürünlerimizde, ürünün özelliklerine göre (Periyodisite gibi) ortaya çıkan boş yıllarda fiyatların anormal yükseklikler göstermesinin, buna karşılık üretim yıllarının yine anormal düşüşler kaydetmesinin önüne geçmek, yani bir fiyat istikrarı (stabilizasyon) sağlamak fiyat politikasının esası olmalıdır.

Çabuk bozulabilir mallarda mevsimlik ve yıllık fiyat istikrarının temini için kuvvetli ve memleket sathına yaygın bir teşkilâtlanmıya ihtiyaç vardır.

Kanaatımızca, tarımsal ürünlerin fiyatları için devlet müdahalesi yapılacağı zaman, yalnız görevli teşekküllerden alınacak bilgilere dayanılması yerine ilgili Bakanlıklar, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Meslek Teşekkülleri ve Üniversitelerden kurulu yüksek bir konseyin fikrinin alınması gerekir. Ancak bu takdirdedirki tarım ürünleri fiyatlarının kendi aralarında ve ekonomideki mal ve hizmetlerde yapacağı zincirleme etkiler hesaplanabilmiş ve ona göre politik kararlar isabetle alınabilmiş olacaktır.

Dünyada tarım ürünleri fiyatlarında sürekli bir düşme göze çarpmaktadır. Buna karşılık endüstri mallarında ve hizmetlerde fiyatlar devamlı bir artış göstermektedir. Bu bakımdan tarımsal ürünlerimizde çiftçinin alım gücünü artırmak veya bir denge kurmak mülâhazasıyle devamlı fiyat artışlarını desteklemeye teşvik etmenin tarım politikamız ve iktisadi politikamız yönünden zararlı sonuçlar vereceği unutulmamalıdır. Bunun yerine, çiftçinin brim başına istihsali arttırması, maliyetlerini düşürmesi ve pazara arzettiği maldan elde edilen değerden daha çok pay almasını sağlıyacak tedbirlere önem vermek daha yerinde olacaktır. Bu suretle sağlanacak bir fiyat istikrarı hem ekonomide enflasyonist etkilerin önüne geçmiye, hem tarım malları üzerinde çiftçi aleyhine görülen spekülâsyonların yok olmasına hemde çiftçinin emniyete kavuşmasına imkân verecektir.

Bu hususiaki görüşü kısaca özetlemek istersek diyebilirzi: Ürün fiyatlarına ilişkin politikada bu fiyatların istikrar sağlama amacına yöneltilmesi, üretimin arttırılması, maliyetlerin düşürülmesi ve çiftçi gelirini arttırmağa ilişkin fiyat politikasında ise girdilerde çiftçinin makul bir fiyat ödemesi esasının sağlanması olmalıdır.

Tarım hizmetlerinin dağılımında bölgelerin özelliklerine göre önceliklere önem verilmelidir.

12. Tarım sektörünün önemli özelliklerinden biri, tarım hizmetlerinin çiftçiye ulaştırılmasına ilişkin program ve projelerin yurd ölçüsünde uygulanmasında ve yürütülmesinde, iktisadi ve sosyal kriterlere göre hizmet akım ve yoğunluğunun düzenlenmesidir.

Halen 9 coğrafya bölgesine ayırmak suretiyle bölge karakteristikleri kabaca gruplandırılmış olan memleketimizin tarım problemleri bölgeler itibariyle pek farklı değildir. Bu bakımdan tebliğimizde tarım politikasının esasları olarak tesbit etmeğe çalıştığımız görüşlerin bütün memleket için uygulanabileceğini mümkün ve tabii telakki ediyoruz. Yalnız, Programların tez sonuçlar verebilmesi için pratik bazı görüşlerin tesbit edilmesine lüzum bulunduğuna da inanıyoruz. Bu görüşümüzü bir misalle belirtmiye çalışalım. Meselâ: Orta anadolu Türkiye'nin tipik kurak bölgesidir. Bu bölgede rotasyon imkânları sınırlıdır, sulama imkânları sınırlıdır, fakat fosforlu gübre ve iyi tohumluk yaygın olarak kullanılırsa tarla ziratındaki prodüktüvite süratle artabilecektir. Buna karşılık çukurova daha olumlu tabiat şartlarına maliktir. Ve entansif ziraat bakımından daha elverişlidir; o halde burda daha karmaşık bir program düzeninin uygulanması gerekir.

Bu kısa izahattan çıkarılabilecek genel prensibi şöylece tesbit etmek kabildir: Bölgelerin özelliklerine göre, çözümlenmek üzere ele alınacak problemlerin belli bir öncelik sırasına konulmasında; çözüm yollarının idari bakımdan kolaylığı, maliyeti ve sağlıyacağı iktisadi faydanın büyüklüğü, vadesi gözönünde tutulmalı ve söz konusu bölgelerde hizmetlerin yayılmasında bu sıraya göre ağırlık verilmelidir.

Bölge özelliklerine göre madde politikaları tesbit edilmelidir.

13. Bilindiği gibi kapalı ekonomi düzeni ve alışkanlıklar yüzünden çeşitli bölgelerde tarımsal üretim doğal imkânlara rağmen belirli ürünlerden ibaret kalmıştır. Bunun yanında bazı bölgelerde ise oraları için en uygun olmıyan ürünlerin yetiştirildiği, hatta yer yer bunun desteklendiği görülmektedir. Tarımımızın rasyonalizasyonu bu probleminde çözümünü gerektirmektedir.

Bölgelere göre madde politikalarının kabul edilmesi ekonomik faktörlerin yanında doğal kaynaklarımızın ayrıntılı bir envanterinin yapılmasını gerektirmektedir. İklim ve toprak özellikleri arazi sınıfları, su kaynakları varlığı hakkında güvenilir bir envanter bulunmadan madde politikalarında önemli hataların yapılması mümkündür.

Söz konusu politikaların uygulanması için ulaştırma, depolama, fiyat, kredi, yayım v.s. gibi politika aletlerinin iyi birşekilde koordone edilmiş olarak kullanılması gerektiği de açıktır. Gerçekten örnek olarak Kars bölgesinde mer'a ve hayvancılığa dayanan bir madde politikasının, o bölgede devamlı olarak hububat arzını sağlamadan, yürütülmesi mümkün olmıyacaktır.

Tarım hizmetleri, icradan sorumlu Bakanlığın yönetim ve denetimi altında yürütülmelidir.

14. Tarım hizmetlerinin genişlik ve önemi bütün söylediklerimizle açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu kadar çok ve fazla sayıda konunun bir Bakanlık tarafından Lâyıkıyle yürütülmiyeceği endişesi şimdiye kadar gelmiş geçmiş hükümetlerce kabul edilmiş ve tarımsal hizmetler çok sayıda bakanlığın gözetim ve denetimi altında yürütülmek istenmiştir. Meselâ: Tarım Bakanlığı İktisat ve Ticaret Bakanlığından ayrılarak bir statüye bağlanırken tarımsal faaliyetin en önemli unsuru olan ve başka memleketlerde daima Tarım Bakanlıkları içinde tutulmasına itina edilmiş olan tarım maddeleri ticareti, pazarlama ve değerlendirme, kredi, kooperatifler,

standardizasyon, gibi hizmetler Ticaret Bakanlığında bırakılmış ve Tarım Bakanlığı sadece bir öğretim, araştırma, yayım, bitki ve hayvan sağlığını koruma Bakanlığı halinde bırakılmıştır. Toprak Kanunu çıktıktan kısa bir sür esonra da bu hizmet grubu Tarım Bakanlığından alınmış ve Başbakanlığa bağlanmıştır.

Örnekleri çoğaltırsak görürüz ki bugün tarım politikasıyle ilgili en önemli hizmetler Tarım, Ticaret, Sanayi, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Köyişleri ve Gümrük ve Tekel Bakanlıklarına bağlı kuruluşlar tarafından yürütülmeğe gayretedilmektedir. Ve asıl mühimmi bunlar içinde Personel ve kuruluş bakımından en kuvvetli durumda olan Tarım Bakanlığının ekonomik hizmetlerden koparılmış olmasıdır. Onun içindirki 30 yıla yakın bir zamandan beri Tarım Bakanlığı, tarımın ekonomik ve sosyal alanıyle pek az ilgili olmuş, zaman zaman bu alanın kurduğu teşkilât ise kendisinden ayrılarak başka Bakanlıklara bağlanmıştır. Bu yüzden Türkiye'de tarım politikası, her Bakanlığın ve o Bakanlığa bağlı teşekküllerin düşünceleri ve teklifleri istikametinde belirmiş, bunların birbirleriyle bağlantıları ilişkileri, etkileri bir bütün olarak ortaya konamamıştır. Böyle olunca da bir takım program ve projeler yürürlüğe konmuş, fakat verimlilik ve müessiriyetleri sınırlı olmuştur.

Tarım Bakanlığı içinde bile, muhtelif teşkilât arasında belirli ve müessir bir iş birliği kurulamamıştır.

Tarım hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi bahsinde 5 yıllık kalkınma plânı bu mahzurları çok yerinde teşhis etmiştir. Merkezî Hükümet teşkilâtını yeniden düzenleme raporunda da bu noksanlara parmak basılmıştır. Ve bunun üzerine de Bakanlar Kurulu Kararıyle tarım hizmetleri ve teşkilâtının yeniden düzenlenmesi konusunda bir çalışma yapmak üzere özel bir heyet vazifelendirilmiştir. Bu heyetin uzun çalışmaları neticesinde tanzim ettiği rapor yayınlanmıştır. (Bakınız: Tarım hizmetleri ve teşkilâtının yeniden düzenlenmesi hakkında rapor; Tarım Bakanlığı Teşkilât Proje Grubu 1964)

Tarım alanında alınacak bütün tedbirleri ve yapılacak bütün hizmetleri Tarım Bakanlığı camiasında toplama gerçekten imkân dışında olabilir. Ancak bu kadar önemli bir sektörde yürütülecek faaliyetlerin koordinasyonunu da Bakanlıklar - arası İktisadî Kurula, Devlet Plânlama Teşkilâtına veya Bakanlar Kuruluna bırakmanın mahzurları da açıktır. Bu bakımdan Tarım Bakanlığı hizmetlerinin yeniden düzenlenerek tarım alanında

yapılacak en önemli işleri bu Bakanlığın sorumluluğuna vermek, diğerlerinde de bu Bakanlığın kordinasyon görevini kabul etmek zarureti vardır.

Bu görüşlerimizi özetlemek gerekirse şunları söylemek lâzımdır: Türkiye nufusu her 25 yılda bir misli artmaktadır. Nufusumuz 50 yıl sonra 100 milyonu aşacak bir hızla gelişmektedir. Buna göre, herşeyden önce, tarımsal ürünlerimizi de yılda %4 bir oranla arttırmak kesin bir zorunluktur. Bu kadar büyük bir görev tarım politikasının yukarıda temas ettiğimiz tedbirlerinden bir veya bir kaçını uygulamakla başarılamaz. Türkiye'nin tarımdaki teknolojik seviyesi Avrupanın 19. ncu asır başlangıcındaki seviyededir. Aramızdaki mesafe 1,5 asırlıktır. Bu mesafeyi kapatmak kolay olmıyacaktır. Onun için tarım alanındaki tedbirler, bazı bölgelerde bölge plânlama çevresinde, arazi statüsünü düzenleme esası üzerine dayanmış olarak, kül halinde uygulanırken; büyük öncelik taşıyan en önemli tedbirlerden bazılarını ve özellikle verim artırıcı olanlarını, bölge özellikleri göz önünde tutularak, kesif bir şekilde memleket sathına yaymıya çalışmak gerekecektir.

Cetvel: I

Türkiye Tarım Arazisi Varlığının diğer memleketlerle mukayesesi (*)

Ziraat Arazisi 1000 Hek.		Mera Arazisi 1000 Hek.		Orman Arazisi 1000 Hek.			
1—B. AMERİKA	185.000	1—AVUTRALYA	446.000	1—BREZİLYA	518.000	21—KAMERUN	23.000
2—HİNDİSTAN	162.000	2—B. AMERİKA	256.000	2—KANADA	449.000	22—İSVEÇ	22.000
3—KONGO	49.000	3—ARJANTİN	113.000	3—B. AMERİKA	354.000	23—RODEZEN	22.000
4—KANADA	42.000	4—BREZİLYA	107.000	4—KONGO	100.000	24—FİNLANDİYA	21.000
5—AVUSTRALYA	33.000	5—G. AMERİKA	90.000	5—ARJANTİN	99.000	25—PARAGUAY	21.000
6—ARJANİN	30.000	6—MEKSİKO	75.000	6—SUDAN	91.000	26—GABON	20.000
7—ZAMBİYA	30.000	7—HABEŞİSTAN	67.000	7—ENDONEZYA	90.000	27—VENEZÜELLA	19.000
8—TÜRKIYE	26.000	8—G. B. AFRİKA	52.000	8—KOLOMBİYA		28—MOZAMBİK	19.000
9—PAKİSTAN	25.000	9—ÇAT	45.000	9—PERU	70.000	29—İRAN	18.000
10—NIJERYA	22.000	10—MOZAMBİK	44.000	10—HABEŞİSTAN	57.000	30 FİLDİŞİ SAHİLİ	17.000
11—FRANSA	21.000	11—BEHUNA	41.000	11—BOLİVYA	47.000	31—GUAY	17.000
12—İSPANYA	21.000	12—CEZAYİR	38.000	12—BİRMANYA	45.000	32—ŞİLİ	16.000
13—MEKSİKO	20.000	13—MADAGASKAR	34.000	13—ANGOLA	43.000	33—EKVATOR	15.000
14—BREZİLYA	19.000	14—TANZANYA	32.000	14—ZAMBİYA	37.000	34—LAOS	14.000
15—ENDONEZYA	18.000	15—ANGOLA	29.000	15—TANZANYA	35.000	35—GANA	13.000
16—İRAN	17.000	16—TÜRKİYE	28.000	16—MEKSİKO	34.000	36—FRANSA	12.000
17—BOLONYA	16.000			17—AVUTRALYA	32.000	37—SENEGAL	12.000
18—İTALYA	15.000			18—NİJERYA	31.000	38—MADAGASKAR	12.000
				19—TAYLAND	28.000		
				20—JAPONYA	25.000		

(*) Rakamlar yuvarlaklaştırılmıştır. Kaynak: FAO. Production Yearbook 1964.

EK Cetvel: II

Bazı Kıyı İllerimizde Ekli Olanla Meyve, Sebzeler ve Sınai Bitkiler Alanları

(Hektar 1000, 1962)

	Ekili Alan	Meyve ve Sebzelikler (*)	Sınai Bitkiler
Adana	570	21	300
Antalya	225	17	45
Artvin	30	8	4
Aydın	202	41	73
Bursa	263	35	40
Çanakkale	198	11	20
Hatay	179	20	52
İzmir	275	55	96

(*) Meyve ve sebzelikler incir, zeytinlikler, fıstıklıklar, fındıklıklar dahildir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği

No. 2

Tarımın Geliştirilmesinde Sosyal Faktörlerin Etkisi

Mustafa IŞIKAN

Z. Yük. Mühendisi

A. Ü. Ziraat Fakültesi Doçenti

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ

I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TARIMIN GELİŞTİRİLMESİNDE SOSYAL FAKTÖRLERİN ETKİSİ

Ziraat, milli ekonominin bir kesimidir. Beslenme, giyim ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere organik madde istihsali olarak tarif edilir. Milli ekonominin diğer kesimlerini teşkil eden *Madencilik, Endüstri, Bayındırlık, Ticaret* ve *Hizmetler* kolları arasında müstesna bir yeri vardır.

Ziraat Türk işçi nüfusunun % 75 inin geçim kaynağıdır. Milli endüstrimizin belkemiğini teşkil eden dokuma, şeker, yağ, un, tütün, içki, vs. sanayiinin ham maddesi ziraattan gelir. Gerek ham, gerek işlenmiş zirai maddelerin ticaretinde birçok Türk işçisi çalışır. İhracatımızın % 80 inden; milli gelirimizin % 40 ından fazlası ziraat sektöründen sağlanır. Bütün Türk halkının beslenme, giyim ve barınma maddelerinin en büyük kısmının kaynağı ziraattir.

Milli iktisadımızın karakterini tayin eden ziraatımız, bugünkü şekliyle maalesef tamamıyla primitiftir. Çiftçinin işletmesi yoktur. Toprağı bakımsız ve yetersizdir. Bitkisel üretim genel hatlariyle tek yönlüdür. Hububat, bilhassa buğday ve arpa ekimi, Türkye Ziraatını karakterize eder. Köylünün hayvanları aç, cılız ve verimsizdir. Alet ve araçları hemen yok gibidir. Ürettiği malın miktarı az, kalitesi düşüktür. Mal üretse bile satacak pazarı yoktur. Çünkü müşteri olan halk kitlesinin kazancı az, alım gücü zayıftır.

Böyle bir tarımın geliştirilmesinde etki yapacak başlıca faktörleri, nisbet ve dereceleriyle birlikte düşünmemiz gerekir. Bir defa nüfusumuzun dörtte üçünün ziraat alanında toplanmış olması, bizzat zirai inkişafı engelleyici en önemli bir faktördür. Milli ekonominin diğer kesimlerini teşkil eden Madencilik, Endüstri, Bayındırlık, Ticaret ve hizmetler gibi bölümler gelişmediği müddetçe ziraatın gelişmesi hemen hemen imkânsızdır. Ziraat dışı iş alanları kapalı olduğu halde ziraatı gelişkin olan bir ülke, dünyada mevcut değildir. Bunun çeşitli sebepleri meyanında üç tanesi bilhassa önemlidir:

1. Nüfusun büyük bir çoğunluğu ziraat alanında toplanınca, geniş ve rantlı ziraat işletmeleri kurmak mümkün olamaz. Bir kişinin çalışıp kaza-

nacağı bir sahaya 7-8 kişi birden üşüşmüş gibi olur. Şüphesiz bir kişiyi doyuracak olan bir yemeğin başına 7-8 kişi birden otururşa hepsi de aç kalır.

2. Ziraat dışı sektörlerde çalışan halk, ziraat maddelerinin alıcısı durumundadır. Ziraat dışı sektörler zayıf olunca ziraat maddelerinin satımı güçleşir. Müşterisi olmayan bir sanatın gelişmesi de tabii bahis konusu değildir.

3. Ziraat dışı sektörler cüce kalmışsa, ziraatın gelişmesi için uhdelerine düşen hizmet ve yardımı yapamazlar. Ziraat araçsız ve gereçsiz kalır. Araçsız ve gereçsiz üretmenin, üretim gücü fevkalâde düşük, kazancı az, alım gücü zayıftır. Bu yüzden de genel iktisat bir türlü canlanamaz.

Ziraatın gelişmesinde ziraat dışı sektörlerin hizmet ve yardımı, bizim tasavvur edemiyeceğimiz kadar büyüktür. Meselâ:

Madencilik kesiminde: Petrol, kömür, suni gübre cevherleri, ziraat alet ve makineleri için maden cevherleri, inşaat malzemesi vs. gibi maddeler ziraatın gelişmesinde önemli rol oynar. Bunlardan birini, meselâ petrolu alalım. Petrolsuz ileri ziraat mümkün değildir. Petrol ziraat makinelerinin enerji kaynağıdır ve muazzam iş tasarrufu sağlar. Makineli ziraatta bir işçinin üretim gücü, makinesiz ziraat yapan işçinin üretim kudretinin 60 mislinden daha fazladır.

Endüstri kesiminde: Ziraat alet ve makineleri, onarım ve yedek parçalar, su sondaj makineleri, taşıt araçları, sulama kanalları için çimento sanayii, gübre sanayii, ambalâj sanayii; dokuma, şeker, yağ, un, tütün ve içki sanayii, ormancılık ve balıkçılık üretim ve teknoloji araçları sanayii, çiftlik inşatı, köy ve orman yolları yapımı için araçlar sanayii vs. bir ülke ziraatının gelişme ve ilerlemesinde kesin rolü olan unsurlardır.

Bayındırlık kesiminde: Her türlü yollar; taşkından koruma, sulama, ve elektrik enerji kaynağı olarak barajlar; köy ve çiftlik su tesisatı, köy ve çiftlik inşaatı; sulama kaynağı olarak şehir artık suları, gübre kaynağı olarak şehir süprüntüleri; ziraat maddelerinin muhafazası için depolar, hayvansal üretim için ahır, ağıl, kümes vs. gibi tesisler.. zirai istihsalin artışında, kalitenin yükselişinde ve maliyetin düşüşünde önemle etki yapan faktörlerdir.

Ticaret kesiminde: İhracat için dış pazar organizasyonu, iç tüketim için iç pazar teşkilâtı, ulaştırma ve turizm teşkilâtı; çiftçi için kredi ve sigorta teşkilâtı, bankacılık, ziraat makineleri, gübre ve ilâç satış organizasyonu vs. ileri bir ziraatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Hizmetler kesiminde: Eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, yönetim ve adelet hizmetleri; nüfus, tapu, askerlik ve evlenme işlerindeki sür'at ve intizam; arazi davaları, su davaları, ürün tahribatı, ortaklık ve alacak ihtilafları, kan gütmeler vs. nin bertaraf edilmesi; Makine, gübre, ilâç ve tohumluk tahsisinde, çiftçinin malını satınalma işlerinde sür'at ve adalet; kırtasiyeciliğin tasfiyesi, personel ücretlerinde adalet ve nısfet gibi unsurlar, çiftçi halk arasında huzursuzluğu giderecek; zaman ve mal tasarrufunu sağlıyacak ve sağlam bir toplum yapısı içerisinde ziraatın hızla ilerlemesine yardım edecek hususlardır.

Bugünkü konumuz, işte bu son kesimde zikredilen faktörlerin, tarımın gelişmesindeki etkilerini incelemektir. Teferrüata girmeden önce şurasını açıklamayı faydalı buluruz. Kaliteli hizmetler, tarımın gelişmesine ne kadar yardım ederse, gelişkin bir tarım da hizmetlerin iyileşmesine o kadar etki yapar. Daha düz bir deyimle *milli ekonominin çeşitli kesimlerinin birbiri üzerine karşılıklı etkisi vardır* diyebiliriz. Bunu bir örnekle açıklıyalım. Diğer bütün şartlar eşit olduğu takdirde, esaslı bir meslek eğitimi görmüş bir çiftçi, bunu görmeyene nazaran elbette daha kuvvetlidir. Buna karşılık, kuvvetli bir çiftçi çocuğu da, parası bol olduğu için daha esaslı bir meslek eğitimi alma imkânına sahip olur. Fert veya aile için doğru olan bu gerçek, toplum için de doğrudur. Esaslı meslek eğitimi gören toplumlar, sanatlarında daha çok ilerlemek şansına maliktirler. Sanatları ileri olan toplumlar da daha çok vergi vererek, daha çok okul açarlar, daha kaliteli öğretmen tutarlar; daha iyi öğretim araçları kullanırlar ve şüphesiz daha iyi yetişirler.

Bir ülkede ziraatın gelişmesi bahis konusu olunca, o ülkenin teknik seviyesi, sosyal kurumları ve idare düzeni yanında *pazar, materyal, işletme, donatım; toprak, su, gübre, ilâç; kredi, sigorta, teşkilât* ve *eğitim* gibi çeşitli faktörleri birden kavramak ve gözönünde bulundurmak gerekir. Biz burada yalnız sosyal faktörlerden bahsedeceğiz.

a) Eğitim: Öğretim, araştırma ve yayım faaliyetlerini kapsayan eğitim terimi, genel eğitim, meslek eğitimi, idare eğitimi ve ekonomik eğitim olmak üzere birtakım dallara ayrılır. Başarılı ve verimli ziraat işletmelerinin kuruluş ve işleyişini sağlam esaslara bağlamak için bu dört sınıf eğitime de ihtiyaç vardır. Ziraatın gelişmesinde çiftçi kitlesinin yetişmesi önemli olduğuna göre önce öğretim ve bilhassa meslek öğretimi üzerinde duracağız.

Ziraat meslek öğretiminin tarımın gelişmesi üzerindeki etkisi, izaha

lüzum göstermiyecek kadar açık ve belirgindir. Milli ekonominin diğer kesimlerinde olduğu gibi ziraat kesiminde de yüksek üretim gücü, bol kazanç, halk kitlesinde refah, toplumda huzur ve güven. .ileri toplumların aşağıda sayılan özelliklerine dayanmaktadır:

1. İleri toplumların fertleri omuz zoruyle değil araç ve gereçle çalışırlar.

2. Bu araç ve gereçleri gerek iyi kullanmak ve gerekse korumak için fertler aile içinde, çevrede veya okulda sağlam bir eğitim görmüşlerdir.

3. Cemiyet içinde teferrüatlı bir ihtisaslaşmanın ve işbölümünün gerektirdiği iyi bir organizasyon kurulmuştur.

4. Enfra sütrüktür denilen temel yapı yani yollar, barajlar, elektrik ve enerji kaynakları, silo ve antrepolar, eğitim kurumları bu ülkelerde zengin ve düzenlidir.

Bu dört ana unsurdan birincisi ve sonuncusu yatırımla, ikinci ve üçüncüsü ise eğitimle temin edilir. Burada eğitimin çok önemli olan bazı özelliklerini tekrar belirtmekte fayda vardır:

Bir defa ziraat meslek eğitimi ,ziraatın malzeme ve araçlarının bilgili bir şekilde kullanılmasını ve böylece zaman ve paradan tasarrufu, verim gücünün artmasını temin eder. İkincisi bu malzemenin değerinin bilinmesini, onun korunmasını ve servetin elden çıkmamasını sağlar. Bir otomobil veya traktöre sahip olmak çok güçtür. Fakat ihmal veya bilgisizlik yüzünden onu elden çıkarmak bir an meselesidir. Modern üretim araçları kullanılırken bilgisizlik veya ihmal çok zaman insanın hayatına bile mal olabilir.

Meslek eğitiminin, çok önemli olmasına rağmen dikkate çarpmayan başka bir tarafı da şudur. Meslek eğitimi yalnız okullarda kazanılmaz. Aile içi, işyeri ve çevre de bir nevi okuldur. Meselâ düzenli bir çiftlikte yetişen 16 yaşındaki Amerikalı bir genç, ortaokul ve lisede ziraat dersi görmediği halde, her türlü ziraat makinesini kullanmak ve modern ziraatın birçok pratik bilgilerine sahip olmak suretiyle mükemmel bir üretmen olur. Geri kalmış ülkelerin klasik eğitim kurumları zayıf olduğu gibi, yeni neslin meslekî bilgi bakımından yetişmesine yardım edecek olan aile ve işyeri yetiştirme imkânları da fakirdir. Klâsik eğitim kurumları zayıftır. Çünkü okullar miktar bakımından az, öğretim araçları bakımından yoksul, öğretmen bakımından yetersizdir. Okuldışı eğitim için kütüphaneler, enstitüler, sosyal kurumlar, toplantı salonları, eğitici filmler vs. az ve kifa-

yetsizdir. Bu hususu daha anlaşılır bir hale getirmek için Türkiyedeki okul ve öğrenci miktarları, Batı Almanyanın 30 milyon nüfusuna düşen miktarlarla aşağıdaki cetvelde karşılaştırılmıştır.

Cetvel: 1 — Türkiye ve Batı Almanyada 30 milyon nüfusa düşen öğretim kurumları ve öğrenci sayısı (1961)

	Türkiye'de		*B. Almanya'da*	
	Okul (Adet)	*Öğrenci Bin adet*	*Okul (Adet)*	*Öğrenci Bin adet*
İlkokul	26 300	3 430	19 500	3 400
Ortaokul	617	350	1 460	470
Lise	219	103	920	140
Meslek Okulu	452	129	3 400	1 075
Üniversite	8	73	14	136
Halk Üniversitesi	—	—	600	—
Halk Kütüphanesi	400	—	12 000	—
Eğitim Bütçesi	1.2 Milyar T.L.		8.2 Milyar T.L.	

30 milyon nüfusa irca edilmiş olarak verilen bu rakamlara göre, ilk okul hariç diğer bütün öğretim kademelerinde, sırf sayı bakımından Almanya Türkiyeden çok ileridedir. İlkokul sayısında görülen nisbi düşüklük zahiridir. Çünkü Alman Halk Okulları 8 senelik ve en az 8 sınıflıktır. Bizim ilkokulların çoğu ise tek dersaneli köy ilkokullarıdır. Öğrenci sayısı iki ülkede de hemen hemen birbirinin aynıdır. Ancak memleketimizde çocuk oranı yüksek olduğu için ilkokul çağındaki yavruların önemli bir kısmı okuma fırsatı bulamamaktadır. Almanyada ortaokul sayısı, Türkiyedekinin iki mislinden fazla, lise sayısı 4 mislinden fazladır. Almanyada, meslek okulu sayısı Türkiyedekinin 7.5 misli, öğrenci sayısı ise 8.3 mislidir. Yetişkin halkın eğitimi için gece öğretimi yapan ve bizde bulunmayan halk üniversiteleri sayısı 600 kadardır. Halk kütüphaneleri sayısı Türkiyedekinin 30 mislidir.

Bu rakamlar sadece sayı bakımından iki ülke eğitim kurumları arasındaki farkı göstermektedir. Öğretim kurumlarının imkânları, çalışma şekilleri ve başarı dereceleriyle ifade edilen kalite burada bahis konusu edilmemiştir.

Eğitimi genel anlamda alırsak, yetiştirme gayelerinden en önemli birinin de "fertte yüksek ahlâk ilkelerini geliştirmek" olduğu söylenebilir. Fert için yüksek ahlâkın unsurları cemiyet içinde ve vazife başındaki sorumluluğunu idrâk etmek, amme hayatının sorumluluğunu müştereken taşımak yani bencillikten kurtulmak, başkalarının kanaatına saygı duymak; millet ve vatana sevgi, dünya milletlerinin ortak çalışmalarına ve işbirliğine ilgi duymak; ferdi hayatta dürüst, saygılı, şahsiyetli, çalışkan, verimli, girişkin, cesur, sebatlı, cömert, sözüne bağlı, ve çevresindeki insanlarla geçimli olmaktır. Bu vasıftaki fertlerden meydana gelen bir toplum huzur içinde çalışır ve her meslekte olduğu gibi ziraatta da üstün başarılar sağlar.

Eğitim kurumları bunun yanında fertlere kendilerini yetiştirme metotları, araştırma yolları, olayları doğru teşhis ve çarelerini doğru tahmin etme hassalarını kazandırır. Böylece cemiyetin seçkin insanları yetişir. Her meslekte sayıları mahdut olan bu güzideler mesleğin meselelerini doğru teşhis ederek en kestirme çözüm yolunu tavsiye ederler. Meslek topluluğu bu tip insanlara sahip olduğu ve fikirlerini icraat sahasına intikal ettirebildiği nisbet ve hızda dert ve ihtiyaçlardan kurtulur.

Eğitimde klâsik eğitim kurumlarının yanında din müesseseleri de büyük paya sahiptir. Camiler ve kiliseler halkı yüksek ahlâk doğrultusuna yöneltmeye çalışırlar. Onların yetişmesi için faydalı tesisler kurarlar. Nitekim Almanyadaki halk kütüphanelerinin yarısından fazlası din kurumlarına aittir. Ayrıca gazeteler, matbaalar, radyo-televizyon, sinema ve tiyatrolar, birçok cemiyetlerin çeşitli toplantıları, spor faaliyetleri vs. halkın eğitimine hizmet eden unsurlar arasında zikredilebilir.

Buraya kadar olan açıklamamızdan anlaşılacağı veçhile.

1. Türkiyede klâsik eğitim kurumları, ileri ülkelere kıyasla sayıca az, öğretim araç ve gereçleri bakımından yetersiz, öğretmen bakımından zayıf, çalışma düzeni bakımından gevşektir.

2. Din kurumları ve yardımcı eğitim unsurları aynı şekilde az sayıda ve düşük niteliktedir.

3. Eğitim faaliyetinin önemli yükünü üzerinde taşıyan aile, çevre ve işyerleri, modern bir toplumun ihtiyaçlarına göre kurulmuş ve donatılmış değildir. Meselâ köyde en primitif usullerle, en verimsiz şekilde çalışan bir Türk çiftçi çocuğu, yetişmesi sırasında modern ziraatın hiçbir bilgisini kazanamaz.

4. Aile veya çevre şartlarını bir eğitim vasatı olarak aldığımız taktirde, idari karar veya tedbirlerle bunu kısa zamanda düzeltmek mümkün değildir. Meselâ kendi mesleğimizde bugünkü cüce, araçsız, verimsiz, pirimitif ziraat işletmeleri, ancak milli ekonominin devamlı gelişme seyri içerisinde ve tabii iktisadî şartlara bağlı olarak düzenli, gerçek işletmeler haline dönebilir.

5. Klâsi keğitim kurumlarını sayıca arttırmak ve malzeme bakımından zenginleştirmek de bugünkü iktisadi şartlarımız altında imkânsız olmasa bile çok güçtür. Çünkü bu, bütçe veya para meselesidir. 30 milyon Batı Almanyalıya isabet eden eğitim bütçesi 8.2 milyar T.L. olduğu halde Türkiye Cumhuriyetinin eğitim bütçesi 1.2 milyar T.L. yani Almanyanın yedide biri kadardır. Bunu arttırmak da mümkün değildir. Çünkü halkın üretim gücü, kazancı ve vergi ödeme kabiliyeti zayıftır.

6. Ancak eğitim kurumlarının programlarında, çalışma düzenlerinde ve disiplinlerinde reorganizasyona gitmek suretiyle daha kesif, daha hayati ve daha faydalı bir yetiştirme yoluna gidilebilir.

7. Tarımın gelişmesinde tek başına eğitim fazla bir şey ifade etmez. Dünyanın en ileri eğitim kurumlarında yetişen teknik elemanları kâfi miktarda temin ederek Türkiyeye dağıtsak; dünyanın en mahir çiftçilerini Türkiye toprakları üzerine yerleştirsek; bu adamlar dünyanın en melek huylu insanları olsalar bile bugünkü iktisadi şartlar altında ziraatımıza pek az şey katabilirler. Çünkü 21 milyonluk çiftçi nüfus 15 milyon hektarlık başlıca hububat arazisi üzerine yayılırsa, bir çiftçi, nüfusa 7 dönümlük hububat tarlası yahut günde 70 kuruşluk kazanç düşerse; bu çiftçi memleket piyasalarında makine arar bulamazsa, yedek parça arar bulamazsa, gübre ve ilâç bulamazsa; veya bunları taşıyacak yolu, satınalacak parayı bulamazsa; ürettiği malı satacak pazar bulamazsa; malını hırsızlar, uğursuzlar talan eder de hükümet onu koruyamazsa, eğitim bu şahsın hiçbir derdine çare olamaz.

O halde esas çare nedir? Esas çare Türk halkının üretim gücünü yani kazancını arttırıcı tedbirler almaktır. Bunun için de ziraat sektörü üzerine yığılmış olan muazzam nüfus kitlesine yeni iş sahaları açarak onları atıl halden üretmen hale geçirmek; başka deyimle memleket endüstrisini kurmak lâzımdır.

b) Sağlık Hizmetleri: Tarım, bir üretim faaliyetidir. Hasta bir insan eşit şartlar altında sağlam bir kimse kadar faaliyet göstermez ve üretim yapamaz. Binaenaleyh sağlık işlerinin düzene sokulması, tarımın geliş-

mesi bahsinde elbette önemli bir faktördür. Ayrıca sağlık, insan saadetinin da baş unsurudur.

Sağlık konusu, vücut ve ruh sağlığı olmak üzere iki kısma ayrılır. Her ikisinin de doğuştan istidatları bulunmakla beraber vücut sağlığının bozulmasına genel olarak mikroplar; ruh sağlığının bozulmasına ise umumiyetle cemiyet ve sosyal olaylar sebep olur. Bunların her ikisi de bir insanın zevkini, şevkini, kudretini kemirerek iş yapma ve üretim kabiliyetini azaltır.

Ruh sağlığının beslenme, temizlik, açık hava, çalışma düzeni, genel eğitim (aile, çevre, okul, cami), dini telkin, cemiyet düzeni adalet ve asayişle yakın ilgisi vardır. Bunları en düzenli ve dengeli hale koymak devletin asli vazifesidir. Şu da varki kır ve çiftlik hayatı, şehirlerin sıkıntılı, sosyal havası karşısında ruh sağlığını koruyucu bir tesire sahiptir.

Üzerinde durmamız gereken esas konu vücut sağlığıdır. Vücut sağlığının eğitim, beslenme, giyim, barınma ,temizlik, çalışma ve dinlenme şekli, köy ve belediye hizmetleriyle yakın ilgisi vardır. Bunların hepsi koruyucu faktörler olarak önemlidir. Hastalığa yakalanmış olanların tedavisi için de ülkenin sağlık kurumları, doktorları, yol ve taşıma imkânları, eczaneleri ve halkın gerek doktor ücreti, gerek ilâç parasını ödeme gücü yani kazancı ve sosyal sigorta teşkilâtı.. akla gelen kurumlardır. Medeni bir ülke ile kıyaslandığı zaman bu sayılan hususlarda memleketimizin oldukça iptidai durumda olduğu görülür. Örnek olarak ülkemizin sağlık kurumlarını ileri birkaç ülkeninkiyle mukayese edeceğiz:

Cetvel: 2 — Türkiyedeki hastanelerde yatak ve doktor sayısı (1961)

	Yatak sayısı	*Toplam*
Devlet ve nümune hastaneleri	15 021	
Diğer resmî daire ve kurumlar Hst.	7 186	
Belediye hastaneleri	1 349	
		23 556
Özel hastaneler	902	
Azınlık hastaneleri	916	
Yabancı hastaneler	486	
		2 304
Verem hastaneleri		6 575

	Yatak sayısı	*Toplam*
Sağlık merkezleri	3 662	
Bakımevleri	2 730	6 392
Diğer hastaneler		11 173
T o p l a m		50 000
	Doktor sayısı	
Uzman doktor	4 181	
Pratisyen doktor	4 033	8 214

Cetvel: 3 — 30 milyon nüfusa indirgenmiş olarak bazı ülkelerde doktor ve hastane yatak sayısı

	Doktor sayısı	*Yatak sayısı*
Türkiye	8 214	50 000
İngiltere	31 500	260 000
Fransa	32 500	394 000
Batı Almanya	43 500	307 000

Cetvellerdeki rakamlar ülkelerin gerçek rakamları olmayıp 30 milyon nüfusa göre hesaplanmış rakamlarıdır. Böylece Türkiye diğer ülkelerle daha kolay mukayese edilebilir. Cetvellere göre doktor kesafeti bakımından İngiltere Türkiyenin 3.8 misli, Fransa 4 misli, Almanya ise 5.3 mislidir. Hastane yatak sayısı kesafeti bakımından ise İngiltere Türkiyenin 5.2 misli, Batı Almanya 6.1 misli, Fransa ise 7.9 mislidir. Buradaki rakamlar sadece sayıyı göstermekte olup kaliteye ait birşey söylememektedir. Şu da varki bu ülkelerde halkın kazancı bol, gıdası, giyimi, temizliği mükemmel kısaca hayat standardı yüksek olduğu için hastalar nisbeti Türkiyedekine nazaran düşüktür. Ülkemizde ise gerek hastalık oranının yüksekliği, gerekse tedavi için sağlık kurumlarının kıtlığı dolayısiyle hastanelerin koridorları muztarip insanlarla dolup taşmaktadır. Pekçok hastalarımız da sağlık hizmetlerinden mahrum olarak ıztıraplariyle başbaşa kalmaktadırlar. Bu sebeple ve çocuk ölüm nisbetinin yüksekliği yüzünden Türkiyede ortalama insan yaşı oldukça düşüktür. Ülkemizde ortalama yaş 47-48 olduğu halde Almanyada 66, Fransada 71, İngilterede 72 dir. Üretim faaliyetlerine başlama yaşını 15 olarak kabul edersek, Türkiyede bir insan 32 yıl üretim yapabildiği

halde, Almanyada 51, Fransada 56, İngilterede ise 57 sene üretim yapıyor demektir. Bir ferdin gerçek yaşama dönemi Almanyada Türkiyedekinin 1.6 misli, Fransada 1.75 misli, İngilterede ise 1.78 mislidir. Ayrıca gerek uzmanlaşma, gerek araç ve gereçle çalışmadan ötürü bu ülkelerde bir ferdin belli bir zamandaki üretim gücü, Türkiyedekinin 30-40 mislidir.

Sözlerimizi toplarsak:

1. Türkiyede halk sağlığının koruyucu temelini teşkil eden beslenme, temizlik, giyim, barınma, çalışma ve dinlenme şekli, köy ve belediye hizmetleri, eğitim, dini telkin, cemiyet düzeni vs. gibi hususlar noksan ve düzensizdir.

2. Hastalanan halkın tedavisini yapacak olan sağlık kurumlarının sayısı az, personeli noksan, araç ve gereçleri yetersizdir.

3. Köyde hastalanan insanları sağlık merkezlerine yetiştirmek için gerekli yol ve taşıma araçları kifayetsizdir.

4. Bunlar kifayetli olsa bile halkın doktora ve ilâca verecek parası yoktur. Çünkü Türk halkının üretim gücü düşük, günlük kazancı azdır.

5. Bugünkü bütçe ve mali imkânlarımız muvacehesinde sağlık kurumlarının ve personelinin ileri ülkeler seviyesine çıkarılması hemen hemen imkânsızdır. Çünkü halkın üretim gücü düşük, kazancı az, devlete vergi verme kudreti yoktur. Meselâ Almanyada nüfus başına düşen milli gelir Türkiyedekinin 7-8 misli olduğu gibi, bir Alman mükellefinin ödediği vergi miktarı da bu nisbettedir.

6. Ancak, mevcut sağlık, eğitim ve din kurumlarının miktarını bir dereceye kadar arttırmak, ulaştırma düzenini imkân nisbetinde ıslah etmek ve bilhassa sağlık kurumlarının çalışma düzenlerinde reorganizasyona gitmek suretiyle halka daha tesirli bir sağlık hizmeti arzetmek mümkün olur.

7. Yurdumuzda dünyanın en mükemmel sağlık teşkilâtı kurulsa dahi, bugünkü gıda, temizlik, barınma, ve çalışma şartları altında ve cemiyet düzeni içinde halk sağlığına fazla birşey getirilemez. Çünkü hastanede iyileşen hasta köyüne dönünce kötü beslenme ve bakım şartları altında yeniden rahatsızlanır.

O halde esas çare nedir? Esas çare, Türk halkının üretim gücünü yani kazancını arttırıcı tedbirler almaktır. Bunun için de ziraat sektörü üzerine yığılmış olan muazzam nüfus kitlesine yeni iş sahaları açarak onları

atıl halden üretmen hale geçirmek; başka deyimle memleket endüstrisini kurmak lâzımdır.

c) Asayiş hizmetleri: Ziraat ürünlerinin otlatılması, biçilmesi, talan edilmesi; yığındaki malın çalınması veya yakılması, arazi davaları, su davaları, ortaklık veya alacak ihtilafları; kız kaçırmalar, kan gütmeler, içki ve kumar.. kısaca zabıta veya mahkemelere konu olan olaylar çiftçi halkı tedirgin eder; onun üretim gücünü zayıflatır. Üretime ayrılacak zamanın ve yatırıma bağlanacak paranın şurada burada telef olmasına sebep olur. Bu gibi olaylar dönümden en yüksek verim alınmasını da sınırlar. Meselâ bazı bölgelerde yönca dönüme en çok gelir temin ettiği halde başıboş köy hayvanlarından korunması mümkün olmadığı için ekilememektedir.

Ülkemizde sınırları çevrili çiftlik üniteleri olmadığı, parça bölük arazilerden çoğunun da tapusu bulunmadığı, tapusu olan mülklerin de hudutları tasviri olarak zikredildiği ve şüphesiz kuvvetli bir emniyet ve mahkeme teşkilâtı mevcut olmadığı için bu gibi vak'alar sık sık görülür. Bu vak'alar birçok hallerde hükümete intikal etmeden köyün kendi gelenekleri çerçevesi içinde bir çözüm şekline bağlanıverir. Mahkeme salonlarında medeni kanun cari olurken köylerde mahalli kanunlar hüküm sürer.

Yıllardır süregelen ve önlenmesi için hemen hiçbir tesirli tedbir alınamıyan bu vak'alar pekçok aileleri köyünden göçürmektedir. Bir yandan ülkenin teknik seviyesindeki düşüklük, bir yandan eğitimdeki yetersizlik, öte yandan işsizlik ve yoksulluk; fakat bilhassa zayıf bir emniyet ve adalet teşkilâtı ile kifâyetsiz bir idare teşkilâtı bu gibi vak'aların günbegün yayılmasını teşvik etmektedir.

Şunu tekrarlamak faydalıdır ki çiftçi halkın aşayişi ideal bir şekilde temin edilse bile, ziraatımızın bugün içinde bulunduğu şartlarla verimli bir üretime geçmek mümkün değildir. Çünkü bir çiftçi nüfusa günde 70 kuruş gibi bir kazanç düştüğü müddetçe bu adamın ne huzuru, ne emniyeti ne de saadeti bir mana ifade eder.

Asayiş hizmetlerinin yoluna girmesi için aşağıdaki tedbirlerin alınması lâzımdır:

1. Polis ve jandarma teşkilâtını ihtiyaca göre genişletmek.
2. Bu teşkilât mensuplarını iyi yetiştirmek
3. Bunları lüzumlu araçlarla bilhassa ulaştırma (otomobil, telefon ve telsiz) araçlariyle donatmak.

4. Mahkeme teşkilâtını ihtiyaca göre geliştirmek

5. Mahkeme teşkilâtını kırtasiyecilikten ve oyalanmalardan kurtarmak.

6. Köy yollarını yapmak

7. Asayiş hizmetlerinde ordunun teknik gücünden faydalanmak.

d) Yönetim hizmetleri: Çiftçi halkın nüfus, tapu, evlenme, askerlik, vergi verme, rey verme, ehliyet alma gibi hükümetten bitecek birçok işleri vardır. Bu işler bugün için çok ağır yürümekte; medeni ülkelerde dakikada bitecek iş günler, hatta haftalar sürmektedir. Bir yandan memleketin düşük teknik seviyesi, öte yandan bilhassa idari organizasyonun zaafı, maziden gelen kötü alışkanlıklarla birlikte bu neticeyi doğurmaktadır. Çiftçinin zaman ve para israfına sebep olan bu gecikmelerin önlenmesi, şüphesiz onun kendini daha çok üretime bağlamasına yarıyacaktır. Fakat ideal bir yönetim teşkilâtı kurulsa bile, bugünkü zirai bünyemiz içerisinde, ziraatımızda göze çarpar bir gelişme beklenemez. Çünkü ziraatımızın temelleri çürüktür.

Yönetim hizmetlerinin yoluna girmesi için aşağıdaki tedbirlerin alınması gerekir:

1. Resmi dairelerde kırtasiyeciliğin bertaraf edilmesi,

2. Resmî dairelerin ihtiyaca göre reorganizasyonu ve gerekli araçlarla donotılması,

3. Ulaştırma hizmetlerinin köylere kadar uzatılması,

4. Yönetim hizmetlerinde köy okullarından faydalanılması,

5. Köylülerin kendi içlerinden teşkilâtlandırılması.

e) Nüfus plânlaması: Nüfusumuz yılda % 3 gibi muazzam bir artış göstermektedir. Çiftçi kitlesi içindeki nüfus artışı, ziraat dışı sektörlere nazaran daha fazladır. Mevcut halk, iş ve yiyecek sıkıntısı çekerken her yıl nüfusumuza eklenen bir milyona yakın insan kitlesi, kalkınmanın hızını şüphesiz kesmektedir.

Bir milletin gücü ve itibarı sadece nüfus sayısiyle değil fakat bilhassa üretme kabiliyeti ve başarı gücüyle ölçülür. Meselâ 100 milyon nüfuslu Japonya, 700 milyonluk Çin'den çok daha kuvvetlidir.

Bundan başka birçok ailelerde nüfus artışı istek ve irade dışı olmak-

ta ve bakımsızlık yüzünden doğan çocukların önemli bir kısmı ölmektedir. Ana karnını 9 ay işgal ettikten, birçok doğum ve bakım masraflarından sonra bir yavrunun ölmesi, gerek aile gerek cemiyet için israftır. İsraf edilen bu enerji ve para üretimde kullanılmak isteniyorsa nüfus plânlaması zaruri olur. Bu maksatla mevcut eğitim ve sağlık kurumları faaliyete geçirilerek, çocuktan korunma yolları halka öğretilmeli ve lüzumlu malzeme temin edilmelidir.

Görülüyorki tarımın geliştirilmesinde sosyal faktörlerin etkisi olduğu gibi, sosyal faktörlerin geliştirilmesinde de tarımla birlikte diğer iktisadi faaliyet kollarının büyük etkisi vardır. Gerek tarımın, gerek sosyal kurumların geliştirilmesi, memleketin her kolda iktisadi ve sosyal seviyesinin yükseltilmesiyle, yani topyekûn kalkınma ile paralel olarak yürür. O halde topyekûn kalkınmanın mekanizması, problemleri ve çözüm yolları üzerinde de bir nebze durmak, konuyu olgunlaştırmak bakımından faydalı olacaktır.

İktisaden geri kalmış ülkemizi kalkındırmak için aşağıdaki hedeflere yönelmemiz icabeder:

1. Memlekette ziraatçı nüfusu %70 den, ilk kademede %30-40 a düşürmek için, milli ekonominin ziraatdışı sektörlerini, bilhassa endüstriyi geliştirmek lâzımdır. Endüstrileşmede ithal veya ihtiyaç maddeleriyle, işgücünü arttırıcı makineler imali öncelikle ele alınmalıdır.

2. Endüstrileşmeye paralel olarak petrol, madenlerimiz ve elektrik enerji kaynaklarımız inkişaf ettirilmelidir.

3. Toprağın verimini, ihraç ürünlerini ve ziraat sahasında kalacak olan işçilerin verimini arttırmak için endüstri ve madencilik sahasına olduğu gibi ziraat sahasına da yatırımlar yapmak gerekir. Böylece iktisadi faaliyetlerin her sektöründe çalışan işçiler araç ve gereçle donatılmış olur.

4. Kalkınmanın temel yapısını geliştirmek için (yollar, barajlar, depolar, okullar vs..) yatırımlar yapmak da zaruridir.

5. Teknik araçları gerek kullanmak, gerekse korumak üzere işçinin teknik eğitimi lâzımdır. Bu kısmen yatırım, kısmen de organizasyonla temin edilir.

6. Nihayet teferrüatlı bir işbölümünün gerektirdiği sağlam cemiyet organizasyonunu kurmak lâzımdır. Cemiyet ancak sağlam prensiplerin sağlam tatbikatiyle huzur içinde çalışıp verimli olabilir.

Şu halde kalkınmanın başlıca iki unsuru *yatırım* ve *organizasyondan* ibarettir. Bu iki unsurdan organizasyon, paradan ziyade kafaya ve dirayete; yatırım ise kafa ile birlikte paraya ihtiyaç gösterir.

Zengin bir yatırım için bizim fakir bütçemizin ve milli gelirimizin kâfi gelmiyeceği açıktır. Almanya gibi dev bir tekniği olan ülke bile ikinci cihan harbi sonunda kalkınmasını hızlandırmak için Amerika yardımından faydalanmıştır. Binaenaleyh gerek yardım gerek anlaşmalar yoluyle yabancı sermayeden faydalanmamız şarttır.

İkincisi, zaten sınırlı olan bütçemizin küçük bir kısmını cari harcamalara ayırarak mümkün mertebe büyük kısmını yatırıma tahsis etmek mecburiyetindeyiz.

Üçüncüsü, ihracatımızdan elde edilen dövizi istihlâk maddelerine değil, memleketin araç ve gereçle donatımına ve endüstrileşmesine hasretmeliyiz.

Dördüncü nokta da yatırımın tatbikatına dikkat etmektir. Acaba yatırımın tabiatı nasıl olmalıdır? Her yatırım maksada elverir mi? Bir defa yatırım ölü yatırım olmamalı; cemiyetin asli ihtiyaçlarına cevap verici, onun gücünü arttırıcı, kazandırıcı, faydalı yatırım olmalıdır. Dağ başında şato kurmaya veya müşterisi olmayan bir lokanta açmaya yahut nadiren kullanmak üzere bir otomobil satınalmaya para sarfeden insan ölü yatırım yapıyor demektir. Özel teşebbüsün gayesi kâr olduğu için bu sektör ölü yatırımdan kuvvetle kaçar. Kollektif sistemde bu iş plânla halledilmeye çalışılırsa da, plânı yapmakla görevlendirilen komisyon, işin hacmi karşısında cüce, devamsız (çünkü memur) ve sorumsuzdur. Halbuki özel teşebbüste onbinlerce ferdin devamlı ve sorumlu kafası ve yaratıcı gücü kılı kırk yararcasına hesap yaptıktan sonra işe girişir.

İkinci önemli nokta yatırımla elde edilmiş yeni kurumlar işletme safhasına girince israfa meydan vermemektir. Elde edilen kâr çarçur edilmeden yeni üretim alanlarına yatırılmalıdır. Bu konuda da desmî veya kooperatif teşekküller özel teşebbüsle rekabet edemezler. Kollektif teşekküller tabiatı icabı pahalı çalışan kurumlardır. Meselâ kooperatife ait olan bir çırçır fabrikasiyle şahsa ait olan bir çırçır fabrikasının çalışma şeklini mukayese edersek bu nokta daha iyi aydınlanır.

Kooperatifin bir genel kurulu, bir yönetim kurulu, bir denetim kurulu, bir müdürü, lüzumu kadar müdür muavinleri ve nazari olarak şişirilmiş bir memur kadrosuyla işçi kadrosu vardır. İşler binbir türlü formaliteye

tabidir. Bütün bunlar kârdan hisse alırlar. Bundan başka kooperatif müdürü, her gün yeni aylakların, fabrikanın sırtına yamanması için mütemadi tesir ve tazyik altında bulunur. Ortaklardan, yönetim kurulu üyelerinden, denetim kurulu üyelerinden gelen yolsuz tekliflere mukavemet etmek isteyen bir kooperatif müdürü yerinde tutunamaz.. Buna karşılık özel teşebbüsün birtek müdürü yani sermaye sahibi ve zaruri miktarda memur ve işçisi vardır. İşler külfetsizce yürütülür.

Kollektif sistemde fabrikanın kârlı veya zararlı çalışmasından müdür tek başına sorumlu değildir. Halbuki özel teşebbüste kâr veya zarar müteşebbisin doğrudan doğruya menfaatını ilgilendirir.

Özel müteşebbisin kendi mal ve parası üzerinde hırsızlık yapmıyacağı tabiidir. Kollektif sistemde ise müdür fırsat bulunca bunu kaçırmaz. Bilhassa organizasyonu zayıf, geri toplumlarda, kooperatiflerde bu hırsızlık vak'ası sık sık görülür.

Ayrıca özel müteşebbis kendi öz mülkü üzerinde canla, başla çalıştığı halde kollektif sistemde fırsatını bulanlar işe yan çizerler.

Buna karşılık özel teşebbüsün de kollektif sistem karşısında bazı zayıf noktaları vardır.

1. Özel teşebbüs kâr için çalıştığına göre kamu yararına olacak temel yapı yatırımlarına yanaşmaz. Bu yatırımlar dünyanın hemen bütün ülkelerinde devlet tarafından yapılır. Masrafları da vergi olarak özel teşebbüsten alınır.

2. İktisaden gerikalmış ülkelerde özel teşebbüs sermaye, tecrübe ve toplu çalışma geleneği noksanlığiyle zayıf devlet organizasyonu yüzünden büyük milli sanayii kurma gücünü gösteremez. Pekçok ülkelerde bu iş de devletin kılavuzluğuyla başarılmıştır.

3. İnsanoğlunun tabiatı fırsatçı, tamahkâr ve sömürgendir. Özel teşebbüs fırsat bulursa halkı sömürmeye yeltenir. Bu sakınca bir yandan özel teşebbüsler arasındaki rekabetle; öte yandan devletin tesirli müdahale ve kontrolü ile giderilebilir.

4. Nihayet gerikalmış liberal ülkelerde mutlu bir gurup fazla kazandığı halde başka sınıflar az kazançlı olabilirler. Gerçekten azçok eşit olarak dünyaya gelen insanların, kendi kabiliyet ve gayretleriyle kontrol edemedikleri farklı hayat standardı ve farklı sosyal değerlendirmeler büyük kitleler arasında aşağılık, kırgınlık ve hasetduygularının kabarmasına sebep

olur. Bu duygu insanın bütün benliğini saracak kadar kudretlidir. Primitif ülkelerde mutlu azınlığın pervasız tutumu ile körüklenen bu his, sosyalistlerin en kuvvetli dayanağını teşkil eder. Bu sakınca, bir taraftan adil bir vergi ve kredi sistemiyle, bir taraftan fertlere eşit hürriyet ve gelişme imkânları sağlanarak; bir taraftan da ferdin şahsiyet ve vakarına tam bir saygı gösterilerek önemli derecede bertaraf edilebilir.

Bütün bu tartışmalar sonunda karma ekonomi sistemi doğmuştur. Bu sistem:

1) *Özel teşebbüsün başarabileceği işleri ona bırakmak,*

2) *Özel teşebbüsün israf ve sömürme eğilimlerini bertaraf etmeye matuf kontrol tedbirleri almak ve,*

3) *Özel teşebbüsün başaramıyacağı ve milli ekonomi için kurulması zaruri olan tesisleri devletçe kurmak.*

şeklinde hûlasa edilebilir.

ÖZET

Bu tebliğ, Doç. Dr. Mustafa Işıkan'a Kongre için hazırlattırılmıştır.

1. Ziraat, Türk işçi nüfusunun % 75 inin geçim kaynağı ve milli endüstrimizin ham madde kaynağıdır. Gerek ham, gerekse işlenmiş ziraat maddelerinin ticaretinde birçok Türk işçisi çalışır. İhracatımızın % 80 inden, milli gelirimizin % 40 ından fazlası ziraat sektöründen sağlanır. Bütün Türk halkının beslenme, giyim ve barınma maddelerinin en büyük kısmı ziraattan gelir.

2. Milli iktisadımızın temeli olan ziraatımız bugünkü şekliyle maalesef tamamen primitiftir. Çiftçinin işletmesi yoktur. Toprağı bakımsız ve yetersizdir. Bitkisel üretim genel hatlariyle tek yönlüdür ve hububattır. Köylünün hayvanları aç, cılız ve verimsizdir. Alet ve araçları hemen yok gibidir. Ürettiği malın miktarı az, kalitesi düşüktür. Mal üretse bile satacak pazarı yoktur. Çünkü müşteri olan halk kitlesinin kazancı az, alım gücü zayıftır.

3. Nüfusun dörtte üçünün ziraat alanında toplanmış olması bizzat zirai inkişafı engelleyici bir faktördür. Milli ekonominin diğer kesimlerini teşkil eden *madencilik, endüstri, bayındırlık, ticaret* ve *hizmetler* gibi bölümler gelişmediği müddetçe ziraatın gelişmesi beklenemez. Ziraat dışı iş alanları kapalı olduğu halde ziraati ileri olan bir ülke dünyada mevcut değildir. Bu başlıca üç sebebe dayanır:

a) Nüfusun büyük bir kısmı ziraat alanında toplanınca geniş ve rantlı ziraat işletmeleri kurmak mümkün olmaz.

b) Herkes ziraatçı olduğu için ziraat maddelerinin alıcısı bulunmaz. Alıcısı olmayan bir madde de gelişemez.

c) İnkişaf etmiş olan ziraat dışı sektörler, ziraatın gelişmesi için ona birçok araç ve gereçler temin ederler. Meselâ madencilik, petrol ve madenler; endüstri alet ve makineler verir.

4. *Hizmetler kesiminde* eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, asayiş ve yönetim hizmetleri; nüfus, tapu, askerlik ve evlenme işlerindeki sür'at ve intizam; arazi duvaları, su davaları, ürün tahribatı, ortaklık ve alacak ihtilafları, kan gütmeler vs. nin bertaraf edilmesi makine, gübre, ilâç ve tohumluk tahsisinde sür'at ve adalet; kırtasiyeciliğin tasfiyesi, personel ücretlerinde adalet ve nısfet gibi hususlar çiftçi halk arasında huzursuzluğu giderecek, zaman ve mal tasarrufunu sağlıyacak ve sağlam bir toplum yapısı içerisinde ziraatın hızla ilerlemesine yardım edecek hususlardır.

5. Kaliteli devlet hizmetleri tarımın gelişmesine ne derece yardım ederse, gelişkin bir tarım ve diğer iktisadi sektörlerde hizmetlerin mükemmelleşmesine o kadar etki yaparlar. Daha düz bir deyimle *"Millî ekonominin çeşitli sektörleri birbiri üzerine karşılıklı tesir ederler."*

6. Türkiyede klâsik eğitim kurumları, ileri ülkelere kıyasla sayıca az, öğretim araç ve gereçleri bakımından yetersiz, çalışma düzeni bakımından gevşektir. Din kurumları ve yardımcı eğitim unsurları aynı şekilde az sayıda ve düşük niteliktedir. Eğitim vetiresinin önemli yükünü üzerinde taşıyan aile, çevre ve işyerleri de modern bir toplumun ihtiyaçlarına göre kurulmuş ve donatılmış değildir.

7. Hasta insan iyi br üretmen olamaz. Türkiyede halk sağlığının koruyucu temelini teşkil eden beslenme, temizlik, giyim, barınma, çalışma ve dinlenme şekli, köy ve belediye hizmetleri, eğitim, dini telkin, cemiyet düzeni, vs. gibi hususlar noksan ve düzensizdir. Hastalanan halkın tedavisini yapacak olan sağlık kurumlarının sayısı az, personeli noksan, araç ve gereçleri yetersizdir. Köyde hastalanan insanları sağlık merkezlerine yetiştirmek için gerekli yol ve taşıma araçları noksandır.

8. Ülkemizde hudutları çevrili çiftlik üniteleri olmadığı, parça bölük araziden çoğunun tapusu bulunmadığı, tapulu mülklerin hudutları tasviri mahiyette olduğu ve şüphesiz kuvvetli ve tesirli bir emniyet ve mahkeme teşkilâtı mevcut olmadığı için birçok zabıta olayları çiftçi halkı tedirgin etmektedir.

9. Çiftçi halkın nüfus, tapu, askerlik, vergi verme, seçim, ehliyet alma gibi hükümetten bitecek işleri ağır yürümekte, böylece üretim için ayrılacak zaman ve para israf olmaktadır.

10. Nüfusumuz yılda % 3 gibi muazzam bi rartış göstermekte, bu da kalkınmanın hızını kesmektedir. Birçok ailelerde nüfus artışı istek ve ira-

de dışı olmakta doğan çocukların önemli bir kısmı bakımsızlık yüzünden ölmektedir. Bu da bir nevi enerji ve para israfıdır.

11. Bugünkü bütçe ve mali imkânlarımızla tarımın gelişmesine hizmet edecek sosyal kurumları, ileri ülkeler seviyesine çıkarmak mümkün değildir. Çünkü halkımızın üretim gücü düşük, kazancı az, vergi verme takatı noksandır.

12. En kese yol, memleketimizi bugünkü kötü iktisadi durumdan kurtarmaktır. Bu da bir yandan mevcut kurumlarımızda reorganizasyon, öteyandan iktisadi sahalara yatırımlar yapmakla mümkün olur.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği

No. 3

Türkiye'de Tarım Öğretimi ve Yayımı Sorunları

YAZAN

Prof. Dr. Mustafa ULUÖZ

Z. Yük. Mühendisi

EGE Üniversitesi Ziraat Fakültesi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
ÖZET	5
I — GİRİŞ	8
II — TÜRKİYE'DE TARIM ÖĞRETİMİ	9
A — Türkiye'de Tarım Yüksek Öğretiminin gelişmesi ve bugünkü durumu	9
1 — Türkiye'de Tarım Yüksek Öğretiminin başlaması ve gelişmesi	9
2 — Türkiye'de Tarım Yüksek Öğretiminin esasları	11
3 — Türkiye'de ve diğer memleketlerde uygulanan Tarım Yüksek Öğretimi	13
4 — Ziraat Fakültelerinde öğrenci ve mezun sayısı	14
B — Türkiye'de Bölge Tarım ve Teknik Tarım Okullarındaki öğretim	14
1 — Bölge Tarım Okulları	14
2 — Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık Okulları	16
III — TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAYIM VE TEŞKİLÂTI	17
A — Tarımsal Yayım ve kavramı	17
B — Türkiye'de Yayım Teşkiâtı	18
IV — TARIM ÖĞRETİM SORUNLARI VE HAL ÇARELERİ	19
A — Yüksek Tarım Öğretimi sorunları	19
B — Bölge Tarım Okulları sorunları	21
C — Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık Okulları sorunları	22
D — Yetişkinlerin eğitimi	22
V — TÜRKİYE'DE YAYIM SORUNLARI	23

Bu tebliğ, Kongre için Prof. Dr Mustafa Uluöz'e hazırlattırılmıştır.

Ö Z E T

Türkiye'de tarımsal öğretim ve yayım, toplum kalkınmasının ana davalarından birisidir. Tarımsal kalkınma plânlarının hazırlanması ve başarı ile yürütülmesi ilim adamına, araştırıcıya, teknik bilgiyi ve araştırma sonuçlarını köye iletecek personele ihtiyaç gösterir. Bu saydığımız kimselerin yetiştirilmesi ve Türk Köylüsünün arzulanan yaşama düzeyine ulaştırılmasında tarımsal öğretim, tarımsal araştırma ve nihayet tarımsal yayım birbirini tamamlayan ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan ünitelerdir. Hal böyleyken, memleketimizdeki teşkilât ayrılıkları dolayısıyla bu ünitelerin birbiriyle temasları ve işbirliği arzulanan yoğunlukta olmamış, diğer taraftan tarımsal öğretim de tam yörüngesine oturamamıştır. Bunun yanında tarım teşkilâtının kuruluşu, elemanlarının sayı ve nitelikleri arzulanan durumda olduğu söylenemez.

Yurdumuzda sistemli tarımsal öğretim:

1 — Üniversite Ziraat Fakültelerinde,

2 — Bölge Tarım Okullarında,

3 — Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık Okullarında yapılmaktadır.

Ziraat Fakültelerinin sayısı 3, Bölge Tarım Okullarının sayısı 5 ve Teknik Tarım Bahçıvanlık Okullarının sayısı bir Makinist Okulu ile birlikte 8 dir.

Türkiye ziraat yüksek öğretiminde fakülteler arasında öğretim süresi ve ders programları bakımından bazı ayrılıklar vardır. Bu ayrılıkların kısa bir zaman içinde giderilmesi, memleket ve meslek için büyük faydalar sağlıyacaktır.

Fakülte sonrası yüksek ihtisas okulları açılması memlekete bilhassa araştırıcı ve mütehassıs yetiştirilmesi bakımından zaruri görülmektedir.

Hâlen ziraat fakültelerinde öğrenci sayısı, kapasitelerine ve normal yüksek öğretim esaslarına göre fazla bulunmaktadır. Öğrenci sayıları normal seviyeye indirilmeli, gerekirse fazla öğrencileri okutacak yeni fakülteler açılmalı ve açılacak fakülteler için hazırlıklara başlanmalıdır. Bu ara-

da fakülte kontenjanlarının hakiki ihtiyaca göre tesbiti ve öğretim üyesi yetiştirilmesi üzerinde de dikkatle durulması gerekmektedir.

Son yıllarda Bölge Tarım Okullarının kapasiteleri ve sayıları önemli derecede arttırılmaktadır. Bilindiği üzere Bölge Tarım Okulları daha ziyade Tarım Bakanlığı teşkilâtına memur ve teknisyen yetiştirir. İleri memleketlerin devlet teşkilâtlarında çalışan memurların ve teknik elemanların öğretim seviyelerinin yüksek öğretime doğru kaydırılması amacı güdülmektedir. Bu ihtiyaç devlet işlerinin daha liyakatla yürütülmesi gerekçesinden doğmaktadır. Memleketimizde de bir kısım devlet teşkilâtı bu yöne çevrilmiş bulunmaktadır. Tarım alanında da bu yola gidilmesi işlerin iyi yapılması ve sür'atle kalkınmanın icablarındandır. Bu husus dikkate alınarak ve ziraat okulu mezunlarına olan ihtiyaç tesbit edilerek Bölge Ziraat Okullarının talebe sayılarının ayarlanması gereklidir. Aksi takdirde, Bölge Tarım Okulu mezunlarının, diğer teknik okul mezunları gibi serbest hayatta ve özel sektörde iş bulmalarına imkân olmadığından, memlekette kıymetlendirilmesi mümkün olmayan bir iş gücünün doğmasına sebep olunur ki, bu da meslekte ve memlekette büyük huzursuzluklar yaratır.

Bölge Tarım Okullarının programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve bu okullara öğretmen yetiştirilmek üzere tertibat alınması da faydalı olacaktır.

Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık Okulları kuruluş gayelerine erişememişlerdir. Bilhassa bu okullarda okuyan ve tarım kalkınmasının öncülüğünü yapacak olan bu köylü çocuklarının köyle ve tarım üretim alanına dönmemeleri en önemli problemdir. Bu problemin halli için çeşitli yönlerden tedbirler alınması gerekli bulunmaktadır. Bu okulların köylü çocuklarını okutmak ve tekrar köye göndermek şartıyla okul sayılarının arttırılması faydalıdır. Yeni okulların açılmasında büyük yatırımlardan kaçınılmalı öğretim programı sınırlı küçük okullar üzerinde durulmalıdır.

Yetişkin köylülerin tarım eğitimi için çiftçi eğitim merkezleri kurulmalı bu merkezlerde çeşitli ve icabında yaz kampları açılmalıdır. Ordu da ziraat eğitimine önem verilmeli ve bu hususta ordu elinde bulunan araziden üretimde ve uygulamada faydalanılmalıdır.

Türkiye'de tarım kalkınması yayım teşkilâtının başarısına bağlıdır. Fakat hâlen yayım teşkilâtı arzulanan derecede vazifesini yapacak durumda değildir. Bunun çok çeşitli nedenleri vardır. Bunların başında yayım işlerini yapan teknik tarım teşkilâtının yayım fonksiyonundan daha ziyade idarî işlerle uğraşması gelmektedir. Bu bir bakıma kuruluşun esas vazifesi-

dir. Çünkü yayım işleri, idarî teşkilâta sonradan verilmiş bir vazifedir. Yayım işlerinin arzulanan şekilde yürüyebilmesi için idarî fonksiyonlardan tamamen ayrılması ve yeniden örgütlenmesi, teknik vasıta ve araçla donatılması gerekli bulunmaktadır. Yeni örgütlenme bölgesel olarak kurulmalı, bölge araştırma enstitüleri veya ziraat fakülteleriyle sıkı işbirliği yapmalı, en doğurusu yayım teşkilâtı araştırma ile birlikte mütalâa edilmelidir. Bunun yanında yayım alanında çalışacak elemanlar için Ziraat Fakültelerinde ve Bölge Tarım Okullarında özel bir öğretim ve eğitim uygulanmalı, yayımın felsefesi ve metodları öğretilmelidir.

Tarım problemlerinin çözüm yollarının kısa zamanda ve isabetli olarak bulunması, İlçe seviyesindeki yayım elemanlarının Ziraat yüksek mühendisi seviyesine çıkarılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu hususun yerine getirilmesi için ise maddi ve manevi imkânların hazırlanması gereklidir.

Diğer taraftan Türkiye'de tatbik edilecek en uygun yayım metodları üzerinde fakültelerde araştırmalara önem verilmelidir. Yayım işlerinde Ev Ekonomisi problemleri de dikkatle ele alınmalı ve bu vazife kolu Tarım Bakanlığı içerisinde yerini bulmalıdır.

TÜRKİYE'DE TARIM ÖĞRETİMİ VE YAYIMI SORUNLARI

I — GİRİŞ

Türkiye'de tarım öğretimi ve yayım işleri; tarım alanında çalışan ilim adamını, araştırıcıyı, tarım teknisyenini, tarım öğretmenini ve üreticiyi ilgilendiren bir konudur. Bu konu, tarım alanında çalışanları ilgilendirmekle de kalmaz, tarım nüfusunun fazlalığı dolayısiyle, yurtta toplum kalkınmasının ana sorunu olarak ortaya çıkar. Bu açıdan bakılınca; Türkiye'de tarım öğretimi ve tarım yayımı meselesi, toplum kalkınmasının ana davalarından biri olarak kendini gösterir.

Yurdumuzda mevcut olan ve kalkınma plânının uygulanmasiyle ortaya çıkacak tarımsal meselelerin çözülmesi, bu işleri başarabilecek nitelikte ilim adamına, araştırıcıya ve teknik personele ihtiyaç gösterir. Bunların kaynağı ise öğretim kurumlarıdır. Bununla beraber ilim adamı, araştırıcı ve teknik personel yetiştirilmesi, araştırmaların yapılması ile de tarım sorunlarının çözümlenmesi tamamen kabil olmaz. Öğretim ve araştırma kurumlarından elde edilen bilgilerin, üreticilere aktarılması gerekir. Mevcut bilgi ve yeni buluşların üreticiye aktarılması ve bu suretle onlara rasyonel çalışma usullerinin öğretilmesi, benimsetilebilmesi ve uygulamalarının sağlanması; yayım fonksiyonları içerisine girer. Bu sebepten öğretim, araştırma ve nihayet yayım, Türk köylüsünün kalkınmasını amaç edinmiş birbirinden ayrılmaz, birbirini tamamlayan çalışma alanlarıdır.

Tarımsal öğretim, tarım alanında çalışacak her derecedeki elemanın yetiştirilmesi manasını kapsar. Tarım yayımı ise, tarım sahasında çalışan üreticinin her türlü üretim, muhafaza, tüketim, bitki ve hayvan koruma alanında bilgilerini artırmak, ileri tekniği öğretmek anlamını taşır. Esasında her ikisi de öğretimdir. Fakat tarımsal öğretim derecesine göre üniversite ve çeşitli okullarda yapıldığı halde, tarımsal yayım tamamen okul dışıdır ve daha ziyade bir eğitimdir. Tarımsal öğretim ve tarımsal yayımın fonksiyonları bir olmasına rağmen şekil ve kullandıkları metodlar itibariyle birbirinden farklı bulunmaktadır.

Tarım öğretiminin, tarımsal araştırma ve tarımsal yayımı yapacak elemanların yetiştirilmesiyle de görevli bulunması, bu çalışma alanının önemini bir kat daha artırmakta, Türk köylüsünün arzulanan yaşama düzenine kavuşmasında üzerine ağır sorumluluklar düşmektedir. Bilhassa bugün Türkiye'de mevcut bilgi ve araştırma sonuçlarının köylüye ulaştırılamaması yayım işlerinin noksanlığını ve gereği gibi yapılamadığını ortaya koymaktadır. Bunun nedenlerini kısaca, yayım vazifesi gören teşkilâtın ve teşkilâtta çalışan elemanların sayı ve nitelikçe yetersiz oluşu, gerektiği şekilde yetişmemeleri ve memlekete uygun yayım metodlarının bulunmamış olması şeklinde özetlemek mümkündür. Fakat bunun yanında üreticinin geleneklerine çok sıkı bağlılığını ve yeni bilgileri kabul edip uygulayabilecek bir yetişkinliğe ulaştırılmamış ve gerekli teknik vasıtalara kavuşmamış olmasının etkisini de bilhassa belirtmek yerinde olur.

Yukarıda açıklanan hususlar tarım öğretiminin ve tarımsal yayımın Türkiye için önemini açık olarak ortaya koyar.

II — TÜRKİYE'DE TARIM ÖĞRETİMİ

A — Türkiye'de Tarım Yüksek Öğretiminin gelişmesi ve bugünkü durumu

1 — Türkiye'de Tarım Yüksek Öğretiminin başlaması ve gelişmesi

Türkiye'de ilk tarım yüksek okulu, 117 yıl önce 1848 de İstanbul'da Yeşilköy'de Ayamama Çiftliğinde kurulmuştur. Esaslı bir suretle öğretime başlıyan bu okul, talebelerinin arasında çıkan bir ayaklanma dolayısiyle kapatılmıştır. Bu sebebten ilk Ziraat Yüksek Okulu mezun vermek imkânını bulamamıştır.

19 uncu yüzyılın sonlarına doğru, Türkiye Ziraatını geliştirmek üzere çeşitli tedbirler alınırken, bu tedbirleri uygulamak üzere okumuş ziraatçıya olan büyük ihtiyaç ortaya çıkmış, 1884 yılında yeni bir Ziraat Yüksek Okulu açılmasına karar verilmiş, fakat b uokul ancak 1891 senesinde Halkalı mevkiinde derslere başlıyabilmiştir. Bu yüksek okula, kurulduğu yerin ismi dikkate alınarak (Halkalı Yüksek Ziraat Okulu) adı verilmiştir. Halkalı Yüksek Ziraat Okulu da 1928 senesinde çıkarılan "Ziraat Tahsilinin Islahı" kanunu ile kapatılmıştır.

1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Okulu açılmış ve aynı yıl öğretime başlamıştır. Öğretim sistemi ve teşkilâtı itibariyle Alman ziraat fakülte-

lerinin aynı olan bu yüksek okulun tahsil süresi 4 sene olarak kabul edilmiştir. O zamanki Alman ziraat fakültelerinden tahsil süresinin bir sene daha fazla olması, birinci senenin pratik senesi olarak programa alınmasından ileri gelmiştir. Ankara Yüksek Ziraat Okulunun kuruluşunu Türkiye Ziraat Yüksek öğretiminde kısa bir geçit devresi olarak kabul etmek gerekir. Çünkü bu Ziraat Yüksek Okulu mezun vermeden kuruluşundan hemen 3 sene sonra, 1933 senesinde Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuş, Ankara Ziraat Yüksek Okulu bu Enstitüye, profesörleri, talebeleri, binaları ve diğer teşkilâtıyla Ziraat Fakültesi olarak katılmıştır. Diğer bir deyimle, Ankara Yüksek Ziraat Enstitülerinin çekirdeğini teşkil etmiştir.

Bu müessesenin kurulmasında esas gaye, Türkiye'nin ziraat, veteriner ve ormancılık problemlerini aynı açıdan görmek ve bu görüş altında öğretim ve araştırmayı yapmak ve Türkiye ziraatini modernleştirmekti. Bu sebeple Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde Ziraat, Orman, Veteriner, Tabii İlimler ve Ziraat Teknolojisi Fakülteleri yer almış bulunmaktaydı.

Yüksek Ziraat Enstitüsünün başında bir rektör, fakültelerin başlarında da dekanlar vardı. Ayrıca üniversite teşkilâtında olduğu gibi üniversite ve fakülte kurulları mevcuttu. Bu beş fakülteden Ziraat, Veteriner, Orman Fakültesi kendi sahalarında yetiştirmek üzere talebe kabul ettikleri halde, Tabii ilimler ve Ziraat Teknolojisi Fakültelerinin özel talebeleri yoktu. Bu iki fakülte diğer üç fakülteye yardımcı öğretim yapmakta idiler.

Türkiye'de geniş ölçüde ve sistemli olarak ziraat, veteriner ve ormancılık sahasındaki araştırmalar, bu fakültelerin kurulmasından sonra başlamıştır. Tarım Bakanlığıyla yapılan sıkı işbirliği sayesinde, yapılan araştırmalar tatbikata intikal etmiş bu suretle Türkiye ziraatinin bir kısım problemleri hal imkânını bulmuştur.

1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı kanun ile Türkiye Üniversitelerine yeni bir görüş ile muhtariyet verilerek, aynı yıl İstanbul, İstanbul Teknik, Ankara Üniversiteleri yeni kanuna göre organize edilmiştir.

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün teşkilâtı 1948 senesine kadar devam etmiş, 1948 senesinde bu enstitü kapatılarak ziraat, veteriner ve orman yüksek öğretiminin Üniversite içinde yapılması ön görülmüş, Ziraat ve Veteriner Fakülteleri Ankara Üniversitesine, Orman Fakültesi İstanbul Üniversitesine bağlanmıştır. Tabii İlimler Fakültesi Ankara Fen Fakülte-

Not: Tarım kelimesi ziraat karşılığı olarak kullanılmıştır.

siyle birleştirilmiş, Ziraî Teknoloji Fakültesinin Enstitüleri Ziraat Fakültesi içerisinde yer almıştır.

Ankara Ziraat Fakültesi Türkiye'nin en eski Ziraat Fakültesi olup 35 seneden beri memlekete hizmet etmektedir.

Türkiye'de ikinci ziraat fakültesi 1955 senesinde Ege Üniversitesinde, üçüncü ziraat fakültesi ise 1957 yılında Atatürk Üniversitesinde açılmıştır.

2 — Türkiye'de Ziraat Yüksek Öğretiminin esasları

Türkiye'de Ziraat Fakültelerine Üniversitelerin diğer fakültelerinde olduğu gibi liseyi bitirmiş öğrenciler imtihanla alınırlar. Bu imtihanlar Üniversiteler Arası Kurulunca tesbit edilen esaslara göre yapılır.

Türkye'de Ziraat Fakültelerine alınan talebelerden, bazı memleketlerdeki gibi öğretime başlamadan önce pratik yapma şartı aranmaz. Öğrencilerden istenilen pratik bilgi tahsil süresince verilmeğe gayret edilir. Türkiye'nin üç ziraat fakültesinde bölüm öğretim sistemi kabul edilmiş bulunmaktadır. Diğer bir tabirle Türkiye'de Ziraat Yüksek Öğretimi kısmî bir **ihtisaslaşma sistemi üzerine kurulmuştur.** Bununla beraber öğretim programlarında bulunan ders çeşidi, miktarı ve yıllara dağılışı öğretim süresi üç fakültede birbirinden ayrı bulunmaktadır.

Öğretim süresi Ankara ve Atatürk Üniversitelerinde sekiz sömestre olduğu halde Ege Ziraat Fakültesinde 10 sömestredir. Üç fakültenin bir ve ikinci sömestrelerinde öğrenciler, bağlı bulundukları üniversitelerin Fen Fakültelerinden F. K. B. dersleri alırlar. Bu arada boş kalan saatlerde Meteoroloji ve Genel Ekonomi gibi bazı genel mesleki dersleri verilir.

Ankara ve Atatürk Ziraat Fakültelerinde 3,4 ve 5 inci sömestreler temel meslek derslerine; 6, 7, 8 inci sömestreler ise bölüm derslerine ayrılmıştır.

Ege Ziraat Fakültesinde ise durum biraz farklıdır. Bu fakültede 3, 4, 5, 6 ve 7 inci sömestreler temel meslek derslerine; 9 ve 10 uncu sömestreler bölüm derslerine ayrılmış bulunmaktadır. Pratik durum her üç fakültede birbirinden ayrıdır. Ankara ve Atatürk Ziraat Fakültelerinde öğretim sırasında yaz ayları içerisinde 2-4 ay staj yapıldığı halde Ege Ziraat Fakültesinde staj 8 inci sömestre ile onu takip eden yaz aylarında yapılacaktır. Bu süre 8 aydır. Türk Ziraat Fakülteleri Federal Almanya'nın Gies-

sen'deki Justis - Liebig Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile mukayese edilirse, bu fakültede 1962 yılında kabul edilen yeni yönetmeliğe göre öğretim süresi 3 yıldan 4 yıla çıkarıldığı, Giessen Ziraat Fakültesinde 1,2 nci sömestreler F. K. B. öğretimine, 3, 4, 5, ve 6 ncı sömestreler temel meslek derslerine, 7,8 inci sömestreler özel meslek derslerine ayrıldığı görülür.

Türkiye Ziraat Fakülteleriyle Giessen Ziraat Fakültesinde derslerin sömestrelere göre dağılışı ve öğretim süresi sömestre olarak 1 sayılı cetvelde gösterilmiştir.

CETVEL : 1

Sömestrelere göre derslerin dağılışı

Fakülte adı	*Öğretim süresi sömestre*	*F. K. B. öğretimi sömestre*	*Temel meslek öğretimi sömestre*	*Staj*	*Özel meslek dersleri sömestre*
Ankara Z. F.	8	1-2	3-4-5	yaz aylarında	6-7-8
Atatürk Z. F.	8	1-2	3-4-5	yaz aylarında	6-7-8
Ege Z. F.	10	1-2	3-4-5-6-7	8. Sö. ve takip eden yaz	9-10
Giessen Z. F.	8	1-2	3-4-5-6	Öğretimden önce 1-2 yıl	7-8

Yukarıdaki cetvel incelenince; Ege Ziraat Fakültesinin diğer iki fakülteden;

a — F. K. B. dersleri bakımından bir fark olmadığı,

b — Temel meslek dersleri Ankara ve Atatürk Ziraat Fakültelerinde 3 sömestre okutulduğu halde, Ege Ziraat Fakültesinde bu dersler 5 sömestre, Giessen Ziraat Fakültesinde 4 sömestre okutulduğu,

c — Bölüm dersleri Atatürk ve Ankara Ziraat Fakültelerinde 3 sömestre okutulmasına mukabil, Ege ve Giessen Ziraat Fakültelerinde iki sömestre okutulduğu; Yani bir sömestre daha az bulunduğu,

d — Ankara ve Atatürk Ziraat Fakültelerinde staj iki-dört ay olduğu halde, Ege Ziraat Fakültesinde staj süresi sürekli olarak 8 ay, Giessen Ziraat Fakültesinde ise öğretimden önce bir-iki yıl olduğu tesbit edilir.

3 — Türkiye'de ve diğer memleketlerde uygulanan Ziraat Yüksek Öğretimi

Türkiye'de Ziraat Fakültelerinde Ziraat Öğretimi birbirinden farklı olduğu gibi Avrupa memleketlerinde de birbirinden farklı bulunmaktadır. Bir kısım Avrupa memleketlerinde Ziraat Yüksek Öğretimi, Fransa'da olduğu gibi Ziraat Bakanlığına bağlı yüksek okullarda, diğer bir kısım Avrupa memleketlerinde ise, Ziraat Yüksek Öğretimi Üniversiteler içerisinde yer almış olan Ziraat Fakültelerinde yapılmaktadır. Buna misal olarakta Almanya ve Türkiyeyi gösterebiliriz.

Avrupa'da Ziraat Yüksek Öğretim Müesseselerinin bu farklı teşkilâtı yanında, tahsil süresi ve tahsil süresince verilen ders saatlerinin ve tatbikat saatleri bakımından büyük farklar mevcuttur. Bu farkları belirtmek üzere Cetvel 2 düzenlenmiştir.

CETVEL : 2

Çeşitli Memleketlerde Ziraat Yüksek Öğretimi Durumu

Memleket adı	*Öğretim süresi sene*	*Tahsil süresince okutulan ders ve yapılan tatbikat toplamı (Saat)*	*Tahsil süresince 1 seneye düşen ortalama ders saati*
Türkiye (Ankara)	4	2570+	591
Türkiye (Atatürk)	4	2100+	530
Türkiye (Ege)	5	3150+	700
Batı Almanya	4	2496+	624
İtalya	4	2790	697
Avusturya	4	3032	758
İsviçre	4	3180	796
Belçika	5	3900	780

Bu cetvel incelenince, ziraat yüksek öğretim formasyonu için tahsil süresi ve bu süre içerisinde okutulan ders ve tatbikat saatleri toplamının 2100 ile 3900 arasında değiştiği görülür. Bu rakamların asgarisi Atatürk Ziraat Fakültesinde, Azamisi de Belçika'dadır. Senede verilen ortalama ders bakımından da Atatürk Ziraat Fakültesi en az ders okutmakta, en fazla ders okutan memleket olarak (796) saat ile İsviçre başta gelmekte-

dir. 1963/64 ders yılından evvel Batı Almanya Ziraat Fakülteleri yılda ve öğretim süresince en az ders okutan memleket olduğu halde, yeni yönetmelikle ders saatleri artırılmış bulunmaktadır.

4 — Ziraat Fakültelerinde öğrenci ve mezun sayısı

Ziraat Fakültelerimizden 1963-1964 ders yılı sonuna kadar mezun olan Ziraat Yüksek Mühendislerinin toplam olarak sayısı 3800 ün üzerindedir. Üç Ziraat Fakültemizin son 5 sene içerisindeki öğrenci ve mezun sayıları aşağıda 3 sayılı cetvelde verilmiştir. Üç fakültenin yılda mezun sayısı 400 ün üzerindedir.

CETVEL : 3

Türkiye Ziraat Fakültelerinde öğrence mezun sayısı

	Ankara Ü. Z. F.		*Ege Ü. Z. F.*		*Atatürk Ü. Z. F.*	
Yıllar	*Öğrenci sayısı*	*Mezun sayısı*	*Öğrenci sayısı*	*Mezun sayısı*	*Öğrenci sayısı*	*Mezun sayısı*
1960—61	1252	199	466	63	262	—
1961—62	1194	278	526	89	397	111
1962—63	1079	239	567	120	454	56
1963—64	992	266	654	88	695	64
1964—65	1039	296	642	92	669	76

B — Türkiye'de Bölge Tarım ve Teknik Tarım Okullarında Öğretim

1 — Bölge Tarım Okulları

1848 yılında İstanbul'da Ayamama'da kurulan ilk ziraat okulunun 1850 senesinde mezun vermeden kapanmasında 30 yıl sonra 1881 de Edirne'de 2 inci ziraat okulu açılmış fakat bu okul da üç sene sonra öğretimi bırakmıştır. 1889 da Selânik orta ziraat okulu açılmış 1910 a kadar öğretim yapmış 1910 da yüksek okula çevrilmiş fakat 1912 de de öğrencileri Halkalı Yüksek Ziraat Okuluna devredilerek kapatılmıştır.

Bu arada 1891 de Bursa Ziraat Okulu kurulmuştur. Bu okul, hiç kapanmadan çeşitli gelişmeler göstererek bugüne kadar öğretim çalışmalarına devam eden en eski ziraat okulumuzdur.

1891-1914 yılına kadar yurdumuzun bir çok yerlerinde çeşitli kademelerde okullar açılmıştır. İkinci Dünya Harbi ve İstiklâl Harbi sıralarında bu okulların birçoğu kapatılmış, Cumhuriyetin kurulma sıralarında bu okullardan yalnız Halkalı Ziraat Yüksek Okuluyla Bursa Ziraat Okulu kalmıştır. Cumhuriyetin ilk senelerinde bu iki okula ilâveten yurdun çeşitli bölgelerinde değişik seviyede 9 ziraat okulu daha açılmıştır. 1928 senesine kadar öğretimde bulunan bu okullar, 1928 senesinde çıkarılan Ziraat Öğretiminin Islahı Kanunu ile kapatmış yalnız yukarıda belirtildiği üzere bunlardan Bursa öğretimine devam etmiştir.

1930 senesinde Bursa okuluna ilâveten İstanbul'da, İzmir'de ve Adana'da yeni okullar açılmıştır. Bu tarihten itibaren bu 4 okula orta okul mezunları kabule başlanmış ve öğretim süresi 3 yıl olarak tesbit edilmiştir. Bu okullardan İzmir Bölge Ziraat Okulu 1955 yılında Afyon'a nakledilmiş yerine Ege Üniversitesi kurulmuştur. Afyon Ziraat Okulu da kısa bir süre içinde çalışmalarına son vermiştir.

1963 - 1964 ders yılında Halkalı, Bursa ve Adana bölge okullarının yıllık kapasiteleri 50 den 100'e çıkarılmış, aynı ders yılında yıllık kapasiteleri 150 olan Malatya ve Erzincan Bölge Ziraat Okulları açılarak bölge ziraat okullarının sayısı 5'e yükselmiştir. Bu okulların 1966 yılından itibaren yılda 500 mezun vereceği hesaplanmaktadır.

Bu okullara ilâveten Van, Muş, Mardin ve Tranzon'da 4 yeni Bölge Ziraat Okulu açılması programa alınmıştır. Bu okulların 1964 senesinden beri inşaatları devam etmektedir.

Bölge tarım okulları orta okul ile Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulu mezunlarını imtihanla kabul etmektedir. Bu okulların son beş yıllık öğrenci ve mezun sayısı aşağıdaki 4 sayılı cetvelde gösterilmiştir.

CETVEL : 4

Bölge Tarım Okullarında öğrenci ve mezun sayıları

YILLAR	*ÖĞRENCİ SAYISI*	*MEZUN SAYISI*
1959—60	432	98
1960—61	494	109
1961—62	507	202
1962—63	418	142
1963—64	789	155

Bu okullar 1930 dan 1964 senesine kadar olan 34 yıllık çalışma devresinde 3845 mezun vermişlerdir.

Yurdumuzda Bölge Ziraat Okullarından başka lise seviyesinde 1963-64 senesinde kurulan Meteroloji Meslek Okulu ile yine 1963-64 senesinde kurulan Ev Ekonomsi Okulu vardır. Meteroloji Meslek Okulu orta okul mezunu Ev Ekonomisi Okulu ise Teknik Ziraat ve Bahçıvanlık Okulu mezunu kız öğrencileri imtihanla almaktadır. Bu okul bir süre İzmir'de bir yıllık Ev Ekonomisi Kursu olarak görev yapmıştır.

2 — Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık Okulları

Bu okullar 1943 yılında kurulmuştur. Kuruluş amaçları, köy çocuklarına ileri ziraat tekniğini öğretmek ve bunları yetiştirdikten sonra köye göndererek, bunların önderliği sayesinde köyün ziraatini ilerletmek ve kalkındırmaktır. Öğretim süreleri ilk okuldan sonra üç yıl olup son yıl tamamen uygulamaya ayrılmıştır. Bu okullarda tarım bilgisi ile beraber genel kültür dersleri de okutulmaktadır. Bu okullar Teknik Ziraat Okulu ve Teknik Bahçıvanlık olmak üzere iki tiptir. Halen Beydere, Koçaş, Konuklar, Gökhöyük ve Ulaş da olmak üzere 5 teknik Ziraat Okulu ile Alata ve Çayırovada da iki Teknik Bahçıvanlık okulu öğretim ve eğitim yapmaktadır. Bu 7 okuldan başka Konular Teknik Ziraat Okulu içerisinde aynı derecede bir de Makinist Okulu vardır. Bu okullardan 1964 ders yılı sonuna kadar 5850 öğrenci mezun olmuştur. Teknik tarım okullarından 5 yıl içerisinde mezun olan öğrenci sayısı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

CETVEL : 5

1959 ile 1964 yılları arasında Teknik Tarım Okulları öğrenci ve mezun sayısı

	Öğrenci sayısı				
Yıllar	*Teknik Z. O.*	*Teknik B. O.*	*Makinist okulu*	*Toplam*	*Mezun sayısı*
1959—60	1193	549	104	1846	600
1960—61	1188	525	100	1813	560
1961—62	1130	489	100	1719	549
1962—63	1262	521	94	1877	563
1963—64	1364	579	95	2038	759

III — TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAYIM VE TEŞKİLÂTI

A — Tarımsal Yayım ve kavramı

Türkiye'de tarımsal yayım teşkilâtını incelemeden evvel tarımsal yayım anlamı üzerinde durmak faydalı olacaktır. Yayım kelimesi Türkçe'de (Extension) kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Extension kelimesi İngilizcede; yaymak, uzatmak, genişletme anlamını taşır. Kanımızca yayım kelimeside bu manayı vermektedir. Bu kelimenin manası, yapılan işe göre Türk dilinde ve Türk literatüründe zamanla hakiki yerini alacaktır.

Tarımsal yayım teşkilâtı ise (Agricultural Extension Service) karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Extension kelimesi ve uygulama şekli ilk olarak İngiliz Üniversitelerinde kullanılmıştır. Bu kelime, İngiliz Üniversitelerinde daha ziyade Üniversite içersindeki öğretimde teknik ve kültürel konuların uygulanmasının ifadesi olarak alınmış, öğretim ve eğitim kelimesinin bir tamamlayıcısı olarak faydalanılmıştır.

Bu gün yurdumuzda yerleşmeye başlıyan tarımsal yayım ve teşkilâtı ise 20 inci Asrın başlangıcında Birleşik Amerika'da uygulanmaya başlıyan ve halen tarım alanında büyük önem taşıyan "Agricultural Extension Service" örnek alınarak yürütülmeğe çalışılmaktadır.

B. Amerika'da faaliyette bulunan Ag. Extension Service evvelâ tarımda teknik bilgiyi ve yeni buluşları köye götürmekle başlamış, daha sonra görevini daha iyi başarabilmek için Ev Ekonomisi çalışmalarını içerisine almış ve nihayet üniversitelerde Köy Sosyolojisinin gelişmesi üzerine köyün topyekûn kalkınmasıyla görevli bir teşkilât haline gelmiştir. Bu görevler Birleşik Amerika'da Land Grand Collegelere bağlı Ag. Extension Service tarafından yapılmaktadır. Bu kollejlerin kurulma amaçlarından biri de esasen budur.

Tarımsal yayım deyince, evvelâ akla öğretim ve eğitim gelir. Yazımızın başında belirtildiği üzere tarımsal yayım tarımsal öğretimin ayrılmaz bir parçasıdır.

Tarımsal yayım teşkilâtı, köylünün tarımsal bilgilerini geliştirmek üzere kurulmuş bir teşkilâttır. Bu teşkilât üreticiye yalnız üretimi artıracak bilgi ve tedbirleri öğretmek ve benimsetmek ile kalmaz; üretime ve gelişmeye engel olan her problemi tesbit ederek, çeşitli yollarla çözümünü sağlar ve sonuçlarını uygulama yollarıyla beraber üreticiye gösterir. Bundan baş-

ka yaşama standardının yükselmesi arzusunun köylüde doğmasına gayret eder. Yukarıda açıklanan karakteri itibariyle tarımsal yayım teşkilâtı, işleri sona ermeyen, öğretim ve araştırma kurumlariyle üretici arasında bağlantıyı sağlıyan bir kuruluş olarak kendini gösterir.

B — Türkiye'de Yayım Teşkiâtı

Türkiye'de yayım işleri 1943 yılında çıkarılan 4481 sayılı kanunla sağlanan imkânlardan faydalanılarak kurulan "Teknik Ziraat Teşkilâtı" tarafından yürütülmektedir. Teknik Ziraat Teşkilâtı Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan İller Teşkilâtı Şubesine bağlıdır.

Teknik Ziraat Teşkilâtı yayım işlerini üzerine almakla beraber, halen kendisine verilen çok çeşitli kanunî görevleride yapmaktadır. Yayım dışında yapılan işler, yayımcıların çalışma sürelerinin % 50'den fazlasını tutmaktadır.

Bu teşkilât başlangıçta deneme olarak üç ilde kurulmuştur. Bu üç ilden alınan olumlu sonuçlara göre kademeli olarak diğer illerde Teknik Ziraat teşkilatı geliştirilmiştir. Halen bütün illerde Teknik Ziraat Teşkilatı kurulmuş bulunmaktadır.

Bu teşkilâtın kurulmasında mevcut idari teşkilât yani iller teşkilâtı esas alınmıştır. Her ilde bir tekniz ziraat müdürü, ilçelerde ziraat teknisyenleri, çevrenin özelliğine göre belirli sayıda köyü içine alan köy grubunda teknik ziraat öğretmeni bulunur.

İl teknik ziraat müdürü ilin bütün teknik ziraat işleri ile alâkalı ve bu işlerden sorumludur. Her ilde teknik ziraat müdürü yardımcısı olarak bir teknik müfettiş ile mütehassıslar bulunur. Bu mütehassıslar genel olarak tarla ziraati, bağ-bahçe, ziraat teknolojisi, ziraat mücadelesi, zootekni, ekonomi ve makina mütehassıslarıdır. Bazı bölgelerin özelliğine göre bu mütehassıslara, tütün, pamuk, zeytin, toprak muhafazası ve sulama mütehassısları eklenmektedir. Bundan başka 1950 den sonra bu mütehassıslar arasında Ev Ekonomisi mütehassısları da yer almıştır. Fakat Köy İşleri Bakanlığının kurulmasıyla Ev Ekonomisi mütehassısları bu bakanlıkta görev aldıklarından teknik ziraat müdürlüğünden ayrılmışlardır.

1957 den sonra teknik ziraat teşkilâtında yeni bir gelişme olarak 4K kuruluşları yer almıştır. 4K klupleri köylü çocuklarını okul dışı yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Bu teşkilât merkezde ayrı bir şubeye bağlı bulunmaktadır.

1.3.1965 tarihinde Teknik Ziraat Teşkilâtının eleman durumu şöyledir:

Görevin adı	*Sayı*
Teknik Ziraat Müdürü	67
Müdür Muavini (Teknik Müf.)	24
Mütehassıs ve yardımcıları	490
İlçe Teknisyeni	437
İlçe teknik elemanları	486
Köy Teknik Ziraat öğretmeni	305

mevcut olup toplam 1809 dur.

4K nın 66 ilde çalışmaları bulunmaktadır. Bu illerde 402 adet 4K klübü vardır. Bu klüplerde çalışan mahalli lider sayısı 3028, üye sayısı ise 15.450 dir.

IV — TARIM ÖĞRETİM SORUNLARI VE HAL ÇARELERİ

Yukarıdaki bölümlerde, Türkiye'deki çeşitli derecelerdeki ziraat öğretiminin ve ziraî yayımın durumu açıklanmaya çalışıldı, Bu kısımda ise bu sektörlere ait sorunlar ortaya konmaya çalışacak ve bu sorunlara karşı alınacak tedbirler belirtilmeye gayret edilecektir.

A — Yüksek Tarım öğretimi sorunları

1 — Türkiye'de Ziraat Fakültelerinde öğretim programları ve öğretim süresi bakımından bir birlik yoktur. Bu problemin çözülmesi için yapılan gayretler olumlu sonuç vermemiştir. Öğretim yönünde halli zorunlu olan bu konu, teşkilâtta ki meslektaşlar arasında gelişmenin ve kökleşmesini özlediğimiz ahenkli çalışmayı güçleştirmesi bakımından da üzerinde dikkatle durulmaya değer.

Yetkililer, öğretim birliğini temin etmek amacıyla bu konuyu en kısa zamanda karara bağlamalıdırlar. Her geçen gün meselenin çözümlenmesini biraz daha güçleştirmektedir.

2 — Bugüne kadar uygulanan bölüm öğretiminden arzulanan sonuç elde edilememiştir. Olumlu sonucun alınmamasında, mezun olunan bölüm ile, mezuniyetten sonra alınan görev sahaları arasında uygunluk bulunmaması önemli rol oynamakta ve hatta bazı olaylar mesleğin itibarını zedelemektedir. Diğer taraftan bölüm öğretimi, derslerin lüzumundan fazla parçalışmasına sebeb olmuş, pek lüzumlu olmayan bazı bilgilerin verilmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer taraftan bölüm öğrencilerine genel bir zira-

at kültürü vermek imkânı bulunamamıştır. Bu sebeblerden bölüm öğretimi yerine gelen tarım kültürü eğitimine gidilmesi daha faydalı mütalâa edilmekte, yalnız son sınıfta öğrencilerin bazı konularda derinleşme usullerini öğretmek üzere öğretim yapılması uygun mütalâa edilmektedir.

3 — Ziraat Yüksek öğretiminde, fakülte sonrası öğretim yurt çapında ele alınmış değildir. Bütün ziraat alanında mütehassıs formasyonu almış ve araştırma alanında çalışan elemanlar azdır. Halbuki Türkiye'nin çözüm bekliyen ziraat konuları fazla miktarda araştırıcı ve mütehassıs elemana ihtiyaç göstermektedir Bu sebeple fakültelerin bu yönden de hazırlıklarını tamamlıyarak yüksek ihtisas okulları açmaları gerekmektedir. Bu suretle ziraat fakülteleri ihtisas öğrencileriyle, araştırıcı eleman kuvvetlerini de artırmak imkânını bulmuş olacaklardır.

4 — Halen fakültelerde ve bilhassa Ege ve Atatürk Ziraat Fakültelerinde öğretim üyesi çok noksandır. Hazırlanacak bir programla noksan öğretim üyeleri tamamlanmalı ve yeni açılacak fakültelere öğretim üyesi sağlamak imkânları hazırlanmalıdır.

5 — Mevcut ziraat fakültelerinde öğrenci sayısı fazladır. Başarılı bir öğretim için dengeli bir öğretim üyesi ve öğrenci oranı ile gerekli öğretim imkânlarının mevcudiyeti şarttır. Bu dengeyi sağlıyacak şekilde öğrenci miktarının azaltılması suretiyle üniversite öğretiminden beklenen sonucun sağlanması lüzumlu görülmektedir.

6 — Türkiye'nin yüksek tarım öğretimini ve tarımsal araştırmalarını sağlamak üzere yeni ziraat fakültelerinin açılması lüzumlu bulunmaktadır. İlerde emri vakilerle karşılaşmamak için kurulacak fakültelerin yerleri şimdiden tesbit edilerek Üniversitelerde lüzumlu hazırlıklara derhal başlanmalıdır.

7 — Ziraat fakültelerinin öğretim ve araştırma görevlerini gereği gibi yapabilmeleri, yeter sayıda iyi yetişmiş bilim ve araştırma elemanlarının bulunmasına bağlıdır. Diğer taraftan gelecekte sağlam bir gelişme imkânı ancak, kabiliyetli ve yeter sayıda asistanla sağlanabilir. Son ücret ve yevmiye rejimindeki gelişmeler fakülteye asistan olarak gelenlerin sayısını azaltmıştır.

Yeni personel kanunu da üniversiteyi cazip hale getirmemiş, hatta bugünkü durumundan daha elverişsiz hale düşürmüştür.

Ziraat fakültelerinde noksan öğretim üyelerinin tamamlanması, öğre-

tim ve araştırmanın gelişmesi, öğretim üyesi ve yardımcılığının cazip hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır.

8 — Son yıllarda memleketimizde yüksek Tarım Öğretimine karşı büyük bir istek belirtilmiştir. Fakülte kontenjanlarının bu isteğe göre değil, yapılacak Ziraat Mühendisi ihtiyaç plânına göre tesbiti zorunlu bulunmaktadır.

B — Bölge Tarım Okulları sorunları

1 — Memlekette teknik öğretimin gelişmesi yönünden büyük gayretler sarfedilmekte ve bilhassa orta öğretimden sonra, öğrencilerin bir kısmının teknik öğretime kaydırılması arzulanmaktadır. Bu suretle bir taraftan liselerin yükünün azaltılması, diğer taraftan da memlekette teknik personel sayısının arttırılması amacı güdülmektedir. Bu arada bölge ziraat okullarına da fazla sayıda orta okul mezunlarının verilmesi düşünülmekte, bu maksatla bölge ziraat okullarının kapasitesi ve sayıları arttırılmaktadır. Bu davranış, Bölge Tarım Okulu mezun sayısının çok artmasına sebeb olacağından kendilerinin kıymetlendirilmemeleri problemi ortaya çıkabilir. Bu durum meslekte zaman zaman görülen değerlendirilmeyen okumuş eleman iş gücünün artmasını ve sonuç olarak huzursuzluk doğmasına sebeb olacaktır. Böyle halleri önlemek üzere Bölge Ziraat Okulları mezunlarının istihdam sahasının kati olarak tesbiti ile Bölge Ziraat okullarına alınacak talebe sayısının buna göre ayarlanması zorunlu bulunmaktadır.

2 — Bölge ziraat okullarının, şehir orta okullarından daha ziyade, köy orta okullarından çiftçi çocuklarının paralı yatılı olarak alınması hususu ön plânda dikkate alınmalıdır.

3 — Bölge ziraat okulları mezunlarının istihdam yerlerine göre programlarında ayarlamalar yapılmalıdır.

4 — Bölge ziraat okullarına öğretmen yetiştiren kaynak bugün için ziraat fakülteleridir. Öğretmenlik hiç şüphesiz evvelâ mesleki bilgiyi şart koşar. Fakat bunun yanında muvaffakiyetli bir öğretim için, öğretmenin öğretim metodlarına hakkıyla vakıf olması gerekir. Bu sebeble tarım okullarında öğretmen olarak vazife alacakların meslek öğretiminden sonra öğretmenlik formasyonu verecek bir yetiştirmeye tabi tutulmaları faydalı bulunmaktadır.

C — Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık Okulları sorunları

22 seneden beri yurdumuzda hizmet gören bu okulların kuruluş amaçlarına uygun sonuç alındığı söylenemez. İsabetli bir düşünce ve büyük masraflarla kurulan bu okulların mezunlarının köye dönmedikleri, hatta aldıkları bilgilerle ilgili olmıyan işlerde çalıştıkları, normal orta okul mezunu olan askeri orta okullara gittikleri, bir kısmının il ve ilçelerde küçük memuriyetler aldıkları bir vakıadır.

Teknik tarım ve bahçıvanlık okulları mezunları yayım teşkilâtıyla iş birliği yaparak köylerde önderlik görevi yapacak yetişkin elemanlardır. Bir bakıma bunlar köy kalkınmasının öncüleri olarak düşünülebilir. Bu amaca ulaşabilmek için kendilerinin köye dönmelerini sağlamak şarttır. Bu maksatla:

1 — 4486 sayılı kanunda gerekli değişiklik yapılmalıdır.

2 — Bu okulları küçükte olsa çevre köylerden, işletmesi bulunan çiftçi çocukları alınmalı, uzak çevreden okullara öğrenci kabul edilmemelidir.

3 — Öğretimin siklet merkezini uygulama teşkil etmelidir.

4 — Öğretim sırasında kendilerinin köye dönecekleri ve bunun şahısları ve memleket için faydaları her fırsatta telkine çalışılmalıdır.

4 — Mektepten çıktıktan sonra kendileri köylerde çalışabilmeleri için gerekli imkânlar sağlanmalıdır.

6 — Büyük yatırımlar gerektiren Teknik okul açılmasından sarfınazar edilmeli, bunun yerine Tarım Bakanlığı Kurumlarında daha az yatırım istiyen kapasitesi ve öğretim programı mahdut küçük okullar açılmalıdır. Bu okullarda yersel ziraatın hakim olan şubesine önem verilmelidir.

7 — Bu okul öğretmenleri de, özel bir yetiştirme tabi tutlmalıdır.

D — Yetişkinlerin Eğitimi

Türkiye ziraatının geliştirilmesinde ve derhal olumlu sonuç almada yetişkin çiftçilerin eğitilmesi büyük önem taşır. Bu husus sağlandığı taktirde köy toplum kalkınması kısa zamanda mümkün olabilir, İlk beş yıllık kalkınma plânında bu husus öngörülen konulardan biridir. Yetişkinlerin eğitimi tamamen okul dışı bir eğitim olup, daha ziyade köylünün boş za-

manlarında yapılmalıdır. Bu sebebten çevrenin özelliğine göre çiftçi eğitim merkezleri kurulmalı, çeşitli kurslar açılmalı, köylüyü toplu çalışmalara alıştırmak ve bilgilerini yenilemek amacıyla çiftçi kamplarının artırılmasına önem verilmelidir. Köyde yapılacak bu işlerden başka, Ordu da tarım eğitimine önem verilmeli, halen askeriyenin elinde bulunan geniş arazi hem üretim hemde eğitim amaçlarına kullanılmalı ve bu husus için özel personel istihdam edilmelidir.

V — TÜRKİYE'DE YAYIM SORUNLARI

Türkiye'de mevcut tarımsal yayım durumu ve teşkilâtı 3. bölümde açıklanmıştır. Biz burada tarımsal yayımın amacını kısaca işaret ettikten sonra bu amaca ulaşmak için alınması gereken tedbirleri belirtmeye çalışacağız:

Tarım çalışmalarının amacı, belirli bir çalışma ile belirli bir toprak biriminden ucuz, kalitesi yüksek, miktarı fazla bitkisel ve hayvansal ürün elde etmek, bunları en yararlı şekilde değerlendirmek ve pazarlamaktır. Bu amaca üreticinin bilgili çalışması ve yeni tekniği öğrenmesi, doğal şartlara en elverişli usulleri uygulaması suretiyle ulaşılabilir. Diğer taraftan üretici ailelerin, evinin ve yaşayışının düzenlenmesi ve tüketim maddelerinden en iyi derecede faydalanmaları Türkiye'de üzerinde durulacak problemlerdir .Bu işi yapacak teşkilât tarımsal yayım teşkilâtıdır. Bu teşkilâtın özlenen işleri yapabilmesi için aşağıdaki hususların yerine getirilmesi lüzumlu bulunmaktadır.

1 — Elde mevcut mevzuat, Teknik ziraat teşkilâtı ile diğer alâkalı kuruluşlar arasında iş birliği sağlıyamamaktadır. Bu sebeple yeni bir yayım ve teşkilât kanununa ihtiyaç vardır.

2 — Bu teşkilât kurulurken, bölge esası dikkate alınmalı, öğretim araştırma müesseseleri ile sıkı bir iş birliği sağlıyacak şekilde örgütlenmelidir.

3 — Yayım teşkilâtı, görevini başarabilecek şekilde yayım ve eğitim araçlarıyla donatılmalıdır.

4 — Yayımcılara hiç bir suretle idari vazife verilmemelidir.

5 — Kademeli yayım elemanı yetiştirmeyi sağlamak üzere ziraat fakülteleri ve bölge tarım okulları programlarında gerekli yer verilmelidir. Yayım teşkilâtının muvafakiyeti, yayım elemanlarının

köylülerle veriml ibir şekilde çalışmalarına bağlıdır. Bu bakımdan yayım elemanlarının kabiliyetleri ve köy şartlarına uymaları en önemli bir konudur. Yayımcı yetiştirirken bilhassa bu hususlara dikkat etmek gerekir.

6 — Bölgelerde ilçe ve daha üst kademelerde kâfi miktarda ziraat fakültesi mezunu elemana yer verilmeli bunlar hizmete başlamadan evvel öğretime tabi tutulmalı, hizmet içersinde iken de sık sık kurslar açılarak bilgileri tazelenmeli ve yeni gelişmeler öğretillidir.

7 — Yayım işleri programlı bir çalışmayı şart koşar. Programların bir bütün olarak hazırlanması lâzımdır. Ancak bu suretle köylülerin çalışmaya iştirâki ve onların alâkası sağlanabilir. Bu iştirâkleri sağlamak üzere köylerde yayım üniteleri kurulmalı üretici teşkilâtlandırılmalıdır.

8 — Yayımda eğitim muhakkak göstererek olmalıdır. Bütün işleri tarlada, mer'ada, ahırda, çiftçinin evinde yapılmalıdır.

9 — Ev ekonomisi çalışmaları yayımın en büyük yardımcısı ve köylü ailesinin gelişmesine en müessir yoludur. Bu bakımdan yayım programlarında Ev Ekonomisi problemlerinin de ele alınması bir zarurettir. Bu zaruret bu ünitenin Tarım Bakanlığı içerisine dönmesini gerektirir.

10 — Türkiye'de yayım metotları henüz vuzuha kavuşturulmamıştır. Bu husus üzerinde ciddi araştırmalar yapılmalı ve bugüne kadar süre gelen muvaffakiyetsizliklerin nedenleri tesbit edilmelidir.

11 — Tarımsal yayım işleri en güç işlerden birisi olması dolayısiyle bu alanda çalışan kimselerin çalışma şevkini artırmak ve bu alanı daha cazip hale getirmek üzere maddi imkânlarının artırılması gereklidir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği

No. 4

Tarımsal Araştırmaların Geliştirilmesi

Yazan

Rifat GEREK

Z. Yük. Mühendisi

Eskişehir Tohum Islâh İstasyonu

Müdürü

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude İLERİ**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

ÖZET

Bu tebliğ, Kongre için Rifat Gerek'e hazırlattırılmıştır.

Türk ekonomisinde tarımın yeri ve Türkiye tarımının bu günkü durumu ve problemleri hakkında izahat vermekten ziyade Türkiyede ki tarımsal araştırmaların halihazır durumunu ve tarımsal araştırmaların geliştirilmesi için alınması icap eden tedbirler üzerinde durulacaktır.

Genellikle araştırmanın önemi son yıllarda çok iyi takdir edilmeye başlanmıştır. Tarımsal araştırmalar ise kısa veya uzun vâdeli olmak üzere er geç masraflarını en cömert şekilde ödeyen faaliyetlerden biridir. İş adamı gözü ile bakılsa dahi tarımsal araştırma kârlı bir yatırım sahasıdır.

Tarımsal faaliyetleri mevzu guruplarına göre tasnif etmek mümkün olduğu gibi bu faaliyetlerin tiplerine veya fonksiyonlarına göre bir sıralamaya tâbi tutmak da mümkündür. Tarım Bakanlığının bu günkü bünyesi daha çok mevzulara göre bir kuruluş arzeder. Ayni tarımsal konunun araştırma yayım, hizmet v.s. gibi muhtelif tip işleri ile ayni kuruluş meşgul olur. Bu sistemin kendine göre iyi tarafları varsa da bu gün için eskimiş ve günün ihtiyaçlarını karşılayamaz bir sistem haline gelmiştir. Tarımla ilgili konular o kadar çokturki bunların herbiri için gerek merkezde ve gerekse taşrada ayrı ayrı kuruluşlara gitmek pratik olarak imkânsızdır.

Araştırmanın halihazır durumu:

Tarımsal araştırmalar Türkiyede geniş ölçüde Tarım Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Buna ilâveten Tarım Bakanlığı dışında başak Bakanlıklar ve kuruluşlar tarafından da araştırmaların yürütülmekte olduğu malûmdur.

Tarım Bakanlığının merkez teşkilatında ve müsteşarlık, umum müdürlükler ve umum müdür muavinlikleri ve ne de şubeler seviyesinde tarımsal araştırma ile doğrudan doğruya ilgili bir kuruluş yoktur. Şu halde bu sayılan kademelerde araştırmanın koordinasyonu da imkânsızdır.

Taşra teşkilatında ise hemen hemen 100 den fazla müessese az veya

çok nisbette tarımsal araştırmalar ile meşgüldür. Bu müesseselerin kuruluş yerleri, kuruluş zamanları, kuruluş şekil ve sebepleri, büyüklükleri ve çalışma imkânları birbirlerinden çok farklıdır. Türkiye içinde dağılış şekilleri bölgelerin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktır. Her müessese merkezde ayrı bir şubeye doğrudan doğruya bağlıdır. Müesseseler arasında ve ufki ve nede şakuli bir bağlantı mevcut değildir. Bölge için çok mühim olmasına, hiç üzerinde araştırma yapılmayan konular bulunmasına rağmen ayni bölgede ayni konu üzerinde çalışan birden fazla müesseseye rastlamak da mümkündür. Araştırmalarda en çok bitki ıslahı ve yetiştirilmesi ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Hayvancılık ve mer'a çalışmaları kifayetsizdir. Meyvecilik alanında araştırm faaliyetleri yok denecek kadar azdır. Bilhassa ekonomik araştırmalar çok zayıftır. Memleketimizin bir numaralı tarım problemi mahsul yetiştirmekse bunu hemen takip eden problem ise yetiştirilen mahsulun değeri bir fiatla iç veya dış pazarlarda satılması imkanlarının sağlanmasıdır. Bu konuda ekonomik araştırmalara çok fazla ehemmiyet vermek icap etmektedir. Tarımsal maddelerin işlenerek kıymetlendirilmesi üzerindeki araştırmalarda çok mühimdir. Ancak sanai ham maddesi olarak kullanabildiğimiz tarımsal mahsullerin süratli bir inkişaf gösterdiği malumlarıdır.

Tarımsal araştırma yapan kuruluşların hakiki ve mali yapıları ile teşkilatları başka başkadır. Bazı teşekküller 1050, 2490, 3460 ve 2654 sayılı Kanunlara tabidirler. Bazıları ise katma bütçe ile idare olunurlar. Araştırmalara ayrılan para ve bu paranın kullanılma şekli bu sebepten çok farklı bir manzara arzeder. Tabiidirki bu hal araştırmanın koordinasyonunu güçleştirmektedir.

Tarımsal araştırma ile ilgili müesseselerin sayısı 100 ün üzerinde ve araştırmada çalışan personel ise 868 (1) dir. Bunların bir kısmı yalnız araştırma ile görevlidir. Bir kısmı ise üretim, yayım, v.s. gibi diğer hizmetleri de görür. Araştırmada çalışan personelin eğitim durumları farklıdır. Bunlar müesseselere rastgele bir memur gibi tayin olunurlar. Nakil ve terfileride böyledir.

Araştırma müesseselerinin arazi, bina, laboratuar, sera ve saire gibi imkânları da birbirinden çok farklıdır.

Baş vurulacak çareler:

Bütün bu sayılan hususlar tarımsal araştırmaların yeniden düzenlen-

(1) Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının Yeniden Düzenlenmesi, 1964, Shf. 89.

mesinin luzumunu açık olarak ortaya koymuş bulunmaktadır. 1939, 47, 50, 51, 57, 60, 61 ve 1964 yıllarında Tarım Bakanlığında muhtelif reorganizasyon çalışmaları yapılmışsa da bunların hiç birisi kuvveden fiile çıkamamıştır. Ancak 1961 - 1964 çalışmalarında tarımsal araştırma ayrı bir konu olarak ele alınmıştır. 1964 çalışması Teşkilât ve Proje Gurubu trafından yapılmış, Bütün Bakanlık Teşkilatının reorganizasyonunu ön gören şumulü bir çalışmadır. Halen bu çalışmanın bir semeresi olarak kurulan Tarımsal Araştırma gurubu, araştırmaları koordine edici faaliyetlerine başlamış durumdadır.

Reorganizasyonda nazarı itibara alınması faydalı olan hususlar şunlardır :

1 — Reorganizasyonda çok tedbirli olmalıdır. Uygun bir mevzuat hazırlandıktan sonra intikal devresinde her kuruluşun durumu ayrı ayrı tesbit edilmeli ve sarsıntı ve ihtilatlardan kaçınılmalıdır.

2 — Tarımsal araştırmanın reorganizasyonu Tarım Bakanlığının reorganizasyonu çerçevesi içinde düşünülmelidir.

3 — Konu müesseseleri değil bölge müesseseleri kurmalıdır.

4 — Tarımsal araştırmaların içine bitki, hayvan, toprak, kıymetlendirme, ekonomi v.s. gibi araştırmanın bütün kolları girmelidir.

5 — Reorganizasyonda meslek veya zümre taassup ve anlaşmazlıkları giderilmelidir.

6 — Yayım ve eğitimle sıkı bağlar kurulmalıdır.

7 — Araştırma teşkilatı Bakanlık içi ve dışı araştırmaları koordine etmelidir.

8 — Araştırma mevzuatında ana hükümler bulunmalı, teferruat yönetmeliklerle tesbit edilmelidir.

9 — Mali faaliyetler 1050 ve 2490 sayılı Kanunun dışına çıkarılmalıdır.

10 — Araştırma tahsisatı bir fasıldan gönderilmelidir.

11 — Bir yönetici, denetleyici ve koordine edici merkez teşkilatı ile bölgelerde bölge araştırma müessesesi kurulmalıdır.

12 — Araştırmalarda proje esas olmalıdır.

13 — Araştırma personelinin yetiştirme, tayin, nakil, terfi ve maddeten tatmini için uygun bir porsonel siyaseti takip edilmelidir.

TARIMSAL ARAŞTIRMALARIN GELİŞTİRİLMESİ

Giriş :

Son senelerde Türkiyede Tarımla ilgili meselelerin aktüalite kazanması, tarım konularına gerekli ehemmiyetin verilmiye başlaması, yeni yeni bazı hareketlerin gelişmesini intaç etmiştir. Tarım Bakanlığı kuruluşundan beri muhtelif zamanlarda yapmıya uğraştığı yeniden teşkilatlanma çalışmalarına hız vermiş, Ziraat odaları kanunu çıkmış ve Odlar süratle kurulma yolunu tutmuş, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu kurulmuş, Ziraat mesleği Odalar Kanunun ile yeniden ve daha esaslı olarak teşkilatlanmak imkânını bulmuştur. Bütün bu oluşlar ekonomisinin temelini Ziraate dayamış olan Memleketimizin geleceği için çok hayırlı gelişmeler olarak kabul edilebilir.

Genel olarak Türkiyede Tarımla ilgili görevleri yapma işi Tarım Bakanlığına verilmiştir. TarımBakanlığı dışında pekçok resmi, yarı resmi ve özel kuruluşlar kendi mevzuatlarına göre tarım sahasında faaliyette bulunmakta ve bazı hizmetleri görmektedirler.

Türkiyede tarımla ilgili problemleri ehemmiyet sırasına göre şöylece sıralayabiliriz ; [2]

1 — Süratle artan nüfus karşısında tarım ürünlreinin üretimi yetersiz, verim düşük ve tarımdan sağlanan gelir kıfayetsizdir.

2 — Tarım nüfusu fazla ve tarım işletmelerinin genişlikleri rasyonel bir üretim için yetersizdir.

3 — Üretim alet ve vasıtaları ilkel, tarım alanına yapılan sermaye yatırımı azdır.

4 — Memleketimizdeki toprak ve su kaynakları israf edilmekte ve bazı hallerde tahrip edilmektedir.

5 — Tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlarda satışı ve değerlendirilmesi geridir.

(2) Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının Yeniden Düzenlenmesi, 1964, Shf. 20.

6 — Tarımla ilgili hûkûki düzen islâha muhtaçtır.

7 — Tarımsal hizmetleri görecek Devlet teşkiltı dağınık ve koordinasyonsuzdur.

8 — Müstahsilde teknik bilgi, işte teşebbüs ve teşkilatlanma vasıfları çok noksandır.

1963 - 1964 yıllarında Tarım Bakanlığı teşkilat ve Proje Gurubu tarafından yapılan uzun çalışmalarla hazırlanan ("Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor" isimli eserde bu gibi genel konulara geniş ölçüde yer verilmiş olduğu için burada tekrarından kaçınılmıştır.

Tarımsal faaliyetleri mevzu guruplarına göre sıralamak mümkün olabileceği gibi, çeşitli faaliyet tiplerine göre araştırma, yayım, öğretim, üretim, hizmet v.s. olarak sıralamak da mümkündür. Burada daha çok Tarımsal Araştırma üzerinde durulacaktır.

Tarımsal araştırma, tarımın bütün kollarında verimi, kaliteyi, hastalık ve zararlılara mukavemeti, tarım mahsullerinden faydalanmayı arttıracak her türlü deneme ve raştırmalara denir. Tarım hem bitkisel, hemde hayvansal üretimi içine aldığına ve bir bütün teşkil ettiğine göre, Tarımsal Araştırma da bir bütünlük arzeder. Araştırmanın bütünlüğü bozulunca onun hayatiyeti ve canlılığı da kalmaz.

Araştırmanın ehemmiyeti bütün diğer faaliyet kollarında olduğu gibi tarımda da kendisini kuvvetle hissetirmektedir. İleri memleketlerde tarım alanında var olan bu günkü yüksek seviyeye ancak tarımsal araştırmalar sayesinde ulaşılmıştır. Diğer araştırmalarda olduğu gibi tarımsal araştırmalar da temel ve tatbiki araştırmalar olmak üzere iki kısımda mütalâa edilebilir.

Tatbiki araştırmalar doğrudan doğruya bölgenin tarımsal problemlerini çözmek için yapılır ve elde edilen neticeler derhâl tatbikata intikal ettirilir. Temel araştırmaları ise her bölgede yapmıya esasen ne luzum ve nede imkân vardır. Türkiyede bu tip araştırmaların bir merkezde yapılması kâfidir. Temel araştırmalar tatbiki araştırmalara imkân hazırlar, yeni ufuklar açar.

Halihazır Durum:

Yurdumuzda tarımsal araştırmaların bu günkü durumunu kısaca izledikten sonra ileride alınması gerekli tetbirlere temas edilecektir.

a — Araştırma görevi: Tarım Bakanlığına Kanunlara göre verilen görevler arasında tarımsal araştırma ile doğrudan doğruya ilgili bir hükme rastlanmaz. Bu görev ancak diğer görevlerle karşılık olarak verilmiş ve araştırma görevini yerine getirecek teşkilat sarih olarak belirtilmemiştir. ' Islah ve Deneme müesseseleri kurak" şeklindeki ifade ile araştırma müesseselerinin bazıları kastedilmişsede ıslah ve deneme tipi dışındaki araştırmalar için durum gene müphemdir. Islah ve Deneme faaliyetlerinin hangi alanlarda yapılacağı da tasrih edilmediği için hemen hemen her konuda araştırma yapmak yönüne gidilmiştir.

b — Araştırma görevini yerine getiren birimler: Tarım Bakanlığı içinde münhasıran araştırma görevi ile meşgul olan birimlere rastlanmamaktadır. Merkezde, Bakan, Müsteşar, Genel Müdürler ve yardımcıları, Şube müdürleri, taşrada ise Enstitüler İstasyonlar, Deneme tarlaları, Fidanlıklar, Tohum Üretme Merkezleri, Haralar ve İnekhaneler az çok diğer tip faaliyetlerle beraber araştırma görevini de yerine getirmektedirler. Bilhassa merkez teşkilatı mevzulara göre bir kuruluş arzetmektedir. Şubeler doğrudan doğruya mevzu isimlerine göre dizilmişlerdir; Hububat şubesi, Meyvecilik şubesi, Atcılık şubesi, İnekcilik şubesi v.s. gibi. Her şube kendine ait konunun hem araştırma, hem yayım, hem hizmet ve hem de diğer tip faaliyetleri ile meşgul olmaktadır. Gerek müdür muavinlikleri de faaliyet tiplerinden ziyade şubeleri aralarında paylaşmış durumdadırlar. Bu şartlar altında araştırmanın beklenen hüviyetini kazanmaması tabi'idir.

Araştırmalarda kordinasyonu sağlamak maksadiyle son senelerde bir çok mevzu komiteleri kurulmuştur. Komiteler istişâridir. Bakanlık temsilcilerinden, müessese temsilcilerinden ve Fakülteler temsilcilerinden teşekkül eder.

Komitelerin gerek kuruluşu ve gerekse faaliyet sahaları gene bir bütünün parçaları olmaktan uzaktır. Bir kaç komite hariç diğerleri mevzulara göre kurulmuştur. Ve araştırma ile beraber üretim v.s. gibi diğer faaliyetleri de düzenler. Bazı komitelerin faaliyetleri ise birbirine tedahül eder mahiyettedir. Buna rağmen komitelerin araştırmalarda ilerlemeyi, koordinasyonu ve işbirliğini sağlıyan müsbet etkileri inkar edilemez. Ancak komitelerin aldığı istişari kararları tatbik mevki'ine koyacak Bakanlık teşkilatı bu günkü hüviyeti ile kaldığı için bu kararlardan umulan faydalar sağlanamamaktadır.

Tarım Bakanlığında münhasıran Tarımsal Araştırma ile meşgul olan veya diğer tip faaliyetle beraber tarımsal araştırma faaliyetlerinide yürü-

ten müesseselerin sayısı 100'ün üzerindedir. Merkez teşkilâtında rastlanan dağınıklık ve prensipsizliğe aynen taşra teşkilâtında da rastlanmaktadır. Müesseseler mevzulara veya mevzu gruplarına göre ve şubelere bağlı olarak kurulmuşlardır. Ayni bölgede, ayni şehirde, ayni yerde ve hatta ayni tarlada değişik ünvanlarla araştırma müesseselerinin kurulmuş bulunduğu bir vakıadır. Bir çok araştırma müesseselerinin kuruluşunda bölgenin tarımsal ihtiyaçlarından ziyade politik ve idari mülahazaların tesiri olduğu müşahede edilmektedir. Bu müesseselere verilen Enstitü, İstasyon v.s. gibi isimlerde isabetsizlik ve prensipsizlik mevcuttur.

Araştırma müesseseleri çok dağınık olduğu için bu müesseselerde yapılan araştırmalarda gerek kalite ve gerekse kantite bakımından büyük farklar mevcuttur. Müesseseler müstakildir ve doğrudan doğruya şubeler vasıtasıyle Bakanlığa bağlıdır. Bunun için aralarında ufki bir koordinasyon ve işbirliği mevcut değildir. Müesseselerde tatbik edilmekte olan araştırma usul ve metodları arasında bir beraberlik olmadığı için çalışmaların merkezde kıymetlendirilmesinde büyük güçlük çekilmektedir. Esasen merkezde bu işle görevli bir organ da yoktur.

Tarımsal araştırmalar görevi Tarım Bakanlığı tarafından doğrudan doğruya veya komitelerin tavsiyesine uyularak verilmekte olduğu gibi, müesseseler tarafından kendiliğinden de benimsenmektedir.

Araştırma müesseselrinin hemen hepsi araştırma görevi ile birlikte diğer görevleri de meselâ üretme görevini de yapmaktadırlar. Böyle değişik tipteki görevler arasında bariz bir sınır yoktur.

Bazı müesseseler yalnız bir tek mahsul çeşidi için kurulmuştur. Bu durum ayni bölgede diğer mahsuller için de başka müesseselerin kurulmasını zaruri kılmaktadır. Bu ise pratik olarak imkansızdır. Onun için müesseselerin mevzulara göre değil de o bölgenin her türlü araştırma ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çok vecheli olarak kurulması icap etmektedir.

Ayni bölge içerisindeki muhtelif araştırma müesseseleri, bazan ayni konu üzerinde birbirlerinden ayrı olarak çalışmaktadırlar. Buna mukabil bazı müesseselere araştırma görevi de verilmiş olmasına rağmen, araştırmaların tamamile ihmal edilidiği ve çalışmaların başka tip faaliyetlere yöneltildiği görülmektedir.

Tarım Bakanlığında Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, Zirai Mücadele ve Karantina Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü, Pamuk İşleri Müdürlüğü ve Plânlama ve Ekonomik araş-

tırmalar Dairesi ve bunlara bağlı müesseselerde tarımsal araştırmalar yapılmaktadır. Ancak araştırmaların bazıları tekerrür ve tedahül halindedir. Arada bir koordinasyon yoktur.

Yapağı ve Tiftik A. Ş. nin esas mukavelesinde araştırmaya dair sarih bir hüküm bulunmamasına rağmen koyun ve tiftik keçisi üzerinde ıslah ve yetiştirme ve besleme araştırmaları yapılmaktadır. Buna mukabil Yem Sanai'i Türk A. Ş. ne, Türkiye Zirai Donatım Kurumuna, Ankara Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğüne, Süt Kurumuna ve hatta Devlet Üretme Çiftliklerine Kanun, Nizamname veya esas mukavele hükümleri ile araştırma görevleri verilmiş olmasına rağmen fiiliyatta bu teşekküller tarafından ya hiç araştırma yapılmamakta veya pek cüz'i olarak yapılmaktadır.

Tarım Bakanlığı dışında mevzuata göre araştırma görevi verilerek veya verilmediği halde tarımsal araştırma yapan teşekküleler ise şunlardır:

Ziraat, Orman ve Veteriner Fakülteleri, İmar ve İskan Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, "Şeker Fabrikaları T. A. Ortaklığı, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Türk Standartlar Enstitüsü, Atom Enerjisi Komisyonu ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu.

Tarım Bakanlığı içinde ve dışında yalnız tarımsal araştırmalar konusunda durumun ne kadar karşılık, tecennüssüz ve koordinasyonsuz olduğu görüldükten sonra 278 sayılı Kanunla 17/7/1963 tarihinde kurulmuş bulunan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumunun mana ve önemi kendiliğinden anlaşılmaktadır.

c — Tarımsal Araştırma yapan kuruluşların hukûki ve mâli yapıları ve teşkilatları: Gerek Tarım Bakanlığı içi ve gerekse Bakanlık dışı kuruluşların hemen hepsinin huûkki mâli durumları başka başkadır. Burada bunların birer birer incelenmesine geçilmiyecektir. Bu teşekküllerin bazıları 1050, 2490, 3460 ve 2654 sayılı Kanunlara tabidirler, bazıları ise katma bütçe ile idare olunurlar. Araştırmalara tefrik olunan para ve paranın kullanılm şekilleri bu sebepten çok değişik bir manzara arzeder.

Gene bu kuruluşların araştırma ile ilgili merkez ve taşra teşkilatları da pek muhteliftir. Burada yalnız Tarım Bakanlığına bağlı teşekküller nazarı itiabra alınsa dahi, teşkilat yapılarındaki büyük farklar kolylıkla göze çarpar, Bu kadar değişik yapılı teşkilattan koordineli bir araştırma faaliyeti beklemek oldukça güçtür. Onun için araştırmanın teşkilatlanması büyük ölçüde diğer tip faaliyetlerin de kendi içlerinde teşkilatlanmasına bağlıdır.

d — Tarımsal araştırma ile ilgili personel durumu: Tarım Bakanlığında merkez ve taşra teşkilatında araştırma ile uğraşan personel sayısı 868 dir. [3] Bu personelin bazıları yalnız araştırma ile meşguldürler. Fakat ekseri hallerde ayni personel üretim, yayım v.s. gibi diğer hizmetleride görür.

Araştırıcı personelin hemen hepsi yüksek tahsillidir ve ekseri Ziraat, Orman ve Veteriner Fakülteleri mezunudur. Bazıları kendi konularında dış memleketlerde kısa veya uzun süre ilave tahsil görmüştür. Bir kısmıda yurt içinde bir yetiştirme programına tabi tutulmuştur. Diğerleri ise iş başında eğitim görmektedir. Bu yönden araştırma müesseselerinin eğitim hiz meti inkar edilemez. Milli veya Beynelmilel kurs, seminer veya konferanslar, iç ve dış geziler de büyük ölçüde eğitim yerine geçmektedir.

Araştırıcı personelin yabancı dillere aşinalık durumlarıda başka başka dır. Esasen en az bir yabancı dil bilmiyen kimsenin iyi araştırıcı olması çok zordur.

Araştırıcı personel müesseselere rast gele bir memur gibi tayin edilmektedir. Gene bu şahısların terfi, nakil v.s. gibi diğer işleride diğer memurlardan farklı değildir.

e — Tarımsal araştırmaya ayrılan mâli ve tabi'i imkanlar: Tarımsal araştırma müstakil bir hüviyet taşımadığı için münhasıran araştırmaya tahsisat verilmemektedir. Genel tahsisat içinde yalnız araştırmaya sarf edilen miktarlarının hesaplanması hemen hemen imkansızdır. Son yıllarda araştırmaların finanse edilmesi bakımından Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu bazı çalışmalar yapmaktadır.

Araştırma görevi için imkân temin edilen diğer kaynaklar AID, CENTO, FAO gibi milletler arası teşekküllerdir. Bu imkanların bir kısmı para, bir kısmı alet ve malzeme ve bir kısmıda eleman yetitirilmesini hedef tutan burs, kurs v.s. gibi imkânlardır.

Araştırma malzemesinin temini ve ikmâlinde merkezi bir sistem yoktur. Müesseseler kendi ihtiyaçlarına mâli mevzuat dahilinde münferiden ve mahllen temin ederler. Araştırma müesseselerinin arazi durumları pek muhtelifdir. Genişlik, bölgeyi temsil etmesi ve araştırmaya uygunluk bakımlarından her müessesenin durumu başkadır. Arazinin emniyet ve istikrarı da her müessese için değişik manzara göstermektedir. Bazı müesseselerin arazileri Tarım Bakanlığı tarafından kısmen başka maksatlarla diğer

(3) Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının Yeniden Düzenlenmesi, 1964, Shf. 89.

teşekküllere verilmektedir. Bütün bu haller araştırmada istikrarı bozan sebepler arasına girmektedir.

Müesseselerin bina, laboratuar, sera, diğer teknik tesisler gibi imkânlarıda çok değişiktir, ve ekseri hallerde kifayetsizdir.

f — Şimdiye kadar yapılmış reorganisazyon çalışmaları : Şimdiye kadar yapılan reorganisasyon çalışmaları kısaca şunlardır. (4)

1938 - 1939 Köy ve ziraat kalkınma çabaları (Faik Kurtoğlu)

1946 - 1947 Tarım Bakanlığı görev ve teşkilat kanunun tasarısı.

1949 - 1950 Teşkilat tasarısı (Cavit Oral)
1950 - 1951 Teşkilât düzenleme projesi (Amerika Ziraat gurubu)
1957 Teşkilat Kanun tarasısı (Esat Budakoğlu)

1960 Orman Bakanlığı kuruluşuna ilişkin tasarı

1961 Zirai Araştırma ve Zirai Yayın Genel Müdürlükleri kurulması hakkında Kanun tasarıları (Osman Tosun)

1963 - 1964 Tarım Hizmetleri ve teşkilatın yeniden düzenlenmesi

Bütün bu reorganisasyon çalışmalarında, tarımsal araştırmayı ayrı bir faaliyet kolu olarak kabul etmek suretile ayrı teşkilat kurmayı öngören çalışmalar ancak 1961 ve 1964 de yapılanlar olmuştur. Diğerlerinde tarımsal araştırma müstakil bir kuruluş halinde düşünülmemiştir, diğer tip tarımsal faaliyetlerle bir arada mütalâa edilmiştir.

Bütün bu çalışmalar, reorganisasyona muhtelif tarihlerde ihtiyaç görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ancak meslek zümrelerinin taassubu ve görüş ayrılıkları yeni kuruluşların politikaya alet edilmesi, ve meselelerin bir bütün halinde ele alınmaması (1964 çalışması hariç) gibi sebeplerle reorganisasyon tahakkuk ettirilememiş ve pekçok irtibatsız ve insicamsız yeni müesseselerin kurulmasına devam edilmiştir.

Türkiyede Tarımsal Araştırmaların Geliştirilmesi için başvurulacak çareler :

a — Genel prensipler :

1 — Buraya kadar anlatılan ve kısaca tahlili yapılan halihazır durum, Tarımsal araştırmaların yeniden teşkilatlandırılmasının luzumu-

(4) Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının Yeniden Düzenlenmesi, 1964, Shf. 33.

nu açıkça ortaya koymuş bulunmaktadır. Ancak Tarım Bakanlığı bünyesinde bu kadar şumullü bir operasyona gidilirken tedbirli operatör gibi hareket edilmelidir. Konu ile ilgili bütün inceleme ve hazırlıkların noksansız olarak yapılması, Tarım Bakanlığı reorganisasyon prensipleri içerisinde Tarımsal araştırma teşkilatı ile ilgili mevzuatın hazırlanması ve nihayet muayyen bir intikal süresi içerisinde halihazır durumun yeni mevzuata uygun hale getirilmesi ve bu intikal devresinde ihtilâtların meydana gelmesinden kaçınılması icap etmektedir.

2 — Bu faaliyetlere bir başlangıç olarak Tarım Bakanlığı bünyesinde şimdilik yalnız Tarımsal Araştırmaları koordine etmek ve denetlemekle görevli merkezi bir organ kurulmalıdır. Halen Bakanlık bünyesinde "Tarımsal Araştırma Gurubu" namı ile bir kuruluş vardır. Bu kuruluşun kordinasyon ve denetleme faaliyetlerine geçebilmek için mevcut müesseselerin, araştırıcılarına ve araştırma projelerinin bir envanterini yapmakla işe başlamış durumdadır. Koordinasyon ve denetleme faaliyetlerine ileride yönetme faaliyetlerininde eklenebilmesi ancak araştırma mevzuatının hazırlanmasına bağlı olduğu için bu gruba tarımsal araştırma teşkilatı ile ilgili mevzuatın hazırlanması görevi de verilmelidir.

3 — Mevzuat hazırlandıktan sonra muayyen bir süre içinde bir çok müesseselerin halihazır durumlarının yeni kuruluşa göre intibaklarının yapılacağına göre, mümkün olduğu kadar ihtilâtsız ve sarsıntısız bir geçiş için halihazır müesseselerin dikkatle incelenmesi ve ayrı ayrı detaylı intikal plân ve programlarının yapılması icap etmektedir.

4 — Tarımsal araştırmanın reorganisasyonu yalnız başına ele alınmamalı, Tarım Bakanlığının reorganisasyonu çerçevesi içinde düşünülmelidir. Aksi takdirde Bakanlığın diğer kuruluşları ile müsbet ve yapıcı ilişkiler kurmak mümkün olamaz.

5 — Tarımsal araştırmaların bilhassa taşra teşkilatında bölgeleşme esasına göre bir kuruluşa gitmelidir. Konulara göre ayrı ayrı mevzu müesseseleri kurmaktan ziyade bölgenin her türlü ihtiyacına vecap veren bölge tarımsal araştırma müesseseleri kurulmalıdır.

6 — Tarımsal araştırmalar bir bütünlük arzeder. Bitki, Hayvan toprak ve koruma ile ilgili araştırmalar herzaman birbirleriyle içiçe-

dir, ve tedahül halindedir. Bunları birbirlerinden tecrit etmek hemen hemen imkânsızdır.

7 — Tarımsal araştırmanın reorganisasyonunda meslek veya zümre anlaşmazlıklarının giderilmesine gayret edilmelidir. Araştırmada her meslekten insan çalıştırılabilir.

8 — Araştırmanın yayım ve eğitimle münasebetlerini düzenliyecek sıkı bağlar bulunmalıdır.

9 — Araştırma teşkilatına ayni zamanda Bakanlık içi ve Bakanlık dışı tarımsal araştırma faaliyetlerini koordine etme görevi de verilmelidir.

10 — Mevzuatla ilgili genel prensipler meyanındaki mevcut mevzuat kifayetsiz olduğu için araştırma teşkilatı için özel bir mevzuat lûzumludur. Ancak bu mevzuatta Kanun metni içerisinde yalnız esaslar ele alınmalı, kuruluşlar ve müesseseler ise Kanunen alınan yetkiye istinaden yönetmeliklerle düzenlenmelidir. Böyle hareket edildiği takdirde zamanla değişen şart ve icaplara daha kolay uymak mümkün olur. Mevzuata göre araştırma görevi verilirken sınırların belli edilmesi böylece tedahüllerin önlenmesi ve sorumlulukların belirtilmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

11 — Araştırma ile ilgili mâli işlerde 1050 ve 2490 sayılı Kanunun tahdit edici ve engelleyici hükümleri dışına çıkılmalıdır.

12 — Araştırma hizmetleri için pekçok fasıllardan gönderilmekte olan tahsisatların mümkünse "Araştırma" namı ile bir fasılda toplanması faydalı mülahaza edilmiştir.

13 — Tarım Bakanlığı bünyesi içerisinde tarımsal araştırma teşkilatının yönetim, Denetim ve koordinasyon görevleri ile yükümlü bir merkez teşkilatı, Bölgelerde ise bölgelerin bilhassa tatbiki araştırma ihtiyaçlarını karşılayan bölge araştırma müesseseleri kurulmalıdır.

14 — Tarımsal araştırmalar araştırma projesi esasına göre hazırlanmalı ve yürütülmelidir.

15 — Araştırma teşkilatının yayım ve eğitim teşkilatı ile ilişkileri çok sıkı olmalıdır. Bundan başka Üniversitelerle ve Tarım Bakanlığı dışında araştırma yapan diğer kuruluşlarla çok sıkı bir koordinasyon yapılmalıdır.

16 — Üniversite mensuplarının bu teşkilat içinde araştırma yapmalarına, teşkilatta çalışan araştırıcıların ise Üniversitelerde durumları ile mütenasip öğretim görevi almaları mevzuatla imkân dahiline alınmalıdır.

17 — Personelle ilgili genel prensipler arasında şu hususlar zikredilebilir. Tarımsal araştırmalarda bir numaralı faktör iyi yetişmiş personeldir. Diğer imkân ve kaynaklar ikinci derecede gelir. Araştırıcı personelin sayıca ve nitelikce yeterli olması gerekmektedir. Araştırma müesseselerine personel rast gele bir memur gibi tayin edilmemeli, asistanlar gibi muayyen bir hizmet öncesi eğitimi görmüş olan kimseler arasından seçilerek alınmalıdır. Müesselerde muayyen bir süre asistan olarak çalışan araştırıcının asil araştırıcı olabilmesi için bazı mesleki imtihan ve barajları aşması lâzımdır. Araştırıcıda yabancı dil bilme şarttır. Araştırıcıların ayrıca hizmet içi eğitime tabi tutulması seminer ve kurslar tertiplenmesi faydalı mülahaza edilmektedir. Araştırıcı personelin maddi imkânlarla tatmini bakımından ayrı bir statüsü bulunmalıdır. Personel Kanununda esasen bu hususta bazı hükümler mevcuttur.

Personelle ilgili en mühim problemlerden biriside muhtelif meslek zümrelerine araştırma teşkilatında yer verilmesidir. Bütün bu hususlar reorganisasyonda başlı başına bir personel siyasetinin güdülmesine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

18 — Araştırmalar daima zaman isteyen ve masraflı faaliyetler olduğu için, kafi miktarda tahsisata ihtiyaç vardır Bu tahsisatın araştırma konularının ehemmiyetine ve priyoritesine göre muvazeneli olarak dağıtılması icap etmektedir. Tahsisat gönderilmesinde yıllar arasındaki istikarar da çok mühim bir faktördür.

19 — Araştırmanın gerektirdiği çeşitli tipte alet, malzeme ve teçhizatın bir elden ve kolaylıkla temini için merkezi bir malzeme dairesi kurulmalıdır. Bu malzemelerin ekserisinin yurt içinden temin etmek mümkündür. Ancak yurt dışından getirilecek olan bazı araç ve gereçler için kota dışı döviz tahsis edilmelidir.

20 — Araştırma müesseselerine kâfi genişlikte arazi verilmelidir. Bu arazilerin bölgeyi temsil etmesi, araştırmaya elvrişli olması ve derli toplu bir arada bulunması şayanı tercihtir.

21 — Araştırma müeseseselerinin daimi ceryan ve telefon imkanlarından ve büyük şehirlerin her türlü medeni imkanlarından uzak kurulmasıda mahzurlu mütalâa edilmektedir.

b — Kurulacak Tarımsal Araştırma Teşkilatının Yapısı: Tarımsal araştırma teşkilatı merkezde bir icra ünitesi ve bölgelerde de taşra teşkilatını ihtiva eder.

I — Merkez Teşkilatı:

Bu teşkilat, Türkiye ölçüsünde bölgelerde yapılan araştırmaların proje esasına göre yapılmasını sağlıyan genel tarım politikası içerisinde tarımsal araştırmasına politikasını çizen, ve arştırmalardan elde edilen neticleri yurt ölçüsünde kıymetlendiren asıl yönetim teşkilatıdır.

Tarımsal araştırmaların denetlenmesi görevi de bu merkez teşkilatına verilmelidir. Merkez teşkilatının diğer bir görevi ise araştırmaların koordinasyonudur.

Bütün bu görevleri yerine getirebilmesi için merkez teşkilatının buna uygun bir kuruluşu olması ihtiza eder.

Tarımsal araştırma teşkilatının diğer devlet teşkilatından farklı tarafı bunun daha çok teknik konularla her zaman karşıkarşıya bulunmasıdır. Bu bakımdan araştırmanın yönetiminde çalışan kimselerinde teknik eleman olması icap eder. Araştırmada uzun seneler çalışmış kimselerin yönetici olması tercih edilir Merkezde alınan gerekli ikinci büyük ünite de **Araştırma Merkezidir.**

Araştırma merkezi, içinde bulunduğu bölgenin Bölge Araştırma Müessesesi görevini yapar. Buna ilaveten bölgelerde yürütülmesi mümkün ve luzum olmıyan temel araştırmaları yapar.

Araştırma merkezinin Hükümet merkezinde ve Üniversitelerin yanı başında bulunması tercih olunur. Araştırma merkezi, merkez teşkilatının yönetme görevi hariç, dentim ve koordinasyon görevlerini üzerine alabilir. Böylelikle yönetim teşkilatının en büyük yardımcısı ve müşaviri görevin her zaman kolaylıkla görebilir.

Merkez teşkilatının buna ilâveten danışma üniteleri, yönetme üniteleri, yardımcı idari üniteleri ve koordinasyonu ve denetimi sağlayıcı üniteleri bulunur.

Danışma Üniteleri olarak ; Araştırma teşkilatı elemanlarını, Bakanlık

ilgililerini, Üniversite temsilcilerini ve özel teşebbüsü içine alan ve istişari mahiyette olan **Araştırma Şûrası** veya **Araştırma Konseyi** zikredilebilir. Buna ilaveten tamamiyle ilgili teknik elemanların (Teşkilat içi veya dışı) iştirakile kurulan ve istişari mahiyete olan **mevzu komiteleri** de danışma ünitelerinden sayılır. **Yönetme üniteleri** arasında ilgili şube veya daire müdürlerinin iştiraki ile teşekkül eden ve daha çok araştırmaların para ve tahsisat temin ve tevzi işlerini düzenliyen ve böylece araştırmaların hacmi üzerinde birinci derecede müessir olan **yönetim kurulu** bulunur.

Araştırmanın yardımcı idari üniteleri ise şunlardır: **Personel işleri** araştırıcı personelin tayin, nakil, terfi ve diğer her türl üpersonel işleri ile uğraşır. **Muhasebe işleri** araştırma işlerine tefrik olunan tahsisatla meşgul olur. **Levazım işleri** araştırma için gerekli teçhizat ve malzemenin bir elden ve kolaylıkla temin ve tevzi işleri ile uğraşır. **Evrak İşleri** yazışmaların ve teknik raporların muntazam bir arşivini tutmakla görevlidir.**Kütüphane işleri**; araştırma muntazam ve zengin bir kütüphaneyi icap ettirir. Onun için tercihan araştırma merkezinde böyle bir kütüphanenin bulundurulması şarttır. **Neşriyat işleri** araştırma sonunda elde edilen donelerin toplanıp kıymetlendirildikten sonra neşri mutlaka luzumlu olduğuna göre bu işleri yapacak bir kuruluşun tercihan Araştırma merkezi içerisinde teşekkül etmesi lazımdır. **Koordinasyonu sağlayıcı ünite** olarak **merkezi proje ofisi** veya dairesini zikredebiliriz. Bu ofisle bütün araştırma prajeleri toplanır ve çeşitli şekillerde tasnif edilir. Araştırmaların bir ahenk içinde yürümesini temin, takip ve murakabeyi kolaylaştırmak için böyle bir ofise ihtiyaç vardır. Tarımsal araştırmaların bir araştırma projesi esasına göre yürütülmesinin icap ettiği kabul edildiğine göre böyle merkezi proje ofisi henüz taslak halindedir. Bir projenin gelişmesinde yardımcı olabilir projelerin tekerrür ve tedahülüne mani olur. Üniform vya müşterek projelerin meydana getirilmesini kolaylaştırır. Halen yürürlükte olan projelerin böyle bir ofiste mevzu guruplarına göre veya müesseselere göre tasnif edilmiş olarak görmek kolaylıkla mümkündür. Hangi projenin ne zaman başlayıp ne zaman biteceğide gene bu ofisten kolayca takip edilebilir. Merkezi proje ofisi bütün araştırıcıların istifadesine açık bir baş vurma ve informasyon merkezi vazifesini görür. Araştırma yönetim teşkilatının yanında veya araştırma merkezinde kurulabilir. **Denetimi sağlayıcı ünite** olarak **denetleme teşkilatını** zikredebiliriz. Denetlemenin idareciliğini yapan idari bir kısımla teknik müfettişlerden teşekkül eder. Teknik müfettişlerin daimi kadroda tutlmasına da ihtiyaç yoktur. Araştırma Merkezindeki veya bölge araştırma müesseselerindeki teknik personelden bu konuda zaman zaman faydalanılabilir.

II — Taşra teşkilatı:

Her bölgede bir bölge araştırma Enstitüsü bulunur. Bu Enstitüler bölgenin ihtiyacı bulunan konularda tatbiki araştırmalar yaparlar. Bölge araştırma müesseselerinde **Enstitü, İstasyon, Deneme tarlasa** ve **laboratuarlar** bulunur. Bunların sayıları ve bölgenin hangi tali bölgelerinde ve nerelerde kurulacağı ihtiyaca ve bölge hususiyetlerine göre tesbit edilir. Bir bölge içerisinde bulunan ve araştırma ile ilgili bütün teşekküller bir müessese olarak kabul edilir. Ve hepsi bölge araştırma müessesesinin organları gibi, gerek idari gerekse teknik yönlerden ona bağlı olarak çalışır.

Bölgelerde mecbur olmadıkça mevzu müesseseleri kurmaktan kaçınılmalıdır.

Bölgelerde yayım ve eğitim teşkilatı ile münasebetler en sıkı şekilde bölge teşkilatı vasıtasile olur. Teknik konularda bölge araştırma müesseseleri doğrudan doğruya merkezle temas eder.

Araştırma teşkilatınca yayım teşkilatı arasında en sıkı **münasebet Bölge yayım mevzu mütehassısları** vasıtasile olur. Bu mütehassıslar araştırma müessesesinde otururlar ve fakat devamlı olarak bölge dahilindeki illerin yayım mütehassısları ile temas halinde bulunurlar araştırma neticelerini köylüye kısa yoldan intikalinde bu mütehassısların rolü çok büyüktür.

Bölge araştırma müesseselerinde de merkezdekine müşabih bölge çapında **Bölge araştırma konseyleri, Bölge mevzu komiteleri** bulunur.

Buraya kadar kısaca temas edilen hususlar Türkiyede Tarımsal araştırmaların geliştirilmesi hususunda en samimi fikir ve kanaatlarımı ihtiva etmektedir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği
No. 5

Tarım Hizmetlerinin Reorganizasyonu

Âdem KARAELMAS
Ziraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ
24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

KONGRE TERTİP HEY'ETİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude İLERİ** Mesude ERALP
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET

I. TARIM HİZMETLERİ REORGANİZASYON KONUSUNUN ELE ALINMASINI GEREKTİREN NEDENLER

— Devlet İdaresinde Yeniden Düzenleme Zorunluğu ... 11

— Bugünkü Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının İhtiyaçlara Cevap Verebilme Niteliği ... 11

— Plân Hedeflerinin Gerçekleştirilmesinde Tarım Hizmetlerinin taşıdığı öncelik ve özellik dolayısiyle Yeniden Teşkilâtlanma Zorunluğu ... 12

II. REORGANİZASYON KONUSUNUN ELE ALINIŞ VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

— Reorganizasyon projesine Tekaddüm eden çalışmalar ... 13

— Konunun bir proje çerçevesinde ele alınarak çalışmalara yön verilmesine ilişkin hazırlıklar ... 13

— Proje çalışmalarının başlangıçtan bitimine kadar izlenen yol, uygulanan esaslar ve Raporun kapsadığı konular ... 14

III. PROJE ÇALIŞMALARI SONUNDA HAZIRLANAN RAPORLA ORTAYA KONULAN GERÇEKLER VE BUNLARDAN ÇIKARILAN SONUÇLAR

— Tarım Hizmetlerinin bir bütün olarak ele alınması zorunluğu ... 15

— Tarım Hizmetlerinin Gruplaştırılmasında çiftçi, çiftçi ihtiyaçlarının ve tarım işletmelerinin hedef alınması ... 16

— Tesbit edilen tarımsal hizmetler ve bunların yerine getirilmesini sağlamak amaciyle kurulması teklif edilen merkez ve taşra teşkilâtı ... 16

IV. REORGANİZASYON RAPORUNUN SONUÇLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

— Yapılan çalışmaların niteliği ... 18

— Hizmetlerin gruplaştırılması ve teklif edilen tarım teşkilâtı ile ilgili görüşler ... 19

— Hayvancılık hizmetlerinin teşkilâtlanmasına ilişkin Görüşler ... 22

— Ormancılık Hizmetlerine İlişkin Görüşler ... 24

— Yeni Kurulan Köy İşleri Bakanlığının hizmetleriyle ilgili Görüşler ... 24

— Ziraî Kredi konusuyla ilgili Görüşler ... 24

— Tarımsal Eğitime ilişkin hizmetler hakkında Görüşler ... 25

V. REORGANİSAZYONUN UYGULANMASINDA ORTAYA ÇIKAN PROBLEMLER VE BUNLARA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

— Projenin uygulama safhası ve Uygulamayı Güçleştiren Olaylar ... 26

— Uygulama ile ilgili Başlıca Görüş ve Temenniler ... 27

ÖZET

Bu tebliğ, Z. Y. Mühendisi Adem Karaelmas tarafından Kongre için hazırlanmıştır.

1. Tarım Bakanlığının Reorganizasyon konusu 1937 yi takip eden yıllardan itibaren çeşitli hükümetler zamanında müteaddit defalar ele alınmış bir meseledir. Düne kadar bu konu üzerinde yapılan çalışmalar ve girişilen teşebbüsler (belirli tarım konulariyle ilgili kuruluşlar hariç) maalesef başarılı bir sonuca bağlanamamıştır. Bunun başlıca sebepleri olarak tarım hizmetleri ve teşkilâtının tümü üzerinde önceden bir inceleme yapılmayıp doğrudan teşkilât kanun tasarısı hazırlama yoluna gidilmesi ve Tarım Bakanlığı bünyesinde yer alan üç ana meslek grubu arasında mevcut anlaşmazlık gösterilebilir.

2. Tarımın millî ekonomimizdeki önemli yeri ve rolü gözönünde tutularak devletin bu alanda yapacağı hizmetlerin nelerden ibaret olacağının tesbiti ve bu hizmetleri karşılayacak teşkilâtın yeni bir düzene kavuşturulması zorunluğunun Kalkınma Plânımızda da yer almış bulunması üzerine mesele Tarım Bakanlığınca bir kerre daha ele alınarak 18.9.1963 gün ve 6/2223 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinde belirtilen esaslar dahilinde gereği gibi incelenmiş ve bu defa başarılı bir sonuca bağlanmıştır.

3. Gerçekten konu meslek gruplarının itirazına mahal bırakmayacak şekilde sağlam ve objektif ölçülere göre, modern sevk ve idare usulleri dahilinde ele alınmış ve evvelâ; Anayasa, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı gibi temel belgelerden faydalanarak tarımın amaçları ve bu amaçlara ulaşılması için ifası gereken hizmetler tesbit edilmiştir. Bundan sonra; tarım hizmetleri ve bunlardan sorumlu kuruluşların gaye, görev, yetki dağılışı, teşkilât yapısı ve münasebetleri üzerinde durularak mevzuat ve fiili durum bakımından aksıyan hususları ve eksik tarafları, sebepleriyle birlikte, meydana çıkarılmıştır. Daha sonra mevcut durumla ilgili problemler üzerinde durularak bunların tahlil ve değerlendirilmesi neticesinde hal çarelerine ilişkin tavsiyeler ile reorganizasyonun hangi ilkeler dahilinde ve nasıl yapılacağı hususları bir raporla ortaya konulmuştur.

4. Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının Yeniden Düzenlenmesi hakkındaki bu raporda: Tarım hizmet ve faaliyetlerinin esas hedefini çiftçi, çiftçi ihtiyaçları ve tarım işletmelerinin geliştirilmesi teşkil etmekte ve mezkûr hizmet ve faaliyetlerin birbirine olan yakınlıkları ve yekdiğerini tamamlayıcı nitelikleri gözönünde tutularak Bakanlığın en üst kademesinde makamın yetkilerini taşıyan koordinatör yöneticilerin idaresinde ayrı birimler halinde teşkilâtlandırılmaktadır. Bu hedef ve ilkeler dahilinde Tarım Bakanlığı teşkilâtının; tarım alanında yapılan araştırmaların sonuçlarını yayım ve eğitim yollariyle çiftçilere ulaştıracak ve bu yararlı sonuçların uygulanmasını sağlıyacak, çiftçinin ihtiyacı bulunan canlı ve cansız üretim vasıtalariyle donatılmasına yardımcı olacak, bitki ve hayvan ürünlerini hastalık ve zararlılardan korumayı gerçekleştirecek, elde edilen tarım ürünlerinin en ekonomik şekilde değerlendirilmesini ve pazarlanmasını mümkün kılacak ve tarım işletmelerinin toprak, su kaynakları bakımından gelişmesini sağlıyabilecek fonksiyonel esasa dayanan bir düzene kavuşturulması teklif edilmektedir.

5. Reorganizasyon Raporu, Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilâtı bünyesinde, devlet idaresinde yapılacak reform çalışmalarına yön vermek ve tesbit edilecek ilkeler dahilinde reformun gerçekleşmesini izlemek üzere 5.6.1964 gün ve 6/3167 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle teşkil edilerek faaliyete geçirilen "İdareyi ve İdarî Metodları Geliştirme Komisyonunca" incelenmiş ve Bakanlığın fonksiyon esasına göre teşkilâtlandırılması kabul edilerek uygulamaya geçilmesi ve gerekli mevzuatın hazırlanması istenmiştir. Bu duruma göre, Tarım Bakanlığı teşkilâtının hangi hedef ve ilkeler dahilinde yeniden nasıl düzenleneceği meselesi artık halledilmiş ve bununla ilgili teşkilât tasarısının hazırlanarak kanunlaştırılması uzun zaman isteyen güç ve karışık bir mesele olmaktan çıkmıştır.

6. Bu itibarla ayni konu üzerinde hazırlanan bu tebliğde daha ziyade; modern sevk ve idare usullerine uyularak objektif ölçüler ve sağlam esaslar dahilinde ilgili fakülte, meslek teşekkülleri ve Tarım Bakanlığı taşra teşkilâtının görüşleri de gözönünde tutularak sayısı yüzü aşan üyemizin de iştirâk ettiği bir araştırma sonunda ortaya konulduktan sonra ilgili resmî mercilerin tetkikinden geçirilmiş bulunan Reorganizasyon Raporunda yer alan hizmet gruplariyle yeni düzene ilişkin teklif, tavsiye ve ilkeler hakkındaki görüşlerimizin belirtilmesine, özellikle uygulamada ve teşkilât kanun tasarısının hazırlanmasında dikkat nazarına alınmasını faydalı bulduğumuz tamamlayıcı nitelikteki bazı önemli hususlara değinmekle yetinilmiştir.

7. Tebliğin birinci bölümünde, devlet idaresinde reform yapılması ve özellikle Tarım Bakanlığının reorganizasyonunu zorunlu kılan sebeplerin neler olduğunun belirtilmesine çalışılmış ve bunu takip eden ikinci bölümde de reorganizasyon projesine tekaddüm eden çalışmalara değinilmiş ve bundan sonraki kısımda reorganizasyon projesi dahilinde yapılan araştırmanın başlangıçtan bitimine kadar olan safhaları ve Reorganizasyon Raporunun kapsadığı konular özetlenmiştir. Tebliğin üçüncü bölümünü, proje çalışmaları sonunda hazırlanan reorganizasyon raporuyla ortaya konulan gerçekler ve bunlardan çıkarılan sonuçların değerlendirilmesi teşkil etmektedir. Tebliğin son iki bölümünde ise; Reorganizasyon Raporunun sonuçlarına ilişkin görüşlerimiz ile uygulama ve mevzuatın hazırlanması sırasında gözönünde bulundurulmasını faydalı gördüğümüz teklif ve temennilerin aksettirilmesine çalışılmıştır.

ÖNSÖZ

Bu tebliğ, Ziraat Mühendisleri Odası "Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi" Tertip Komitesinin isteği üzerine hazırlanmıştır. Türkiye'nin kalkınmasına ilişkin olarak Hükümetlerce ele alınan faaliyet programlarında tarım hizmetlerinin yerine getirilmesinde, tekni ve meslekî yönden yardımcı olmak üzere Odamız tarafından girişilen tamamlayıcı nitelikteki çalışmalara böyle bir mesai ile katılmayı faydalı bir hizmet sayıyorum.

Oldukça kısa denilebilecek bir süre içinde ve ayni konu üzerinde bugüne kadar yapılmış çalışmaları da dikkat nazarına almak suretiyle hazırlanmış olan bu tebliğin şüphesiz ki eksiklikleri ve daha derinliğine tartışılması gereken tarafları vardır. Bununla beraber tebliğde; son iki sene zarfında Tarım Bakanlığı tarafından büyük bir meslektaş grubumuzun da iştirâkiyle bir araştırma projesi dahilinde ele alınarak tamamlanmış bulunan "Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının Yeniden Düzenlenmesi" Raporundaki teklif, tavsiye ve yeni teşkilât düzeniyle ilgili ilkelerin bir değerlendirilmesinin yapılması ve bahis konusu raporda vuzuh isteyen tarafların daha açık bir şekilde belirtilmesne çalışılması ve reorganizasyonun uygulamasında başarı sağlanabilmesi için dikkat nazarına alınmasında fayda görülen tekliflerin yeralmış olması bakımından bu mesainin tamamlyıcı bir çalışma olması bakımından bu mesainin tamamlayıcı bir çalışma olacağına inanıyorum.

Görüşlerimizin, adı geçen reorganizasyon proje çalışmalarına ve bu çalışmaların verilerine dayandırılmış olmasının sebebi; memleketimizde Merkezî Hükümet Teşkilâtı Araştırma (MEHTAP) Projesi istisna edilirse böyle bir konunun ilmî metodlarla bir araştırma projesi dahilinde ilk defa ele alınmış olması ve mezkûr projede Proje Müdürü olarak sorumluluk deruhte etmiş olmamdır.

Bu araştırmada, tarımsal görevler veya dolaylı olarak tarımı ilgilendiren hizmet ve faaliyetler teker teker inceleme konusu yapılmış ve incelemelerin sonuçları değerlendirilmiştir. Bu arada tarımsal hizmetler içinde mütalâası gereken toprak reformu konusu projenin yöneticisi Tarım Bakanlığı tarafından günün şartlarının etkisiyle ayrı bir ekibe incelettiri-

lerek Hükümete intikal ettirilmiş bulunduğundan raporda toprak reformu hizmetlerine ilişkin görüş ve tavsiyelere değinilememektedir.

Meslek camiamızın yakın bir ilgiyle karşılayacağı yeniden teşkilâtlanma konusu üzerinde tebliğ hazırlama sorumluluğunu vermek suretiyle Odamız Kongre Tertip Komitesinin şahsıma karşı gösterdiği güvene müteşekkirim. Bu vesile ile senelerden beri ihtiyacını hissettiğimiz böyle bir kongrenin tertip ve realize edilmesinde emeği geçen bütün arkadaşlarımızı başarılı mesailerinden dolayı şükranla anmak yerinde olur.

Âdem Karaelmas

TERİMLER

Bu tebliğde kullanılan terimlerin değişik anlamda değerlendirilmemeleri için önemli görülen bazı deyimlerden nelerin anlaşılması gerektiği aşağıda açıklanmıştır:

1. **Tarımsal Hizmetler:** Bitki ve hayvan üretimi ile tarım ürünlerinin değerlendirilmesine ilişkin hizmetler.

2. **Çiftçi:** Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollariyle devamlı surette bitki ve hayvan mahsulleri istihsalinde bulunan veya yetiştirilen mahsulleri değerlendiren kimse.

3. **Teşkilât:** Belli bir hedefe ulaşmak için bir araya gelmiş şahıslar arasındaki münasebetlerin heyeti mecmuası.

4. **Birim:** Bir teşkilât içinde aralarında fonksiyon itibariyle veya ihtisas şubeleri itibariyle, vatandaş grupları itibariyle, veyahut coğrafî bölgeler itibariyle iş bölümü yapılmış gruplar.

5. **Danışma Görevleri:** Çeşitli hizmet alanlarındaki genel politikanın tesbiti, ekonomik tedbirlerin alınması, plân ve programların hazırlanması, bütçelerin tanzimi, icraya intikal eden uygulamaların izlenmesi ve değerlendirilmesi, görevleri.

6. **Yardımcı Görevler:** Her teşkilâtta yapılması gereken ve teşkilâtın bütün birimlerini ilgilendiren personel, muhasebe, neşriyat, kütüphane, levazım, v.s. gibi görevler.

7. **İcra Görevleri:** Doğrudan doğruya teşkilâtın amaçlarına ulaşmasını sağlıyacak olan; tarımsal araştırma, yayım, eğitim, donatım v.s. gibi görevler,

8. **Teşkilât Münasebetleri:** Gayri resmi münasebetler bahis konusu olmaksızın, teşkilâtın şeklî yapısı içinde cereyan eden yatay ve dikey münasebetler.

9. **Reorganizasyon Raporu:** Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor adiyle 1964 yılında Tarım Bakanlığı Teşkilât Proje Grubu Yönetim Kurulu tarafından yayılanan döküman.

I. TARIM HİZMETLERİ REORGANİZASYON KONUSUNUN ELE ALINMASINI GEREKTİREN NEDENLER

Devlet İdaresinde Yeniden Düzenleme Yapılması Zorunluğu

Devlet idaresinin kendisinden beklenenleri yapacak bir duruma getirilmesi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında öngörülmüş bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğundan devralınan idarî sistemde, yeni şartlara uydurulmak üzere, yapılan değişikliklerle ortaya çıkmış bulunan bugünkü durumun plân hedeflerinin gerçekleştirilmesinde başarı sağlamaya yeterli olacağı kimse tarafından düşünülmemektedir. Zira Cumhuriyetin ilânından bugüne değin yapılan değişiklikler belirli ilkelere dayanmış değildir. Bu yüzden iş bölümü ve koordinasyon bakımından tamamen yetersiz ve güç çalışır bir teşkilât meydana gelmiştir.

Bu sebepledir ki devlet idare sistemimizi kalkınmakta olan bir ekonominin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir duruma getirmek artık ihmale uğratılması mümkün olamıyan bir mesele olmuştur. Nitekim Beş Yıllık Plânda da yer alan bu konu (Merkezî Hükümet Teşkilâtı, Merkezî Hükümetin Taşra teşkilâtı ve Mahallî İdareler)üzerinde ilgililerce gerekli araştırmalara girişilmiş ve son üç sene içinde başariyle tamamlanmış bulunan bu araştırmaların sonuçları birer rapor halinde yetkili makamlara sunulmuştur. Bu çalışmaların sonuçlarına göre mevcut tarım hizmetleriyle teşkilât birimleri üzerinde önemli düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Bugünkü Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtının İhtiyaçlara Cevap Verebilme Niteliği

Halen Tarımsal görevlerin yürütülmesiyle görevli ve ayrı ayrı Bakanlıklara bağlı çeşitli kuruluşlar, kendi konularına ilişkin alanlarda münferit programlar uygulamak eğiliminde bulunduklarından bir bütün teşkil eden tarım politikasının istenilen belirli hedeflere yöneltilmesi mümkün olamamaktadır.

Tarım Bakanlığı merkez teşklâtında icra birimi olarak yer almış bulunan genel müdürlükler ve müstakil müdürlükler doğrudan doğruya Bakanlık makamına bağlı bulunmaktadırlar. Ayni şekilde bu genel mü-

dürlükler ve müstakil müdürlüklere bağlı alt birimlerin sayısı çok fazladır. Bu halin doğurduğu yönetim, kontrol ve koordinasyon güçlükleriyle karşılaşılmaktadır. Diğer taraftan Bakanlık taşra birimlerinin ayrı ayrı merkezlerden emir alan üniteler halinde bulunmaları da, çalışmalarda koordinasyon, verimlilik ve etkinliğin sağlanmasına engel teşkil etmektedir. Bugünkü sisteme göre bu birimler arasında Bakanlık çalışmalarını temel hedeflere yöneltecek hizmetlerde sürat ve verimliliği sağlayacak bir koordinasyon bahis konusu olamamaktadır. Merkez ve taşra birimlerinde gerektiği gibi yetki delegasyonu uygulanamadığından zaman kaybına, üst kademe yöneticilerinin önemli konular üzerinde yeteri kadar meşgul olamamalarına ve alt birimlerdeki yöneticilerin sorumluluk duygusundan ve insiyatifden yoksun kalmalarına yol açılmaktadır.

Mahiyetleri itibariyle birbirine benzer, genel ve müşterek nitelik taşıyan fonksiyonlar, belirli merkezî birimlerde toplanmamış olduğundan, beşerî ve maddî kaynaklardan verimli ve ekonomik bir tarzda faydalanılamamakta, hizmetlerin etkinlik ve nitelikleri de istenen seviyede tutulamamaktadır. Koordinasyon ve işbirliği güçleşmekte, düşey ve yatay haberleşme gereği gibi sağlanamamaktadır. Bazı taşra birimleri ayrı ayrı görevler için değişik yerlerden emir almakta ve bu hal sevk ve idare ilkelerinin en önemlilerinden olan kumanda birliği esasını zedelemektedir.

İcra birimlerinin bu şekilde düzensiz ve sistemsiz bir kuruluşa sahip bulunmaları yüzünden bunlarla ilgili danışma görevleriyle yardımcı idarî hizmetler için ayrı ayrı birimler kurulması yoluna gidilmiş ve bu durum ise etkili, verimli ve kaliteli bir çalışma düzeninin sağlanmasına engel olmuştur.

Plân Hedeflerinin Gerçekleştirilmesinde Tarım Hizmetlerinin Taşıdığı Öncelik ve Özellik Dolayısiyle Yeniden Teşkilâtlanma Zorunluğu

Bilindiği gibi ekonomimizi sağlam temellere oturtabilmek için hızla sanayileşmemiz ve tarımdaki nüfus fazlalığının sanayi ve diğer hizmet kesimlerine kaydırılması gerekmektedir. Uzun vadeli projelerle bu hedef gerçekleştirilmeye çalışılırken, yatırımların gerektirdiği iç ve dış finansman kaynaklarının bulunması, sanayimizin ihtiyacı bulunan ham madde ve işçinin temini, mamûllerimizin değerlendirileceği iç pazarların teşekkülü, diğer sektörlere kayacak nüfusun beslenmesi sorunu gibi çetin konular, memleketimizde genel ekonomi içinde tarım kesiminin taşıdığı önceliği açıkça ortaya koymaktadır. Bu itibarla devletin tarım sektöründe

yapacağı hizmetlerin neler olacağının belirtilmesi ve teşkilâtın bu hizmetleri karşılayacak şekilde kurulması Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı ilkeleri arasında yer almış ve tarım teşkilâtının bu ilkeler uyarınca teşkilâtlandırılması amaciyle hazırlıklar yapılması plânın yıllık programlarında belirtilmiştir. (1)

II. REORGANİZASYON KONUSUNUN ELE ALINIŞI VE YAPLAN ÇALIŞMALAR

Reorganizasyon Projesine Tekaddüm Eden Çalışmalar

1937 yılının şartları gözönünde bulundurularak çıkarılmış bulunan, (3203) sayılı Tarım Bakanlığının Teşkilât ve Görevlerine ilişkin kanunun çıkışını izleyen ilk yıllardan beri, tarım hizmetleri ve teşkilâtını memleket ihtiyaçları ve gerçekleri bakımından yeni bir düzene kavuşturma zorunluğu daima hissedilegelmiştir. Bu konuda yapılan teşebbüslerle bunların sonuçları Tarım Bakanlığı Teşkilâtı Proje Grubu Yönetim Kurulunca hazırlanan Reorganizasyon Raporunun ilgili kısmında etraflı bir şekilde açıklanmış bulunmaktadır.(2) Bu kısmın tetkikinden de anlaşılacağı üzere, harcanan gayretlerle olumlu bir sonuca varılamamış, tarım teşkilâtı sistematik bir şekilde ve topluca ele alınıp uygun bir düzene kavuşturulamamış ve bu arada bir yandan ihtiyaçların baskısı diğer yandan da çeşitli etkiler sebebiyle Bakanlık teşkilâtı içinde ve dışında birbirleriyle bağlantı ve korodinasyonları düşünülememiş müteaddid sayıda yeni kuruluşlar ortaya çıkmıştır.

Konunun Bir Proje Çevresinde Ele Alınarak Çalışmalara Yön Verilmesine İlişkin Hazırlıklar

Plânlı bir devreye girildikten sonra, 1963 yılında, Tarım Bakanlığında Bakanlık Müşaviri Adem Karaelmas ile Tetkik ve İstişare Kurulu Üyesi Dr. Zeki Muslu birer Onay ile reorganizasyon çalışmaları yapmak ve bu konuda Bakanlık Makamına tekliflerde bulunmak üzere görevlendirilmişlerdir. Dr. Zeki Muslu ilgililer ile çalışarak bilindiği gibi Veteriner İşleri Müsteşarlığı tasarısını hazırlamış ve kısa zamanda Makama sunmuştur. Adem Karaelmas ise; Bakanlığın yeniden teşkilâtlanma konusunda yapılan bütün çalışmaların ve akim kalan teşebbüslerin evvelâ bir tetkik ve

(1) Bkz. 1. Beş Yıl. Kal. Plânı Sh. 186 (İdarî Reform) ve 1963 Yıllık Prog. Sh. 106.
(2) Bkz. Tarım Hiz. ve Teşki. Yeniden Düzen. Hk. Rap. Sh. 33 - 36.

değerlendirilmesini yapmakla meseleyi ele almış ve yeni bir kanun tasarısı hazırlığına başlamadan önce tarım hizmetleri ve bugünkü teşkilât üzerinde bir inceleme yapılarak aksayan ve eksik görülen hususların nedenleriyle birlikte ortaya konulması ve bundan sonra yeni teşkilât düzenine ilişkin ilkelerin tesbit edilmesi gerektiğini Makama arz etmiş ve böyle bir çalışmanın başariyle sonuçlandırılabilmesi için aşağıdaki şart ve imkânların yerine getirilmesinin teminini istemiştir:

a) Bakanlık teşkilâtının, genel sevk ve idare prensipleri açısından analizini ve reorganizasyonunu mümkün kılacak bir araştırma projesi dahilinde ele alınarak incelenmesi,

b) Böyle bir projede 3 ana meslek sınıfı elemanlarının görev alması ve faaliyetlerin bugünkü durumunu sağlam ve objektif ölçülere göre etüd edilmesi,

c) Bunun için de Bakanlıkta Yönetim Kurulu, Proje Müdürü, Araştırma Grubu ve araştırma ekiplerinden terekküp eden bir Teşkilât Proje Grubunun teşkil edilmesi,

d) Konunun şumulü ve projenin gerektireceği malî imkânların sağlanması bakımından proje çalışmalarının Bakanlar Kurulu Kararına dayandırılması,

e) Çalışmalarda Bakanlık dışı yerli ve yabancı kuruluş ve teşekküllerin yeterli uzmanlarından da faydalanılması.

Konu bu şekil ve nitelikte olmak üzere Bakanlar Kurulunun 18.9.1963 6/2223 sayılı kararına iktiran etmiş ve adı geçen karar uyarınca Devlet Plânlama Teşkilâtı, Devlet Personel Dairesi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, İlgili Fakülteler ve lüzum görülen teşekküllerden alınan personelin de iştirjkleriyle teşkil edilen Teşkilât Proje Grubu çalışmalarına resmen 7.10.1963 tarihinde başlıyarak araştırması bir sene için sonuçlandırılmıştır.

Proje Çalışmalarının Başlangıçtan Bitimine Kadar İzlenen Yol, Uygulanan Esaslar ve Raporun Kapsadığı Konular

Önce, araştırma konusu tarımsal hizmet ve faaliyetler ile bunlardan sorumlu birimler tesbit edilmiş; hizmetleri ilgilendiren kanun, tüzük, yönetmelik gibi yazılı kaynaklar incelenmiş, ilgililerle zaman zaman mülâkatlarda bulunulmuş ve çeşitli konular üzerinde anketler düzenlenerek lüzumlu bilgiler toplanmış, toplanan bilgilerin tetkiki, tahkiki, tashihi, tahlil ve de-

ğerlendirilmesi yapılmış ve her hizmet konusu için teklif ve tavsiyeleri taşıyan raporlar hazırlanmıştır. Bu raporlar konu ile ilgili uzman ve müşavirlerden de faydalanılarak incelenmiş ve en sonunda Proje Yönetim Kurulunda görüşülerek nihaî şeklini almış ve bu nihaî durum esas alınarak Proje Yönetim Kurulunun gözetimi altında hazırlanan Reorganizasyon Raporu yayınlanmıştır.

Reorganizasyon Raporunun kapsadığı konular, alâkalı bölümünde genişçe izah edilmiştir.[3] Kısaca açıklamak gerekirse; ilk bölümde reorganizasyon çalışmasını zorunlu kılan sebepler ve bu çalışmaların tanıtımı yapılmış, müteakip bölümlerde ise Türkiye'de tarımda ulaşılmak istenilen amaçlar, tarım sektörünün başlıca büyük meseleleri, tarım alanında devlete ve özel sektöre düşen hizmet ve faaliyetler kısaca ortaya konulmuş; Devletin sorumluluğuna giren tarım hizmetlerini yürütmekle görevli bugünkü teşkilâtın tarihçesi ve şimdiki durumu üzerinde açıklamalar ve kritikler yapılmış, ortaya çıkan prensip ve gerçekler karşısında teşkilâtın nasıl bir yeni düzene sokulması gerektiği incelenmiş; ve bu cümleden olarak Bakanlık dışına çıkarılabilecek ve Bakanlık içine alınmasında fayda görülen birim ve kuruluşlar ve bu duruma göre Bakanlığın Merkez, Bölge, İl, İlçe Teşkilâtı üzerinde durulmuş; personel, malî imkânlar ve çalışma metodlarına ilişkin problemler ele alınmış çeşitli tarım görevleriyle bunların özel problemleri ve çözüm yolları üzerinde ayrı ayrı durulmuş; tavsiyelerin uygulanmasında karşılaşılabilecek güçlükler ve bunların yenilmesi için neler yapılabileceği ve reorganizasyonda gözönünde bulundurulacak temel ilkeler ve özel araştırmaları gerektiren konular etraflıca açıklanmıştır.

III. PROJE ÇALIŞMALARI SONUNDA HAZIRLANAN RAPORLA ORTAYA KONULAN GERÇEKLER VE BUNLARDAN ÇIKARILAN SONUÇLAR

Tarım Hizmetlerinin Bir Bütün Olarak Ele Alınması Zorunluğu

Tarım Bakanlığının, Türkiye'de tarımsal politikanın hazırlanması, uygulanması ve izlenmesinde temel sorumluluğu taşıması gerektiği ilkesine uygun olarak halen: Köy İşleri, Enerji ve Tabiî Kaynaklar, Ticaret, Sanayi ve Gümrük ve Tekel Bakanlıklarının sorumluluğuna giren bazı tarımsal hizmet ve faaliyetler Tarım Bakanlığı bünyesi içinde yer almalı; bazı özel ve zarurî sebeplerle tarım hizmetleri gören veya bu hizmetlerle çok yakından ilgili bulunan bir kısım kuruluşların Tarım Bakanlığı Teşkilâtı

(3) Bkz. Tarım Hizmet. ve Teş. Yeniden Düzen. Rap. Sh. 14 - 16.

dışında bırakılması halinde dahi, bu gibi kuruluşlarla Bakanlık arasında yakın ve sıkı bir bağlantı kurulmalıdır. (4)

Tarımsal amaçların gerçekleştirilmesindeki önemleri açık olduğu halde gereği gibi teşkilâtlandırılmamış bulunan araştırma, üretme, yayım, eğitim, çiftçiyi donatma, krediyle destekleme, bitki ve hayvan hastalıkları ile savaş, tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi, pazarlanması ve teknolojisi gibi Bakanlık içi ve dışı çeşitli birimlere dağıtılmış konular Tarım Bakanlığı bünyesi içinde yeniden düzenlenirken, hizmetlerin belirli bir programa göre iyi yetiştirilmiş tecrübeli personel tarafından yürütülmesi, birimler arasındaki görev sınırlarının ve sorumlu birimlerin tam olarak belirtilmesi ve birimlerin asıl görevleri yanında başka görevlerle yükümlü kılınmamaları, çalışmalarda etkililik ve verimliliğin sağlanması amaciyle hizmet konuları birer bütün halinde ele alınmalıdır.(5)

Tarımın Hizmetlerinin Gruplaştırılmasında Çiftçi, Çiftçi İhtiyaçlarının ve Tarım İşletmelerinin Hedef Alınması

Tarımsal hizmet ve faaliyetlerin esas muhatabı, bitki ve hayvan gibi madde grupları olmaktan ziyade, çiftçi ve çiftçinin ihtiyaçları ile tarım işletmeleridir. Tarım politikasını hazırlıyacak ve uygulayacak teşkilâtın, bu temelden hareketle belirli fonksiyon gruplarına göre düzenlenmesi ve bu fonksiyonlar yoluyla gerekli ihtiyaçların karşılanması gerekir.(6)

Üreticinin ve yetiştiricinin ihtiyaçları ile daha çok dolaylı ilgisi bulunan görevlerin ayrı bir düzende teşkilâtlanması düşünülebilir. Özellikle tabiî kaynakların korunması, geliştirilmesi, ve kullanılmasiyle ilgili bir nitelik taşıyan Ormancılık, Meteoroloji ve Topraksu gibi bu kabil görevlerin Bakanlık teşkilâtında bırakılıp bırakılmaması hususunda Proje Yönetim Kurulunca ortaya atılan görüşlerin üzerinde açılan tartışmaların muhasasalası Reorganizasyon raporunun ilgili bölümünde yeteri ölçüde izah edilmiştir.(7)

Tesbit Edilen Tarımsal Hizmetler ve Bunların Yerine Getirilmesini Sağlamak Amaciyle Kurulması Teklif Edilen Merkez ve Taşra Teşkilâtı

Reorganizasyon Raporunun ilgili bölümünde de etraflıca izah olun-

(4) Bkz. Tarım Hiz. ve Teşki. Yeniden Düzen. Hk. Rap. Sh. 45 - 47.
(5) Ayni Rapor Sh. 85 - 232.
(6) Ayni Rapor Sh. 50 - 53.
(7) Bkz. Tarım Hizmet. ve Teşki. Yeniden Düzen. Hk. Rapor Sh. 41 - 45.

duğu gibi, tarımsal hizmet ve faaliyetlerin esas muhatabının, çiftçi, çiftçinin ihtiyaçları ve tarım işletmeleridir. görüşünde büyük çoğunluk vardır. Bu temelden hareket olunarak, tarım politikasını hazırlayacak ve uygulayacak teşkilâtın belirli fonksiyon gruplarına göre düzenlenmesi sonucuna varılmaktadır. Karşı görüşü savunanlar ise fonksiyonların gaye olmayıp vasıta olduğunu, esas gayeyi üretimin teşkil ettiğini bu noktadan hareket olduğu takdirde Bakanlık teşkilâtının bitki ve hayvan gibi üretim madde gruplarına göre teşkili gerektiğini ileri sürmekte ve azınlıkta kalmaktadırlar.

Çoğunluk tarafından kabul edilen teklife göre tarım hizmetleri ve teşkilâtının yeniden düzenlenmesine ilişkin ana ilkeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

a) Danışma - Denetleme ve Yardımcı Nitelikteki Görevler : Bakanlık kademesinde, tekerrürleri önliyecek ve modern yönetim ilkelerine göre etkili olacak şekilde teşkilâtlandırılmalıdır.

b) Merkez icra birimleri: Tarım alanında yapılan araştırmaların sonuçlarını yayım ve eğitim yollariyle çiftçilere ulaştıracak ve bu yararlı sonuçların uygulanmasını sağlıyacak, çiftçinin ihtiyacı bulunan canlı ve cansız üretim vasıtaları ile donatılmasına ve kredi teminine yardımcı olacak, bitki ve hayvan ürünlerini hastalık ve zararlılardan korumayı gerçekleştirecek, elde edilen tarım ürünlerinin en ekonomik şekilde değerlendirilmesini mümkün kılacak ve tarımla ilgili toprak, su ve mer'a gibi kaynakların korunması ve kullanılmasında yardımda bulunacak bir düzene kavuşturulmalıdır.[8]

c) Özel kanunlarla kurulmuş olan genel müdürlük seviyesindeki Z. Donatım, Devlet Üretme, Yem Sanayii, Süt Endüstrisi gibi teşekküller faaliyet programları bakımından kendi çalışma alanlarına giren konularla en yakın ilgisi bulunan Bakanlık merkez birimiyle bağlantılı olmalıdırlar.

d) Genel Bütçeye bağlı bitki ve hayvan üretimi kuruluşları (pamuk çiftlikleri, döner sermayeli üretme müesseseleri, fidanlıklar, haralar, inekhaneler v.s.) Bakanlığın ilgili merkez birimine direkt olarak bağlanmalıdırlar.

e) Ayni maksatla hizmet gören Bakanlık dışı müesseselerin bitkisel ve hayvansal damızlık üretimiyle ilgili faaliyetleri Bakanlıktaki ilgili merkez biriminin denetimi ve gözetimi altında olmalıdır.

---

(8) Bkz. Tarım Hizmet. ve Teşki. Yeniden Düzen. Hk. Rap. Tarım Bakanlığı Teş. Şeması I (Sh. 48 - 49).

f) Ayrı nitelik taşıyan ve birbirinden farklı metod, araç ve personeli gerektiren hayvan hastalıkları ve bitki mücadelesi konularında hizmet ve faaliyetler en üst kademede koordine edilen ayrı ayrı merkezî birimler halinde teşkilâtlandırılmalıdır.

g) Bakanlık taşra teşkilâtının,[9] çiftçi ihtiyaçlarının karşılanması ve tarım işletmelerinin geliştirilmesi amaciyle yapılacak tarımsal hizmet ve faaliyetleri verimlilik, etkenlik, sür'at, emniyet ve sadelik şartları içinde uygulayabilecek bir düzende kurulması esas olmalı, tarım hizmetleri il ve ilçe kademesi dışında bölgelere göre de teşkilâtlandırılmalı ve bazı görevlerin mahallinde yerine getirilmesi zaruretine uyularak hizmtler mahallinde koordine edilerek yönetilmeli ve denetlenmelidir. Araştırma, üretme, donatım, değerlendirme müesseseleri ve tarım okulları arasındaki yatay ve dikey münasebetler doğrudan doğruya bölge kademesinde sağlanmalı ve bu müesseseler ayrıca il ve ilçe kademesinde teşkilâtlandırılmamalıdır.

h) Tarımsal kamu görevleri kapsamına giren ve özel mevzuatla verilmiş bulunan, yasaklama, koruma, düzenleme, denetleme gibi hizmetler il ve ilçe kademesinde mülkî âmirlerin yönetimi altında bu işler için görevlendirilecek Bakanlık elemanlarının yardımiyle yürütülmelidir.

IV. REORGANİZASYON RAPORUNUN SONUÇLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Yapılan Çalışmaların Niteliği

1937 yi takip eden yıllardan beri Tarım Bakanlığı Teşkilâtı ve görevlerinin memleket ihtiyaç ve gerçeklerini karşılayabilecek bir düzene kavuşturulması yolunda (belirli konular hariç) girişilen teşebbüslerin başarılı sonuca vardırılamamasının başlıca sebepleri olarak meselenin tüm halinde ele alınmaması, tarımsal görevler ve kuruluşlar üzerinde bir inceleme yapılmadan doğrudan Bakanlığın teşkilât kanun tasarısının hazırlanması yoluna gidilmesi ve meslek grupları arasında mevcut anlaşmazlıklar, gösterilebilir. Bu itibarla, meselenin bu defa, Bakanlar Kurulu Kararnamesine müsteniden bir proje çerçevesi dahilinde ele alınarak modern sevk ve idare usullerine göre gerekli incelemeler yapıldıktan sonra sonuçlarının bir araştırma raporu halinde yayınlanması denilebilirki yeniden teşkilâtlanma konusunda bugüne kadar yapılan yegâne başarılı ve metodik çalışma ol-

(9) Bkz. Ayni Rapor Taşra Teş. Şeması III (Sh. 58 - 59).

muştur. Gerçekten, mesele üç ana meslek grubunun itirazını mucip olmıyacak bir çalışma metodu ile ele alınmış ve bu konuda bilgili, tecrübeli ve ihtisas sahibi Bakanlık içi ve dışı yerli ve yabancı yeteri kadar araştırıcı, uzman, müşavir ve yöneticinin mesaisinden faydalanmak ve ilgili fakültelerle meslek teşekkülleri ve taşradaki kuruluş ve müesseselerin görüşleri de alınmak suretiyle bir araştırma yapılmış ve sonuçları rapor halinde yayınlanmıştır. Bu rapora göre; tesbit edilen tarımsal hizmetler ve bu hizmetlerden sorumlu tarım teşkilâtına ilişkin bir ana kanun tasarısının hazırlanması ve yürürlüğe konulması artık güç bir mesele olmaktan çıkmış bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Merkezî Hükümet Teşkilâtı üzerinde yapılan araştırmalar sonunda hazırlanmış bulunan MEHTAP Raporu istisna edilirse memleketimizde böyle bir konunun ilmî metodlarla bir araştırma projesi dahilinde ilk defa bu vesile ile ele almış olduğu söylenebilir ve bu proje çalışmaları dolayısıyladır ki üç ana meslek grubu mensupları tarım problemlerine ilk defa bir arada eğilmek, bunların münakaşalarını yapmak ve birçoklarında da görüş birliğine varmak imkânını bulmuşlardır.

İşte bu sebepledir ki tebliğ konumuzun işlenmesi ve değerlendirilmesi sırasında, yapılan çalışmada bahis konusu Reorganizasyon Raporunun doneleri, bu donelere dayandırılan teklif ve tavsiyelerin kritiği, iyi anlatılamamış ve noksan görülen kısımlarının vuzuha çıkarılması gibi hususlar noktaî hareket olarak ele alınmıştır.

Hizmetlerin Gruplaştırılması ve eklif Edilen Tarım Teşkilâtiyle İlgili Görüşler

Tarım teşkilâtına yön veren amaçlar zaman içinde özellikle son yıllarda önemli değişikliklere uğramıştır. Geçmişte farklı şartlar altında farklı ilkelere dayanarak kurulmuş bulunan tarım teşkilâtını bu günün amaçlarına göre organize etmek gerekir. Bu amaçlar ise 1961 yılı Anayasamızda, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında ve tarımla ilgili mevzuatta yer almaktadır. Bu temel belgelere göre tarımın amacı; üretimle uğraşan kitlenin, iç tüketim ve dış pazarlar için bol miktarda ve iyi nitelikte ürün kaldırması ve kaldırdığı ürünlerin değerlendirilmesi suretiyle ekonomik ve sosyal yönlerden kaldırılması şeklinde özetlenebilir. Bu amaca varılabilmesi için tarım kesiminde Devletçe yerine getirilmesi gereken hizmetler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

a) Bitki ve hayvan üretiminde prodüktiviteyi, kaliteyi, ve istifadeyi arttıracak her türlü tarım araştırmalarını yapmak;

b) Elindki toprağından ve hayvanlarından daha bol ürün almayı arzulayan üreticiye faydalı bilgi ve ileri tarım usullerinin öğretilmesine, yayılmasına ve benimsetilmesine çalışmak;

c) Çiftçinin ihtiyacı bulunan tohum, damızlık hayvan, fidan, fide, âlet, makine, gübre, ilâç, kredi gibi üretim girdilerinin temininde yardımcı olmak;

d) Bitki ve hayvan hastalık ve zararlılarına karşı koruma ve savaş hizmetleri yapmak;

e) Tarım ürünlerinin değerlendirilmesinde, pazarlamasında ve teknolojisinde teknik yardım ve desteklemelerde bulunmak ve gereken hallerde bu konularla ilgili işlri fiilen yapmak;

f) Toprak, su ve mer'a gibi tarımla ilgili kaynakların muhafazası, geliştirilmesi ve kullanılmasına ilişkin kamu hizmetlerini ifa etmek;

g) Kamu yararının ilgili bulunduğu tarımsal konularda lüzumlu birtakım denetleme, düzenleme ve yasaklama görevlerini yerine getirmek.

Bu duruma göre; Reorganizasyon Raporunda yer alan ve Proje Yönetim Kurulu Üyelerinin çoğunluğunca kabul edilen yeni teşkilât düzeninin gerekçesinde de belirtildiği veçhile yukarıda bahis konusu edilen tarım hizmet ve faaliyetlerinin esas hedefi çiftçinin bilgili ve müteşebbis kılınması, ihtiyaçlarının temini ve tarım işletmelerinin geliştirilmesi olmakta dır. Rapordaki çoğunlukça kabul edilen yeni teşkilât yapısında hizmetler evvelâ üst kademe yöneticisi seviyesinde olmak üzere bu hedeflere göre, yekdiğerinin tamamlayıcısı bulunan bir sıra ve tertip dahilinde altı grupta düzenlenmiştir.[10] Vuzuha kavuşturulması bakımından bizim burada değinilmesinde fayda gördüğümüz husus bu üst kademe yöneticilerinin statülerinin ne olacağıdır? Hernekadar bu, öncelikle bir siyasî tercih meselesi olmakta ve yeni çıkan Devlet Memurları Kanununun tatbikatiyle ilgili bulunmakta ise de kanaatimizce bu kademedeki yöneticilerin Müsteşar Yardımcısı statüsü ve yetkisine sahip kılınmaları öngörülerek hazırlanacak ana teşkilât kanununda bu husus gerçekleştirilmelidir.

Bakanlığın yeni teşkilât düzeninde bunun altındaki kademede prensip olarak fonksiyonel esasa göre teşkilâtlanmaya yer verilmektedir. Fonksiyon gruplarının tesbitinde hizmet edilen çiftçi grubunun vüsati veya hizmetlerin ekonomik değeri ve teknik özellikleri esas alınmaktadır. Çoğunlu-

(10) Bkz. Tarım Hizmet. ve Teşki. Yeniden Düzen. Hk. Rap. Sh. 47 - 50).

ğun benimsediği bu teklifler tarafımızdan da ihtiyaç ve gerçekler karşısında uygun mütalâa edilmektedir. Ayni zamanda Devlet Plânlama Teşkilâtı bünyesinde kurulmuş bulunan İdareyi ve İdarî Metodları Geliştirme Komisyonu da mezkûr rapor üzerinde yaptığı incelemeler sonunda tamamen fonksiyonel esasa göre teşkilâtlanmayı kabul etmiş ve bu husus Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarlığı tarafından Tarım Bakanlığına resmen bildirilmiştir. Hal böyle iken Proje Yönetim Kurulu üyelerinden bir azınlık grubu fonksiyonel teşkilâtlanma yerine madde gruplarına (bitki, hayvan gibi) göre teşkilâtlanmayı öngören ve aşağı yukarı bugünkü yapıya paralel bir sistemi savunmuşlardır[11] böyle bir sistemin bugünün şartlarına ve kamu hizmetlerinin artmasından dolayı ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap veremiyeceği mucip sebepleriyle aşağıda açıklanmıştır:

a) Madde gruplarına göre kurulmuş, teşkilât birimleri, hizmetlerden faydalanacak üretici kitlesinden ziyade kendi iştigal konularına ağırlık vermek eğilimi gösterebilirler. Bu takdirde hizmetin muhatabı olan üretici kitlesinin tam ve ahenkli bir programla hizmetten faydalandırılması ve tarım işletmelerine yön verilmesi kabil olamaz.

b) Madde gruplarına göre teşkilâtlanmanın icabı olarak araştırma, yayım, eğitim ,üretme, değerlendirme, pazarlama ve donatım gibi esas fonksiyonların her konu birimi içinde yürütülmesi zorunluğu ile karşılaşılır ki bu hal koordinasyonu güçleştirdiği gibi beşeri ve maddi kaynakların israfına da sebebiyet verir. Ayni zamanda hizmetin etkili ve kaliteli bir seviyede tutulması da sağlanamaz.

c) Madde gruplarına göre düzenlenen bir teşkilâtta, belirli bir meslek ve ihtisas dalına mensup personel kendi bünyelerinde kapalı ve tecrit edilmiş bir durumda kalmakta ve bugünkü teknolojik icaplarla plân ihtiyaçlarının öngördüğü değişen ihtisas adamlarının mesailerinden tim olarak, istenen ölçüde, faydalanma mümkün olamamaktadır.

d) Madde grubu esasına göre çalışan bir teşkilât tarafından kurulan müesseseler, diğer birimlerdeki kuruluşlar ve bu kuruluşların gördüğü hizmetler nazara alınmadan ve bunlarla herhangi bir irtibatlanma düşünülmeden çalışmaktadırlar.

Buna mukabil fonksiyon esasına göre teşkil edilmiş birimlerde görev ve yetki sınırlarının tesbitinde fazla güçlükle karşılaşılmıyacağından tedahül veya bazı görevlerin boşlukta bırakılması gibi haller kolayca ön-

(11) Bkz. Tarım Hiz. ve Teşk. Yeniden Düzen. Rap. Sh. 53-55.

lenebilmektedir; çalışmaların merkezî idarece denetlemesi ve değerlendirmesiyle ürticiye götürülen çeşitli hizmetlrin standartlaştırılması ve birbirini desteklemesi de fonksiyonel bir teşkilâtlanma düzeninde daha kolay sağlanabilmektedir.

Hayvancılık Hizmetlerinin Teşkilâtlanmasına İlişkin Görüşler

Teşkilâtlanmanın madde gruplarına göre düzenlenmesi görüşünü savunan azınlık üyelerin esas ana fikri hayvancılık hizmetlerinin genel tarım hizmetlerinden ayrı bir teşkilât bünyesinde yürütülmesi maksadına matuf bulunmaktadır. Bu hususu raporun ilgili bölümlerinde zaman zaman yer alan mütalâalarının tetkikinden de kolayca anlamak mümkündür. Tarımsal hizmet ve faaliyetlerin amaç ve hedeflerine aykırı düşen ve Bakanlığın şimdiki kuruluşundan çok daha karışık bir durum meydana getirecek olan böyle bir görüşün sakıncaları sınırsız ve sonsuzdur. Aşağıdaki paragraflarda imkânlar ölçüsünde sadece belli başlı sakıncalara özet olarak değinmekle yetinilecektir.

a) Tarımın, bitki ve hayvan üretimi ve değerlendirilmesine ilişkin hizmetleri içine alan bir anlam taşıdığını ve bu hizmetlerin organik olarak bağlı bulunduğunu tarım ekonomisi ve işletmeciliği üzerinde yazılmış pek çok eserde görmek mümkündür. Hayvancılığın var olması herşeyden önce toprağa ve bunun üzerinde üretilecek bitkilere ve bu bitkilerin hayvanlar tarafından değerlendirilmesine bağlıdır. Bu itibarla hayvanın, toprak ve bitki dışında mücerret olarak mütalâa edilmesine imkân yoktur. Tarım işletmesi bünyesinde yem bitkileri üretildiği gibi, yetiştirilen bitkilerin ara ürünleri de hayvanlara yedirilmek suretiyle değerlendirilmekte ve buna karşılık hayvan artıklarının toprağa iadesiyle de toprak verimli tutulmaktadır.

b) Her ekonomik faaliyet gibi tarım işletmelerinin de esas amacı verimlilği, kârlılığı ve etkiliği artırmaktır. Bu durum karşısında herhangi bir bitki ve hayvan ürününün artırılmasının esas alınması yerine işletmenin umumi gelirini artıracak tedbirlere gidilir ve faaliyetler bunu sağlayacak bir dengede düzenlenir. Bu yola gidilirken de sadece hayvansal ve bitkisel üretimi birbirinden ayırmadaki sakıncaları değil, çeşitli bitki ve hayvan gruplarının da kendi aralarında ayrı mütalâa edilmesinden doğabilecek sakıncaları da gözönünde tutmak gerekir.

c) Hayvancılığın tarım sektörü içindeki payının istenen ölçüde gelişmemiş olması, ayrı bir teşkilâtlanmayı öngören azınlık teklifinin gerekçe-

leri arasında yer almaktadır. Fonksiyonel esasa göre teklif edilen şemadaki bütün teşkilât birimleri faaliyetlerini plân hedeflerine ve tarım politikasına göre ayarlamak imkânını veren bir elastikiyete sahiptirler. Azınlık görüşüne katılındığı takdirde yalnız hayvancılık için değil memleketimiz için önemli değer taşıyan birçok bitkisel madde grupları içinde ayrı ayrı teşkilât birimlerin kurulmaları teklif edilebilir ki bunun reorganizasyona gidilmesini zorunlu kılan sebepler ve modern âmme idaresi prensipleriyle ne şekilde bağdaştırılabileceği izaha muhtaçtır.

d) Tarım işletmeleri içerisinde bitkisel üretimle hayvansal üretim arasındaki iştirâk tesadüfi değil organiktir. Sadece hayvancılık teşkilâtının patronaj ile çalışacak işletmeler ise, hayvancılığı en ileri memleketlerde bile (tavukçuluk işletmeleri hariç) ortadan kalkmaktadırlar. Bütün gelirlerini hayvansal üretimden sağlıyan işletmelerde bile uygun oranlarda ve çeşitlerde bitkisel üretim yapılmakta ve tarım işletmeciliği kurallarına uyulmaktadır. Bizde yem satın alarak hayvancılık yapmanın güçlüğü ve hayvansal ürün fiatlarındaki nisbî düşüklük muvacehesinde bu yola gitmeyi daha zorunlu kılar.

Hayvancılık hizmet ve faaliyetlerini genel tarım hizmetleri içerisinden ayırarak müstakil bir teşkilât içinde yürütmek ve yönetmek ekonomik zorunluklar ve bilhassa memleketimizdeki tarım işletmelerinin gösterdiği nitelik bakımından büyük sakıncalar doğuracaktır. Aşağıda toplu halde ve kısaca değinildiği üzere bu nitelik ve özellikler, tarımsal hizmetleri bitkisel ve hayvansal madde grupları altında ayırmaktan ziyade, bunları ayni organik yapı içinde yekdiğerini integre eden faaliyetler olarak yürütmeği ve değerlendirmeyi zorunlu kılar:

a) Özel tarım işletmelerinde hayvancılık yapılması gerek iklim ve gerekse ekonomik şartlardaki değişmelere karşı bir sigorta rolü oynamaktadır;

b) İşletmenin sıkışık zamanlarında hayvansal ürünler derhal ve kolaylıkla paraya çevrilebilir;

c) Yurdumuzdaki tarım işletmelerinin çoğunda iş gücü olarak hayvandan faydalanmak zorunluğu vardır;

d) İşletmede elde edilen bitkisel artıklar hayvanlara yedirilerek daha değerli mahsullere çevrilirler;

e) Hayvan yemi ziraati tarlayı kuvvetlendirir ve toprağı islah eder, hayvan gübresiyle de toprak verimli tutulur;

f) Tarlada çalışamıyacak kadar yaşlı olan kimselerin veya küçük yaştaki gençlerin iş gücü bir işletmedeki çeşitli hayvancılık kollarında daha iyi değerlendirilebilir.

Ormancılık Hizmetlerine İlişkin Görüşler

Reorganizasyon raporunda belirtildiği üzere, memleketimizde ormancılık hizmetlerinin çiftçiyi, çiftçinin ihtiyaçlarını ve tarım işletmelerinin geliştirilmesini doğrudan doğruya hedef alan bir karakteri yoktur. Bu bakımdan Devlet ormanlarının ıslahı, geliştirilmesi ve işletilmesini hedef tutan ormancılık faaliyetlerinin tarım hizmetlerinden ayrı mütalâası, hatta Tarım Bakanlığı dışında bırakılmasında bir sakınca olmadığı kanısındayız.

Yeni Kurulan Köy İşleri Bakanlığının Hizmetleriyle İlgili Görüşler

1963 yılı sonunda kurulmuş bulunan Köy İşleri Bakanlığı bazı resmî dökümanlarda da ifade edildiği gibi "mevcut kamu hizmet alanlarının hemen tümünü kapsadığı intibaını vermektedir." Böyle bir espriyle kurulmuş olan bu teşkilâtın Tarım Bakanlığından da aldığı TOPRAKSU, Ev ekonomisi gibi önemli tarım hizmetleri olmuştur. Böyle bir operasyonun doğurduğu sakıncalara Reorganizasyon Raporunun 43 ve 44. sahifelerindeki TOPRAKSU Teşkilâtının durumuyla ilgili pragraflarında yeteri kadar değinilmiştir. Keza ev ekonomisi hizmetlerinin tarımsal yayım faaliyetlerinden ayrı mütalâa edilemiyeceği ayni raporun tarımsal yayımla ilgili 94-113 sayfalarında genişçe izah olunmuştur.

Ziraî Kredi Konusuyla İlgili Görüşler

Reorganizasyon Raporunun ilgili bölümünde hernekadar "Tarımsal Krediler konusunda Tarım Bakanlığının yalnız politikanın tesbiti yönünden değil ayni zamanda uygulama bakımından da geniş yetkilerinin bulunması gerektiği, T.C. Ziraat Bankasının Tarım Bakanlığına bağlanması üzerinde durulması veya Bakanlık bünyesinde tarımsal kredi hizmetlerinden sorumlu bir malî kurul tesisi yolları üzerinde düşünülmesi" gibi hususlar yer almakta ise de; kanaatimizce üretim girdilerinin sağlanmasında önemli bir unsur olan tarımsal kredi hizmetlerinin geniş bir üretici kitlesini ilgilendirmesi; büyük bir ekonomik değer taşıması ve esas hedefinin çiftçinin donatımı olması itibariyle bu hizmetlerin Bakanlığın yeni teşkilât yapısında Donatım ve Üretim Görevleri Grubu içinde teşkilâtlandırılacak ayrı bir

birim tarafından yürütülmesi ihtiyaç ve gerçeklere daha uygun olacaktır. Ancak böyle bir birimin kuruluşunda gerekli bütün inceleme ve araştırmaların önceden yapılarak kuruluş gayesinin, fonksiyonlarının, organlarının ve teşkilât münasebetlerinin ortaya konmasına zorunluk vardır.

Memleketimizde çiftçilerimizin teşkilâtlanmış organı olan Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin "Zraî Kredi Konusundaki Görüşler" isimli raporunda ve Ziraat Mühendisleri Odasının "Türkiyede Ziraî Kredi ve Problemleri" isimli yayınında T.C. Ziraat Bankasının Tarım Bakalığına bağlanması gereği üzerinde durulmaktadır. Hal böyle iken "MEHTAP" Raporunda Bankanın bağlı bulunacağı Bakanlığın tesbiti siyasî mercilere bırakılmış,Reorganizasyon Raporunda ise ayni nitelikte genel mahiyette birkaç temenni ile yetinilmiştir. Gerçek odur ki bugüne kadarki tatbikatta ziraî kredilerden beklenen fayda sağlanamamıştır. Bunun pekçok sebeplerini saymak ve tartışmak mümkündür. Ancak en belli başlı sebep tekniğin gerektirdiği esaslara göre kredilerin yürütülmemekte olmasıdır. Bu husus ise ziraî kredileri veren kurumun Tarım Bakanlığına bağlanmasiyle sağlanabilir kanısındayız.

Bu konu üzerinde gerek Odamız ve gerekse Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin yaptığı neşriyatı faydalı görmekle beraber önemli bir dava hallini almış bulunan bu problemin bilhassa Ziraat Odaları Birliği tarafından siyasî iktidar (Hükümet, Meclis, Siyasi Partiler) nezdinde israrla takibi uzun sürede de olsa olumlu bir sonuca ulaşılmasını sağlıyabilir.

Tarımsal Eğitime İlişkin Hizmetler Hakkındaki Görüşler

Tarımsal eğitim konusu Reorganizasyon Raporunda genellikle vukufla ele alınmış, dikkatle incelenerek problemleri ortaya konulmuş, hal çareleri de gerçekler ve ihtiyaçlar gözönünde tutularak isabetle gösterilmiştir. Bizim burada üzerinde duracağımız husus tarım sahasındaki eğitim konusunda Devlet Sektörünce idareye personel yetiştirmekten ziyade, genç ve yetişkin çiftçilerin bilgi ve maharetlerinin artırılması problemine öncelik verilmesi gereğidir. Böylelikle eğitim ve yayım hizmetleri arasında kurulması zorunlu bulunan sıkı ilişki için de imkân hazırlanmış olacaktır.

V. REORGANİZASYONUN UYGULANMASINDA ORTAYA ÇIKAN PROBLEMLER VE BUNLARA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Projenin Uygulama Safhası ve Uygulamayı Güçleştiren Olaylar

6/2223 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince Tarım Bakanlığı tarafından ele alınarak yürütülen Reorganizasyon projesinin ilk önemli safhasına giren çalışmalara tebliğimizin buraya kadarki bölümlerinde yer verilmiş ve tarım hizmetleriyle teşkilâtının özellikle yeni düzenine ilişkin teklif ve tavsiyelerin tahlil ve değerlendirilmesi bu bölümler içinde yapılarak görüşlerimizin aksettirilmesine çalışılmıştır. Tebliğlerimizin bu nihaî bölümünde ise, projenin diğer önemli safhası olan reorganizasyonun uygulanması üzerinde durularak ilmî bir araştırma neticesinde meydana getirilen Reorganizasyon Raporundaki teklif ve tavsiyelerin hangi yollardan gidilerek ne ölçüde ve nasıl tatbik sahasına konulabileceği hususları ile ilgili görüş ve temennilerimizin mucip sebepleriyle açıklanmasına çalışılacaktır.

Hernekadar Tarım Bakanlığı Reorganizasyon Projesinde, mevzuatın hazırlanması ve uygulamayı gerektiren çalışmalar ayrı bir kısım içinde mütalâa edilmiş ve keza mevzuat ve uygulama ile ilgili hususlar Reorganizasyon Raporunda ayrı bir bölümde[13] belirtilmiş ise de aradan bir sene geçmiş olmasına rağmen bu konuda Tarım Bakanlığınca yeterli bir teşebbüse geçilmiş değildir. Kaldıki reorganizasyonda öngörülen yeni teşkilât düzeninin uygulanması gereği Başbakanlığa bağlı Devlet Plânlama Teşkilâtı bünyesindeki İdareyi ve İdarî Usulleri Geliştirme Komisyonunca da yerinde görülmüş ve bu husus Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından Tarım Bakanlığının ittilaına sunulmuş bulunmaktadır. Hal böyle iken daha projenin araştırma safhasında başlayıp tevali eden güçlük ve engeller bu teşebbüsün olumsu sonuca ulaşmasını geciktirmede etkili olmuştur. Bu cümleden olarak MEHTAP Raporunda yeri olmadığı halde 3. Koalisyon Hükümeti zamanında Köy İşleri Bakanlığının kurulmuş olması ve Tarım Bakanlığından TOPRAKSU gibi bazı önemli hizmet ve kuruluşların bu Bakanlığa devredilmesi Reorganizasyon Projesinde çalışanların güvenini sarsmış ve görevliler üzerinde bu gibi çalışmaların siyasî otoritelerce fazla ciddiye alınmadığı intibaını uyarmıştır. Bunun tesir ve tezahürleri müteakip devrede de devam etmiş ve teşkilâtın esasından yeni bir düzene kavuşturulmasını öngören raporun değerlendirilmesi, yetkililerce, gerekli kararların alınması ve lüzum görülen ahvalde mevzuat

(13) Bkz. Tarım Hizmet. ve Teşk. Yeniden Düzen. Hk. Rap. Uygulama ile ilgili Esaslar Sh. 233 - 240.

hazırlanması konularında idareciler tarafından göze görünür bir çaba gösterilmemiş ve konu hiçbir zaman Hükümetin ve hatta Bakanlık Makamının tercih ve tasarrufunu gerektiren bir safhaya getirilememiştir. Bu arada Devlet Plânlama Teşkilâtındaki Komisyona paralel olarak Bakanlıkta kurulan İdareyi Geliştirme Komitesinin terekküp tarzı dolayısiyle konunun detaylarına inerek eskper seviyesinde bir uygulama hazırlığı çalışmasına girişilemiyeceğini de hatırlatmak yerinde olur. Nitekim bu komitenin şimdiye kadar yaptığı çalışmaların sonucu, mahiyeti itibariyle şeklî kalmış ve toplantı saatleri sadece usul ve redaksion meselelerinin tartışmasına hasredilmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan reorganizasyon çalışmasının maksat ve esprisine aykırı olarak gayet sakıncalı ve hatta tehlikeli diyebileceğimiz davranışların bahis konusu olduğuna da ilgililerin dikkat nazarını çekmek zorunluluğundayız. Burada önemle belirtmek istediğimiz husus bu kabil teşebbüs ve tasarrufların reorganizasyon adına yapılmış olmasının ve manevi sorumluluğun bu proje görevlilerine mal edilmesinin ortaya çıkardığı sakıncalarıdır. Nitekim Köy İşleri Bakanlığına bağlanmış olan TOPRAKSU Genel Müdürlüğünün bazı müesseseleri ayrılış sırasında Bakanlık bünyesindeki birimlere bağlanmış; keza Bakanlıkta onayla bir "Besleme-Gıda Kontrolü ve Teknolojisi Grup Başkanlığı" kurulmuş ve bu tasarruflar reorganizasyon çalışmalarının sonuçlarına mâledilerek ortaya atılmıştır.

Kanaatimizce bir araştırmanın kül halinde değerlendirilmesi yapılmadan reorganizasyon raporundaki tavsiyelerin bazı güdümlü yoruma tâbi tutularak uygulanmalarda bulunulması hiç uygulama yapılmamasından daha sakıncalı daha tehlikeli ve karışık bir durum yaratacaktır. Ayni espriyle Et ve Balık Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi, Tekel İşletmeleri statülerini konu olarak ele alan çalışmaların mucip sebeplerinin reorganizasyona dayandırılmasının bu projenin tüm olarak uygulama şansına büyük zararlar ika edeceğini söyleyebiliriz. Böyle bir anlayışın karşısında Odamızın meseleye çok daha ciddi bir şekilde eğilerek görüşlerini ilgililere aksettirmesi ve bunlar nezdinde takip etmesinin yerinde olacağı aşikârdır.

Uygulama İle İlgili Başlıca Görüş Ve Temenniler

Bugün bahis konusu reorganizasyon çalışmasının kaliteli ve tatmin edici bir nitelik taşıdığ ıkanaati umumileşmiştr. Her çalışmanın sonunda ortaya çıkan verilerin noksansızlığı hiçbir zaman iddia edilemez. Mühim olan en az noksan ve sakıncalı bir sonuca ulaşmaktır. Bugüne kadark sarfolunan çabanın bizi böyle bir sonuca ulaştırdığını söyliyebiliriz.

İdarede yapılacak reorganizasyonda en önemli şart idarenin kendisinin bu işi bizzatihi benimsemesi ve ciddi tutmasıdır. Yani İdare, reorganizasyonu ancak kendi yapabilir. Bu durum karşısında meslek teşekküllerinin teşebbüs ve takiplerini bu yola yönetmeleri ve resmî sorumluları, uygulamanın ciddiyetle ele alınması konusunda iknaa çalışmaları ve hatta meşru imkânlardan faydalanarak zorlamaları gerekmektedir. Böyle bir yola gidildiği takdirde arzulanan, kısa vadede olmasa dahi, olumlu sonuçların muhakkak alınabileceğini ümit edebiliriz.

Bizim uygulamaya ilişkin olarak yaptığımız müşahedeler sonunda aşağıda değinilecek bazı hususların gözönünde tutulması da faydalı olacaktır:

a) Bugünkü statükonun devamının kabil olmıyacağı kanaati hemen hemen umumî olduğuna göre problemlerin raporda ileri sürülen şekilde veya başka yollardan halli üzerinde farklı görüş sahiplerinden alternatif hal çareleri istenilerek değerlendirilmeli ve böylelikle gerek kararların alınmasında gerekse uygulanmasında karşılaşılacak engellerin asgariye indirilmesi sağlanmalıdır.

b) Bakanlığın normal görev ve faaliyetlerinin aksamaması bakımından tavsiyelerin uygulanması bir program çerçevesinde ve tedrici olarak ele alınmalı, ele alınan konulardan hangilerinin kanun tasarısı hazırlanmasını gerektirdiği tesbit edilmeli, kanun tasarıları temel ve prensip mahiyetindeki hükümleri kapsamalı, detaylara inilmemeli ve Bakanlık için teşkilât ve görevlerle ilgili bir tek kanun tasarısı hazırlanması yoluna gidilmelidir. Bunu sağlamak için de öncelikle reorganizasyon ilkelerini kapsıyan bir Bakanlar Kurulu Kararı çıkartılmalıdır.

c) Ayrıca mevzuatı gerektirmeyen ve üzerinde ittifakla mutabakata varılmış bulunan hizmetlerin yeniden düzenlenmesiyle ilgili teklif ve tavsiyelerin yerine getirilebilmesi için bu kabil hizmetler derhal ele alınmalı ve tamamlayıcı nitelikteki incelemelere başlanmalı ve bu incelemelerle tesbit edilecek detaylı esaslar dahilinde uygulamaya geçilmelidir. Örneğin Tarımsal Araştırmalar konusunun halen ele alındığı gibi.

d) Reorganizasyon Raporunda konuların en ince ayrıntılarına kadar inilememiş olduğuna ve idarenin gelişen ihtiyaçlar ve değişen şartlar karşısında dinamik bir yapıya sahip olması zorunlu bulunduğuna göre; özel incelemeleri gerektiren hususlar üzerinde yeniden gerekli araştırmalar yapılarak buna göre gelişme sağlanmalıdır. Ayrıca uygulama sırasında ortaya çıkacak ihtiyaçlarla çözümlenmesi gereken problemler üzerinde de gerekli araştırmalar yapılmalıdır.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği

No. 6

Çiftçinin Teşkilâtlanması

Hüseyin AYHANGİL

Z. Yük. Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

ÖZET 5

I — KONUNUN MAHİYETİ VE ÖNEMİ 8

A — Çiftçinin teşkilâtlandırılmasından ne anlıyoruz? 8

B — Çiftçi teşkilâtlandırılmasının önemi 14

a) Teknik yönden 15

b) Ekonomik yönden 16

c) Toplum hayatı yönünden 19

II — TÜRKİYE'DEKİ HALİ HAZIR DURUMUN TAHLİLİ 19

A — Genel durumun özeti 19

B — Mevzuat 23

a) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasına dair açık hükümleri taşıyan kanunlar 23

b) Çiftçinin teşkilâtlandırılması anlamında yorumlanacak hükümleri taşıyan kanunlar 26

c) Kamu sektörü tarafından, çiftçi ve köy hayatı ile ilgili işlerin yürütülmesini amir kanunlar 27

C — Çiftçiyi teşkilâtlandırma görevini yüklenen kuruluşlar 28

a) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasından doğrudan doğruya sorumlu olan kamu kuruluşları 28

b) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasından doğrudan doğruya sorumlu olan özel sektör kuruluşları 28

Sayfa

c) Fonksiyonları ve yüklendikleri işler itibariyle çiftçinin teşkilâtlandırılması ile ilgili görülen kamu kuruluşları 28

D — Mevcut çiftçi teşkilâtları ve bugünkü durumu 29

a) Köy idaresi 29

b) Kooperatifler 29

c) Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği 33

d) Çiftçiler Birliği ve Türkiye Çiftçi Federasyonları 34

e) Birlikler, dernekler, şirketler 34

f) Toplum kalkınması faaliyetleri 35

1 — Toplu ve Devletce ele alınan faaliyetler 35

2 — Ferdi gayretlere dayanan faaliyetler 36

III — PROBLEMLER 36

A — Mevzuatın sebep olduğu problemler 36

B — Uygulamanın sebeb olduğu problemler 37

C — Kültür, zihniyet ve alışkanlıklardan doğan problemler 38

D — Politikanın sebep olduğu problemler 37

IV — ÇÖZÜM YOLLARI VE TAVSİYELER 38

V — KAYNAKLAR 41

Ö Z E T

Çiftçinin teşkilâtlandırılması bütün ülkelerin belli başlı ekonomik ve sosyal sorunlarını teşkil etmektedir. Her ekonomik teşebbüste olduğu gibi, tarımsal faaliyetlerde de kâr temin etmek ve yatırımlarda rantabliteyi sağlamak için teşkilâtlanma şarttır. Ekonomik ve toplum hayatı ileri, sanayi memleketi olarak tanınan müreffeh ülkelerde toplum politikası yönünden tarım sektörüne ve bilhassa çiftçinin teşkilâtlandırılmasına büyük önem verilmektedir. Tekniğin bütün icaplarını yerine getirerek ileri bir tarım metodunu uygulayan batı ülkeleri, çiftçinin teşkilâtlandırılması işini de halletiklerinden; toplum yapılarındaki uçurumu ortadan kaldırmış, geliri diğer sektörlerde çalışanlardan pek fazla düşük olmayan, yaşama standardı da şehirdeki ortalama şartlardan geri kalmayan huzurlu, rahat bir çiftçi toplumu yaratmışlardır. Bu ülkelerde şehirli ve köylünün toplumdaki yeri açık olarak ayrı değildir. Köyler de şehirlere nazaran çok geri, yokluk, mahrumiyet ve sefalet yuvası şeklinde ayrı bir ortam teşkil etmez. Bütün bunlar o ülkeler çiftçisinin çok önceden şuurlu, bilgili ve sistemli teşkiâtlanmasının sonucudur. Halâ da gelişen ve değişen hayat şartlarına ayak uydurmak, aradaki mesafeyi kendi aleyhlerine açmamak için bütün güç ve kabiliyetlerini teşkilâtlı olarak kullanmaktadırlar.

Teşkilâtlı çiftçilikte çiftçi sorunlarının bu kadar kesinlik ve hızla çözüm yolu bulmasının sebebi, istismarcıların bir an evvel bertaraf edilerek, çiftçi emeğinin ekonomik kurallara uygun şekilde en fazla değerlendirilmesi, köy ve çiftçi sorunlarının hallinde devlet müdahalesinin çiftçi yararına da olsa belirli bir seviyeyi geçmemesindendir. Buralarda zaruri destekleme ve yardım işleri bile bilgili ve ölçülü yapılmaktadır.

Hal böyle olunca, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde çiftçinin teşkilâtlandırılması az zamanda çok iş yapmayı mümkün kılan hayati bir önem taşır. Onun için çiftçiyi, hızlı bir tempo ile kalkındıracak çok yönlü çiftçi teşkilâtlarına bir an önce kavuşturmak zorundayız. Bu suretle memleket kaynakları daha iyi kullanılacak, çiftçi her şeyi devletten beklemekten vazgeçecek, halk ve devlet güç ve imkânları birleştirilecek, köyler yaşana-

bilecek ortamlar haline getirilcek, çiftçinin emeği korunacak ve toplum yapımızdaki sosyal denge gerçekleşecektir.

Bu hususlar göstermektedir ki, bizim için çiftçinin teşkilâtlandırılması, tarım tekniğinin geliştirilmesi ve köye her türlü teknik yardımın götürülmesi; çiftçinin ekonomik gücünün ve millî ekonomiye faydasının artırılması, toplum hayatımızdaki acı ayrıntıları yok etmek, bakımından çok büyük önem taşır.

Türkiyenin bu günkü durumuna tarafsız olarak bir göz atarsak manzaranın yürekler acısı oduğunu görürüz. Toplumumuzun % 70'inden fazlası geçimini tarımdan sağlayan yoksul, perişan bir kütledir. Millî ekonomimizin temeli olduğunu kabul ettiğimiz tarımımızda dünyada en geri durumdadır. Ürünlerimizin verimi düşük, tabiatın bahşettiği imkânlarla mahsullerimizin nefaseti yüksek, fakat pazar kalitesi düşüktür. Tarım kaynaklarımızın hepsi kullanılmamakta, potansiyel varlığımız harekete geçirilememekte, buna rağmen kaynağı tarım kesimi olan gittikçe artan bir açık ve gizli işsizlikle karşı karşıya bulunmaktayız. İşte bunların hepsi şuurlu, bilgili ve süratli bir teşkilâtlanma ile halledilecek sorunlarımızdır.

Memleketimizde çiftçinin teşkilâtlandırılması lüzumu çok eskiden duyulmuş, Cumhuriyetin ilânından sonra da bu husus üzerinde önemle durulmuş, bu maksatla kanunlar çıkarılmış ve sorunlu kuruluşlar meydana getirilmiş; fakat bütün çabalara rağmen gelişen, değişen teknik ve ekonomik şartlara ayak uyduran çiftçi teşkilâtları meydana getirilemediği için yeni kanun ve kuruluşlarla aksayan tarafların giderilmesine çalışılmıştır. Halbuki gelişmeyi engelleyen gerçek sebep, çiftçinin cahilliği, bu cahilliğin istismar edilmesi ve teşkilâtçının köye nüfuz edemeyişi, çiftçi ile kaynaşamayışı idi. Bu gün bu hakikatı biliyoruz, köylerimizde okur yazar nisbeti artmakta ve çiftçi uyanmaktadır. Yani kendi düşünür, kendi hareket eder hale gelmektedir. İşte bu anda bizim asıl görevimiz, bu düşünme ve hareket kabiliyetini arttırıcı çiftçinin kendi öz malı olan, kendinin kurup, kendinin yöneticeği çiftçi teşkilâtlarının kurulmasını gerçekleştirmek için onun yolunu aydınlatacak ilk ışığı tutmaktır. Artık eskimiş, kalplaşmış, çiftçiyi küçük görme zihniyetini bırakıp, cahil de olsa onun her güçlüğü yenecek kadar zeki ve sezgi sahibi olduğunu kabul edelim. Biz ona güvenirsek o bize inanır, bu güven ve inanç Türkiyede çok kurtuluş savaşları kazanmaya yeter.

Evet bu gün Türkiye, gerçek bir kurtuluş hasretinin acılarını çekmek-

tedir. Türkiyenin ekonomik kurtuluşu olan bu zafer günleri yakındır. Muhtaç olduğumuz şey sağ duyulu, fedakâr, memleket ve millet sever Türk aydınının köye bir hamlesidir. Bu hamleden, köye hareket getirmekten, onu kendi düşünür, kendi yürür ve halinden şikâyet eder seviyeye çıkarmaktan korkmayalım.

Çiftçi, aydın ve devletin el ele, omuz omuza, kafa kafaya ördüğü, kapısı bağımsız Türk ekonomisinden açılan memleket kalesini, hiç bir kuvvet yıkmaya muktedir olamayacaktır.

Basiretli Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetlerine, çiftçiyi teşkilâtlandırma politikasını, bu yolda tesbit ve bütün gücü ile yürütme görevi düşer.

Bu suretle Devlet imkânları ile aşılamaz gibi görülen çetin yollar bir hamlede aşılacak ve varılması imkânsız zannedilen hedefler bir anda karşımıza çıkacaktır.

Uygulayıcılara son söz olarak parolamız; Türk aydınının köye oturtulması, işaretimiz; kolu paçayı sıvamaktır.

Zira Türkiyenin, ekonomik ve sosyal sorunları karşısında kaybedecek zamanı yoktur.

Hüseyin Ayhangil

Bu tebliğ, Kongre münasebetiyle Hüseyin Ayhangil'e hazırlattırılmıştır.

ÇİFTÇİNİN TEŞKİLÂTLANMASI

I — KONUNUN MAHİYETİ VE ÖNEMİ

A — Çiftçinin teşkilâtlandırılmasından ne anlıyoruz?

Çiftçinin teşkilâtlandırılması konusu üzerinde görüşürken her şeyden önce, neyi kasdettiğimizi açıklıkla ortaya koymamız icabetmektedir. Bunun için konumuzun ana unsurunu teşkil eden çiftçiyi, onun çevre şartlarını, ekonomik ve toplumsal yapımızdaki yerini tanıyalım.

6964 sayılı, Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanununun 4 ncü maddesine göre: "Arazide ekim dikim, bakım ve yetiştirme yollariyle nebat, hayvan veya hayvan mahsulleri istihsalinde bulunmaya veya bu mahsullerin yetiştiricileri tarafından işlenip değerlendirilmesine çiftçilik ve bu işleri devamlı olarak yapanlara çiftçi denir." Bu tarif aynen 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundan alınmıştır. Bundan başka birde 3202 sayılı Ziraat Bankası Kanununun 3 üncü maddesinde küçük çiftçinin tarifini buluyoruz. Buna göre: "Kendisinin ve ailesinin geçimini temin maksadiyle ve Ziraatı esas meslek edinerek sevk ve idaresi ile tatbikattaki bütün işleri aile reisi ve aile efradiyle temin ve ifa olunan vüs'at ve ehemmiyette bir zirai işletmeyi bu esaslar dahilinde işletene küçük çiftçi denir."

Halk arasında genellikle köylüye çiftçi denir; fakat, her köylü çiftçi olmadığı gibi, her çiftçi de köylü değildir. Sosyolojide; zati ihtiyaçlarından fazla olarak üretimini pazarda satan kimseye çiftçi, zati ihtiyacı için ekip biçen kimseye de köylü denir.

Bu tariflerden faaliyet sahası tarım ve toprak olarak beliren çiftçinin, yaşama çevresi olarakta çoğunlukla köy ortamına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Yani, tarımsal nüfusu temsil eden çiftçiler genellikle köy toplumunu meydana getirir. Bu itibarla çiftçi, tarımdan ve köyden ayrı olarak düşünülemez. Tipik çiftçi toplumu toprağa bağlılığı ve işlerinin sürekliliği bakımından şehir toplumundan ayrılır, belirli bir köy toplumunu ve köy hayatını meydana getirir. Tüzel kişiliğe sahip en küçük bir idari kademe olan köy, 442 sayılı köy kanununun 2 nci maddesinde: "Cami, okul, otlak, yaylak, bataklık gibi orta malları bulunan ve toplu veya

dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlalariyle birlikte bir köy teşkil eder". şeklinde tarif edilir. Köyler, bu tarife uygun, nüfusu 2 binden aşağı olan toplu yaşama yerleridir. Memleketimizde köy, toplumun ve ekonomik yapının temel unsurudur. Toplumsal ve ekonomik gelişmemizin başlangıç noktasını köyler teşkil edebilir. Köy ihmal edildikçe ve zamanımızın gerektirdiği seviyeye çıkarılmadıkça Türkiyede kalkınmadan bahsedilemez. Türkiyede belirli bir köylü toplumu ve köy hayatı vardır dedik. Toplumdaki bu ayrıntıyı gidermek top yekûn kalkınmanın ana hedeflerinden biri olmalıdır.

Durumu daha açık görebilmek için mevcut kayıtlara bir göz atalım:

1960 sayımına göre nüfusumuz 27,830.000 olup bunun 19,845,000 i köylerde yaşamaktadır. % 3 gibi süratli bir artış oranına sahip olan memleketimiz nüfusunun bu gün 30 milyonu geçtiği bilinmektedir. Nüfusumuzun (değişik kaynaklara göre) %76 - %77.4'ü geçimini tarımdan sağlamakta ve bunun %71,3'ü köylerde oturup çiftçilik yapmaktadır. Türkiyede mevcut köy ve muhtarlık sayısı 40.000'in üstündedir. Bu alana yayılan tarım işletmeleri sayısı ise 3 milyon civarındadır. Bu gün bu işletmelerin çoğu kendini geçindirmekten acizdir. Az bir farkla kabul edebileceğimiz 1952 tarım anketine göre tarım işletmelerimizin büyüklüğüne göre dağılışı şöyledir:

1. 700 dekardan küçük işletme sayısı 2.506.000
2. 700 dekardan büyük işletme sayısı 21.000 dir. Bununda,
3. 1000 dekardan büyük olanı 3.396
4. 5000 dekardan büyük olanı bazı kaynaklara göre 235 bazılarına göre ise 332 dir. Yaklaşık olarak 300 civarında kabul edebiliriz.

Bu dört gruptan, bir ve ikinci kategoride toplanan küçük ve orta sınıf işletmelere mensup aileler genellikle işletmelerinin yer aldığı köylerde yerleşir ve devamlı olarak bu köylerde yaşarlar. 1000-5000 dekarlık işletmeye sahip çiftçiler içinde de köyde oturanlar bulunmakla beraber, çoğunlukla İl ve İlçe merkezleri gibi şehirlerde yaşar, çiftçilik yanında diğer işlerle de meşgul olurlar. 5000 dekardan büyük işletmelere sahip çiftçilerin çoğu şehire yerleşmiş bulunmaktadırlar. Bunların yanında entansif tarım alanlarında şehirdeki, ticari ve sanayi faaliyetlerden sağladıkları tasarruflarını araziye yatırmak suretile değerlendirilen meslek erbapları da köyde yaşamadan tarımsal faaliyetlerle ilişkisi olanlar grubunu teşkil etmektedir. Bu son gruptan olanların işletmelerini, ücretli tarım iş-

çileri, kiracı ve ortakçılar yolu ile işletmesine mukabil, 1000-5000 dekar ve 5000 dekardan büyük işletmeye sahip olanlar, işlerini devamlı olarak yürütecek ücretli ve aynî olarak emeğini karşıladığı kadroları tutarlar. Zaruri hallerde bunlarda da kısmen veya tamamen kiracılık ve ortakcılık bilhassa, işletme kapasitelerinin üzerindeki ve birbirinden uzak dağınık parçalardan müteşekkil arazinin değerlendirilmesi için baş vurulan işletme usulüdür. Bir ve ikinci grubu teşkil eden 700 dekardan az ve 700-1000 dekar arasında arazisi olan küçük ve orta işletmelere sahip aileler genellikle köylerde yerleşmiş olup işletmelerini bizzat aile işletmesi şeklinde idare etmektedirler. Bunlar içinde ortakçılık ve kiracılığa başvuranlar azdır ve mecburi hallere inhisar etmektedir.

Bu durum açık olarak göstermektedirki tarımsal faaliyetler ne vüs'atda ve işletme tipinde olursa olsun köylü ile sıkı sıkıya ilgilidir. Bu bakımdan tarımsal faaliyetlerin yürütücüsü olan çiftçinin teşkilâtlandırılması, köy sınırları dışında düşünülemez. Köy bir meslek toplumu sayılabilir, memleketimizde bu toplumun karakteri çiftçilik yönünde şekillenmiştir. Bu bakımdan çiftçiyi ve köyü birbirinden ayrı düşünmeye imkân yoktur. Bunlardan biri üzerinde yapılacak işlem mutlaka öbürünü de etkileyecektir. Bu hususun bizim ekonomik ve toplumsal yapımız bakımından önemi büyüktür.

Tarımsal faaliyetlerin büyük işletmelerde, sanayi şeklinde yürütüldüğü Batı ülkelerinde, bu işletmelerin sahipleri ile gelirini başka sektörlerden kazananlar (ticaret ve sanayi gibi) arasında büyük farklar görülmektedir. Küçük aile işletmelerine dayanan tarımsal faaliyetlerin hakim olduğu ülkelerde ise durum faklıdır. Buralarda geçimini tarımdan sağlayanlarla diğerleri arasındaki sosyal ayrışım açık olarak görülür. Zirai nüfusun meydana getirdiği köy toplumunda ayrıntılı bir iş bölümü yoktur. İşletmenin bütün fertleri tarımsal üretimin her çeşidine katılır. Bu küçük aile işletmelerinde yaşama şartları çok düşüktür. Memleketimizde çoğunluğu teşkil eden bu seviyedeki çiftçinin güvenliğini sarsan faktörler, anormal hava şartları, hastalıklar, mahsulün değerlendirilmemesi ,toprağın yetersizliği ve onunda alacaklıları tarafından elinden alınması korkusudur. Toprak reformunun gerçekleştirilmesi ve tarım kredilerinin yeterli ve etken hale getirilmesi bu yönden ayrı bir önem taşır. Çiftçinin dış ilgileri yazıf olduğundan işleri monotondur. Bu hal çoğunlukla çiftçilerden meydana gelen köy toplumunun gelişmesini frenlemektedir. Bu sebepten devlet konuyu önemle ele almıştır. Yapılan etüdlere göre bu gün Türkiyede 30 kadar daire ve bunlara bağlı 70.000 den fazla eleman köy ve

çiftçilerle ilgili işlerde çalışmaktadır. Bu daireler ve görevliler arasında sıkı bir işbirliği olmadığı için hizmetler yeteri kadar hızlı yürütülmemekte ve etken olmamakta hatta bazan olumsuz sonuçlar alınmakta, çok kere de ihmal edilmiş bir şekil almaktadır. Bazı işlerde köylünün fikrini almaya lüzum görülmediğinden direnme ile karşılaşılmaktadır. Halbuki 40.000 köyün kalkınması ve çiftçi sorunlarının halli için devletle köyün el ele tutması şarttır. Bu lüzum anlaşıldığından son zamanlarda bu işbirliğini kolaylaştırıcı, çiftçiyi teşkilatlandırıcı faaliyetlere başta kooperatifçilik olmak üzere önem verilmekte ve konu günün sorunları haline getirilmiş bulunmaktadır. Bu gün çiftçilerin de teşkilâtlanma ihtiyacını duyduğu, menfaatlerini bu yolda gördükleri izlenmektedir. Buna rağmen geçmiş senelerin fena tecrübelerini geçiren yerlerde çiftçi kollektif dayanışma duygusunu kaybetmiştir. Ferdiyetçi tutuma sürüklenen bu çiftçiler toplu faaliyetlere itimat edememektedirler. Bu yüzden teşkilâtlanmamakta, intizamsız ve geri bir yaşayışa mahkûm olmaktadırlar. Çiftçiyi teşkilâtlanmaktan ürküten bir hususta, teşkilâtlanma hareketlerinde idareyi geniş toprak sahipleri ve sermayedarların yani gerçek köyde yaşamayanların ele almasıdır. Bu suretle idarenin kendi menfaatlerinden uzaklaştığını görmek çiftçiyi içine dönük, kapalı ve şüpheci bir hale getirmektedir. Diğer yandan civardaki şehirlerin gelişmesini izleyen çiftçi, aradaki mesafeyi gideremediği için şehirlere karşı bir aşağılık kompleksine kapılmaktadır. Bu hal sosyal dengesizliğin açık bir ifadesi olup toplumu tehdit eden başlıca problemlerimizden biridir. Tarımdan geçimini sağlayan nüfusumuzun çok fazla olmasının sebep olduğu gizli ve açık işsizlik sebebiyle köydeki çetin şartları yenemeyen çiftçinin ilâve gelir için zaman zaman şehirdeki iş sahalarına akması ve geri dönmesi tehlikeli bir nüfus hareketi olmamakla beraber tanzim edici ve programlayıcı bazı tedbirlere ihtiyaç göstermektedir. Tehlikeli olan husus anormal şehirleşme hareketleridir. Şehirdeki süratli ekonomik gelişme, kolay ve rahat yaşayış, köylülerin şehirlere akımına sebep olmaktadır. Bu hal şehirlerde anormal yerleşmelere ve işsizliğe sebep olmaktadır. Buna mani olmak için köydeki hayat şartları düzeltilmeli, konfor arttırılmalı, mesken, sağlık hizmeti, okullar geliştirilmeli, gelir ve hayat seviyesi şehirlerdeki vasat işçiye denk duruma getirilmeldir. Bu da köylerde çiftçilikten gayri iş sahalarının açılması ve geliştirilmesini icabettirir. Memleketimizin sosyal bünyesi belirli bir çiftçi sınıfının mevcudiyetini göstermektedir. Diğer geri kalmış toplumlarda olduğu gibi bizde

de köy hayatında uzun seneler meslek ayrımı görülmemiştir. Toplumlarda gelişme nisbetinde meslek sınıfları teşekkül etmektedir. Türkiyede son senelerde yavaşta olsa köyde sınıflar belirmeye başlamıştır. Bunlar küçük el sanatları ve esnafların belirmesi şeklinde görülmektedir. Teşkilâtlanma ihtiyacını kamçılayıcı, çiftçinin kudretini arttırıcı ve iktisadi gelişmeyi teşvik edici bu hareketlerin düzenlenmesi şarttır. Köyde geliştirilecek iş sahaları şehire göçleri büyük ölçüde durdurabilecektir. Meslek gruplarının teşekkülü, ihtiyaçların ve hayattan isteklerin artması, bir yandan meslek savunma teşkilâtlarının (sendika ve birlikler gibi) bir yandan da kollektif iktisadî faaliyet teşkilâtları olan kooperatifcilik, şirket vesair ortaklıkların gelişmesini zorlayacaktır. Bu teşkilâtlanmada önceleri köyün ileri gelenleri idareyi ellerine alsalar da zamanla yönetim gerçek çiftçinin eline geçecektir. Çiftçinin daha iyi ve ileri hayata kavuşmak için teşkilâtlanması şarttır. Bu suretle çiftçinin tarım tekniği geliştirilecek, ev standardı yüksek bir seviyeye ulaştırılarak, köy toplum hayatı rahat ve medenî seviyeye getirilecek, kaynakların ve emeğin en iyi şekilde kullanılması sağlanacak, tarım hizmetlerinin ve köy hayatının geliştirilmesi için yapılan yardımların etkenliği arttırılacaktır.

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan beri, köylerde ağırlık noktası tarım faaliyetleri üzerinde toplanan, ekonomik ve sosyal gelişmeleri gerçekleştirecek çabalar gösterilmektedir. Bu gün başlangıca kıyasla değeri inkâr edilemeyecek işler yapılmıştır. Fakat köylerimizin ve çiftçi topluluğumuzun yaşayışının çağdaş uygarlık seviyesinin çok gerilerinde oluşu daha yapılması icabeden pek çok işlerin olduğunu ve bilhassa temponun çok daha fazla hızlandırılması gerektiğini gösterir. Ancak bu suretle çiftçimizi ileri memleketlerin çiftçileri seviyesine getirebiliriz.

Bu gün sanayici ve gelişmiş memleketler olarak tanınan ileri birçok Avrupa Devletleri, tarım hizmetleri ve çiftçinin teşkilâtlandırılmasına büyük önem vermektedirler. Bu yönden ileri bir tarım tekniğine, kuvvetli ve yaygın çiftçi teşkilâtlarına sahiptirler.

İngilterede; başlıca yerli üretim maddelerinin üretim, kredi ve pazarlama meseleleri tamamen üretici teşkilâtları olan Board'lar tarafından ele alınmakta ve yürütülmektedir.

Hollanda'da; Çiftçinin % 80 inden fazlası teşkilâtlandırılmıştır. Bu teşkilâtlar çiftçinin sosyal ve teknik meseleleri ile uğraşırlar, çiftçiyi değişik konularda kooperatifleşmeye teşvik eder, kooperatifleşmeyi des-

tekler, kooperatiflerin başarıyla yürütülmesi için sistemli yardım eder. Bu kooperatifler başlıca kredi, donatım, değerlendirme ve pazarlama konularında dikkati çekecek kadar gelişmiştir. Hollanda'da kredi kooperatifleri aynı zamanda mevduat kabul ederek tasarruf bankaları şeklinde çalışmaktadır. Halen 1500 ün üstünde çiftçi kredi kooperatif ve tasarruf bankası vardır. Donatım ve ziraat sanatları kooperatifleri de çok yaygındır. Fakat tarım satış yani pazarlama kooperatifleri fevkalâde başarılı, teşkilâtlı ve yaygındır. Bu kooperatifler pazar sistemine ve fiat mekanizmasına hakimdir ve % 100 çiftçinin menfaatini korumaktadırlar. Bu kooperatifler sayesinde çiftçi huzur ve emniyet içindedir. Satış kooperatiflerinin muazzam yatırımlarla kurulmuş büyük tesisleri vardır. Bunların adedi Hollanda gibi küçük bir ülkede 180 i geçmektedir. Hollandalılar bu kooperatiflerdeki "Auction" satış sistemi ile sürat ve emniyet yönünden dünyaya örnek olmuşlardır. Hollanda çiftçi teşkilâtlarının en başarılı tatbikatlarından biri de pazarlama kooperatiflerinin uyguladığı fiat politikasıdır. Bu sistem sayesinde Hollanda çiftçisi emeğinin hakkını aldığından emindir. İlginç olan tarafı, bütün tedbirlerin, kredi ve yardımlar dahil devlete yük olmadan çiftçilerin kendi imkânları ile halledilmesidir. Bütün çiftçi organizasyonlarında yürütücü kadro çiftçilerden teşekkül etmekte, toplantılara devlet temsilcisi müşahit ve müşavir olarak katılmaktadır.

Batı Almanyada; ziraî kooperatifler köy ekonomisinde çok önemli bir yer işgal eder. Meşhur Raiffeisen kooperatifleri dünya kooperatifçiliğine örnek olmuştur. Bu gün Almanyada köy ve çiftçiye hizmet eden 18 ayrı konuda çalışan kooperatif vardır. Bunlardan meyve ve sebze pazarlama kooperatifleri, Hollandanın Auction sistemi tatbik etmektedir. Almanyada kooperatiflerden başka en kuvvetli tarım teşkilâtı kanun teminatı altında olan Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Federasyonudur.

Fransa, İtalya ve İspanyada da çiftçinin çok güzel teşkilâtlandırıldığı ve kooperatifleştirildiği, diğer Avrupa ülkelerinde de bir hayli gelişme olduğu bilinmektedir.

İsrail, keza kısa zamanda mükemmel bir teşkilâtlanma ile çok ileri tarım uygulamasına başlamıştır. İsrail çiftçisi bu mükemmel teşkilâtlanması ve kuvvetli kollektif çalışma alışkanlığı sayesinde Avrupa standardında bir hayat seviyesine kavuşmak üzeredir.

Buraya kadar çiftçinin teşkilâtlandırılmasından neler anlaşıldığı, teşkilâtlandırmanın çiftçiye ve memlekete neler getirebileceği dışardan misaller vererek izah edilmeye çalışılmıştır.

Bu gün memleketimizde çiftçinin teşkilâtlandırılması denince ilk akla gelen husus kooperatifleşmedir. Kooperatifçilik çiftçiyi teşkilâtlandırmanın bir yönünü teşkil etmektedir. Konu daha geniş anlamda, birbirini tamamlayan çok yönlü bir teşkilâtlanma şeklinde düşünülmelidir.

Özet olarak diyebiliriz ki, çiftçiyi teşkilâtlandırma; çiftçinin ekonomik ve sosyal sorunlarının daha süratli, kolay ve sürekli olarak çözümlenmesi, çiftçiye ve köy hayatına zamanımız uygarlığına yakışır imkânların bağışlanması, bu suretle sosyal dengenin kurulmasına yarayacak düzenin yerleştirilmesinde ve işletilmesinde çiftçilerin fikren, bedenen ve maddeten iştirâklerinin temini ve bu yoldaki sorumluluk ve yetkilerinin, Devlet organı ile bağdaştırılmasını zorunlu görmekten doğan bir ihtiyaçtır.

B — Çiftçinin teşkilâtlandırılmasının önemi

Çiftçilik, üretim ve değerlendirme fonksiyonlarını içine alan ve her gün biraz daha etkenliği artan ilmî ve teknik müdahalelere rağmen beşer kudretinin tam manasiyle haki molamadığı çeşitli tabiat faktörlerine tabi ekonomik ve ticarî bir faaliyettir. Kâr gayesi güden her ekonomik teşebbüs ve ticarî faaliyette olduğu gibi çiftçiler içinde teşkilâtlanma, başarının ilk şartıdır.

Teşkilâtlanmanın lüzumu diğer sektörlerde daha erken duyulmuş, uygulanmış ve faydaları idrak edilmiştir. Kendi kapalı alemlerine terk edilen çiftçiler arasında teşkilâtlanma ihtiyacı dış alemle temaslarının artışı oranında gelişmektedir. Bizde bu ihtiyacın duyuluşu henüz uyanış halindedir. Bunun içinde bu uyanış safhasını geçiren diğer toplumlarda olduğu gibi bizde de şu anda bir yanda, teşkilâtlanmaya muhtaç geçimini güçlükle sağlayan ve istismar edilen, bunu hisseden fakat kurtuluş yolunu bilmeyen küçük çiftçi; bir yanda; bu uyanışı önlemeye çalışan, teşkilâtlanmayı çelmeleyen istismarlarına devam için çeşitli yollara tevessül edenler, bir yanda da bilgili, görgülü, dünya ülkelerindeki teknik ve ekonomik gelişmeyi izleyen, geri kalmış Türkiyenin ızdırabını ani bir silkiniş ve süratli kalkınma ile dindirmeye uğraşan aydın idareciler olmak üzere üç kutup görülmektedir. Bu üç kutuptan, faaliyetlerini başı boşluk, dağınıklık ve cehalet ortamında arttıran çıkarcıların daima bulunması gerçeği, teşkilâtlanmaya muhtaç olanları ve teşkilâtlandırmayı toplumumuzun temel sorunu olarak duyanları kamçılayacaktır. Bu kamçılama ile birbirine sarıldığı zaman bu günün fakir çiftçisi memleketin gerçek efendisi olarak sağlam ve emin adımlarla ileri gidecektir.

Çiftçinin teşkilâtlanması aradaki mesafeyi kapatmak için bizde ayrı bir önem taşır. Bu önemi çiftçi toplumu ve köy hayatının, teknik, ekonomik ve yaşayış tarzından doğan ihtiyaçları yönünden şöylece özetleyebiliriz.

a) Çiftçinin teşkilâtlanmasının teknik önemi

Çiftçinin ve onun yaşayıp çalıştığı köyün teknik ihtiyaçları, tarımsal faaliyetlere ilişkin olanlar ve köy bayındırlığını etkileyenler olarak, iki ana grupta toplamak mümkündür.

Tarımsal faaliyetlere ilişkin teknik bilgiler çiftçi için hayati öneme sahiptir. Çiftçi bu suretle üretimini devam ettirecek, artıracak, islâh edecek, maliyetini düşürecek, kaynaklarını en iyi şekilde kullanacak ve koruyacaktır. Bu maksatla çiftçinin muhtaç olduğu bilgiler, tarım ilmi ve tekniğinin konularıdır. Bu üç yoldan çiftçinin faydasına sunulur:

1 — Çiftçiye öğretip bizzat uygulamasını sağlamak.

2 — Devlet hizmeti olarak çiftçiye ve köye ulaştırmak.

3 — Teknik bilginin köye götürülmesi ve çiftçinin iş gücü ve maddi iştirâkiyle uygulamanın sağlanması.

Bu gün Türk çiftçisi çoğunlukla çiftçiliğini ilkel ve geleneksel usullerle yapar. Yani teknik bilgiden yoksundur. Onun için tarım ürünlerimizde dekara verim ve çiftçi nüfusunda aile başına yıllık gelir bakımından dünya ülkelerinde en son sırada yer almaktayız.

Öbür taraftan, kamu sektörüne düşen tarım hizmetlerinin, yeter derecede çiftçiye ulaştırılmaması tabii kaynaklarımızın ve potansiyel varlığımızın israfına sebep olmaktadır. Türkiyede mevcut 40.000 köy ve 3 milyon tarım işletmesinin çok çeşitli ekolojik niteliklere sahip olması ve geniş bir alana yayılması, tarımsal kamu hizmetlerinin yeterli derecede dağıtım ve ulaşımına engel olmaktadır. Bu yetersizliğin en belirli sebebi teşkilâtsızlıktır. Teşkilâtlanma kuvvet ve imkânların bir araya toplanarak, tarım tekniğinin daha etken ve sürekli olarak çiftçiye akmasını sağlayacaktır. Bu suretle çiftçi tekniğe ve ekonomik esaslara uygun çalışma kabiliyetini kazanarak gelişme için iktisadi güce sahip olacaktır.

Çiftçilerin meydana getirdiği köy toplumunun ihtiyaç duyduğu diğer teknik işler; yol, su, elektrik, konut, ulaşım gibi köy bayındırlık işleridir. Bunlar bu gün tamamen devlet hizmetleri olarak beklenmektedir.

Devlet imkân ve kaynaklarının kısırlığı buna mukabil hizmet alanının yaygınlığı bu konuda dinamik bir gelişme sağlamaya engeldir.

Son zamanlarda mevzi iolarak takdirle karşılanan sonuçlar elde edilen toplum kalkınması faaliyetleri, daha şuurlu ve sistemli şekilde ele alınır, çiftçinin teşkilâtlandırılması tarım hizmetleri yanında köy bayındırlığı yönünden de etken kılınırsa, devlet ve halk gücü birleştirilerek teknik imkân ve bilgilerin daha iyi değerlendirilmesi ve köy kalkınmasında süratli bir gelişmenin sağlanması mümkün olacaktır.

Yani köyün ve çiftçinin kalkınması, bu suretle özlediğimiz ileri ve müreffeh Türkiyeyi yaratmak için,

Köye ve çiftçiye götüreceğimiz her türlü teknik bilgi ve yardımın, süratli, sürekli ve etken olması için,

Plânlı ve programlı olarak uygulanması ve kesin sonuç alınana kadar devam ettirilmesi için,

Gayretleri keyfilikten, geçici ve sathi teşebbüsler olmaktan kurtarıp, azami faydayı sağlayacak şekilde ele almak için çiftçinin teşkilâtlanması zaruridir. İnancımız şu ki, bilgili ve etken çiftçi teşkilâtları kamu sektörü hizmetlerini de daha faydalı olmaya zorlayacak ve bunu sağlayacaktır.

b) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasının ekonomik yönden önemi

Çiftçinin teşkilâtlandırılmasının ekonomik yönden önemini iki esas noktadan mütalâa edebiliriz.

1) Çiftçinin doğrudan doğruya kendisini ve işletmesini ilgilendiren hususlar yönünden.

2) Memleket ekonomisine etkisi yönünden.

Birinci grupta şu hususlar hatıra gelebilir:

Bu gün Türkiye geçimini tarımdan sağlayan, nüfus başına yıllık geliri en düşük olan ve üretimde birim arazi ve hayvan başına en düşük verimi olan ülkeler arasındadır. Bu sebepten ilk hatıra gelen husus, üretimi saha genişleterek değil, birim arazi ve hayvan başına verimi yükselterek arttırmak, üretim maliyetini düşürmek, düşük maliyet ve bol ürün olarak çiftçi nüfusu başına gayri safi hasılayı arttırmak için, lüzumlu teknik ve ekonomik tedbirlerin alınması olabilir. Bu tedbirler sonuçları birbirine bağlı bir silsile teşkil eder. Şöyleki; Devlet ekonomik ve toplumsal yapı-

mızın ağırlık noktasını teşkil eden tarım sektörünün gelişmesi için çiftçiye her yönden yardım etmeyi zorunlu görmektedir. Bu görüşle tarımsal topluluklara hizmet götürmekten sorunlu çeşitli kamu kuruluşları, çiftçinin bilgisini arttırmak, üretim tekniğini geliştirmek, ortaklaşa çalışma alışkanlığını yerleştirmek, kaynakları harekete geçirmek gibi yollardan onun kazancını ve refahını arttırmak için gayretler sarf etmektedir. Fakat, çalışmalar dağınık ve irtibatsızdır. Bu yüzden yapılan tekerrürler emek, zaman ve imkânların ziyanına sebep olmaktadır. Bunun zararını büyük ölçüde çeken çiftçidir. Çünkü, bu yoldan onun refahının sağlanması ve kalkındırılması şöyle dursun temel ihtiyaçları bile karşılanamamaktadır. Hatırda tutulması icabederki, tarımsal ürünlerde verimin düşüklüğü ve çiftçi nüfusun gelir azlığı; teknik bilginin zayıflığı, gübreleme, sulama, mücadele v.s. gibi teknik hizmetlerin yetersizliğinden ileri gelen sebeplerden başka, büyük ölçüde tarım kesimindeki nüfus fazlalığı, işletmelerin çok dağınık ve parçalı oluşu, mülkiyet sisteminin sakatlığı ve bilhassa çiftçinin bu sorunları da ele alınacak şekilde teşkilâtlanmamış olmasından ileri gelmektedir. Çiftçiler bu yoldan teşkilâtlandırılıp kaliteli ve bol ürün almaları sağlanırsa mesele halledilmiş olacak mıdır? Hayır bu tedbirlere paralel olarak, üzerinde durulması gereken hususlardan biri de, çiftçinin ürünlerini pazarlama ve değerlendirme işlerini onarmak suretiyle daha fazla kazanmasına yol açmaktır.

1964 programının 331 nci sayfasında "1962 ve 1963 de iki yıl üst üste çok iyi ürün elde edilmiş ve köylünün ürününü değeri ile satabilmiş olması çiftçinin kendi yatırımlarını arttırmalarına imkân hazırlamıştır." denilmektedir.

Bu ifade açık olarak göstermektedir ki, ürünün arttırılması ve değer fiyatla satılması, tarım tekniğini geliştirmek maksadiyle yatırımları mümkün kılacak yegâne yoldur. Burada üretimin pazarlanması ve değerlendirilmesi nihai faydayı sağlayıcı ve üretim fonksiyonunu tamamlayıcı bir iş olarak ortaya çıkıyor. Bir yandan teknik işlemlerdeki yetersizlik üretimi kısıtlamak suretiyle doğrudan doğruya çiftçinin ekonomik durumunu olumsuz yönden etkilerken; bir yandan da pazarlamanın düzensizliği, fiyat politikasındaki keyfilik, tüketicinin ödediği fiyat ile, üreticinin eline geçen fiyat arasındaki büyük farkın aracılar arasında paylaşılması üretcinin ekonomik yönden dolaylı olarak büyük zararına sebep olmaktadır. Bu bakımdan pazarlama ve değerlendirme meseleleri çeşitli yönleriyle çiftçinin teşkilâtlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Çiftçilerin yöneteceği geniş kapsamlı bir pazarlama teşkilâtı kurulmadıkça üretim - talep dengesini kurmaya, fiyat politikasına hakim olmaya, ürünlerin değer fiyatla satışını ve değerlendirilmesini sağlamaya imkân yoktur.

Bu gün ham maddesini tarım ürünleri teşkil eden sanayiin ve ziraat sanatları endüstrisinin, tarım ürünleri üretimini teşvik, fiyat istikrarını sağlama ve ürünlerin değerlendirlmesine hizmeti büyük önem taşımaktadır. Bizde bu yatırımların büyük sermaye sahipleri tarafından yapılması, çiftçinin tam olarak faydalanmasına meydan vermediği gibi, onun istismarına da sebep olmaktadır. Onun için bu gibi sanayi tesislerin çiftçinin iştirâkiyle kurulmasını, çiftçinin yöneteceği pazarlama ve değerlendirme teşkilâtları önemle ele alınmalıdır.

Üzerinde duracağımız önemli bir husus da kredi meselesidir. Tarım faaliyetlerinin yürütülmesi, ürünlerin pazarlanması ve değerlenmesi için lüzumlu olan kredi müessesesi, bütün gayretlerine rağmen etken ve yeterli olarak çalışmamaktadır. Kredi dağıtımından krediye muhtaç ufak çiftçiden çok, büyük çiftçiler faydalanmaktadır. Çiftçinin teşkilâtlandırılması, tarım kredilerinin daha etken ve faydalı şekilde kullanılmasında büyük faydalar sağlayacaktır. Bu yoldan üretim maliyetinde büyük hissesi olan kredi, alet ve makinelerinde çiftçiye daha ucuza ve zamanında sağlanması mümkün olacaktır.

Sonuç olarak, bilgili bir teşkilâtlanma ile ekonomik sorunları çözen çiftçilerin yaşama ortamı olan köy hayatında açık bir gelişme yer alacak ve çiftçiye emin bir istikbal hazırlanmış olacaktır.

Çiftçinin teşkilâtlandırılmasının memleket ekonomisine etkisi yönünden önemine gelince:

Tarımsal kaynaklarımızın tam kapasite ile kullanılmaması, nüfusumuzda yer alan 1.4 milyonluk istihdam fazlasının çoğunlukla köy nüfusunun fazlalığından ileri gelişi, mevcut nüfumuzun % 71.3 ünün köylerde yaşaması ve geçimini tarımdan sağlaması, tarım ürünlerinde verim düşüklüğü, ekonomik ve toplum yapımızın temel unsuru olan çiftçinin ve tarım faaliyetlerinin millî ekonomimizdeki önemini ortaya koyan bazı hususlardır. Millî ekonomimizde bu kadar önemli bir yer işgal eden tarım sektöründe işletmelerin çoğu kendine yeterlikten bile uzaktır. Bunlar millî ekonomiye, geçimini bu yoldan sağlayan nüfusun hayatını devam ettirmekten fazla bir yardım sağlayamamakta, katma değer yaratamamakta-

dır. Tarımsal yapımızın temel taşlarını teşkil eden bu aile işletmelerini, kendine yeterlik sınırını geçirip prodüktif üretim unsurları haline getirdiğimiz gün, ekonomik ferahlığa kavuşacak, topyekûn kalkınma için lüzumlu ilk hamleye geçecek gücü bulmuş olacağız.

Böylece anlaşılmış oluyor ki, çiftçinin teşkilâtlandırılması, millî ekonomide önemli yeri olan tarım sektöründeki gelişmeye yapacağı olumlu etkisi sebebiyle millî ekonomi yönünden de büyük bir önem taşımaktadır.

c) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasının toplum hayatı yönünden önemi

Bu hususuda, hem çiftçi toplumu yani köy hayatı, yönünden, hemde sonucun genel olarak Türk toplum hayatına etkisi yönünden incelemek gerekir.

Çiftçi toplumu ve köy hayatı en çok, yardımlaşmayı, birlikte beraber çalışmayı icabettirir. Bizde bu yardımlaşma geleneksel olarak yerleşmiştir. Fakat değişen ekonomik ve teknik şartların icabettirdiği bir çok hallerde bilgili ve sistemli işbirliği yoktur. Köy hayatı ve tarımsal faaliyetleri ilgilendiren birçok işler de devletten beklenilmektedir. Çiftçi; köydeki yaşayışı, tarımsal faaliyetleri ve ekonomik menfaatlerini ilgilendiren işleri, bizzat düşünüp, onaracak ve yürütecek bir mekanizma şeklinde teşkilâtlandırılır, emeği ve parası devlet imkânları ile birleştirilirse bu gün havsalanın alamadığı, hiç değilse uzun bir zamana ihtiyaç gösteren birçok işler çok kısa zamanda başarılabilir. Türkiyenin gerçek ihtiyacı da budur. Türk çiftçisi ve köy hayatını en kısa zamanda zamanımız uygarlık seviyesine çıkarmak için bundan başka yol mevcut değildir.

Gayet açık olarak görülmektedirki, memleket sathına yayılmış olan 40.000 köyün imarı ve nüfusun % 71 ini teşkil eden çiftçinin refaha ve daha iyi hayat şartlarına kavuşturulması, topyekûn kalkınmamızın gerçekleşmesi demektir. Bu sonucu sağlamakta kesin hissesi olan, fakat şimdiye kadar önemiyle orantılı olarak ele alınmayan çiftçinin teşkilâtlandırılmasının toplum hayatındaki önemini de böylece özetlemiş bulunuyoruz.

II — TÜRKİYE'DEKİ HALİ HAZIR DURUMUN TAHLİLİ

A — Genel durumun özeti

Çiftçinin teşkilâtlandırılması yönünden Türkiyede halihazır duru-

mun tahliline, tarım faaliyetleriyle, köy ve çiftçinin bu günkü panaromasına bir göz atarak başlamaktan, gerçeği görmek bakımından fayda umulmuştur.

Bu gün tarımımız tekniğin ve ekonominin icabettirdiği nitelikten çok uzak bulunmaktadır. Tarımsal üretim merkezleri ve çiftçinin yaşama ortamı olan köylerimiz ise geriliğe ve mahrumiyete canlı birer misâl teşkil etmektedir. Köylerimizde feci bir besin yetersizliği vardır. Sıhhi tedbirler ve temizlik mefhumu pek azdır. Evler çok ilkeldir. Kanalizasyon tertibatı yoktur. Hastalık ve ölüm nisbeti fazladır. Senelik gelir son derece düşüktür. Köy hayatı ve tarım faaliyetlerinin çetin şartlarından ileri gelen, geleneksel yardımlaşma alışkanlığı devam etmekte isede ferdiyetçi tutum toplu faaliyetleri frenliyecek kadar kuvvetlidir. Köyde uygulanan devlet hizmetleri yetersiz ve çok yavaştır. Çiftçilik metodları özellikle küçük aile işletmelerinde çoğunlukla ilkeldir. Hayvancılık çok geridir. Tarım araçlarının çoğunu ilkel elyapısı aletler teşkil etmektedir. Toprak işleme tekniği geridir. Çiftçi tarafından toprak muhafaza tedbirlerinin önemi kavranamamaktadır. Orman açmaları devam etmektedir. Açılan meyilli yerlerdeki bilgisiz ziraat ve toprak işletmesi, heyelân ve erozyon suretiyle mütemadi toprak kaybına sebep olmaktadır. Çiftlik gübresinin yakıt olarak kullanılmasına çaresizlik içinde devam edilmektedir. Hafriyat, hasat, ekim zamanı gibi belirli periyotlarla çiftçi ailesinin bütün fertlerini meşgul edecek kadar fazla iş almasına rağmen, diğer zamanlarda ve bilhassa kışın aile fertlerinin çoğu işsiz kalmaktadır. Birçok yerlerde çiftçi ufak bir parti ürününü kasaba pazarında satmak için kilometrelerce yol teper ve bütün bir gününü ziyan eder. Çiftçini nkazancı ve tasarrufu belli değil, mukadderatı hava şartlarına tabidir. Tüccara borçlanmak çiftçinin müzmin hastalığıdır. Bu yüzden ürününü alivre olarak düşük fiyatdan satar. Tarım işçisi sahipsiz ve kanunî teminattan mahrumdur. Çiftçinin köydeki hayatı sefalet, yoksulluk ve mahrumiyetden başka birşey değildir. Köylerin çoğu yol, su, elektrik, muntazam konut, sağlık tesislerinden mahrumdur. Miras hukuku arazinin rasyonel bir işletmeye meydan vermeyecek kadar parçalanmasına ve dağılmasına sebep olmuştur. Daha bir çok yönlerde devam ettirilebilecek bu misalleri, çiftçi ve köyün ihtiyaçları olarak şu şekilde özetleyebiliriz:

Tarımsal faaliyetlerle ilgili işler bu; tabiî kaynakların değerlendirilmesi ve korunması, toprak ve su münasebetleriyle ilgili işler, tarım tekniğinin geliştirilmesi ve işletmenin düzenlenmesi, işletme için lüzumlu ih-

tiyaçların giderilmesi, üretimin değerlendirilmesi ve pazarlanması, iş gücünün değerlendirilmesi gibi teknik ve ekonomik hususları kapsar.

Köy imar işleri; yerleşim, konut, yol, içme suyu, elektrik, sıhhi tesisler gibi konuları içine alır.

Köyün beşeri ihtiyaçlarına dair işler; bunlarda eğitim, beslenme, sosyal ve sağlık hizmetleri gibi işleri içine alır.

Bu gün köylerimiz bu hizmetlerden nasiplerini pek az almaktadır. Çünkü hizmetler, birçok kuruluşlar arasında dağıtılmış, fakat ayrıntıları belirtilmemiş, aralarında bağıntı kurulmamış ve hizmet birimlerine yeterli imkân verilmemiş olduğundan hizmetler büyük ölçüde aksamaktadır.

Tarımın teknik bilgilerini çiftçiye götürmekten sorumlu Tarım Bakanlığının teknik personeli çiftçi ile yeteri kadar sıkı ve sürekli ilişki kuramamaktadır. Tarımsal yayım servisi yeteri kadar aktif değildir. Yeteri kadar araca ve elemana sahip değildirler. Üzerlerinde fazla idari işler külfeti vardır. Yeni mezun olan elemanlardan ihtisas sahalarında faydalanılamamaktadır.

Halen Tarım Bakanlığında makama bağlı onbir merkezi kuruluş ve bunların alt kuruluşlarıyle, 867 taşra kuruluşu vardır. Fakat, koordinasyon zayıflığı, bu zengin kuruluşa rağmen, hizmetlerin yetersizliğine meydan vermektedir.

Çiftçi ve köyle ilgili diğer hizmetlerin bir kısmından belirli kuruluşlar sorumludur. Bazı hizmetler birden fazla kuruluş tarafından yürütülmektedir. Bazı işleri de özel sektörle devlet kuruşlarının müşterek yürütmesi gerekmektedir. Bu hal, tedahüllere, emek ve para israfına ve hizmet lerin gelişmemesine sebep olmaktadır.

Tarım ürünlerini değerlendiren sanayi ve gıda sanayii kuruluşlarının çiftçi ile ilişkileri yetersizdir. Mevcutlar içinde şeker fabrikaları, Tariş tesisleri ve diğer kooperatif kuruluşlarından başkasının çiftçinin yararına çalıştığını söylemek çok güçtür. Son zamanlarda kooperatif tesisleri şeklinde kurulan konserve fabrikalarından Nazilli'deki Gürbahçe başarılı bir toplu teşebbüse örnek olarak gösterilebilir.

Burada önemle dikkatinize sunmakta fayda umduğumuz bir hususta, köy kademesinde yapılan, tetkik, araştırma ve temaslardır. Bu gün bu maksatla köye uzanan iç ve dış kaynaklara bağlı birçok eller vardır. Bu ilgi, mutluluk duyulacağı kadar da endişe ile karşılanan bir keyfiyet-

tir. Çünki; uzanan bu eller, çiftçinin bağrını biraz daha deşmekte fakat, artık teşhisi yapılmış olan yarayı tedavi edecek merhemi yaraya koyup sarmamaktadır. Bu hal çiftçiyi bıkkınlığa, ümitsizliğe ve itimatsızlığa götürmektedir. Uzun zamanlar her gelene ümitle sarılıp, elinin boşa çıktığını, vaidlere inanıp yerine getirmediğini gören çiftçi, en iyi niyetlerle bile kendine yaklaşanları şüphe ile karşılamaya ve onlara samimi olarak açılmamaya başlamıştır. Çiftçiye değişik kimseler ve heyetler tarafından aynı şeyler sorulmaktadır. Bu sorulara değişik cevaplar alınmasına hiç şaşmamalıdır. Çünki; çiftçi her seferinde soruyu başka yönden tefsir ederek cevaplamaktadır. Bu gün köy kademesinde yapılan birçok çalışmalar, belirli bir sorumlu kuruluşta toplanmamakta, değişik kuruluşların yaptırdığı etüdler kendi ellerinde kalmakta, birçokları da yalnız etüdü yapan yabancı veya yerli araştırıcının kendi dağarcığına girmektedir.

Köy kademesinde şimdiye kadar yapılmış olan çalışmaların en olumlusu, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünün, kalkınmayı hedef tutan köy envanter etüdleridir.

Kısaca arzedilen bu günkü durum göstermektedirki; köye gidecek hizmetler bir hayli çok ve çeşitlidir. Oldukça ağır yatırımlara ihtiyaç vardır. Hizmetlerin koordinasyonu ve halk gücünün devlet imkânları ile bağdaştırılması zorunludur. Bu fonksiyonları yerine getirecek, kendi hizmet sahasına giren işleri toplu şekilde yürütecek, köye yönelecek diğer hizmetlerle ilgili birimler arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlayacak bir örgütün kurulması lüzumludur. İşte bu zaruretle 4951 sayılı kanun ve 16.7 1964 gün, 3349 sayılı kararname ile Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur.

Köy ve çiftçiye yönelen hizmetlerden toplu olarak sorumlu bulunan Köy İşleri Bakanlığından başka bu gün bu sahada doğrudan doğruya veya dolaylı olarak hizmet hissesi olan başlıca diğer devlet kuruluşları şunlardır: Anayasa hükümlerine göre Devlet, yasama oranı olarak T.B.M.M., merkezi ve mahalli idareler, bütün Bakanlıklar, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Tarım Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı, İktisadi Devlet teşekkülü olan kuruluşlardan; T.M.O., T.C. Ziraat Bankası Et ve Balık Kurumu, T.Z.D.K., Yem Sanayii A.Ş., Yapağı ve Tiftik A. Ş., Şeker Fabrikaları A.Ş., Süt Kurumu v.s. dir.

Köye ve çiftçiye yönelen hizmetleri kolaylaştırmak süratlendirmek

ve çiftçi sorunları ile uğraşmak için meydana getirilen teşkilâtlandırıcı ve uygulayıcı mevcut kuruluşlar ise özet olarak şunlardır; Köy ihtiyar heyetleri, Çiftçi Malları Koruma Dernekleri, Çiftçi Birlikleri ve Çiftçiler Federasyonu, Tarım Kredi, Tarım Satış Kooperatifleri birlikleri, Pancar Kooperatifleri, genel hükümlere tabi diğer tarımsal şirket, kooperatif, bahçeciler, Sebzeciler, Bağcılar, Tütüncüler, Arıcılar, Tavukcular, Fındıkcılar, Zeytinciler v.s. gibi belirli konularda kurulan birlik ve dernekler, topraksu kooperatifleri, sulama birlikleri ve nihayet 1957 de 6964 sayılı kanunla kurulan Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliğidir.

B — Mevzuat

a) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasına dair açık hükümleri taşıyan kanunlar

334 sayılı Ana Yasa, 51 nci maddesinde, "Devlet kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" demekle Devlete, kooperatifçiliği geliştirmek ve üreticilerin kendi aralarında teşkilâtlanmasını desteklemek görevini yüklemektedir.

3203 sayılı, Ziraat Vekâleti vazife ve Teşkilât Kanunu, 1 nci maddesinde, Ziraat Vekâletine devlet teşkilâtı içinde tarımsal hizmetleri yürütecek şekilde teşkilâtlanma yetkisini vermektedir. Ayrıca 6 ncı maddesinde, Ziraat işleri Umum Müdürlüğünün görevlerini açıklarken; "...Ziraat Oda ve kurumlarını canlandırmak..." hükümlerini taşımakla ve 7 nci maddede, merkez teşkilâtı kuruluşunda "İdare, Ziraat odaları ve Ziraî kurumlar, Köycülük" şubelerine de yer vermekle, Tarım Bakanlığına çiftçiyi teşkilâtlandırma görevini de yüklemiş bulunmaktadır.

4081 sayılı, Çiftçi mallarının Korunması hakkındaki kanun; Ekili, dikili, veya kendiliğinden yetişen bütün nebatlarla, orman kanunu şumulüne girmeyen ağaç ve ağaçlıklar, ziraat de kullanılan menkûl ve gayri menkûl, su arkları, set, bent, hendek, çit, duvar, tarla, bahçe yollarını zarar ve ziyandan korumak için köy sınırı içinde ve şehir ve kasaba dışındaki tarımsal üretim yapılan alanlarda koruma teşkilâtı olarak; ihtiyar meclisi, koruma meclisi ve mürakabe heyetinin çiftçiler tarafından seçilerek görevlendirilmesini amirdir. Bu itibarla ziraî asayişi temin yönünden çiftçiyi teşkilâtlandırıcı bir kanundur.

3202 sayılı, T.C. Ziraat Bankası kanunu, Ziraat Bankasının esas itibarile Türk çiftçisinin ziraî kredi kaynağı olduğunu belirtmektedir. Ayni zamanda; 4 ncü maddede "Ziraî kredinin tevziinde evvelâ küçük çiftçinin ihtiyaçları karşılanır. Ziraî kredinin tanziminde de bunların teşkilâtlandırılmaları gözetilir" denilmekle; 24 ncü madde de 2834 ve 2836 sayılı kanunlarla kurulan Tarım Satış ve Kredi kooperatifleri ve birliklerinin kontrol ve murakabesinde bankayı yetkili kılmakla, fiilen çiftçinin teşkilâtlanmasını teşvik, destekleme, kontrol ve yürütme işlerinide kapsamı içine almış bulunmaktadır.

2834 sayılı, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri hakkında kanun, 3 ncü madde de Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin gayesini:

a) Ortakların ürünlerine devamlı sürüm ve alıcı bulmak,

b) Mümkün olan ürünleri işleyip satmak,

c) Aracıları bertaraf edip onlara giden kazancı üretmenlere maletmek,

ç) Fiat dalgalanmasını önleyip, ürünlerin iyi fiatla satışını sağlamak,

d) Standardizasyonu uygulamak,

e) Ucuz araç ve yaraç sağlamak ve üretimi ucuzlatmak şeklinde ortaya koymaktadır. Bu hali ile kanun tam manasiyle çiftçinin teşkilâtlandırılmasına ait bir kanun niteliğini göstermektedir.

2836 sayılı, Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, 16 ncı madde de "Bu kooperatiflerden ortaklarına ancak; işçi akti, tohumluk, fidan, fidelik, gübre ve tarımsal gereç ve yaraçlar ve çift hayvanları satınalmak gibi üretim masrafları ile tarım ihtiyaçlarını karşılamak için kredi verilir." demekle tarım kredilerinin etkenliğini arttırmak için çiftçinin bu yolda teşkilâtlanmasını teşvik etmektedir.

2061 sayılı Kanun, 1 inci madde de, afyon satışını yalnız afyon yetiştiricileri satış birliğine münhasır kılmakla, afyon üreticilerini teşkilâtlandırma amacını gütmektedir.

3512 sayılı, Cemiyetler Kanunu, meslek menfaatlerini korumak ve birlik meydana getirmek isteyen her türlü meslek topluluğunun teşkilâtlanmasına yer veren bir kanundur. Bu kanun çerçevesinde kurulmuş çiftçi teşkilâtları bir hayli miktar teşkil eder.

442 sayılı, Köy Kanunu, 1-7 nci maddelerde, köyü tarif eder ve 7 nci maddede, her köyü taşınabilir ve taşınamaz varlığı ile manevî şahsiyeti haiz bir idarî birim olarak kabul eder. Madde 9 da, köy işlerinin muhtar ve ihtiyar meclisi tarafından yürütüleceğini, 10 ncu madde de, muhtarın devlet memuru kabul edildiğini, 12 nci madde de, köy işlerinin mecburî ve ihtiyarı işler olarak ikiye ayrıldığını, 15 nci maddede, toplu yapılması gerekli işlerde imece mecburiyetini, 16 ncı madde de, köy işleri için para temini maksadiyle, icabettiği taktirde salma salınacağını, 17 nci maddede, köy gelirlerini, 18 nci maddede, köy gelirinin sarf şekli ve yerini, 20 nci maddede, köy idare organını ve bu organın üyelerini, 35 nci maddede, Muhtarın görevlerini, 47-48 nci maddede birden fazla köylerin ilişkisini açıklar, diğer maddelerde köy idaresi ve mahalli idarelerle ilgili işlerine, muhtar ve ihtiyarmeclisi seçimlerine değinir. Bu hali ile kanun, köy ve çiftçinin idaresi ve teşkilâtlandırılmasını kapsayan bir temel kanun niteliğindedir.

6964 sayılı, Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği kanunu, 1 nci maddede "Ziraat Odaları; bu kanunda yazılı esaslar dahilinde meslek hizmetleri görmek; ziraatın her sahasında umumi menfaatlere uygun bir surette gelişmesine, mahsul kalitesinin iyileşmesine, müstahsilin kalkınmasına ve devletin ziraat proğram ve politikasının gerçeklemesine çalışmak; ziraatte iş ve meslek ahlâk ve tesanüdünü, her türlü ziraat işleriyle iştigal edenlerin hak ve menfaatlerini korumaya çalışmak; diğer kanun ve nizamnamelerle tahmil edilecek işleri yapmak üzere kurulan hükmi şahsiyeti haiz mesleki mahiyette amme teşekkülleridir." diyerek odaların mahiyet ve gayesini belirtmektedir. Kanunun 3 ncü maddesinde yer alan vazifeler de kanunun çiftçiyi teşkilâtlandırma maksadını taşıdığını ortaya koymaktadır. Esasen bu kanunla kurulan odalar ve birlik çiftçilerin, kanun teminatı altındaki mesleki teşkilâtıdır.

871 sayılı, Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü Kuruluş Kanunu, Örgütleşme bölümünde, merkez kuruluşunda yer alan, hayvancılık ve Alım Müdürlüğü görevleri arasında; üreticilerin birleşmeleri ve teşkilâtlandırılmasına açık olarak yer vermektedir.

7457 sayılı, Topraksu Genel Müdürlüğü, Teşkilât ve vazife kanunu 2 nci madde (i) bendine göre Topraksu Genel Müdürlüğüne, zirai sulama, toprak muhafaza ve arzi islâhı gibi işlerde kolylık ve sürat sağlamak ve bu maksatla vrilecek kredilerin etkenliğini arttırmak için çiftçiyi teşkilâtlandırma görevini de vermektedir.

3614 sayılı kanun, Ticaret Bakanlığına açık olarak çiftçinin teşkilâtlandırılması ve bu teşkilâtların denetim ve yönetim yetkisini vermektedir.

4951 sayılı Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Kanunu, ve 16.7.1964 tarih 3349 sayılı Kararname ile kurulan Köy İşleri Bakanlığı, diğer merkezi kuruluşların, köye hizmet götüren birimlerini bünyesinde bir araya toplamıştır. Bakanlık, süratli bir köy kalkınmasını gerçekleştirecek hizmetlerin etkisini ve verimliliğini arttırmak için yüklendiği koordinasyon görevi yanında, halk gücünü harekete getirecek olan çiftçinin teşkilâtlandırılması işine de büyük ölçüde yer vermiştir.

b) Çiftçinin teşkilâtlandırılması anlamında yorumlanacak hükümleri taşıyan kanunlar

6831 sayılı Orman Kanununun 13 ncü maddesinde yer alan orman içi köylerinin bulundukları yerde kalkındırılması veya göçürülmesi işleri, teşkilâtlandırmayı icabettirir.

5254 sayılı, muhtaç çiftçiye tohumluk verilmesine dair, İhtiyaç Komisyonları Kanunu, geçici zamanlarda ihtiyaç duyulan bir teşkilâtlanma niteliğini taşır.

3039 sayılı Çeltik ekimi Kanunundaki çeltik Komisyonu, çeltik ekicilerinin teşkilâtlandırılmasından sayılabilir.

4604 sayılı Türkiye Zirai Donatım Kurumu Kanunu, 3 ncü maddede yer alan görevlerini yerine getirmesi için çiftçiyi teşkilâtlandırmadan istifade edebilir.

3491 sayılı Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu, Ofisin kanun çerçevesindeki görevlerini yerine getirmesinde ve bilhassa alım, satım ve üretim tekniğinin geliştirilmesinde çiftçinin teşkilâtlandırılmasından faydalanmayı zorunlu kılmaktadır.

4486 sayılı Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları Kanunundan çiftçinin teşkilâtlandırılması yönünden faydalanmak düşünülmediğinden beklenen fayda sağlanılamamaktadır.

1909 sayılı Kanunla kurulan Gümrük ve Tekel Bakanlığının alım satımından ve değerlendirilmesinden sorumlu olduğu tarım ürünlerinin üreticisi çiftçileri teşkilâtlandırması şarttır.

2819 sayılı kanuna tâbi olan Elektrik İşleri Etüd İdaresinin köy elek-

trifikasyonunu hızlandırması için çiftçiyi teşkilâtlandırma yönünden faydalanması lüzumludur.

4475 sayılı kanuna tabi olan Turizm Bakanlığı, Turizm faaliyetlerini geliştirici ve destekleyici çalışmalarını köy kademesinde de ele almalı ve müsait yerlerde çiftçiyi bu yönden teşkilâtlandırmalıdır.

4759 sayılı kanunla kurulan İller Bankasının köy kademesindeki hizmetlerini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için çiftçinin teşkilâtlandırılmasından faydalanması mümkündür.

1580 sayılı Belediyeler Kanununda yer alan gıda maddeleri ve tarım ürünlerine ilişkin hizmetlerde, bilhassa alım, satım ve denetleme işlerinde, çiftçinin teşkilâtlandırılması yolundan hareket bu gün müzmin sıkıntılar şeklini alan kalite, fiat ve mal arzı işlerini halledecek yegâne yoldur.

118 sayılı kanuna tabi olan İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi çiftçinin ihracat yönünden teşkilâtlandırılması üzerinde durmaktadır. Bu faaliyetlerini daha etken ve olumlu hale getirmelidir.

6235 ve 7303 sayılı Ziraat Mühendisleri Odası Kanunu meslekî teşekkül olan bu kuruluşa, memleket ziraatının ekonomik, teknik ve toplumsal sorunları ile ilgilenme yönündeki fiilî ve istişarî fonksiyonları arasında, çiftçinin teşkilâtlandırılması gibi millî ekonomimiz, toplumsal yapımız ve tarım tekniğinin gelişmesinde büyük rolü olan temel konular üzerinde durma yetkisini de vermiş olarak kabul edilebilir. Bu anlamın sonucu olarak Oda I. Teknik Kongrede bu önemli konuyu huzurunuza getirmiş bulunuyor.

c) Kamu sektörü tarafından, çiftçi ve köy hayatı ile ilgili işlerin yürütülmesini amir kanunlar

Tarımsal hizmetler ve köy hayatına ilişkin kanunlar, konulara göre gruplandırılarak Ziraat Kanunları kitabında toplanmış bulunmaktadır. Bunların eski ve yeniler olarak toplamı 102 dir.

Bundan başka, 37, 51 ve 52 nci maddeleri ile 334 sayılı Ana Yasa başta olmak üzere, hizmet sınırları içinde az veya çok oranda köy ve çiftçi sorunları da yer alan Bakanlıkların ve onlara bağlı iktisadi devlet teşekküllerinin kanunlarını sıralayabiliriz, bunlardan başlıcaları;

1624 sayılı İç İşleri Bakanlığı, 3611 sayılı Bayındırlık Bakanlığı, 6973 sayılı Sanayi Bakanlığı, 7116 sayılı İmar ve İskân Bakanlğ, 5613 sayılı

Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü, 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, kuruluş ve görev yetkilerini tayin eden kanunlardır.

C — Çiftçiyi teşkilâtlandırma görevini yüklenen kuruluşlar

a) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasından doğrudan doğruya sorumlu olan kamu kuruluşları

Başta Devlet, Ana Yasa hükümlerine göre sorumluluğu yüklenmiş bulunmaktadır. Devlet bu görevini konu ile yakın ilgili olan kuruluşlar vasıtasiyle yerine getirmektedir. Bu kuruluşlardan başlıcaları ise, başta Ticaret Bakanlığı ve onun denetimi altında olan T. C. Ziraat Bankası olmak üzere; Tarım, Köy İşleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar ve Bayındırlık Bakanlıkları ile bunlara bağlı kuruluşlar ve mahalli idarelerdir.

b) Çiftçinin teşkilâtlandırılmasından doğrudan doğruya sorumlu olan özel sektör kuruluşları

Bu günkü halde çiftçinin topyekûn teşkilâtlandırılmasını bilfiil ve sistemli olarak yürüten özel sektör kuruluşu ne yazıkki yoktur. Gerek, 3512 sayılı cemiyetler kanunu hükümlerine tabi olarak kurulan çiftçiler birliği ve çiftçiler birliği federasyonu ile, belirli üretici dernek ve birlikleri gerekse; 6964 sayılı kanuna göre kurulan Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği ihtiyaçdan doğma kuruluşlar olduğu halde, fonksiyonlarını çiftçiyi teşkilâtlandırma yönünde geliştirememektedirler. Yalnız, Ziraat Bankasının destek, yardım ve murakabesinde olan 2834 sayılı kanuna tabi tarım satış kooperatifleri belirli üretim alanlarında kooperatif ana sözleşmesinde yer alan konuları ele alarak çiftçinin teşkilâtlandırılması hizmetlerinde canlılıklarını muhafaza etmektedir.

c) Fonksiyonları ve yüklendikleri işler itibariyle çiftçinin teşkilâtlandırılması ile ilgili görülen kamu kuruluşları

Kuruluş, görev ve yetkilerini tayin eden mevzuatda açık olarak çiftçinin teşkilâtlandırılmasına değinilmediği halde faaliyetlerinin bunu icabettirdiğini kabul ettğimiz kamu kuruluşları şunlardır :

Başbakanlık:

Devlet Plânlama Teşkilâtı,

Tarım Bakanlığı :

D. Ü. Ç. Genel Müdürlüğü, T.Z.D.K. Genel Müdürlüğü, Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü, Yem Sanayii ve Yapağı Tiftik A. Ş. Genel Müdürlükleri ile Taşra Teşkilâtı,

Ticaret Bakanlığı:

T.M.O. Genel Müdürlüğü ve İGEME.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı:

D.S.İ. Genel Müdürlüğü, Elektrik İşleri Etüd İdaresi,

İmar ve İskân Bakanlığı:

Gümrük ve Tekel Bakanlığı ve Mahalli idarelerdir.

D — Mevcut çiftçi teşkilâtları ve bugünkü durumu

a) Köy idaresi

Tüzel kişiliğe sahip bir idare birimi olan köyler 442 sayılı Köyler Kanununa göre idare edilmektedir. Kanun Köyleri demokratik ve bağımsız bir idare sistemine bağlamıştır. Köy derneğini teşkil eden ve köyde yaşayan 18 yaşını tamamlamış köy halkının iştirâkiyle kanuna uygun olarak seçilen Köy Muhtarı ve ihtiyar heyeti, 4 sene süre ile köyün, köy içi, komşu köyler, ilçe ve il ile ilişkin idarî, teknik, ekonomik ve sosyal her türlü sorunlarını kavrayacak şekilde idaresini yüklenir.

Kanun; köy işlerini, muhtar ve ihtiyar heyetinin görev ve yetkilerini açık olarak ortaya koymuştur. Tümü ile bütün köy sorunlarını kapsayan ve çiftçinin teşkilâtlanmasına engel tarafı olmayan, hatta buna yer veren kanunda esası etkilemeyen ufak değiştirme ve ekler düşünülebilir. Fakat asıl mesele köy idaresine aktivite vermek kademeler arasındaki bağıntıyı kuvvetlendirmek, hizmetlerin takipçiliğini arttırmak, düşünceyi kamçılamak ve teşebbüs kabiliyetini arttırmaktır. Köyün bu gün gerçek ihtiyacı memleket aydınının arasına karışması yani, onun günlük hayatına girmesidir.

b) Kooperatifler

Kooperatifler ve kooperatifleştirme memleketimizde çiftçi teşkilâtı

ve çiftçiyi teşkilâtlandırmanın klâsik anlamı şekline gelmiştir. Memleketimizd mevcut, tarı mve çiftçi ile ilgili kooperatifleri ve kooperatifleşme hareketlerini başlıca dört grupta toplayabiliriz.

1 — 2836 sayılı Kanuna tabi Tarım Kredi Kooperatifleri

2 — 2834 sayılı Kanuna tabi Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri

3 — Ticaret Kanunundaki Genel Hükümlere tabi Kooperatif Şirketler

4 — Çok yönlü maksat taşıyan Köy Kooperatifleri.

1 — Tarım Kredi Kooperatifleri :

2836 sayılı Kanuna bağlı olan kooperatifler, tüzel kişiliği olan ortaklık mahiyetindedir. Bunlar en az 30 çiftçi tarafından kurulan buçsuz ve zincirleme soravlı kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerin kurulacağı yerler, T. C. Ziraat Bankası teklifi veya ilgililerin müracaatı üzerine Ticaret Bakanlığınca belirtilir. Kuruluş için esas olan ana sözleşmeyi Ziraat Bankası hazırlar, Ticaret Bakanlığı ve İcra Vekilleri Heyeti onaylar. Kooperatifin kapitalini ortakların yüklendiği ortaklık payları meydana getirir. Tarım kredi Kooperatifi ortağı aynı yerde Tarım Satış Kooperatifi varsa ona da ortak olmaya mecburdur ve üretimini satış kooperatifine teslim eder. Yok ise borçlu ortak ürününü Tarım Kredi Kooperatifinin müsadesini almadan satamaz.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin kredi dağıtımını daha etken ve olumlu kılmak için, son zamanlarda T.Z.D.K. satıcısı şeklinde Kurumla anlaşmaya başlaması çok olumlu sonuçlar vermiştir. Bu ilişkinin pekiştirilmesi ve geliştirilmesi arzu edilir.

Kısaca arz edilen durum göstermektedir ki bu gün Tarım Kredi Kooperatifleri, kooperatif olmaktan ziyade Ziraat Bankasının kredi dağıtımını kolaylaştıran köy kademesindeki teşkilâtı şeklinde çalışmaktadır. Bu hali ile Statükoda bazı islâhata lüzum göstermekle beraber devamlı bir gelişme göstermekte ve kredi dağıtımında kolaylık ve fayda sağlamaktadır.

Elde bulunan en son bilgi olarak 1963 yılı sonuna göre Tarım Kredi Kooperatiflerinin bu günkü durumu şudur:

Mevcut Tarım Kredi Kooperatifi miktarı	1617
En son ortak sayısı	1.016.372

Kooperatiflere bağlı köy sayısı	17.179
Kooperatifler için yaptırılan idare binası	524
Kooperatifler için yetiştirilen idareciler	1.437

Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına ancak, üretim masrafları ve tarım ihtiyaçlarını karşılamak için kredi verir. Yönetim kurulları kredilerin yerinde kullanılması üzerinde önemle durur ve kontrol eder.

T. C. Ziraat Bankasının, Tarım Kredi Kooperatifleri eli ile çiftçiye 1963 yılında dağıttığı kredinin miktarı ve dağılışı şöyledir:

Kredi Limitleri	Yıl içindeki ihracat tutarı TL.	Ortak adedi	Vasati borç TL.
1 — 100	2.620.920	34.988	75
101 — 200	14.186.005	82.940	171
201 — 300	31.556.114	117.229	269
301 — 500	69.406.522	157.297	441
501 — 1000	144.143.631	184.624	781
1001 — 1500	114.687.499	91.851	1249
1501 — 2000	87.301.257	50.145	1741
2001 — 5000	161.954.418	51.990	3115
5001 — 10000	74.124.244	10.961	6762
10001 — 15000	27.319.304	2.100	13009
TOPLAM	**727.299.923**	**784.125**	**927**

2 — Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri :

2834 sayılı Kanuna tabi olan Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri de T. C. Ziraat Bankası ve Ticaret Bakanlığının kontrol ve murakabesine tabidir. En az 10 çiftçi arasında değişir kapitalli, değişir ortaklı ve buçlu soravlı olarak kurulan kooperatiflerdir. Bu kooperatifler en az üçü bir araya gelerek birlik kurabilir. Başlıca ödevleri, ortakların ürünlerini toplamak, piyasaya hazırlamak, satışını sağlamak, değerlendirmek, aracıların istismarına ve aşırı fiyat dalgalanmalarına mani olmak, üretimi ucuzlatacak araç ve yaraçları ucuz olarak temin edip ortaklarına dağıtmak gibi işlerdir.

En son bilgeleri teşkil eden 1963 yılı sonuna göre halen Türkiyede 13

Tarım Satış Kooperatifleri Birliği vardır. Bu birliklere bağlı 195, Birlik meydana getirmemiş olarakta 27 olmak üzere, toplam 222 Tarım Satış Kooperatifi vardır. Mevcut kooperatiflerin ortak sayısı 152.455 olup 1963 yılı içinde Ziraat Bankasının Tarım Satış Kooperatiflerine kredi ikrazat tutarı 394.163.517 TL. dır.

Kooperatiflerin ve Birliklerin kuruluşu Ticaret Bakanlığının onayıyla olur. Ana sözleşmenin hazırlanması T. K. K. lerindeki formaliteye tabidir. T. S. K. ortakları kooperatifin çalışma konusuna giren ürünleri her sene kooperatiflere teslim etmeye ve bu ürünlerinin ne çeşit ve miktar olduğunu bildirmeye mecbur tutulmaktadır. Aksine hareket edenler kooperatiften çıkarılırlar. Kanunu 11-24 maddeleri; Hesap, kayıt, kontrol, harcama, kooperatiflerle birlikler, Ziraat Bankası ve Ticaret Bakanlığı ilişkilerini tayin, murakabe, idarecilerin tayin ve azli, borç ve alacaklariyle ilişkin hususlar takip edilecek işlemleri açıklamaktadır.

Kanun iyi tetkik edildiği zaman, kooperatiflerin ve Birliklerin, tamamen Ticaret Bakanlığı vesayetinde ve Ziraat Bankasının sıkı kontrolu altında oldukları anlaşılmaktadır. Kanun kooperatifin işlemesi için her hususu ele aldığı halde uygulamada görülen aksaklıklar, kanunun tembih ve terbiye edici maddelerinin tatbik edilmemesi ve Ticaret Bakanlığının aşırı müdahalesi ile adeta bu Bakanlığa bağlı "İktisadi Devlet Teşekkülü" haline getirilmiş olmalarından ileri gelmektedir. Buna rağmen bu kooperatiflerin faaliyetlerine devam edebilmelerinin ve hatta yavaşta olsa bir gelişme kaydetmelerinin sebebi, vesayet ve kontrol müesseselerinin rüçhanlı kredi ve kolaylıklarına sahip kılınmasındadır.

Bu gün kooperatif esprisini zedeleyen müdahale, formalite, merkezi idare baskı zihniyetinden kaçınmak isteyen çiftçiler kredi sağlamaktaki güçlüklere rağmen, genel hükümlere tabi kooperatiflere rağbet etmektedirler.

3 — Ticaret Kanunundaki genel hükümlere tabi kooperatifler :

Bu kooperatiflerin çeşit ve miktarları pek çoktur. Bu tip koopratiflerden bir kısmı üretim, bir kısmı üretim ve satış, bir kısmıda tarımsal faaliyetler için lüzumlu araç ve yaraçların ucuz olarak temin edilip ortaklarına dağıtımı amacı ile ve amaçlarına uygun nam ile kurulurlar. Çoğu bağımsız ve dağınık olup belirli üretim alanlarında faaliyet gösterirler. Narenciye bölgelerinde Narenciye üretim, narenciye üretim ve satış kooperatifleri, Elmacıların, Bağcıların, Bahçecilerin, Arıcı, Tavukçu, Süt-

çü, Konserveci, Besicilerin, vs. meydana getirdiği bu tip kooperatifler pek çoktur. Bunların çoğu yurt içinde faaliyet göstermektedir. Mersindeki Menaş, Bodrum ve İzmirdeki narenciye kooperatifleri faaliyetlerine ihracatı da dahil etmişlerdir. İGEME ihracatın geliştirilmesi ve teşviki için özellikle bu tip kooperatif ve Şirketlere teknik yardım ve kredi sağlamak suretiyle yardım etmektedir. Bu tip kooperatiflerden toplu olarak geliştirilenler Şeker Fabrikalarının desteklediği Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleridir. Bunların miktarı 18'i bulmuştur. Bu grup kooperatiflere tipik başka bir misâl olarakta, kısa zamanda süratli bir gelişme göstererek sayıları 150'yi geçen, Topraksu Genel Müdürlüğünün teşvik ve desteği ile kurulan "Mahdut Mes'uliyetli Zirai Sulama, Toprak Muhafaza ve Arazi İslâhı Kooperatifleri"ni gösterebiliriz.

4 — Köy Kooperatifleri :

Toprak İskân Genel Müdürlüğünün çiftçiyi teşkilâtlandırma çalışmaları arasında yer almaktadır. Uluslararası Kooperatifler Birliğinin temel ilkelerine dayanan ve toplum kalkınması programlarına göre organize edilmesi düşünülen çok yönlü bir kuruluş karakterinde görülmektedir. İlgi görmekte olup kısa zamanda hızla yayılması mümkündür.

Verilen kısa izahat ortaya koymaktadır ki, memleketimizde mevcut kooperatifler dışardaki benzerleri ayarında başarılı olamamış ve organize edilememiş bulunmaktadır. Vergi muafiyeti, kredi temini, teknik yardım vesair kolaylıklardan faydalanma, ufak menfaatler ve aracıların istismarına mani olma gibi sebeplerle ilgi çekmektedirler. Kooperatifçiliği geliştirmek amacı ile ve özel bir kanunla kurulan Türk Kooperatifçilik Kurumu da bu bakımdan yeterli bir faaliyet gösterememektedir.

Bu gün kooperatiflri kendi sorunlarını ele alacak bağımsız bir teşkilâta kavuşturmak zaruret halini almıştır.

c) Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği

1957 de 6964 sayılı kanunla kurulan Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği, tüzel kişiliği haiz, meslek kuruluşu hüviyetinde bir kamu teşekkülüdür. Odalar da örgütleşme ilçe, il ve merkez kademelerindedir. Her Odanın faaliyet sahası bulunduğu ilçe sınırları içidir. Odalar ve birlik bir devlet örgütüne bağlı olmayıp Tarım Bakanlığı denetlemesine tabidir. Yani Bakanlık Odalar ve Birliğe vesayet eder. Bu sebepten Odalar ve Birliklerin yönetim kurulları kanun hükümlerine uygun olarak devlet me-

murlarından müteşekkil bir komite şekline getirilmiştir. Okadar ki bu günkü haliyle Odalar ve Birlik yönetim kurulları bir kamu kuruluşları temsilcileri kurulu halini almıştır.

Yönetim kurullarında memur temsilcilerin çokluğu, politik etkiler, mali yetersizlik ve müeyyidelerin nazarı itibare alınmaması sebepleri ile Odalar ve Birliği kuruluşunu tamamlayamamıştır. Kanuni görevlerinin büyük bir kısmını başaramamaktadır. Odalara gerçek meslek kuruluşu niteliğini vermek için, Oda ve Birlik meclis ve idare kurullarındaki tabii üyeleri teşkil eden memur temsilcilerin sayısı asgariye indirilmeli, lüzumu halinde bunlardan teknik kurul ve komitelerde faydalanmalı, fakat odanın teknik ve idari işlerini yürütecek kuvvetli bir teknik kadro meydana getirmelidir. Kendisi çiftçilerin kanuni teşkilâtı olan Odalar ve Birliği, kanunen yüklendiği çiftçinin menfaatini koruma ve tarım tekniğini geliştirme gibi işleri kolayca yerine getirebilmek için çiftçinin teşkilâtlandırılmasına önem vermeli ve gerçekleştirmeye çalışmalıdır.

d) Çiftçiler Birliği ve Türkiye Çiftçi Federasyonları

Tarım bölgelerinde çiftçilerin çeşitli yönlerden menfaatlerini korumak ve daha ziyade idari mekanizmaya karşı aracılık yapmak ihtiyacı ile illerde ve ilçelerde kurulan çiftçi Birlikleri, 1962 yılında Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu şeklinde merkezi bir kuruluş meydana getirme ihtiyacını duymuştur. Birlikler ve Federasyon 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu hükümlerine tabi kuruluşlar olup, istenilen canlılığı gösterememektedirler. Daha ziyade büyük çiftçilerin organı halindedir. Faaliyetleri, çiftçilerin menfaatini korumak için yaptırdığı etüd ve araştırmaları geçememektedir.

e) Birlikler, dernekler, şirketler

Bunlarda Cemiyetler Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu genel hükümlerine göre, belirli üretim merkezlerinde mahalli olarak kurulmuş çiftçi teşkilâtlarıdır. Fındıkçılar, Zeytinciler, Bağcılar, Bahçeciler, Arıcılar v.s. dernek ve birlikleri bu kabil kuruluşlardandır. Bunlardan başka birde tatbikatı 1963 yılında başlayan D.S.İ. Genel Müdürlüğünün ele aldığı 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ve 6200 sayılı kanun hükümlerine tabi sulama birlikleri vardır. Gayesi sulama tesislerinin kurulması, bakımı ve işletmesi olan bu teşebbüste yeterli bir gelişme görülmemektedir.

Şirketler ise daha ziyade menfaatlerini ticari gayeler etrafında bir-

leştiren çiftçi teşkilâtlarıdır. Bunlardan Antalyada Antnar, narenciye ve sebze ürünlerinin, üretim, değerlendirme iç ve dış piyasalarda satışı, Bursadaki Zürtaş ise şeftali ve üzüm ihracatı esas gayesi ile kurulmuş olan çiftçilerin meydana getirdiği Anonim Şirketlerdir.

f) Toplum kalkınması faaliyetleri

Çiftçinin teşkilâtlandırılması; bir bakımdan hızlı gelişmenin metodu olan toplum kalkınması faaliyetlerini kolaylaştırmak, diğer bakımdan ise toplum kalkınmasının teşkilâtlanmayı zorunlu kılmasından dolayı, sebep ve sonuç olarak toplum kalkınması dışında düşünülemez.

Memleketimizde geleneksel olarak ötedenberi süregelmekte olan birlikte ve beraber çalışma alışkanlığı köy hayatında imece olarak ifade edilmiş ve kanunda bile yer almıştır. Son zamanlarda geri kalmış köysel bölgelerin aktif metodu olarak günün konusu haline gelmiş olan toplum kalkınması çalışmaları:

1 — Toplu ve Devletçe ele alınan faaliyetler.

2 — Ferdi gayretlere dayanan faaliyetler olarak dikkati çekmektedir.

1 — Toplu ve Devletce ele alınan faaliyetler

İlgili dairelerin merkezi ve mahalli idarelerin, halk gücü ve imkânlarının teşvik edilerek devlet hizmetlerini kolaylaştırmak ve süratlendirecek şekilde birleştirilmesini sağlama gayesini güden çalışmalardır. Belirli bölgelerde toplu projeler şeklinde ele alınmaktadır. Muş ve Korkuteli bu çalışmalar için gösterilebilecek önemli misallerdir. D. P. T. nın önemle üzerinde durduğu bu çalışmalar, Köy İşleri Bakanlığı, Halk Eğitim Genel Müdürlüğü sorumluluğuna verilmiştir. İllerde yürütücüsü Halk Eğitim Merkezidir. İllerde İl Koordinasyon kurulları ve merkezde Bakanlıklar arası bir kurulda Toplum Kalkınması örgütleri arasındadır.

Toplum kalkınması bu gün günlük konu şekline getirilmiştir. Gösterişli çalışmalarla seminerler tertip edilmiş, idareci ve uygulayıcılarla, uygulama alanlarındaki toplumlara konferanslar ve metod hakkında bilgi verilmiştir. Fakat uygulama alanında sonuçlar alınamamıştır. Bunun nedenleri üzerinde durmk icab eder. İlk hata toplum kalkınması çalışmalarının Ankaradan düzenlenmesi ve idaresidir. İkincisi uygulayıcıların seminer ve geçici temaslarla saha çalışmalarını yürütmeleridir. Üçüncüsü

uygulayıcıların vaadlerini yerine getirememesidir. Dördüncüsüde saha elemanlarının hazırladığı toplum kalkınması proğramlarının merkezden desteklenmemesi ve yeterli teknik ve mali yardım yapılmamasıdır. Bu yüzden mükerrer temaslar sonunda bir fark yaratmaması yani, yerinde sayılması, heveslendirilen köylüyü bıktırmaktadır. Toplum kalkınmacılarının devamlı olarak çalışma ortamındaki halkla temas etmesi hatta aralarına yadırganmıyacak şekilde sokulup yerleşmesi şarttır. Devlet faaliyetleri bu ilkelerin dışında kaldığı için yeter başarı ve olumlu sonuç alınmamaktadır.

2 — Ferdi gayretlere dayanan faaliyetler

Bunlar, bir köyün muhtarı, öğretmeni, imamı, bir ilçenin kaymakamı, veya istekli bir vatandaşın önderliğinde olan teşebbüsler; yahut da bir köy toplumunun yol, su, bina, elektrik v.s. ihtiyacını gidermek için yaptığı toplu hareketler şeklinde sık sık gazete haberlerinde görünmektedir.

Asıl önemli tarafı sonuçlarının alınmasıdır. Bu faaliyetler, teşebbüsün toplumdan gelmesi veya toplumun içinden yürütülmesi bakımından ayrı bir değer taşır.

Bunun manası, nazarî ve bürokratik çabalar yerine bilfiil ihtiyaç yerinde, halk ile el ele, omuz omuza, kafa kafaya çalışmanın gerektiğidir. Muhtaç olunan şey ise mevcut imkânların daha pratik yollardan koordine edilerek, aktif ve etken hale getirilmesidir.

III — PROBLEMLER

A — Mevzuatın sebep olduğu problemler

Çiftçinin teşkilâtlanmasını yasaklayan veya güçleştiren hiçbir kanunumuz yoktur. Aksine başta Ana Yasa olmak üzere 14 kanun açık bir ifade ile çiftçinin teşkilâtlandırılmasına, 9 ana kuruluşu yetkili kılmıştır. Bunların içinden bazılarının alt kuruluşları çiftçinin bizzat teşkilâtıdır, veya çiftçiyi teşkilâtlandırmıştır.

Ohalde bizde çiftçinin teşkilâtlandırılmasında mevzuat yokluğu veya yasaklayıcı mevzuatdan ileri gelen problemler olmayıp, problem mevzuat ve yetkili kuruluş çokluğu olmaktadır. Çiftçiye hizmet götürme durumunda olan her kuruluş, mevzuatına açık olarak veya fonksiyonları icabı bu hususuda ilâve etmek lüzumunu duymuş, fakat hiçbiri koopera-

tif faaliyetleri hariç çiftçiyi dört başı mamur teşkilâtlandırma işini ele almamıştır.

Mevzuatdan ileri gelen büyük problem, kuruluşlar arasında yetki ve görev çatışmalarına sebep olmalarıdır. İkinci husus Devlet otoritesine bağlı merkezi bir sistem yaratılması fikrine saplanılmasıdır.

B — Uygulamanın sebeb olduğu problemler

Uygulamadan ileri gelen problemleri şöylece özetleyebiliriz:

1 — Müeyyidelerin, zorlayıcı ve disipline edici hükümlerin ihmali,

2 — Formalite ve bürokrasiye boğulma ve merkeziyetçi tutuma bağlılık,

3 — Bilgisizlik, takipsizlik ve sorumsuz davranışlar,

4 — Çiftçi ve köyle temaslardaki yetersizlik, takipsizlik,

5 — Bütçe eleman ve vasıta yetersizliği bahanesiyle saplanılan uyuşukluk,

6 — Mevcut elemanlardan ve bilhassa ihtisas sahiplerinden ihtisas sahalarında faydalanılmaması,

7 — Halkın iştirâk ve ilgisinin sağlanmaması,

8 — Nazari kalınması,

9 — Çiftçinin teşkilâtlandırılmasından tüm olarak sorumlu olacak belirli bir kuruluşun bulunmayışı.

C — Kültür, zihniyet ve alışkanlıklardan doğan problemler

Türk çiftçisi ve köy toplumu bağımsız, demokratik ve yardımlaşarak yaşamak geleneğine sahiptir. Köyde toplu faydalanma ve sorumluluk inanışı vardır. Bunun canlı ifadesi onların daima köyümüz diye bahsetmesidir. Bu niteliği ile çiftçiyi teşkilâtlandırma zaten var olan meziyetlerin metodik ve sistematik değerlendirilmesi demek olur. Ve çok kolay bir iş olması gerekir. Buna rağmen bu gün karşımızda çetin bir dava olarak durmasının sebebi, tarih boyunca yapılan kültür mübadelesi ve bilhassa idari tutumun zihniyette yaptığı olumsuz etkilerdir. Bu etkiler, teşkilâtlanmayı güçleştirici alışkanlıklar, inanç ve güvenini sarsıcı, hazır bekleyi-

ci, bananeci bir zihniyetin doğmasına sebep olmuştur. Şimdiki halde problemi iki grupta toplıyabiliriz:

1 — Uygulayıcı ve yöneticilerin çiftçiyi ve onun şartlarını tanımaması, cahil olan çiftçinin zekâ ve sezişini kabul etmeyişi, ona yeteri kadar önem ve değer vermeyişi, yani onunla kaynaşmayışı.

2 — Çiftçinin, köye gelen münevvere inanmayışı ve itimat etmemesi, samimi, bulmaması ve onu yadırgamasıdır.

D — Politikanın sebep olduğu problemler

Politikanın istikrarsızlığı ve tavizkâr politika tatbikatı çiftçinin teşkilâtlanmasına büyük ölçüde olumsuz etkisi olan bir keyfiyettir. Ayriyeten bazı politikacıların köyde birleşmeyi ve sorunları beraberce ele almayı teşvik edip devlet imânlarının bu suretle daha etken ve süratli hale getirileceğini telkin etmeleri yerine, hazırlanmış toplu hareketleri bile, bunu yapmaya mecbur olmadıklarını, bu işleri yapmanın devletin vazifesi olduğunu söyleyerek bozdukları görülmektedir.

Çiftçilerin teşkilâtlanmasını teşvik ve desteklemek devletin açık politikası olmasına rağmen, uygulayıcı birimler arasındaki koordinasyon zayıflığı ve hükümetlerin görüş farkı, bu politikanın yeterli bir cesaretle yürütülmesini engellemektedir. Tavizkâr politikanın devamıda, çiftçideki her şeyi devletten bekleme alışkanlığını devam ettirmektedir ki bu teşkilâtlanmayı engelleyen başlıca sebeplerden biridir.

IV — ÇÖZÜM YOLLARI VE TAVSİYELER

Bu gün köy kademesindeki çalışmalar, dağınık, sistemsiz ve yetersizdir. Köydeki dağınık hizmetlerin birleştirilmesi plânlı ve programlı olarak yürütülmesi lâzımdır. İyi bir sistem kurulmadan yapılacak gayretlerden tam sonuç alınamaz. Bu sistemin getireceği ilk fayda hizmet birimleri arasında koordinasyonu sağlamaktır.

Köy işleri birbirine bağlı bir bütün teşkil etmektedir. Köylerimiz ise bu işleri yürütecek hizmet kuruluşlarının kolayca etken olamayacağı kadar dağınık, yol ve ulaşım imkânlarından yoksundur. Bunun için hizmetlerin ve teknik bilgilerin köye akışını kolaylaştıracak bir teşkilâtlanmaya ihtiyaç vardır. Bu teşkilât köy toplumu ile sıkı temas kurup, çiftçiyi çok yönlü olarak teşkilâtlandıracak ve ona teknik bilgiyi günlük olarak götürecek bir kuruluş olmalıdır. Burada çiftçinin teşkilâtlandırılmasının

da bir teşkilâta lüzum gösterdiği noktasına gelmiş bulunuyoruz. Bu maksat ile eskilerine yeni bir kuruluş eklemeye lüzum yoktur. Köy İşleri Bakanlığı; kuruluş gayesi, bu günkü fonksiyonları, merkez ve taşra örgütleşmesiyle çiftçiyi çok yönlü olarak teşkilâtlandıracak mekanizamyı da kurabilecek durumdadır. Bu teşebbüsün başarılı olması için şu hususlar gözönünde tutulmalıdır:

1 — Örgüt içi, örgüt dışı kuruluşlar ve taşra birimleri arasında kademeli bir koordinasyonun mutlak olarak sağlanması, ve yürütülmesi.

2 — Çiftçinin günlük hayatına giren hareketli bir taşra kuruluşunun meydana getirilmesi.

3 — Çiftçinin ve köy toplumunun kalkınma çabalarına iştirâkinin sağlanması, bu gibi hallerde devlet imkânlarının da süratle bağışlanması.

4 — Bir yandan yeni program ve hizmetler köye ulaştırılırken, diğer yandan, çiftçinin istekleri yukarı iletilerek dikey ve yatak koordinasyonun sağlanması, hizmetlerin buna göre plânlanması.

5 — Teşkilâtın merkezin emir ve direktiflerine göre değil, çevre şartlarına uygun olarak serbest çalışması, teknik ve idari müşküllerin kademeli olarak süratle halledilmesi.

6 — Personelin başlangıç ve hizmet içi eğitimine tabi tutulması.

7 — Tatbikatta gönüllü örnek köy gruplarından başlayıp, bütün yurda yayılacak şekilde geliştirilmesi.

8 — Taşra kuruluşları ve merkezde kademeli periyodik toplantılar yapılıp, güçlükler ve tedbirlerin görüşülmesi.

9 — Politik etkilerin dışında kalınması.

10 — Teşkilâtta muhit çocuklarının çalıştırılması, bu kuruluşun köy kademesindeki masraflarına çiftçilerin iştirâkinin sağlanması, görevlilerin atanmalarında ve azillerinde teklif hakları olması.

Çiftçinin teşkilâtlanmasının lüzumu ve mevcut teşkilâtlanmanın yetersizliği ortaya konduktan sonra yapılacak iş ilgili ve yetkili kuruluşun hemen çok yönlü çiftçi teşkilâtlanmasını gerçekleştirecek örgütleşme teşebbüsünü ele alması ve örgütleşmeyi takiben de çiftçiyi teşkilâtlandırma işine başlamasıdır. Çok hareketli olması lâzım gelen çiftçiyi teşkilâtlan-

dırıcı örgütün uç kademesinin, köye yerleştirilmesi gayeye götüren birinci şart olacaktır.

Bu durumda konuya çözüm yolu olarak; Köy İşleri Bakanlığının, mevcut kuruluşu içinde çiftçiyi çok yönlü teşkilâtlandırıcı mekanizmayı kurmasını gösteririz.

Tavsiyemiz ise; derhal başlamaktır.

Ayrıca; lüzum duyulduğu taktirde, her suretle yardıma ve hizmete amade olduğumuzu arz ederiz.

V — KAYNAKLAR

1. Merkezi Hükümet Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri - Rapor
2. Kalkınma Plânı ve Yıllık Programlar - D.P.T.
3. Ziraat Kanunları - Tarım Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü
4. Extension Service Çalışmaları Hakkında Rapor - Ragıp Nurettin Ege
5. Çiftçinin Teşkilâtlandırılması ve Çiftçi Mallarının Korunması - Ekrem Özkul
6. Türkiye Cumhuriyeti Ana Yasası
7. Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanun ve Nizamnamesi - Tarım Bakanlığı
8. Türkiyede Ziraatın Geliştirilmesinde Zaman Maliyet Esasları - Tarım Bakanlığı
9. Zirai Davalarımız - Ziraat Mühendisleri Odası
10. Türkiye Ziraatine ait Görüşler - Ziraat Mühendisleri Odası
11. Tarım Hizmetleri ve Teşkilâtın Yeniden Düzenlenmesi - Rapor
12. T. C. Ziraat Bankası Yayınları
13. Köyün Elkitabı - Türk İdareciler Derneği Neşriyatı
14. Toprak Reformu ve Tarımsal Gerçekler - Türkiye Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu
15. Türkiyenin Ekonomik ve Sosyal Durumu - Türk İş Yayınları
16. Zirai Yayın Prensipleri ve Usulleri - Nurettin Madran
17. Köy Envanter Etüdleri - Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü
18. Köy Sosyolojisine hazırlık - Selâhattin Demirkan
19. Training Rural Leaders - FAO neşriyatı
20. Rural Man Power and Industrial Development - O.E.C.D.
21. Community Development - Colonial Office
22. Co-operative Organization in Tropical Countriez - Shella Gorst
23. Agricultural Organization of the German Federal Republic
24. The Co-operative movement in the Netherlands
25. Agricultural Policy - Rainer Schickele
26. Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Prensipleri ve Amaçları - Köy İşleri Bakanlığı

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği

No. 7

TARIM İŞÇİLERİ ve SORUNLARI

Yazan

M. Bürhaneddin AHIPAŞAOĞLU

Ziraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

Ö Z E T

Türkiyede tarım işçileri iki gurupta toplanmaktadır. 1. ci gurup yeteri kadar toprağı olmayan, 2. ci gurup ise hiç toprağı olmayanlardır. 1. ci gurup yeteri kadar toprağı bulunmadığından geçimini sağlamak için çalışşanlardır. Bunları bazan işçi bazan da işveren olarak görebilirz. 2. ci gurup ise hiç toprağı olmayan geçimini çalışarak sağlayanlardır ki esas işçiler bunlardır. Zirâ işçi, geçimini sağlamak için bir ücret karşılığında bedenen çalışan insandır.

Yurdumuzda çalışan işçileri iş özellikleri itibariyle 3 kısma ayırabilirz. 1 — Devamlı işçiler,, 2 — Mevsimlik işçiler, 3 — Geçici işçiler. Devamlı işçiler 1 yıllığına çalışanlardır. Kâhya, Azap, Sığırtmaç, Çoban v.s. gibi.

Mevsimlik işçiler bazı bölgelerde 2-3 aylığına bir veya bir kaç mevsim muvakkat çalışanlardır. Bunlar umumiyetle kendi yerlerinden çalışacakları bölgelere kafileler halinde aile olarak giderler ve mevsim sonu yerlerine dönerler. Geçici işçiler mahallen temin edilen 1-3 günlüğüne çalıştırılan işçilerdir.

İşçi ücretleri umumiyetle mıntıkalara göre değişmektedir. Devamlılarda ücret 1000 - 6000 lira arasındadır. Bu ücretlerin dışında çalışan işçinin iaşe ve ibatesi işveren tarafından sağlanır.

Mevsimlik işçi ücretleri mahallî Komisyonlarca asgarî ücret üzerinden tesbit edilir. Ancak bu ücretler bazen tatbk edilemez, zirâ bu arz ve talebe göre değişir; ayrıca bu işçileri organize edecek resmî bir teşkilât bulunmadığından bu işçileri Çukurovada Elçi, Egede Dayıbaşı denen şahıslar organize ederler. Bu şahıslar önceden işçilere para dağıtarak kendileriyle bağlantı yaparlar. İşverenle anlaşır ve işe getirirler. Ücretlerini bunlar ayarlar ve dağıtırlar.

Geçici işçiler kısa bir süre için çalıştıklarından pek önemli değildir.

Yurdumuzda çalışan tarım işçilerinin çalışma müddetleri ekseriyetle Güneşin doğuşu ile başlar, Güneş batınca biter.

Ücretler ise mahallî şartlara göre tesbit edilir. Bütün anlaşmalar sözle yapılmaktadır. Yazılı mukavele yapılmaz, yazılı bir anlaşma olmadığından ihtilâfların halli de zordur. İşveren işçiyi istediği zaman işten çıkarabildiği gibi işçi de işi istediği zaman bırakmaktadır. Bu usul işveren ve işçiyi zor durumlara düşürmektedir.

İşçilerin ekseriyeti okuma yazma bilmemektedir. Teknik bilgiden yoksundur. Tarım işçileri arasında kalifiye işçi pek azdır. Bu biraz da köy şartlarında genel kültürün zayıf olmasından ileri gelmektedir. Köylerin düzeldiği gün bu iş de kendiliğinden düzelecektir.

İşçilerin sağlık durumu da maalesef son derece bozuktur.

Yine bunun da köy şartlarından ileri geldiği bir vakıadır. Yurdumuzda köylerde sağlık teşkilâtı bulunmamaktadır.

Köyde yaşıyan gerek işveren ve gerekse işçi ayni şartlarda yaşamakta ve ayni yerlerde yatmakta ve ayni yiyecekleri yemektedirler. Bunun dışında olanlar çok az bir azınlıktır.

Köylerde yaşama şartları düzeldiği oranda bu işler de düzelecektir.

Tarım işçileri bütün Türkiye'de çalıştıkları mıntıkaların örf ve âdetlerine göre yaşamakta, çalışmakta ve ücret almaktadırlar. Halbuki bu işçileride, sanayi işçilerinde olduğu gibi kanunî bir nizama bağlamak icabetmektedir. Gerçi çok eskilerden beri bazı mahallerde kurulmuş düzenler varsa da son derece yetersizdir.

Çalışanların hakkını korumak, çalıştıranların vecibelerini bilmeleri lâzımdır.

Kültür ve sağlık şartlarını içine alan, bütün yurt ölçüsünde ayni usulleri uygulayan ve mıntıkaların mahallî komisyonlarına ücretler ve çalışma müddetleri bakımından yetki tanıyan bir Tarım İş Kanunu çıkarılmalı dır.

Bu kanun detaylara inmeyip ana hükümleri vazetmelidir. Mevzular Türkiye'nin her yerinde aynen uygulanamıyacağından bölgelerde teşekkül edecek komisyonlara bazı yetkiler tanımalıdır.

İncelemelerimizden vardığımız sonuç şudur ki: Tarım İşçileri kanun himayesinden yoksundurlar. Yapılan bütün yardımlar hiç bir kanunî mecburiyet taşımayan ancak insanî duygularla yapılan yardımlardır. Onun için zamanı çoktan gelmiş olan Tarım İş Kanununun biran evvel çıkarılması bir zaruret halini almıştır.

TARIM İŞÇİLERİ VE SORUNLARI

Dünya üzerinde yaşıyan insanlara bir göz gezdirdiğimizde, umumiyet itibariyle iki zümre ile karşı karşıya geliriz. 1. ci gurup çalıştıranlar yani işverenler, 2. ci gurup ise çalışanlar diğer deyimi ile işçiler.

Tarih boyunca çalışanlar ile çalıştıranlar arasında daimî çatışmalar eksik olmamıştır. İlk çağlarda kölelik ve efendilik müessesesinin bulunuşu bu çatışmaları önlemiştir. Orta çağlarda da henüz sanayi inkişaf etmediğinden fazla hadiseler cereyan etmemiştir. Ancak insanların yaşama düzenindeki değişiklikler ve sanayiin ilerlemesi, iş ve işçi piyasasını meydana yetirmiştr. İlk zamanlar işçilere gereken önem verilmez iken sonraları Hükûmetler Patronların karşısında zayıf olan bu kütleyi himaye etmek zaruretini duymuş ve bunlar için gerekli kanunî tedbirleri almak yoluna gitmiştir. Bilâhare işçilerin kendi aralarında birleşerek meydana getirdikleri sendikalar bu gurubun haklarını daha çok arar ve korur duruma gelmişlerdir. İşçi tarihinde sendikal hareketlerin büyük önemi vardır.

Geçimini el emeği ve alın teri ile kazananların hakkını korumak lâzımdır. İşçiliğin teşekkülünden beri hakları korunmayan çalışanların, hakkını aramak lâzımdır.

Bilhassa alın teri ve emeğin memleket ekonomisinde büyük yeri vardır. Hiç bir zaman işçisiz bir sanayii tasavvur edilemez; o halde her iş kolunu memleket ekonomisinde yerine göre değerlendirmek lâzımdır.

Cumhuriyetin ilânından sonra sanayide çalışan işçiler için 1936 senesinde iş kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun bu günümüze kadar bir hayli değişiklere uğrayarak tatbik edilmiş olup yenisi 1965 yılında yürürlüğe konmuştur.

Ancak şunu da belirtmek isteriz ki 1936 senesinde çıkarılan iş kanunu yalnız Sanayi işçilerine hak tanımış, Tarım işçilerini kapsamı içine almamıştır. Bütün uğraşmalara rağmen, her zaman açık havada yazın sıcağına, kışın soğuğuna marûz kalan bu insanların hakları teslim edilmemiştir. Hele memleketimiz gibi geri kalmış, sendikal faaliyetlerin zayıf olduğu bir

yerde Tarım işçilerinin de hakkını aramak ve kanun himayesine almak bir vazifedir.

Şimdiye kadar ele alınmamış olan Tarım işçilerinin bugünkü durumlarını ve özelliklerini inceliyecek ve çözüm yollarını arayacağız.

Memleketimizde her yerde ve her işte birçok insanlar işçi olarak çalışmaktadır. Umumî duruma şöyle bir kuş bakışı baktığımızda ; Tarım işçilerinin dışında çalışanları tasnif etmek, sınıflara ayırmak imkânı vardır.

Tarım sektöründe ise böyle bir tasnif ve sınıflandırma yapmak imkânına maalesef sahip değiliz. Zirâ tam anlamı ile Tarım işçisi, geçimini bir ücret karşılığında çalışarak sağlıyan insandır. Bunun yanında, geçiminin bir kısmını kendi arazisinden diğer bir kısmını da ücret karşılığı çalışarak temin etmektedir.

Bu bakımdan Türkiyede tam manasiyle bir tarım işçisi zümresi teşekkül etmemiştir. Yaptığımız araştırmalarda ne D. İ. E. de ve ne de Çalışma Bakanlığında bunlarla ilgili kat'i istatistikî bir malûmat elde etmek imkânını bulamıyoruz.

Kendi incelemelerimize dayanarak Tarım işçilerini ilk defa 2 guruba ayırmak mecburiyetinde kalıyoruz.

1. Gurup ; Geçiminin bir kısmını kendi arazisinden bir kısmını da çalışarak kazananlar:

Bunlar kendilerinin bir miktar arazisi mevcut olup geçimini tam manasiyle sağlıyamadıklarından zaman zaman kendi işlerinin dışında kalan zamanlarda bazen kendi mıntıkalarında, bazen de uzak mıntıkalara giderek mevsimine göre çalışmaktadırlar. Bunlar yalnız kendileri gittikleri gibi bazen de bütün aile olarak çalışmaya gitmektedirler. Buradaki kazançlarını kendi kazançlarına eklemek suretiyle hayatlarını kazanmaktadırlar.

2. Gurup ; Kendilerinin hiç gelir kaynağı olmayan ve geçimini tamamen çalışarak kazananlardır:

Bunların şahıslarına ait arazileri bulunmadığından hayatlarını çalışarak kazanmak durumundadırlar. Senenin her mevsiminde çalışırlar. Tarımda mevsimlere göre işin çeşitleri değiştiğinden verilen her işi yapmak durumundadırlar.

Tarım sektöründe çalışan her iki gurup işçiler, çalışma usulleri kanunlarla düzenlenmediği için çalıştıkları yerlerin örf ve âdetlerine uymak

zorundadırlar. Yaşama şartları son derece ilkeldir. Şurada hemen şunu belirtelim ki köylerde işverenlerin yaşama düzeni de işçiler gibidir.

Ancak her mıntıkanın hususiyetlerine göre yerleşmiş örf ve âdetler vardır. Yaptığımız tetkiklerde nisbeten iyi düzenlenmiş olanı, İbrahim Paşa'nın Adana Valiliği sırasında konulmuş nizamdır Bunu takiben çıkarılan Amele Talimatnamesi varsa da, bunların hiç biri tatmikâr değildir.

Tarım işlerinde çalışan işçilerin çalışma müddetleri, ücretleri, sağlık ve kültür durumları bir nizama bağlanmamıştır.

Yukarıda saydığımız konuları teker teker incelersek konuyu daha iyi aydınlatmış olacağız.

A) Çalışma Müddetleri:

Tarım alanında çalışan işçiler, sanayide olduğu gibi, tam manasiyle sınıflara ve mesleklere ayrılmamıştır. Ancak çalışma düzenine ve gördükleri işlere göre sınıflara ayırabiliyoruz. Bu düzene göre, bunlar devamlı işçiler, mevsimlik işçiler, geçici işçilerdir.

Aa) Devamlı İşçiler:

Memleketimizde umumiyetle devamlı işçiler 1 sene müddetle çalıştırılırlar. Ancak bazı mıntıkalarda bunlar 6 aylık da çalıştırılırlar. Bu tip işlerde çalışanlara çoban, kâhya, sığırtmaç, bekçi, ahçı, uşak, tutma, beylik, azap, ev uşağı) gibi çeşitli isimler verilmektedir. Bu tip işçiler tam bir meslek sahibi olmadıklarından işveren hangi işi gösterirse onu yapmak mecburiyetindedirler. Ayrıca bunların çalışma zamanları da belirli değildir. Günün her saatinde işe bakmak mecburiyetindedirler. Bunların yıllık izin ve hafta tatili gibi izinleri yoktur.

İzin, işverenin şahsî isteğine ve o mıntıkanın örf ve anânelerine göre verilir ki bu da umumiyetle Bayramlarda ve şahsî işleri için verilir.

Sağlık durumlarına gelince, yukarıda da belirttiğimiz gibi, köylerin sağlık şartları umumiyet itibariyle bozuk olduğundan bunlarınki de aynıdır. İşveren hasta olan işçisine bakmak mecburiyetinde değildir. Ancak bu yardımlar vicdanî bir yardımdan ileri gitmemektedir.

Memleketimizdeki Tarım işletmelerinde en büyük yardımcı ve işlerin en önemlilerini yapanlar devamlı işçilerdir. Devamlı işçiler içinde usta olan ve çiftliğin bütün işlerini gören ve mes'uliyetini deruhte edenler de vardır.

Bu işçilerle yapılan sözleşmeler şifahî olup resmî bir akte dayanmamaktadır. Taraflar istedikleri zaman bu şifahi anlaşmayı bozabilirler.

Ab) Mevsimlik İşçiler:

Bu işçiler, tarım işlerinde mevsimlere göre çalışan işçilerdir. Meselâ; çapa işçileri, hasat işçileri, harman işçiler v.s. gibi. Bu işlerde de, bölgenin hususiyetlerine göre, ya kendi mıntıkalarında veya diğer mıntıkalardan zaman zaman iş yerlerine giderek çalışırlar. Türkiye'de umumiyetle bu tip işçiler bir hayli yekûn tutmaktadır. Ekseriya bunlar bütün aile olarak işe gitmekte, iş bitiminde ise yerlerine dönmektedirler.

Bilhassa memleketimizde çok miktarda mevsimlik işçi çalıştıran Çukurova ve Ege bölgeleridir.

Çukurova ve Ege bölgesinde yetiştirilen tarım ürünleri ekseriyetle çok işçi çalıştırmayı icap ettirmektedir. Bunların sayıları mevsime göre 50 - 80 bini bulmaktadır.

Bu mıntıkalarda bukadar işçiyi işverenin bizzat bulamaması yüzünden Çukurovada "Elçi," Eğede "Dayıbaşı" denen işçi simsarları bu işleri yapmaktadırlar. Dayıbaşı veya Elçiler mevsimden evvel işçilere para dağıtmak suretiyle kendilerine bağlamaktadırlar. Zamanı gelince işverenlerle iş şartlarında anlaşarak evvelce bağlantı yaptıkları bu işçileri işe getirmektedirler. Bu şahıslar bazen işçileri bazen de işverenleri müşkül durumlara düşürmekte ve her iki tarafı da istismâr etmektedirler.

Mevsimlik işlerde çalışan işçilerin çalışma süresi ekseriya bölgenin örf ve anânelerine göre tayin edilmektedir. Ekseriya bu süre gün doğarken başlamakta, gün batarken bitmektedir. Ancak bu zamana işyerine gidip gelme dahildir. Ayrıca günde 4 defa yemek ve dinlenme molası verilmektedir. Bu zamanlarda, Çukurovada çapa işlerinde 7.00 - 7.30, 10.00 - 11.00, 13.00 - 13.45, 15.30 - 16.30 saatleri arasında verilmektedir.

Mevsimlik işçilerin yaşama şartları daimîlerden daha bozuktur. Zirâ bunlara barınacak bir yer verilmemekte, ekseriya işyerinde açıkta yatmaktadırlar.

Yaptığımız tetkiklerde işçiler umumiyetle kapalı yerde yatmayı arzu etmemektedirler.

Bu işçilerin de hastalanmaları halinde işverenin tedavi ettirmek mec-

buriyeti yoktur. Yaparsa, işveren insanî bir hareket olarak yapmaktadır.. Bu işçiler muayyen bir zaman için çalışmakta ve süreleri dolunca işi terketmektedirler.

Ac) Geçici İşçiler:

Bu tip işçiler işyerinde çok kısa bir süre için yapılması icabeden, 1 ilâ 3 günlük gibi, işleri yapan işçilerdir. Umumiyetle bunlar mahllen temin edilen işçiler olup çalışma süreleri, mahallî âdetlere göredir. Ekseriya gün doğmasıyla başlar ve gün batmasıyla biter.

İşçiye ihtiyacı olan işveren işçilerin toplu bulundukları yerlerden günlüğüne tutarlar.

B) İşçi Ücretleri:

Memleketimizdeki tarım işçileri ücretlerini incelerken bunları da kendi aralarında kategorilere ayırmak icabetmektedir. Şurada hemen belirtelim ki bunu ayırmak bir hayli zordur. Zirâ çalışanlar ne cinsiyet ve ne de yaş farkı gözetmeksizin ekseriya ayni ücreti istemektedirler. Bilhassa bu hâl mevsimlik işlerde görülmektedir. Bir de bunun yanında ücretlerin nakdî veya aynî olarak ödenmesi gelmektedir. Bazı ahvâlde de bu ücretlerin bir kısmı aynî bir kısmı ise naktî ödenmektedir. Bu usuller bölgelerin örf ve anânelerine göre çok değişiklikler göstermektedir. Hatta ne Türkiye çapında ve ne de bir bölge çapında dahi vahdet sağlanamamaktadır.

Ba) İşçi ücretlerinde umumiyetle devamlı işçiler için yıllık veya altı aylık üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. İşverenle işçi karşılıklı olarak sözle ücret anlaşması yapmaktadırlar. Bu ücretin tediye şekli ve miktarı bölgelere göre değişmektedir. Bazı mıntıkalarda ücret yıllık olarak 1000 - 6000 lira arasında değişmektedir. Devamlı işçiye yatacak yer ve anlaşmaya göre de giyim eşyası verilmektedir. Devamlı işçi, işveren tarafından hazırlanan komanyadan yemektedir. Ayrıca bunlara ilâveten bazı yerlerde devamlı işçi namına bir miktar araziye ekim yapılmakta ve buradan kaldırılan mahsulün tamamı işçiye verilmektedir.

İşçiye ücreti istedikçe ihtiyacı kadar verilmektedir. Sene sonu hesap kesilmekte, işçinin bakiye alacağı, anlaşma şekline göre, tediye edilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu ücretler naktî, aynî, veya aynî ve naktî yapılmaktadır.

İşçilere çalışma süresinde ücretli izin verilmemektedir. Yapılan tedaviler için de ücret talep edilmemektedir.

Bb) Mevsimlik işlerde ise bütün bölgelerde iki usul tatbik edilmektedir. Bunlardan birisi götürü - (parça başı, kilo, veya dönüm) üzerinden veya (yevmiye) - günlük üzerinden verilmektedir.

Umumiyetle geçici işçi ücretlerinin tesbitinde 3008 sayılı iş kanunun 32. ci maddesine dayanılarak, mevsim başlarında mahallen teşkil edilen bir komisyon asgarî ücretleri tesbit etmektedir.

Bu komisyonlar o bölgenin Çalışma Müdürlüğünün başkanlığında birer işçi ve iş veren temsilcisi, Mahallî Ticaret ve Sanayi Odası ve varsa Ziraat Odalarının kendi aralarından seçecekleri birer temsilci, belediye encümeninden bir üye, mahallî Hükûmet Doktoru ve Sendikanın göndereceği birer temsilciden teşekül etmektedir.

Bu komisyon mahallî tarım işçilerinin asgarî ücretlerini tesbit etmelerine rağmen, bu sistem yürüyememektedir. Çünkü işçiyi Dayıbaşı ve Elçi denen şahıslar temin ettiklerinden ve bu şahıslar karşılıklı olarak işverenle işçi ücretlerini tesbit etiklerinden asgarî ücret sistemi tam manasiyle çalışmamaktadır.

İşyerlerinin çok dağınık olması, Bölge Çalışma Müdürlüğünün elinde yeteri kadar eleman bulunmaması sebebiyle işçi ücretlerini kontrol imkânı yoktur.

Mevsimlik işçi ücretlerinin tesbitinde en büyük müşküllerden birisi de yukarıda belirttiğimiz gibi çalışmaya gelen işlerin ne cinsiyet ve ne de yaş farkı gözetmeksizin ücret istemeleridir.

Halbuki, genellikle, erkek işçi ücretlerinin kadın işçilerden, kandın işçi ücretlerinin de çocuklardan farklı olması lâzımdır. Bunun başlıca sebebi, çalışmaya gelen işçiler aile olarak geldiklerinden ve ücretler kafile için yapıldığından çalışanlar ücret ayrımını istememekte, işveren tarafından farklı ücretler teklif edildiğinde kabul etmemektedirler.

Bölgelerde işçi ücretleri yemekli ve yemeksiz olarak tesbit edilmektedir. Geçmiş senelerde teamül bilhassa çapa işlerinde çalışan işçilerin iaşe ve ibatesi işveren tarafından sağlanmakta idi. Son senelerde bu usul yavaş yavaş terk edilmektedir. İş verenler verilen yemeklerin işçiler tarafından beğenilmediğini söyleyerek bu iyi âdeti kaldırmaktadırlar.

Memleketimizde mevsimlik işçi ücretleri asgarî ücret komisyonlarınca 16 yaşından küçükler için ; yemeksiz 5.50 - 8.00 lira, yemekli 5.00 - 7.50 lira, 16 yaşından büyükler için, yemeksiz 7.25 - 12.50 lira, yemekli 7.00 - 9.50 lira, 1963 ve 1964 yılları için asgarî ücret olarak tesbit edilmiştir.

Bu ücretler bölgeler arasında büyük farklar göstermektedir. Ancak bu ücretlerin tatbik edildiğini sanmıyoruz.

Bu iş biraz da arz ve talep kaidesine göre değişmekte ve bazı zamanlarda bunların üzerinde ücret ödenmektedir.

Götürü (parçabaşı, kilo veya dönüm) esasına göre çalışan işçilere işler götürü bir ücret karşılığında verilmektedir. Bu sistemde işveren işçinin yatacak yerini temin etmekte, yemek vermemektedir. İşçi yaptığı iş kadar ücret almaktadır. İşçi kısa zamanda fazla para kazanmak için sıhhatini tehlikeye sokarcasına, dinlenme dahî yapmadan çalışmaktadır ki, bu kısa zamanda çok para kazanılmasına rağmen, işçinin sıhhatine zararlıdır.

Bu işçilerin ücretleri dayıbaşı veya elçiler tarafından tediye edilmektedir. Bazı ahvalde işverenden dağıtılmak için alınan ücret bir vesikaya müsteniden dağıtılmadığından, dayıbaşı veya elçi tarafından suistimaller yapılmaktadır.

Bc) Geçici işlerde çalışan işçiler içinde çalışma esasları hemen hemen mevsimlik işçiler gibi olup bunlara da yevmiye ve götürü sistem tatbik edilmektedir. Bu işçilerin yegâne özelliği işin çok kısa süreli olması, mahallen temin edilmeleri sebebiyle yatacak yer ve iaşe verilmemesidir. İşçi, gündelikçi olarak çalışıyor ise akşamleyin ücretini almaktadır. Götürü olarak çalıştığı takdirde işin bitiminde ücretini almaktadır.

Gerek mevsimlik işçilerde ve gerekse geçici işçilerde iş akdi sözlü olarak yapılmaktadır. Ücret tediyeler de o bölgenin örf ve âdetlerine göre yapılmaktadır.

C) Sağlık Durumları:

Hepimizce malûmdurki Türkiyede köylerin sağlık durumu bozuktur. Bazı kazalarımızda dahi doktor bulunmadığı bir vâkıadır.

Köyde yaşayan gerek işverenler ve gerekse işçilerin barındıkları evler ekseriya gayri sıhhîdir. Özellikle devamlı işçilerin sağlık durumu, köyün sağlık durumu ile ilgilidir.

Mevsimlik işçilerin durumu ise özellik taşımaktadır. Mevsimlik işçiler umumiyetle değişik iklim bölgelerinden gelmektedir. Ayrıca bunlar toplu olarak bir arada yaşamakta, iaşe ve ibâte edilmektedirler. Bu toplulukların geldikleri iklime intibak etmeleri bir haylî zordur. Sâri hastalıklar bu tip topluluklarda kısa zamanda yayılmakta ve bu insanlara zarar vermekte-

dir. Çalışan yerlerin şehre uzak olması, bu insanları zor durumlara düşürmekte ve tabiatla başbaşa kalarak mukadderata boyun eğdirmektedir. Bunların sosyal sigortaları olmaması, zaten az bir ücret alan bu işçileri, devletin tedavi imkânlarından yoksun bırakmaktadır.

D) Kültürel Durumları:

Yurdumuzda kültürel durumun çok geri olduğu hepimizce malûmdur. Bu durum şehirlerden kasabalara, kasabalardan köylere gidildikçe daha çok kendisini hissetirmektedir.

Köylerde yaşayan insanların pek çoğu okuma ve yazma bilmemektedir. Köylerin durumu bu şekilde olduğuna göre köyden yetişen tarım işçilerinin de bundan farklı olmasına imkân yoktur.

Tarım işçileri teknik bilgilere sahip olmadıklarından, babadan görme usullerle çalışmaktadır. Bu yüzden de çalışmaya gittikleri yerlerde hangi iş gösterilir ve tarif edilirse buna göre çalışmaktadırlar.

Bugün tarım işletmelerinin sıkıntılarından birisi de kalifiye işçi bulamamaktır. Yetişmiş usta işçi çok azdır.

Köy okulları, okuyan çocuklara ancak okuma yazma öğretebilmektedir.

Bugüne kadar yaptığımız incelemelerden edindiğimiz kanaata göre, tarım alanında gerek resmî ve gerekse özel sektörde bir hayli miktarda tarım işçisi çalışmaktadır. Bu işçileri de, sanayide çalışan işçiler gibi, kanun himayesine almak zamanı çoktan gelmiştir.

Tarım işçilerini, sanayi işçileri gibi, bir anda organize etmek zordur. Bu, tarımın kendi yapısından ileri gelmektedir. Bütün ileri gitmiş memleketlerin işçi düzenlerine göz attığımızda bu ülkelerde de ilk defa sanayi işçileri için kanunlar çıkarılmış bilâhare tarım işçileri dikkat nazara alınmıştır ve hâlen de tarım işçileri için mütekâmil kanunlar çıkarılmamıştır. Bununla beraber bu gecikmeyi bir an önce kapatmak icap eder. Tarım sektöründe işverenlerin ve işçilerin genel kültür seviyeleri çok düşüktür. Bu sebeple işi devlet ele alarak bunları bir düzene koymalıdır.

Tarım işçilerinin durumunu 4 ana konu üzerinden inceledik; Bu incelemeye muvazî olarak da gerekli tasviye ve tedbirleri aynı konular üzerine vâzetmeye çalışacağız.

Bugüne kadar tedvin edilmemiş olan tarım iş kanunun biran evvel çıkarılması icabetmektedir. Yalnız bu kanun çıkarılırken teferruata inme-

den memleketimizin her tarafından ana esaslariyle uygulanabilecek bir kanun olmalıdır. Zirâ yurdumuzda çok çeşitli bölgeler ve çok çeşitli örf ve anâneler vardır. Yapılacak kanunda bunlar nazarı itibare alınmalıdır. Kanun, bunun dışında, ana hatları ile şu hususları ihtiva etmelidir:

a) Çalışma Müddetleri:

Sanayi sektöründe çalışan işçilere haftada 48 saat çalışma müddeti tanınmıştır. Bu, günlük 8 saattir. Tarımda böyle kesin saatler koymak son derece sakıncalı olduğundan mevsimlere göre değişebilecek çalışma müddetleri konmalı ve bunu mahallî teşkilâtlar düzenlemelidir.

Tarım işçilerine de, sanayi işçileri gibi, ücretli senelik izinler ve hafta tatileri tanımalıdır. Ancak izinleri kullanma şekil ve şatlarını mahallî teşkilât tesbit etmelidir.

Tarımda sözleşmeler şifahî olarak yapılmaktadır. Sözleşmeler yazılı olarak yapılmalıdır.

İşe girme ve işten ayrılma bir düzene bağlanmalı, gerek işveren ve gerekse işçi işten ayırma ve ayrılma şartlarını ve zamanını evvelden bilmelidir. Yani işten ayrılmak için bir ihbar müddeti tanımalıdır.

b) İşçi Ücretleri:

İşçi ücretlerinin ödeme şekilleri yurdumuzda bölgelere göre değişiklikler arz etmektedir. Her sahada olduğu gibi, ücret, tarım sektöründe de istihsal unsurlarından emeğe düşen paydır. İşçi ücretlerinin maliyet hesaplamalarında çok büyük önemi vardır. Umumiyetle Türkiye'de Tarım işçilerinin ücretleri diğer sektörlere nazaran çok düşüktür. Ayrıca Türkiye sathında bir ücret vahdeti bulunmamakta, bölgeler hatta Vilâyetler arasında dahi çok farklar arz etmektedir. Bu da işin arz ve talebe göre ücretlerin azaldığını ve çoğaldığını göstermektedir. Ücret dalgalanmaları çoğaldıkça işçinin geçim şartlarıda değişmektedir. Geçimini münhasıran alacağı ücretle sağlıyan işçi hayat standardını sağlamak için daima asgarî bir ücret almalıdır. Bu ücretlerin tediye şekilleri evvelce açıkladığımız gibi naktî, ayni, aynî ve naktî olarak ödenmektedir. Genel olarak naktî ödemeler pazar ekonomisini yaratır. İşçi aldığı para ile ihtiyaçlarını pazarlardan sağlar, Ancak, paranın yanında, aynî ödemenin de önemi inkâr edilemez. Bilhassa şehirlere ve pazarlara uzak yerlerde çalışan işçilerin ihtiyaçlarını para ile gidermeleri zordur.

Kanunda işçi ücretlerinin tediye şekilleri esaslara bağlanmalı ve ana hatları ile yer almalıdır. Ayrıca mahallî teşkilâtlara da bu hususta yetkiler tanınmalıdır.

c) Sağlık Durumları:

Genel olarak köylerimizin sağlık şartları bozuktur. Sosyal Sigortalar Kanunu sanayi işçilerine birçok haklar tanımıştır. Bu kanunda tarım işçileri dikkate alınmamıştır. Bu biraz da imkân meselesidir. Devamlı işçier işletmelerde büyük yekûn tutmamaktadır. Bunlar işverenlerle hemen hemen aynı şartlarda yaşamaktadırlar. Yekûnları çok olan bu işçileri sosyal sigortalar kapsamına almak pek güç olmaz kanısındayız.

En büyük problem mevsimlik işçilerdir. Değişik bölgelerden kafileler halinde gelen ve topluca çalışan bu insanların üzerinde hassasiyetle durmak icabeder. Değişik bölgelerden gelen bu insanlara iş buluncaya kadar barınacak yer bulmak hayli zordur. Burada Hükûmete çok önemli vazifeler düşmektedir. Gelen işçiler iş buluncaya kadar, bölgenin hususiyetlerine göre yapılmış barınaklarda kısa bir süre içinde olsa barındırılmalıdır.

Ayrıca toplu olarak işçi çalıştıran işverenlere bölgenin hususiyetlerine uygun barınaklar yaptırılmalıdır. Sağlık durumlarını kontrol etmek üzere seyyar sağlık ekipleri kurulmalıdır. Sıhhatle alâkalı olarak iaşe durumları da ehemmiyet arz etmektedir. Çalışan işçilerin iaşe durumları da bir düzene bağlanmalıdır.

d) Kültürel Durum:

Tarımla uğraşanların ekseriyetinin okuma yazma bilmedikleri ve kültürel durumlarının çok zayıf olduğu bilinmektedir. Diğer çalışma kollarında olduğu gibi, Tarımda da teknik bilginin ve eğitimin önemi büyüktür.

Bugün tarım işçileri arasında kalifye işçi miktarı son derece azdır.

Tarım, asrımızda tam manasiyle teknik bir iş haline gelmiştir.

Artık dededen kalma usullerle bu işleri yürütmemize imkân yoktur. Bu bakımdan kalifiye tarım işçisi yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Tarım işçilerinin menşei köy olduğuna göre köylerdeki okuma sistemini düzenlemek lâzımdır. Ayrıca "bu maksatla" Bölgesel Teknik Tarım Okulları açmak bir zaruret halini almaktadır. Bunlara ilâveten vilâyetlerde, kazalarda, kurslar açmak lâzımdır. Tarım Bakanlığına bağlı çiftçi çocuklarını yetiştirme (4-K), Ev Ekonomisi, teknik enformasyon v.s. gibi teşkilâtlardanda istifade ederek tarım işçisi eğitimi yapılmalıdır.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği
No. 8

Tarım İle İlgili Mevzuat

Nurettin MADRAN
Ziraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ
24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

KONGRE TERTİP HEY'ETİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**

Bu teblig, Z. Yük Müh. Nurettin Madran'a Kongre için hazırlattırılmıştır.

(ÖZET)

Tarımı doğrudan ya da dolayısile ilgilendiren pekçok kanun, tüzük, yönetmelik ve kararname çıkarılmıştır. Henüz bilimsel bir incelemeye tâbi tutulmamış olan bu dağınık mevzuatın sayısı, ek ve değişiklikler hariç, 285 i bulmakta ve bunun 161 ini kanunlar, 37 sini tüzükler, 16 sını yönetmelikler ve 71 ini de krarnameler teşkil etmektedir. Bunlardan 88 adedi çeşitli tarımsal konularla, 54 ü tarım teşkilât ve görevlerile, 21 i tarım öğretimi ve eğitimi ile, 101 i tarımsal ekonomi ve 21 i de tarım dış anlaşma ve sözleşmelerile ilgilidir.

Şimdiye kadar yayınlanmış bulunan mevzuatın toplu olarak incelemesinin yapıldığında, tarımın gelişmesi için gerekli ortamı sağlamaktan henüz uzak bulunduğu anlaşılır. Ve yine bilinmektedir ki çiftçi ve ailesinin içinde veya münasebette bulunduğu sosyal, hukukî, ekonomik, biyolojik ve fizikî ortamlar müsait bir hale getirilmedikçe üretimin düzenlenmesi ve geliştirilmesi pek mümkün değildir. Mal emniyeti olmayan, sosyal bakımdan gelişmemiş, ürün ve işgücünü değerlendirecek organizasyonlardan yoksun, sosyal adaleti sağlayacak vergileme sistemine bağlanmamış hal ve şartlarda tarımın gelişmesini beklemek sadece hayaldir.

Kezalik kredileme, sigorta, donatım, pazarlama, fiyat ve vergi muafiyetleri gibi ekonomik ortamın yaratılmasını mümkün kılacak unsurların etkili ve prodüktif bir hale getirilmesi de elzemdir. Bu hususlarda dağınık ve yetersiz bulunan mevzuatın, sür'atle ele alınıp ıslahında büyük fayda vardır.

Biyolojik ortamı meydana getiren doğal kaynaklarla kültür bitiki ve hayvanlarından bilimsel ve teknik kurallara uygun surette ve akıllıca faydalanma, tarımın gelişmesi için diğer önemli bir faktördür. Bu bakımdan; toprak, su, orman ve mer'alarımız kadar belli başlı tarla ve bağ - bahçe ürünleri ve kültür hayvanlarımızın çeşit, ıslah ve yetiştirilmelerini bugünün teknik anlayışına uygun surette teminat altına alacak mevzuata da ihtiyacımız büyüktür.

En son olarak, üretimin emniyetle yapılabilmesi için, fizikî ortamın da elverişli bir hale getirilmesi lâzım geldiğini söyliyebiliriz. Prodüktivite

esaslarına göre işlenmesini mümkün kılacak surette ve sosyal adaletî göz önünde bulundurarak toprağın temellükünün tesbiti, köy kuruluşlarının ıslahı ve realist bir iskân politikasının tâkibi, köy yolları ve köy içme sularının bugünün modern anlayışına göre yapımı ve ikmalini temin edecek tedbirlerin alınması ve köyü ilgilendiren diğer beledî hizmetlerin görülmesini mümkün kılacak mevzuatın biran önce hazırlanmasından büyük faydalar sağlanacaktır. Aksi takdirde "Tarımımız niçin sür'atle gelişmiyor?" sorusunu, diğer şartlar arasında bu bakımdan da vâki etkileri dolayısiyle, daha uzun yıllar cevaplandırmak güç olacaktır.

TARIMLA İLGİLİ MEVZUAT

Giriş

Tarım alanındaki faaliyetlerin düzenlenme ve geliştirilmesini hedef tutan mevzuatın sayısı pek fazladır ve çok daha derinliğine incelenmesi gereken ilginç bir konu olarak ortada bulunmaktadır. Fakat, esefle söylemek lazımdırki, bu alanda hemen hiçbir inceleme yapılmamış ve ancak bazı kanunların mesleklere göre guruplandırılarak irili ufaklı birer kitap haline getirilmesile yetinilmiştir.

Mevzuat denilince, genellikle, başta kanunlar olmak üzere tüzükler, yönetmelikler, Hükümet Kararnameleri, iç yönetmelikler, talimat ve genel geler anlaşılmaktadır. Burada konumuzun çerçevesini biraz darlaştırarak yalnızca kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet Kararnameleri üzerinde duracağız. Sayıları pek çok olan ve diğerlerine göre daha sık değişikliklere uğratılan iç ynöetmeliklerle talimat ve genelgeleri bu kısa incelemenin hacmına sığdırmanın mümkün olmıyacağı elbette takdir edilecektir. Konumuzu bu suretle sınırlandırdıktan sonra, şimdiye kadar Tarım alanında yayınlanmış mevzuatın sayısı hakkında daha derli toplu bir bilgi vermek kolay olacaktır. Araştırmalar sonunda, Cumhuriyetten önce ve sonra tarımla doğrudan ya da dolayısile ilgili olarak çıkarılan mevzuatın sayısı 285 civarındadır. Bunun 161 ini kanun, 37 sini tüzük, 16 sını yönetmelik ve 71 ini de Hükümet Kararnameleri teşkil etmektedir. Yalnız bu sayılara, ayni mevzuat üzerinde yapılan tâdiller ve ilâvelerle ilişkin kanun, tüzük, yönetmelik ve kararnameler katılmamış, ilk yayınlanan şekli alınmakla iktifa edilmiştir. Diğer taraftan, bu incelemede yayınlanan mevzuatın geçerliği üzerinde de durulmamıştır. Bunun sebebi, şimdiye kadar hangi konular üzerinde durulduğunu ve hangilerinin ihmal olunduğunu ayırt edebilmek kaygusudur.

SINIFLANDIRMA

İncelememizi kolaylaştırmak maksadiyle, Tarım mevzuatının 5 gurup altında toplanması uygun görülmüştür. Bunlar da sırasile :

(1) Konu
(2) Teşkilât ve vazife

(3) Tarım öğretimi ve eğitimi

(4) Ekonomik sorunlar

(5) Tarım dış anlaşma ve sözleşmeleri

ile ilgili mevzuattır. Hiç şüphe yok ki bu ayrımı kesinlikle yapmak mümkün değildir. Ayni kanun içerisinde hem konu, hem teşkilât hükümlerini birarada ihtiva edenler bulunduğu gibi bazan yalnız ekonomik bir sorunu düzenleyen yahutta diğer bir bileşim gösteren kanun veya tüzüklere de rastlanabilmektedir. Bu sınıflandırmada, daha ziyade, ele alınan konuların ağırlığı gözönünde tutulmuş ve yeri geldikçe, ilgili bulunduğu diğer alanlar hakkında atıflar yapılmıştır.

Bu guruplarla ilgili olarak çıkarılan mevzuatın çeşidi hakkında aşağıdaki tablo bize açık bir fikir vermektedir :

	Kanun	Tüzük	Yönetmelik	Kararname	Toplam
(1) Konu	52	25	8	3	88
(2) Teşkilât ve vazife	35	5	6	8	54
(3) Tarım öğretimi ve eğitimi	15	3	2	1	21
(4) Ekonomik sorunlar	40	4	—	57	101
(5) Tarım dış anlaşma ve sözleşmeleri	19	—	—	2	21
TOPLAM	**161**	**37**	**16**	**71**	**285**

Burada ekonomik sorunlar hakkındaki mevzuatın en fazla sayıda olduğu, onu çeşitli tarım konuları, teşkilât ve vazife ile ilgili mevzuatın izlediği, tarım öğretimi ve eğitimi ile tarım dış anlaşma ve sözleşmeleri hakkındaki mevzuatın ise en sonda geldikleri göülmektedir. Sayı fazlalığının, herhangi bir gurubun önemini belirtmek bakımından pek fazla etkisi bulunmamakla beraber, daha çok hangi sorunlar üzerinde durulmak zaruretinde kalındığını bize göstermektedir.

A — ÇEŞİTLİ TARIM KONULARI İLE İLGİLİ MEVZUAT

Bu gurupta mevcut 52 kanun, 25 tüzük, 8 yönetmelik ve 3 Kararnameden 9 u genel nitelikte olup 70 i Ziraat, 5 i Veteriner ve 4 ü de Ormancılık hizmetlerini ilgilendirmektedir. Şöyleki :

(1) GENEL NİTELİĞE SAHİP MEVZUAT

Bunları aşağıdaki şekilde iki bölüm altında toplamak mümkündür :

(a) Doğal kaynaklarla iligili mevzuat: 1858 tarihli arazi, 1930 ve 1936 tarihli arazi tahriri, 1945 tarihli çiftçiyi topraklandırma kanunuları ile 1947 ve 1957 tarihlerinde yayınlanan çiftçiyi topraklandırma tüzükleri bu bölümde gösterilebilirler.

(b) Sosyal hayatı düzenleyici ve asayişle ilgili mevzuat: 1926 tarihli köy, 1941 tarihli çiftçi mallarının korunması ve 1945 tarihli toprak bayramı kanunları bu niteliktedirler.

(2) ZİRAAT HİZMETLERİLE İLGİLİ MEVZUAT

Bu hususta pekçok ve çeşitli mevzuat tadvin edilmiş ve yayınlanmıştır. Bunlar (5) bölüm altında toplanabilirler :

(a) TOPRAK-SU MUHAFAZA VE ISLAHI

1914 tarihli küçük suların temizlenmesi,
1918 tarihli sulama kanallarının temizlenmesi ve tamiri,
1925 tarihli ve 656 sayılı sulama ücretleri,
1926 tarihli ve 931 sayılı sular
1943 tarihli ve 5373 sayılı taşkın sular ve su baskınlarına karşı korunma,
1950 tarih ve 5516 sayılı bataklıkların kurutulması hakkındaki kanununu uygulayacak olan 1928tarih ve 7044 sayılı tüzük bu bölümde yer almaktadır.

(b)BİTKİ VE HAYVAN ISLAHI VE ÜRETİMİ

1922 tarihli avcılık,
1924 tarih ve 407 sayılı Rize ve Borçka'da fındık, narenciye ve çay yetiştirilmesi,
1926 tarih ve 859 sayılı İpekböcekçiliği,
1926 tarih ve 904 sayılı hayvan ıslahı,
1929 tarih ve 1423 sayılı ağıllar,
1929 tarih ve 1528 sayılı yabanî ağaçların aşılanması
1934 tarih ve 2582 sayılı Merinos yetiştiriciliği,
1936 tarih ve 2903 sayılı pamuk ıslahı,
1936 tarih ve 3039 sayılı çeltik ekimi,

1937 tarih ve 3167 sayılı kara avcılığı,
1938 tarih ve 3437 sayılı tütün,
1939 tarih ve 3573 sayılı zeytinciliğin ıslahı,
1940 tarih ve 3788 sayılı çay,
1950 tarih ve 5617 sayılı hayvan hırsızlığının men'i
1953 tarih ve 6132 sayılı at yarışları,
1956 tarih ve 6777 sayılı 3573 sakız ve harnuplukların ıslahı ve aşılanması,
1958 tarih ve 7136 sayılı hayvanların ıslahı ve
1963 tarih ve 308 sayılı tohumluk sertifikasyonu kanunları ile
1883 tarihli avcılık zabıtası,

1940 tarih ve 2/13106 sayılı haşhaş ekimi,

1940 tarih ve 2/12927 sayılı zeytinciliğin ıslahı,
1955 tarih ve 4/5592 sayılı at yarışları ile ilgili tüzükler ve
1926 tarih ve 4190 sayılı ipekböcekçiliği,
1936 tarih ve 2/5532 sayılı çeltik ekimi,
1950 tarih ve 3/11579 sayılı mer'a normları
1956 tarih ve 4/7020 sayılı süt ve mamûllerinin istihsal ve satışı,
1964 tarih ve 2/2609 sayılı tohumluk sertifikasyonu ile ilgili yönetmelikler ve
1942 gün ve 2/17473 sayılı çeltik ekimi hakkındaki kararname bu bölümdedir.

(c) BİTKİ HASTALIK VE ZARARLILARI

Bu bölümde çıkarılan mevzuatın sayısı bir hayli kabarıktır. Bitki ve ürünlerinin maruz kaldığı zararlar ötedenberi etkili olmuş ve hemen koruyucu veya tedavi edici tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu hususta ilk defa 1880 yılında Floksera'ya dair bir tüzük yayınlanmış ve sonradan 1911 yılında bu tüzük 12 sayılı kanun haline getirilmiştir. Diğer mevzuat aşağıda gösterilmiştir:

(aa) KANUNLAR

1914 tarih ve 513 sayılı böcek, parazit ve zararlı bitkilerin öldürülmesi,
1916 tarih ve 368 sayılı çekirge,
1923 tarih ve 393 sayılı muzır hayvanlar,
1925 tarih ve 541 sayılı pamuk böcek ve hastalıkları,

1927 tarih ve 984 sayılı ziraatte kullanılan zehir ve kimyevî maddelerin satışı,
1927 tarih ve 1056 sayılı pamuk böcek ve hastalıkları ile tohumlarının ıslahı,
1928 tarih ve 1235 sayılı çekirge,
1928 tarih ve 858 sayılı çekirge,
1928 sayılı ve 7028 sayılı çekirge ve sûne,
1934 tarih ve 2526 sayılı bitki ve hayvan ürünlerinin muayene ve temizliği için kurulacak fennî müesseseler,
1936 tarih ve 2906 sayılı bitkileri hastalık ve zararlı böceklerden koruma,
1957 tarih ve 6968 sayılı zirai mücadele ve ziraî karantina

(bb) TÜZÜKLER

1959 gün ve 11142 sayılı ziraî mücadele ve aletleri
1964 tarih ve 6/3346 sayılı ziraî karantina,

(cc) YÖNETMELİK

1925 gün ve 2399 sayılı tohum temizliği müesseseleri hakkında

(ç) ZİRAAT ALET VE MAKİNALARI

Bu bölümde aşağıda yayınlandıkları yıl ve numaraları bildirilen, pullukla ilgili 3 kanun ve 1 yönetmelik mevcuttur :

1930 tarih ve 1681 sayılı pulluk ve diğer ziraat aletleri için sermaye tesisi,
1931 tarih ve 36 sayılı pulluk,
1935 tarih ve 2786 sayılı pulluk kanunları ile
1931 tarih ve 11618 sayılı pulluk kanununu uygulama yönetmeliği

(d) PAZARLAMA

Cumhuriyetin ilânından sonra, 1930 tarihli "Ticarette tağşişin men'i ve ihracatın murakabesi ve korunması hakkındaki kanun istisna edilecek olursa, 1931 yılına kadar ürünlerin pazarlanması konusunda herhangi bir tanzimci harekete raslamıyoruz. O yıllarda dünya buhranı sebebile ürünlerin ihracatında görülen zorluklar dolayısile en önemli ihraç maddelerimiz hakkında bazı mevzuatın meydana getirilmesi zarureti başgöstermiş ve

aşağıda gösterilen kanun, tüzük, yönetmelik ve kararnameler yayınlanmıştır:

1931 tarih ve 11913 sayılı fındık ihracı tüzüğü,
1933 tarih ve 2303 sayılı silo ve anbarlar kanunu,
1934 tarih ve 2/1351 sayılı kabuklu yumurta ihracı tüzüğü,
1937 tarih ve 2/7211 sayılı çekirdeksiz kuru üzüm ihracı tüzüğü,
1937 tarih ve 2/7332 sayılı pamuk ihracı tüzüğü,
1940 tarih ve 2/12619 sayılı çekirdeksiz kuru üzüm ihracı tüzüğü,
1940 tarih ve 12700 sayılı arpa ihracı tüzüğü
1944 tarih ve 3/728 sayılı tütünlerin ekicileri elinde işleme usülleri tüzüğü,
1948 tarih ve 3/7669 sayılı elma ihracı tüzüğü,
1948 tarih ve 3/7752 sayılı Antepfıstığı ihracı tüzüğü,
1950 tarih ve 3/10773 sayılı pamuk denetlemesi tüzüğü,
1950 tarih ve 3/11929 sayılı Preselenmiş pamukların tağşişinin men'ine dair Bakanlar Kurulu Kararı,
1951 tarih ve 3/12341 sayılı küçükbaş hayvan ham derisi ihracı tüzüğü,
1953 tarih ve 4/1283 sayılı pamuklarım kontrolu tüzüğü,

(3) VETERİNER HİZMETLERİ İLE İLGİLİ MEVZUAT

Konu üzerinde Veterinerliğe ait kanun, tüzük ve yönetmeliklerin sayısı dört olup birisi yayınlandığı yıl ve sayısı tesbit edilemeyen "Zabitai Sıhhıyei Hayvaniye Kanunu", diğerleri ise, 1928 tarih ve 1234 sayılı hayvan sağlık zabıtası kanunu, 1922 tarih ve 1634 sayılı Ruam hastalığı, 1913 tarih ve 11656 sayılı hayvan sağlık zabıtası ile ilgili iki tüzük ve 1925 tarih ve 2373 sayılı Ruam mücadelesi yönetmeliğidir.

(4) ORMAN HİZMETLERİ İLE İLGİLİ MEVZUAT

Çeşitli Orman konuları hakkında şimdiye kadar:
(a) 1920 tarih ve 39 sayılı Baltalık Kanunu,
(b) 1924 tarih ve 504 sayılı Ormanların fennî işletmesine dair kanun,
(c) 1937 tarih ve 3116 sayılı Orman Kanunu,
(ç) 1941 tarih ve 845 sayılı Bataklık yönetmeliğine ek kararname, olmak üzere çıkarılan mevzuatın sayısı 4 tür.

B — TEŞKİLÂT VE VAZİFE HAKKINDAKİ MEVZUAT

Bu kısımdaki mevzuat: (1) Tarım Bakanlığı, (2) Tarım Sektörüne dahil olup Tarım Bakanlığı dışında kalan teşkilât ve (3) Ziraat mesleği ile ilgili olanlar şeklinde üç böümde incelenebilir.

(1) TARIM BAKANLIĞI TEŞKİLÂTI İLE İLGİLİ MEVZUAT

İlk defa 1924 yılında 432 sayılı "Ziraat ve Ticaret Vekâleti teşkili hakkındaki kanun" ile ziraat işleri teşkilâtlandırılmıştır. Filhakika daha önce 1876 yılında "Ticaret ve Ziraat Meclisleri" ve 1880 yılında da "Ziraat Odaları" kurulmuş bulunmakla beraber Ziraat İşlerinin bir Bakanlık çerçevesine alınışı, Cumhuriyetin ilânından bir yıl sonrasına raslar. Daha sonra 1928 yılında 1200 sayılı kanunla Ticaret ve Ziraat Vekâletleri birleştirilerek bütün Ziraat ve Ticaret işleri İktisat Vekâleti uhdesine verilmiş ve nihayet 1933 yılında 1910 sayılı kanunla Ziraat Vekâleti tekrar istiklâline kavuşmuştur. Ancak Tarım Bakanlığının esas teşkilâtlandırılması 1937 yılında yayınlanan 3203 sayılı kanunla mümkün olmuştur.

Tarım Bakanlığının bugünkü hale gelmesini sağlayan tamamlayıcı ve düzeltici nitelikteki diğer mevzuat şunlardır:

(a) KANUNLAR

1925 tarih ve 549 sayılı sabit sermaye
1927 tarih ve 1036 sayılı Ziraat Müdür ve memurlarının vazifeleri
1933 tarih ve 2342 sayılı Hayvan sağlık memurlarının yem bedeli
1934 tarih ve 2522 sayılı Ziraat Vekâleti kadrolarında değişiklik
1934 tarih ve 2654 sayılı işler sermaye
1935 tarih ve 2839 sayılı Veterinerlerin Belediyelerde çalışabilecekleri
1937 tarih ve 3127 sayılı Devlet Meteroloji İş. Gn. Md. teşkilât ve vazifeleri
1937 tarih ve 3157 sayılı Orman koruma teşkilâtı
1937 tarih ve 3204 sayılı Orman Genel Müdürlüğü
1938 tarih ve 3308 sayılı Devlet Ziraat işletmeleri kurumu
1938 tarih ve 3326 sayılı Ziraat Vekâleti vazife teşkilâtı (ek)
1938 tarih ve 3446 sayılı Ziraat Vekâleti vazife ve teşkilâtı (değişiklik)
1943 tarih ve 4481 sayılı teşkilâtın nakil ve teknik işletme vasıtalarile techizi,
1943 tarih ve 4483 sayılı İnekhanelere mütedavil sermaye verilmesi
1944 tarih ve 4604 sayılı Türkiye Ziraî Donatım Kurumu
1945 tarih ve 4784 sayılı Toprak İşleri Gn. Md. görev ve kuruluşu
1949 tarih ve 5433 sayılı Devlet üretme Çiftlikleri Gn. Md. görev ve kuruluşu

1954 tarih ve 6222 sayılı Mücadelede çalışanlara ikramiye verilmesi
1954 tarih ve 6287 sayılı Tetkik ve İstişare Heyeti
1957 tarih ve 6967 sayılı Devlet Meteoroloji İş. Gn. Md. nün Tarım Bakanlığına bağlanması
1960 tarih ve 7457 sayılı Toprak - Su Gn. Md. teşkilât ve vazifeleri
1962 tarih ve 89 sayılı T. B. Teşkilât Kanununda değişiklik
1963 tarih ve 227 sayılı T. Süt Endüstrisi Kurumu

(b) TÜZÜKLER

1943 tarih ve 2/20040 sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri
1949 tarih ve 3/9684 sayılı T. B. Teftiş Kurulu
1955 tarih ve 4/5951 sayılı D. Ü. Ç. Teftiş Heyeti
1963 tarih ve 6/2074 sayılı Z. Mücadele Enstitülerinde çalışanların ihtisas ve unvanları

(c) YÖNETMELİKLER

1952 tarih ve 3/14652 sayılı Orman İşletmeleri Döner Sermayesi
1955 tarih ve 4/5698 sayılı Millî Kavak Komisyonu
1959 tarih ve 4/11542 sayılı 867 ve 2654 sayılı kanunlara tâbi inekhanelerin idaresi
1964 tarih ve 6/2702 sayılı 170 sayılı kanuna tâbi kurumların işletilmesi
1964 tarih ve 6/2715 sayılı Millî Kavak Komisyonu

(ç) KARARNAMELER

1941 gün ve 2/15587 sayılı Tarım Bakanlığı kadrolarına ilâve
1941 gün ve 2/17036 sayılı Tarım Bakanlığı kadrolarına ilâve
1943 tarih ve 2/19369 sayılı Ziraî Kombinalara kadro ilâvesi
1943 tarih ve 2/19527 sayılı Donatım Kurumu kadrosunun kabulü
1943 tarih ve 2/20778 sayılı Devlet Çiftlikleri kurulması ve zer'iyat yapılması için Tarım Bakanlığına yetki verilmesi

(2) TARIM SEKTÖRÜNE DAHİL OLUP TARIM BAKANLIĞI DIŞINDA KALAN TEŞKİLÂT

Bunlardan Ziraat Bankası ve Kooperatiflerle ilgili bulunanları;

1929 tarih ve 1470 sayılı Ziraî Kredi Kooperatifleri ile 1935 tarih ve 2836 sayılı Tarım Kredi Koperatifleri ve 1937 tarih 3202 sayılı T. C. Ziraat

Bankası Kanunlarıdır. Diğerleri, yayın tarihi sırasile aşağıda gösterilmiştir:

1936 tarih ve 2/4281 sayılı Tütün eksperleri tüzüğü,
1938 tarih ve 3491 sayılı Toprak Mahsülleri Ofisi Kanunu,
1938 tarih ve 3538 sayılı Konya Sulama İdaresi teşkilât ve vazifeleri,
1942 tarih ve 2/17876 sayılı İstanbul ve havalisi balık avcılığı sanayii birliği kurulması hakkında kararname,
1945 tarih ve 4771 sayılı Su mahsülleri işlerinin Ekonomi Bakanlığına bağlianması kanunu,
1950 tarih ve 5628 sayılı Türk Tütün Ortaklığı kanunu,
1952 tarih ve 3/15557 sayılı Et ve Balık Kurumu teşkili kararnamesi
1955 tarih ve 4/5717 sayılı Et ve Balık Kurumunun sebze ve meyve ile de ilgilenmesi hakkında kararname

(3) ZİRAAT MESLEĞİ İLE İLGİLİ MEVZUAT

Bu bölümde yalnız 1960 yılında yayınlanan 7472 sayılı "Ziraat Yüksek Mühendisliği hakkında Kanunu"u görüyoruz. 8 maddeden ibaret olan bu kanunun 1 inci maddesinde kimlerin Yüksek Ziraat Mühendisi unvanını alabileceği belirtildikten sonra 2. madede yetki ile çalışabileceği iş sahaları sıralanmakta, 3. maddede resmî kurumlarda görevli bulunun Mühendislerin mesai dışında çalışma şartları, 4. madde müstahak olmadıklrı halde bu unvanı kullananların uğrayacakları cezayı, 5. madde meslekî faaliyette bulunulamıyacak halleri bildirilmektedir.

Ziraat Yüksek Mühendislerine hemen de belirli bir hak getirmiyen bu kanunun esaslı bir inceleme ve çalışmanın sonucu olmadığı anlaşılmaktadır.

C — TARIM ÖĞRETİMİ VE EĞİTİMİ HAKKINDAKİ MEVZUAT

Bu mevzuatı aşağıdaki dört bölümde toplayabiliriz:

(1) YÜKSEK ÖĞRETİM

Ziraî Öğretimin ıslahını hedef tutan, gerek Ziraat gerekse Veterinerlik sahalarında ilk defa yüksek mektepler tesisini mümkün kılan 1927 yılında çıkarılmış olan 1109 sayılı kanundur. Bundan bir müddet sonra 1928 yılında bu çeşit mekteplerin kurulmasını öngören 5502 sayılı Kararname çıka-

mıştır. Fakat, sonradan Fakülte haline gelen Yüksek Ziraat Enstitüsünün ayrı bir hüviyette kuruluşunu sağlayan asıl kanun 1933 tarih ve 2291 sayılıdır. Bu bölümle ilişkin olarak yayınlanan diğer üç kanundan 1930 tarihli ve 1695 sayılısı Yüksek Ziraat Mektebi talebelerinin çiftliklerdeki stajına, 1935 tarih ve 15 sayılısı Enstitü'de görevlendirilecek yabancı Profesör ve ustalara, 1944 tarih ve 4668 sayılısı ile Enstitüye paralı ve yatılı talebe alınmasına dairdir.

(2) ORTA ÖĞRETİM

Bu bölümde ikisi Orman ve altısı Ziraate ait olmak üzere 7 kanun ve 1 tüzük mevcuttur. Ormanla ilgili bulunanlar 1921 tarihli ve 766 sayılı "Orman mektebi tüzüğü" ile 1934 tarihli ve 2538 sayılı" Orman mektebi teşkili ve muallimleri hakkında kanun" dur.

Ziraate ait olanlar ise :

(a) Ziraat mekteplerinin idaresini Ziraat Bankasına bağlayan 1922 tarih ve 254 sayılı,

(b) Ziraat mektep ve müesseselerinin idare şeklini bildiren 1926 tarih ve 867 sayılı,

(c) 867 sayılı kanuna zeyil 1930 tarih ve 1678 sayılı,

(ç) Orta Ziraat mektebi muallimleri hakkındaki 1933 tarih ve 2293 sayılı,

(d) 867 sayılı kanuna zeyil 1934 tarih ve 2508 sayılı,

(e) Okullardaki ders saati ve ücretlerine dair 1958 tarih ve 7143 sayılı kanunlardır.

(3) MESLEK OKULLARI

Cumhuriyet devrinde, orta ve yüksek dereceli Ziraat, Veteriner ve Orman öğretim müesseselerinden ayrıca usta ve tekniker yetiştirmeğe müteveccik meslekî okullar tesisine de çalışılmış bulunmakla beraber bunlar gerek çeşit ve gerekse sayı itibarile pek yetersizdirler. Bu Bölümdeki mevzuzuatın sayısı 4 tür ve aşağıda gösterilmiştir:

1937 tarih ve 3277 sayılı Nalbant mektepleri ve nalbantlık hakkında kanun

1939 tarih ve 2/11394 sayılı 3277 sayılı kanuna ilişkin tüzük

1941 tarih ve 2/15799 sayılı Hayvan Sağlık Memurları Mektebi ve bu memurların vazife ve yetkilerine dair tüzük

1943 tarih ve 4489 sayılı Teknik Ziraat ve Teknik Bahçıvanlık Okulları kanunu.

(4) EĞİTİM

Ziraî eğitim konusunda çıkarılan bir kanun ile iki yönetmelik, askerlere ziraat usüllerinin öğretilmesine dairdir. Çiftçi halkın eğitimi üzerine hiç bir kanun tedvin olunmamış, çeşitli konularda ve muhtelif tarihlerde yayınlanan kanunlarda bölük pörçük hükümler konulmakla yetinilmiştir.

Yukarıda bahsedilen mevzuat şunlardır:

(a) 1924 tarih ve 415 sayılı kanun

(b) 1925 tarih ve 2725 sayılı Yönetmelik (415 sayılı kanunun uygulamasına dair)

(c) 1929 tarih ve 8420 sayılı Yönetmelik (415 sayılı kanunun uygulamasına dair)

D — EKONOMİK MAHİYETTEKİ MEVZUAT

Bu kısımda mütalâa edilebilecek kanun, tüzük, yönetmelik ve kararname sayısı 101 olup 25 i düzenleyici, 70 i üretimi teşvik ve müstahsili koruyucu niteliktedir. Geri kalan 6 adedi ise, vergilerle alâkalıdır. Bunları, yukarıda belirtildiği üzere, 3 bölüm altında toplamak mümkündür:

(1) DÜZENLEYİCİ MEVZUAT

Bu mahiyette 4 kanun, 2 tüzük ve 19 kararname yayınlanmıştır. Bunlar da:

(a) KANUNLAR

1923 tarih ve 12 sayılı "İtibarı Ziraî Birliği Kurulması"

1926 tarih ve 12 sayılı Tütün tohumu ihracının yasaklanması,

1930 tarih ve 1705 sayılı Ticarette tağşişin yasaklanması ve ihracatın murakabesi,

1934 tarih v 2056 sayılı tütün ve sigara ihracı için bir limited şirket kurulması hakkındaki kanunlardır.

(b) TÜZÜKLER

1921 tarih ve 1921 sayılı Tarım yükümü hükmünü getiren kanunun uygulanması ile

1940 tarih ve 2/12628 sayılı Buğday ihracının murakabesine dair tüzükler kezalik ekonomik hayatı düzenleyici niteliktedirler.

(c) KARANAMELER

İkinci Dünya Harbinin başlamasile memleketin ekonomik hayatında görülen aksaklıkları bertaraf etmek, ziraî maddeler istihsal, ticaret ve ihracatını memleket yararına düzenlemek maksadiyle, Millî Korunma Kanunu hükümlerine dayanılarak pekçok işlerin Kararnamelerle yürütülmesi yoluna gidilmiş ve bu hal uzun seneler devam etmiştir. Bunların arasında ithal ve ihraç maddelerinin fiyatları, bir kısım ürünlerin beyana tâbi tutulması ve bunlara el konması (hububat ve pamukta olduğu gibi), Ziraat Bankasına bono ihracı yetkisi verilmesi, Ziraat makina ve aleti işletilmesi için Tarım Bakanlığına döner sermaye tahsisi, Orman işlerinde ücretli yükümlülük uygulanması ekmeklik hububat istihlâkinin daraltılması, bazı ürünlerin ihracının yasaklanması ve bazı ürünlerin satışlarının düzenlenmesi için Ticaret Bakanlığına yetki tanınması gibi çok çeşitli konular hakkında alınan Hükümet Kararları vardır.

(2) ÜRETİMİ TEŞVİK EDİCİ VE MÜSTAHSİLİ KORUYUCU NİTELKTEKİ MEVZUAT

Kurtuluş Savaşı ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti idaresi zamanından bu yana üretimin ve çiftçinin teşvik ve korunması maksadını hedef tutan 30 kanun, 1 tüzük ve 38 kararname yayınlanmıştır. Bu mevzuatı, hedefleri gözönünde tutularak, 7 kısımda mütalâa etmek mümkündür:

(a) MUHTAÇ ÇİFTÇİLERE YAPILAN YARDIM VE BAĞIŞLAR :

1921 tarih ve 178 sayılı Askeriyeden çıkarılan hayvanların muhtaç çiftçilere bedelsiz verilmesi

1921 tarih ve 120 sayılı verilen tohumlukların affı,

1923 tarih ve 345 sayılı Muhtaç çiftçilere tohumluk, çift hayvanı ve alet verilmesi,

1925 tarih ve 682 sayılı Her nevi fidan ve tohumların bedelsiz dağıtımı için fidanlıklar kurulması,

1929 tarih ve 1505 sayılı Doğu Bölgesindeki muhtaç çiftçilere arazi dağıtımı,

1930 tarih ve 1682 sayılı Tohumlukların satış zararlarının Devletçe ödenmesi,

1937 tarih ve 3242 sayılı Göçmenlere ve muhtaç çiftçilere tohumluk ve yemeklik dağıtımı hakkındaki kanunlar bu kısımdadır.

(b) ZARAR GÖREN ÇİFTÇİLERE YAPILAN YARDIMLAR

1926 gün ve 918 sayılı Manisa, Kasaba ve Alaşehir'de bağları doludan zarar görenlerden kira bedeli alınmaması,

1927 gün ve 988 sayılı Buca ve Kemalpaşa'da bağları doludan zarar görenlerin kira bedellerinin affı hakkındaki kanunlar

(c) ÇİFTÇİLERE KREDİLİ SATIŞLAR VE ÖRÜNÇ VERMELER

1920 tarih ve 410 sayılı Muhtaç çitfçilere kredi karşılığı tohumluk ve çift hayvanı verilmesi hakkındaki tüzük ile

1923 tarih ve 370 sayılı Tohumluk için Ziraat Bankasına hazineden 2 milyon lira verilmesi,

1934 tarih ve 2661 sayılı Muhacir ve muhtaç çiftçilere örünç tohumluk ve yemeklik dağıtılması,

1948 tarih ve 5254 sayılı Muhtaç Çiftçilere ödünç tohumluk verilmesine dair kanunlar muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk ve ziraat aletleri verilmesini temin için Tarım Bakanlığı hesabına Ziraat Bankasında döner sermaye tesisi ve Tarım Bakanlığı emrine tohumluk tahsisi hakkındaki üç kararname bu kısımda mütalâa edilebilirler.

(ç) GÜMRÜK VE VERGİ MUAFİYETLERİ

(aa) KANUNLAR

1923 tarih ve 329 sayılı Ziraatte kullanılan maddelerin gümrük ve istihlâk resimleri,

1925 tarih ve 535 sayılı 329 sayılı kanunun 1. maddesinde değişiklik,

1926 tarih ve 752 sayılı Akaryakıt ve kimyasal maddelerin gümrük resimleri,

1927 tarih ve 1049 sayılı Tütün alım ve satımlarının kantariye resminden istisnası,

1929 tarih ve 1527 sayılı 752 sayılı kanunda değişiklik ve ilâve

1930 tarih ve 1641 sayılı Tohumluklardan gümrük resmi alınmaması,

1930 tarih ve 1710 sayılı 752 ve 1527 sayılı kanunlara ilâve,

1931 tarih ve 1756 sayılı Ziraatte kullanılan bazı maddelerden gümrük resmi alınmaması
1932 tarih ve 1962 sayılı 1710 sayılı kanuna ilâve,
1937 tarih ve 309 sayılı İhraç olunacak domuz ve bundan hazırlanan maddelerden muayene resmi alınmaması,
1939 tarih ve 3727 sayılı Anasonun gümrük resmi,

(bb) KARANAMELER

1922 gün ve 1457 sayılı Ziraat Odalarınca ithal olunacak pamuk tohumluklarının gümrük resminden muaf tutlması,
1929 tarih ve 508 sayılı Çayır biçme makinalarında kullanılan akaryakıttan vergi alınmaması,

(a) MÜDAHALECİ VE KORUYUCU ÜRÜN MÜBAYAALARI

Dünya ekonomik krizinin sürdüğü yıllardan başlıyarak, zaman zaman çiftçiden çeşitli ürünler satın alınmıştır. Bunlar fiyat düşüklüklerini önlemek, stok tesis etmek ve ihracat yapmak, çiftçinin satamayıp elinde kalan ürünleri değerlendirmek vesaire gibi değişik maksatlarla yapılmıştır. Ezcümle:

1932 tarih ve 2056 sayılı Ziraat Bankasına satın aldırılacak buğdaylar,
1934 tarih ve 2506 sayılı ekiciden tütün satın alınması hakkındaki kanunlarla İkinci Dünya Harbi sıralarından başlıyarak İpekböceği, pamuk, fındık, kuru üzüm ve incir, tütün, yonca, hayvan pancarı, korunga, Antepfıstığı ve zeytinyağı mübayaası hakkında çeşitli tarihlerde yayınlanan 15 kararname bu meyandadır.

(e) MÜSTAHSİLE ÖDENEN PRİMLER

Bu hususta dört kararname yayınlanmıştır. Bunlar da 1942 tarihli patates yetiştireceklere dönüm başına 2 lira, 1943 tarihli şeker pancarı yetiştireceklere şeker primi verilmesi, 1943 tarihli bazı hububatın primli olarak satın alınması ve 1955 tarihli makarnalık buğdaylar için değişik fiyat tatbiki hakkındaki kararnamelerdir.

(f) ÇİFTÇİYE DOLAYLI YARDIMLAR

Mahkûûmların hasat zamanında serbest bırakılmalarını sağlayan ve 1922 yılında yayınlanan üç kararname ile köylülerin devlet ormanlarından

faydalanmalarını sağlayan 1924 tarih ve 484 sayılı, 1337 - 1314 borçlarının taksitlendirilmesi ve faizlerinin affına dair 1937 tarih ve 3186 sayılı, şaraplık üzüm bağı yetiştireceklere yapılacak ikrazat hakkındaki 1947 tarih ve 5089 sayılı,, vâdesi geçen banka ve kooperatif borçlarının taksitlendirilmesine dair 1960 gün ve 123 sayılı kanunlar ile bazı ürünlerin tavan fiyatlarının tesbiti, üretimde kullanılan bazı maddelerin banka veya kooperatiflerce satın alınması ve dağıtılması, çiftçilere ait otomobillerin kullanılmasına izin verilmesi ve tohumlukların devlet taşıtlarile taşınması hakkındaki kararnameler bu niteliktedir.

(3) VERGİ MEVZUATI

Çiftçiyi doğrudan doğruya ilgilendiren vergi kanunları şunlardır.

1920 tarih ve 1 sayılı Ağnam kanunu

1925 tarih ve 552 sayılı Aşarın kaldırılması ve yerine konacak vergi hakkında kanun

1931 tarih ve 1933 sayılı Arazi vergisi kanunu,

1936 tarih ve 2897 sayılı Hayvanlar verğisi kanunu,

1943 tarih ve 4429 sayılı Toprak Mahsülleri vergisi kanunu 193 sayılı Gelir vergisi kanunu

E — TARIM DIŞ ANLAŞMA VE SÖZLEŞMELERİLE İLGİLİ MEVZUAT

Bu kısımdaki mevzuatı 3 bölüm altında toplayabiliriz.

(1) MİLLETLERARASI SÖZLEŞME VE TEŞEKKÜLLERÈ KATILMAYA DAİR ÇOK TARAFLI ANLAŞMÂLÄR

(a) KANUNLAR

1933 tarih ve 2108 sayılı Lâhey ve Cenevre afyon anlaşmasına katılma

1939 tarih ve 3752 sayılı Milletlerarası Şarap Ofisine katılma,

1940 tarih ve 3818 sayılı Şarap tahlili ve değerlendirme metodlarının birleştirilmesi sözleşmesine katılma

1960 tarih ve 110 sayılı Tarım işçilerinin dernek kurma ve birleşme hakları hakkındaki sözleşmeye, katılma,

1963 tarih ve 245 sayılı Afyon ekim ve ticaretinin kısıtlanması ve düzenlenmesi hakkındaki protokolün ayarlanması,

(b) KARARNAMELER

1926 tarih ve 3847 sayılı Milletlerarası çekirge haber alma müessesesile ilgili tüzüğün onaylanması,
1963 tarih ve 6/2284 sayılı Milletlerarası Zeytinyağı anlaşmasının onaylanması,

(2) MAL MÜBADELE VE SATIŞI İLE SAİR HUSUSLAR HAKKINDAKİ İKİ TARAFI ANLAŞMALAR

1922 tarih ve 224 sayılı Türkiye ile A.B.D. arasında emtia alışverişi,
1933 tarih ve 2254 sayılı Afyon ihracatı hakkında Türkiye-Yugoslavya anlaşması,
1934 tarih ve 2433 sayılı Türkiye - Bulgaristan arasında Veteriner anlaşması,
1935 tarih ve 2791 sayılı Türkiye - Yugoslavya arasında afyon anlaşması,
1937 tarih ve 3214 sayılı Türkiye - İran arasında Veteriner anlaşması,
1950 tarih ve 5577 sayılı Türkiye - Suriye arasında buğday satışı
1956 tarih ve 6826 sayılı Türkiye - İtalya arasında buğday anlaşması,
1957 tarih ve 6969 sayılı Ziraî ve Gıdaî maddelerin muafiyeti hakkında Türkiye - A.B.D. anlaşması,
1957 tarih ve 7006 sayılı Türkiye - A.B.D. arasında Ziraî emtia anlaşması,

(3) İKİ VEYA ÇOK TARAFLI YARDIM ANLAŞMASI

1954 tarih ve 6361 sayılı Çöl çekirgesi hakkında Türkiye - FAO Teknik yardım anlaşması,
1954 tarih ve 6397 sayılı Balıkçılık hakkında Türkiye - FAO anlaşması,
1955 tarih ve 6519 sayılı Çayır - Mer'a ve Yem Bitkileri yetiştirme Merkezi için yapılacak teknik yardım hususunda Türkiye - FAO anlaşması.

S O N U Ç

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılmaktadır ki, memleketimizde Tarımın çeşitli konuları hakkında bazan belirli ve münferit bir hadiseyi hedef

tutan ve bazan da bir konuyu mevzu olarak ele alan çeşitli ve çok sayıda kanun, tüzük, yönetmelik ve kararname yayınlanmıştır. Fakat, bütün bu çabalara rağmen, tarımın belli başlı sorunlarına cevap verildiği iddiasında bulunmak mümkün değildir.

Getirilen mevzuatın başlıca gayesi, münferit hadiselerle ilişkin bulunanlar hariç, tarımın gelişmesini sağlayacak ortamın yaratılmasıdır. Bu ortamı dört kısım olarak mütalâa edebilirz:

(1) SOSYAL VE HUKUKİ ORTAM

Ziraî asayiş, çiftçinin teşkilâtlanması, çiftçi ailelerinin sosyal bakımdan geliştirilmesi, işgücünün değerlendirilmesi ve sosyal adaleti temin edecek vergileme gibi tedbirler bu ortamı vücuda getireceklerdir.

Çiftçinin üretim faaliyetinde bulunabilmesi için herşeyden önce mal emniyetinin teessüsü lâzımdır. Filhakika, bu gaye ile, 1941 yılında 4081 sayılı "Çiftçi mallarının korunması hakkında kanun" yayınlanmış bulunmakla beraber açık hükümlere sahip olmaması, müeyyedelerinin zayıf bulunması ve murakabe merciinin açıkça belirtilmemesi gibi sebepler yüzünden iyi uygulanamamakta, hatta tatbiki ihtiyarî bir kanunmuş gibi birçok yerlerde lüzumlu koruma teşkilâtı dahi kurulmamış bulunmaktadır. Bu itibarla kanunun ıslahına ihtiyaç vardır.

Üretim faaliyetlerinin müsmiriyeti, çiftçinin her bakımdan teşkilâtlanmasile kaimdir. Bu yönde Tarım Kredi ve Tarım Satış Koperatifleri, Ziraat Odaları teşkili hakkında önemli kanunlar çıkarılmıştır. Şüphesiz bunlarla yetinilmesi düşünülemez. Bilhassa çiftçilerin üretim vasıtalarını en uygun şartlarla temin ve ürünlerini kezalik en müsait şartlarla pazara arzedebilmesini mümkün kılacak teşkilâta kavuşabilmesi için, bu gibi teşekküllerin kuruluşunu teşvik ve koruyucu hükümleri ihtiva eden mevzuata ihtiyaç vardır.

Köy hayatının geliştirilmesinde, üretimin ıslahı ve arttırılmasında çiftçi aile ve yaşayışının önemli etkisi olduğuna şüphe yoktur. Bu sebeple çiftçi ailelerinin sıhhî konut sahibi kılınması, eğitim ve sosyal faaliyetleri kolaylaştırıp düzenleyecek hükümleri içerisine alan yeni mevzuatın getirilmesi, Köy Kanununda günün ihtiyaçlarını cevpalandıracak surette değişiklik ve ilâveler yapılması lâzımgelmektedir.

Tarım işleri, yılın belirli zamanlarında yapılır. Bir çiftçinin sanayi işçiliğinde olduğu gibi, yılın bütün mevsim, gün ve saatlerinde yapacak işi yok-

tur. Bu yüzden tarım bölgelerinde muayyen zamanlarda pekçok âtıl işgücü görülür.

Millî ekonomimiz için büyük kayıp sayılan bu halin bir ölçüde bertaraf edilebilmesi için, çiftçilerin boş zamanlarında faydalı iş görmelerini temin ve onları teşvik edecek iş kollarının ortaya çıkmasını mümkün kılacak bazı mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır.

Bugünkü vergilemeler de yeterli değildir. Vergi, üretimi teşvik edici nitelikte ve sosyal adalete uygun olmalıdır. Özellikle gelir vergisinin daha realist bir görüşle ıslahı gerekmektedir.

(2) EKONOMİK ORTAM

Burada kredi, sigorta, donatım, pazarlama, fiyat ve vergi muafiyetleri meseleleri hatıra gelmektedir. Halen çiftçiye üretim maksadiyle kredi veren belli başlı müesseseler T.C. Ziraat Bankası ile bu banka tarafından desteklenen Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleridir. Sermaye yetersizliği, tapu kadostro ve arazi sınıflandırmalarının tamamlanmamış bulunması, lâyıkile kontrol yapılmayışı gibi sebeplerde arazi baremlerinin düşük seviyelerde tutulması ve çiftçiye ihtiyaç duyduğu hakikî ıslah, edindirme ve işletme kredilerinin verilmemesi ve kredi alan çiftçilerin de bunu yerinde kullanmamaları gibi zâfiyetler de buna eklenince, ziraî üretimin artışında çok önemli bir faktör sayılan kredi müessesesinin yeterli sayılamayacağı meydana çıkar,. Son senelerde denemeleri yapılan "kontrollu kredi" uygulamasından elde edilecek sonuçlara göre, yeniden mevzuat vaz'ı suretile kredi konusunun daha faydalı hale getirilmesi, tarımda büyük gelişmeler sağlayacaktır.

Ziraî Sigorta da memleketimizde henüz emekleme safhasındadır. Filhakika son yıllarda yangın ve doluya karşı bazı sigorta şirketlerince muamele yapılmaya başlnmış olmakla beraber, diğer âfetleri de kapsayan daha geniş faaliyete imkân verecek esaslı mevzuata ihtiyaç vardır.

Çiftçinin cihazlanmasını ve ihtiyacı bulunan maddeleri daha kolay ve daha ucuza tedarikini temin maksadiyle 4604 sayılı kanunla kurulan Donatım Kurumu ihtiyacın küçümsenmiyecek bir kısmına cevap vermekte ise de, tesir sahasını artırmak için, bu Kurumun ayni konuda çalışan diğer müesseselerle (MKE, Kooperatifler, Azot Sanayii vs. gibi) daha fazla işbirliğini meydna getirecek bağlantıları sağlayacak mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır.

Ürünü pazarda iyi fiyatla satmak, üretimin hedefidir. Bu alan teşkilâtsız ve düzensiz olduğu sürece, üretimde iyilik ve artış beklenemez. Bu sebeple köy pazarlarından başlayarak şehir hallerini, borsaları; sınıflandırma, ambalaj, taşıma, anbarlarına, işleme, muhafaza işlerini ve satış üsüllerini düzenleyecek çeşitli ve modern ticaret hayatına uygun mevzuatın biran önce meydana getirilmesi kaçınılmaz bir zarurettir.

Gümrük ve diğer resimlerden muaf tutmak suretile üretime yardımcı olmak üzere bir kısım mevzuatta yer alan hükümlerin de yeniden gözden geçirilmesinde fayda vardır. Bunlar değişmez hükümler halinde olmaktan ise, değişen şartlara göre, idareye tasarruf hakkı sağlayan elâstikî nitelikte bulunmalıdırlar.

(3) BİYOLOJİK ORTAM

Tabiî Varlıklar (Toprak, su, orman, mer'a gibi), kültür bitkileri ve hayvanları, bitki ve hayvan hastalıkları bu ortamın unsurlarını teşkil ederler. Toprak - Su ve Orman kanunları en önemli varlıklarımızın korunması yönünde azçok yeterli işler de çayır mer'alarımızı düzen altına alacak bir kanun henüz çıkarılamamıştır ve bundan hem tabiatımız ve hem de hayvanlarımız çok zarar görmektedirler.

Pamuk, tütün, çeltik, şeker pancarı, afyon, çay, zeytincilik ve yabanî ağaçların aşılanması ve alelumum tohumluklar hakkında elde bazı mevzuat bulunmakla beraber diğer tarla ürünleri (hububat, yağ ürünleri, lif bitkileri, sebzeler gibi), narenciye ve diğer meyveağaçları ile ziraat sanayii hakkında derli toplu ve kifayetli mevzuata raslamak mümkün değildir. Hayvancılık sahasında da durum aynidir. Sonradan bazı maddeleri değiştirilen hayvan ıslah ve yetiştiriciliği hakkındaki kanun 1926 tarihli olup yeniden tedvinine şiddetle ihtiyaç vardır. İpekböcekçiliği, ağıllar, su ve kara avcılığı kanunları, kezalik, gözden geçirilmeye muhtaçtırlar.

Bitki ve hayvan hastalıklarına dair elde oldukça yeterli mevzuat vardır.

(4) FİZİKİ ORTAM

Bu ortamın üretime uygun bir hale getirilmesi için başta toprak reformu olmak üzere, iskân, köy yolları, köy içme suları, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi konularında ilerlemelere ihtiyaç vardır. Toprak reformunun, prodüktivite ve sosyal adalet ilkeleri gözönünde tutularak, yakında kanunlaşacağı ümidi yaygındır.

İskân işine gelince; köylerimizin bugünkü konuşu, bilhassa alt yapı hizmetlerinin götürülmesindeki müşkilât dolayısiyle, tarımın geliştirilmesini büyük güçlüklerle karşılaştırmaktadır. Herhalde bu konuşu daha rasyonel hale getirmeyi mümkün kılcak bazı mevzuata ihtiyacımız olacaktır.

Köy yolları ve içme sularının, tarımdaki gelişmeye doğrudan doğruya etiksi bulunduğuna şüphe yoktur. Rasyonel bir iskân politikasının ışığı altında, her türlü imkândan faydalanarak köy yolları ve içme sularının kısa zamanda yapımını mümkün hale getirecek mevzuata, şiddetle ihtiyaç vardır.

Üretimin üzerinde yapıldığı toprakla verimin artışında başlıca faktör sayılan suların hem korunmasını ve hem de bunlardan faydalanılmasını teminat altına alan 7457 sayılı kanun pek yeni bulunmakla berbear, teşkilâtın verimli çalışmaları sonucunda tarımımızda yaptığı olumlu etkileri göstermeye başlamıştır.

Özet olarak denebilir ki, halen tarımla doğrudan ya da dolayısile ilgili, yetersiz ve pek dağınık halde bulunan mevzuat üzerinde ciddî çalışmalar yapılarak, bunların bugünün şartlarına uygun, gelişme ve ilerlemeyi mümkün hale getirecek surette ıslahına ihtiyaç vardır. Yarının tarımını meydana getirmek için, başta Tarım Bakanlığı olmak üzere, Üniversite, meslek ve çiftçi teşekküllerinin konu üzerine dikkatle eğilmeleri gerekmektedir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği

No. 9

Türkiye Tarımında Sermaye ve Sorunları

Yazan

Prof. Dr. A. Fethi AÇIL

Yüksek Ziraat Mühendisi

A. Ü. Ziraat Fakültesi Ziraî Ekonomi
ve İşletmecilik Kürsüsü

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

KONGRE TERTİP HEY'ETİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	5
I. KONUNUN MAHİYETİ VE ÖNEMİ	7
II. TÜRKİYE TARIMINDA HALİHAZIR SERMAYE DURUMU	9
III. TÜRKİYE TARIMINDA SERMAYE PROBLEMLERİ	17
IV. ÇÖZÜM YOLLARI VE TAVSİYELER	20
REFERENSLER	24

ÖZET

Türkiye tarımında istihsal unsurları arasında tabiat ve iş ön plânda gelmekte, sermaye ise kâfi miktarda bulunmamaktadır. Bu durum Türkiye tarımında iş ve satıh prodüktivitesinin çok düşük kalmasına sebep olmaktadır.

Türkiye'de 1963 Genel Tarım Sayımının neticelerine göre 3.514.476 adet ziraat işletmesi mevcut olup, bunun % 99.5 ini 500 dönümden küçük ziraat işletmeleri teşkil etmektedir.

1940 senesinde Türkiye'de küçük ziraat işletmelerinde bulunan sermaye kıymeti ortalama 3.546.05 liradır. Bu toplam kıymet içerisinde arazi sermayesi % 55.86 nisbetinde yüksek bir yer almasına mukabil, işletmenin faaliyetini temin edecek yardımcı maddeler ve para mevcudu yetersiz bulunmaktadır. Bu tarihte Türkiye tarımında tahmin edilen sermaye miktarı 8.968 milyon liradır.

1957 senesinde Konya ilinde küçük ziraat işletmelerinde mevcut sermaye miktarı 32.524.39 liradır. 1963 Keskin ve Balâ işletmelerinde yapılan son incelemelere göre, küçük ziraat işletmelerinde bulunan sermaye kıymeti ortalama 75.885.23 liradır. Bunda da arazi sermayesinin % 68.66 nisbetinde olmasına karşılık, yardımcı maddeler % 4.43 ve para mevcudu % 0.67 nisbetindedir. Vücuttaki kan kadar önemli bir rolü olan bu sermaye gruplarının noksanlığı, işletmelerinin rantabl çalışmalarını önlemektedir.

Küçük ziraat işletmelerindeki bu sermayeye 3.562.18 liralık borçlarda dahildir, Bu duruma göre, küçük ziraat işletmelerindeki ortalama öz sermaye 72.323.05 liradır. Bu borcun % 35.36 sı banka, % 3.62 si kooperatif, % 60.77 si cari ve % 0.25'i ise vergi borçlarıdır.

Keskin ve Balâ küçük ziraat işletmelerinden elde edilen neticelere istinaden, Türkiye tarımında 1963 yılında 270.3 milyar liralık sermaye bulunduğu hesap edilmiştir.

Türkiye ziraat işletmelerinde sermaye yeterli ve iyi bir kombinezonda değildir; bunda çeşitli faktörlerin tesiri vardır. Her şeyden evvel ziraat

işletmelerinin yıllık saf hasılaları ya menfi veya az olup, tasarruf imkânı vermemektedir. Halbuki sermayenin kaynağı tasarruftur. Bu bakımdan ziraat işletmelerimizde sermaye miktarının yükselmesi, onların gelirlerinin artmasına bağlıdır. Türkiye tarım sahasında nüfus başına yıllık gelir 950 lira kadar olup, 5 nüfuslu bir çiftçi ailesinin geçimi için ise 7.500 liraya ihtiyaç vardır. Ayrıca tarımda sermayenin artmamasına, geliri müsait olan çiftçilerinde, paralarını çeşitli faktörler yüzünden istihsalde kullanmıyarak saklamaları da sebep olmaktadır.

Türkiye tarımında sermayeye duyulan ihtiyacın karşılanmasında uygun şartlarla gelecek yabancı sermayede faydalı olabilir. Bunun öz sermayenin yapamıyacağı ve geri kalmış teknoloji sahasına gelmesine ve kısa müddet içerisinde büyük kârlar sağlıyarak, geri gitmemesine dikkat etmelidir.

Türkiye tarımında sermayenin artması, gelirle ilgili olduğundan zirai gelirin artması için tedbirler alınmalıdır.

Bu tedbirler içerisinde ziraat işletmelerine açılan kredinin asgari 5 milyara çıkarılması, çiftçiye devletçe gübre, inşaat, yoncalık ve benzeri hususlarda, belirli nisbetlerde hibe ve bağışlarda bulunulması ile tarıma bugünküden daha fazla yatırım yapılması en başta yer alır. Bu suretle çiftçinin, artan gelirinden tasarruf imkânı ve neticede sermaye teşekkülü ortaya çıkacaktır.

Halen Türkiye'de tarımsal istihsalin yükselmemesine, bilgisizlik ve sermaye noksanlığı sebep olmaktadır.

TÜRKİYE TARIMINDA SERMAYE VE SORUNLARI

Bu tebliğ, Z.Y. Müh. A. Fethi Açıl tarafından Kongre için hazırlanmıştır.

Türkiye tarımında sermaye durumunu ve bunun sorunlarını ana hatlariyle belirtebilmek için konuyu 4 kısım halinde incelemek faydalı olacaktır. Bu suretle mevzuun mahiyet ve önemini, hali hazır durumunu, problemlerini ve bunların çözülebilmesi için alınacak tedbirlerin neler olduğunu daha yakından anlamak mümkündür.

I — KONUNUN MAHİYETİ VE ÖNEMİ:

Her istihsal faaliyetinde olduğu gibi, zirai istihsalde de tabiat, iş ve sermaye üç ana unsur olarak rol oynamakta ve zamanımızda dördüncü istihsal unsuru olarak da müteşebbis, bunları türlü kombinezonlarda birleştirerek yığın istihsalde bulunmayı temin etmektedir.

Bu istihsal unsurlarından tabiat ve iş, en basit istihsal faaliyetinde dahi yer aldığı halde, sermayenin istihsaldeki rolü zamanla gelişmiş bulunmaktadır ve sermaye en önemli mevkiini kapitalist iktisadında kazanmıştır. Her ne kadar ilk çağlarda sermayesiz istihsalin yapıldığı görülmekte isede, artık bugün hemen hemen buna tesadüf etmek kabil değildir.

Ancak istihsal sektörleri arasında, sermayenin kazandığı önem bakımından farklar vardır. Zamanımızda endüstri sahasında sermayenin oynadığı rol, tarımdakinden daha büyüktür. Diğer bir ifade ile henüz tarımda sermaye, icabeden mevkiini tam olarak alamamıştır. Bu durumu Türkiye tarımında daha bariz olarak görmek mümkündür. İleride detayları ile açıklanacağı üzere, halen Türkiye tarımında istihsal unsurları arasında tabiat ve iş ön plânda gelmekte, buna karşılık kâfi miktarda sermaye bulunmamaktadır. Bu hal ise Türkiye tarımında iş ve satıh prodüktivitesinin çok düşük bir seviyede kalmasına sebep olmaktadır.

Halbuki Türkiye bir ziraat memleketi olduğuna, yani nüfusunun %70 kadarı zirai sektörde çalıştığına, milli gelirin ortalama % 42 si ve yine ihracatının ortalama % 80 i ziraatten temin edildiğine göre, tarım sektörünün bütün şubeleri ile bugünkünden daha prodüktif bir hale gelmesi, kal-

kınma çabası içerisinde olan memleketimiz için hayatî bir durum arzetmektedir. Zira asrımızın teknik inkişaf ve ekonomik durumunu takip ile, siyasi ve iktisadi hürriyetini emin ve devamlı bir şekilde muhafaza edebilmesi için, halen geri kalmış memleketler arasında sayılmakta olan Türkiye, ekonomik alanda plânlı bir tarzda ve hızla ilerlemek zorundadır ve bunun tahakkuk ettirilmesi ise, memlekette priyorite sırasına göre, bir takım yatırımların yapılmasını icabettirmektedir. Bu yatırımların yapılabilmesi için gerekli dövizin temini zirai mahsul ihracatımızın artırılmasına ve bu da, zirai istihsalimizin yükselmesine bağlıdır. Genel olarak prodüktivitenin yükselmesi ise, tarım alanındaki sabit sermaye ile bilhassa döner sermayenin artırılmasiyle kabildir. Zira satıh ve iş prodüktivitesinin yükselmesinde en baş rolü sermaye oynamaktadır ve bunu iktisatçı Böhm - Bawerk gayet açık bir şekilde belirtmektedir. Bu iktisatçının teknik sermaye ismini verdiği sabit sermaye (toprak, arazi ıslahı, bina, alet ve makina, hayvan sermayesi) ile mütedavil sermayeye (yardımcı maddeler ve para) dahil çeşitli sermaye gruplarından bir kısmının Türkiye tarımında aldığı paylar, istihsali geliştirecek bir seviyeden uzaktır.

Tarımda istihsali artırmak, ya istihsalin yapıldığı arazi sathını genişletmek veya birim sahadan elde olunacak mahsul miktarını yükseltmekle kabildir. Türkiye halen ekilebilecek sahanın son hududuna gelmiş bulunmaktadır. Hatta bu sahanın içerisinde azda olsa, mutlak mer'a arazisinden açılmış bir kısımda bulunmaktadır. Bu bakımdan tarla sahasını artırmak kabil değildir ve bu yönde çalışmak, Türkiye ziraatının tümü üzerine menfi tesir yapacak bir yoldur. Bu durum karşısında Türkiye için takip edilecek yegâne ve doğru yol, birim sahadan elde edilen mahsulü artıracak tedbirlere baş vurmaktır. Birim başına verim düşüklüğü, sadece nebat yetiştiriciliğinde rastlanan bir hadise olmayıp, hayvan yetiştiriciliğinde de aynı hal görülmektedir. Tarımda iyi tohumluk ve damızlık ile tabii ve suni gübre, kesif yem kullanmak, meliyorasyon işine, hastalık ve zararlılarla mücadeleye önem vermek suretiyle birim başına özlenen yüksek bir prodüktivite temin edilebilir ve bu ise, tarım alanında kullanılan sermayenin bugünkünden daha fazla olmasına bağlıdır. Zira, memleketimizde yapılan muhtelif tecrübeler, iyi tohumluk ve gübre kullanmanın, sulamanın ve hayvanları rasyonel bir tarzda beslemenin diğer bir deyimle, teknik ziraate riayet etmenin birim başına verimi bir kaç misli artırdığını gayet bariz olarak göstermektedir.

Türkiye tarımında iş prodüktivitesi de, satıh prodüktivitesinde olduğu gibi, düşük bir seviyededir. Diğer bir ifade ile, tarımda iş gücünün,

belirli zamanda meydana getirdiği mahsul miktarı, arazi sathının darlığı ve ziraat işletmelerinde kâfi makina ve alet sermayesinin olmaması yüzünden noksandır.

Buraya kadar zikredilmiş olan hususlar, Türkiye tarımının kalkınmasında sermayenin önemini belirtmeğe yardım edecek fikirleri ortaya koymaktadır.

II — TÜRKİYE TARIMINDA HALİHAZIR SERMAYE DURUMU:

Türkiye tarımında sermaye durumunu belirtebilmek için, evvelâ tarımın kapsadığı manaya kısaca temas etmek yerinde olur. Aksi takdirde ileride verilecek sermaye grupları iyice anlaşılamaz. Tarımın şimdiye kadar bir çok tarifleri yapılmış ve memleketimizde zirai kazanç vergisi yönünden de bunun anlamı açıklanmıştır. Bu çalışmada, toprağı ve tohumu kullanarak nebat, hayvan iptidai maddelerini istihsal etmek ve bizzat istihsal edilen bu maddeleri yarı veya tam mamûl haline getirmek ile bizzat istihsal edilen ham maddelere ilâveten ham madde satın alarak yapılan yarı veya tam mamûlecilik tarım faaliyeti sayılmıştır. Bu tarife göre, tarım faaliyetini nebat yetiştiriciliği, hayvan yetiştiriciliği ve ziraat teknolojisi olmak üzere üç ana sektör halinde toplamak mümkündür. Belirli şartlarda ormancılık ve balıkcılık tarım faaliyeti arasında sayılırsa da, bu araştırmada bu iki kola ait sermaye sorunları ele alınmamıştır.

Sanayide bir imalâthane, bir fabrika ve ticarette bir dükkân veya bir ticarethane ekonomik birer istihsal ünitesi olduğu gibi, tarımda da ziraat işletmeleri istihsalin yapıldığı iktisadi birer ünitedir. Her memlekette olduğu gibi, Türkiyede'de ziraat işletmeleri küçük, orta ve büyük olmak üzere ayrılmaktadır. 1963 Genel Tarım Sayımı neticelerine göre, Türkiye'de 3.514.476 adet ziraat işletmesi mevcut olup, bunun 308.899 adedini topraksız işletmeler, 104.630 adedini ise toprağının tamamını kiraya veya ortakcıya veren işletmeler teşkil etmektedir.(1) Geriye kalan işletmelerin genişliklerine göre taksimine gelince, 588 adedini 5000 dönümden büyük ziraat işletmeleri (97 adedi devlet çiftlikleridir), 14861 adedini 500-5000 dönüm arasındaki orta ziraat işletmeleri ve diğerlerini ise 500 dönümden küçük ziraat işletmeleri teşkil etmektedir. Diğer bir ifade ile memleketimizdeki ziraat işletmelerinden, topraksız ve toprağının tamamını kiraya veya ortağına veren işletmeler hariç, topraklı işletmeler, genişliklerine nazaran incelendiğinde, 500 dönümden küçük olanlar % 99.50 nisbetinde yer almaktadırlar. O halde büyük bir ekseriyete sahip olan küçük ziraat işlet-

(1) Devlet İstatistik Enstitüsü: 1963 Genel Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçları. Yayın 477. Ankara, 1965 - S-2.

melerinde mevcut sermaye miktarını bilmekle, Türkiye tarımına bağlanmış olan sermayenin % 99.5'i belirtilmiş olacaktır. Aynı zamanda dönüm başına düşen sermaye miktarının tesbiti ve bunun orta ve büyük ziraat işletmelerinin işledikleri tarla arazisi için de ölçü olarak kullanılması, bu işletmelerdeki sermaye miktarının da bulunmasına yardım edecek ve böylelikle Türkiye tarımındaki sermaye miktarı doğruya yakın olarak belirecektir.

Memleketimizde muhtelf tarihlerde zirai sayım yapılmış isede, bunların hiç birisinde ziraat işletmelerinde bulunan sermaye miktarının incelenmesine yer verilmemiştir. Ancak Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zirai Ekonomi ve İşletmecilik Kürsüsü tarafından, değişik bölgelerdeki ziraat işletmeleri üzerinde yapılmış olan etüdler ile aynı kürsüde bazı illerde yaptırılmış olan çalışmalar neticesinde, ziraat işletmelerimizdeki muhtelif sermaye grupları tesbit edilmiştir. Türkiye çapındaki etüd, 1940 senesinde yurdun değişik bölgelerinde, özellik arzeden muhtelif illerdeki 360 adet küçük (köylü, aile) ziraat işletmeleri üzerinde yapılmıştır.

Bu araştırmanın neticesine göre, 1940 yılında Türkiye'de küçük ziraat işletmelerinde ortalama mevcut sermaye miktarı (aktif ve pasif servetler birlikte) ve bu sermayeyi teşkil eden grupların, toplam sermaye içerisinde aldığı nisbetler Cetvel 1 de gösterilmiştir. Bu sermaye gruplarının kıymet takdirinde mıntıkada cari kıymetlerin ortalaması kullanılmıştır.

Cetvel : 1

Türkiye Küçük Ziraat İşletmelerinde Ortalama Sermaye Durumu (*)
1940

Sermaye mevkileri	*Ortalam kıymet Lira*	*Toplam sermayeye nisbeti %*
Arazi sermayesi	1.980.71	55.86
Arazi ıslahı sermayesi	79.55	2.24
Bina sermayesi	498.72	14.06
Hayvan sermayesi	346.87	9.78
Alet ve makina sermayesi	220.47	6.22
Yardımcı maddeler sermayesi	60.45	1.70
Ev eşyası sermayesi	195.56	5.52
Para mevcudu	163.72	4.62
T O P L A M	*3.546.05*	*100.00*

(*) Kâzım Köylü: Milli Ekonomimizde ziraî sermayenin payı. Tarım Bakanlığı Dergisi. Sayı 1. Ankara 1947. S. 21.

Tabiatiyle eski bir tarihe ait olan bu kıymetler, bugün için mutlak manası ile bir şey ifade etmezse de, 1940 yılında Türkiye küçük ziraat işletmelerinde mevcut sermaye gruplarının toplam sermaye içerisindeki nisbetlerini göstermesi bakımından ehemmiyetlidir ve ziraat işletmelerimizin ektansif çalışmalarını izaha yardım edecek noktaları vermektedir.

Bu kıymetlerden, tarımda daha ziyade tabiat faktörünün rol oynadığı (% 55.86 arazi sermayesi), hayvancılığın geri ve işletmenin faaliyetini yapabilmesi için lüzumlu yardımcı maddelerin çok az bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu nisbetlerin elde mevcut son yıllardaki sermaye gruplarına ait nisbetlerle mukayesesi ile, memleketimiz ziraat işletmelerindeki bünye değişikliklerini takip etmek mümkündür. O tarihte, küçük, orta ve büyük ziraat işletmelerimizde, yani Türkiye tarımındaki sermaye miktarı 8.968 milyon Türk lirasıdır.(2)

Yukarda belirtilen bu etüdden sonra, Türkiye çapında yeni tarihlerde yapılmış zirai işletme analizine ait etüd bulunmadığından, mecburi olarak 1957 senesinde İç Anadolu'da Konya ilinde 240 işletmede yapılmış bir araştırma ile, 1963 yılında Ankara'nın Balâ ve Keskin ilçelerinde 578 ziraat işletmesinde yapılmış analiz neticesinde tesbit olunan sermaye durumunun incelenmesi ele alınmıştır. Her iki ildeki ziraat işletmeleri, Türkiye'de geniş bir saha kaplayan İç Anadolu'daki işletme karakterlerini göstermektedir. İklim dolayısiyle bölgedeki ziraat işletmelerinin hemen hepsinde iki tarla sistemi takip olunmakta, hayvancılık daha ziyade mer'aya dayanmaktadır. Bu bakımdan bunlardaki sermaye miktarını, hatalı da olsa, Türkiye tarımındaki sermayeyi bulmak için ölçü olarak kullanmaktan başka çare bulunmadığı gibi, daha doğru neticeye götürecek bir yol da henüz mevcut değildir.

1957 yılında İç Anadolu'yu temsil eden Konya ilindeki ziraat işletmelerinde mevcut sermaye kıymet ve grupları Cetvel 2 de görüldüğü gibidir:

(2) Kâzım Köylü: Op. Cit. S. 21.

Cetvel : 2

Konya İli Küçük Ziraat İşletmelerinde Sermaye Durumu (*)

1957

Sermaye nevileri	*Ortalama kıymet Lira*	*Toplam sermayeye nisbeti %*
Arazi sermayesi	13.087.61	40.24
Arazi ıslahı sermayesi	38.09	0.12
Bina sermayesi	3.546.51	10.90
Nebat sermayesi	1.824.67	5.61
Hayvan sermayesi	3.527.06	10.84
Alet ve makine sermayesi	2.556.16	7.86
Ev eşyası sermayesi	3.518.72	10.82
Yardımcı maddeler sermayesi	3.583.93	11.02
Para mevcudu	814.64	2.59
T O P L A M	*32.524.39*	*100.00*

Bu araştırma bize, yurdumuzda zirai istihsalde arazinin baş rolü oynadığını, işletmelerin faaliyetini rasyonel bir tarzda temin edecek olan para mevcudunun az bir nisbette yer aldığını göstermektedir.

Elimizde mevcut 1963 yılına ait en son işletme analiz neticesine göre, İç Anadolu şartlarındaki küçük ziraat işletmelerinin sahip olduğu sermaye miktarı ise ortalama olarak 75.885.23 liradır. Bu sermayenin bulunduğu işletme büyüklüğü ortalama 140 dönümdür ve bunun 134 dönümünü kıraç, 1 dönümünü sulanan tarla arazisi ve geriye kalan kısımlarıda diğer arazi nevileri teşkil etmektedir. Bu tesbitte de bölgede cari kıymetlerin ortalaması kullanılmış olup, toplam aktif kıymet içerisnde, işletmenin borçları da dahildir. Belirtilen bu yekûn sermaye miktarı Cetvel 3 deki sermaye gruplarından teşekkül etmektedir.

(*) A. Ü. Ziraat Fakültesi, Ziraî Ekonomi ve İşletmecilik Kürsüsü.

Cetvel : 3

Balâ ve Keskin Küçük Ziraat İşletmelerinde Sermaye Durumu (*)

1963

Sermaye nevileri	*Ortalama kıymet Lira*	*Toplam sermayeye nisbeti %*
Arazi sermayesi	52.103.80	68.66
Arazi ıslahı sermayesi	32.23	0.04
Bina sermayesi	7.335.16	9.67
Nebat sermayesi	1.407.00	1.85
Hayvan sermayesi	4.049.37	5.34
Alet ve makina sermayesi	2.508.25	3.30
Ev eşyası sermayesi	4.574.85	6.03
Yardımcı maddeler sermayesi	3.365.88	4.43
Para mevcudu	508.67	0.67
TOPLAM	*75.885.23*	*100.00*

Bu cetveldeki kıymetlerde bize, ziraat işletmelerimizdeki ekstansif çalışma tarzının nedenlerini açıklamağa hizmet edecek durumdadır. Görüldüğü gibi sermaye grupları içerisinde, arazi sermayesi % 68.66 gibi büyük bir pay almaktadır. Buna mukabil bina sermayesinin yeterli olmadığı, hayvancılığın işletmelerde muvazeneli bir durumda bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca işletmelerde toprak işleme hasat ve harman gibi işlerin basit aletlerle yapıldığı, makina ve alet sermayesinin azlığından anlaşılmaktadır. İşletmelerin yıllık faaliyetlerinde entansiteden uzak çalıştıklarını belirten en önemli sermaye grupları ise, yardımcı maddeler sermayesi ve para mevcududur. Mütedavil işletme sermayesi adını alan bu iki grup, zirai faaliyetlerde kanın vücuttaki önemi kadar bir mevkie sahiptirler. Bunların az ve yetersiz olması, kansız bir insanın bedeni ve fikir çalışmasındaki verimsizlik gibi, iş ve satıh prodüktivitesinin düşüklüğüne zemin hazırlar ve işletmenin ilkel bir tarzda çalıştığını ifade eder. Zira bu sermaye grupları tohumluk, kimyevi gübre, hayvan yemi, mücadele ilâç-

(*) A. Ü. Ziraat Fakültesi, Ziraî Ekonomi ve İşletmecilik Kürsüsü.

ları ve benzeri gibi maddeleri ifade ederki, bunların kâfi bir miktarda işletmede bulunuşu, mevcut araziden, hayvanlardan daha iyi istifadeye imkân verir. Ayrıca işletmede bulunması icabeden nakit paranın azlığı, yine işlerin zamanında ve rasyonel bir tarzda yapılmasına mani olur. Yabancı işçiye ödenecek ücretlerin tediyesi ile lüzumlu işletme vasıtalarının vaktinde ve ucuza alınması ve dolayısiyle saf hasılanın yükselmesi, kâfi miktardaki para ile mümkündür. Yardımcı maddeler ile para mevcudunun, işletmedeki toplam sermayeye nisbeti % 15 kadar olduğu zaman, bu zikredilmiş olan hususlar normal olarak cereyan eder ve işletme rantabl çalışabilir, aksi takdirde, diğer sermaye gruplarından istifade de azalır; başka bir deyimle, zirai işletme, bir iskelet gibi cansız ve âtıl kalmaya mahkûmdur.

Yukarıda belirtilmiş olan sermaye grupları, işletme nevi ve sistemlerinde değişik paylarda bulunmakta iselerde ,Türkiye çapında bu şekilde yapılmış bir etüd de olmadığından, ayrı ayrı işletme nevilerindeki sermaye durumunu tesbit etmek kabil değildir. Bu yüzden Türkiye ziraatını daha ziyade karakterize eden İç Anadolu ziraat işletmelerindeki sermaye miktar ve kombinezonu ele alınmıştır.

Memleketimizde küçük ziraat işletmelerindeki sermaye gruplarının yekdiğeri ile olan münasebetlerini daha iyi anlayabilmek için, Amerika B. D. Washington Eyaletine yakın Kolombiya vâdisinde kurulan ziraat işletmelerindeki sermaye grupları ile mukayesesi faydalıdır. Kolombiya vâdisindeki işletme nevi ve sistemleri her ne kadar İç Anadolu'daki şartları göstermemekte isede, büyüklük bakımından yekdiğerine uygundur, yani bunlarda küçük ziraat işletmeleridir. Kolombiyada 1954 senesinde yapılan işletme neticelerine nazaran, küçük ziraat işletmelerindeki toplam sermaye kıymeti 36.400 dolardır. Bu kıymet içerisinde yer alan muhtelif sermaye grupları ile, bölgede standart olarak kabul edilen sermaye kıymeti ve bundaki sermaye gruplarının nisbetleri Cetvel 4 de gösterilmiştir.

Cetvel : 4

Kolombiya Vadisinde İncelenen Ziraat İşletmelerindeki Sermaye Kıymet ve Nisbetleri ile Standart Kıymet ve Nisbetler (*)

1954

Sermaye Nevileri	*Sermayelerin nisbeti (%)*	
	Standart	*İncelenen İşletmelerde*
Arazi sermayesi	27	40
Bina sermayesi	31	15
İşletme sermayesi	42	41
Diğer zirai olmıyanlar	—	4
TOPLAM	*100*	*100*
TOPLAM DOLAR	*39.400*	*36.000*

Bu tablo bize, zirai işletmelerde standarda göre arazi kıymetinin toplam sermayeye nazaran % 27 ve işletme sermayesinin % 42 olması lâzım geldiğini bildirmektedir. Önemli olan husus, incelenen işletmelerde arazi sermayesinin aldığı pay, standardın üstünde olduğu halde işletme sermayesi nisbeti hemen hemen standardın aynıdır. Bu durum bize evvelce açıklandığı üzere, zirai faaliyetin normal ve rantabl yürüyebilmesi, diğer bir deyimle, arazi ve iş gücünden tam istifade edebilmesi için, işletme sermayesinin (burada hayvan, alet ve makina, yardımcı maddeler, para) toplam sermaye içerisinde % 42 nisbetinde bulunmasının yerinde olacağını açıklamaktadır.

Türkiye'de ise bunun aksine bir durum vardır ve bundan dolayıda, ziraat işletmelerimizin verimliliği ve neticede rantabiliteleri düşüktür.

Türkiye tarımındaki sermaye miktarına gelince, 1963 genel ziraat sayımı neticelerine nazaran 3.514.476 adet ziraat işletmesi mevcuttur. Küçük ziraat işletmeleri sayısı 3.498.744 adettir.

Küçük ziraat işletmesinde mevcut sermaye miktarı ortalama 75.885.23 lira olduğuna göre, küçük ziraat izletmelerimizin sahip olduğu

(*) Streus M. A. — Parish B. D.: The Columbia Basın Settler. Agr. Exp. Station. State College of Washington. Bulletin 566. May 1956. S. 24.

toplam sermaye miktarı 265.5 milyar liradır. Ziraate elverişli arazinin dönümüne düşen sermaye miktarı 492 liradır. Orta ve büyük ziraat işletmelerinin sahip olduğu ekilebilen arazi genişliğide 9.695.000 dönümdür. Bu işletmelerde yapılmış işletme analizleri tam olmadığından, küçük ziraat işletmelerinde dönüme düşen sermaye miktarını ölçü olarak kullanmak ve bu suretle orta ve büyük ziraat işletmelerindeki sermaye miktarını bulmak zorunluğu vardır. Bu yol ile yapılan hesaba göre işletmelerdeki sermaye miktarıda 4.8 milyar lirayı bulmaktadır. Toplam olarak Türkiye tarımındaki sermaye miktarı ise 270.3 milyar lira kadardır.

Ziraat işletmelerindeki aktif kıymetler içerisinde işletmenin borçları da dahildir. Meselâ 1963 yılında elde edilen İç Anadolu küçük ziraat işletmelerindeki 75.885.23 liralık aktif sermayenin 3.562,18 lirasını işletmenin borçları teşkil etmektedir. Yani borç miktarının, umumi sermayeye nisbeti % 4.7 kadardır. Bu duruma göre, bu işletmelerin öz sermayesi 72.323.05 liradır.

Küçük ziraat işletmelerimizdeki 3.562.18 liralık borç, Cetvel 5 de belirtilen unsurlardan meydana gelmektedir.

Cetvel : 5

Balâ ve Keskin Küçük Ziraat İşletmelerinde Borç Durumu (*)

1963

Borcun nevi	*Ortalama miktarı Lira*	*Toplam borca nisbeti %*
Banka borçları	1.259.56	35.36
Kooperatif borçları	128.92	3.62
Cari borçlar	2.164.72	60.77
Vergi borçları	9.38	0.25
T O P L A M	*3.562.18*	100.00

(*) A. Ü. Ziraat Fakültesi, Ziraî Ekonomi ve İşletmecilik Kürsüsü.

Cetvelden bu işletmelerin borçları içerisinde ortalama olarak cari borçların % 60.77 nisbetinde yer aldığı ve bunu banka borçlarının % 35.36 nisbetinde takip ettiği görülmektedir. Bu işletmelerde dönüme düşen borç miktarı ise 25.44 liradır. Tabiatiyle işletmeler, yıllık safi hasılaları ile karşılıyabileceklerinden fazla borçlanmamalıdırlar. Bu haddi geçmeleri halinde, borçlarını ödeyebilmek için sermayelerinden bir kısmını elden çıkarmak zorunda kalırlar; bu ise işletme için iyi olmadığı gibi milli ekonomi için de iyi değildir.

İlerde memleket ölçüsünde ziraat işletmelerinde yapılacak sermayeye ait anketler, şimdiye kadar açıklanmasına çalışılan bir çok hususların, hakikate daha yakın olarak belirmesine yardım edecektir.

III — TÜRKİYE TARIMINDA SERMAYE PROBLEMLERİ:

Türkiye ziraat işletmelerinde sermayenin yeterli ve iyi bir kombinezonda bulunmayışında çeşitli faktörlerin tesiri vardır. Her şeyden evvel bunda, zirnaat işletmelerinin yıllık saf hasılalarının az oluşu ve dolayısile çiftçinin senelik elde ettiği zirai gelirin düşüklüğü rol oynamaktadır. Çünkü çiftçi bu gelirle, gelecek senenin faaliyetini devam ettirme ve kendisi bunda, ziraat işletmelerinin yıllık saf hasılalarının az oluşu ve dolayısiyle ile aile efradının geçimini temin mecburiyetindedir. Yapılan etüdlerden anlaşıldığına göre, küçük ziraat işletmelerimizden çoğu, yıllık faaliyetlerini menfi bir saf hasıla ile kapamaktadırlar. Bu durum karşısında işletmelerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri, çiftçi ve ailesinin, işletmesinde hem patron ve hem de işçi gibi çalışmaları ve işçilikten elde ettikleri gelir sayesindedir. Bu yüzdende küçük işletme sahibi çiftçiler, gelirlerinden bir şey tasarruf edememekte ve işletmeye yatırım yapamamaktadırlar. Çünkü bilindiği gibi, sermayenin esas kaynağı tasarruftur. Tasarruf, iktisadi faaliyet neticesinde elde edilen kıymetlerden bir ksmının istihlâk edilmiyerek istikbal için ayrılmasına denilir. Ancak iktisat ilminde tasarrufun, gömülemeden farkı vardır. Bilindiği üzere, sermaye yaratmak için sadece tasarruf etmek kâfi değil, aynı zamanda bunun istihsal vasıtalarının tedarikine tahsisi, işletilmesi lâzımdır.

Türkiye'de küçük ziraat işletmelerindeki gelir azlığı yüzünden çiftçiler güçlükle ancak istihlâk işini karşılıyabilmekte ve tasarrufa imkân bulamamaktadırlar. Zira normal olarak, istihlâk ve tasarruf toplamı, fertlerin gelirine eşittir. Bunlardan birinde olacak azalma, diğerinin çoğalmasına tesir ettiği gibi, bunun aksinde varittir. Fertlerde bu iki, yani istihlâk ve tasarruf eğilimi ise çabuk değişmektedir.

O halde ziraat işletmelerimizde sermaye miktarının yükselmesi ve bilhassa mütedavil sermaye nisbetinin artması için, işletmelerin, istihlâkten fazla bir gelire, diğer bir ifade ile, sermaye teşekkülünü temin edecek olan nun için de çiftçilerin gelirinin artırılması icabeder. Memleketimizde bütün çiftçilere ait gelir durumlarına göre yapılmış bir tasnif olmadığından, tasarrufa da imkân verecek kadar bir gelire sahip olmaları lâzımdır ve bubunların yılda yapabilecekleri tasarruf ve dolayısiyle teşekkül edecek sermaye miktarı hakkında doğru bir fikre varmak kabil olamamıştır.

Ancak Türkiye'de cari fiatlarla milli gelirden nüfus başına düşen pay, yıldan yıla bir artma göstermekte isede, yinede azdır ve diğer memleketlerle mukayese edildiğinde bu miktarın ne kadar düşük olduğu daha da iyi anlaşılır. Meselâ Türkiye'de 1948 yılında nüfus başına düşen milli gelir 440 lira iken, bu miktar 1958 de 1291 liraya ve 1963 senesinde ise 1952 liraya yükselmiştir.(3) Halbuki bu miktar Amerika B. D. 20.000 lira, Fransa'da 7098 lira, Almanya'da 9840 lira, Yunanistan'da 3.283 liradır. Umumiyetle diğer bir çok devletlerde nüfus başına düşen yıllık milli gelir miktarı Türkiye'dekinden yüksektir.

Türkiye'de nüfus başına ortalama düşen gelir miktarı, tarım sektöründe daha da düşüktür ve Devlet Plânlama Teşkilâtının hesaplarına nazaran 950 lira kadardır. Türkiye'de 5 nüfuslu bir çiftçi ailesinin yıllık geçimi için lüzumlu gelirin 7.500 lira kadar olduğu gözönünde tutulursa, ziraat işletmelerinin ihtiyacını dahi normal karşılıyamadığı ve dolayısiyle tasarruf yaparak sermaye teşekkülüne hizmet edemedikleri açıkca anlaşılır.

Zamanımızda istihsalde temerküz hâdisesine bilhassa sanayi ve ticarette rastlanmaktadır. Buna mukabil ziraatte temerküz hâdisesi henüz gelişmiş değildir. Bunun sebebini, ziraat işletmelerinin dağınık bulunmasında, çiftçilerin hür yaşamayı tercih etmelerinde aramak lâzımdır. Bu yüzden de, ziraatte, sanayide olduğu gibi sermaye terakümü görülmez.

Ziraat işletmelerimizde sermaye miktarınnı artmamasına, çiftçilerden geliri, istihlâkinden fazla olanlardan bir kısmınında, paralarını türlü düşüncelerle saklamaları sebep olmaktadır. Buna iç ve dış siyasetteki durum da tesir etmektedir. Çiftçilerimiz arasında tasarruf imkânı olanlardan bazıları, altın saklamayı tercih ettikleri gibi, bir kısmı da gayrimenkule sermayesini yatırmaktadırlar; diğer bir deyimle ziraatimizde teşekkül eden sermayenin, çeşitli sebeplerle, bu sektörü terkettiği söylenebilir.(4)

(3) Dev. İstatistik Enstitüsü: Türkiye Millî Geliri. Yayın 472. Ankara 1965. S. 20.
(4) Haydar Kazgan, Türkiye'de bir sermaye piyasası kurulması ve yatırım finansmanı. İktisat Fak. Mecmuası. C. 19 - No. 1 - 4 İstanbul 1958. Sayfa. 405.

Türkiye tarımında marketing ve standardizasyon sahasında da sermaye yatırımı çok azdır. İstihsalin gelişmesi, elde olunan mahsullerin iyi bir fiatla satılmasına ve bu ise, onların pazara tasnif edilmiş ve ambalâjlanmış olarak çıkarılmasına bağlıdır. Memleketimizde bu sahadaki yatırımlar kifayetsizdir. Bilhassa soğuk hava depolarının azlığı, nakliyatta frigorifik tesisatlı vasıtaların noksanlığı görülmektedir.

Bundan başka zirai teknoloji sahasında sermaye ve dolayısiyle yatırımlara büyük ölçüde ihtiyaç vardır. Mahsulün fazla olduğu yıllarda, bunların kıymetlendirilmesi ve bir kısım mahsullerin dış pazarlara işlenmiş şekilde arzı, zirai istihsalimiz üzerinde müsbet tesirler yapacaktır.

Türkiye tarımında sermaye sorunlarını incelerken yabancı sermaye ile olan ilgisinide gözden geçirmek yerinde olur.

Türkiye ekonomisinin diğer sektörlerinde olduğu gibi, tarım sektöründe de bir hamle yapabilmek için, yukarda belirtildiği üzere, bu günkünden daha fazla sermayeye ihtiyaç vardır ve bu sermayenin kısa bir müddet içerisinde temini için öz kaynaklar kifayetsizdir. Bu bakımdan uygun şartlarla memlekete gelecek yabancı sermaye, tarım sektöründe faydalı olabilecektir. Ancak bu şartların, bu sektör ve dolayısiyle memleket ekonomisi zararına olmamasına dikkat edilmelidir. Yabancı sermayenin tarım sektöründe, öz sermayenin yapamadığı ve şimdiye kadar geri kalmış olan zirai teknoloji sahasına gelmesi, zirai istihsali ve ihracatı teşvik bakımından faydalı mütalâa edilebilir. Bunda da kısa bir müddet zarfında büyük kârlar sağlayarak, sermayenin geri gitmemesine dikkat edilmelidir. Yabancı sermayenin memlekete girmesinde, son teknik bilgileri de getireceği ve kuracağı tesislerle yeni iş imkânları hazırlıyacağı da düşünülmlidir. Bununla beraber ziraat sektörü, hattı zatında, yatırılan sermayeye diğer sektörler kadar yüksek kâr temin edemediğinden, yabancı sermaye için cazip değildir. Aynı zamanda ziraat sektöründe riziko, diğer sektörlerdekinden daha fazladır. Nitekim dış memleketlere geniş ölçüde yatırım yapan İngiltere ve Amerika B. D. nin muhtelif istihsal sahalarına yatırdığı sermaye miktarı incelendiğinde, zirai sektörün, yabancı sermaye için fazla rağbet gören bir sektör olmadığı daha iyi anlaşılır. 1927 de İngiltere'nin dış ülkelere yaptığı yatırımların daha ziyade demiryolu, bankacılık, madencilik gibi sahalara aktığı, zirai sahadan ise az nisbette sadece kauçuk, çay ve kahve gibi plantasyon işletmelerine yatırım yapıldığı görülür. Ve yine Amerika B. Devletlerinin 1950 yılındaki direkt yatırımlarından sadece 1.4 milyar dolarlık bir kısmı tarıma hasre-

dilmiştir ki, bu ancak yapılan yatırımın % 4 nisbetinde bir kısmını teşkil eder.(5)

Bu noktalar bize, Türkiye tarımında, sermaye noksanını yabancı sermaye ile karşılamanın düşünüldüğü kadar kolay olmadığını belirtmektedir. Zira yabancı sermayenin, yatırım yaparken gözönünde tuttuğu husus yüksek kârdır.

Türkiye'ye yabancı sermaye, 6224 sayılı yabancı sermayeyi teşvik kanunundan yararlanarak gelmektedir ve 1963 senesine kadar yabancı sermaye yatırımlarına ait firmalarca sunulan projelerin tutarı 1.576.4 milyon lira kadardır. Bundan Bakanlar Kurulunca müsaade edilenlerin yekûnu 907.2 milyon lira olup, 669.2 milyonluk yatırım için ise kararname istihsali beklenmektedir. 81.3 milyon liralık yabancı sermaye yatırım projesi de, yabancı sermayeyi teşvik komitesinde tetkik edilmektedir.(6)

Yabancı sermaye daha ziyade anonim ve limited şeklinde çalışan firmalara iştirak etmektedir.(7) Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin % 21.1 nisbetindeki kısmı lâstik, % 17.8 i kimya, % 13.5 i ise gıda, içki ve ütün imal sahalarında çalışmaktadır. Tarıma ayrılan kısmı ise çok az olup, sadece % 0.5 nisbetindedir.(8)

Türkiye tarımına, milletlerarası işbirliği idaresince 1955 senesinden beri yardımda bulunulmuşsada, bu yardımlar karşılığında biriken Türk lirasının 2/3 si iktisadi kalkınma plânında ve 1/3 kısmı ise A.B.D. emrinde kullanılmıştır. Toplam kıymeti 548.4 milyon dolar olan bu şekildeki yardımdan bir kısmının da tarımda yardımcı maddeler sermayesine intikal ettiği düşünülmektedir.(9)

IV — ÇÖZÜM YOLLARI VE TAVSİYELER:

Zirai faaliyette yüksek bir rantabilite elde edebilmek için zirai işletmede istihsal faktörlerinin yeterli ve uygun bir nisbette bulunması lâzımdır. Evvelce belirtildiği üzere, Türkiye tarımında, işletme başına düşen arazi darlığından başka, sermaye kifayetsizliğide, istihsalde rasyonel çalışmaya mani olmaktadır. Buna mukabil tarım sektöründe, ihtiyaçtan fazla

(5) Mehmet Selik: Milletlerarası Sermaye Hareketlerinin Kısa Tarihçesi. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XV. S. 4. 1960. S. 52.

(6) İKA: Türkiye Yabancı Sermaye Yatırım Rehberi. Doğuş Matbaacılık ve Ticaret LMT. Ş. Ankara 1964. S. 237.

(7) Yavuz Yılmaz: 6224 sayılı kanundan Faydalanan Yabancı Sermaye. Temmuz 1965. S. 1 (Roto).

(8) İKA; a.g.e., S. 239

(9) Maliye Bakanlığı: Türkiye'ye Amerikan İktisadî Yardımları No. 49. Ankara 1965, S. 12.

bir iş gücü bulunmakta ve bu yöndende gizli işsizlik görülmektedir. Fazla olan bu iş gücünün endüstriye bir plân dahilinde aktarılması, hem ziraat işletmelerinin parçalanarak küçülmesini önliyecek ve hemde gizli işsizliğin gittikçe azalmasına hizmet edecektir.

Bugün için zirai istihsalin arttırılmasında ilk alınacak tedbir teknik olanlarıdır. Bunun tahakkuku ise, çiftçinin teknik bilgilerle teçhiz edilmesine ve bilhassa yeterli yardımcı maddeler sermayesi ile para mevcuduna sahip olmasına bağlıdır.

Çiftçinin halen eline geçmekte olan düşük gelir miktarından, tasarruf ederek, ihtiyacı olan bu sermayelerin teşekkülüne hizmet edebilmesi ise mümkün değildir. Zaten bu düşük gelirde, istihsal ve fiatlardaki devam eden değişiklikler yüzünden önemli derecede dalgalanmaktadır. Bu bakımdan çiftçinin tasarrufunu ve dolayısiyle sermaye teşekkülünü temin için, çiftçi gelirinin yükselmesine yardım edecek tedbirler alınmalıdır.

Bu tedbirleri ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan bir kısmı sadece yetiştirme tekniğine riayet etmekten ibarettir ve bir masraf doğurmazlar. Nadası zamanında yapmakla, buğday mahsulü üzerinde % 20 nisbetinde bir artış sağlamanın mümkün olduğunu yapılan araştırmalar göstermiştir.

Bazanda yapılan masrafı cüzi artırmakla, hasıla üzerine tesir yapmak, yani satıh prodüktivitesini yükseltmek kabildir. Dönüme iyi hesaplanmış tohumluk miktarında bu hal görülür ve böylelikle buğday istihsalinde dönüm başına 20 kg. lık bir mahsul artışı tesbit edilmiştir. Bu gibi örnekleri çoğaltmak kabildir.

Ancak bu masrafsız tedbirler yanında, masrafı icabettiren daha bir takım tedbirlerinde alınması iktiza eder. Bu tedbirleri,

1 — Tarıma yeterli ve ucuz kredi verilmesi,
2 — Ucuz istihsal vasıtalarının temini,
3 — Çiftçinin ziraat tekniği bakımından eğitimi,
4 — Zirai marketing işlerinin düzenlenmesi,
5 — Çiftçilerin teşkilâtlandırılması,
7 — Zirai mücadelenin tesirli hale getirilmesi,
6 — Zirai sigortanın geliştirilmesi,
8 — Girdilere devletçe hibe ve bağışların yapılması,
9 — Tarıma kamu sektörü ve özel teşebbüs tarafından yapılan yatırımların artırılması gibi gruplar altında toplamak mümkündür.

Bu tedbirler içerisinde, zirai işletmelerdeki sermaye noksanlığını giderecek en tesirli olanları, çiftçilerimize yeterli ve ucuza kredi temini ile girdilere devletçe hibe ve bağışların yapılması ve yatırımların artırılmasıdır.

Çiftçilerimize her ne kadar kredi ihtiyacını temin maksadiyle son yılda 2.5 milyar liralık bir kredi açılmışsa da, bu kâfi değildir. Bu kredi miktarının asgari 5 milyar liraya çıkarılması ve azami olarakta bugünkü kredi hacminin 5 misline yükseltilmesi elzemdir.

Türkiye'de tarım sektörüne kredi açan teşkilâtlandırılmış ana müessese T. C. Ziraat Bankası ve bunun finanse ettiği tarım kredi ve tarım satış kooperatifleridir. Ziraat Bankasının çiftçiye belirtilen seviyede kredi açabilmesi için, sermayesinin bu kredi hacmini karşılayabilecek miktara çıkarılmasıda lâzımdır. Bu arada teşkilâtlandırılmamış ziraî kredi açan müesseselerinde, zirai sahaya kredi açabilecek tarzda teşkilâtlandırılması ve bu işe önem vermeleri, kanuni mevzuatla temin edilmelidir. Zirai kredi işinin daha rasyonel yürüyebilmesi için, Ziraat Bankasının Tarım Bakanlığına bağlanması icabeder.

Ancak burada titizlikle üzerinde durulacak nokta, kontrollü kredi faaliyetinin Türkiye çapında tatbikine başlanmasıdır. Ayrıca kredilerin mümkün olanlarını, tohumluk, gübre, alet ve edevat gibi ayni olarak çiftçiye temini faydalı olacak ve kredinin diğer sahalarda kullanılmasını önliyecektir.

Zirai işletmelerimizde noksan olan sermaye durumunu telafide, devletin çiftçiye belirli hususlarda, karşılıksız, muayyen nisbetlerde yardım etmesi, yani hibe ve bağışta bulunmasıda çok faydalıdır. Meselâ İngiltere'de olduğu gibi, bzde de devletin çiftçiye, gübre ile işletmeye lüzumlu çeşitli binaların ve iktisadi ömrünü doldurmuş yoncalıkların yeniden tesisi gibi hususlarda, bölge ziraat teknisyeninin raporuna istinaden, tesbit edilmiş olan miktarlarda bağışta bulunması yerinde olur. Bu suretle çiftçi, mütedavil sermaye noksanlığı yüzünden yapamadığı faydalı işleri, başarmak imkânına kavuşur.

Alınacak tedbirler meyanında, tarıma, kamu sektörü ve özel teşebbüs tarafından yapılan yatırımların arttırılması da önemli bir yer alır. 1955 yılında cari fiatlarla tarıma yapılan 247.6 milyon liralık gayri safi yatırım miktarı,[10] 1963 yılında 1.226.4 milyon lirayı bulmuştur.

(10) Kenan Gürtan: Türkiye'de Yatırımlar, Sermed Matbaası. İstanbul 1959. S. 147.

1964 senesinde ise bu miktarda artma olmuş, kamu sektörünün tarım sahasına yaptığı yatırım miktarı 1196.0 milyona ve çiftçi tarafından yapılan yatırım ise 600.0 milyon liraya çıkmıştır. 1965 senesinde ise, dış yatırımlar ile kamu sektörünce yapılan yatırımların 1519.6 milyona ve özel sektörce yapılan yatırımların ise dış yardımla birlikte 730.0 milyon liraya yükselmesi, kalkınma plânında ön görülmüştür.(11) Ancak sulama, arazi ve mer'a ıslahı, tarım alet ve makinaları için yapılan yatırımlar, zirai istihsal ile meliyorasyon, makine ve alet sermayesinin artmasına hizmet edecekse de, henüz tarımda bir hamle yapacak miktarda değildir. Bilhassa özel sektörce tarım sahasına yapılacak yardımların artırılması için teşvik edici çarelere başvurulmalıdır. Bu gibi yatırımlar için çiftçiye düşük faizli uzun vadeli kredi ile, bu işleri yapanlara, muayyen seneler için zirai kazanç vergisinden belirli nisbetlerde muafiyet tanımak da yerinde olur.

Sayılmış olan diğer tedbirlerinde alınması ile Türkiye'de tarımsal istihsalin ve çiftçi gelirinin artırılması ve neticede çoğalan tasarruf dolayısiyle sermaye teşekkülünün de gelişmesi sağlanmış olur.

(11) Başbakanlık DPT: Kalkınma Plânı 1965 yılı Programı. Ankara 1965. S. 51.

REFERENSLER

Bradford, L. A. - Johnson, G. L. : Kalkınma Plânı - 1965 Yılı Programı. Ankara 1964.

Başbakanlık DPT. : Farm Management Analysis. John Willy and Sons, Inc. New York. 1953.

Devlet İst. Ens. : Türkiye Millî Geliri. Yayın No. 472. Ankara 1965.

Devlet İst. Ens. : 1963 Genel Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçları. Yayın No. 477. Ankara, 1965.

Dummeier - Heflebower - Norman : Economics with Application to Agriculture. Mc. Graw-Hill Book Company, Inc. New York, 1950.

Fisher, Guido : Allgemeine Betriebswirtschaftslehre. Quelle und Meyer. Heidelberg, 1961.

Gürtan, Kenan : Türkiye'de Yatırımlar. Sermed Matbaası. İstanbul, 1959.

Hopkins, Murray : Elements of Farm Management. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N. J. 1955.

İKA : Türkiye Yabancı Sermaye Yatırım Rehberi. Doğuş Matbaacılık ve Ticaret LMT. Ş. Ankara, 1964.

Kazgan, Haydar : Türkiye'de Bir Sermaye Piyasası Kurulması ve Yatırımların Finansmanı. İktisat Fak. Mec. C. 19, No. 1 - 4, İstanbul, 1958.

Köylü, Kâzım : Millî Ekonomimizde Ziraî Sermayenin Payı. Tarım Bak. Dergisi, Sayı. I. Ankara, 1947.

Köylü, Kâzım : Ziraî İşletmecilik C. I. An. Ü. Basımevi, Ankara, 1959.

Maliye Bakanlığı : Türkiye'ye Amerikan İktisadî Yardımları. No. 49, Ankara, 1964.

Ross, C. Robert : An Introduction to Agricultural Economics. Mc. Graw-Hill Book Company, Inc. New York, 1952.

Selik Mehmet : Milletler Arası Sermaye Hareketlerinin Kısa Tarihçesi. Siyasal B. F. Dergisi, C. XV. Sayı 4, Ankara, 1960.

A. Ü. Ziraat Fakültesi : Ziraî Ekonomi ve İşletmecilik Kürsüsü Dosyaları.

Shultz, Theodore W. : The Economic Organization of Agriculture. Mc. Graw-Hill Book Company, Inc. New York, 1953.

Straus, M. A. - Parrish, B. D. : The Colombia Basın Settler. Agr. Exp. Stations. State College of Washington. Bull. 566, 1956.

Türk Sevk ve İdare Derneği : Sermaye Piyasası Semineri. Ekim, Kasım 1963. C. Rigo Basımevi, İstanbul, 1964.

USDA : Productivity of Resources Used on Commercial Farms, Technical Bulletin No. 1128, 1955.

Ülgüner, F. Sabri : İktisadî Gelişmenin Şartları ve Sınırları. İktisat Fak. Mec. C. 16, No. 1 - 4, İstanbul, 1955.

Yılmaz, Yavuz : 6224 Sayılı Kanundan Faydalanan Yabancı Sermaye. Temmuz 1965. DPY. Roto.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği
No. 10

Tarımda Doğal Kaynakların Muhafazası ve Geliştirilmesi

Mesut ÖZUYGUR
Zıraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ
24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude İLERİ**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	4
I. GİRİŞ	6
II. İKLİM VE TOPRAK EROZYONU	7
III. TÜRKİYE'DE BUGÜNKÜ DURUM VE TAHLİLİ	8
A. Su Erozyonu	10
1. Doğu Anadolu	12
2. Orta Anadolu	12
3. Karadeniz Bölgesi	13
4. Batı ve Güney kıyı Bölgeleri	14
B. Rüzgâr Erozyonu	15
IV. TÜRKİYE'DE EROZYON KONTROL YOLLARI VE TAVSİYELER	17
1. Eğitim ve Propaganda	17
2. Araştırma	17
3 Gübreleme	18
4. Daimi Bitki Örtüsü	19
5. Yem Bitkileri Ekimi	19
6. Hayvan Sayısını Azaltmak	20
7. Nadasın Azaltılması	21
8. Teşkilât	21
İstifade Edilen Kaynaklar	23

Bu tebliğ, Kongre için Z. Yük. Müh. Mesut Özuygur'a hazırlattırılmışır.

ÖZET

Türkiyenin morfolojik strüktürü ve iklim şartları her sene erozyonla büyük toprak kayıplarına sebebiyet verecek bir niteliktedir. Toprağı koruyan orman ve diğer doğal vejetasyonun, geniş ölçüde, yok edilmesi bu kayıpların büsbütün artmasına sebep olmuştur.

Gerek kıyılarımızda gerekse iç kısımlarda asırlardan beri erozyon ve akümülâsyon hadiselerinin büyük bir güçle cereyan ettiğine dair deliller vardır. Nehirlerin denizlere aktıkları yerlerde erozyonla taşınan malzemelerin yığılmasile büyük deltaların meydana gelmesi bu kuvvetlerin halâ aktif olduklarını gösterir.

Türkiyede tam bir erozyon etüdü yapılmış olmadığı için toprak kayıplarımız hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bütün memleket topraklarının % 72 ve tarım altında olan toprakların % 65 nde aktif erozyonun hasar yapmış olduğu kabul edilebilir.

Yurdun muhtelif kısımlarında görülen ana erozyon problemleri hakkında bazı bilgilere sahip bulunuyoruz.

Suların sebep olduğu toprak kayıpları Türkiye için başta gelen bir problem olmakla beraber rüzgâr erozyonları da son yıllarda ağırlık kazanmaya başlamış ve bilhassa Orta Anadoluda zarar tevlit etmiştir.

Doğu Anadoluda toprak erozyonları ilkbaharda, toprak henüz kısmen don bir durumda iken, kalın kar tabakalarının erimesile hasıl olan büyük su kitlelerinin meydana getirdiği taşkınlardan ileri gelmektedir.

Orta Anadoluda ilk bahar ve yaz başlarında yağan seylabi yağmurlar (kırkikindi) büyük toprak kayıplarına sebep olur. Birden kabaran dere ve çaylar büyük ölçüde toprak, kum ve çakıl taşıyarak mümbit vadi ve düzlükleri doldurur ve buraların ziraate elverişsiz bir hale gelmesine sebep olur.

Karadeniz bölgesinde yağış fazlalığı ve dağların hemen kıyıyı takip etmesi neticesinde meydana gelen dik meyiller erozyonun esas sebebini teşkil eder. Batı Karadeniz kıyılarında yoğunlaşan orman tahribatı, özellikle,

güneye bakan yamaçların büyük ölçüde toprak kaybına uğramasına sebep olmuştur.

Memleketin geri kalan bölgeleri, kısmen ormanların tahrip edilmesi, kısmen tabii vejetasyonla kaplı geniş arazi parçalarının ziraat altına alınıp buraların tek taraflı ve toprağı erozif kuvvetlerin etkisine karşı açık bırakan pamuk, tütün, hububat ve bazı meyve ağaçları ziraatine tahsis edilmesile erozyondan ciddi şekilde müteessir olmuştur.

Erozyon kontrolü, toprak ve su muhafaza için alınacak tedbirler ve bu tedbirlerin teknik yönlerini bu konuda yazılmış kitap ve teknik yayınlarda bulmak mümkündür.

Bunun haricinde, memleketimiz için halledilmesi gereken özel problemler mevcut olup bunlar, halkın bu konuda eğitimi, araştırma, gübreleme, daimi bitki örtüsü tesisi, yem bitkileri ekimi, hayvan sayısını azaltarak daha verimli ırkların yetiştirilmesi, nadas sahaları azaltma çarelerinin araştırılması, teşkilât ve ilgili organizasyonlar arasında işbirliği lüzumu gibi konulardan ibarettir.

TARIMDA DOĞAL KAYNAKLARIN MUHAFAZASI VE GELİŞTİRİLMESİ

I — GİRİŞ:

Bütün dünyada doğal kaynaklar esas itibariyle, beş ana bölüm altında mütalâa edilmektedir. Bu ana bölümler şunlardır; 1. Toprak, 2. Su, 3. Orman ve diğer tabii vejetasyon, 4. Yabani hayvan ve akuatik hayatı (su mahsulleri) kapsayan yabani hayat (wildlife), 5. Mineraller. Her hangi bir doğal kaynak bu bölümlerden birisine girer.

Bu tabiat kaynaklarından ilk dördünün yani su, orman ve yabani hayatın ve, geniş düşünülürse, toprağın yeniden ihyası ve kayıpların, uzun bir zaman süresi içinde bile olsa, yenilenmesi mümkündür. Halbuki diğer bir doğal kaynak olan minerallerin yenilenmesine ve ihyasına imkân yoktur. Meselâ, bir maden ocağında son demir minerali çıkarıldıktan sonra artık orada demir bulmaya imkân kalmaz.

Sanat eserlerinin, tarih ve arkeoloji yönünden önem taşıyan yerlerin de muhafaza edilmesine ihtiyaç vardır. Fakat bunlar doğal kaynaklardan sayılmaz. Bunlar insan yapısı eserlerdir. Tarihsel ve arkeolojik mevkiler ,iskân sahaları veya endüstri alanları gibi bir nevi arazi kullanma şekli olarak mutalâa edilmelidir.

Doğal kaynakların en önemlisi, şüphesiz, topraktır. Çünkü bütün tarım ve insan hayatı toprağa bağlıdır. Topraktan sonra gelen en önemli kaynak su kaynağıdır. Su fotosentez olayının yardımı ile hayvan varlığı için vücuduna muhakkak ihtiyaç olan bitki büyümesini mümkün kılar. Bu iki tabii kaynak, yani mümbit bir toprak ve yeteri kadar su mevcut oldukça beslenmemiz için lüzumlu besin maddelerini istihsal etmemiz, orman yetiştirip muhtaç olduğumuz keresteyi elde etmemiz, suda ve karada yaşayan yabani hayatı geliştirmemiş kabildir. Diğer taraftan bir defa verimli toprak kaynakları artık bizi besleyemiyecek bir ölçüde tükenip sona erdimi, insanlık büyük bir felâketle, açlık felâketile, karşı karşıya kalır. Çünkü toprak olmadan insanlığın muhtaç olduğu gıda maddelerini yetiştirmeye imkân yoktur.

Doğal kaynakların muhafazasında toprak, su, veya orman gibi tek bir kaynağın muhafazası için çaba sarfedilmesi bahis konusu olamaz. Bütün tabii kaynakların birbiriyle yakın ilgisi vardır. Toprak Muhafaza, meselâ su, yabani hayat, ve ormn muhafazası ile birlikte düşünülüp plânlanmazsa yalnız başına faydalı ve etkili olamaz. Aynı şekilde toprak ve orman muhafazasını içine alan bir su toplama kavzası amenajmnı düşünülmeden taşkın kontrolü veya sulama maksadı ile baraj yapılması tasavvur edilemez. Bunun için doğal kaynakların muhafazasına ait plânlama ancak etraflı düşünebilen ve bu kaynaklar arasındaki yakın ilgiyi görebilenler tarafından yapılmalıdır.

II — İKLİM VE TOPRAK EROZYONU:

İklim ile toprak erozyonu arasında yakın ilgi vardır. Her hangi bir yerde hâkim olan yağmur, rüzgâr, ısı, nisbi rutubet, buharlaşma gibi çeşitli fizik olayların kombinasyonu o yerin ortalama iklim şartlarını meydana getirir ve oraya özel olan iklim karakterini verir. Aynı şekilde iklimi meydana getiren hava olaylarının çeşitli kombinasyonları bütün dünyada değişik iklim şartlarının ortaya çıkmasına ve iklim kuşaklarının teşekkülüne sebep olur.

Bir yerin iklimi orada yetişen vejetasyonun mahiyetini ve toprak çeşidini tayin eden en önemli faktör olup dolayısiyle vukuu beklenen erozyonun şiddeti bir yerde hâkim olan iklim şartlariyle yakından ilgilidir. Yeteri kadar yağış almayan, uzun zaman kurak havaların hâkim olduğu ve ara sıra sağnak yağışlara sahne olan yerlerde en şiddetli erozyon olaylarını beklemek mümkündür.

Sıcak, kuru ve rüzgârlı iklimlerde tabii bitki örtüsü seyrek veya hiç yoktur. Buralarda gerek insanlar tarafından bu örtünün yok edilmesi, veya otlatma yapılması zaten iyi bir şekilde örtülmeyen toprağı büsbütün çıplak bırakır. Tabii denge bozulur. Böyle yerlerde zaman zaman vuku bulan şiddetli yağışlar kuvvetli erozyona sebep olur. Uzun süren kurak mevsimlerde seyrek olan bitki örtüsü kuruyup ölünce tamamiyle güneşe maruz kalan toprak organik madde ve rutubetini büsbütün kaybederek gayet sert ve yağan yağmurların nufuz etmesine müsait olmayan bir duruma gelir. Bu durumda toprak tarafından emilmeyen yağmur suları satıh suyu olarak akar ve kendisiyle birlikte pek çok toprak sürükler.

Muntazam yağış alan topraklar, diğer taraftan, organik maddece zengin ve iyi bir strüktüre sahip olup yağış sularını emer, satıh suyu halini

alıp erozyona sebep olmasını büyük ölçüde önler. Bu şartlar altında kuvvetle büyüyen bitki örtüsü toprağı erozyona karşı iyi korur.

Yağmurların yağış şekli de erozyon şiddeti üzerine tesir eden önemli bir faktördür. Hafif ve munis bir şekilde yağan yağmurlar zararsızdır. Yağışları az olan kurak ve yarı-kurak memleketlerde yağan şiddetli sağnaklar hem satıh suyu olarak hem de meydana getirdikleri taşkınlar dolayısiyle zararlı olurlar. Böyle yerlerde her hangi bir bitki örtüsünden yoksun olan toprağa çarpan yağmur damlalarının meydana getirdiği erozyonun büyük zararları görülür.

Sık orman ve iyi bir çayır örtüsü toprağı erozyona karşı en iyi korur. Sık ormanlarda toprak, kalın bir yaprak ürtüsü ile kaplı olduğundan satıh akışı olmadan yağış suları bu örtü ve altta bulunan toprak tarafından emilir ve neticede hemen hiç yüzey akışı olmaz. Aynı şekilde, iyi bir çayır örtüsü toprağı iyi muhafaza eder ve toprağın organik maddece zenginleşmesini temin ederek onun su tutma kapasitesini artırır.

Erozyon dünyada meydana gelen belli başlı tabii olaylardan birisidir. Bu gün yer yüzünde rastlanan morofolojik model, erozyon hadisesinin bir sonucudur. Erozyonun amacı yer yüzünü düzeltmektir. Doğal şartlar altında vuku bulan erozyon tabii dengeyi bozacak şiddette değildir. Buna normal veya jeolojik erozyon denir. Normal erozyonla yıkanıp uzaklara taşınan topraklar yeniden teşekkül eden toprakla kolaylıkla telâfi edilir.

Bu şartlarda erozif kuvvetlerle yeniden toprak teşekkülüne hizmet eden kuvvetler arasında iyi bir denge mevcuttur. Normal erozyon tahripkâr olmaz. Koruyucu bir bitki örtüsü burada erozyonun zararlı etki yapmasını önler.

III — TÜRKİYE'DE BUGÜNKÜ DURUM VE TAHLİLİ:

Türkiye büyük bir kalkınma hamlesine girişmiş bulunuyor. Tarım, Endüstri, Eğitim, Bayındırlık alanlarında gelişmeyi sağlamak amacile yatırım plânları hazırlanmış ve uygulanmasına geçilmiştir. Türkiyenin kalkınmasında tarımsal gelişmenin büyük yeri olduğu malûmdur. Uzun yılların çalışma ve çabası sonucu olarak tarımın çeşitli dallarında başarılı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla beraber toprak ve su muhafaza mefhumları memleketimize oldukça yakın zamanlarda girmiş, hele bilfiil erozyon kontrol ve toprak ve su muhafaza çalışmaları daha da geç başlamıştır. Esasen toprak ve su muhafaza konusu bütün dünyada yakın zamanlarda önem

kazanmaya başlamış bir konu olup tarımın diğer kolları kadar tanınıp benimsenmemiştir.

Türkiyede toprak ve su muhafaza çalışmaları ancak 1950 senelerinde şekillenmeye başlamış fakat esas çabalar 1960 yılında kurulan Topraksu organizasyonu ile nisbeten iyi bir gelişme yoluna girmiştir.

Yurdumuzun tamamını içine alan bir erozyon etüdü mevcut olmadığı için erozyon tahribatının ölçü ve vüs'atı hakkında tam ve sarih bir fikrimiz yoktur. Bununla beraber memlekette genel olarak ileri safhada bir erozyon mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bunun iki ana sebebi vardır:

1. Türkiye arızalı bir memlekettir. Satıh sularının hareketi hızlı ve bu suların toprakları koparma ve taşıma gücüde fazladır.

2. Memleket sathı, çokluk, orman, çayır ve mer'a gibi koruyucu bir bitki örtüsünden yoksun olduğundan su ve rüzgâr erozyonuna karşı açık bulunmaktadır.

Dr. Orhan Yamanlar ve arkadaşlarının toplamı 20 milyon hektarı geçen on beş kadar su toplama havzasında yaptıkları istikşafi erozyon etüdlerinin sonucu hakkında, bir seminer tebliğinden kısaltılarak alınan malûmat Tablo 1 de gösterilmiştir.(1) Bunun tetkikinden bu havzalarda erozyona maruz kalmış arazilerin % 14.5 ile (Sapanca havzası), % 94.7 (Gediz havzası) arasında değiştiği görülür. Sapanca su toplama havzası orman ve diğer bitki örtüsünce iyi korunmuş sahalara güzel bir örnek olmaktadır.

Yirmi milyon hektardan fazla olan bu etüd sahalarında toplam arazinin %71.48 inin erozyondan etkilendiği anlaşılmakta olup çok şiddetli bir şekilde erozyondan zarar gören yani hemen hemen hiç toprak kalmıyacak kadar erozyona uğrayan ve çokluk kayaların ortaya çıktığı arazi %36 dan fazladır. Sahanın % 31.52 de ise toprak profilinin yarısınnı kaybolduğu görülmüştür.

Bu rakamların Türkiyenin bütünü hakkında bir kanaat vermeye yeterli olduğunu zannediyoruz. Etüdler ilerledikçe bu nisbetler biraz değişebilir. Fakat bu gün için memleket sathının % 72 den az olma-

(1) Türkiye'de Tabiat ve Tabiat Kaynaklarından Faydalanma ve Korunma Esasları (1964) Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti Yayınları No: 9.

TABLO: 1 — Türkiyede Toprak Erozyon Etüdü yapılan sahalarda Erozyon şiddet ve yüzdeleri (Prof. Dr. Orhan Yarnanlar'dan)

Etüdü yapılan su toplama havzası	Saha hektar	Erozyon görülmeyen veya hafif erozyon		Mutedil ve şiddetli erozyona maruz saha		Çok şiddetli erozyona maruz saha		Oyuntu erozyon	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Kızılırmak (Hırfanlıdan yukarı)	2.700.000	324.000	12	999.000	37	1.377.000	51	—	—
Fırat (Karasu vadisi)	2.05.000	144.000	7	378.000	18.4	1.419.000	69	28.000	1.6
GEDİZ (Demirköprü barajı yukarısı)	643.000	34.000	5.3	155.000	24.1	434.000	67,5	20.000	3.1
Sakarya (Kirmir, Aladağ hariç Sarıyer baraj yukarısı)	3.451.900	1.898.600	55	832.800	24.1	596.600	17.2	3.000	0.08
Kirmir - Aladağ	680.000	214.600	31.7	216.000	31.8	218.800	32.1	6.800	1
Çarşamba suları (Sille - Altınapa, May - Ayrancı baraj havzaları)	329.900	22.500	6.8	72.980	22.1	185.640	56.2	2.530	0.8
Seyhan (Aksu, Sabunsuyu hariç)	1.920.500	510.100	26.5	594.100	31	649.400	34	—	—
Ceyhan	1.067.100	265.300	24	145.500	14	507.000	48	—	—
Edremit Bölgesi	134.000	63.700	47.7	51.000	38	1.900	14.2	—	—
Sapanca Suları	8.780	7.520	85.5	905	10.4	—	—	22	0.2
Zonguldak	863.300	461.000	53.3	194.000	22.4	186.000	21.5	5.000	0.5
Aksu - Sabunsuyu	342.000	226.000	66	74.000	21.6	81.000	23.6	5.000	1.4
Diğerleri	6.287.720	1.672.762	26.6	2.747.276	43.6	1.788.198	28.4	43.559	0.6
Toplam	**20.481.200**	**5.844.132**	**28.52**	**6.460.561**	31.52	**7.444.538**	**36.31**	**113.911**	**0.55**

yan bir kısmında aktif erozyon olaylarının vuku bulduğunu söylemek mübalağalı olmaz.

Pulluk altındaki arazilere gelince, Dr. Baade halen kültür altında bulunan ziraat arazisinin %50 nin aktif erozyona maruz bulunduğunu kabul etmenin normal olduğunu ileri sürüyor.(1) Bu takdirde 12.5 milyon hektar ziraat arazisinin az veya çok erozyondan etkilenmiş olduğunu kabul etmek gerekiyor. Dr. Baade bu fikrini hangi temele istinat ettirdiğini açıklamış değildir.

Kanaatimizce erozyondan az veya çok etkilenmiş tarım arazisinin % 50 nin üstünde olması icap eder. Şöyleki, % 0-1 ve % 1-3 meyilde olan tarım topraklarının erozyondan hiç veya pek az müteessir olduğunu kabul edelim. Harvey Oakes'in raporuna göre(2) Türkiyede bu meyil hudutları içinde kalan 8.592.000 hektar arazi olduğunu görürüz. Bunun 25 milyon hektar tarım arazisi içindeki nisbeti takriben % 34.5 olur. O halde yurdumuzda mevcut tarım arazisinin ancak % 34.5 un erozyondan masun, geri kalan % 65.5 nin az veya çok erozyondan etkilenmiş olduğunu kabul etmek yerinde olur.

Yurdumuz için büyük önemi haiz olan su ve rüzgâr erozyonları burada ayrı ayrı gözden geçirilecektir.

A. Su Erozyonu:

Pulluk altına alınan arazinin artması, entansif ziraat metodlarının tatbik edilmesi ve makineli ziraate gidilmesile memleketimizde erozyon problemi ciddi bir hal almaya başlamıştır. Memleketimizi çevreleyen deniz kıyıları boyunca rastlanan bir çok aluviyal ovalar Türkiye'de erozyonun faaliyetinin uzun bir zamandan beri mevcut olduğunu gösterir. Çünkü kıyılarımızda rastlanan bu deltaların teşekkülü ancak geçen yüz yıllar esnasında muazzam toprak malzemesinin erozyonla buralara gelip birikmesile mümkün olmuştur. Hakikatte memleketi boydan boya kesen nehirlerin taşıdığı sedimanlar Türkiyenin arazi kazanmasına bile sebep olmuştur. Fakat şüphe yoktur ki, bu deltaları meydana getiren sedimanlardan daha büyük bir kısım denizlere karışarak tamamiyle kaybolmuş bulunmaktadır.

Tarihi devirlerde erozyonla memleketimizden taşınan topraklarla bir

(1) FAO Mediterranean Project. Turkey, Country Report 1959.
(2) Harvey Oakes, Türkiye Toprakları 1958,

çok deltalar meydana gelmiş, arazi kazançları olmuştur. Bu hususta geniş malûmat bulmak mümkündür.(1,2,3)

Nehir ağızlarında teşekkül eden büyük alüviyal sedimanlar Türkiye'de meydana gelen erozyon hâdiselerinin yegâne delilini teşkil etmezler. Orta Anadolu platosuda muazzam erozyon malzemesile dolmuştur. Meselâ Jeoloğlar Ankara ovasındaki aluviyal malzeme kalınlığını bir kaç yüz metre olarak tahmin etmektedirler.

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde değişik morofolijk model ve iklim hâkim olduğundan her bölgede ortaya çıkan erozyon problemleri de nisbeten değişiktir. Bunun iiçn Türkiye'yi bölgelerin özelliklerine göre mütalâa etmek yerinde olacaktır.

1. Doğu Anadolu:

Bu bölgede hâkim olan uzun kış ayları dolayısiyle burada rastlanan erozyon şartları diğer bölgelerden farklıdır.

Uzun süren kış mevsimi esnasında 4-5 ay kalın bir kar tabakası altında kalır. Bu devrede her hangi bir erozyon olmasına imkân yoktur. Fakat ilk bahar gelince birden yükselen ısı dolayısile kar tabakaları oldukça sür'atle erimeğe başlar ve geniş su kitleleri meydana gelir. Bununla beraber, bu devrede toprak kısmen henüz don durumunu muhafaza ettiğinden fazla toprak erozyonu olmaz. Fakat buna mukabil eriyen karların meydana getirdiği su süratle büyür, çünkü henüz don olan toprak, pratik olarak, eriyen kar suyunu hiç ememez, dolayısiyle nehir ve derelerde biriken ve muazzam miktarlara baliğ olan su kitleleri vadi ve düzlüklerde çok güçlü birer erozif kuvvet halini alırlar.

İlkbahar ve yazın yağan kuvvetli yağmurlarda ziraat altında bulunan meyilli arazilerde ağır toprak erozyonuna sebebiyet verirler. Hali hazırda bu bölgemizde entansif ziraate gidilmemiş olması ve bir çok yerlerde halâ geniş tabii meraların mevcut bulunması toprakların yıkanmasını geniş ölçüde onlar. Keza ziraat altında olan arazilerin bir kısmının kuru ot istihsalinde kullanılmasıda buraları tamamiyle erozyondan korur.

2. Orta Anadolu:

Orta Anadolu Türkiye'nin erozyondan en fazla müteessir olmuş bir

(1) Birand, Ş. Ahmet. Yüksek Ziraat Enstitüsü dergisi, Cilt: I (1943).
(2) Berg. Geologische Beobacht. in der Kleinasien Z. D. Geolog. Gessell. Bd. 62.
(3) Christiansen - Weniger, F. Herbage Review Vol. 5 (1937).

kısmını teşkil eder. Genel yağış ortalaması 350 mm. altındadır. Yarı kurak olarak bilinen bu bölgenin bazı kısımları bazı yıllar kurak durum arzeder. Seneden seneye büyük varyasyonlar görüldüğü gibi bazan yıllarca devam eden kurak periyodlara da rastlanır. Bu bölgede görülen şiddetli erozyon normal yağışların sebebiyet verdiği bir olay değildir. Normal olarak bu bölgeye düşen kar miktarı da böyle bir erozyonu yapacak kadar fazla değildir. Buradaki erozyonun asıl sebebini ani gelen kısa süreli ve yüksek entanziteli yağışlarda aramak lâzımdır. İlk baharın sonları ile yazın başlarına rastlayan bu karakterdeki yağışlar Orta Anadolu toprak erozyonunun büyük sorumlusu durumundadır. Kırk ikindi yağmurları adı verilen bu yağışlar genel olarak yüksek entanzite ve kısa süre ile karakterize edilir ve büyük bir erozif güçe sahiptir.

Kırk ikindi yağışları esnasında Orta Anadoluda bulunan bütün dere ve nehirler toprak süspansiyonu ile yüklü olarak akarlar. Bu yarı kurak bölgede toprak, çokluk, zayıf bir bitki örtüsü ile kaplı veya bundan tamamen mahrum olduğu için bu şiddetli yağışlara karşı müdafaasızdır. Bunun için kısa zamanda büyük kayıplara maruz kalır.

Kırk ikindi yağmurları kısa zamanda muazzam bir su kitlesi meydana getirip kum, çakıl ve bilhassa taşları sürükleyerek birikinti konileri halinde vadi ağızlarında yığarlar. Orta Anadolunun bir çok yerlerinde bu taş ve kum kitlelerinin geniş verimli toprakları kaplıyarak kullanılmaz hale getirdiği sık sık rastlanan manzaralardandır. Dar, derin vadilerde bulunan bağ, meyve bahçesi ve çeltik sahaları bu birikintilerden çok zarar görür. Hatta bazan tamamiyle mahvolur. Çeltikliklerin ve bahçelerin vadi tabanlarında kapladıkları saha, bu yüzden, azaldığından vadi tabanları yekûn alanının ancak bir kısmı tarıma müsait durumunu muhafaza edebilmektedir.

Kırk ikindi yağmurları aynı zamanda Orta Anadoluda vukua gelen oyuntu erozyonunun ve şehirlerde nüfus ve mal kaybına yolaçan sel ve taşkınlarında sebebini teşkil eder. 1961 yılı 17, 18, 19 Haziran günlerinde yağan bu kuvvetli yağmurlar yüzünden Başkent Ankara'da bir çok ev yıkılmış ve Bend Deresinden gelen seylap bazı vatandaşlarımızın ölümüne sebep olmuştur. Ayni günlerde Ankara'da yüzlerce evin bodrum katları sularla dolmuş ve bunların temizlenmesi haftalarca devam etmiştir.

3. Karadeniz Bölgesi:

Karadeniz kıyı bölgesinde toprak erozyonunu kolaylaştıran iki önemli faktör vardır. Bunlar yüksek yağış miktarı ile dağların kıyılara çok ya-

kın olması dolayısiyle ortaya çıkan büyük irtifa farklarının mevcudiyetidir. Dağlarının kuzeye bakan yamaçları genel olarak ormanlarla kaplı ve erozyona karşı muhafazalı olmasına rağmen bu ormanlık kısımlarda ağır yağışlardan sonra oyuntu erozyonu görülür. Bunun sebebini arazinin çok meyilli olmasında aramak lâzımdır.

Rize, Of, Pazar gibi Doğu Karadeniz şehir ve kasabalarının yakınlarındaki derelerde muazzam moloz yığınlarına rastlanır. Bu molozların çoğunun keskin köşelerini kaybetmiş ve yuvarlak bir şekil almış olmaları bunların büyük bir sürükleme gücü ile buralara getirildiğini gösterir.

Ormanların tahrip edilerek toprağın bir muhafaza örtüsünden mahrum bırakıldığı yerlerde toprak yıkanmaları büyük ölçüde süratlenmiştir. Batı Karadeniz kıyılarımızda bilhassa Samsun'un batısına doğru ve kısmen içerilere gelindikçe orman tahribatının, had bir hal aldığı dikkati çeker. Bilhassa dik yamaçların hâkim olduğu bu kısımlarda toprak örtüsünün durmadan yıkanıp kaybolması vejetasyonun tutunma şansını azaltır ve dolayısiyle çıplak dik yamaçlar ortaya çıkar. Bunlara Sinop, İnebolu, Zonguldaktan güneye inen yollar üzerinde sık sık rastlamak mümkündür.

Karadeniz bölgesinin diğer bir erozif gücünü de arazi kaymaları ve heyelanlar teşkil eder. Bunlarda orman tahribinin bir sonucudur. Toprak tabakasının sürekli yağışlarla satüre hale gelmesi altta bulunan kaya ile aradaki friksiyonun azalmasına sebep olur, ve toprak tabakası kayarak vadiye doğru iner.

Doğu Karadeniz kıyılarındaki bu dik meyilli arazilerde yetiştirilen çayın teraslanmış araziye dikilmesi için hükümet otoritelerinin koyduğu bir mecburiyet vardır. Karadenizin en önemli para getiren mahsulü olan fındık ve bundan sonra en çok yetiştirilen tütün, mısır ve fasulye toprağı erozif tesirlere açık bırakan mahsullerdir. Legüm veya yem bitkilerini içine alan her hangi bir münavebe sistemi mevcut değildir. Mıntıkanın arızalı olması dolayısiyle ziraate müsait arazi gayet sınırlıdır. Fazla olan nüfusu beslemek için mevcut arazinin her sene direkt olarak insan istihlâkine yarayan mahsullere hasredilmesi zorunluğu böyle bir rotasyonun tatbikini mümkün kılmamaktadır. Ayrıca çaydan gayri mahsullerin ekildiği arazide her hangi bir teraslama tatbikatına da rastlanmaz.

4. Batı ve Güney Kıyı Bölgeleri:

Bu iki bölgeyi, bir çok bakımlardan benzerlikleri dolayısiyle, bir ünite olarak mütalâa etmek mümkündür. Çünkü:

a. Her iki bölgede de hemen hemen aynı iklim şartları, Akdeniz, iklimi, hâkimdir.

b. Morfoloji yönünden keza genel bir benzerlik mevcuttur.

c. Her iki bölgede de aynı tabii vejetasyonun hakim olduğu dikkati çeker.

Bu bölgenin kültür bitkileri pamuk, tütün, bağ, zeytin incir ve hububattan ibarettir ki bunların çoğu erozyona karşı toprağı ya pek az korur veya hiç korumaz. Buralar Türkiyenin en entanzif Tarım yapılan bölgeleridir. Yetişen mahsuller iyi para ettiği için son 15-20 sene içinde ekilen saha çok artmış bulunmaktadır. Yani daha önce tabii flora tarafından korunan geniş arazi parçaları kültür altına alınınca geniş ölçüde erozif kuvvetlerin tesirine açık bırakılmışlardır.

Vaktile çokluk kesif bir orman örtüsü ile kaplı olan bu bölgelerde orman tahribatı ve arazi açmaları maalesef günlük hadiseler arasında yer almış bulunuyor. Orman tahribatı, bölgede zaten aktif olan erozif kuvvetleri büsbütün sür'atlendirmiştir.

B. Rüzgâr Erozyonu:

Bundan 20-25 sene önce hiç bir önem arzetmeyen rüzgâr erozyonu son yıllarda yarı kurak iklim karakterinde olan Orta Anadoluda son derece tehlikeli olmaya başlamıştır. Bunun üç önemli sebebi vardır.

a. Yakın zamana kadar mer'a olarak koyun otlatmada kullanılan geniş arazi parçalarının, artan nüfusun tesiri ve makineli ziraatin bahşettiği kolaylıktan istifade ederek, sürülüp ekilmeye başlanması ve bu suretle oldukça iyi br şekilde daimi bir bitki örtüsü ile erozyona karşı muhafaza edilmiş olan toprakların bu örtünün himayesinden yoksun bırakılması,

b. Dar bir sahaya sıkıştırılan hayvancılığın aşırı otlama ile koruyucu bitki örtüsünü tesirsiz hale getirmesi,

c. Sınırlı yağışların mecbur kıldığ nadas-hububat ziraat sisteminin en geniş tatbikatı bu bölgede bulması dolayısiyle ziraat altında olan toprakların yarısına yakın bir kısmının her sene her hangi bir bitki örtüsünden yoksun ve rüzgârların tesirine açık bulunması.

Bütün bu faktörlerin tesirile son derece kuru ve ince tekstürlü topraklar rüzgârlarla kolaylıkla toz bulutları haline gelip uzaklara taşınmaktadır.

Orta Anadouda yakın yılların en tehlikeli rüzgâr erozyonu Konya Ovasında Karapınarda ortaya çıkmış bulunuyor. Karapınar kasabasını ve Konya Adana yolunu tehdit eden kum yığınlarının hareketini kısmen olsun durdurmak için bir kaç senedenberi Toprak su Teşkilâtınca büyük emek ve para sarfedilmiş olup buradaki büyük kum hareketlerinin tamamiyle durdurulması için gelecek yıllar daha da çok çalışmaya ihtiyaç vardır.

Rüzgâr erozyonunun yalnız Karapınara münhasır olmadığı Konya ve Niğde Vilâyet hudutları içinde çeşitli şiddete 110 920 hektar arazinin rüzgâr erozyonu tehdidi altında bulunduğu anlaşılmaktadır.(1) Bu sahalar içinde Karapınar rüzgâr erozyon sahası takriben 95.000 hektarla başta gelmekte ve muazzam bir sahayı kaplamaktadır.

Bu sahanın 25000 hektarı çok şiddetli erozyon sahasıdır. Bu saha içinde 2000 hektar kadar yüksekliği 4-5 m. olan kum eksibe alanı vardır. Burada hâkim rüzgâr güneyden kuzeye doğrudur. Bu saha içinde 50 000 koyun otlatılmakta iken aşırı otlatma neticesinde koruyucu bitki örtüsünün kalkmasile erozyon baş göstermiştir. Şüphesiz erozyon başlamasiyle burada otlayan koyun sayısı gittikçe azalmıştır. Bu sahanın yıllık yağış ortalaması 255 mm. olup 1956 yılında 128, 1958 de 175 mm. yağış olmuştur.

Karapınarda rüzgâr erozyonunun tesirli bir şekilde ortaya çıkmasına son 5 sene içinde mer'adan alınarak sürülen ve bir bitki örtüsünden yoksun kalan arazinin çok büyük rolü olmuştur. Hele bu arazinin nadasa bırakılan kısmı rüzgâr tesirlerine tamamiyle açık kalmıştır. 1951 ve 1957 yılları arasında mer'a ve ziraat arazisi arasındaki dengenin nasıl bozulduğu aşağıdaki tabloda gayet iyi görülmektedir.

Tablo: 2 — Karapınar kazası ziraat ve mer'a arazi durumu
(Hektar olarak)

Yıllar	*1951*	*1957*
Ziraat Arazisi	45000	126 300 ekilen 120 000 nadas
Mer'a arazisi	212300	10 000

İrfan Soykan'ın raporundan diğer rüzgâr erozyon sahalarının Kon-

(1) Soykan, İrfan. Konya ve Niğde Vilâyetlerinde Rüzgâr Erozyonu sahaları Etüdü ve alınması gerekli tedbirler (1962).

ya'nın Ereğli, Çumra, Cihanbeyli ve Kulu, Niğdenin Aksaray ve Bor kazalarına ufak parçalar halinde dağılmış olduğunu görüyoruz. Bu erozyon sahalarına ilâveten Kayseri batısında Boğazköprü ile İncesu arasında mevcut olan ve demir yolunu korumak için sun'i rüzgâr perdeleri tesis edilmiş bulunan erozyon sahasını da zikretmek lâzımdır. Ayrıca Menemen, Söke ve Iğdırdan da rüzgâr erozyon tahribatına ait haberler geldiği öğrenilmiştir.

IV — TÜRKİYE'DE EROZYONUN KONTROL YOLLARI VE TAVSİYELER

Çeşitli bölgelerde hâkim olan iklim ve vejetasyon ve relyef gibi tabiat şartları değişik olduğundan erozyon kontrol yönünden alınacak tedbirlerin de bu değişik şartlara uydurulması icap eder. Her bölge için dikkatle seçilmiş toprak işleme ve ziraat metodları tatbik edilmezse toprak muhafazasının başarı göstermesine imkân yoktur.

Hemen her klâsik toprak ve su muhafaza kitabında bütün ayrıntıları ile bu metodları ve bunların teknik esaslarını bulmak mümkündür. Onun için burada daha ziyade toprak ve su kaynaklarınnı korunmasında memleketimiz için önem taşıyan tedbirler üzerinde durmaya çalışacağız.

1. Eğitim ve Propaganda:

Tabii kaynakların muhafazasında başarı elde etmenin sırrı bütün vatandaşların, bunların bağlı bulundukları toplum organizasyonlarının ve memleketin idari sorumluluğunu omuzlarında taşıyan hükümet ve devlet otoritelerinin toprak, su, orman ve diğer tabiat kaynaklarının değer ve faydasını iyice anlayıp kavramasına bağlıdır. Bu bilgileri verecek eğitime, köy ve şehir ilk okul sıralarında başlamak lâzımdır. Doğal kaynakların ekonomik hayatımızda ve cemiyetin refah ve gelişmesinde oynadığı rolün önemi hakkında her çareye baş vurarak halkın ilgisi uyandırılmalıdır. Bunu memleket ölçüsünde organize edilmiş bir kampanya halinde yürütmek icap eder. Halkın uyandırılması için kısa filmler, cazip küçük broşürler, kısa ve eğlenceli radyo konuşmaları, gazetelerde sık sık konpetan kalemlerden çıkmış yazılar yayınlamak gibi imkânlardan faydalanmak lâzımdır.

2. Araştırma:

Memleketimizde toprak muhafaza araştırmaları bir iki istasyonda başlamış olmakla beraber bunlar kendilerinden bekleneni yapacak duruma henüz gelmemişlerdir. Yetişkin araştırıcılarla takviye edilmelerine ihtiyaç

vardır. Diğer taraftan araştırma müesseselerinin adedini artırarak bunları çeşitli iklim bölgelerine yaymak hususunda etüd yapılmalıdır.

Toprak ve su muhafaza araştırmalarının iki ana gayesi vardır.(1)

a. Toprak erozyonu kontrolü ve su muhafazasının zaruri olduğuna halkı inandırmak için muhafaza tedbirlerine riayet etmeden kullanılan arazilerden kaybolan toprak ve su miktarları hakkında kantitatif donneler elde etmek.

b. Çeşitli toprak ve iklim şartları altında toprağı satıh sularının ve rüzgârın tahripkâr tesirlerinden korumak için tatbik edilen muhtelif mekanik ve vejetatif usulleri denemek ve bunlar hakkında hüküm vermek.

Amerikada ve dünyanın birçok yerlerinde bu sahada pek çok araştırma yapılmıştır. Bunların neticeleri yayınlanmış olup bu sonuçların pek çoğu Türkiyede de tatbik edilebilir. Ancak bu metodların memleketimiz şartları altında az veya çok değiştirilmesine ihtiyaç olacağını hatırdan çıkarmamak lâzımdır. Değişik şartlar ve ilgili faktörlerin tesiri altında erozyonun iktisap edeceği şiddetin bilinmesi bilhassa önem taşır.

Toprak ve su muhafaza projeleri büyük para yatırımlarını icap ettirir. Bu para ve emeklerin heba olmaması ve bundan daha önemli olarak halkın itimadının sarsılmasını önlemek için toprak muhafazasının kuvvetli bir arştırmaya dayanması şarttır. Bunun için araştırma toprak muhafaza organizasyonunun en esaslı bir parçasını teşkil etmelidir.

Türkiyede toprak araştırmalarına düşen çok önemli bir problem de her yıl sekiz milyon hektarlık bir saha kaplayan nadasın azaltılması çarelerini aramak olmalıdır. Su ve rüzgâr erozyonuna tamamiyle açık olan bu sahalardan hiç olmazsa bir kısmında bir yem bitkisi, kuraklığa müteahammil bir legüm yetiştirme imkânları ısrarla araştırılmalıdır.

İyi bir toprak menejmanı sayesinde nadas sahanın azaltılması mümkün olabilir. Nadas yerine legüm veya legüm-gramine karışımı ekilmesi toprak verimliliğini ve strüktürünü geliştirerek erozyona mukavemeti artırır.

3. Gübreleme:

Toprak ve su muhafazasının ilk şartı toprak yüzünü bir bitki örtüsü ile kaplamak ve mümkün olduğu kadar hızlı bir gelişme temin ederek bit-

(1) Horace J. Harper. Proplems and progress of sail conservations. Advances in Agronomy cilt III. (1951).

kinin toprağı örtme ve erozyondan koruma fonksiyonundan bir an önce faydalanmaktır. Hızlı büyüme ve gelişme toprakta yeteri kadar besin maddesi olmadan emniyet altına alınamaz. Türkiye toprak konservasyonunda fosforlu gübrelerin büyük rolü vardır. Rutubetin sınırlı oluşu dolayısiyle çok dikkatli kullanılması lâzım gelen azotlu gübrelere mukabil fosforlu gübrelerden her zaman faydalanmak mümkündür. Topraklarımızın fosforca ne kadar fakir olduğu düşünülürse erozyon kontrolünde bu cins gübrelerin büyük bir rol oynıyacağı kolayca anlaşılır. Asit reaksiyonda olan Karadeniz topraklarının kireçlenmesi muhafazanın ilk şartı olmalıdır.

Her türlü organik gübre ve kabil olan yerlerde yeşil gübre tatbiki ile, konservasyon için çok önemli olan toprak fizik özelliklerinin ıslâhına yardım edilmiş olur.

Bakır, çinko, molibden, manganez ve benzeri minör besin elemanlarının, eksik olan yerlerde, tamamlanması hususunda dikkatli olmak ve araştırma programlarında bunlara yer vermek lâzımdır.

4. Daimi Bitki Örtüsü Tesisi:

Çayır otları, mer'a ve ormanlar daimi bir örtü teşkil ettikleri için erozyon kontrolunda ve su muhafazasında çok önemli bir yere sahiptirler. Memleketimizin çokluk arızalı olması bunların önemini bir kat daha artırmaktadır.

Halen yanlış bir kullanma ile ziraat altında olan bir çok meyilli arazilerin daimi bitki örtüsü altına alınarak erozif kuvvetlerin etkisinden kurtarılmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Makul bir arazi kullanma ve topoğrafik durum bunu emretmektedir. Şimdi olduğu gibi bunun aksine hareket meyilli arazilerin büsbütün çıplaklaşıp elden çıkmasından başka bir şeye yaramıyacaktır.

Daimi vejetasyon, ister orman ister çayır olsun, satıh sularının akmasını önleyerek nüfuzunu ve zamanla organik maddenin artmasını temin eder. Toprağın stabilizasyonunu sağlar, hayvan otlatma sahası bakımından yeni imkânlar yaratır.

Türkiye'de her türlü imkânı kullanarak daimi bitki örtüsü ile kaplı sahaları çoğaltmamız lâzımdır.

5. Yem Bitkileri Ekimi:

Münavebede yem bitkilerine yer verilmesinin memleketimiz için haiz

olduğu faydalar sayılamıyacak kadar fazladır. Bunların toprak strüktürünü islâh etmeleri, satıh suyu akışını önleyip suların toprak tarafından emilmesini temin etmeleri, toprağı organik maddece zenginleştirmeleri gibi çeşitli faydaları yanında toprağı örterek yaşmur ve rüzgârın etkilerine karşı korumaları ve memleketimiz için hayati önemi bulunan, hayvan yemi temin etmeleri bilhassa belirtilmeğe değer.

Orta Anadoluda bir kısım nadasın yerine legüm ve gramine yem bitkilerini ikame edebilme imkânlarını etüt etmek için geniş bir araştırma programı uygulamak icap eder. Hayvan veriminin artırılması ve erozyon kontrolunun sağlanması büyük ölçüde bu problemin halledilmesine bağlı bulunmaktadır.

Akdeniz ve Ege bölgelerimizde kış yağışlarından toprağın yıkanmasını önlemek için kışın bitki örtüsü ile kaplı bulunmasını temin etmek iâzımdır.

6. Hayvan Sayısını Azaltmak:

Memleketimizde mevcut küçük ve büyük baş hayvan sayısı 76 milyonu geçmiştir. Buna mukabil son 15 sene zarfında mer'a araziler ziraat arazisi lehine mütemadiyen daralmış bulunmaktadır.(1) Tablo: 3 de açıkça görülen bu durum Türkiye'de ehli hayvan popülasyonunun büyük bir sıkıntı yarattığını aşikâr olarak ortaya kor. 1965 yılında muhtemelen 80 milyondan fazla olan hayvan popülasyonunun beslenmesi, haddi zatında, senelerden beri bir problem haline gelmiştir. Bu sıkıntıyı önlemenin bir çaresi yem bitkisi ziraatine önem vermek ise, diğeri de hayvan sayısını azaltmak için her türlü imkânı denemektir. Burada ilk adım 20 milyon kıl keçisinin, bir program dahilinde, ortadan kaldırılması olmalıdır. Esasen ormanların tahribi pahasına üreyen kıl keçisinin ekonomik kıymeti de çok azdır.

Tablo: 3 — Çeşitli senelerde Çayır ve Mer'a sahaları ile hayvan sayısı

Yıllar	*Çayır ve mer'alar Hektar*	*Hayvan sayısı*
1948	38.330.000	58.600.000
1950	37.806.000	55.610.000
1955	31.054.000	62.705.000
1959	29.000.000	76.494.000

(1) Ziraat İstatistik özetleri 1939 - 1959 Başbakanlık Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü yayın No: 402 (1960).

İkinci ve önemli bir adım süt et verimi yüksek sığır ırklarının yetiştirilmesine hız vererek halen verimi düşük ve sayısı fazla sığırların yerine bunları ikame etmek olmalıdır.

Kaba yapağılı yerli koyunlar bir ekonomik kıymet olmakla beraber bunların da, geniş ölçüde, ince yapağılı merinos koyunları ile yer değiştirmesi tavsiye edilebilir. Küçük baş hayvanların azalmasile aşırı otlatmanın tevlit ettiği erozyon zararları hissedilir şekilde hafifliyecektir. Mer'a kalitesi düzeldikçe buralarda beslenen daha az sayıda yüksek kaliteli hayvandan bu günkü şartlarda 80 milyon baş hayvandan elde edilenden daha fazla bir menfaat sağlamak mümkün olacaktır.

7. Nadasın Azaltılması:

Halen Türkiye'de yılda 8 milyon hektara yakın arazi nadasa bırakılmaktadır. Ekilen topraklarımızın bir kısmının nadasa bırakılmasına belki mecburiyet vardır. Buralara düşen yıllık yağış miktarları az ve büyüme mevsimine düşen kısmı yetersizdir. Fakat, diğer taraftan, bu gün memleketimizde nadas yapılan öyle yerler vardır ki (Trakya, Marmara, Doğu Anadolu vs.) buralarda, çokluk, nadası terk etmek imkânsız değildir. Avustralyanın ve Amerikanın iklim bakımından bu bölgelerimize çok benzeyen yerlerinde nadas hemen hemen ya tamamile tarihe karışmış bulunmakta, veya 3-4 yıl aralıksız ekilen topraklar bir yıl nadasa terk edilerek dinlendirilmektedir.

Kanaatimizce bu gün nadasa terkedilen topraklarımızın yarısını her sene ekmek veya Avustralyada olduğu gibi arka arkaya 3-4 sene ekerek nadas yıllarını %75-80 azaltmak mümkündür. Türkiye için gerek fazla istihsal yapmak, gerekse su ve rüzgâr erozyonuna açık olan bir kısım toprakların erozyona karşı korunması bakımından büyük önem taşıyan nadas sahaların azaltılması imkânlarını bir araştırma programına bağlıyarak çeşitli bölgelerde sabırlı bir araştırmaya başlamak lâzımdır. İyi toprak işleme metodları, gübre, kullanma, muhit şartlarına uygun münavebe, bilhassa yem bitkilerinin münavebeye sokulması gibi tedbirlerin nadasın kaldırılmasına yapacağı etkiler bu araştırmalarda, özellikle, incelenmelidir.

8. Teşkilât:

Türkiyede Toprak ve Su Muhafaza sorumluluğu Topraksu teşkilâtının omuzlarına yüklenmiştir. Topraksu bu sorumluluğun gerekli kıldığı ödevleri çeşitli yerlerde kurduğu bölge müdürlükleri ve baş mühendislikler

vasıtasile uygular, Topraksuyun diğer bir sorumluluğu da küçük su işleri developmanıdır. Memleketteki talep ve genel eğilimin etkisile Topraksu organizasyonunda küçüksu hizmetlerinin daha çok geliştiğini söylemek mümkündür. Demonstrasyon maksadiyle bazı yerlerde yapılan teraslamalar ve çiftçi kampları faaliyetlerinin, toprak muhafaza yönünden bir kıymet taşıdığına şüphe yoktur. Fakat toprak muhafaza işlerine daha fazla ağırlık vermek, masraflı ve bakımı emek ve bilgi isteyen teras yerine çiftçilerimize kontur sürüm ve ekimi, yine kontur'lar üzerine şeritvari ekim yapmayı öğretmek büyük faydalar sağlıyacaktır. Yalnız bu iki tedbirin çiftçilere mal edilmesi halinde toprak ve su muhafaza bakımından sayısız kazançlar elde edilecektir. Bundan başka parmak erozyonu ve oyuntu erozyonu kontrolu için alınması gerekl basit ve ucuz tedbirlerin çiftçi, tarlasında kendisine yaptırılarak öğretilmesine önem vermelidir.

Topraksu teşkilâtının toprak etüdlerini yeniden canlandırması lâzımdır. Bütün ziraat sahalarının etüdünü tamamlamak uzun yıllar, emek ve bilgi isteyen bir iştir. Toprak etüdü hizmetleri feragat ve fedakârlık ister. Bunun için etüdde çalışam kimselerin, daha rahat işlere kaçmasını önliyecek atmosferin yaratılmasına ihtiyaç vardır.

Burada Topraksu ile Ziraat İşleri Genel Müdürlüğünün işbirliği yapmasına olan ihtiyacı belirtmeden geçemiyeceğim. Bu işbirliğine DSİ ve Orman Genel Müdürlüğünün katılması aynı derecede önemli sayılmalıdır. Bu müesseselerin müşterek gayreti olmadan Türkiye'de Toprak Muhafaza problemini tesirli bir şekilde çözmeğe imkân yoktur.

İstifade Edilen Kaynaklar

1 — Bennett, H, H. Soil Conservation (1939).

2 — Beard W. P. Teaching Conservation (1948).

3 — Berg, Geologische Beob. in der Kleinasien Z. D. Geolog. Gesell, Bd. 62.

4 — Birand. Ş. Ahmet. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi Sayı: I (1943).

5 — Christiansen - Weniger, F. Herbage Review vol. 5 (1937).

6 — FAO Mediterranean Project, Turkey, Country Report (1959).

7 — Harper, H. J. Adwances in Agronomy. vol. III (1951).

8 — Haw, R.C. The Conservation of National Resources (1959).

9 — Kohnke, H. Bertrand, R. B. Soil Conservation (1959).

10 — Oakes, H. Türkiye Toprakları (1958).

11 — Özuygur, M. Suların Aşındırıp Taşıdığı Topraklar. Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti Yayınları, Sayı: 5 (1959).

12 — Özuygur, M. Erosion Problems in Turkey, A Term Paper in Soil Conservation Course (1948).

13 — Soykan, İ. Konya ve Niğde Vilâyetlerinde Rüzgâr Erozyonu Sahaları Etüdü ve alınması gerekli tedbirler (Rapor) 1962.

14 — Stallings, J. H. Soil Conservation (1959).

15 — Yamanlar, O. Türkiye Tabiat ve Tabiat Kaynaklarından faydalanma ve Korunma Esasları (1964) Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti Yayınları No: 9.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği
No. 12

Tarımda Gelir Vergisi ve Tarımla İlgili Diğer Vergiler

Yazan

Doç. Dr. Z. Gökalp Mülâyim

Ziraat Fakültesi Ziraî Ekonomi
ve İşletmecilik Kürsüsü

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude İLERİ** Mesude ERALP
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

İÇİNDEKİLER

		Sayfa
	ÖZET	3
I.	**KONUNUN MAHİYETİ VE ÖNEMİ**	7
	A — Konunun mahiyeti	7
	B — Konunun önemi	7
II.	**TÜRKİYE'DEKİ HALİHAZIR DURUM**	8
	A — Tarımda gelir vergisi	8
	1 — Mevzuat	8
	2 — Tatbikat	12
	B — Tarımda arazi vergisi	13
	1 — Mevzuat	13
	2 — Tatbikat	14
III.	**PROBLEMLER VE TAVSİYELER**	14
	A — Tarımda gelir vergisiyle ilgili problemler ve tavsiyeler	14
	1 — Tarımsal kazancın tarifi	15
	2 — Tarımsal kazancın tesbiti	16
	3 — Küçük çiftçi muaflığı	18
	4 — Tarımsal kazançlar istisnası	20
	5 — Asgari tarımsal vergi usulü	20
	6 — Ekonomik tesirler	21
	B — Arazi vergisiyle ilgili problemler ve tavsiyeler	22
IV.	**NETİCE**	24
	LİTERATÜR	25

EK TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo No:		Sayfa
1 —	Muhtelif yıllarda istihsal sektörlerinin cari fiatları Türkiye Milli Geliri içindeki nisbeti (% olarak)	26
2 —	İşletme büyüklüğü ölçüleri	27
3 —	Türkiye tarımında gelir vergisi mükellef adedi, matrah ve ödenen vergi miktarı	28
4 —	Tarımsal gelir vergisinin en fazla ödendiği 1 il	29
5 —	Muhtelif yıllarda arazi vergisi tahsilât ve tahakkuku	30
6 —	Tarımsal gelir vergisinde gerçek ve götürü usule tabi mükellef adedi	31

Bu tebliği, Doç. Dr. Z. Gökalp Mülâyim'e Kongre için hazırlattırılmıştır.

ÖZET

Tebliğin konusu "Tarımda Gelir Vergisi ve Tarımla İlgili Diğer Vergiler"dir.

Konu, gerek Anayasamızın "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür." hükmü muvacehesinde; gerek, tarımsal vergilerin doğrudan doğruya memleketimizin en önemli sektörü olan tarımla ilgili bulunması ve gerekse devlete gelir temini bakımından büyük önem taşımaktadır.

Memleketimizde halen tarım vasıtasız olarak gelir vergisi ve arazi vergisi ile vergilendirilmektedir.

Tarımsal gelir ilk olarak 1960 tarih ve 193 sayılı gelir vergisi kanunu ile gelir vergisine tâbi tutulmuş, fakat tatbikatına ancak 1963 yılında başlanabilmiştir.

Memleketimizde tarımsal gelir vergisine tâbi mükellef adedi ve verginin varidatı, tarımsal sektörün millî gelire iştirâkiyle kabili telif olmıyacak derecede düşüktür. 1964 yılında gelir vergisi ödeyen çiftçi adedi 25 bin, verginin varidatı ise ancak 35 milyon lira olmuştur.

Memleketimizde tarımsal kazançlar global bir gelir vergisi sistemi içerisinde vergilendirilmektedir. Buna rağmen, tarımsal kazançlar özel metodlara göre tesbit edilmekte; ayrıca, küçük çiftçi muaflığı ve tarımsal kazançlar istisnasına yer verilmiş bulunmaktadır.

Gelir vergisinde vergilenebilir tarımsal kazanca çiftçinin yalnız nakdî gelirleri dahil edilmiş, aynî gelirleri hariç tutulmuştur. Halbuki, ekonomik mahzurları ve vergi adaleti noktai nazarından çiftçinin aynî gelirlerinin de tarımsal kazanca dahil edilmesi icabeder.

Halen olduğu gibi, tarımsal kazancı tesbitte gerçek ve götürü usulün bir arada tatbik edilmesi yerindedir. Sadece, gerçek ve götürü usulü ayıran sınır 150.000 liradan 100.000 liraya indirilmelidir. Diğer taraftan, götürü

gider usulünde götürü gider emsallerinin % 70 nisbetinden az tesbit edilemiyeceği hükmü kaldırılmalı, bu hususta tarımsal kazançlar il komisyonları serbest bırakılmalıdırlar.

Gelir vergisi mevzuatında küçük çiftçi muaflığı hududu çok yüksek tutulmuştur. Bu durumda, tarımsal gelir vergisiyle vergi adaletini sağlamağa ve bu vergiden varidat temin etmeğe imkân yoktur. Küçük çiftçi muaflığı sınırının 10.000 liralık yıllık hasılat tutarına indirilmesi uygun olacaktır.

Küçük çiftçi muaflığı sınırını aştıkları için mükellef durumuna geçen çiftçilerin birçoğunun hiç vergi ödememeleri veya noksan ödemelerine, dolayısiyle tarımsal gelir vergisinin varidatının eksilmesine sebep olan tarımsal kazançlar istisnası kaldırılmalıdır.

Tarımda gelir vergisinde 1967 yılına kadar tatbik edilmek istenilen asgari tarımsal vergi usulü gelir vergisi prensiplerine aykırı olup 1967 yılı beklenilmeden derhal kaldırılmalıdır.

Memleketimizde halen tatbik edilmekte olan arazi vergisi esas itibariyle uygundur. Bu vergi ile, bilhassa, küçük çiftçi muaflığı dolayısiyle gelir vergisi haricinde kalan küçük çiftçilerin devlet harcamalarına iştirâkleri sağlanmaktadır.

Arazi vergisi, 1936 yılı tahrirlerine dayanmaktadır. Bu eski tahrirlerle tesbit edilmiş kıymetler bugünkü arazi kıymetlerini aksettirmemektedir. 1961 yılından sonra yapıldığı gibi, eski tahrir kymetlerine muhtelif misiller tatbik etmek suretiyle bugünkü arazi kıymetlerine âdil bir şekilde erişmeğe de imkân yoktur. Bu bakımdan arazilerin tahrir kıymetleri mutlaka yenilenmelidir. Ayrıca, arazi vergisinin iyi bir şekilde idare edilebilmesi için il özel idarelerinden alınarak devlet vergileri arasına katılmaları lâzımdır.

Netice olarak, memleketimizde tarımın gelir ve arazi vergileri ile vergilendirilmesi uygundur. Fakat mevcut mevzuat ilgili muhtelif problemleri halletmeğe kâfi değildir. Memleketin ekonomik, sosyal ve malî bünyesine uygun olarak mevzuat islâh edilmelidir.

I — KONUNUN MAHİYETİ VE ÖNEMİ

A—Konunun Mahiyeti:

Konumuz memleket tarımında gelir vergisi ve tarımla ilgili diğer vergilerdir. Bu vergilerin hepsine birden tarımsal vergiler demek mümkündür.

Bu konu altında memleketimizde mevcut tarımla ilgili bütün vergiler etüd edilmekle beraber tarımda gelir vergisinin incelenmesine yeniliği ve aktüalitesini halen muhafaza etmesi dolayısiyleayrı bir önem verilecektir.

Tarımla ilgili diğer vergileri vasıtasız ve vasıtalı olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Vasıtasız olanlar arazi ve hayvanlar vergisi gibi tarımsal vergilerdir.

Tarımla ilgili vasıtalı vergiler ise (Gümrük vergisi, muamele vergisi, istihlâk vergisi gibi) doğrudan doğruya tarımdan alınmamakta, bütün sektör ve şahıslardan alınıp vasıtalı olarak bir kısmı tarım sektörüne intikal etmektedir. Vasıtalı vergilerin ne nisbetinin tarım sektörü tarafından ödendiğini hesaplamak apayrı bir konu olup oldukça da güçtür.[1] Zaten vasıtalı vergilerin problemleri özel olarak tarımla ilgili olmayıp bütün sektörleri ilgilendirmektedir. Bütün vergi sistemimize şâmil bu problemlerin incelenmesi ise bizim tebliğimizin sınırı haricinde kalmaktadır. Bu bakımdan tebliğimizde tarımla ilgili diğer vergiler olarak sadece vasıtasız vergiler (mevcut olan yalnız arazi vergisidir) ele alınmış, vasıtalı vergiler konu haricinde bırakılmıştır.

B—Konunun Önemi:

Anayasamızda, "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür" (Anayasa, Md. 61) denilmektedir. Herkesin, malî gücüne göre vergi ödemesi, memleketimizde sosyal adaleti,

(1) Bu hususta bir inceleme yapan Üren Arsan, 1956 yılında Devlete ödenen vasıtalı vergi ve resimlerin %31,1 inin Tarım Sektörü, %68,9 unun ise diğer sektörler tarafından ödendiğini hesaplamıştır. Bakınız: Üren Arsan, "1956 Yılında Türkiye'de Ziraî Sektör Üzerindeki Vergi Yükü", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: XIV, Temmuz 1959, No. 2 - 3, S. 46 - 50.

vergide adaleti ve ekonomik kalkınmayı sağlıyabilmek için zaruridir. Anayasamızın bu hükmü muvacehesinde memleket nüfusunun dörtte üçünün ödediği tarımsal vergilerin incelenmesi şüphesiz büyük önem taşımaktadır.

Tarımda gelir vergisi ve tarımla ilgili diğer vergiler konusu memleketimizin en önemli ekonomik sektörü olan tarım sektörüyle doğrudan doğruya ilgilidir. Tarımsal vergiler çiftçilere hem muhtelif mükellefiyetler yüklemekte, hem de çiftçilerin gelirlerinin bir kısmını massetmek suretiyle istihlâk, tasarruf ve yatırımlarına tesir etmektedir. Bu ilgi ve tesir, 27 Mayıs 1960 Devriminden sonra tarımsal kazançların gelir vergisine dahil edilmesi ve arazi vergisinde yapılan bazı islâhat neticesinde daha belirli bir hale gelmiş olup yıldan yıla da artmaktadır.

Memleketimizde tarımla ilgili vergiler konusu yalnız çiftçiler için değil, Devlet için de büyük önem taşımaktadır. Şöyleki, memleketimizde milli gelirin ortalama olarak yarısına yakın kısmı tarım sektörü tarafından elde edilmektedir (Tablo: 1). Dolayısiyle, tarım sektörünün rasyonel bir şekilde vergilendirilmesi Devlete önemli varidat temin edebilir.

II — TÜRKİYE'DEKİ HALİHAZIR DURUM

Memleketimizde halen tarım vasıtasız olarak gelir vergisi ve arazi vergisi ile vergilendirilmektedir.

Yüzyıllardan beri tatbik edilmekte olan hayvanlar vergisi 1.1.1962 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.(2)

A — Tarımda Gelir Vergisi:

1 — Mevzuat:

Memleketimizde tarımsal kazançların gelir vergisi şümulü içerisine alınması çok yenidir. Tarımsal kazançlar ilk olarak Milli Birlik Komitesince çıkarılan 31.12.1960 tarih ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile gelir vergisine tâbi tutulmuşlardır.(3) Fakat bu kanunun tarımsal kazançlarla ilgili hükümleri, 28.2.1962 tarih ve 35 sayılı kanunla tehir edildiğinden

(2) 1960 tarih ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, Md. 124.

(3) 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (G.V.K.), Yayın tarihi: 6 Ocak 1961, Resmî Gazete, Sayı: 10700.

tatbik safhasına intikal edememiştir.[4] Tarımsal kazançlarla ilgili hükümler 19.2.1963 tarih ve 202 sayılı kanunla çiftçiler lehine esaslı şekilde tadil edildikten sonra ancak yürürlüğe konulmuştur.[5] Tarımsal kazançlarla ilgili hükümler, 1 yıllık tatbikattan sonra, 26.6.1964 tarih ve 484 sayılı kanunla tekrar tadil edilmiş[6], en son olarak da 29.6.1965 tarih ve 642 sayılı kanunla yeni ufak bir değişikliğe uğramıştır.[7]

Burada, tebliğimizin kısalığı dolayısiyle, Gelir Vergisi Kanununun tarımsal kazançlarla ilgili hükümlerinde yukarda zikrettiğimiz muhtelif kanunlarla yapılan değişiklikleri ve bu değişikliklerin nedenlerini vermeyip[8], sadece, halen yürürlükte olan hükümleri esas alarak memleketimizde tarımsal kazançların gelir vergisi içerisinde nasıl vergilendirildiğini belirtmekle yetineceğiz.

Memleketimizde tarımsal kazançlar global bir gelir vergisi sistemi[9] içerisinde vergilendirilmektedir. Gelir Vergisi Kanununa göre vergiye tâbi gelir kaynakları 7 kategoride toplanmış olup tarımsal kazançlar ikinci kategoriyi teşkil etmektedir.

Vergiye tabi tarımsal kazanç, tarımsal işletmelerinin yıllık hasılat tutarları 150.000 lira veya daha fazla olan çiftçilerde gerçek kazanç usulüne (işletme veya bilânçosu esasına), 150.000 liradan az olan çiftçilerde ise götürü gider esasına göre tesbit edilmektedir (G.V.K., Md. 53).

Gerçek kazanç usulünde çiftçi, tutmuş olduğu defterlere dayanarak tarımsal kazancını hesaplamakta ve yıllık bir beyanname ile Maliyeye bildirmektedir. Tarımsal işletmelerinin yıllık hasılatları 150.000 lira ile

(4) 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Zirai Kazançlarla ilgili hükümlerinin tatbikinin tehirine dair 28/2/1962 tarih ve 35 sayılı kanun, Resmi Gazete, 1 Mart 1962.

(5) 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesi ve bir kısım hükümlerinin kaldırılması hakkında kanun, Kanun No: 202, Yayın tarihi: 28 Şubat 1963, Resmî Gazete, sayı: 11343.

(6) 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun bazı madde ve fıkralarının değiştirilmesi ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesi hakkında kanun, Kanun No: 484, Yayın tarihi: 8 Temmuz 1964, Resmî Gazete, sayı: 11748.

(7) 19/2/1963 tarihli ve 202 sayılı kanunun geçici 4 üncü maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun, Kanun No: 642, Yayın tarihi: 14 Temmuz 1965, Resmî Gazete, sayı: 12048.

(8) Gelir Vergisi Kanununda Tarımsal Kazançların vergilendirilmesiyle ilgili olarak muhtelif zamanlarda yapılan değişiklikler ve nedenleri henüz basılmamış olan bir eserimizde (Z. Gökâlp Mülâyim, Türkiye'd eZirai Kazançların Vergilendirilmesi Meselesi, Doçentlik tezi, Ankara 1964 (teksir), s. 19 - 28) etraflıca tedkik edilmiş bulunmaktadır.

(9) Global bir gelir vergisi sisteminde, önce mükellefin bütün kaynaklardan elde ettiği muhtelif gelirler (sermaye iradları, ticarî kazançlar ve tarımsal kazançlar gibi) bir araya toplanmakta ve sonra yekûn gelir, meydana geldiği kaynakların farkı nazarı dikkate alınmadan, tek bir vergi tarifesiyle müterakki ve şahsi olarak vergilendirilmektedir.

500.000 lira arasında olan çiftçiler kazançlarını tarımsal işletme hesabı esasına, 500.000 lirayı aşanlar ise bilânço esasına göre hesaplamaktadırlar (G.V.K., Md. 59).

Tarımsal işletme hesabı esasında çiftçi, bir hesap dönemi içinde işletmesinden elde ettiği hasılat ile yapmış olduğu çiftlik işletme masraflarına dayanarak tarımsal kazancını hesaplamaktadır. Bu usulde çiftçi yalnız basit bir "çiftçi işletme defteri" tutmak mecburiyetinde olup ayrıca envanter kayıtları tutmamaktadır (G.V.K., Md. 55).

Bilânço hesabı esasında ise çiftçi birinci sınıf bir tüccar gibi bilânço esasına göre defter tutmak (G.V.K., Md. 59) ve dolayısiyle envanter kayıtlarına da sahip olmak mecburiyetindedir (Vergi Usul Kanunu, Md. 185).

Götürü gider usulünde tarımsal kazanç, çiftçinin bildireceği yıllık hasılattan, vergi idaresince hesaplanan gider tutarının çıkarılması suretiyle vergi idaresince tesbit edilmektedir. Bu usulde gider, Vergi Usul Kanununa göre tarımsal kazanç il komisyonlarınca her bölge için tayin edilmiş bulunan götürü gider emsallerinin çiftçi tarafından beyan edilen hasılat tutarına uygulanması veya çiftçi tarafından beyan olunan hasılatın elde edilmesi için yapıldığı bildirilen gerçek giderlerin toplanması suretiyle tesbit olunmaktadır (G.V.K., Md. 54.).

Burada, tarımsal kazançlar il komisyonlarınca hiç bir halde götürü gider emsallerinin % 70 (dahil) den az tesbit edilemiyeceğine de işaret etmek yerinde olacaktır.(10)

29.6.1965 tarihli ve 642 sayılı kanun mucibince 1962, 1963, 1964, 1965 ve 1966 yıllarında elde edeceği tarımsal kazancını bilânço veya işletme hesabı esasına göre tesbite mecbur olan çiftçiler, diledikleri takdirde, beyannamelerinde belirtmek suretiyle, adı geçen yıllar tarımsal kazançları üzerinden götürü gider usulüne göre vergilendirilebilmektedirler. Bu durumda, yukarıda verilen yıllar için gerçek kazanç usulünün ihtiyari bir durum arzettiğini ayrıca belirtmek isterim.

Türkiye'de tarımsal kazançlar global bir gelir vergisi sistemi içerisinde vergilendirilmesine rağmen çok özel muaflık ve istisnalara sahiptir. Nitekim, küçük çiftçiler gelir vergisinden tamamen muaftırlar. Muaflık sınırları, Gelir Vergisi Kanununda belirtilen işletme büyüklüğü ve yıllık satış tutarı ölçülerine göre tesbit edilmektedir.

Küçük çiftçi muaflığı sınırını tayin bakımından Gelir Vergisi Kanu-

(10) 19/2/1963 tarih ve 202 sayılı Kanun, Md. 23.

numuzda en son olarak 26.6.1964 tarihli ve 484 sayılı kanunla yapılan tadil neticesinde tesbit edilmiş olan işletme büyüklüğü ölçüleri Tablo 2 de gösterilmiştir. Bir çiftçinin küçük çiftçi kabul edilebilmesi için işletmesinin büyüklüğünün Tablo 2 deki ölçüleri aşmaması icap etmektedr. Tabloda belirtilen grupların birkaç tanesinin içine giren tarımsal faaliyetlerin bir arada yapılması halinde, en fazla iki gruba ait işletme büyüklüklerinin bu gruplar için belirtilen hadlerin yarısını aşmadığı takdirde muaflık devam etmektedir (G.V.K., Md. 12).

Küçük çiftçi muaflığı sınırını tesbit bakımından gelir vergisi kanunumuzda işletme büyüklüğü ölçüleri ile yetinilmemiş, ayrıca satış tutarı ölçüsüne yer verilmiştir. Bu ikinci ölçüye göre, bir çiftçinin küçük çiftçi muaflığından istifade edebilmesi için, tarımsal mahsullerinin bir takvim yılı içindeki satış bedelleri tutarının 30 bin lirayı geçmemesi lâzımdır (G.V.K., Md. 13).

Bir çiftçinin küçük çiftçi muaflığından istifade edebilmesi için hem işletme büyüklüğü ölçülerinin ve hem de satış tutarı ölçüsünün altında kalması lâzımdır.

Gelir Vergisi Kanununda küçük çiftçi muaflığı ile yetinilmemiş, ayrıca, bir vergilendirme döneminde elde edilen ve 10.000 lirayı aşmıyan safi tarımsal kazançların 2500 lirası gelir vergisinden istisna edilmiştir. (G. V.K., Md. 19).

Gelir vergisi mevzuatımızda, tarımsal kazançların vergilendirilmesiyle ilgili önemli bir husus da geçici olarak ihdas edilmiş bulunan asgari tarımsal vergi usulüdür. 484 sayılı kanunla ihdas edilmiş olan bu usulle, gelir vergisine tabi çiftçilerimizin en geç 1967 yılına ve ortalama kâr hadlerinin tesbitine dair komisyonlar kurulup bu hadler tesbit edilinceye ve gelir vergisi kanununun bünyesinde gerekli değişiklikler yapılıncaya kadar verecekleri yıllık gelir vergisi beyannamelerinde gösterdikleri tarımsal kazançlar üzerinden hesaplanan yıllık gelir vergilerinin 484 sayılı kanunda belirtilen kademeli birimlere göre[11] bulunan miktarlardan az olamıyacağı, az olduğu takdirde bu miktarlara yükseltileceği hükme bağlanmıştır.[12]

Meselâ bu usule göre çiftçi, kâr veya zarar etmiş olması nazarı itibare alınmadan, hububat tarımında ekili arazisinin ilk 300 dönümü için dönü-

(11) 26/6/1964 tarih ve 484 sayılı Kanun, Md. 10.
(12) İbid.

münden 1 lira, sonra gelen 300 dönümü için dönümünden 1,50 lira, sonra gelen 300 dönümü için dönümünden 3 lira, sonra gelen dönümler için dönümünden 4 lira asgari bir vergi ödemek mecburiyetindedir.

2 — Tatbikat:

Memleketimiz tarımında gelir vergisi tatbiaktı çok yenidir. İlk olarak 1963 yılında 1962 tarımsal kazançları üzerinden alınmıştır.

Memleketimiz tarımında gelir vergisinin muhtelif yıllardaki tatbikatı ile ilgili bazı istatistiki rakamlar Tablo: 3 de gösterilmiştir.

Tablo : 3 de görüldüğü üzere, gelir vergisine tabi mükellef çiftçi adedi çok az olup henüz 25 bine bile erişememiştir. Memleketimizde çiftçi adedinin 3,5 milyon civarında olduğu düşünülecek olursa, toplam çiftçi adedinin ancak % 1 inden az bir kısmının gelir vergisine tabi oldukları görülür.

Aynı şekilde, Tablo 3 de, beyan edilen tarımsal kazancın yani tarımsal gelir vergisi matrahının meselâ 1963 yılında 120 milyon lira olduğu görülmektedir. Aynı, yıl, memleketimizde tarımsal milli gelir 24 milyar lira olup nisbet sadece % 0,5 dir. Tarımsal gelir vergisinin varidatı da çok düşüktür. 1962 yılında 26 milyon lira olan varidat, 1964 yılında ancak 35 milyona çıkabilmiştir. (Tablo: 3). Bu da, ortalama olarak tarımsal milli gelirin %0.1 ini biraz geçmektedir.

Tablo: 3 de, çiftçi mükellef başına beyan edilen tarımsal gelir ve ödenilen gelir vergisi miktarını gösteren rakamlar da çok ilginçtir. Yıllık hasılat tutarları 30.000 liranın üzerinde olan (Memleketimizdeki bütün büyük çiftçiler dahil) mükellef çiftçilerimizin ortalama olarak mükellef başına ödedikleri gelir vergisi 1500 lirayı ancak bulmaktadır.

Tarımsal gelir vergisinin muhtelif illerdeki varidatı da birbirinden çok farklıdır. Memleketimizde tarımsal gelir vergisinin en fazla ödendiği 10 il sırasiyle: Adana, İçel, İzmir, Manisa, Antalya, İstanbul, Aydın, Balıkesir, Konya ve Hatay'dır (Tablo: 4). Diğer tarafdan Bilecik, Elâzığ, Tunceli, Zonguldak ve Artvin'de tarımsal gelir vergisi ödiyen tek bir mükellef bile mevcut değildir.

Bütün bu istatistiki rakamlar şunu ifade etmektedir: Tarımsal gelir vergisi halen tatbikatta çiftçilerimizin pek cüzi bir kısmını ilgilendirmekte, tarımsal milli gelirin ise %1 ni bile kapsamı içerisine alamamış bulunmaktadır. Kaldıki, mükellem çiftçi başına beyan edilen tarımsal kazanç da çok düşük olup ortalama 6609 liradır. Bu durumda tarımsal gelir vergisinin varidatının 35 milyon lira gibi sembolik bir rakama ancak erişmiş bulunmasını normal karşılamak icabeder.

B—Tarımda Arazi Vergisi:

1—Mevzuat:

Memleketimizde halen arazi vergisi 1931 tarihli ve 1833 sayılı Arazi Vergisi Kanunu[13] ve bu kanunun muhtelif maddelerini tadil eden diğer kanunlara göre alınmaktadır.

Arazi vergisinin matrahı, arazinin kıymetidir. Arazinin kıymeti özel komisyonlar tarafından yapılan tahrirlerle tesbit edilmektedir.

Arazi vergisi, 1935 yılında kabul edilen 2871 sayılı kanunla[14] devlet vergileri arasından çıkarılıp il özel idarelerine devredilmiştir. İl özel idareleri 1936 yılında 2901 sayılı kanunla arazilerin genel tahririni yaptırmış, yani arazilerin vergiye matrah olacak kıymetlerini takdir ettirmiştir[15]. Bu kıymet takdirlerinde arazinin, cari alım-satım kıymetleri esas alınmıştır. Alım satım kıymetlerinin tayininin mümkün olmadığı hallerde, arazinin yıllık kira bedelinin 10 misli arazinin kıymeti olarak kabul edilmiştir.[16]

Halen memleketimizde arazi vergisine matrah teşkil eden kıymetlerin büyük kısmı 1936 tahrirlerine ve bazıları ise ferdi veya kısmî tahrirlere dayanmaktadır.

Memleketimizde 1936 yılından beri tahrirler yenilenemediği ve muhtelif sebeplerle arazi kıymetleri de arttığı için 1961 yılında kabul edilen 206 ve 309 ve 1964 yılında kabul edilen 496 sayılı kanunlarla[17] eski tahrirlerle bulunan kıymetlere muhtelif misiller tatbiki suretiyle vergi matrahının hesaplanması hükme bağlanmıştır.

Bu yeni kanunlara göre arazi vergisinin matrahı:

1 Haziran 1942 tarihinden önce tahrir veya tadil suretiyle takdir edilmiş olan kıymetler (3) misli;

---

(13) 27/6/1931 tarihli ve 1833 sayılı Arazi Vergisi Kanunu (A.V.K.), Yayın tarihi: 6 Temmuz 1931, Resmî Gazete, sayı: 1841.

(14) 23/11/1935 tarihli ve 2871 sayılı Arazi ve Bina Vergileriyle binalardan alınan İktisadî Buhran Vergisinin Vilâyet Hususî İdarelerine devri hakkında Kanun, Yayın tarihi: 30 Kasım 1935, Resmî Gazete, sayı: 3193.

(15) 24/12/1936 tarihli ve 2901 sayılı Arazi Tahrir Kanunu, Yayın tarihi: 31 Aralık 1936, Resmî Gazete, sayı: 3220.

(16) İbid., Md. 7.

(17) 3/1/1961 tarihli ve 206 sayılı Arazi ve Bina Vergilerinin matrahlarına uygulanacak misiller hakkında Kanun, Yayın tarihi: 9 Ocak 1961, Resmî Gazete, sayı: 10 702; 21/6/1961 tarihli ve 309 sayılı "1837 sayılı Bina Vergisi Kanunu ile 3/1/1961 tarihli ve 206 sayılı kanunda değişiklikler yapılmasına dair Kanun"; 10/7/1964 tarihli ve 496 sayılı "21/6/1961 tarihli ve 309 sayılı Kanuna bazı fıkralar eklenmesi ve bu kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair Kanun Yayın tarihi: 17 Temmuz 1964, Resmî Gazete, sayı: 11756.

1 Haziran 1942 (Dahil) tarihi ile 31.12.1951 (Dahil) tarihleri arasında tahrir veya tadil suretiyle tesbit edilen kıymetler 1,5 misli;

1.1.1952 (Dahil) tarihi ile 31.12.1955 (Dahil) tarihleri arasında tahrir veya tadil suretiyle tesbit edilen kıymetler 1 misli,

1.1.1956 (Dahil) tarihi ile 31.12.1959 (Dahil) tarihleri arasında tahrir veya tadil suretiyle tesbit edilen kıymetler 0,5 misli,

Eklenmek suretiyle nazara alınmaktadır.

Arazi vergisinin nisbeti ise mütenasip olup arazi kıymetlerinin binde 10 udur (A.V.K., Md. 9).

2 — Tatbikat:

Yukarda belirtildiği üzere, memleketimizde 1961 yılına kadar arazi vergisi, esas itibariyle 1936 tahrir kıymetleri üzerinden alınmıştır. Bu bakımdan verginin varidatı o tarihe kadar oldukça düşüktür. 1961 yılında ve daha sonra kabul edilen kanunlarla, eski tahrirlerle bulunan kıymetlere muhtelif misaller tatbik etmek suretiyle matrahın hesaplanmağa başlanması, son yıllarda arazi vergisinin gerek tahakkukunda, gerekse tahsilâtında önemli artışlar kaydedilmesine sebep olmuştur.

Memleketimizde arazi vergisi sadece tarım arazilerinden değil, şehir ve kasabalarda bulunan iratlı ve iratsız arsalardan da alınmaktdır. Bu bakımdan, arazi vergisinin sadece bir kısmı tarım arazilerine münhasırdır.

Arazi vergisinin ne nisbetinin tarım arazileri, ne nisbetinin arsalar üzerine konulduğunu tahmin etmek oldukça güçtür. Bu hususta Maliye Bakanlığı yetkilileri de kati bir nisbet verememişlerdir. Arsan, zikretmiş olduğumuz araştırmasında, bu nisbeti % 50 olarak kabul etmiştir.[18] Biz de bu nisbeti makul görerek aynen kabul ediyoruz. Buna göre, muhtelif yıllarda tarım arazilerinden alınan arazi vergisi Tablo: 5 de gösterilmiştir.

III — PROBLEMLER VE TAVSİYELER

A — Tarımda Gelir Vergisiyle İlgili Problemler ve Tavsiyeler:

Tarımda gelir vergisinin mevzuat ve tatbikatıyla ilgili bütün problemleri bu kısa tebliğ içerisinde belirtmeğe ve gerekli tavsiyelerde bulunmağa imkân yoktur.

(18) Arsan, Op. Cit., s., 52.

Burada biz, tarımda gelir vergisiyle ilgili bazı ana problemleri ortaya koymağa ve gerekli tavsiyelerde bulunmağa çalışacağız.

1—Tarımsal Kazancın Tarifi:

Burada, memleketimizin gelir vergisinde tarımsal kazancın tarifi ile ilgili olarak bilhassa önemli gördüğümüz aynî ve nakdî gelirler meselesi üzerinde duracağız.[19]

Gelir vergisi maksadiyle tesbit edilen tarımsal kazanç çiftçilerin yalnız nakdî gelirlerini mi içine almalı, yoksa çiftçinin aynî gelirleri de buna dahil edilmeli midir?

Yabancı mevzuatta: A.B.D. de çiftçinin sadece nakdî gelirleri[20], Batı Almanya ve Fransa'da ise çiftçilerin hem nakdî ve hem de aynî gelirleri vergilenebilir tarımsal kazanç olarak kabul edilmektedir.[21]

Memleketimiz gelir vergisi mevzuatında vergiye tabi tarımsal kazanç, çiftçi, eşi ve çocukları tarafından aynî olarak istihlâk edilen çiftlik ürünlerinin kıymetini yani aynî gelirleri tarifi içine almamakta (G.V.K., Md. 41 ve 58), çiftçinin sadece nakdî gelirlerini ifade etmektedir.

Önce şunu belirtelim ki ziraî ekonomide bir çiftçinin geliri, onun aynî ve nakdî gelirleri toplamı olarak kabul edilmektedir. O halde, Gelir Vergisi Kanunumuzdaki tarımsal kazanç anlamı ziraî ekonomideki tarımsal kazanç anlamına uymamaktadır.

Gelir vergisinde çiftçinin aynî gelirlerinin vergilenebilir tarımsal kazanca dahil edilmemiş olması ekoonmik bakımdan ve vergi adaleti noktai nazarından muhtelif mahzurlar arzetmektedir.

Çiftçinin aynî gelirlerinin vergilenebilir tarımsal kazanca dahil edilmesi mükellef çiftçiler arasında eşitlik yaratma bakımından lüzumludur. Çünkü, memleketimiz tarımında çiftlik ürünlerinden zati istihlâk nisbeti üründen ürüne değişmektedir. Aynî gelirlerin tarımsal kazanca dahil edilmediği durumda işletmesinde yalnız tütün, pamuk veya şeker pancarı gibi ürünleri yetiştiren bir çiftçi mükellef, elde ettiği ürünlerin tamamını sattığından, kazancının tümü üzerinden, işletmesinde sadece hububat yetiş-

(19) Gelir Vergisi maksadiyle tarımsal kazancın tarifi ile ilgili daha muhtelif meseleler olduğu muhakkaktır. Fakat bütün meselelerin incelenmesi tebliğin sınırını aşmaktadır. Tarifle ilgili diğer meseleler hakkındaki görüşlerimiz için bakınız; Mülâyim Op. Cit., s. 30 - 49.

(20) İbid., s. 37.

(21) İbid., s. 38 - 40.

tiren bir çiftçi ise, elde ettiği hububatın büyük bir kısmını istihlâk ettiğinden, gerçek kazancının ancak bir kısmı üzerinden vergilendirilecektir. Böylece, hakikatte kazançları ayni olan iki çiftçi, değişik ürünler yetişdirdiklerinden çok farklı nisbetlerde vergilendirilmiş olacaklardır.(22)

Memleketimiz tarımından pazar ekonomisini teşvik bakımından da çiftçinin aynî gelirlerinin vergilenebilir tarımsal kazanca dahil edilmesi icabeder. Aksi halde, çiftçi, işletmesinde daha ziyade zati ihtiyacına lüzumlu ürünleri yetiştirecek ve böylece, son yıllarda yönelmeğe başladığı pazar ekonomisinden tekrar kapalı aile ekonomisine dönecek veya dönmesi teşvik edilmiş olacaktır. Halbuki memleketimizin ekonomik durumunun, tarımımızın faaliyetlerini pazara yöneltmesine ihtiyacı vardır.(23)

Netice olarak diyebiliriz ki, memleketimizde gelir vergisi maksadiyle tesbit edilen tarımsal kazanç, çiftçinin yalnız nakdî gelirlerini değil, aynî gelirlerini de içine almalıdır. O halde, gelir vergisi mevzuatı bu yönde değiştirilmelidir. Böyle bir değişikliğin, tarımsal gelir vergisinin varidatını da arttıracağına şüphe yoktur.

2—Tarımsal Kazancın Tesbiti:

Tarımsal kazancın tesbiti, memleketimizde tarımsal kazançları gelir vergisi içerisinde vergilendirmede halledilmesi güç bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal kazançları tesbitte muhtelif yabancı memleketlerin gelir vergisi mevzuatında gerçek ve götürü kazanç usulleri diyebileceğimiz muhtelif metodlar kullanılmaktadır. Gelir vergisi prensiplerine en uygun olanı gerçek kazanç usulüdür.

Gelir Vergisi Kanunumuzda, Tarımsal kazançları tesbitte gerçek ve götürü usuller bir arada tatbik edilmiştir. Bunlardan gerçek usul, 1966 yılına kadar ihtiyari kabul edilmiştir.

Gerçek ve götürü usulün bir arada tatbik edilmesi, memleketimizde tarımsal kazançları tesbit için en uygun yoldur. Fakat bu iki usulden gerçek usulün, muvakkat da olsa, 1966 yılına kadar ihtiyari kabul edilmiş olmasını hatalı buluyoruz. Usullerden ancak götürü usul ihtiyaridir. Gerçek usul ise, kanunda belirtilen sınırın üzerindeki mükellefler için daima mec-

(22) İbid., s. 48 - 49;
Türkiye'de Zirai Vergiler, (Müşterek eser), Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Sıra No: 22, Ankara 1965, s. 18.
(23) Mülâyim, Op., Cit., s. 48.

buri olmalıdır. Gerçek usulün yerleştirilmesi ancak bu suretle mümkün olabilir.

Burada üzerinde durulacak bir mesele de, gerçek kazanç usulü ile götürü gider usulünü ayıran sınırdır: Mevzuatta bu sınır, 150.000 liralık hasılat tutarı olarak tesbit edilmiştir. Bu sınırın 100.000 liraya indirilmesi yerinde olacaktır. Halen olduğu gibi, bu sınırın 150.000 lira olarak kabulü halinde, memleketimizde gelir vergisine tabi tarımsal işletmelerin büyük ekseriyeti götürü usule tabi olmaktadır (Tablo: 6). Sınırın 100.000 liraya indirilmesi ile gerçek kazanç usulünün daha fazla işletmeye tatbiki sağlanacak, bu hal, tarımımızda defter tutumunun yayılmasına ve tarımsal işletmelerimizde rasyonelliğin sağlanmasına yararlı olacaktır. Ayrıca, bu suretle tarımsal gelir vergisinin gerçek bir gelir vergisine yaklaşması, vergi varidatının artması ve çiftçilerin tarımsal yayım teşkilâtı ile temaslarının sıklaşması beklenilebilir. Diğer tarafdan, gelir vergisi sebebiyle defter tutumunun gelişmesi, ilmi çalışmalar ve Devletin tarım politikasını tesbit ve yürütme için de faydalı olacaktır. Nihayet, işletmelerinin yıllık hasılat tutarı 100.000 liranın üzerinde olan çiftçilerimizin gelir vergisinin mecbur koştuğu basit bir tarımsal işletme defterini tutması veya tutturmasının mümkün olduğu kanaatindeyiz.(24)

Tarımsal kazancın tesbitiyle ilgili olarak üzerinde durulması icabeden önemli bir husus da şudur; gelir vergisi kanunumuzdaki götürü gider emsallerinin % 70 nisbetinden az olamıyacağı hükmü kaldırılmalı ve bu nisbetleri tesbitte tarımsal kazançlar il komisyonları serbest bırakılmalıdır. Çünkü bu hüküm, hem, bir çok ilde muhtelif ürünler için götürü gider emsallerinin hakikatte %70 den az olması sebebiyle, tarımsal gelir vergisinin varidatının düşmesinde önemli rol oynamakta, hem de, götürü gider emsali % 70 den az olan ürünlerin tarımını yapan çiftçilere önemli miktarda vergi tasarrufu sağlamak suretiyle, çiftçi mükellefler arasında eşitsizlik yaratmaktadır.

Netice olarak, tarımsal kazançları tesbit bakımından bugünkü mevzuat esas bakımından yeterlidir. Sadece, yukarıda zikrettiğimiz teferruatla ilgili değişikliklerin yapılması yerinde olacaktır.

---

(24) İbid., s. 180, 183;
Ziraî Gelir Vergisi, Op. Cit., s. 21.

3—Küçük Çiftçi Muaflığı:

Burada mevzubahis olan problem şudur: Memleketimizde tarımsal gelir vergisi bütün çiftçilere mi tatbik edilmeli, yoksa, bir kısım çiftçiler bu vergiden muaf tutulmalı mıdır? Şayet böyle bir muaflığa lüzum varsa, bu muaflığın sınırı ne olmalıdır?

Yukarıda belirtildiği üzere halen memleketimiz gelir vergisinde bir küçük çiftçi muaflığı müessesesi mevcuttur. Bu muaflık dolayısiyle meselâ 1963 yılında, memleketimizde mevcut 3,5 milyon çiftçiden sadece 16433 ü gelir vergisi mükellefi olmuş ve böylece çiftçilerimizin %99,5'i gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır. Muaflık, aynı zamanda verginin varidatı (1963 yılında 25 milyon lira) üzerine de tesir etmiş ve tarımsal gelir vergisini sembolik bir duruma getirmiştir.

Küçük çiftçi muaflığı, tarımsal gelir vergisinin varidatını azaltmakla kalmamakta, daha muhtelif mahzurlar ihtiva etmektedir:

Gelir vergisinde küçük çiftçilere tanınan muaflık, muaflıktan istifade etmiyenlerde haklı olarak Türk gelir vergisinin adil bir vergi olmadığı kanaatını uyandıracak onların vergi ahlâkına menfi tesir icra eder.[25]

Küçük çiftçi muaflığı ekonomik sektörler arasındaki marjinal eşitliği bozar. Zira, küçük çiftçi muaflığı, tarımsal sektörü gelir vergisi bakımından avantajlı duruma getirerek haddinden fazla istihsal faktörünün tarımda kalmasına ve daha az marjinal prodüktivite ile çalışmasına sebep olur. Bu hal, memleketimizin zaten kıt olan istihsal faktörlerinin en verimli şekilde kullanılması gayesine aykırıdır.[26]

Küçük çiftçi muaflığı bizzat tarımsal sektör içindeki marjinal eşitliği de bozar[27]. Çünkü, bu muaflık neticesinde belli bir sınırın altındaki işletmeler vergi haricinde kalacağından, tarımsal istihsal faktörleri azami hasılat temin edecek işletmelere tahsis edilmeyip muafiyet sınırının altındaki işletmelere doğru kayacaktır.[28] Bu hal, muaflığın üstündeki tarımsal işletmelerin parçalanmasına da sebep olabilir.[29]

Yaptığımız tetkiklerde, tarımsal kazançları Türkiye'deki gibi global

(25) Mülâyim, Op., Cit., s. 130.
(26) İbid.
(27) Gülten ve Haydar Kazgan, "Türkiye'de Ziraî Kazançların Vergilendirilmesi ile İlgili Bir İnceleme", İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: XIV, sayı: 1 - 4, 1952 - 1953, s. 87.
(28) Mülâyim, Op. Cit., s. 131.
(29) Türkiye'de Ziraî Vergiler, Op. Cit., s. 23.

bir gelir vergisi sistemi içerisinde vergilendirilen A.B.D., Kanada, İngiltere, İsveç, Fransa, Batı Almanya, Avustralya ve Japonya gibi memleketlerin hiç birinde küçük çiftçilere gelir vergisi muaflığı tanınmadığı görülmüştür.

Bütün bu yukarıda belirtilen mahzurlarına rağmen memleketimizde tarımsal gelir vergisini tatbik edebilmek için küçük çiftçi muaflığını kabülde zaruret vardır. Çünkü belli bir sınırın altındaki küçük çiftçiler, memleketimizde tarımsal kazançları tesbit için tatbik edilmek istenilen götürü gider usulünün kendilerine yüklüyeceği mükellefiyetleri (Yıllık satış tutarlarını beyan etmek gibi) bile yerine getiremiyecek durumda olduklarından bunların tarımsal kazançlarını tesbit mali idare bakımından çok güç veya çok masraflı olacaktır.(30)

Küçük çiftçi muaflığı sınırının tesbitinde, bu günkü imkân ve şartlarla Türkiye'de vergi idaresinin tarımsal kazançların vergilendirilmesinde hangi sınıra kadar yetişebileceği iyice tetkik edilmeli ve muaflık sınırı oradan başlatılmalıdır. Vergi idaresinin yetişebileceği sınırın üstünde muaflık tanımak tarımsal gelir vergisinin varidatını düşürmekten ve verginin adaletini bozmaktan başka bir işe yaramıyacaktır.

Küçük çiftçi muaflığı sınırını tesbitte kanunda sadece yıllık satış tutarı ölçüsüne yer verilmeli, işletme büyüklüğü ölçüsü ise muaflığı tesbit bakımından çiftçilere kolaylık sağlamak üzere yardımcı bir ölçü olarak kabul edilip bölgelere göre tesbiti tarımsal kazançlar il komisyonlarına bırakılmalıdır. Çünkü, yürürlükteki mevzuatta tesbit edilmiş olan ölçülerde de görüldüğü üzere (Tablo: 2), bütün memlekete şamil işletme büyüklüğü ölçülerini adil olarak tesbit etmek mümkün değildir. Memleketimizde her ürün ilden ile ve hatta köyden köye büyük randıman farkları arzetmektedir. Memleket ortalaması randımanlardan hareketle tesbit edilerek uzun bir süre için sabit kalmak üzere kanuna konulan işletme büyüklüğü ölçüleri küçük çiftçi muaflığında adaletsizlik yaratmaktadır.

Küçük çiftçi muaflığı sınırına gelince: Kanunda kabul edilmiş olan sınır çok yüksektir. Muaflık sınırı bukadar yüksek tutuldukça tarımsal gelir vergisinin fonksiyonlarını yapmasına imkân yoktur. Küçük çiftçi muaflığı sınırının 10.000 liralık yıllık hasılat tutarına indirilebileceği kanaatindeyiz. Vergi idaresinin bu sınır üzerindeki çiftçilere götürü gider usulünü tatbik edebileceğine inanıyoruz.

(30) Mülâyim, Op Cit., s. 125.

Şayet memleketimizde tarımsal gelir vergisinden gerekli varidatın alınması ve bu verginin Türk vergi sistemine adil bir vergi olarak yerleşmesi arzu ediliyorsa, şimdilik vergi idaresindeki güçlükler sebebiyle teklif ettiğimiz cüzi küçük çiftçi muaflığı da daimi kalmamalı, ilerde, vergi idaresinin küçük çiftçilere ulaşabilecek seviyeye gelmesiyle tamamen kaldırılmalıdır.

4—Tarımsal Kazançlar İstisnası:

Tarımda gelir vergisi ile ilgili bir problem de tarımsal kazançlar istisnasıdır. Tarımsal kazançlar istisnası, memleketimizde şimdilik cüzi bir küçük çiftçi muaflığını haklı gösteren sebeplere (idari ve teknik güçlük) de sahip değildir. Tarımsal kazançlar istisnası, vergi idaresi bakımından tarımsal gelir vergisinin tatbikini kolaylaştırmakta, halbuki, küçük çiftçi muaflığı sınırını aştıkları için mükellef durumuna geçen bir çok çiftçilerin istisnadan faydalanarak hiç vergi ödememeleri veya noksan ödemelerine, böylece verginin varidatının eksilmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan, mevzuatın ilgili maddesi değiştirilerek tarımsal kazançlar istisnasının derhal kaldırılması uygun olacaktır.

5—Asgari Tarımsal Vergi Usulü:

Tarımda gelir vergisi tatbikatında önemli bir problem de çiftçilerden gerçek kazanç usulüne tabi olanların beyan ettikleri kazançların ve götürü gider usulüne tabi olanların beyan ettikleri yıllık hasılatın doğruluğunu kontrol güçlüğüdür. Bu kontrolü yapmaktan aciz olduğunu kabul eden Maliye Bakanlığı, çiftçinin vergi kaçakçılığı yaptığı öndüşüncesinden hareketle muvakkat bir devre için asgari tarımsal vergi usulünü ihdas ettirmiş bulunmaktadır.

Tarımda beyan edilen kazancı veya hasılatı kontrol güçtür. Fakat bu güçlüğü yenmenin çaresi, hiç bir zaman, modern gelir vergisi prensiplerine dayanan Türk tarımsal gelir vergisine bir arazi vergisi hüviyeti kazandırmak olmamalıdır. Asgari tarımsal vergi usulüyle, bir çiftçi, işletmesinden kazanç elde etsin veya etmesin, asgari bir vergi ödemeğe mecbur bırakılmaktadır. Bu hal, gelir vergisi prensipleriyle taban tabana zıttır.

Asgari tarımsal vergi usulü, 1967 yılı beklenilmeden derhal kaldırılmalı ve beyan edilen tarımsal kazanç veya hasılatın doğruluğunu kontrol edebilmek için gelir vergisi prensiplerine uygun çareler aranmalıdır.

6—Ekonomik Tesirler:

Ekonomik tesirler problemi memleketimizde tarımsal kazançları gelir vergisine tabi tutup tutmama hususunda karar vermemizde önemli rol oynıyacaktır. Zira, bazı çiftçi teşekküllerince iddia edildiği gibi, tarımsal kazançların gelir vergisi içerisinde vergilendirilmesi tarımımız ve genel olarak ekonomimiz üzerine büyük menfi tesirlerde bulunacaksa, o zaman, böyle bir vergilendirmeden tamamen vazgeçmek daha doğru olacaktır.

Memleketimizde tarımsal gelir vergisinin tatbikatı çok yeni olduğundan ekonomik tesirleri hakkında kati fikir yürütmek için zaman erkendir. Bununla beraber, yabancı memleketler tecrübesinden ve ekonomi teorisinden hareket ederek bu hususta yapmış olduğumuz araştırmalar[31] bizi şu neticelere ulaştırmaktadır:

Tarımsal kazançların vergilendirilmesinin tarım sektörü üzerinde gelişmeye mani olucu tesiri olmıyacaktır.

Çiftçilere ödenecek gelir vergisi fiat artışı şeklinde müstehlike in'ikâs ettirilmeyip vergiyi ödeyen çiftçi üzerinde kalacaktır.[32]

Tarımsal gelir vergisinin müterakkiliğinin tarımsal işletmelerimizi parçalamada önemli bir rol oynaması beklenmemektedir. Sadece, küçük çiftçi muaflığından istifade gayesiyle bazı işletmelerin parçalanması muhtemeldir.[33]

Tarımsal gelir vergisi genel olarak mukellef çiftçilerin özel tasarruflarını azaltıcı tesirde bulunabilir. Fakat çiftçilerimizin nakdi tasarrufları zaten az olduğundan bu tesir pek büyük olmıyacaktır. Diğer taraftan çiftçilerimiz gelir vergisini sadece tasarruflarından değil, büyük kısmını istihlâklerini kısmak suretiyle ödiyeceklerdir. Bu suretle memleketimizde cebri tasarruf yaptırılmış ve neticede milli tasarruf artmış olacaktır.[34]

Bu vergi sayesinde orta ve büyük çiftçilerimizin özellikle lüks istihlâklerin kısılması, memleketimizde enflâsyonu önleyici tesir icra ede-

---

(31) Türkiye'de Ziraî Kazançların Vergilendirilmesi Meselesi konulu araştırmamızda ekonomik tesirler problemi geniş olarak incelenmiştir. (Bakınız; Mülâyim, Op. Cit., s. 141 - 175).

(32) Mülâyim, Op., Cit., s. 144 - 149; Tyler F. Haygood, "Analyzing The Tax Load of Agriculture", journal of Farm Economics Vol. 31 Feb. - May 1949, s. 675; Haskell P. Wald ve Joseph N. Froomkin (ed.), Papers and Proceedings of the Conference on Agricultural Taxation and Economic Development, International Program in Taxation, Law School of Harvard University, Cambridge Mass. 1954, s. 52.

(33) Mülâyim, Op., Cit., s. 150 - 153.

(34) Türkiye'de Ziraî Vergiler, Op. Cit., s. 28 Mülâyim, Op. Cit., s. 154 - 156.

cektir.[35] Zira vergiler yoluyla lüks istihlâki kısmak ve cebri tasarruf yaratmak enflâsyondan kaçınmak için en iyi tedbirdir.[36]

Tarımsal gelir vergisinin özel tarımsal yatırımlara yapması muhtemel menfi tesirin memleket çapında pek fazla olması beklenmemektedir.[37] Kaldı ki, özel tarımsal yatırımlardaki eksilme, vergi neticesinde devletin tarımsal yatırımlarında meydana gelecek artış ile fazlasiyle bertaraf edilecektir.[38]

Tarımda gelir vergisinin memleketimizde tarım tekniğine de müsbet tesir icra etmesi ve memleket tarımını rasyonelleştirmesi ve hatta uzun vadede tarımsal istihsalimizi önemli miktarda arttırması mümkündür. Bilhassa, gelir vergisinin bir kısım çiftçilerimizi defter tutmağa mecbur koşması, ilerde memleketimiz tarım ekonomisinde olumlu gelişmeler yapabilir.[39]

Netice olarak diyebiliriz ki, Türkiye'de tarımsal gelir vergisi genel olarak memleket ekonomisine menfi tesir icra etmiyecek, hatta yukarda belirtildiği şekilde muhtelif bakımlardan memleket ekonomisine müsbet tesirlerde bulunacaktır.

B — Arazi Vergisiyle İlgili Problemler ve Tavsiyeler:

Memleketimizde tatbik edilmekte olan arazi vergisiyle ilgili en önemli problem, vergi matrahını teşkil eden arazi kıymetlerinin büyük kısmının 1936 tahrirlerine dayanması ve arazilerin bugünkü kıymetlerini aksettirmekten uzak olmasıdır.

Bu probleme çare olmak üzere 1961 yılında ve daha sonra çıkarılan bazı kanunlarla, eski tahrirlerle bulunan kıymetler, muhtelif misiller tatbiki suretiyle bugünkü kıymetlere yaklaştırılmağa çalışılmıştır. (Bakınız: II/B. 1). Bu şekilde eski kıymetlere misiller tatbiki suretiyle problemin halledilmesini, yani eski arazi kıymetlerinin bugünkü kıymetlere yaklaş-

(35) Ahmet Kılıcbay, "Ziraî Gelir Vergisi Meselesi", Cumhuriyet, 8 Ocak 1964; Wald ve Froomkin, Op., Cit., s. 272; Reşat Aktan, "Ziraî Kazançların Vergilendirilmesi", Forum Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 19, 1 Ocak 1955.

(36) Türkiye'de Ziraî Vergiler, Op. Cit., s. 29.

(37) Maliye Bakanlığı, Vergi Reform Komisyonu, Genel Vergi Reformu Raporu (I ve II. Kısımlar), İstanbul, 1961, s. 74; John F. Due "Income Tax", Encyclopaedia Britannica, Vol. 12, 1961, s. 136; Haskell P. Wald Taxation of Agricultural Land in Underdeveloped Economies, Harvard Law School, International Program in Taxation, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1959, s. 150; Mülâyim, Op., Cit., s. 157 - 167.

(38) Mülâyim, Op. Cit., s. 174.

(39) İbid. s. 168 - 172.

tırılmasını mümkün görmüyoruz. Zira, 1936 yılında ve daha sonra yapılmış olan tahrirlerle bulunmuş olan kıymetlerin doğruluğunu kabul etsek bile, muhtelif arazilerde bugüne kadar vuku bulmuş olan kıymet artışları birbirlerinden çok farklı olmuştur.

Bu durumda, arazi kıymetlerinin yeniden takdir edilmesi en doğru yol olarak görülmektedir.

Arazi vergisi için matrah olabilecek arazi kıymetleri doğru ve adil olarak ancak özel olarak yapılan mali gayeli tarımsal kadastro ile tesbit edilebilirler.

Mali gayeli tarımsal kadastroda, geometrik kadastroda olduğu gibi sadece arazi parçalarının fiziki sınırları belirtilmekle kalmaz, arazi tipi ve normal kadastral kıymeti de belirtilir. İtalya, Almanya ve Fransa gibi Avrupa memleketlerinde kadastro bu şekilde yapılmakta ve arazi vergisi bu kadastroya dayanmaktadır.

Memleketimizde arazi parçlarının kıymetini de belirten tarımsal kadastronun kısa bir zaman içinde yapılamıyacağı muhakkaktır. O halde, tarımsal kadastro yapılıncaya kadar, iyi yetiştirilmiş bir personel kadrosuyla arazinin yeniden tahririnin yapılması tek çıkar yol olarak görülmektedir.(40)

Yapılacak tahrirlerde dikkat edilmesi icabeden en önemli husus, memleketin muhtelif bölgeleri arasında arazi kıymet takdiri bakımından eşitlik yaratılmasıdır. Kıymeti aynı olup memleketin ayrı bölgeleride bulunan arazilere aynı değerlerin takdir edilmesi sağlanmalıdır. Bunun için, memleketin muhtelf bölgelerinde takdir yapacak elemanlar ayni standartlara göre yetiştirilmelidirler.(41)

Halen arazi vergisiyle ilgili diğer bir problem de, verginin gereği gibi idare edilememesidir. Daha önce belittiğimiz üzere, arazi vergisi 2871 sayılı kanunla devlet vergileri arasından çıkarılarak il özel idarelerine devredilmiştir. İl özel idarelerinin vergi teşkilâtı ve vergi otoritesi çok zayıf olduğundan vergi gereği gibi tarhedilip tahsil edilememektedir. Tablo: 5 de görüldüğü üzere, tarhedilen arazi vergisinin % 50 si ancak tahsil edilebilmektedir. Kaldı ki, mutlaka yapılmasını tavsiye ettiğimiz tahrir yenilemesi yapıldığı zaman, arazi vergisinin varidatı belki birkaç misli artacak,

(40) Türkiye'de Ziraî Vergiler, Op. Cit., s. 32 - 33.
(41) İbid. s. 33.

dolayısiyle çok daha iyi bir vergi teşkilâtı ve otoritesine ihtiyaç gösterecektir. Bütün bu sebepler dolayısiyle, arazi vergisinin il özel idarelerinden alınarak tekrar devlet vergileri arasına katılması yerinde olacaktır.

IV — NETİCE

Memleketimizde tarım, gelir ve arazi vergileri ile bir arada vergilendirilmektedir. Arazi vergisi çok eski olduğu halde tarımsal gelir vergisi Türk vergi sistemine yeni girmiştir. Tarımda bu iki vergi tatbik edilmesine rağmen, tarım sektöründen elde edilen vasıtasız vergi miktarı çok azdır.

Tarımda gerek gelir vergisi, gerekse arazi vergisi muhtelif problemler arzetmektedirler. Yukardaki tetkiklerimizde de belirtildiği üzere, problemler daha ziyade mevzuatla ilgili olup tavsiyelerimize uygun şekilde mevzuat değiştirilmek suretiyle halledilebilirler.

O halde, tarımda gelir ve arazi vergileri bakımından en önemli mesele olarak yürürlükteki mevzuat biran önce değiştirilerek noksanlıkları giderilmelidir.

Mevzuatta değişiklik yapılırken dikkat edilecek husus, değişikliğin esaslı etüdler mahsulü olarak köklü yapılması, yapıldıktan sonra 8-10 yıl aynen kalmasıdır. Ancak bu şekilde, mevzuat, hem çiftçiler, hemde vergi idaresi tarafından öğrenilip benimsenir ve tatbik edilebilir. Aksi halde, 1961 yılından beri tarımsal gelir vergisi kanununda yapıldığı gibi, her yıl değiştirilecek olursa, bu vergilerin Türk vergi sistemine yerleşmeleri ve benimsenmeleri mümkün olamaz.

Tarımda gelir vergisinin ve diğer vergilerin tatbikat güçlüklerine gelince: Tarımsal vergilerin tatbikat güçlüğü bilhassa ilgili mevzuatın vergi idaresi ve çiftçiler tarafından iyice kavranmamış olmalarından ileri gelmektedir. Bunun için, büyük vergi dairelerinde tarımsal vergilerle ilgili mütehassıslar bulundurulmalıdır. Vergi idaresi teşkilâtı Ziraat Yüksek Mühendisleriyle takviye edilmelidir. Tarımsal vergilerin birçok tatbiki meselelerini tarımsal ekonomik formasyonu olmayan maliyecilerin çözmelerine imkân yoktur.

Çiftçilerimizin tarımsal vergileri kavrıyabilmeleri ve tatbikatında vergi idaresi ile samimi iş birliği yapmalarını temin için çiftçilere bilhassa tarımsal gelir vergisinin mahiyeti, tatbik şekli ve bu bakımdan çiftçinin mükellefiyetleri kurs, broşür ve rehberler ve hatta radyo ile anlatılmalıdır.

LİTERATÜR

AKTAN, Reşat, "Ziraî Kazançların Vergilendirilmesi,,, Forum Dergisi, Cilt 2, Sayı 19, 1 Ocak 1955.

ARSAN, Üren, "1956 Yılında Türkiye'de Ziraî Sektör Üzerindeki Vergi Yükü", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XIV, Temmuz 1959, No: 2 - 3.

Bşb. Dev. İst. Ens., Türkiye Millî Geliri, 1948, 1955 - 1961, Yayın No : 439.

Bşb. Dev. İst. Ens., Türkiye Millî Geliri, 1948, 1956 - 1963, Yayın No: 472.

DUE, John F., "Income Tax", Encyclopaedia Britannica, Vol. 12, 1961.

HAYGOOD, Tyler F., "Analyzing the Tax load of Agriculture", Journal of Farm Economics, Vol. 31, Feb. - May 1949.

KAZGAN, Gülten ve Haydar, 'Türkiye'de Ziraî Kazançların Vergilendirilmesi ile İlgili Bir İnceleme", İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt, XIV, Sayı 1 - 4, 1952 - 1953.

KILIÇBAY, Ahmet, "Ziraî Gelir Vergisi Meselesi", Cumhuriyet, 8 Ocak 1964.

Maliye Bakanlığı, Vergi Reform Komisyonu, Genel Vergi Reformu Raporu (I ve II. Kısımlar), İstanbul 1961.

MÜLÂYİM, Z. Gökalp, Türkiye'de Ziraî Kazançların Vergilendirilmesi Meselesi, Doçentlik Tezi, Ankara 1964 (teksir).

Türkiye'de Ziraî Vergiler (Müşterek Eser), Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Sıra No : 22, Ankara 1965.

WALD, Haskell P., Taxation of Agricultural Land in Underdeveloped Economies, Harvard Law School, International Program in Taxation, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1959.

WALD, Haskell P. ve FROOMKIN, Joseph N. (ed.), Papers and Proceedings of the Conference on Agricultural Taxation and Economic Development, International Program in Taxation, Law School of Harvard University, Cambridge Mass. 1954.

TABLO : 1

Muhtelif Yıllarda İstihsal Sektörlerinin Cari Fiatlarla Türkiye Millî Geliri İçindeki Nisbeti

(% Olarak)

SEKTÖRLER	*1955*	*1960*	*1961*	*1962*	*1963*
Tarım	41,9	43,4	41,0	41,8	41,6
Sanayi	14,2	15,5	16,3	16,0	16,0
İnşaat Sanayii	5,8	6,5	6,0	5,9	5,8
Ticaret	13,1	7,8	7,7	7,8	7,8
Devlet Hizmetleri	8,2	8,1	9,5	8,9	9,3
Diğer Hizmetler ve Mesken Gelirleri	16,8	18,9	19,5	19,6	19,5
T O P L A M	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Bşb. Dev. İst. Ens., Türkiye Millî Geliri, 1948, 1955 - 1961, Yayın No: 439, s. 14.

Bşb. Dev. İst. Ens., Türkiye Millî Geliri, 1948, 1956 - 1963, Yayın No: 472, s. 14.

TABLO : 2

İşletme Büyüklüğü Ölçüleri

1. Grup : Hububat tarımında ekili 300 dönüm;
2. Grup : Bakliyat, ayçiçeği, afyon, susam, keten tarımında ekili 220 dönüm;
3. Grup : Pamuk tarımında ekili 150 dönüm;
4. Grup : Pancar, patates, soğan, sarmısak, kavun karpuz, çeltik ve kendir tarımında ekili 90 dönüm;
5. Grup : Tütün, çay ve sebze tarımında ekili 50 dönüm;
6. Grup : Meyve verebilecek hale gelmiş bağ, incir ve fındık tarımında 150 dönüm;
7. Grup : Meyve verebilecek hale gelmiş Antep fıstığı ve zeytinliklerde 1500 ağaç;
8. Grup : Meyve verebilecek hale gelmiş narenciyede 500 ağaç;
9. Grup : Diğer meyve ve mahsul tarımında 75 dönüm;
10. Grup : Büyükbaş hayvanlarda 50 adet (iş hayvanları ile iki yaşındaki büyükbaş hayvanlar hariç);
11. Grup : Küçükbaş hayvanlarda 250 adet (bir yaşındaki küçük baş hayvanlar ile kümes hayvanları hariç);

Kaynak: 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 26/6/1964 tarih ve 484 sayılı kanunla değişik 12 nci maddesi.

TABLO : 3

Türkiye Tarımında Gelir Vergisi Mükellef Adedi, Matrah ve Ödenen Vergi Miktarı

Yıllar	*Mükellef adedi*	*Beyan edilen tarımsal gelir miktarı (Vergi matrahı) (T.L.)*	*Ödenilen tarımsal gelir vergisi miktarı (T.L.)*	(+) *Mükellef başına beyan edilen gelir (T.L.)*	(+) *Mükellef başına ödenilen tarımsal gelir vergisi miktarı (T.L.)*
1962	17.279	107.498.392	26.724.697	6221	1547
1963	16.433	120.107.499	24.726.169	7309	1505
1964	24.957	157.187.662	35.788.063	6298	1434

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğünün bu tebliğde tarafımdan kullanılmak üzere Ziraat Mühendisleri Odasına gönderdiği, 25 Eylül 1965 tarih ve 25596 - 9/40560 sayılı yazıya ek Tablo.

(*) Maliye Bakanlığının rakamlarına dayanarak tarafımdan hesaplanmıştır.

TABLO : 4

Tarımsal Gelir Vergisinin En Fazla Ödendiği 10 İl

İller (1)	MÜKELLEF ADEDİ			Beyan edilen tarımsal gelir miktarı (Vergi matrahı) (T.L.)			Ödenilen tarımsal gelir vergisi miktarı (T.L.)			Mükellef başına beyan edilen gelir (T.L.) (2)			Mükellef başına düşen Tarımsal Gelir Vergisi miktarı (T.L.) (2)		
	1962	1963	1964	1962	1963	1964	1962	1963	1964	1962	1963	1964	1962	1963	1964
1 — Adana	2935	2418	3812	16017445	18413804	26656404	3701077	3921827	6659800	5457	7615	6993	1261	1622	1744
2 — İçel	1264	1327	1814	10296075	11860030	16381118	3116717	2797617	3448291	8146	8937	9080	2466	2108	1901
3 — İzmir	1075	1097	1412	8074234	12141228	12720476	2327715	2573092	3117540	7511	11068	9009	2165	2346	2208
4 — Manisa	834	838	1144	9190997	10233280	10778851	2444757	2504180	2986981	11020	12212	11170	2931	2988	2611
5 — Antalya	825	803	1588	6944370	5534078	12421037	1774659	1172021	2310557	8417	6892	7822	2151	1460	1455
6 — İstanbul	929	796	751	6328233	5422248	7239032	1685309	1284033	1893911	6812	6812	9639	1814	1613	2522
7 — Aydın	1510	1510	1325	13099373	12707338	7984984	4095228	3129874	1524483	8675	8415	6026	2712	2073	1151
8 — Balıkesir	1253	556	720	9333235	4409515	5403161	2440652	1037063	1251370	7449	7931	7504	1948	1865	1738
9 — Konya	490	952	1718	850178	4905772	4314353	136070	802935	1131078	1735	5153	2511	278	843	658
10 — Hatay	870	698	956	5673652	5743700	4276649	1302352	1153404	1023709	6521	8229	4473	1497	1652	1071

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğünün zikredilen Tablosu:

(1): İller 1964 de ödenilen Vergi miktarına göre sıralanmıştır.

(2): Maliye Bakanlığının rakamlarına dayanarak tarafımdan hesaplanmıştır.

TABLO : 5

Muhtelif Yıllarda Arazi Vergisi
Tahsilât ve Tahakkuku

Yıllar	*Tahakkuk (1000 T.L.)*		*Tahsilât (1000 T.L.)*	
	Total	*Tarım arazilerinden*	*Total*	*Tarım arazilerinden*
1950	25.896	12.948	14.626	7.313
1955	25.512	12.756	18.264	9.132
1960	38.432	19.216	25.726	12.863
1961	62.676	31.338	40.550	20.275
1962	82.000	41.000	58.112	29.056
1963	114.438	57.219	66.146	33.073

Kaynak: Maliye Bakanlığı dosyalarından çıkarılmıştır.

TABLO : 6

Tarımsal Gelir Vergisinde Gerçek ve Götürü Usule Tabi Mükellef Adedi

	1962		*1963*		*1964*	
	Mükellef Adedi	%	*Mükellef Adedi*	%	*Mükellef Adedi*	%
Gerçek usul	1,133	6,6	822	5,0	838	3,4
Götürü usul	16,146	93,4	15,611	95,0	24,119	96,6
TOPLAM	17,279	100,0	16,433	100,0	24,957	100,0

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir Genel Müdürlüğünün zikredilen Tablosu.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği
No. 13

Tarım Ürünlerinin Pazarlanması ve Kontrolu

Turgut Pamir
Z. Yük. Mühendisi
İGEME Tarım Seksiyonu
Müşaviri

Halûk Başaran
Z. Yük. Mühendisi
İGEME Tarım Seksiyonu
Müşaviri Yardımcısı

Arif Uğur
Z. Yük. Mühendisi
Tarım Bakanlığı Plânlama
ve Ekonomik Araştırmalar
Dairesi Uzmanı

Ömer Buçukoğlu
Z. Yük. Mühendisi
Tarım Bakanlığı Plânlama
ve Ekonomik Araştırmalar
Dairesi Uzmanı

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ
24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

Bu tebliğ, Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresi için hazırlattırılmıştır.

ÖZET

Genel manasında ürünlerin ve hizmetlerin üreticiden nihaî tüketiciye akışını sağlayan ve bu akıştan doğan faaliyetlerin ifası olarak tarif edilen Marketing'in memleketimiz için büyük önemi vardır.

Pazarlama fonksiyonlarının teknik ve ekonomik olmak üzere iki yönü vardır. Teknik yönü, ürünün muhafaza, nakliye gibi fizikî kimyevî ve mekanik hususlarını kapsamakta; ekonomik yönü ise üretim, tüketim, fiyat hareketleri ve fiyat politikası, iç ve dış pazar talep elastikiyetleri, alım, satım metodları, istatistikler, bilgilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi konularını kapsamaktadır.

Bu bakımdan pazarlama hizmetleri tarım ürünlerinde tarlada başlamakta ve tüketicinin sofrasında nihayete ermektedir. Bugün üretici, ürettiği ürünlere devamlı ve tatmin edici bir pazar bulduğu andan itibaren üretimine hız vermekte ve ürünün kalite ve bol miktarda geliştirilmesi için gayret sarfetmektedir. Bunun aksi vârid olan yerlerde üretim tekniği ve metodları hiçbir zaman iptidailikten kurtulamamaktadır.

Halihazırda memleketimiz, mevcut rezerve ve hatta marjinal toprak kaynaklarını seferber etmesine rağmen, tarım üretimi hacminde bugün büyük bir gelişme kaydedememiştir.

Bugün memleketimizde pazarlama fonksiyonlarını yerine getirmek üzere bir çok teşkilât kurulmuş ise de kurulan bu teşkilât esasen başka başka Bakanlık ve teşekküllerin bünyesinde yer almasından ve diğer taraftan ilgili organların konuyu kendi yönlerinden değişik istikametlerde görmelerinden hedef ve gayeye müştereken yönelme imkânını bulamamışlardır. Bu yönden tarım ürünlerinin pazarlama politikası memleketimizde çeşitli tesirlerin baskısı altında çok değişik karakterler taşımaktadır.

Ortak pazar bizleri bu konuda daha sistemli ve plânlı bir çalışma vasatına doğru zorunlamaktadır.

Bugün bu hizmetler 27 resmî, yarı resmî ve özel, teşekküller arasında hudut ve sorumlulukları belirsiz bir şekilde dağılmış bulunmakta ve bu hizmetlerle direkt ve indirekt olarak ilgili organların hiçbirisi bu davayı tüm olarak ele alıp gayesine uygun şekilde yürütme niteliğini kendisinde bulamamaktadır.

TARIM ÜRÜNLERİNİN PAZARLANMASI VE KONTROLÜ

I — PAZARLAMANIN TARİFİ VE KAPSAMI :

"Pazarlama", terimi, muhtelif zümreler tarafından değişik manalarda anlaşılırsa da; İktisatçılar bunu, malın üreticiden tüketiciye intikaline kadar geçen bütün safhalarında yapılan veya yapılması gereken bilûmum faaliyetler, olarak tarif etmektedirler.

Pazarlama işinin biri teknik, diğeri ekonomik olmak üzere iki veçhesi vardır. Teknik veçhesi; daha ziyade ürün ile ilgili muhafaza, nakliye gibi fizikî, kimyevî veya mekanik hususları, ekonomik veçhesi ise üretim, tüketim fiat hareketleri ve fiat politikası iç ve dış pazar araştırmaları, alım ve satım usul ve metodları, statistik bilgilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi gibi hususları ihtiva etmektedir. Pazarlama hizmetlerinin iyi bir yolda ifası ve faaliyetlerin daha düzgün ve tesirli olabilmeleri için bazı teşekküllerin vücud bulmasına yardım ve teşekküllerin gerek iç ve gerek dış pazar münasebetlerini her istikamette temin etmek ve geliştirmek, bilûmum yayın, propaganda, sergi ve fuarlar tanzim ve mevcutlara iştirâk etmek, ürünlerin iyi bir fiyatla satılabilmesi için gerekli teşkilât ve organizasyonu sağlıyarak akla gelebilecek bütün tedbirleri ihtiyar etmek te yine pazarlama hizmetleri meyanındadır.

Yukarıda tarif ve izah edilen pazarlama, tarım alanında tarlada başlar, malın tüketiciye intikalinde nihayete erer. Şayet üretici, ürettiği malına devamlı ve tatminkâr bir pazar temin edebilirse üretim faaliyetleri tekâmül eder, gerek kalite ve gerekse miktar çoğalır. Bunun aksi varit olan yerlerde ise üretim metod ve sistemleri iptidailikten kurtulamaz. Kısaca ifade etmek gerekirse pazarı temin edilmemiş bir ürünün ne miktarını arttırmaya ve ne de kalitesini ıslah etmeye imkân olmadığı gibi zaruret de yoktur. Bu durum muvacehesinde millî gelirinin % 40 dan fazlasını ve ihracatının yaklaşık olarak % 80 ini tarım ürünleri teşkil eden Türkiye tarımını muayyen hedeflere eriştirebilmek, yani üretimi arttırmak ve kaliteyi islâh etmek için tarım ürünlerini en uygun değerle kıymetlendirmek ve bu değerlerin üretici eline en az bir masraf tenziliyle dönmesini sağlamak zorunluluğu vardır. Bu hususun teminini ancak pazarlama hizmetleri ifa edebilir.

II — MEMLEKETİMİZDE PAZARLAMA HİZMETLERİ VE DAĞILIŞI

Memleketimiz, mevcut rezerve ve hatta marjinal toprak kaynaklarını seferber etmesine rağmen tarım üretimi hacminde haddizatında büyük bir gelişme kaydedememiştir. Ürünlerin gerek iç ve gerekse dış pazarlarda, pazar bulacağına üretici inandığı anda bütün teknik imkânlardan faydalanarak üretimin artmasına gayret sarfedecektir. Pazarlama hizmetlerinin ifası için birçok teşkilâtlar kurulmuş ise de kurulan bu teşkilâtlar esasen başka başka Bakanlık ve Teşekküllerin bünyesinde yer almasından ve diğer taraftan ilgili organların konuyu kendi yönlerinden değişik istikametlerde görmelerinden hedef ve gayeye müştereken yönelme imkânını bulamamışlardır. Bu bakımdan tarım ürünlerinin pazarlama politikası memleketimizde çeşitli tesirlerin baskısı altında, çok değişik karakterler taşımaktadır. Netice olarak da üretici ve tüketici menfaatlerini sinesinde toplayan pazarlama politikası, içinden çıkılmaz bir ortama doğru kaymıştır.

Bugün Ortak Pazar bizleri plânlı ve sistemli bir çalışma vasatı içerisine doğru itmektedir. Büyük rekabet sisteminin önderliğini yapan ortak pazar topluluğu içerisindeki yerimizi biran önce alabilmek için pazarlama hizmetlerinden sorumlu müesseselerin kesif bir faaliyete geçmesi zamanı gelmiş ve hatta geçmiş bulunmaktadır.

Halen tarımsal ürünlerin pazarlaması muhtelif Bakanlık ve teşekküller arasında hudut ve sorumlulukları belirsiz bir şekilde dağılmış bulunmakta ve dolayısiyle bu konudaki faaliyetlerin tesirini azaltmaktadır.

Aşağıda sıralanan pazarlama faaliyetleri ile ilgili bir kısım teşekküller direkt, bir kısım teşekküller ise indirekt ve bir kısım teşekküller de ancak geçici olarak sorumlu bulunmaktadırlar. Bu görevler şunlardır:

— Yabancı memleketlerin üretim, tüketimini takip ve ihracat tahminlerini yapmak, iç ve dış talebin miktar cins ve kalitesinin tesbiti, mevcut ve gelecekteki arzın miktarı ve şekli, iç ve dış fiat hareketleri ve pazar şartları, dış piyasalarda, rekabet şans ve imkânları ve pazarlamayı engelliyen iç ve dış mevzuatın tetkiki, fiat politikasının ziraî gelirlere tesiri, fiat değişikliğine üreticilerin üretim bakımından reaksiyonları, üretim ve işleme metodlarının pazarın kalite ve istekleriyle münasebeti, tarımsal ürünleri talep elâstikiyeti ve gelir elâstikiyeti, tüketicinin çeşitli ve değişik kalitedeki ziraî maddeler konusundaki tercihlerinin araştırılması ve gerekli tavsiyelerin yapılması,

— Üreticinin teşkilâtlandırılması ve bu teşekküllerin iç satış şekil ve

metodlarının islâhı üretici ile ihraçatcı organlar arasında sıkı işbirliğinin temini veya müşterek çalışmalarının sağlanması.

— İç ve dış piyasa isteklerine ve mevcut normlara göre malın, hasat, tasnif, ambalâj ve muhafaza şekillerinin temini ve ilgililerin eğitimi, tasnif evleri, soğuk hava depoları kurulması.

— Meyve ve sebze hallerinin organizasyonu, ihracatçıya dış acentalar temini, dış temsilciliklerin ihdası, deneme ihracatı tertibi,

— Değişik ürünlerin üretimi, iç ve dış pazarlama maliyetlerinin hesap edilmesi, iç ve dış satış fiyatlarının üretim maliyetleriyle mukayese edilmesi ve kâr oranlarının bulunması,

— Pazar durumuna, fiat ve mal hareketlerine göre kara, deniz ve hava nakliyatına istikamet verilmesi için gerekli uyarımın yapılması, tarımsal ürünlerin taşınabilmesi için nakil vasıtalarının teknik özelliklerinin ortaya konması.

— İç ve dış pazarlarda tüketici arzusunun tesbiti ile tarımsal ürün standartlarının buna göre tanzimi veya mevcut standartların değiştirilmesi,

— İç ve dış pazar fiyatları hakkında en son haberlerin alınması ve bunların gerek üretici ve gerekse ihracatçı emrine amade kılınması için faaliyetlerde bulunulmasıdır.

Belirtilen bu görevlerden sorumlu teşekküllerin başında Tarım ve Ticaret Bakanlıkları gelmektedir. Hizmetlerin bu Bakanlıklar bünyesinde dağılışları konulara göre olmakta ise de, bazı hallerde tedahüllere de rastlanmaktadır. Meselâ Tarım Bakanlığı bünyesi ele alınacak olursa Ziraat İşleri Genel Müdürlüğünün bir Marketing Şubesi mevcutken hemen aynı fonksiyonları bünyesinde toplamış bulunan Plânlama ve Ekonomik Araştırmalar Dairesinin de bir Marketing Seksiyonu mevcuttur. Orman Genel Müdürlüğü ile Veteriner İşleri Genel Müdürlükleri de Pazarlama hizmetlerini kendi içlerinde müstakilen yürütmektedirler.

Diğer taraftan Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü, Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü, Yem Sanayii Genel Müdürlüğü gibi Bakanlığa bağlı teşekküller de kendi başlarına pazarlama hizmetleri ifa etmektedirler.

Hatta Ziraat İşleri Genel Müdürlüğünün içinde üretimci şubelerin görevleri arasına, 3203 sayılı kanun gereğince, Marketing hizmetleri de gir-

mektedir. Ayrıca, Bakanlık emirleriyle kurulmuş bazı Millî Komitelerin iştigal konularının büyük bir kısmını pazarlama teşkil etmektedir.

Ticaret Bakanlığı, memleketin iç ve dış ticaretini regüle eden ve memleket ekonomisinin gelişmesi istikametine sevk eden bir müessesedir. Bu Bakanlık içerisinde bazı Marketing hizmetleri, hizmetin şekline göre dağılmıştır.

Her iki Bakanlığın görev ve yetkilerinde mevzuattaki isabetsizlik yüzünden bazı çatışmalara da rastlamak mümkündür. Meselâ 3203 sayılı kanunun ihraç edilecek tohumlukların kontrol, tahdit veya menedilmesini bir görev olarak Tarım Bakanlığına vermiş olmasına rağmen, 1705 ve 3018 sayılı kanunlar ihracatın murakabesini Ticaret Bakanlığına vermiş bulunmaktadır.

Buna muvazi olarak ihraç mallarının ziraî karantina yönünden kontrolü, Tarım Bakanlığına yetki olarak verilirken, Ticaret Bakanlığı da mevcut standartların âmir hükmüne dayanarak tarımsal mallarda haşere ve hastalık arayabilmektedirler. Bu hususlar tatbikatta aksaklıklara sebebiyet vermekte ve ihracatımıza menfi tesir icra etmektedir.

Bu bakanlıklara bağlı kuruluşlardan ayrı olarak İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi "İGEME", Odalar Birliği, İhracatçı Birlikleri, Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü gibi müesseseler de birer Marketing hizmeti görmektedirler.

Bilhassa pazarlama hizmeti görmek üzere kurulan ve faaliyette bulunan bu müesseselere ilâveten, dolayısiyle pazarlama ile ilgili olarak Gümrük ve Tekel Bakanlığı, T.C. Ziraat Bankası, Şeker Şirketi A. O., Belediyeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlar da mevcuttur.

Yukarıdaki bahislerin tetkikinden anlaşılacağı veçhile pazarlama hizmetleri çeşitli resmî, yarı resmî ve özel kuruluşlar bünyesine dağılmış bulunmaktadır. Bu hizmetlerle direkt ve indirekt olarak ilgili teşekküllerin her birisi bu davayı tüm olarak ele alıp gayesine uygun şekilde yürütme niteliğini kendisinde bulamamıştır.

Üretimin Plânlanması

Tarım Bakanlığının sorumluluğu altında olan bu hizmet, pazarlama hizmetlerinin bağlangıç noktasını teşkil eder. Miktar ve çeşit bakımından gelişi güzel yapılan bir eğitim, ekonomik ve sosyal problemler yaratmaktadır.

Bugün memleketimizde üretimin plânlanması, 1962 den itibaren D.P.T.

tarafından hazırlanan plânda hedef olarak alınan ürünlerinde zahiri olarak yerine getirilmekte, üretim ve fiyat politikası neticesinde bazı yıllarda önemli ürünler üzerinde üretim fazlaları, teknik ve ekonomik bakımından, büyük zorluklar doğurmaktadır. İlk 5 yıllık plânın hazırlanmasında üretimle ilgili sektörlerce, dünya ve memleketimiz pazar ve nüfus gelişmeleri bakımından, plân ön çalışmalarına pek detaylı bilgilerin verilmediği yakınen görülmektedir. Haddizatında üretime yön verilmesi tabii olarak görülen Marketing Şubesi bu yönde de kendi kısır imkânları ve sorumluluğu içerisinde gereken çalışmaları yapmak imkânını bulamamıştır. Bir ikinci beş yıllık plân içerisinde de, bu mahdut sorumluluk dolayısiyle üretim plânlaması aynı yoksunluğu gösterecektir.

Haddizatında Marketing Şubesinin iç ve dış pazar taleplerine göre yıllık tüketim durumunu elde mevcut standartlara, bölgelere göre tesbit ederek üretimin bu esaslar dahilinde olması hususunda konu ile ilgili üretim şubelerine bildirmesi gerekmektedir.

Üretimin plânlanması, pazar isteklerine göre ayarlandığı için; bu göreve yön verecek ve üretim plânlanmasında uzun ve kısa vadeli politikayı tayin edecek bir birime memleket çapında ihtiyaç duyulmaktadır.

Üreticinin Teşkilâtlandırılması:

Pazarlama hizmetlerinin tarım sektörüne düşen ve önemli görevlerinden biri de hiç şüphesiz, üreticinin teşkilâtlandırılması işleridir. Bugün memleketimizde üreticinin teşkilâtlanmamasından dolayı uğradığı zarar herkesin malûmudur. Bitkisel ürünler ihracatının gelişememesi ve halk beslenmesindeki yetersizliklerin sebepleri başında, gerçek anlamı ile, üreticinin teşkilâtlanmaması gelmektedir.

Üreticinin teşkilâtlandırılması, çok taraflı anlamı ve maksadı olan bir hizmet koludur. Bu anlamda üretici teşkilâtı, tarım kredi kooperatifleri şeklinde memleketimizde de oldukça uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, hizmet, bitkisel üretim ve üretici hususiyetlerinden bihaber ve ondan uzak kalan, ona yaklaşma imkânlarından mahrum bulunan bir birim tarafından yürütülmekte olduğundan gelişen ekonomik, teknik ve toplumsal icaplara ayak uydurarak istenilen gelişmeyi sağlıyamamıştır. Halihazırda mevcut Kooperatifler ve Birlikler, devamlı Devlet desteğine muhtaç, yetersiz müesseseler halini almışlardır.

Diğer yandan son senelerde İGEME'nin önderliğiyle kurulmuş olan pazarlamaya ve bilhassa ihracata matuf üretici anonim şirketleri, Koo-

peratiflere nazaran, daha ziyade muvaffak olmaktadırlar. Her ikisi arasındaki fark üreticinin kooperatife, kendisinin yok olmayacak bir sermaye ile iştirâk etmiş olması, şirkette ise koyduğu sermayenin kendisi için önemli bulunmasıdır. Buna, bugüne kadar kooperatiflerin iyi işlemediğine ve işlemiyeceğine dair belirmiş olan haklı veya haksız inanışı da ilâve etmek gerekir.

Satış organları ve sistemlerin teşekkülü :

Marketing faaliyetleri sadece üreticilerin teşkilâtlanması değil, bu işi fiilen gören aracıların da modern anlayışa cevap verecek şekilde teşkilâtlandırılmasıdır. Alış ve verişin bir sistem ve nizama bağlanması, pazarlama hizmetlerinin millî politikaya uydurulması için zaruridir. Maalesef bu konuda bugüne kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır. Ticaret Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı, Belediyeler bu mevzuları yürütmekle sorumlu olmalarına rağmen, tarım ürünlerinin madde hususiyetleri ve üreticilerin sosyal ve ekonomik şartlarını gözönünde tutacak bir sistem yaratacakları yerde mesailerini tüketicilerin menfaatlerini koruyucu yönde teksif etmişlerdir.

Pazar temini ve politikası :

Tarım ürünlerinin üretimi ile doğrudan doğruya meşgul olan Tarım Bakanlığı, pazar temini ve satış politikası ile de alâkalı bir organ olması icap eder.

Bugün gerek iç ve gerekse dış pazar temini ve satış politikası, Tarım Bakanlığınca ele alınmış ve işlenmiş bir konu değildir. Bu işle ilgili teşekküller arasında bir koordinasyon da bulunmamaktadır. Bu bakımdan memleket bünyesine göre bir pazar politikası tesbit edilememiştir. Bundan dolayı iç ve dış pazar isteklerine göre nakil, satış, depolama, muhafaza ve her türlü Marketing fonksiyonları iyi yürümemektedir. Bu bakımdan Devletin tarım ürünleri için pazar temini ve satış politikasını yürütecek bir merkezî kuruluşa ihtiyacı vardır.

Fiat Politikası:

Tarım Bakanlığının kendine has bir fiyat politikası yoktur.

Bitkisel ürünlerin fiyat politikası, memleketimizde çeşitli tesirlerin baskısı altında, çok değişik karakterler taşımaktadır. Politikanın tayininde Devlet müdahalesi hâkim unsuru teşkil etmektedir. T.M.O., Şeker Şirketi ve Gümrük ve Tekel Bakanlığı gibi açık monopolistik tutumlar yanında, Ticaret Bakanlığının fiyat müdahalesi hareketleri, Tarım Bakanlı-

ğının istişarî Milli Komiteleri vasıtasiyle tesbit ettiği fiyatlar, Belediye ve Mahalli İdarelerin narh tatbikleri bugün memleketimizde fiyat politikasını içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Bir yandan tüketici bir yandan da üretici menfaatlerini bağdaştırmaya çalışan bu tutum devlete ağır külfetler yüklediği gibi üreticiyi tatmin edici bir çare de olmamaktadır.

Beş yıllık plânda öngörülen, müdahale sisteminin kaldırılması serbest rekabet müessesesinin tesisi, arz ve talebe göre teşekkül edecek fiyat hareketleri yaratılması ekonomi prensiplerine uygun, sun'i tedbirleri bertaraf edici olumlu bir tutum olarak görülmektedir.

Marketing araştırmaları ve yatırım çalışmaları,

Bugün memleketimizde gerçek anlamı ile Pazarlama araştırmaları ve yatırım çalışmaları yapılmamaktadır. Tarım, Ticaret Bakanlıkları ile İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ticaret ve Sanayi Odaları ile özel ve kamu sektörüne ait diğer teşekküller tarafından yapılmakta olan tetkik ve etüdler ihtiyaca cevap vermemektedir.

Bu hizmetler teknik ve ilmî yönü ile Tarım Bakanlığında toplanmalıdır. Bugün Tarım Bakanlığına bağlı Plânlama Dairesi ile İGEME, iç ve dış piyasa araştırmaları yapmaktadır. Buna rağmen bu araştırmaların tatminkâr olduğu söylenemez.

Kredi işlemeleri

Genel anlamda, ticarî krediler arasında düşünülen pazarlama kredilerinin, bitkisel ürünlerin pazarlanması yönünde düşünüldüğünde, birçok rüçhaniyetleri olması gerektiği anlaşılır.

Madde ve pazar özelliklerine göre bu kredilerin normal ticarî kaideler tatbikatına göre işletilmesi, bitki ve ürünlerinin iç ve dış pazarlara sürülmesinde güçlükler yaratmaktadır. Bu hâl, dolayısiyle, üreticinin de zararını mucip olmaktadır. Kredi işlerinde, Bankaların normal muameleleri uygulanmaktadır. Bu yüzden, bitkisel ürünlerin ihracı bilhassa taze meyve ve sebze ihracatını teşvik amacı ile AİD karşılıklı paralar kaynağından sağlanan 20.000.000 TL. lık bir özel fonun işletilmesinde güçlük çekilmektedir.

Bu kredilerin kullanılmasında kurulması gerekli merkezî Marketing organizasyonu nazım rolü oynamalıdır.

Teknik personel ve halk eğitimi

Personel ve halk eğitimi bakımından memleketimizde faaliyet gösteren yegâne birim, Tarım Bakanlığı olarak görülmektedir.

Bugüne kadar memleket içinde ziraî marketing konusunda teknik personel ve halk eğitimine cevap verecek bir çalışma yapılmamış ve bunu idare edecek bir organ da kurulmamıştır.

İstatistikî bilgilerin toplanması

Pazarlama hizmetlerinin hal ve ileriyi görerek yürütülmesi için üretim, tüketim, fiat ve mal hareketlerini, iç ve dış pazarları nazarı itibare alarak, takip edecek bir birim görülmemektedir. Tarım Bakanlığı üretimle ilgili istatistikleri Ekonomi Şubesi tarafından taşra teşkilâtı vasıtasiyle toplamakta olup bu hususlaki bilgilerin Marketing Şubesine intikali için bir koordinasyon mevcut değildir. Memleketimizde tüketim istatistikleri tutulmamakta ve bu bilgilerin elde edileceği bir makam da bulunmamaktadır. Fiat ve mal hareketleri istatistikleri genel olarak Ticaret Bakanlığı tarafından tutulmaktadır.

Halen dağınık ve ferdî olarak yapılan bu işlerden gereken fayda sağlanmamakta ve elde edilen bilgilerin sıhhatinden de emin bulunulamamaktadır.

Alım

Alım; mevsim, zaman ve ürün durumuna göre, ürünlerin hangi mıntıkalardan toplanıp ne zaman tüketici bölgelere gönderildiği, ürünlerin alım şekilleri ve usulleri arasında üretici adına iş yapan Kooperatifler veya aracıların üretim bölgelerinde bulundurdukları komisyoncular kanalı ile peşin ve kredi yolu ile alınıp depo edilmeleri suretiyle meydana gelen bilûmum faaliyetlerdir.

Serbest piyasada ise geleneksel alışkanlıklar câridir. Bu konuda düzenleyici ve kontrol edici bir organın bulunmayışı, malî imkânlardan yoksun ve ticarî nosyonu zayıf olan üreticiyi büyük ölçüde zarara uğratmaktadır.

Satım

Üretici ve aracıların uygun bir fiyat tesbit ederek mallarını istenilen zaman ve yerde bir ümit içinde alıcıya devretmeleridir. Satım hizmetlerini düzenleyici mahiyette olan bu işler, genel anlamda, Ticaret Bakanlığının hizmet sahasına girmektedir. Bitkisel ürünlerin pazarlanması görevini yüklenen birimler ve üretimi değerlendirme durumunda olan işletmeler, bu işi özel yönetmelikler ile yürütmektedirler.

Depolama ve muhafaza

Pazarlama hizmetlerinin teknik yönünü teşkil eden bu guruptaki işlerda görev dağılışındaki hata, koordinasyon zayıflığı ve dağınıklık, gözle görülen aksaklıklar ve noksanlıklara sebeb olmaktadır.

Depolama ve muhafaza işleri, belediyeler özel sektör, ve kamu teşekkülleri tarafından ihtiyaçlarını giderici seviyede ele alınmakta, fakat imkânların sınırlı oluşu sebebiyle yeterli bir sonuca erişilememektedir. Bu hizmetlerin daha geniş anlamda ele alınması ve merkezî bir politikaya bağlanması gerekmektedir.

Tarım Bakanlığı bu konuda çeşitli bölgelerde özel sektör ve kooperatifler tarafından kurulmak istenilen soğuk hava depolarının kurulmasının ekonomik bakımdan istifadeli olup olmadığı hususunda etüdler yapmakta ise de, pazarlama hizmetlerinin fizikî fonksiyonları arasında teknik bir hizmet bölümü olan bu işlerin daha geniş ve faydalı bir şekilde yürütülmesi için bir hizmet servisine sahip değildir.

Problemler ve hal çareleri

1. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasına ilişkin görevler bugün dağınık bir durum arzetmektedir. Bu durum pazarlama hizmetlerinin muhtelif safhalarının değişik birimler tarafından ifa edilmesinden ileri gelmektedir. Ancak pazarlama faaliyetlerinin genel tarım politikası içinde yer almasının zorunluğu da gözönünde tutularak, bu konuda müşterek programların uygulanmasında ve sonuçlarının değerlendirilmesinde sıkı işbirliği ve koordinasyonun sağlanması şarttır.

2. Mahsullerin idrakinden çok önce yapılması gereken ve Devlet İstatistik Enstitüsünce ele alınmayan üretim ve tüketim tahminlerinin, vakit geçirilmeden ilgililerin istifadelerine hazır hale getirilebilmesi için bu konudaki her türlü derleme ve yayınlama işleri Tarım Bakanlığı Teşkilâtınca yürütülmelidir.

3. Halen lâyikiyle yapılamayan tarım ürünlerine ilişkin dış fiyat hareketlerini ve fiyatların teşekküllerini etkileyen faktörleri lüzum görülen dış memleketlerde görevlendireceği elemanlar eliyle izleyip araştırmak, Tarım Bakanlığının vazifesi olmalıdır.

4. Esas itibariyle özel sektörün iştigal konusu olan pazarlama faaliyetlerinde Devlete araştırma, teşvik, teknik yardım, destek olmak ve düzenleme gibi hizmetler düşmektedir. Bu konlarda yeterli çalışmalarda bu-

lunacak yetki ve görevlere sahip bir birim olmadığından, bahis konusu olan özel sektörün faaliyetleri geliştirilmemektedir.

Devletin ticarî mahiyet arzetmiyen araştırma ve teşvik vazifesi görecek örnek tesisler kurması, özel sektörü teşvik maksadiyle teknik yardımlar yapılması ve malî imkânlar sağlanması gerekmektedir.

5. Tarım ürünlerinin üretim merkezlerindeki hareketi ve tüketim yerlerine sevkinden doğan nakliyata ilişkin problemler ortaya çıkarılarak, hâl çarelerinin araştırılması hususunda da çalışmalar yapılmalıdır.

6. Tarım ürünlerimizin sürümünde çok büyük önem taşıyan iç ve dış pazarlarda tanıtma konusu esas itibariyle Ticaret Bakanlığının görevi bulunmakta ise de, bu konuda görülen hizmetler yeterli ve başarılı olmamaktadır. Tarım Bakanlığı ve ilgili diğer teşekküllerle de işbirliği yapılarak aksaklıkların ortaya çıkarılması ve ıslâh tedbirlerinin alınması gerekmektedir.

7. Standartların hazırlanmasında ve üretim bölgelerinde öğretici faaliyette bulunulmasında Tarım Bakanlığının bugüne kadarki çalışmaları istenen ölçüde olmamıştır. Türk Standartları Enstitüsü ile de işbirliğinde bulunarak, pazarlama standartlarına ilişkin teklifler yapılmasına ve ilgililere öğretilmesine daha fazla önem verilmelidir.

8. Tarım Bakanlığı halen pazarlama sahasında üretici ve ihraçatçıya hitaben neşriyata yer vermemektedir. Bir taraftan ürünlerin yetiştirilmesiyle ilgili neşriyat yapılırken, diğer taraftan istastistik bilgi vs. gibi dokümanlar da neşir yoluyla ilgililerin istifadesine sunulmalıdır.

9. Türkiye'de ziraî pazarlama sahasında yetişmiş kâfi personel yoktur. Birçok birimlerde bu hizmet ya uzun yıllar memleket ekonomisi ile ilgili müesseselerde çalışmış tecrübeli kimseler tarafından yürütülmekte veya pazarlama ile hiç ilgisi bulunmayan kimseler çalıştırılmaktadır. Pazarlama her ne kadar maddelere göre hususiyet arzederse de prensipler daima müşterektir. Binaenaleyh bilhassa "Tarım mahsullerinin pazarlanması" üzerinde yetişmiş bir kimse bu sahadaki bütün mahsul ve memûllerin pazarlama görevlerini görebilir. Buna ilâveten ayrıca uğraştığı maddenin yetiştiriciliğini de biliyor ve bu sahada da ihtisası varsa bu gibiler tercihe şayan olmalıdır.

Teşkilât:

10. Memleketimizde Devlet, özel sektör için bir yandan teknik standart ve spesifikasyonları tesbit etmek ve bunların uygulanmasını sağlayıcı ted-

birleri almak suretiyle gelir dağılımını düzenlemekte ve tarım ürünlerinde üreticinin payının artmasını teminde gayret göstermekte, diğer taraftan da lüzum gördüğü yerlerde tarım ürünlerinin pazarlanması ve değerlendirilmesi için fiilen hizmet gören Devlet teşebbüsleri kurup işletmektedir.

11. Ancak bu hizmetlerle ilgili Devlet kuruluşları değişik Bakanlıklara bağlanmış ve bu suretle tarım politikası ile çok yakın ilgili bulunan bu faaliyetlerin koordinasyonu arzu edilen ölçüde sağlanamamıştır. Tarım üretiminden elde edilecek gelirin derecesini ve dağılışını tâyin edecek olan bu çok önemli görevlerin Hükûmet içinde tarım politikasından sorumlu Bakanlık tarafından ayarlanması üretim konusunda dengeyi, bölgelerde en uygun ürünlerin yetiştirilmesi ve plândaki üretim hedeflerinin gerçekleştirilmesini büyük ölçüde aksatmaktadır. Bu yüzdendir ki memleketimizde bugüne kadar tarım politikası içinde ahenkli, düzenlenmiş bir üretim yerine muayyen maddelerin pazarlanması ve değerlendirilmesi için kurulmuş teşekküllerin görüş ve düşüncelerine uygun tek tek madde üretim politikaları hâkim olmuştur.

12. Bu sebeblerle tarımsal ürünlerin pazarlama ve değerlendirilmesindeki genel politika esaslarının tesbitinde yardımcı olarak, bunların uygulanmasını izlemek, özel teşebbüsün bu konudaki çalışmalarını desteklemek ve teknik yardımda bulunmak ve nihayet bu faaliyetlerin gerektireceği malî imkânların temininde görevli olmak üzere, tarımsal pazarlama ve değerlendirme hizmetlerinin Tarım Bakanlığı bünyesinde yüksek seviyede merkezî bir birimde toplanması ve genel yönetiminin bu birim eliyle sağlanması gerekmektedir.

13. Tarım ürünlerinin pazarlanmasında Devlete düşen görevlerin Tarım Bakanlığının yetki ve sorumluluğuna verilmesini gerektiren diğer bir sebep te ortaklık anlaşmasının Büyük Millet Meclisince tastik edilen Ortak Pazar camiasında bu hizmetlerin, tarım politikasının bir unsuru olarak mütalâa edilmekte oluşu ve bütün üye memleketlerde bu hizmetlerin Tarım Bakanlıkları tarafından yürütülmüş olması hususudur.

14. Halen Bakanlığa bağlı Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu, Yapağı ve Tiftik, Atatürk Orman Çiftliği gibi fiilen Pazarlama ve değerlendirme hizmeti gören Kurumlar ile aynı maksatla yeniden kurulması gereken teşekküller bu merkezî birimle sıkı surette irtibatlandırılmalıdır.

Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu, Şeker Şirketi, Tekel İdaresinin çay, tütün, şarapçılık gibi hizmetleriyle Tarım Satış Kooperatif-

lerinin bu meyandaki hizmetlerinin de bu merkezî birimle irtibatlandırılması faydalı olacaktır. Buna rağmen, bu kuruluşlar Tarım Bakanlığı bünyesine alınmadığı takdirde dahi özellikle fiyat, sübvansiyon, standartlar ve ürünlerin bölgelerdeki üretim hedefleri gibi ana konularda Tarım Bakanlığı gerek bu birim ve gerekse tarım ekonomisi ve tarım politikasından esas sorumlu ana birim vasıtası ile konulara hâkim bir durumda bulundurulmalıdır.

15. İhracatçı, halen Ziraî Karantina ve Standart Kontrolü olmak üzere, iki ayrı Teşkilâta iki defa kontrol yaptırmaktadır.

Mahiyetleri itibariyle biribirine çok yakın olan bu iki kontrol ihracatçıya bir külfet olduğu kadar, malın örselenmesi bakımından da mahzurlu olmaktadır.

Bu bakımdan kontrol teşkilâtının tekelden yönetilmesi ve bunun da memleket çapında teşkilâtı bulunan Tarım Bakanlığı olması gerekir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği

No. 14

TÜRKİYE'DE
Tarım Ürünlerinin Fiat Politikası

Yazan

Doç. Dr. Turan GÜNEŞ

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi

Öğretim Üyesi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

KONGRE TERTİP HEY'ETİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

İÇİNDEKİLER

		Sayfa
	ÖZET	5
I.	**GİRİŞ**	
	A — Konunun mahiyeti ve önemi	8
	B — Konunun kapsamı ve ele alınan ürünler	9
	C — Konunun hazırlama şekli	10
II.	**TÜRKİYE'NİN GENEL ZİRAİ FİAT POLİTİKASI VE KALKINMA PLÂNINDA DURUM**	10
III.	**TÜRKİYE'DE UYGULANAN TARIM ÜRÜNLERİ FİAT POLİTİKASI**	
	A — Hububat	12
	1 — Buğday	12
	2 — Arpa	14
	3 — Mısır	15
	4 — Pirinç	15
	B — Bakliyat	16
	1 — Kuru Fasulye	17
	2 — Kırmızı mercimek	17
	C — Sanayi Bitkileri	17
	1 — Pamuk	17
	2 — Tütün	19
	3 — Şeker pancarı	20
	4 — Patates	21
	D — Yağlı Tohumlar	21
	1 — Ayçiçeği	21
	2 — Soya fasulyesi	22
	E — Taze Meyve ve Sebzeler	22

1 — Elma 22
2 — Şeftali 23
3 — Narenciye 23
4 — Yaş üzüm 24
5 — Taze sebzeler 24

F — Kuru Meyveler 24

1 — Fındık 25
2 — Antep fıstığı 26
3 — Kuru üzüm 26
4 — Kuru incir 27

G — Diğer Bağ - Bahçe Ürünleri 27

1 — Zeytin 27
2 — Çay 27

H — Hayvansal Ürünler 28

1 — Et 28
2 — Süt 28
3 — Yapağı 29
4 — Tiftik 29
5 — Yumurta 29

IV. TARIM ÜRÜNLERİ GENEL FİAT POLİTİKASI KARŞISINDA ALINACAK TOPLU TEDBİRLER 30

V. EK 33

VI. LİTERATÜR 38

ÖZET

Bu tebliğ, Doç. Dr. Turan Güneş tarafından Kongre için hazırlanmıştır.

Türkiyede uygulanan tarım ürünleri fiat politikası, muhtelif mahsullerde farklı şekiller göstermektedir. Fiat politikası bazen muayyen üreticilerin desteklenmesi şeklinde olmakta, bazen pisayayı tanzim etmek, üretici lere adil bir fiat sağlamak ve onları aracıların istismarından korumak maksadı ile tatbik edilmektedir. Bazı ürünlerin fiatları serbest pazarda teşekkül etmektedir.

Fiatlarına müdahale yapılan ürünlerde müdahale şekilleri de farklıdır. Bu müdahale, hububatta, T. M. O. tarafından hükümetçe kararname ile tesbit edilen fiat üzerinden mübayaada bulunmak şeklinde olmaktadır. Ayrıca serbest pazarda fiatların teşekkülü de mevcuttur. Pancar ve çayda fiatlar, hükümet kararı ile tesbit edilmekte ve ürünlerin tamamı devlet kurumlarınca satın alınmaktadır. Tütün için tekel her yıl çeşitli kalitelere göre fiatları ilân etmekte ve alımda bulunmaktadır. Bununla beraber ürünün bir kısmı serbest pazarda satılmaktadır. Kuru üzüm, kuru incir, fındık, antepfıstığı ve pamuk fiatları satış kooperatifleri birlikleri vasıtasiyle düzenlenmektedir. Bazı hallerde bu birlikler hükümet tarafından tesbit edilen fiatların gerçekleşmesinde bir vasıta olarak kullanılmaktadır. Taze meyve ve sebzeler ile et, süt ve yumurta gibi hayvansal ürünlerin fiatları genellikle serbest pazarda teşekkül etmektedir.

Birinci Beş Yıl Kalkınma Plânımız tarım ürünleri fiatlarının mümkün olduğu kadar serbest pazar şartlarında teşekküllerinin sağlanmasını öngörmektedir. Ancak piyasa mekanizmasının yeteri kadar etkin işlemeyişi karşısında, lüzumlu hallerde piyasa mekanizmasına bazı müdahalelerde bulunulabileceği de belirtilmektedir.

Türkiyede tarım ürünlerinin alınıp satıldığı pazarda üretici ve tüketicinin haklarını tam olarak koruyabilen serbest pazar şartlarının sağlanması güçtür. Hatta tarım ürünlerinde piyasa mekanizmasına bazen ürünlerin destekleme mahiyetinde müdahalelerin bulunması, pazarın; devletin

kuracağı alım, satım ve işleme organları ile, veya üreticilerin meydana getireceği satış kooperatifleri ile düzenlenmesi bir zarurettir.

Pazarın devlet kurumları ve satış kooperatifleri ile düzenlenmesi, fiatların mutlaka yükseltilmesi manasına gelmemektedir. Bu kurumlar üreticilere belli ve emin bir pazar temin etmeli ve fiat istikrarı meydana getirmelidirler. Bunun dışında, memleketimizin zirai ve ekonomik şartları dolayısiyle özel olarak fiat yoluyla desteklenmesi icap eden ürünlerde destekleme tatbik edilmelidir.

Bu görüşler altında tarım ürünlerimizin başlıcalarına uygulanacak fiat politikaları aşağıdaki şekilde toplanmaktadır:

1 — Hububat : Pazarlama organizasyonu ve fiat teşekkülü bakımından, T.M.O. önemli hizmet yapmaktadır. Ofis alımlarına mısır ve pirinç de dahil edilmelidir. Hububat fiatlarının tesbiti, umumi tarım politikasına uygun olmalı ve tesbit edilen fiatın memleketin ekonomisine yapacağı tesirler göz önünde bulundurulmalıdır.

2 — Bakliyat : Fiatları tamamen serbest pazarda teşekkül eden bakliyat grubundan kırmızı mercimek özel bir ilgiye ihtiyaç göstermektedir. T.M.O. Kırmızı mercimeği iştigal sahasına almalı ve destekleme alımlarında bulunmalıdır.

3 — Sanayi Bitkileri : Pazarı satış kooperatifi ile teşkilâtlanmış olan pamukta, bu teşkilâtın kuvvetlendirilmesine ihtiyaç vardır. Pamukta devletin üreticileri fiat yoluyla desteklenmesine lüzum yoktur. Tütünde üreticilerin satış kooperatifi halinde teşkilâtlandırılması ve pazarlama işlerini üreticilerin kuracakları teşkilât ile bizzat ellerine almaları faydalı olacaktır. Şeker pancarında, mevcut alım müessesesi ile üretim ve fiat politikası başarı ile yürütülmektedir. Şeker pancarı için fiatın düşürülmesi düşünülmemelidir. Pazarı organize olmamış olan patates de, üreticileri satış kooperatifleri ile teşkilâtlandırılmalıdır.

4 — Yağlı Tohumları : Pazarı teşkilâtlanmamıştır. Bitkisel yağ açığının kapanması için yağlı tohumlar üretiminin artırılmasına ihtiyaç vardır. Üretimin arttırılamasında üreticilerin ürünlerini satmakta emin olacakları bir "Yağlı Tohumlar Kurumu" kurulmalıdır. Soya fasulyesi ve ayçiçeği, bu kurumca fiat yoluyla da desteklenmelidir.

5 — Taze Meyveler : Fiatları genellikle serbest pazarda teşekkül etmektedir. Üreticilerin satış kooperatifleri halinde teşkilâtlandırılmaları ve işleme sanayiinin geliştirilmesi lüzumludur.

6 — Diğer Bağ-Bahçe Ürünleri: Bu gruptan zeytin, bilhassa bitkisel yağ açığının kapatılmasında önemlidir. Yetiştiriciliğini teşvik için istikrarlı bir pazara sahip kılınmalıdır. Bu grupta olan çay'ın pazarı ise, tekel alımları ile organize olmuştur. Şimdiye kadar yapılan fiat desteklemesi üretimi arttırmıştır. Çayda yüksek fiat politikasından geri dönmek vakti gelmiştir.

7 — Hayvansal Ürünler: Et fiatlarının serbest pazarda teşekkülü ile mal hakiki değerini bulmaktadır. Fakat bu durum hayvancılığın gelişmesi için kâfi değildir. Besili sığır ve dana, canlı ağırlık üzerinden, serbest pazar fiatından daha ileri desteklenmelidir. Fiatları serbest pazarda teşekkül eden süt pazarının, toplama, işleme, dağıtma ve fiatlandırma fonksiyonları bakımından teşkilâtlanmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu sütçülük kooperatifleri kurulmasına yardımcı olmalı, süt mamûlleri fabrikalarının kurulduğu yerlerde mahalli ve bölgesel alım fiatları tesbit edilmeli ve süt hayvancılığının gelişmesi için yetiştiriciye yardım etmelidir. Merinos yapağısında fiat istikrarsızlığı üretimi artırmamaktadır Üretimin artmasında teşvik edici bir destek fiatına ihtiyaç vardır. Yerli yapağı ve tiftiğin pazarı "Yapağı ve Tiftik A.Ş." den faydalanılarak teşkilâtlanmalıdır. Ayrıca tiftikte fiat desteklemesinin üretim artışına tesirli olabileceği düşünülmelidir.

Nihayet tarım ürünleri fiat politikasının yürütülmesinde göz önünde tutulması icap eden hususları genel olarak şu şekilde toplıyabiliriz:

1 — Fiat her zaman üretimin artışını temin eden tek vasıta değildir. Teknik tedbirler alınmadıkça, ürün artışına fiatın tesiri zayıftır.

2 — Devletin her hangi bir ürünün pazar ve fiat işlerini düzenlemek için araya girmesi, mutlaka fiatı yükselteceği manasını taşımamaktadır. Bilâkis müdahalenin gayelerinden biri de fiat istikrarını temindir.

3 — Ürünlerin fiatları devletçe tayin edildiği hallerde bu politika, genel zirai politikaya uygun olmalıdır.

TÜRKİYE'DE TARIM ÜRÜNLERİNİN FİAT POLİTİKASI

"Türkiye'de Tarım Ürünlerinin Fiat Politikası" başlığı altında önce konunun mahiyeti, önemi, kapsamı kısaca belirtilecek, daha sonra Türkiyenin genel zirai fiat politikasına değinilecek, başlıca ürünlere göre uygulanan fiat politikaları incelenecek ve bu politikalar karşısında alınacak tedbirler topluca gösterilmeye çalışılacaktır.

I — GİRİŞ

A — Konunun Mahiyeti ve Önemi:

Devletler, kendi haklarının içinde bulundukları yaşama ve çalışma şartlarını düzeltmek ve geliştirmek için bir takım tedbirlere baş vurmaktadırlar. Alınan bu tedbirlere "Devlet Politikası" ismi verilmektedir.

Teorik bir şekilde ifade etmek icap ederse, devletin takip ettiği politikaların esas gayesi, halkın dileklerine uygun bir şekilde hareketle, onların isteklerini yerine getirmektir. Fakat pratikte devlet politikaları, memlekette muayyen bir grup halkın değil, o toplumun tümünün gelişmesine tesir edecek tedbirler olarak düşünülmektedir.(1)

Tarım ürünleri fiat politikası umumi devlet politikasının bir parçasıdır. Bu politika, tarım ürünleri yetiştiren ve yarı ve tam mamûl halinde işliyenlerin ve pazarlamasını yapanların, memleketin bütün ekonomik ve sosyal şartlarını göz önünde bulundurarak düzeltmek ve geliştirmek için, devletin fiat yoluyla doğrudan doğruya ve pazarlama organizasyonları kurmak, geliştirmek ve teşvik etmek yoluyla vasıtalı olarak aldığı tedbirlerdir. Tarım ürünleri fiat politikası genel tarım politikasının bir parçası olmakla beraber, bu politikadaki yeri çok büyüktür. Bu sebeple tarım ürünleri fiat politikası, tarım politikasına ve dolayısiyle devletin genel politikasına son derece tesirli olmaktadır.

Tarım ürünleri yetiştiricileri için özel bir fiat politkası takip edildiği ve bu ürünlerin fiat ve fiattan gayri bir takım tedbirlerle devlet tarafından desteklendiği, dünyanın ekonomik olarak gelişen ve gelişme halinde bu-

(1) Schickele Rainer, Agricultural Policy, Mc. Graw Hill Book Company, Newyork 1954, S. 254.

lunan bütün devletlerinde bir gerçek olarak görülmektedir.(2) Tarım ürünleri yetiştirenlerin fiat politikası ile desteklenmelerinin başlıca sebepleri; tarım sektöründe çalışanların dağınık bulunmaları ile pazarlık kudretlerinin zayıf olması ve tarım ürünleri fiatlarının sık sık dalgalanmasıdır.

O halde tarım ürünleri fiat politikasının gayelerini şu şekilde toplıyabiliriz:

a — Çiftçi sınıfına, diğer ekonomik sektörlerde elde edilen kazançla mütenasip ve makûl bir gelir temin etmek,

b — Çiftçinin aracılar karşısında pazarlık gücünü arttırmak,

c — Tarım ürünleri fiatlarındaki şiddetli dalgalanmaları azaltmak ve gidermek, bu suretle fiat istikrarı temin etmek.

Fiat politikasının bu gayelere ulaşması için uygulanan tedbirlerin, yalnız fiatlarla oynamak suretiyle gerçekleşmesi güç olduğundan, bu politikaya yardım eden diğer yan tedbirlerin de(*) fiat politikası çerçevesi içinde düşünülmesi icap etmektedir.

Türkiyede tarım sektöründe çalışan nüfusun, genel nüfusun % 75'i ile en büyük kısmını teşkil ettiği ve bunların ortalama olarak yılda 950 lira bir gelir seviyesi ile diğer sektörlerde çalışanlara göre daha düşük ve ayrıca istikrarsız bir gelire göre sahip olduğu düşünülürse, bu sektörün iyi bir fiat politikası ile geliştirilmesi lüzumu ortaya çıkar. Diğer taraftan tarımın bu günkü haliyle milli gelire % 40 pay kattığı ve tarım ürünleri ihracatının, toplam ihracatın % 80'ini teşkil ettiği de göz önünde bulundurulursa, tarım ürünleri için uygun bir fiat politikasının bütün ekonomiye tesirleri ve dolayısiyle konunun memleket için önemi daha iyi anlaşılır.

B — Konunun Kapsamı ve Ele Alınan Ürünler:

Türkiye'de pek çeşitli tarım ürünleri yetiştirildiğinden bunların hepsinin ayrı ayrı fiat politikalarının tetkiki, bu çalışmanın hudutlarını aşmaktadır. Bu sebeple tarım ürünleri ana gruplarının her birinde, halk beslenmesinde büyük yeri olan, ekonomik ehemmiyeti bulunan, ihracat imkânı olan ve ilerisi için ümit vaad eden ürünler üzerinde durulmuştur.

Fiat politikaları incelenen ürünler; hububattan; buğday, arpa, mısır

(2) F.A.O., An Enquriy into The Problems of Agricultural Price Stabilization and Support Policies, Rome 1960.
Henderson Harry, Price programs, U.S. Department of Agriculture, Washington D.C. 1957.

(*) Subvansiyon, Pazarlama Organizasyonları kurma ve geliştirme, v.s.

ve pirinç, bakliyattan; kuru fasulye, kırmızı mercimek, sanayi bitkilerinden; pamuk, tütün, şeker pancarı, patates, yağlı tohumlardan; ayçiçeği, soya fasulyesi, taze meyve ve sebzelerden; elma, şeftali, narenciye, yaş üzüm, taze sebzeler, kuru meyvelerden; fındık, antep fıstığı, kuru üzüm ve incir, diğer bağ-bahçe ürünlerinden; zeytin, çay, hayvansal ürünlerden; et, süt, yapağı, tiftik, süt ve yumurtadır.

C — Konunun Hazırlanma Şekli:

Konu muhtelif tarım ürünlerinin geçmiş yıllardaki fiat politikalarının tetkiki suretiyle hazırlanmıştır. Tatbik edilen politikanın tesirliliği ekim sahasına ve üretime tesiri ile kendini gösterebilir. Bu bakımdan bazı ürünlerde fiatlardaki değişmelerin ekim sahasına ve üretime tesirleri de etüd edilmiştir.

Mutlak fiatın mutlak üretim miktarına tesirinden çok, yüzde değişmelerin tesiri önemlidir. Bu sebeple mutlak rakamların yarı loğaritma kâğıdı üzerinde mukayesesi yapılmıştır.(*) Bunlar grafik halinde (ek) de verilmektedir. Fiatların ekim sahası ve üretim üzerine tesirleri loğaritma rakamları üzerinden korelasyon ile hesaplanmıştır.

Fiat - üretim münasebetinin araştırılmasında, fiatlar sabit fiatlara çevrilmiştir. (1953 = 100 kabul edilmiştir). Analizlerde 1950 - 1964 devresi kullanılmıştır.

Çeşitli araştırma sonuçları ile elde edilen ekim sahası ve fiat üretim münasebetlerinden de önemli derecede faydalanılmıştır.

Tarım ürünleri fiat politikası konusu hazırlanırken fiat politikasının iktisadi ehemmiyeti olan ürünlerin üretiminin daima arttırılması istikametinde olması düşüncesinden hareket edilmiştir. Çünkü Türkiye ekonomisinin kalkınması için tarımsal üretimin arttırılması bir zarurettir. Ayrıca pazarların, çiftçi eline geçecek para miktarını arttıracak şekilde düzenlenmesi de fiat politikası içinde mütalâa edilmiştir.

II — TÜRKİYE'NİN GENEL ZİRAİ FİAT POLİTİKASI VE KALKINMA PLÂNINDA DURUM

Geçmiş yıllarda takip edilen tarım ürünleri fiat politikamız çok farklı şekiller göstermektedir. Fiatların serbest bırakıldığı ve çeşitli maksatlarla müdahale edildiği haller vardır.

(*) Bilindiği gibi yarı logaritma grafik kâğıdı, eşit ve benzer olmıyan ünitelerin mukayesesinde kullanılmakta ve büyük adetli seriler ile küçük adetli serilerin mukayesesine imkân vermektedir.

Fiat politikası bazen üretici kütlelerin desteklenmesi şeklinde olmuş, bazen dahili fiatlar ile ihraç fiatları arasında meydana gelen farkların telafisi için yapılmış ve bazen de piyasayı tanzim etmek, müstahsillere adil bir fiat sağlamak ve onları aracıların istismarından korumak maksadı ile tatbik edilmiştir. Bazı hallerde de hükümetin birden fazla maksatlarla piyasaya müdahalesi görülmüştür.

Muhtelif gayeler için tarım ürünleri fiatlarına müdahaleler çeşitli usuller ile yapılmaktadır. Bu müdahale hububatta, bir iktisadi devlet teşekkülü olan Toprak Mahsülleri Ofisi tarafından, Hükümetçe kararname ile tesbit edilen fiat üzerinden mübayaa da bulunulmak suretiyledir. Burada ayrıca hükümet fiatının altında ve üstünde olabilecek serbest alış-verişler de vardır. Pancar ve çayda fiatlar hükümet kararı ile tesbit edilmekte ve tek alıcı durumundaki devlet kurumları ile ürünler satın alınmaktadır. Tütün için Tekel her yıl çeşitli kalitelere göre fiatlar ilân etmektedir. Bununla beraber İdarenin alımlarında tamamen bu fiatlara uyması şart değildir. Tütünde ayrıca serbest pazar fiatları da mevcuttur. Kuru üzüm ve kuru incir, fındık, antep fıstığı ve pamuk fiatları satış kooperatifleri birlikleri vasıtasiyle düzenlenmektedir. Birçok hallerde bu birlikler, hükümet tarafından tesbit edilen destek fiatlarının gerçekleşmesinde bir vasıta olarak kullanılmaktadır.

Taze meyve ve sebze ile et, süt ve yumurta gibi hayvansal ürünler genellikle serbest pazarda teşekkül etmektedir. Bazı hallerde mahalli idareler ve amme kuruluşları bu maddelerin azami fiatlarını tesbit etmekle beraber, çok defa tesbit ettikleri fiatları gerçekleştirecek alım ve satım tesislerine sahip değildirler.

Bu şartlarda Birinci Beş Yıl Kalkınma Plânımız takip edilecek tarım ürünleri fiat politikasını ortaya koymuştur. Plân, tarım ürünleri fiatlarının mümkün olduğu kadar serbest rekabet şartlarında teşekküllerinin sağlanmasını ön görmektedir. Ancak Plân, nüfus ve hasıla oranının yüksek olduğu memleketimizde, piyasa mekanizmasının yeteri kadar etkin işlemeyişi toplumun temel tercihlerine aykırı düşen fiat bağlantıları meydana getireceğinden, lüzumlu hallerde piyasa mekanizmasına ahenkli ve tutarlı bir şekilde bazı düzenleyici müdahalelerde bulunulacağını belirtmektedir.(3)

Tarım ürünleri için plân, Devlet müdahalelerini maliyet düşürücü ve tarımda girdilerin daha çok ve yerinde kullanılmasını öngören bir sistem

(3) Bşb. Dev. Pl. Teşk., Kalkınma Plânı 1963 yılı Programı, Ankara 1963, S. 278.

tavsiye etmektedir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânımız zorunlu haller için ve üreticilerin kendi teşkilâtlarının fiat üzerindeki müessiriyetlerini iyice gelişinceye kadar ve yine üreticilerin kendi kuruluşlarını bütçeden subvansiyonla desteklemek kaydı ile, fiatlara müdahaleyi kabul etmektedir. Plâna göre gerçek maliyetleri göz önünde tutmayan müdahalelerden kaçınılmalıdır. Plânın bu konuda ön gördüğü diğer bir husus da, bugünkü pazarlama düzenimiz içinde aracıların elde ettikleri fazla kazançtan üreticiye daha fazla pay düşmesini sağlıyan ve tüketicinin de fahiş fiatlarla mal tedarikini önleyici yönden uygulama yapılmasıdır.(4)

III — TÜRKİYE'DE UYGULANAN TARIM ÜRÜNLERİ FİAT POLİTİKASI

Önemli tarım ürünlerinde uygulanan fiat politikası; uygulama şekilleri ve sonuçları, hasıl olan problemler ve çözüm yolları itibariyle incelenecektir.

A — Hububat :

Hububattan buğday, arpa, mısır ve pirinç ele alınmıştır.

1 — Buğday :

Türkiye'de buğday fiatlarına devlet tarafından müdahale edilmektedir. Buğday fiatlarına ilk müdahale, fiatların son derece düşmesi karşısında 1932 de çıkartılan Buğday Koruma Kanunu ile başlamıştır. Hükümete buğday alma ve satma yetkisi veren bu kanun ile alım istasyonları kurulmuş ve alımlar başlamıştır. Devlet alımları şeklindeki fiat politikası hareketi, ilk yıllarda tesisat kifayetsizliği ve ulaştırma imkânsızlığı sebebiyle güç şartlar altında cereyan etmiştir. 1938'e kadarki devrede müdahaleler bilhassa fiatların aşırı derecede düşmesine karşı yapılmıştır. Fakat alımların mahdut olması, hükümet tarafından tesbit edilen fiatın her yerde gerçekleşmesine engel olmuştur. 1938 de T.M.O. kurulmuş ve buğday pazarının düzenlenmesi Ofise verilmiştir. 1940 dan itibaren Ofis, buğdaydan başka diğer hububat ve afyon üzerinde de muamele yapmaya başlamıştır.

Hükümetin buğday fiyatlarına müdahalesinin müessir bir şekilde başladığı devre, Ofisin gerekli silo programının tamamlanmadığı 1954 - 1956 devresidir.(5) Ancak Ofis fiyatı ile serbest pazar fiyatları arasında önem-

(4) Bşb. Dev. Pl. Teşk., Kalkınma Plânı, Birinci Beş Yıl, 1963 - 67, Ankara 1963, S. 496 - 498.
(5) Osman Okyar, Zirai Fiat Politikası, Türk Tecrübesi, Ekonomi ve Sosyal Etüdler Merkezi Konferanslarından, İst. 1964, S. 11 (Basılmamıştır).

li açıklık uzun yıllar devam etmiştir. Bununla beraber, 1961 den itibaren 1954'e kadar serbest pazar fiatına yaklaşan bir fiat tesbit edildiği ve aralığın daraldığı görülmüştür.

Ofisin 1938 den itibaren tesbit ettiği fiatlar umumi bir yükselme temayülüne sahiptir. Ancak bazı hallerde fiat seviyesinin, ekonomik düşüncelere ve buğdayın tarımındaki yerine ait uzun vadeli görüşlere göre tesbit edilmediği anlaşılmaktadır. Örneğin 1951 de 19,3 olan alım fiatı 1952 de 30 kuruşa çıkartılmıştır. Bu büyük bir yükseliştir ve politik düşüncelerin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bu 30 kuruşluk fiat 1957 ye kadar, diğer fiatların çok süratle arttığı bir devrede olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Bunun sonucu olarak bu devrede buğday üreticilerinin satın alma güçleri düşmüştür. Fiatlar 1961 ve 1962 de bunun tesiri ile yükseltilmiştir.

1961 e kadar buğday fiatlarının tayininde ekonomik esaslara tam uyulmadığından, hükümet pazarda buğday ve hububat fiatlarını tayinde müstakil bir kuvvet olmaktan çıkmış ve adeta pazarda teşekkül eden yüksek fiatın takipçisi olmuştur. Diğer taraftan 1962, 63 ve 64 de normal seviyesini bulan ve serbest piyasa fiatı ile mesafesi kapanan müdahale fiatları bu defa 1965 de tekrar ve siyasi düşüncelerle yükseltilme yoluna gidilmiştir.

Buğday fiat politikasının genel olarak tetkiki bu politikanın her zaman ekonomik mülâhazara ve buğdayın ziraatteki rolüne göre yürütülmediğini göstermektedir.

Toprak Mahsulleri Ofisi hububat pazarını düzenlemek için alımlar yaparken önemli miktarda zararla karşılaşmaktadır. Yapılan hesaplara göre bu zarar 1948-60 devresinde ortalama olarak yılda 83 milyon liradır.(6) Bu durum yüksek bir silo kapasitesine sahip bulunulması ile yüksek işletme ve amortisman masraflarının mevcut olması, alış fiatı ile satış fiatı farkının küçüklüğü ve Ofisin fazla personel istihdamı ile izah edilebilir.

Buğdayın uzun devre fiatlarının, üretim ve ekim sahası üzerine tesirleri fazla olmamaktadır. Çiftçi eline geçen fiat ile üretim miktarı arasında 1950 - 1964 yılları arasında 0,15 bir korelasyon katsayısı bulunmuştur. O halde buğdayda, üretimin arttırılmasında fiat, yeterli bir vasıta değildir. Buğday üretiminin fiata karşı tepkisi azdır. Üretimin arttırılmasında fiatın yükseltilmesinden çok, daha önemli olan teknik tedbirler üzerinde durulmalıdır (İyi tohum, gübre ve ekim tekniği).

(6) Ayni eser S. 17.

Buğdayda şimdiye kadar üretim artışı, daha çok saha genişlemesinden ileri gelmiştir. Verimin tesiri çok zayıftır. Filhakika 1931 den 1960 yılına kadarki devrede verim artışının bir evvelki yıla göre üretim artışına tesiri %12,5 dir.(7) Üretim artışının büyük kısmı ekim sahası genişlemesinden olmaktadır. Ekim sahası da artık son hududuna varmıştır. O halde hububatta ekim sahasını genişletecek politikadan dönülerek verim artıcı tedbirler üzerinde durmalıdır. Bu da fiattan gayri diğer tedbirlerin fiat ile beraber alınması ile mümkündür.

2—Arpa:

Arpa da buğday gibi Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından pazarı düzenlenen bir hububattır. Arpa fiatlarına müdahale 1940 yılından itibaren başlamıştır. Ofisin takip ettiği fiat politikası ve pazarlama tesislerinin mevcudiyeti üretime istikamet vermekte tesirli olmuştur. Ancak arpa fiatlarının bu ürünün ziraatteki yeri ve genel ekonomisini tam aksettirici şekilde tesbit edildiği iddia edilemez.

Memleketmizde arpa buğdaydan daha rahat bir gelişme imkânına sahiptir. Gübre kullanılmasının arttırılmasında, sulu ziraate geçişte ve böylece ziraatte entansitenin arttırılmasında rol oynıyabilir.

Arpa fiatları memleketimizde buğday fiatlarına göre düşük tesbit edilmektedir. Dünya piyasalarında umumiyetle arpa fiatı ile buğday fiatı arasındaki fark azdır. Bizde de bu farkın % 60 - 65'e düşürülmesi uygun olur.

Arpada da üretim miktarı sadece fiat desteklenmesi ile önemli derecede artmamaktadır. Filhakika 1950 - 64 arasında çiftçi eline geçen fiat ile üretim arasında 0,14 gibi düşük bir korelasyon bulunmuştur. Aktan ise 1926 - 50 devresinde 0,05 gibi küçük bir ilişki bulmuştur.(8) 1950 - 64 devresinde fiat - ekim sahası ilişkisi de 0,38 olarak, oldukça düşük elde edilmiştir.

O halde arpada da üretimin arttırılması için fiat ile beraber fiattan başka teknik tedbirlerin yerine getirilmesi lüzumludur.

Arpada fiat ve diğer tedbirler ile üretim artışı sağlandığı takdirde bunun dış pazarlarda satışı için imkânlar mevcuttur. Ayrıca dahilde de arpa için yüksek bir talep vardır.

---

(7) Turan Güneş, Türkiye'de Buğdayın Ekonomik Bünye Analizi, Ankara 1964, S. 87, (Basılmamıştır);
(8) Reşat Aktan, Türkiye'de Ziraat Mahsulleri Fiatları, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1955, S. 124.

3 — Mısır :

Toprak Mahsulleri Ofisinin alım ve satım faaliyeti mısıra teşmil edilmemiş olup, fiatları serbest pazarda teşekkül etmektedir. Kıymetli bir hayvan yemi ve sanayi ham maddesi olan mısır, büyük bir üretici kütlesi tarafından yetiştirilmektedir. Sulu ziraat arazisi genişledikçe mısır bu alanlara yayılmakta ve üretiminde bir artış görülmektedir.

Mısır fiatları yıldan yıla dalgalanmakla beraber, oldukça yüksek kabul edilebilir. 1929-50 devresinde fiat ile üretim arasında 0,48 gibi orta, ve fiat ile ekiliş arasında da 0,55 gibi ortadan biraz üstün bir münasebet bulunmuştur. Ekiliş ve fiat münasebeti, buğday ve arpanınkinden yüksektir.(9) Ancak 1950-62 de fiat-üretim münasebeti 0,10 ve fiat-ekilişi münasebeti 0,11 bulunmuştur. Buna göre mısırda da fiat ile ekim sahası ve üretim arasındaki münasebet yüksek fiatın daha fazla üretime ulaşılmasına herzaman tesirli olamadığını göstermektedir. Buna ilâveten mevcut pazarlama düzeni içinde yüksek fiat, mısır üretilmeyen bölgelerde yem olarak kullanılacak mısırın fiatını da son derece yükseltmekte ve onun bu sahada kullanılışını engellemektedir. Bu durum istikrarlı bir fiat ile mısırın pazarlama işlerinin düzenlenmesinde (alım ve memleket sathında dağıtım) Toprak Mahsulleri Ofisinden yararlanma lüzumunu ortaya çıkarmaktadır. Toprak Mahsulleri Ofisi üretimin fazla olduğu yerlerde ve bilhassa döküm zamanlarında alım yapmalı ve bunları mısır üretilmeyen ve fakat hayvan yemi olarak ihtiyaç duyulan bölgelere sevk etmelidir.

4 — Pirinç :

Pirinç fiatı serbest pazar şartlarında teşekkül eder. Mahsulün az olduğu yıllarda fiatlar son derece yükselmektedir. Bu hal ertesi yılın ekim sahasına tesir etmekte ve o yıl üretimde bir bolluk hasıl olmaktadır. Maliyetin yüksekliği ihracat imkânını ortadan kaldırdığından fiatlar düşmektedir. Pirinçde, fiat ile ekiliş arasında yakın bir ilgi vardır. Fiat ile ekim sahası arasında 1950-64 devresindeki bu münasebet 0,64 dür. Fiat ile üretim arasındaki münasebet ise 0,15 dir.

Fiat dalgalanmaları sonucu olarak hem üretici ve hemde tüketiciye olan menfi tesirlerin giderilmesi için T.M.O. alımlarda bulunmalı, fazla mahsül yıllarında stok meydana getirmeli ve az mahsül yıllarında bunları pazara arzetmelidir.

---

(9) Ayni eser S. 146 - 148.

3491 sayılı kanun, diğer hububatın Bakanlar Kurulu kararı ile Ofisin iştigal mevzuuna alınabileceğini amirdir. Pirinç Ofis programına dahil edildiği takdirde uygulanacak fiat politikası, yüksek bir fiat politikası olmamalıdır. Çünkü pirinç Türkiye için bir ihraç metaı değildir. Ayrıca çeltik sahalarında, onun yerine diğer yüksek değerli tarım ürünleri ikame etmekte mümkündür. Hatta çeltik ekiminin en iktisadi bölgelerde yapılmasını temin için ekim sahası da kontrol altına alınabilir.(10)

Hububat grubu içinde başlıca önemli nevileri gördükten sonra, genel fiat politikası bakımından bu grup üzerindeki fikirlerimizi şu şekilde toplayabiliriz.

a — Hububatta pazarlama işlerini düzenlemek ve fiat politikasını uygulamak için, mevcut olan T.M.O., çalışma sahasına pirinç ve mısırda alınabilir.

b — Bütün ürünlerin fiatları, o ürünlerin tarımdaki yerlerine, ekonomik önemlerine ve ihtiyaçlarına göre ve politik tesirlerden uzak olarak tesbit edilmelidir.

c — Muhtelif ürün fiatları arasında normal münasebetler bulunmalıdır. Buğday ile arpa fiatı arasındaki açıklık yaklaştırılmalı, buğday ile çavdar fiatı arasındaki mesafe daha çok açılmalıdır.

d — Ofis hububat alımının finansmanı için Merkez Bankasına dayanmaktadır. Bu hal enflasyonist tesirler taşımakta ve aynı zamanda Ofisin rantabl çalışmasını engellemektedir. Ofis tedricen müstakil bir işletme sermayesine kavuşturulmalıdır.

e — Ofisi mali yük altında bırakan bir husus, büyük şehirlere yapılan ucuz buğday satışıdır. Bu şekilde ucuz buğday satışlarından vazgeçilmeli ve Ofis bu satışlar için, hiç olmazsa yaptığı masrafları karşılıyan bir fiat koymalıdır.

f — Ofis fiatlarının üretime tesirli olabilmesi için ilân edilme zamanı, ekim mevsiminden öne alınmalıdır.

B — Bakliyat :

İnsan yiyeceği olarak yetiştirilen önemli bakliyat türlerimizden kuru fasulye ve kırmızı mercimek üzerinde durulacaktır.

(10) Ziraat Mühendisleri Odası, Çeltik Ziraatı ve pirinç fiatı, Alkan Matbaası, Ankara 1962, S. 16.

1—Kuru Fasulye:

Fiatı serbest pazarda teşekkül eder. Üretiminde devamlı artış vardır. Üretiminin devamlı artışı sebebiyle, fiatı serbest pazar şartlarında oldukça istikrarlıdır. Fiatı yüksek ve üreticiyi tatmin edicidir.

Fiatın ekilişler ve üretime tesiri fazladır. 1950-64 devresinde fiat-ekilişi münasebeti 0,83, fiat-üretim münasebeti 0,84 dür. Bu da fasulyenin pazar ile ilgisinin yüksekliğini göstermektedir.

Hali hazırda fiatların serbest pazarda teşekkülü fasulye üretimine etkili olduğundan ve dağıtımında da güçlükler bulunmadığından, ayrı bir hükümet fiat politikasına lüzum yoktur.

2—Kırmızı Mercimek:

Baklagiller grubunda, ihracatın da ümitler bulunması sebebiyle ayrı bir özelliğe sahiptir. Dış memleketlerden fazla miktarda arzu edilmektedir. Pazarı organize edilmemiştir. Serbest pazar şartlarında teşekkül eden fiatı, üreticisini tatmin etmemektedir. Üretimin düşüklüğü sebebiyle dış talepler karşılanamamaktadır.

Memlekete döviz temin edecek bu ürünün iyi bir pazarlama organizasyonuna ve fiat politikasına ihtiyaç vardır. Toprak Mahsulleri Ofisinin, kırmızı mercimeği iştigal sahasına alması ve destekleme alımlarında bulunması lüzumlu görülmektedir.

C—Sanayi Bitkileri:

Önemli sanayi bitkilerimizden pamuk, tütün, şeker pancarı ve patates üzerinde durulacaktır.

1—Pamuk:

Sanayi bitkileri arasında büyük bir yeri olan pamuğun pazarı genellikle Kooperatif Birlikleri vasıtasiyle organize olmuştur. 1935 senesinde kabul edilen Tarım Satış Kooperatifleri Kanunundan sonra Çukobirlik kurulmuştur. Pamuk başlıca iştigal konusudur. İzmir'de kurulan Tariş'inde pamuk ile uğraşan kısımları vardır.

Bu birliklerin esas vazifesi ortaklarının mahsullerini kıymetlendirmek ve satmaktır. Şayet ortakların teslimatı birliğin taahhütlerini yerine getirmeye imkân vermiyorsa ve ayrıca Hükümet müstahsillerin himayesi için bunu lüzum görürse, ortak dışı alımlar yapılabilmektedir.

Kooperatif Birlikleri ve Hükümetçe pamuğa konulan fiatlar önceleri uzun müddet düşük seviyeli tutulmuştur. Bilhassa İkinci Cihan Harbi sırasında bütün mahsullerin fiyatları yükselirken, pamuk alım fiyatları düşük tesbit edilmiştir. Bu hal pamukculuğun gelişmesine önemli derecede mani olmuştur.

Pamuk üretimin artışına teknik tedbir ile beraber fiatların da önemli tesirleri bulunduğu araştırmalar ile de anlaşılmaktadır. Nitekim Hehenery Brandow'un yapmış oldukları çalışmalara göre (Türkish Investment and Economic Development, F.A.O., Ank. 1953 s. 115), 1953 de pamuk üretiminin 1948'e göre yükselişin (1953 ün anormal hava şartları mahsulü, normal hava şartlarından % 10 düşük yapmasına rağmen) yarısı ekilen sahanın genişlemesinden olmuştur. Islah edilen usullerde makinanın payı % 55, sulamanın payı % 20, gübre ile tohumların payı % 25 dir. Ekilen sahanın artışında makinanın hissesi % 40, fiat ve pazarların hissesi % 48 ve görünmiyen kalemlerin hissesi % 12 olarak hesap edilmiştir .(11) Geçmiş devrelerde fiatın üretim ve ekim sahası ile münasebeti de bunlar arasındaki yakınlığı göstermektedir. Aktan'a göre 1926-50 devresinde fiatlar ile ekilişler arasında 0,76 ve fiat ile üretim arasında 0,67 gibi ortadan yüksek bir korelasyon emsali vardır.(12)

Pamuğun üretimine fiatın tesirliliği, fiat politikasının tayininde göz önünde bulundurulacak bir husustur. Bu husus her zaman göz önünde tutulmamış ve yukarıda anlatıldığı gibi İkinci Cihan Harbi içindeki düşük fiyatlar pamukçuluğu geriletmiştir. 1950 yılına kadar devam eden bu hal, bu yılda, Hükümetin Adana ve İzmir Kooperatif Birliklerinden pamuk müdahale alımları yapmasını istemesi ile değişmiştir. Yerli sanayi'i ham maddeden mahrum bırakmamak gayesini güden bu müdahaleler de fiatlar oldukça yüksek tesbit edilmiştir. Ancak 1955 den sonra Kore Harbinin yarattığı yüksek konjonktur ortadan kalktığı ve dış fiyatlar çok gerilediği için, kooperatifler büyük zararlara uğramış ve bu yoldan dönülmüştür. Pamuk fiatları halen kooperatifin pazarı düzenleme için ilân ettiği bir fiat seviyesi ile beraber, serbest pazarda teşekkül etmektedir.

Pamuk fiatları üzerine dış fiatların önemli tesirleri vardır. Dış pazarda pamuk fiatlarında istikrarsızlık olduğu zaman, dahilde de istikrarsızlık baş göstermektedir. Böyle hallerde pamuk üreticisini emniyet altında tutmak lâzımdır.

(12) Reşat Aktan, A.g.e., S. 187 ve 189.

Çiftçinin istikrarlı bir durumda bulunması için satış kooperatifleri daha çok geliştirmeli ve üretici bu teşkilât aracılığı ile teşkilâtlanmalıdır. Bugünkü şartlar altında Devletin pamuk üreticilerini fiat yoluyla doğrudan doğruya desteklemesi, fiat yüksekliği ile ihracat güçlükleri yaratacaktır. Destekleme, ayrıca ödeme güçlükleri de ortaya çıkaracaktır. O halde Kooperatif birlikleri, pamuk fiyatlarını maliyet, dış fiyatlar ve çiftçi geliri yönlerinden adil bir şekilde tesbit ve ilân etmelidir. Kooperatifin pazara hakim olacak kadar alım yapabilmesi için, ortak adetleri artmalı ve kooperatifler, finansman imkânları bakımından kuvvetlendirilmelidir.

2 — Tütün :

Tütün kısmen Tekel İdaresi tarafından ve kısmende özel sektör (tütün tüccarları ve ecnebi firmalar) tarafından satın alınır. Devlet Tekel İdaresi baş fiyatları ilân etmek ve pazara girerek alımlar yapmak suretiyle fiyat teşekkülüne yardım etmektedir.

Türkiye'de tekel alımları yoluyla etkili müdahaleler 1945 den itibaren başlamıştır. Bu müdahaleler ile fiatların düşürülmemesine çalışılmış ve önemli derecede alımlarda bulunularak piyasaya hakim olunmuştur.

Tütünde tatbik edilen fiat politikasında 1951-55 devresinde fiatlar % 11 yükselmiş ve üretim % 10 artmıştır. 1956 - 60 devresinde ortalama olarak fiatlarda % 60 artış, üretimde % 17 artış yapmıştır. Verimde hissedilen artış yoktur. 1960 dan itibaren dünyada tütüne arız olan hastalık her tarafta fiatları yükseltmiş ve bu durum Türkiye'de de tesirini göstermiş ve fiatları önemli derecede artmıştır. Bunun sonucu olarak ekim sahası genişlemiş ise de, kalitede düşüklükler olmuş, verim de yükselmemiştir. Böylece tütün için tatbik edilen yüksek fiyat politikasından dönmek temayülleri belirmiştir. 1965 de fiyatlar düşürülmüştür. Bu durum daha önce tatbik edilen yüksek fiyatların tabii bir sonucudur ve tütünün kendi sahası dışında yayılmasına mani olması bakımından da uygundur.

Araştırmalar tütünde fiyatların ekim sahası ve üretim miktarlarına tesirli olduğunu göstermektedir. Aktan'a göre 1926-50 devresinde ekilişlerdeki değişmelerin 2/3 nisbeti tütün fiyatlarındaki değişmelerden ileri gelmiştir.[13] 1950-60 devresinde fiat ile üretim arasında 0,58 ile ortadan fazla bir münasebet bulunmuştur.

Tütünde fiyat ile ekiliş ve üretim arasındaki ilişki Tekel fiyatlarının tesirli olması sonucunu yaratmıştır. Ayrıca bu politika, fiyat değişmeleri-

(13) A.c., S. 225.

ne de mani olmuş ve üretici fiyatı ile toptan satış fiyatı arasındaki farkın küçülmesine de yardım etmiştir.

Tekelin tütün pazarına hakim olması için yaptığı müdahale alımları finansman bakımından bazı meseleler yaratmaktadır. Desteklemelerin devamlı şekilde zararla kapandığı hallerde enflasyonist tazyikler meydana gelebilir. Bu sebeple Tekel müdahale alımlarına devam ettiği müddetçe, fiatları muhtemel zararları asgariye indirecek derecede tesbit etmelidir.

Tekel tarafından yapılan desteklemelerde hasıl olan zararların hazineye yük olmaması için, bütün üreticilerin satış kooperatifleri halinde teşkilâtlanmaları faydalı olacaktır.

3—Şeker Pancarı:

Şeker pancarı sulama yapılan yerlerde ekimi genişliyen, ziraatte münavebe ve gübrelemenin uygulamasına yardım eden ve artıkları hayvancılıkta kullanılan önemli bir üründür. Fiyatlar Şeker Şirketi tarafından hazırlanarak Bakanlar Kurulunca tesbit ve ilân edilmektedir.

Alımların yapıldığı ilk yıllarda şeker pancarı fiyatları düşük tesbit ediliyordu. 1936 da fiyatlar asgari seviyede tesbit edilmiştir. Ucuz fiyat ile şeker tüketimini arttırmak için takip edilen bu politika, şeker pancarı ziraatinin uzun devre gelişimini engellemiştir. Şeker pancarı üretiminin arttırılması için fiyatların İkinci Cihan Harbi içinde yükseltildiği görülmektedir. Ancak fiyatlardaki bu artışlar üretime hemen tesir etmemiştir. Şeker pancarı için yüksek fiyat politikası 1945'e kadar devam etmiştir. Bu tarihten 1956'ya kadar fiyatlar yeniden düşürülmüştür. 1956'da ve daha sonra açılan şeker fabrikaları ihtiyacını temin için fiyatlar hafifçe yükseltilmiştir. Bu da üretimde tesirini göstermiştir. Bu durum 1963'e kadar sürmüştür. Bu devrede para değerindeki düşme sebebiyle iç tüketimde fazla gelişme olmadığından şeker fazlalığı hasıl olmuştur. Plânlı devre başlangıcında pancar ekilişleri % 30-40 nisbetinde azaltılacak şekilde fiyatlar düşürülmüştür. Bunun sonucu olarak üretim, dahili ihtiyaç seviyesine inmiştir. 1965 de yeniden fiyatların yükseltilmesi yönüne gidilmiştir.

Pancarda takip edilen fiyat politikasının tetkiki, üretimin fiyat değişmelerinden önemli derecede etkilendiğini göstermektedir. Nitekim Aktan, 1926-50 arasında fiyat ile ekiliş arasında 0,73 ve fiyat ile üretim arasında 0,70 gibi yüksek bir münasebet elde etmiştir.(14)

(14) A.e., S. 207 - 209.

Şeker pancarı ekim sahasının ve üretiminin fiyat değişmeleri karşısındaki bu hassasiyeti onun fiyat müdahalesi ile ziraatına istikamet vermeye imkân yaratmaktadır. Şeker pancarı fiyatının tesbitinde, bu ürünün tarım tekniğinin gelişmesine sağladığı önemli tesir bilhassa göz önünde tutulmalı ve bunun için yüksek bir fiyat politikası uygulamasından sakınmamalıdır.

4—Patates:

Önemli gıda maddelerimizdendir. Nişasta sanayiinin ham maddesini teşkil eder. Pazarı teşkilâtlanmamıştır ve fiyatları serbest pazarda teşekkül eder.

Patates ekim sahası ve üretim miktarı fiyatlardan önemli derecede müteessir olmaktadır. Filhakika patates fiyatları ile ekim sahası arasında 1950-64 devresinde 0,46 ve fiyat ile üretim arasında 0,54 korelesyon katsayısı bulunmuştur.

Patatesde pazarın organize olmaması fiatlarda dolayısiyle üretimde önemli dalgalanmalar meydana getirmektedir. Bundan hem üretici ve hem de tüketici zarar görmektedir.

Patateste üreticilerin pazar organizasyonları (kooperatifler) kurmaları lüzumludur. Böylece çiftçinin bu organizasyonlarca uyarılması ile, önemli fiyat dalgalanmalarına sebeb olacak düşük ve fazla istihsalden kaçınmaları mümkün olabilir. Ayrıca bu organizasyonlar aracının aşırı kârlarını da ortadan kaldıracaktır. Bu organizasyonlar ile, fazla istihsal yıllarında yeni dış pazarların da temini mümkündür.

D—Yağlı Tohumlar:

Yağlı tohumlu bitkilerden ayçiçeği ve soya üzerinde durulacaktır.

1—Ayçiçeği:

Ayçiçeği memleketimizde oldukça geniş bir ekim sahası kaplıyan ve susuz olarak da geçit bölgelerimizde yetişebilen bir yağ bitkisidir. Bitkisel yağ açığımızın kapanmasında önemli rol oynıyabilir.

Ayçiçeğinin fiyatı serbest pazarda teşekkül etmektedir. Serbest pazar fiyatı ile üretim arasında ortaya yakın bir münasebet vardır. 1950-64 devresinde fiyat ile ekim sahası arasında 0,06 ve üretim arasında 0,54 korelasyon katsayısı hesap edilmiştir.

Ayçiçeğinde pazarın teşkilâtlanmamış olması sebebiyle ürün, hakiki değerini bulamamaktadır. Bitkisel yağ açığının kapatılmasında önemli rolü olan ayçiçeği üretiminin arttırılması için, pazarın teşkilâtlanması ve fiatın hiç olmazsa 4-5 yıllık bir devre için desteklenmesi uygun olacaktır.

2—Soya Fasulyesi:

Memleketimizde ekimi fazla yayılmamış olan soya fasulyesi yağ bitkisi olarak büyük önemi haizdir. Bugün ihtiyacımız olan soya fasulyesi yağı dışardan temin edilmektedir. Memleketimizin soya fasulyesi ihtiyacını temin için bir soya yağı fabrikası kurulmuştur.

Soya fasulyesi fiyatları serbest pazarda teşekkül eder. Üretimi az olduğundan borsa muamelelerinde görülmemektedir. Yemeklik olarak fazla rağbet görmediğinden düşük fiyatla satılmaktadır.

Soya yağı fabrikasının kurulması ile bu ürünün fiyat politikasında destekleme yoluna gidilmesine ihtiyaç vardır. Soya için destekleme fiatı, fabrikanın kendi kapasitesi ile çalışılabilecek bir üretimin elde edilmesini mümkün kılacaktır.

Fabrika soya fasulyesi için bir alım fiyatı tesbit ederken, geçmiş yılların serbest pazar fiyatının çok düşük olduğunu gözden uzak tutmamalıdır. Geçmişte soya bir ara bitkisi olarak yetiştirildiği için üretici bu fiyatı kabullenmiştir.

Diğer taraftan soya, bugünkü yetişme alanı içinde fasulye ile rekabet halindedir. Fasulye fiyatı daima yüksek olduğundan soya yetiştirmeye rağbet az olmaktadır. Soyaya geçmişin düşük fiyatları gibi, yine düşük fiyatlar konulursa ekim sahası, başlıca yetişme bölgesi olan Karadeniz Bölgesinde bile genişliyemez. Ekim sahasının genişlemesi ve üretiminin arttırılması için soya fasulyesine fabrika da asgari 125 kuruş ödenmelidir.

E—Taze Meyve ve Sebzeler:

Bu gruptan elma, şeftali, narenciye, taze üzüm ve sebzeler üzerinde durulacaktır.

1—Elma:

Üretimini artırmak ve ihracat yapmak imkânına sahip olduğumuz bir meyve türüdür. Fiyatı serbest pazarda teşekkül eder. Fiyat tüketici pazarlarında oldukça yüksektir. Fakat çiftçi eline geçen fiyat düşüktür. Çiftçi eline geçen fiyat ile tüketicinin ödediği fiyat arasında fazla fark vardır. "El-

ma ticaretinde çok sayıdaki aracı bu farkı şişirmekte, üretici ve tüketici de bu tatbikattan zarar görmektedir.(15)

Elma pazarlamasında bu durumun düzeltilmesi için üreticilerin satış kooperatifleri halinde teşkilâtlandırılmaları lüzumludur. Halen yeni kurulan ve genç yaşta olan elmalıkların verime geçmesi halinde bu problemler daha da fazla büyüyeceğinden, teşkilâtlanma işine şimdiden başlamalıdır.

Elmanın önemli bir problemi de verimin düşüklüğüdür. Verim arttırıcı ve maliyet düşürücü tedbirler üzerinde durulmalıdır. Bunların yerine getirilmesi ile fiatının düşürülerek içerde daha çok satılması ve hatta ihraç edilmesi de mümkündür.

2—Şeftali:

Plânda ihracatın arttırılması ön görülen şeftalinin fiatları serbest pazarda teşekkül etmektedir. Son yıllarda İGEME, şeftali ihracatı için pazara girerek bir miktarda alımda bulunmuştur.

Şeftali fiatları genel olarak istikrarsızdır. Kısa zamanda bozulabilen bu üründe serbest pazarda teşekkül eden fiat, ürünün miktarına göre önemli derecede dalgalandığından pazarının düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Bu da devletin şeftali için bir pazarlama ve değerlendirme organizasyonu kurması ile yerine getirilebilir.

3—Narenciye:

Ziraatı oldukça iyi bir gelişme gösteren narenciyenin fiyatları serbest pazarda teşekkül etmektedir. Pazarı teşkilâtlanmamıştır. Halbuki narenciye ihracatında rakip memleketler pazarlama ve ihracat da iyi bir şekilde teşkilâtlanmışlardır.

Narenciye pazarının teşkilâtlanmamış olması sebebiyle, ürünün bol olduğu yıllarda fiat son derece düşmekte, bir kısım ürün zayi olmakta ve ihracat düzenli olarak yapılamamaktadır.

Narenciyenin iyi bir şekilde iç ve dış pazarlara akışını sağlıyan, fiyatlarda tatmin edici bir seviyeyi temin eden ve istikrar hasıl eden satış kooperatifleri kurulması şiddetle desteklenmelidir. Ayrıca özel kişilerin kuracakları işleme evleri de destek görmelidir.

Narenciyede verim arttırıcı ve maliyet düşürücü teknik tedbirleri geliştirmek ve yaymak, pazarlama teşkilâtları ile beraber yürütülmelidir.

(15) Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye'de Tarım Ürünlerinde Uygulanan Fiat Politikasının esasları, Ankara 1965, S. 73 (Basılmamıştır).

4—Yaş Üzüm:

Sofralık yaş üzüm fiyatları serbest pazarda teşekkül eder. Pazarlama imkânı zayıf bazı üretim bölgeleri hariç, fiyatların üreticiyi tatmin edicidir. Pazarlama imkânı zayıf olan yerlerde satış kooperatifleri ile pazarlama işlerinin düzenlenmesi, mahsulün kıymetlendirilmesi ve böylece çiftçi eline geçen fiyatın yükseltilmesi mümkündür. Şaraplık yaş üzümler, işleme imkânlarının mahdut oluşu sebebiyle değerlendirilememektedir. Bu bakımdan bu bölgelerde devletin, şarap fabrikaları gibi değerlendirme sanayiini geliştirmesi ve teşvik etmesi lâzımdır.

5—Taze Sebzeler:

Taze sebze fiatları da taze meyvalar gibi esas itibariyle serbest pazarda toptancı hallerinde teşekkül etmektedir. Bu fiyatların teşekkülünde toptancı komisyoncuların satın alma güçlerinin önemli tesirleri vardır. Az sayıda, fakat kuvvetli satın alma gücüne sahip bu aracılar, üreticiden mahsulün alınmasında yüksek pazarlık kudretine sahiptirler. Böylece aracıların hakim olduğu bir pazarda fiyatlar teşekkül etmektedir.

Bu şartlarda fiyatların kısmen arz ve talebi aksettirici şekilde tesbiti için, belediyeler ve mahalli idareler müdahale zarureti duymaktadırlar. Belediyelerden ve komisyoncudardan teşekkül eden komitelerin fiyat tesbiti yakın zamana kadar genel bir tatbikat halinde görülmekte idi. Halen büyük meyve ve sebze hallerimizde fiatların serbest olarak teşekkül ettirilmesi tatbikatı başlamıştır.

Bugün fiyatları serbest pazar şartlarında teşekkül eden taze meyve ve sebze fiyatlarının haklı ve adil bir seviyede teessüsü için alınacak bazı tedbirler vardır. Bu tedbirler şunlardır:(16)

a — Pazar ve fiyat bilgilerinin bütün memleket sathına yayılması,
b — Üreticilerin satış kooperatifleri halinde birleşmeleri,
c — Ürünlerin standart derecelere sahip kılınması,
d — Ürünlerin memleketin her yerine dağıtılabilecek imkânların hazırlanması.

F—Kuru Meyveler:

Kuru meyvelerden fındık, antepfıstığı, kuru üzüm ve kuru incir üzerinde durulacaktır.

(16) Turan Güneş, Türkiye'de Taze Meyve ve Sebze Pazarlaması ve Meseleleri, Ziraat Dergisi Sayı 249, Ankara 1965, S. 11.

1 — Fındık:

Fındık, üretiminin % 90-95 i ihraç edilmek suretiyle dünya ticaretinde geniş bir mevkie sahip olduğumuz bir üründür. Rakiplerimiz İtalya ve İspanya, üretimlerini artırmak için ciddi bir şekilde çalışmaktadırlar.

Fındık pazarı, Fındık Tarım Satış Kooperatifi Birliği (Fiskobirlik) vasıtasiyle teşkilâtlanmıştır. Kooperatifin esas fonksiyonu ortaklarının ürünlerini kıymetlendirmek ve satmaktır. Üyelerinin teslimatı birliğin taahhütlerini yerine getirmediği ve hükümetin üreticileri himaye için, ortak olmıyanlardan da alım yapılmasına lüzum gördüğü hallerde, ortak dışı alımlar yapılabilmektedir.

Fiskobirlik fındık pazarlamasında önemli rol oynamakta, yaptığı alımlar ile fındık fiatının tesbitine müessir olmaktadır. Buna rağmen İkinci Dünya Savaşı içinde fındık üreticileri ürünlerini çok düşük fiyatla satmak zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine devlet 1951 de ürün piyasaya çıkmadan desteklemeye karar vermiş ve Fiskobirlik aracılığı ile fındık mübayaa ettirmiştir.

Fiskobirliğin alım kapasitesi devletin verdiği kredilere bağlı olmaktadır. 1950-54 devresinde verilen krediler mahdut bulunuyordu. Bu devrede alım fiyatları da Fiskobirlik tarafından tesbit edilmiştir. 1954-58 devresinde verilen kredilerde bir yükseliş olmuştur. 1958-62 arasında müdahale alımları yapılmamıştır. 1963 de tekrar devlet müdahale alımları için araya girmiştir. 1964 fazla ürün yılında da hükümete tazyikler yapılmıştır.

Fındık fiyatları genellikle bir yükseliş göstermektedir. Bilhassa 1954 den itibaren dahilde enflasyonist tazyikin şiddetlenmesi yüzünden fiatlar artmıştır. 1958'de yapılan para devaluasyonu ile ihracat fiatları dünya fiatlarına uydurulmuş ve memleket içi fındık fiatları yükseltilmiştir.

Fındık fiatlarının yükseliş seyrinin toptan eşya fiatları indeksi ile mukayesesi, irca edilmiş fiyat üzerinden önemli yükseliş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hal fındığı, lüks bir madde halinde muhafaza ettirmektedir. Fındık üreticisinin yüksek bir gelire sahip kılınması, fındık fiyatının devletçe desteklenerek arttırılması yolu ile değil, fındık veriminin yükseltilmesi ve maliyeti düşürücü teknik tedbirlerin alınması ile sağlanmalıdır.

Fındık fiyat politikasının yürütülmesinde Fiskobirlik esas rolü oynamalıdır. Ayrıca devletin bir fiyat desteklemesine lüzum yoktur. Fiskobirliğin pazara hakim olacak şekilde fiyatı tatbik edebilmesi için, alım kapasite-

si yükseltilmelidir. Bu kuruluşun piyasada müessir bir rol oynaması için geniş kredi yardımı yapılmalıdır.

Fiskobirlik mali bakımdan kuvvetli olursa ve rasyonel esaslara göre çalışırsa, yüksek rekolte yıllarında üretimin bir kısmının stok edilmesi mümkündür. Böylece arza hakim olunur ve fiatların son derece düşerek üreticinin zarar görmesi önlenebilir. Ayrıca düşük istihsal yıllarında da dış pazarlar kaçırılmamış olur.

2—Antep Fıstığı:

Yetiştiriciliği ancak muayyen bölgelerde yapılabilen ve peryodisite göstermesi sebebiyle üretim miktarı yıldan yıla değişen bir meyve türüdür.

Antep fıstığı pazarı Tarım Satış Koperatifi Birliği ile düzenlenmiştir. Kooperatifin pazara hakim kıldığı fiyat yüksek olmakla beraber, fazla mahsul yıllarında düşme görülmektedir. Birliğin tesislerini genişleterek alım kapasitesi artırılmalıdır.

Antep fıstığının bir kısmı her yıl kaçak olarak yurt dışına çıkmaktadır. Mahsulün fazla olduğu yıllarda ise kaçak fıstığın miktarı artmaktadır.(17) Kooperatifin alım kapasitesinin yükseltilmesi ve koruyucu bir fiat ile alım yapılması, bu ürünün kaçak olarak yurt dışına çıkmasına da mani olacaktır.

3—Kuru Üzüm:

Kuru üzüm, çekirdekli ve çekirdeksiz olmak üzere iki çeşittir.

Çekirdekli Kuru Üzüm: Başlıca alıcısı Tekel idaresidir, fakat pazarı tam ve yeterli olarak teşkilâtlanmamıştır. Başka çeşit ziraate imkân vermiyen fakir topraklar ve meyilli arazilerin sahipleri olan üreticilerin ellerine geçen fiat düşüktür. Fiatın düşük olmasının sebebi, rakı fabrikalarından başka kullanma sahasının dar oluşudur. Rakının ihracat imkânlarının arttırılması ile, rakı endüstrisinin geliştirilmesi bu ürüne talebi arttırabilir. Ayrıca bu ürünün rakı fabrikası dışında yaş olarak kullanılması için yetişme bölgelerinde şarap fabrikaları gibi değerlendirme sanayiinin geliştirilmesi lâzımdır.

Çekirdeksiz Kuru Üzüm: Pazarı 1935 den itibaren Tariş vasıtasiyle düzenlenmektedir. Fiatlar dahilde üretim miktarı ile beraber dış memleket fiatlarının da tesiri altındadır. Büyük fiyat dalgalanmaları yoktur ve üretici tatmin olmaktadır. Ancak kurulmuş olan kooperatif ile istikrarlı bir fiyat politikasının devamı için devletin yardımına ihtiyaç vardır.

(17) Türkiye Ziraat Odaları Birliği, A.g.e., S. 69.

4—Kuru İncir:

Kuru incir pazarı ve fiatı Tariş vasıtasiyle düzenlenmektedir. Bir ihraç malı olan ve üretiminin % 85'i ihraç edilen kuru incirin, başlıca alıcılarından A.B.D. nin kendi ihtiyacını artık kendisinin karşılaması ve Avrupa memleketlerinde tüketimin artmaması sebebiyle ihracatı güçleştirmektedir. Böylece incir kritik bir devre içindedir. Bu sebeple incir fiyat politikası üretimi artırma yönünden teşvik edici olmamalı, mevcut üretim seviyesini muhafaza edecek nisbette tesbit edilmelidir. Bununla beraber kuru incirin satışı için yeni dış pazarlar aranmalıdır.

G—Diğer Bağ-Bahçe Ürünleri:

1—Zeytin:

Zeytin yurdun bitkisel yağ açığının kapatılmasında birinci derecede önemlidir. Ayrıca kıymetli bir ihraç malıdır.

Zeytin pazarında kooperatifler yer almakla beraber pazarlama ve fiat üzerindeki tesirleri büyük değildir. Serbest pazar şartları daha çok hakimdir. Dahili fiyatlar dünya fiyatlarınında etkisi altında kalmaktadır.

Üretim miktarı, peryodisite sebebiyle dalgalanma gösterir. Ürünün bol olduğu yıllarda, büyük üretici memleketlerde de fazla üretim varsa, fiyatlar çok düşmektedir. Yetiştirilmesi uzun zaman isteyen zeytin yetiştiriciliğini teşvik için istikrarlı bir pazara ihtiyaç vardır.

2—Çay:

Karadeniz Bölgesinin dar bir sahasında ziraatı yapılan çay tek bir satış yeri (Tekelin Çay Fabrikaları) olan bir üründür. Fiyatı hükümet tarafından ilân edilir.

Çay ziraati 1935 ten itibaren önem kazandığından hükümet tarafından sabit bir fiyat ile desteklemeye mazhar olmuştur (Uzun bir devre yaprak fiyatı 300 Kg/Krş. olarak). Bu destekleme sonucu çay, kendi ekolojisi içinde suretle yayılmıştır. Bugün çay üretimi yüksek bir seviyeye varmış ve ihracat imkânı bulunmadığından surplus meydana gelmiştir. Çay fiyatlarında yapılan yüksek destekleme seviyesinden dönmenin zamanı gelmiştir, Çünkü çayda mevcut seviyesinde desteklemeye devam etme, çayı kendi ekolojisi dışına çıkararak kalitesinin bozulmasına sebeb olacak ve hemde ihraç imkânı olmadığından, eritilmesi güç bir stok meydana getirecektir.

O halde çay fiyat politikasında esas, üreticiye maliyet üzerinden normal bir kâr bırakan bir fiyat takibidir. Bu fiyat yapılan hesaplara göre bugünkü şartlarda 190-200 kuruştur.

Çayın fiat politikasında dikkat edilecek bir husus da, alımlarda kaliteye dikkat edilmesidir. Fabrikalar çay imaline elverişli olmayan çayları reddetmeli ve bunları almamalıdır. Böylece kalitenin bozulması önlenmiş olacaktır.

H — Hayvansal Ürünler:

Hayvansal ürünlerden et, süt, yapağı, tiftik ve yumurta üzerinde durulmaktadır.

1 — Et:

Türkiye'de et fiyatları uzun müddet mahalli idarelerin kontrolü altında bulunuyordu. Mahalli idarelerin koydukları "nark"tan yukarı satışlar yapılamıyordu. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı et fiyatlarının serbest pazarda teşekkülünü öngörmüş ve bu yöndeki tatbikat yurdun heryerinde başlamıştır.

Et fiyatlarının mahalli idarelerce nark konularak tesbiti ile yıllarca tüketici korunmuştur. Bu sebeple et fiyatları ile diğer ürünler arasındaki fiyat orantısı etin aleyhine olmak üzere bozulmuştur. Hayvancılık fiyat yoluyla desteklenememiştir. Hayvancılığın gelişmesi için diğer imkânlar da mevcut olmadığından gerilemeler olmuştur. Bu bakımdan et fiyatlarının serbest bırakılmasının hayvancılığın gelişmesine tesirli olacağı tahmin edilebilir.

Et fiyatının serbest bırakılması hayvancılığın gelişmesi için kâfi değildir. Besili sığır ve dananın canlı ağırlık üzerinden serbest pazar fiyatından da daha ileri desteklenmesi, kaliteli et üretimini arttırıcı bir tedbir olarak düşünülmelidir.

2 — Süt:

Bilhassa genç neslin beslenmesinde zaruri bir gıda maddesi olan sütün fiyatları serbest pazarda teşekkül etmektedir. Birkaç büyük şehrimiz hariç, toplama, işleme ve dağıtma işleri iyi bir şekilde organize olmamıştır. Çok kısa zamanda mikrop alabilen ve bozulabilen bu ürünün toplama, işleme ve dağıtma fonksiyonları için teşkilâtlanma bir zarurettir.

Süt pazarının düzenlenmesine ve fiyatının desteklenmesine ihtiyaç olmakla beraber, bu işin yürütülmesi için kuvvetli bir kuruluşun memleket sathına yayılı tesislerini hemen meydana getirmek kolay değildir. Türkiye

Süt Endüstrisi Kurumu lüzumlu tesislerini tamamladıktan sonra bu hizmeti yapabilir. Ancak şimdiden bu kurum, sütçülük kooperatiflerinin kurulmasına yardımcı olmalı, süt mamûlleri fabrikalarının kurulduğu yerlerde mahalli ve bölgesel alım fiyatlarını tesbit etmeli ve süt hayvancılığının gelişmesi için çiftçiye yol göstermelidir.

3 — Yapağı:

a — Merinos Yapağısı: Dokuma sanayiinin ham maddesini teşkil eden merinos yapağısı, ihtiyacımıza kâfi gelmemektedir. Fiatlardaki istikrarsızlık sebebiyle üretimi artmamaktadır. Üretimin arttırılması için teşvik edici bir fiyat politikasına ihtiyaç vardır.

Merinosta yapılacak fiyat yükselmesinin sanayiye intikal etmemesi için devlet, merinosun ithal fiyatı ile mübayaa fiyatı arasındaki fark için özel bir fon tesis etmelidir. Devletin yapacağı böyle bir masraf döviz tasarrufu ile karşılanmış olacaktır.

b — Yerli Yapağı: Serbest pazarda teşekkül eden ve oldukça yüksek seviyede olan fiyatlar yetiştiricisini tatmin etmektedir. Ancak pazarı teşkilâtlanmamıştır. Pazarın teşkilâtlanmasında Yapağı ve Tiftik A. Ş. den faydalanılmalıdır. Pazarlama organizasyonunun yavaş yavaş kooperatif haline çevrilmesine çalışılmalıdır.

4 — Tiftik:

Önemli bir ihraç malı olan tiftiğin fiyatları büyük dalgalanmalara müsaittir. İhracatında rakiplerimiz vardır ve buralarda tiftik yetiştiricileri teşkilâtlanmıştır. Fiyatları da desteklenmektedir.

Türkiye'de tiftiğin alım ve satımında Yapağı - Tiftik A. Ş. rol oynamakta ise de, pazarlama işlerinin tam olarak düzenlenmesi, yabancı memleketlerle rekabet imkânının bulunabilmesi için durumunun kuvvetlendirilmesi lâzımdır. Böylece tiftiğin desteklenmesi ile alımın arttırılması ve üretimin yükseltilmesi mümkün olur.

5 — Yumurta:

Fiyatları serbest pazarda teşekkül eder. Büyük şehirlerde yumurta için oldukça yüksek bir fiyat seviyesi vardır. Ancak diğer yerlerde ve köylerde fiyatı ve üreticisinin eline geçen para düşüktür. Yumurtanın en önemli problemi istihsalini artırıcı teknik tedbirler ve standardizasyonu ile, mahsulün çiftçi organizasyonu vasıtasiyle toplanıp satılmasıdır.

Russell'e göre Türkiye'de hayvansal ürünlerin arttırılmasında ürün fiyatlarının yükseltilmesi onların üretim miktarının mutlaka artışı neticesini vermemektedir. Bu hal üretim artışında fiyatların yükseltilmesi ile aynı ehemmiyette ve ondan daha fazla ehemmiyetli faktörlerin bulunduğunu ifade etmektedir.[18] Üretimin arttırılmasına tesirli olacak fiyattan gayri diğer faktörler; pazarın iyi bir şekilde düzenlenmesi ve istihsal masraflarını azaltıcı tedbirlerdir. Bu tedbirler üzerinde ehemmiyetle durmalıdır.

IV — TARIM ÜRÜNLERİ GENEL FİAT POLİTİKASI KARŞISINDA ALINACAK TOPLU TEDBİRLER

Bundan önceki bölümlerde tarım ürünlerinin başlıcalarından uygulanan fiyat politikalarını ve neticelerini, her birinde alınacak tedbirleri ayrı ayrı görmüş bulunuyoruz. Tetkik edilen ürünler arasında fiyat politikası uygulama şekilleri biri birine benzerlik gösterenler mevcuttur. Böylece farklı fiyat politikası tatbik şekillerini beş grupta toplamaktayız.

1 — Ürünün pazarında devletin alım, işleme ve satış müessesesi olarak yer aldığı ürünler: (Şeker pancarı ve çay). Devletin fiyatlara tam bir hakimiyeti olan bu ürünlerde, fiyat politikası, ekim ve dikim sahasının genişlemesi ve üretimin arttırılması yönünden tesirli olmuştur. Pancarda teşvik edici fiyatlara devam edilmeli, çayda teşvik fiyatından dönülmelidir.

2 — Ürünün pazarında hem devletin kurduğu müesseseler ile yer aldığı ve hem de ürünün serbest pazarda satıldığı haller. (Bu gurubun örnekleri hububat ve tütündür.)

Hububatta devlet alımları mahdut kalmakta (% 10 - 15) Ofis fiyatlarının tesiri tam olarak görülmektedir. Ofisin pazara ve fiyatlara daha fazla hakimiyeti icabeder.

Hububat ziraatinin tarım ekonomisindeki büyük yeri sebebiyle bunun ekonomik bir plân çerçevesi içinde programlanması ve üretimin bu plâna göre gerçekleşmesi lâzımdır. Bu politikanın yürütücüsü Tarım Bakanlığı olduğundan Toprak Mahsulleri Ofisinin buraya bağlanması, fiyat politikasının üretim politikası ile birlikte yürütülmesini kolaylaştıracaktır.

Hububatta olduğu gibi, pazarının düzenlenmesinde devlet kuruluşları ile müdahale ihtiyacı olan diğer ürünlerimiz de mevcuttur. Yağlı Tohumlar için Toprak Mahsulleri Ofisi gibi bir "Yağlı tohumlar kurumu" kuru-

(18) Sargent Russell, Türkiye'de Hayvansal Ürün Fiatlarının Hayvansal üretim ve Tüketim üzerine tesirleri, Ziraat Dergisi, Temmuz 1965, Sayı 253, S. 31.

labilir ve bu kurum yağlı tohumların alımı ve fiyat desteklemesinde memleket çapında kurulacak teşkilâtı ile çalışabilir.

Pazarlamasında ve fiyat teşekküllerinde Tekelin önemli rolü bulunduğu tütünde, üretici kendi pazarlama ve fiyat işlerini yürütebilecek duruma gelmiştir. Bu konuda devletin iyi bir fiyat politikası ve pazarlama yapabilmesi için tütün kooperatiflerini kurmalıdır. Böylece Tütün ekicileri kendi teşkilâtlarına bizzat sahip olarak piyasayı tanzimde rol oynıyabilirler.

3 — Pazarlamasında kooperatif birliklerinin yer aldığı ve bu suretle toplama, işleme, dağıtım ve fiyat işlerinde bu birliklerin müessir olduğu ürünler (fındık, antep fıstığı, kuru üzüm, kuru incir, pamuk v.s.)

Hem kooperatif alımları ve hem de özel sektör alımları mevcuttur. Kooperatif pazara hakimdir. Devletin zaman zaman desteklemesi görülür. Kooperatifin pazara daha çok hakimiyeti pazarlama işlerinin daha düzenli olmasına yardım edecektir. Daha çok bölge çiftçilerinin kooperatife dahil olmasını sağlayıcı tedbirler alınmalıdır. Çiftçilerin bizzat kendisinin olan kuvvetli bir organizasyon pazarlamada daha çok başarı sağlıyacktır.

Pazarlamaları kendi haline terk edilmiş bulunan badem, ceviz, ve kuru kayısının imkânı bulunan bölgelerde bu kooperatiflere dahil edilmesi de faydalı olacaktır.

4 — Fiyatları hali hazırda serbest pazar şartlarında teşekkül eden ürünler (taze meyve ve sebzeler, et, süt, yumurta).

Bu ürünlerin, arzına, muhafaza ve işlemesine ve bu suretle fiat politikasına müessir olabilecek pazar organizasyonları kurulmalıdır.

Taze meyve ve sebzede bölgelerin özelliklerine göre yetişen ve ekonomik olan ürünlerin alım, satım, tasnif, ambalâj, muhafaza ve ihraç işleri bu teşekküllerce yapılmalıdır. Rizikosu fazla olan ve özel teşebbüsün kolay kolay yanaşamadığı bu kuruluşları devlet kurmalıdır.

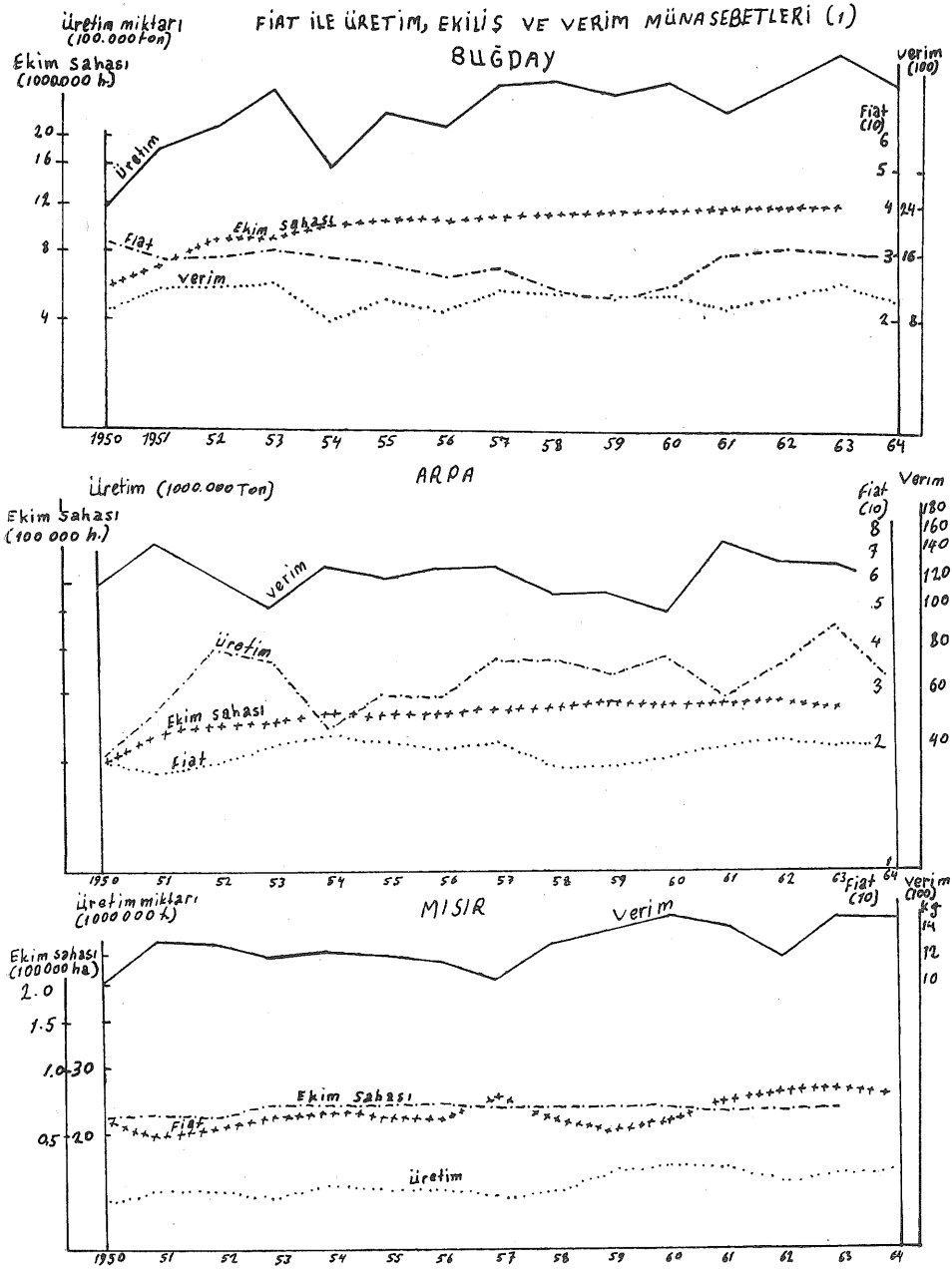
Et ve sütte, kurulmuş olan teşkilâtlar bu yöndeki faaliyetlerini artırmalıdırlar. Etin pazarlanmasında ve üstün kaliteli etin fiyatının desteklenmesinde Et ve Balık Kurumu aktif rol oynamalıdır. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu ise teşkilâtını tamamlıyarak sütçülük kooperatiflerinin kuruluşuna yardım etmeli, tesislerinin kurulduğun bölgelerde toplama, işleme, dağıtım işleri ile fiyatlarının teşekkülünde müessir olmalıdır.

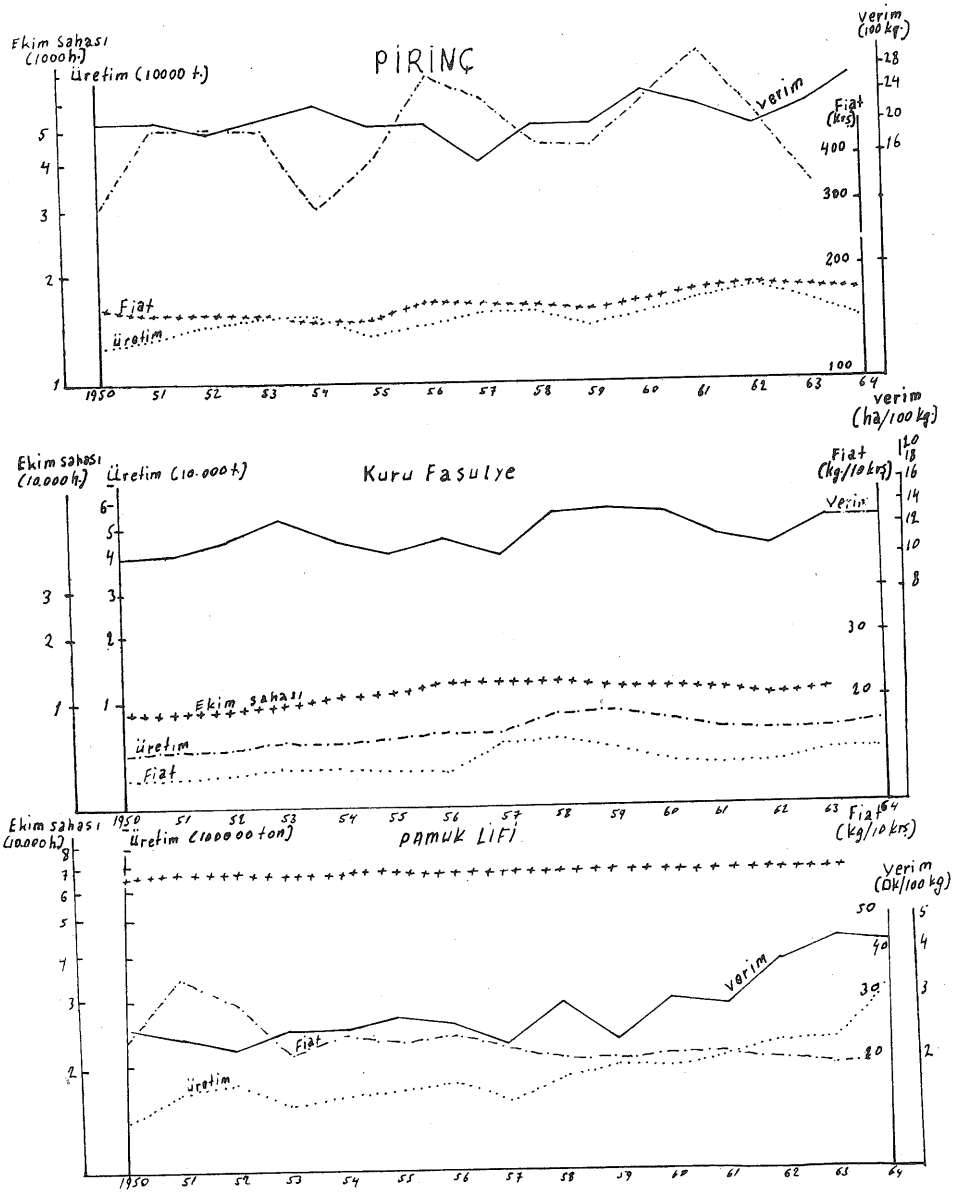
Tarım ürünleri ana gruplarında fiyat politikasının özelliklerini tetkik ettikten sonra, bütün ürünlerin fiyat politikasında üzerinde durulması icap eden bir önemli hususa da işaret etmek gerekir:

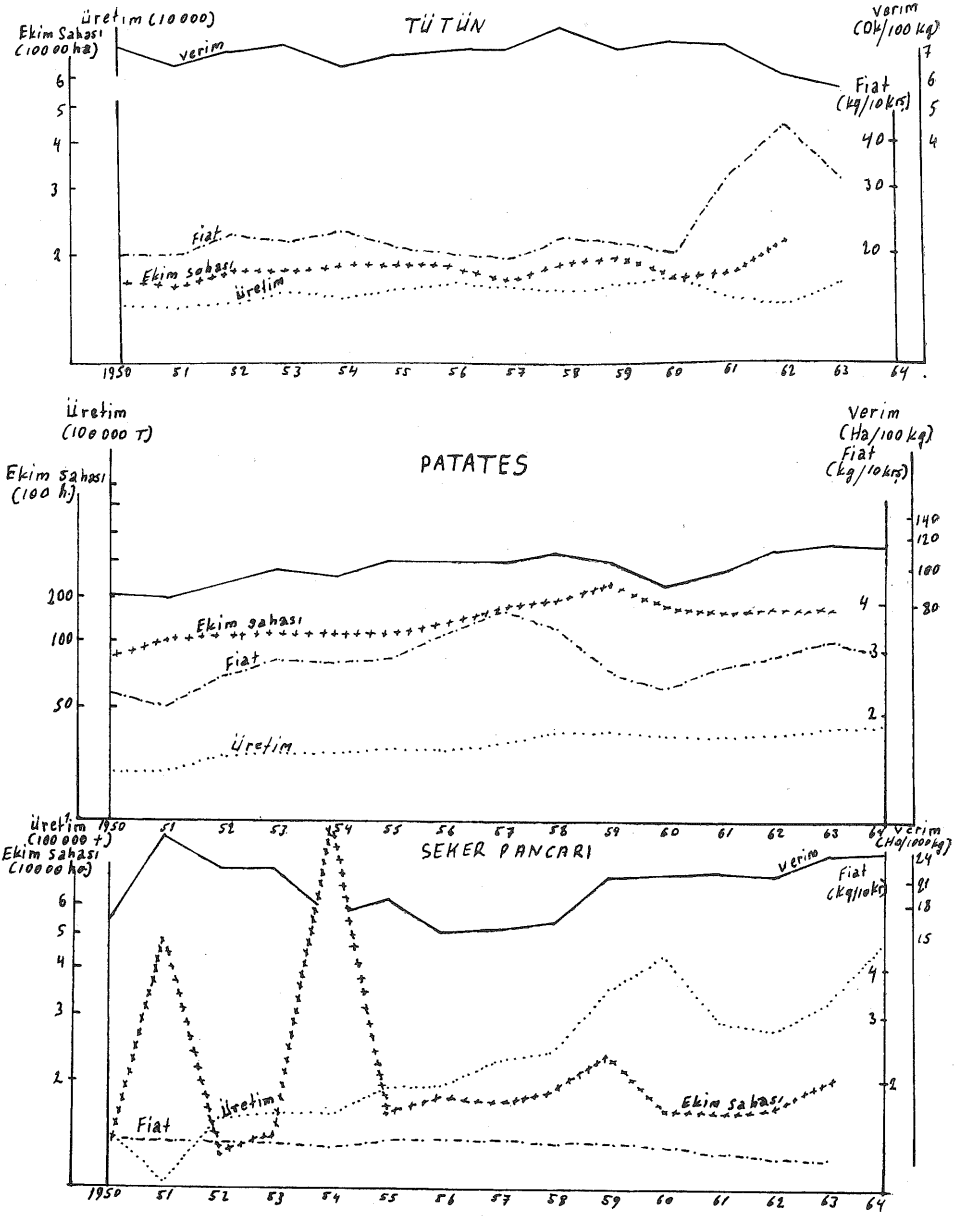
Tek başına fiyatla oynamak tarım ürünleri üretimini arttırmaya yeterli değildir. Fiyat tedbirleri ile, ürünün birimi başına düşen masraf azaltıcı teknik tedbirleri, beraberce alınmalıdır.

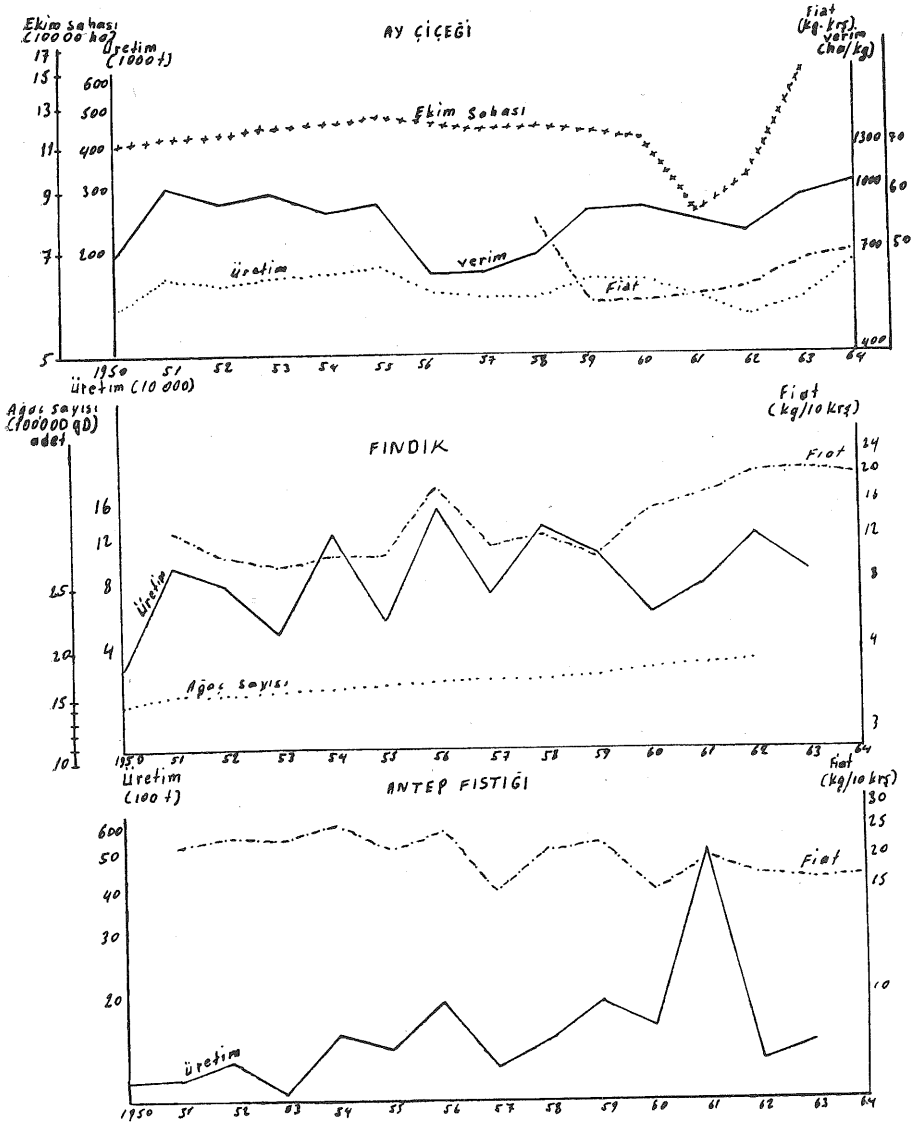
EK

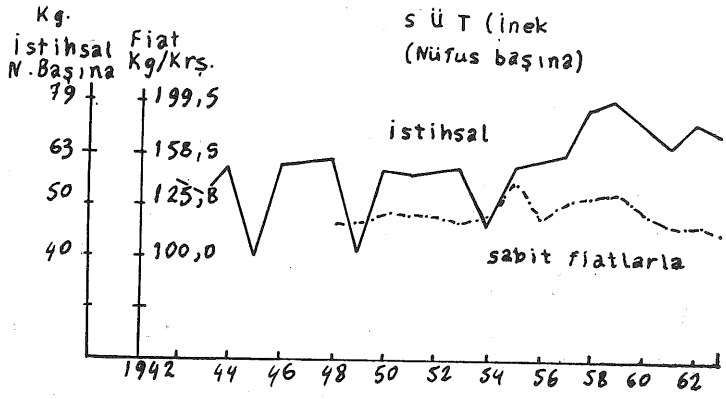
FIAT İLE ÜRETİM, EKİLİŞ VE VERİM MÜNASEBETLERİ (1)

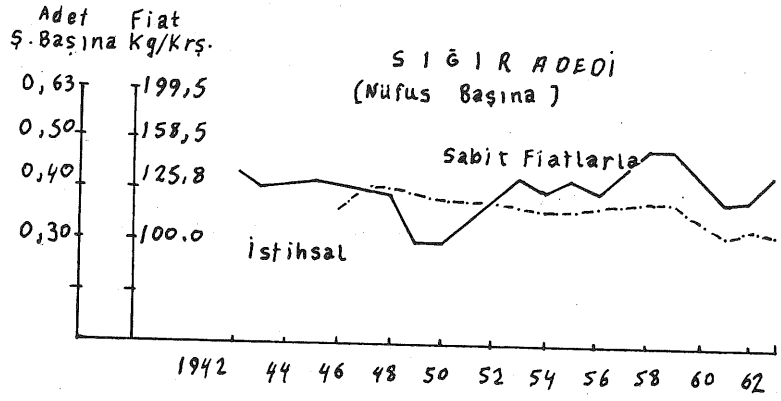

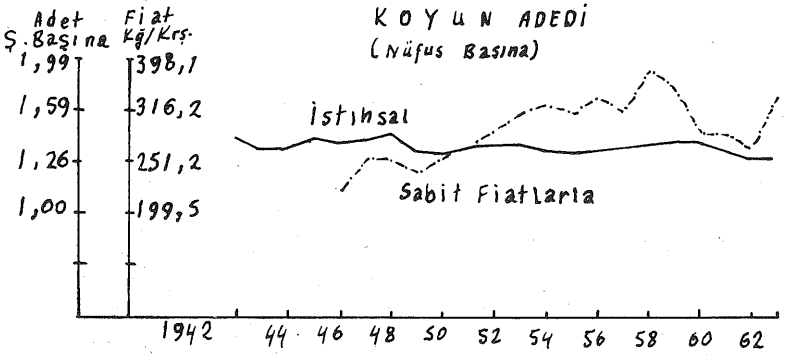

PİRİNÇ
Ekim Sahası (1000 h.)
Üretim (10000 t.)
Verim (100 kg.)
Fiat (krş)
Verim
Fiat
Üretim
1950 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64
Kuru Fasulye
Ekim sahası (10.000 h.)
Üretim (10.000 t.)
Fiat (kg/10 krş)
Verim (ha/100 kg)
Ekim sahası
Üretim
Fiat
PAMUK LİFİ
Ekim sahası (10.000 h.)
Üretim (100000 ton)
Fiat (kg/10 krş)
Verim (Ok/100 kg)
Verim
Fiat
Üretim

TÜTÜN
Üretim (10 000)
Ekim Sahası (100 00 ha)
verim
Verim (Qk/100 kg)
Fiat (kg/10 krş)
fiat
Ekim sahası
üretim
1950 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64
PATATES
Üretim (100 000 T)
Ekim Sahası (100 ha)
Verim (Ha/100 kg)
Fiat (kg/10 krş)
Ekim sahası
Fiat
Üretim
SEKER PANCARI
Üretim (100 000 t)
Ekim Sahası (10000 ha)
Verim (Hg/100 kg)
verim
Fiat (kg/10 krş)
Fiat
üretim
Ekim sahası

AY ÇİÇEĞİ
Ekim sahası (1000 ha)
Üretim (1000 t)
Fiat (kg-krş)
verim (kg/kg)
Ekim Sahası
üretim
verim
Fiat
1950 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64
Üretim (10 000)
FINDIK
Ağaç sayısı (100000 AD) adet
Fiat (kg/10 krş)
üretim
Ağaç sayısı
ANTEP FISTIĞI
Üretim (100 t)
Fiat (kg/10 krş)

(1) Yarı logoritma kağıdı üzerine çizilmiştir. Fiatlar, çiftçi eline geçen sabit fiatlardır. Ekilişler bir yıl kaydırılmıştır.

VI — LİTERATÜR

Aktan Reşat : Türkiye'de Ziraat Mahsulleri Fiatları, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1955.

Baş. Devlet Plânlama Teşkilâtı : Kalkınma Plânı, Birinci Beş Yıl, Ankara 1963.

Baş. Devlet Plânlama Teşkilâtı : Kalkınma Plânı, 1963 Yılı Proğramı, Anka- 1963.

F. A. O. : An Enquiry Into The problems of Agricultural Price Stabilization and Support Policies, Rome 1960.

GÜNEŞ Turan : Türkiye'de Buğdayın Ekonomik Bünye Analizi, Ankara 1964 (Basılmamıştır).

GÜNEŞ Turan : Türkiye'de Taze Meyve ve Sebze Pazarlaması ve Meseleleri, Ziraat Dergisi, Sayı 249, Ankara 1965.

HARRY Henderson : Price Programs, U.S. Department of Agriculture, Washington D.C. 1957.

OKYAR Osman : Zirai Fiat Politikası, Türk Tecrübesi, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Merkezi Konferanslarından, İst. 1964 (Basılmamıştır).

KAİNER Schickele : Agricultural Policy, Mc Graw Hill Book Company, Newyork 1954.

RUSSELL Sargent : Türkiye'de Hayvansal Ürün Fiatlarının, Hayvansal Üretim ve Tüketim Üzerine Tesirleri, Ziraat Dergisi, Temmuz 1965, Sayı 253.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği : Türkiye'de Tarım Ürünlerinde Uygulanan Fiat Politikasının Esasları, Ankara 1965 (Basılmamıştır).

Ziraat Mühendisleri Odası : Çeltik Ziraatı ve Pirinç Fiatı, Alkan Matbaası, Ankara 1962.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Kongre Tebliği
No. 15

Türkiye Hayvancılığı ve Sorunları

Yazan
Prof. Dr. Orhan Düzgüneş
Zir. Y. Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ
24 - 26 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude İLERİ** Mesude ERALP
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

TÜRKİYE HAYVANCILIĞI VE SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	5
I. GİRİŞ	7
II. TÜRKİYE HAYVANCILIĞININ BUGÜNKÜ DURUMU	8
1 — Mer'alar ve bunlardan faydalanma	8
2 — Hayvan populasyonunun sıklığı ve kompozisyonu	9
3 — Hayvansal üretim seviyemiz	9
4 — Damızlık ihtiyacının karşılanması	10
a) Devlet damızlıklarının sayıca yetersizliği	10
b) Sun'i tohumlama	11
c) Damızlıkların seçilmesi	12
5 — Besleme ve bakım şartları	14
6 — Hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi	15
7 — Veteriner hekimlerden faydalanma	16
III. SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI	18
1 — Teşkilâtı yeterli hale getirmek lâzımdır	19
2 — Mer'acılığımız islâh edilmelidir	21
3 — Damızlık ihtiyacını karşılama usûllerini değiştirmek lâzımdır	22
4 — İşletmelerin hayvansal ürünlerden sağladıkları geliri arttırmak lâzımdır	24
5 — Hayvan hastalıkları ile savaşı daha etkili kılmalıdır	26
IV. SONUÇ	27

Bu tebliğ, Z. Y. Mühendisi Orhan Düzgüneş tarafından Kongre için hazırlanmıştır.

ÖZET

Türkiye hayvancılığının bugünkü durumunu tesbit için kullandığım yedi muhtelif ölçünün herbiri, maalesef bu bakımdan henüz pek geri olduğumuzu göstermiştir. Mer'alarımızın hemen hepsi orta malıdır. Bu sebeple bakımsız kalmıştır, tahrip edilmiştir, büyük bir kısmı şimdiden işe yaramaz taşlık, kayalık veya çöl haline gelmiştir. Hayvan mevcudumuz yetiştirebileceğimiz miktardan en az 1/3 oranında fazladır. Açlığa ve hastalıklara mukavim, fakat düşük verimli yerli ırklar hayvan mevcudumuzun % 98 inden fazlasını teşkil etmektedir. Hiç verim sağlamıyanların oranı da ileri memleketlerdekine nazaran çok yüksektir. Memlekette hayvan başına yüksek verim yerine hayvan sayısının arttırılması prensibi hâkimdir. Bu sebepten hayvan sayısı bakımından dünya memleketleri arasında baş taraflarda bulunduğumuz halde, hayvansal üretim seviyemiz en geri memleketlerinki gibidir.

Sertifikalı damızlık sayısı, sözü edilemiyecek derecede azdır. Devlet müesseselerinde yetiştirilen damızlıklar ne miktar ve ne de değer bakımından ihtiyacı karşılayamamaktadırlar. Bunlardan halkın faydalanması için uygulanan usuller ve meselâ sun'i tohumlama verimli olamamaktadır. Halkın kendi hayvanları arasından damızlık olabileceklerin seçilmelerine yardım edilmemektedir. Hayvanlar için yetiştirilen bitkisel ürünlerin miktarı hayvanlarımızın normal yaşamalarına bile yetmiyecek kadar azdır. Sanayii yemi sarfiyatımız, ileri memleketlerdekine nazaran ancak sembolik mahiyettedir. Hayvansal ürünlerin hemen tamamı münferit yetiştiriciler tarafından müstakilen pazarlanma durumundadır. Koza kooperatifinin dışında Türkiye'de hayvan ürünlerinin işlenip satılması için yalnızca üç kooperatif vardır. Küçük işletmelerin hâkim olduğu memleketlerde hayvancılık kooperatiflerin kurulmaları ile gelişmiş bulunduğuna göre, bizim durumumuz meydandadır. Nihayet veteriner hekimler hayvansal üretim ile ilgili devlet hizmetleri de yapmaktadırlar. Böylece memleket hayvancılığını, devlet dahi veteriner hekimlerin başarabileceği bir seviyede görmekte ve bu seviyede tutmağa zorlanmaktadır. Hayvan hastalıklarından ve parazitlerden bir ilâ iki milyar lira arasındaki yıllık zararımızın önlenme görevi ikinci plânda tutulmaktadır.

Hayvancılığımızı bu geri durumundan kurtarabilmemiz için tavsiyelerimiz şunlardır:

1 — Teşkilâtı yeterli hale getirmek lâzımdır: Geçen yıl Tarım Bakanlığında yapılan plânlı bir çalışmanın neticesinde meydana getirilen rapora göre kurulacak bir teşkilâtı, hayvancılığımızı da kalkındırabilecek nitelikte görmekteyiz.

2 — Mer'acılığımız ıslah edilmelidir: Bunun için ne yapıp yapıp mer'alarımızı orta-malı olmaktan kurtarmak lâzımdır. Bu suretle sade mer'alarımız tahrip olmaktan korunmuş olmayacak, hayvancılığımız da ziraat işletmeleri içerisinde düzenli bir istihsal kolu olarak gelişebilecektir.

3 — Damızlık ihtiyacını karşılama usullerini değiştirmek lâzımdır: Devlet, halkın damızlık ihtiyacını karşılama programını tamamen terk etmeli, sadece her bölgede çeşitli ziraat işletmelerinde en kârlı bir şekilde yetiştirilebilecek hayvan ırklarını ve tiplerini araştırıp bulmalıdır. Bu hayvanların üretilmeleri devlet yardımıyla özel yetiştiricilere yaptırılmalı, halk ta damızlık ihtiyacını bu özel yetiştiricilerden sağlamalıdır. Aygır ve boğa depoları ile aşım durakları kaldırılmalıdır. Sun'i tohumlama bir gaye değil, bir vasıta olarak görülmeli ve ancak zorunluk olduğu yer ve zamanlarda ve usulüne göre uygulanmalıdır. Zor kullanılmamalıdır.

4 — İşletmelerin hayvansal ürünlerden sağladıkları geliri arttırmalıdır: Bunun iki yolu vardır; maliyeti düşürmek ve perakende fiatın daha yüksek bir kısmının yetiştirici eline geçmesini sağlamak. Maliyeti düşürmek bazı teknik ve ekonomik bilgilerin teknik ziraat teşkilâtı tarafından yetiştiricilere ulaştırılması ile mümkün olabilir. Diğer yol ise istihsal ve satış kooperatiflerinden geçer. Bunların kurulmaları birinci derecede hayvan ürünlerini değerlendiren devlet teşekküllerinin samimi teşvikleri ile mümkündür.

5 — Hayvan hastalıkları ile savaşı daha etkili kılmalıdır: Bunun için de veteriner hekimlerin zootekniden çok, tamamen kendi mes'uliyetleri altında bulunan hayvan hastalıklarıyla savaş hizmetine önem vermeleri, devlet bütçesinden bu işe yeter tahsisatın ayrılması ve ziraatçilerin çiftçilere koruyucu tedbirleri öğretme, tehlikesiz aşıları uygulama ve karantina işlerinde veteriner teşkilâtına yardım etmeleri lâzımdır.

TÜRKİYE HAYVANCILIĞI VE SORUNLARI

I — GİRİŞ

Hayvansal üretimin gerek milli gelire dolaylı ve dolaysız olarak kattığı değerlerin, gerek döviz ve yüksek değerli insan gıdaları kaynağı olarak öneminin büyüklüğü, toplumca oldukça iyi bilinmektedir. Bu kaynaktan memleketimizin gereği kadar faydalanamadığı da hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Ancak, bunun nedenleri ve çözüm yolları üzerindeki görüşler oldukça farklıdır. Bunların kamu oyu önünde açıkça tartışılmasında büyük faydalar vardır. Türkiye Ziraat Mühendisliği I. Teknik Kongresinde bu imkânın sağlanmış olmasını, Türkiye hayvancılığına, dolaylı da olsa, büyük bir hizmet olarak karşılamak gerekir. Zira böylece Türk toplumu Ziraat Mühendisliğinin hayvansal üretimle olan sıkı ilgisini biraz daha iyi öğrenmiş olacak, Türk çiftçisi hayvansal üretimden beklediği gelir artışının ancak ziraat mühendislerinin görüşlerine ve tavsiyelerine uymakla sağlanabileceğini daha iyi anlamış olacak ve hükümet, hayvancılığı geliştirmede alacağı tedbirleri daha etraflı düşünme ve plânlama imkânına sahip olacaktır.

Öteki tarımsal üretim dalları için de bu gibi teşebbüslere ihtiyaç vardır. Buna rağmen ilk teknik kongrede bunlardan sade hayvancılığın ele alınmasında özel sebeplerin olması gerekir. Bir def'a hiçbir tarımsal üretim dalı yoktur ki, ziraat teşekküllerimizce hayvancılık kadar ihmal edilmiş olsun. İkinci olarak, hayvancılığımızın geliştirilmesi görevini hemen tamamen üzerine almış bulunan devlet teşkilâtı bir çok noktalarda genel tarımsal üretim kurallarına aykırı tutumlar içerisindedir. Ziraat mühendisleri camiası olarak buna müdahale etmek ve doğru yolları göstermek görevimizdir. Bu görev şimdiye kadar münferit teşebbüsler halinde yapılmıştır. Fakat bunların etkileri pek sınırlı olmuştur. Halbuki memleketimizde devrimsel gelişmelere ihtiyaç vardır. Kongremizin konu üzerinde yapacağı çalışmalar buna büyük ölçüde yardım edecektir.

II — TÜRKİYE HAYVANCILIĞININ BUGÜNKÜ DURUMU

Türkiye'de hayvancılığın bu günkü durumu *geridir*. Hangi ölçü ile incelenirse incelensin, bu sonuca varılır. Hemen bütün ilgililerce kabul edilen bir gerçek olduğundan, bunun üzerinde uzun boylu tartışmaya lüzum yoktur. Ancak, hem hayvancılığımızda ilerde beklenen gelişmeleri ilmi metodlarla izliyebilmek ve değerlendirebilmek için, hem de bu geri durumu meydana getiren amilleri doğru olarak teşhis edebilmek maksadıyla, incelemelerimizde kullandığımız metodları ve varılan sonuçları kısaca açıklamayı lüzumlu görmekteyim.

1 — Mer'alar ve bunlardan faydalanma

27.2 milyon hektar mer'a arazimizin hemen hepsi köy ve kasabaların orta-malı olan düşük kaliteli tabii mer'alardır. 15 yıldır köylerde müşterek veya özel olarak kurulmaya çalışılan sun'i çayır ve mer'alar henüz sözü edilmeyecek kadar azdır. (Tabii mer'aların takriben binde yedisi kadar). 1,5 milyon hektarlık tabii çayırlarımızın kaliteleri ve ot verimleri de genellikle çok düşüktür.

Bu nitelik ve nicelikte bulunan mer'alarımızda 71 milyon baş hayvan veya 27 milyon Büyük Baş Hayvan Birimi, hayatlarını idame ettirmek durumundadırlar. Büyük Baş Hayvan Birimine bir hektar (10 dekar) mer'a düşmektedir. En iyimser hesaplarla varılan sonuçlara göre, mer'alarımızın şimdiki kapasiteleri 14.5 milyon Büyük Baş Hayvan Birimidir. Anız ve nadaslar da hesaba katılırsa bu 18 milyona çıkartılabilir. Demekki mer'alarımız halen 1/3 oranında fazla hayvan barındırmaktadır. Bunun tabii sonucu olarak hayvanlarımız gittikçe artan bir hızla bitki örtüsü kaybolan, kapasiteleri düşen mer'alardan yılın takriben yarısında hem yaşamak, hem verim vermek, hem de kış açlık periyodunda sarfetmek üzere besin toplamak zorunluğunda kalmaktadırlar. Bu, geriliğin en belirgin ölçüsüdür. Mer'alarımız orta-malı olarak kaldığı, özel bir kanunla düzenlenen şekilde kullanılmadığı, korunup ıslah edilmediği; hatta özel mülkiyete intikal ettirilmediği müddetçe bu gerilik artarak devam edecektir. Zira hiç bir para ve emek sarfetmeden köy mer'alarından faydalanma imkânı varken özel işletmeler, nadir haller müstesna, kendi arazilerinde sun'i çayır ve mer'a tesis etmeye teşvik edilemezler. Teknik Ziraat teşkilâtımızın 15 yıldır bu yönde yapmakta olduğu çalışmalardan alınan sonuçların cüceliği buna bir delildir.

İşletme arazisinden bir kısmı hayvan yemi istihsaline ve bunlar arasında en ucuz ve en verimli olan, sun'i çayırlara tahsis edilmediği müddetçe hayvancılığımızın ileri bir duruma erişmesi beklenemez.

Zira fakir köy mer'alarında ancak yerli hayvanlarımız hayatlarını idame ettirebilirler. Daha verimli hayvanların (Kültür ırklarının) memlekete yayılmalarında karşılaşılan güçlükler bundandır. Bütün bu hususlar odamızın 21 sayılı "Mer'alarımızla ilgili problemler ve çözüm yolları" isimli yayınında etraflıca açıklanmıştır. Hülâsa, mer'alarımızı kullanma sistemindeki gerilik ve işletme arazisi içinde sun'i çayır ve mer'a tesisindeki yavaşlık hayvancılığımızın geriliğine hem sebep, hem ölçü olmaktadır.

2 — Hayvan populasyonunun sıklığı ve kompozisyonu

Mer'alarımızın yukarda açıklanan durumuna rağmen, hayvan mevcudumuzun (son iki yıl hariç) devamlı artışlar göstermesini bir gerilik ölçüsü olarak değerlendirmek gerekir. Zira bu, çiftçilerimizin halâ hayvan başına verimi değil, hayvan sayısını artırma yönünde olduklarını gösterir. Son yıllarda hayvan sayısında görülen azalmanın arızî olmamasını, gelecek yıllarda da devam etmesini, bazılarınca (3) düşünülenin aksine olarak, hayvancılığımızın gelişmesi bakımından sevinçle karşılamak ve beklemek gerekir.

71 milyonluk hayvan mevcudumuzun 50 milyonunu koyun, kıl keçisi ve eşek gibi en az emekle, nomadlık ve yarı-nomadlık ile yetiştirilen hayvanlar teşkil etmektedir, ki bu da bir gerilik ölçüsüdür. Ayrıca, sığır ve manda populasyonlarımızın üçte birinden, koyun ve keçi populasyonlarımızın da yarısından daha azı süt verir durumdadır. Bu hal hayvan populasyonlarımızın genellikle işletmeler için kârlı olabilecek bir kompozisyonda olmadıklarını gösterir. İleri memleketler sığır populasyonunun %55-60'ı süt veren hayvanlardan terekküp eder.

Hayvan populasyonumuzun yerli ve kültür ırkları ve melezleri bakımından kompozisyonu da geriliğimizi belirtecek niteliktedir. Tarım Bakanlığındaki kayıtlara göre sığır populasyonumuzun, 1925 den beri devam eden çalışmalara rağmen, ancak %2'si, koyun populasyonumuzun, 1933 den beri devam eden çalışmalara rağmen, ancak %1,5'i; tavuk populasyonumuzun, 1952 den beri devam eden çalışmalara rağmen, ancak %1,8'i kültür ırkı veya bunların melezleridirler. Geri kalan büyük kısmı yerli ırklara mensupturlar.

3 — Hayvansal üretim seviyemiz

Hayvan sayısı bakımından dünya memleketleri arasında ilk sıraları işgal ettiğimiz halde, nüfus başına düşen hayvansal ürünlerin miktarları bakımından sıramız sonlardadır. Bunun başlıca sebebi genel hayvansal üre-

tim seviyemizin ve hayvan başına verimin düşüklüğüdür. Bu ifadede kantite kadar kalitede mündemiçtir. Bizimki kadar sığır mevcudu bulunan Batı Almanyanın inek sütü istihsali, istatistiklere göre, bizimkinin takriben 9 mislidir. Mezbahalarımızda kesilen sığırların gövde ağırlıkları da hayvancılığı ileri memleketlerdekilerin takriben üçte biri kadardır. 32,3 milyon baş koyundan 43,3 milyon kilo yapağı elde etmekteyiz. Bu, hayvan başına 1,34 kg. eder. Hayvancılığı ileri memleketlerde ise bu verim hem 3-4 kg. dır, hem de çok daha yüksek kalitelidir. Tabiatın bir verisi olarak yüksek kaliteli olan tiftiklerimizin üstünlüklerini muhafaza dahi edememekte ve tiftik yetiştiren diğer memleketlere nazaran hayvan başına takriben yarı yarıya az tiftik almaktayız. Manda yetiştiren Avrupa memleketlerinin hayvan başına aldıkları süt miktarı da ortalama olarak bizdekinin iki mislidir.

Görülüyor ki, hayvansal üretim seviyemiz de hayvancılıkta nekadar geri olduğumuzu açık olarak gösterecek düşüklüktedir.

4 — Damızlık ihtiyacının karşılanması

Bu konu, devlet damızlıklarının sayıca yetersizliği, sun'i tohumlama ve damızlıkların seçilmeleri başlıkları altında incelenecektir.

a) Devlet damızlıklarının sayıca yetersizliği: Tarım Bakanlığına bağlı hayvan yetiştiren genel müdürlükler tarafından verilen rakkamlara dayanarak yaptığımız hesaplara göre, Türkiye'de devlet müesseselerinde yetiştirilen boğalardan tabii ve sun'i tohumlama ile bir yılda elde edilen buzağıların miktarı 60 bin kadardır, ki bu, memlekette her yıl doğan buzağıların % 2 sini teşkil eder. Resmî istatistiklerdeki sağılan inek sayısını aynı zamanda doğan buzağı sayısı olarak aldığımızda bu oran % 1,5'e iner. Koyunlarda ve tavuklarda da aynı oran hesaplanmıştır. Tiftik keçisinde ise bu % 0,08 dir. Demekki sayıları 40'ı geçen devlet müesseselerinde bunca senedir yapılagelen damızlık yetiştirme ve üretme faaliyetleri ile boğa depolarında, koç depolarında, sun'i tohumlama laboratuvarlarında, veteriner müdürlüklerinde ve genel müdürlükte bu damızlıkları özel yetiştiricilerin istifadelerine arzetmek üzere sarfedilen bütün gayretler ve paralar memleket ihtiyacının bukadar cüz'i bir kısmını karşılamak için yapılmıştır ve yapılmaktadır. Hayvancılıkta nekadar geri bir tutum ve inanç içinde bulunduğumuza bundan daha iyi bir delil bulmak güçtür.

Devlet aygırlarının memleket ihtiyacını karşılama oranı % 10 olarak hesaplanmıştır. Bu, öteki çiftlik hayvanları için biraz önce verilenlere nazaran çok daha yüksektir. Ancak bu yüksekliği hayvancılığımızın gelişkinli-

ğine değil, bilâkis geriliğine bir ölçü olarak değerlendirmek gerekir. Zira bu, haralarımızda at yetiştiriciliğine, öteki çiftlik hayvanlarına nazaran ekonomik yönden daha önemli olmadığı, buna karşılık çok daha büyük masrafları gerektirdiği halde, birinci plânda yer verildiğini gösterir. Yabancı uzmanlar da bu durumu müşahade ve tenkid etmişlerdir (5).

Yukarıda verilen rakamlardan anlaşılacağı üzere, memleketimizde boğa, koç, tiftik, tekesi, hatta aygır ihtiyacının devlet müesseselerinde yetiştirilen, üretilen ve çeşitli yollarla halkın istifadesine sunulan damızlıklarla karşılanmasına imkân yoktur. Buna rağmen Tarım Bakanlığının sadece bu yolla hayvancılığımızın geliştirilmesine çalışması, büyük emek ve paralar sarfetmesinde ısrar etmesi izahı mümkün olmayan bir meseledir.

Gerçekte hayvancılığı ileri memleketlerde damızlık hayvan ihtiyacını karşılamada devletin gösterdiği faaliyetler, damızlık hayvan yetiştiren özel işletmelerin kurulmaları, geliştirilmeleri ve çoğaltılmaları yönünde olmuş ve olmaktadır. Bu memleketlerde hayvancılık işlerini yönetenler bilmekte ve inanmaktadırlar ki bir memleket hayvancılığının seviyesi, özel damızlık işletmelerinin ve buralarda yetiştirilen sertifikalı damızlıkların sayısı ile orantılıdır.

Bu ölçü ile değerlendirildiğinde memleketimiz hayvancılığının yine geri olduğuna hükmetmek zorunda kalınır. Aynı Bakanlıkta bitki damızlıklarının üretilmesi işi mukaveleli çiftçi yolu ile özel yetiştiricilere intikal ettirilmekte iken hayvan damızlıklarında bunun yapılmayışına gerilikte ısrardan veya anlayışsızlıktan başka bir mana verilemez.

b) Sun'i tohumlama: "Devlet müesseselerinde yetiştirilen damızlıkların sayıca az oluşu sun'i tohumlama ile telafi edilebilir" diye düşünenler olabilir ve vardır. Gerçekten suni tohumlamada kullanılan bir boğa tabii aşımda kullanılan 40-60 boğanın yerini tutabilir. Bu düşünce ile memleketimizde de bilhassa ineklerin ve koyunların devlet damızlıkları ile döllenmelerinde sun'i tohumlama tatbik edilmektedir. Ancak bu, maalesef, hayvancılığımızın geri karakterini değiştirmeye yetecek bir seviyede değildir. Çünkü yukarıda devlet müesseselerinde yetiştirilen damızlıkların memleket ihtiyacını karşılama oranları olarak verdiğim düşük rakamlarda sun'i tohumlama da hesaba katılmıştır. Diğer taraftan, sun'i tohumlama uygulamasında kullanılmakta olan usuller de geriliğimizin başka bir miyarını teşkil edecek niteliktedir. Ziraat Mühendisleri Odasınca 1964 yılında hazırlanarak zamanın Tarım Bakanına sunulan ve sonra yayınlanan (9) bir muhtırada bu husus etraflıca açıklanmıştır. Kongremizde üzerinde durulması

gereken en önemli nokta, sığırlarda sun'i tohumlamanın zor kullanılarak uygulanmakta olmasıdır. Veteriner teşkilâtının sun'i tohumlama yapmayı arzuladığı köylerde bütün boğalar kastre edilmekte ve halk, ineklerini sun'i tohumlamaya tabi tutmaya zorlanmaktadır. Bu tutum her şeyden önce demokrasi kurallarına ve hatta Anayasaya aykırı görülmektedir. Hayvancılık, bilindiği üzere, bir tarımsal üretim dalıdır. Tarımsal üretimin öteki dallarında ve meselâ hububat veya ayçiçeği yetiştiriciliğinde çiftçilere devlet tarafından herhangi bir tohum çeşidini kullanmak zorunluğu yükletilmemektedir. Keza meyva ve bağ yetiştiriciliğinde çiftçi, dilediği çeşitten anaç ve kalem kullanabilmektedir. Yalnız, teknik zirâat teşkilâtı çiftçilere uygun usullerle yeni ve verimli çeşitleri tanıtmakta ve tavsiye etmektedir. Doğrusu da budur ve bu usulle memleketimizde birçok yeni bitki çeşitleri mükemmelen yerleşmiş bulunmaktadır. Sun"i tohumlama da aynı şekilde, yani zorla değil, bilâkis öğretmek ve inandırmak suretiyle uygulanmalıdır. Bu, hem demokratik, hem de daha verimli bir yoldur. Zira inanmak gerekirki bu gibi devlet faaliyetlerinde başarı için, halkın bunlara isteyerek ve inanarak katılması şarttır. Hayvancılığı ileri memleketlerde sun'i tohumlama, hayvan yetiştiricilerinin tamamen gönüllü olarak kurdukları kooperatifler tarafından uygulanmaktadır.

Diğer taraftan, veteriner teşkilâtının halk boğalarını zorla kastre etmesi eğer bir kanun veya tüzüğe dayanıyorsa ve bu faydalı sonuçlar veriyorsa aynı kanun veya tüzükten merinoslaştırmada yapılan sun'i tohumlamada da faydalanmak mümkündür. Halbuki merinoslaştırmada sun'i tohumlama, bazı veteriner hekimlerin kanuni zorlamayı lüzumlu görmelerine rağmen (1), halkın isteğine bırakılmıştır. (Ümit ederim ki bu açıklama merinoslaştırmada zor kullanma taraftarı olan veteriner hekimlere bir dayanak teşkil etmez.) Sığırcılıkta da aynı yolu takip etmek, hatta kısa bir zamanda bu işi kooperatiflere intikal ettimeyi mümkün kılacak bir sistem geliştirmek lâzımdır. Merinoslaştırmada beklenen ilerlemenin sağlanmaması sun'i tohumlamanın isteğe bırakılmasından değil, daha başka teknik ve ekonomik sebeplerdendir.

Sun'i tohumlama yapacağız, diye köyün bütün boğalarını kastre etmek, memleketimiz şartlarında, tarım işletmelerinin ve tüm olarak memleket ekonomisinin menfaatlerine de uygun değildir. Zira bunun neticesinde köy sürülerinde kısırlık artmakta, dolayısı ile işletme geliri ve milli gelir düşmektedir.

c) Damızlıkların seçilmeleri: Memleketimizde damızlık olarak kullanılacak erkek ve dişi hayvanların seçilmelerinde uygulanan usuller de hay-

vancılığımızın geriliğine delil teşkil etmektedirler. Devlet müesseselerinde yetiştirilen damızlıkların seçiminde bile gerilik vardır. Bu müesseselerin amaçları özel tarım işletmelerinde her generasyon daha verimli döller verecek damızlıklar elde etmektir. Fakat uygulanmakta olan damızlık seçimi metodları ile bu amaca ulaşmaya imkân yoktur. Haralarımızı bu yönden inceleyen veteriner hekim zooteknistler bile kullanılan metodların iptidaî ve verimsiz olduğunu belirtmektedir (2 ve 3). O halde, devlet müesseselerinde yetiştirilip halkın istifadesine sunulan damızlıklar sade miktar bakımından değil, aynı zamanda gayeye uygunluk bakımından da yetersizdirler. Bu münasebetle özellikle belirtmek isterim ki memleket hayvancılığının asıl ihtiyacı mutlak verimleri yüksek safkan damızlıklar değildir. Bilâkis memleketin tabii ve iktisadi şartlar bakımından farklı olan her bölgesinde kârlı olarak yetiştirilebilecek, yerli hayvanlarımıza dayanan, muhtelif yeni hayvan tiplerine ihtiyaç vardır. Devlet müesseselerinin ve ilgili teşkilâtın daha fazla vakit kaybetmeden çabalarını bu yöne çevirmelerini bekliyoruz. Zira halen gerek Devlet Üretme Çiftliklerinde ve gerek halk elinde istenen tiplerde bir çok boğalar ve inekler, koçlar ve koyunlar vardır ve bunlar bilgisizlik yüzünden mezbahalara sevkedilmektedirler. Hal böyle iken, milyonlarca döviz harcayarak yabancı memleketlerden damızlık hayvanlar ithal etmek, geriliğin en tipik ölçülerinden biridir.

Memlekette damızlık olarak kullanılan erkek hayvanlardan pek azı devlet müesseselerinde yetiştirilmiş bulunduğuna göre, asıl ihtiyaç yine halkın kendi seçtiği damızlıklarla karşılanmaktadır. Koç ve tiftik tekesi seçiminde büyük sürü sahipleri, devlet müesseselerindekinden pek te geri olmıyan bir usulle erkek damızlıklarını seçmektedirler. Küçük sürü sahiplerinin erkek damızlık seçme imkânları daha azdır. Bunlar ya olanla iktifa ederler veya büyük sürülerden satın alırlar. Fakat sığırlar için cüz'i sayıdaki yetiştiriciler hariç, herhangi bir şekilde seçilmiş erkek damızlıklar kullanılmamaktadır. Köydeki bütün inekler bir sürü teşkil etmekte ve bu sürüye henüz öküz yapılabilecek yaşa gelmemiş veya o derecede gelişmemiş danalar ve genç boğalar babalık etmektedirler. İkinci halde hatta olumsuz yönde bir seleksiyon yapılmış olmaktadır.

Dişi damızlıklara gelince, bunlar ne koyun, ne tiftik ve ne de sığır sürülerinde herhangi bir seçime tabi tutulmamaktadırlar. Her yıl doğan dişilerden damızlık çağına kadar yaşayabilenlerin hepsi sürüye katılmaktadır. Demek burada yalnız yaşama gücü bakımından tabiat bir seleksiyon yapmaktadır. Sade yaşama gücü de her zaman ekonomik bir hayvancılık için yeterli olamamaktadır. Bu sebeple yalnız tabiata değil, çiftçiye de uy-

gun hayvanların seçilip üretilmeleri gerekir. Yetiştiriciye bu yönde yardım edebilecek bir teşkilâtımız yoktur. Bitkisel üretimde bu işleri yapan teknik ziraat teşkilâtımız, maalesef hayvancılık konusunu benimsememiştir.

5 — Besleme ve bakım şartları

Besleme ve bakım şartlarındaki yetersizlik, hatta sefalet hayvancılığımızın geriliğini belirtmede kullandığımız diğer bir ölçüdür. Gerçekten memleketimiz hayvancılığında uygulanan besleme ve bakımın genel karakteri, hayvanları açlığa alıştırma ve dayandırmadır. Normal bir besleme ve bakımı mümkün kılan ekonomik şartların bulunduğu hallerde bile işletmeler, gereği kadar hayvan yemi yetiştirmemekte veya satın almamakta, hayvanlarını şu veya bu yönden aç bırakmakta, metabolizmayı uyararak yemi hayvansal ürüne daha ekonomik olarak çevirecek bir bakım sistemi yerine, bilâkis metabolizmayı geriletecek bir bakım sistemi uygulamaktadırlar. Bu, besleme ve bakım şartlarımızın geriliğinde ekonomik faktörler kadar bilgi yetersizliğinin de rol oynadığını gösterir.

Memleketimizde üretilen hayvan yemlerinin mevcut hayvanlarımızı rasyonel bir şekilde beslemeğe yetmediğini gösteren bir çok çalışmalar ve yayınlar mevcuttur. Bunlardan bazılarında, ve meselâ Veteriner Fakültesi tarafından 1962 de yayınlanan broşürde (7) durum gayrı-kabili-ıslah olarak takdim edilmektedir. Buna karşılık Odamızca yayınlanan çalışmada (8) yem açığımızın kapatılması mümkün görülmekte ve bunun yolları açıklanmaktadır. Buna göre, söz konusu açığı en ucuz olarak kurakta ve sulu yerlerde yeniden kurulacak sun'i çayırlardan, mevcut mer'a ve çayırlarımızın ıslahından. endüstri artıklarından, ölü hayvanlardan ve değersiz balıklardan kapatmamız mümkündür.

Bir memleket hayvanlarının beslenme durumları incelenirken o memlekette üretilen bütün yem maddeleri yerine, sadece sanayi yemi üretimini veya tüketimini ölçü olarak kullanmak mümkündür. Zira, genellikle çeşitli sanayi yemlerinden yüksek kalitelerde ve miktarlarda istihsal eden veya kullanan memleketlerde hayvancılık ileri durumdadır. Memleketimizde bir yem sanayii mevcuttur ve yapılan yemlerdeki besin maddeleri, her zaman istenen oranlarda olmamakla beraber, memleket şartlarında iyi denebilecek durumdadır. Yemlerin çeşitleri de gittikçe artırılmaktadır. Ancak istihsal edilen miktar henüz pek azdır; genel tavuk mevcudumuzun binde yedisine, sığır mevcudumuzun da onbinde ikisine yetecek kadardır. Bir mukayese yapabilmeyi sağlamak maksadı ile Amerika Birleşik Devletlerindeki sanayi yemi üretiminin bizdekinden 4200 defa fazla olduğunu belirt-

mek isterim. Hayvan mevcutlarımız arasındaki oranlar bu muazzam farkın manasını küçültemez. (En geniş oran tavuk mevcutlarımız arasındadır. A. B. D., bizden 20 misli fazla tavuğa sahiptir. Bir de bizde domuz yetiştirilmez).

6 — Hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi

Bizimki gibi, küçük işletmelerin hakim olduğu Avrupa memleketlerinde hayvancılığın gelişmesinde istihsal ve satış kooperatifleri baş rolü oynadığına göre, memleketimiz hayvancılığının seviyesini tesbitte bu tip kooperatifleri de bir ölçü olarak kullanmak mümkün ve faydalıdır. Ticaret Bakanlığındaki kayıtlara göre, memleketimizde hayvansal ürünler üzerinde çalışan istihsal ve satış kooperatiflerinin sayısı sadece 8 dir.(1) Demek ki memleketimizde her işletme kendi istihsalini kendi başına pazarlamak durumundadır. Bu sistem içinde hayvancılığın memleket ölçüsünde gelişmesi beklenemez. En tipik ürün olan sütü ele alarak durumu açıklıyalım: İstihsal edilen sütün % 80 den fazlası süt mamûlleri halinde tüketilir. Bu mamûllerin takriben üçte biri irili ufaklı bir takım süt işleme yerlerinde yapılır. Sütü üretenler bu yerlere sattıkları ham sütün mamûl hale gelmesi ve daha müsait şartlarda pazarlanması ile kazandığı değerden faydalanmazlar; hatta ham sütlerine bile serbest piyasa fiatını alamazlar. Mamûl hale getirilen sütün geri kalan üçte ikisi, yukardaki şekilde dahi satma imkânına sahip bulunmayan işletmeler tarafından, iptidai usullerle düşük kaliteli mahalli mamûller haline getirilmektedir, ki bu da büyük bir değer kaybıdır.

Yapağı ve kasaplık hayvanların değerlendirilmelerinde de durum aynıdır.

Gerçekte memleketimizde yapağıyı, eti ve sütü değerlendirmek maksadı ile devlet tarafından bazı kurumlar kurulmuştur. Türkiye Yapağı ve Tiftik A. Ş., Et ve Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu ve Gazi Orman Çiftliği Süt Fabrikaları bu meyandadırlar. Fakat bu kurumların kapasiteleri ve çalışma sistemleri hayvan yetiştiricilerinin biraz önce açıkladığım kayıplarını giderecek durumda değildir. Bir def'a devlet tarafından sağlanabilecek sermayelerle bu kurumların memleketin lüzumlu olan her yerinde hayvan ürünlerini değerlendirebilecek tesisleri yapmalarına imkân yoktur. Bundan başka, bu kurumlar yaptıkları ve yapacakları münferit tesisleri bile işletirlerken müstahsilin menfaatlerini ön plânda tutmamaktadırlar. Gazi Orman Çiftliğindeki süt fabrikasının müstahsilden süt almada

(*) Bunların 5'i İpek Kozası Birliğine bağlı Kooperatiflerdir.

gösterdiği istiğna ile süt alış ve satış fiyatları arasındaki muazzam fark bu iddiamızı ispatlamağa yetmezse buna Et ve Balık Kurumunun daha çok aracıları destekleyici tutumunu, Yapağı ve Tiftik A. Ş. nin parasını asıl gayesi dışında bir takım teşebbüslere yatırmış bulunmasını da eklememiz mümkündür.Hayvansal üretim yapan ve ürünlerini kendi tesislerinde işleyerek değerlendiren devlet müesseseleri de civarlarındaki çiftçilere bu yönde gerekli yardımları yapmamaktadırlar. Süt Endüstrisi Kurumunun çalışmalarına başlarken aynı hatalara düşmemesi için ikaz edilmesi, kuruluş kanununda kooperatiflerin kurulmalarını teşvik etmesi ve bunlarla işbirliği yapması için hükümlerin bulunmasına rağmen, faydalıdır.

Toplumca kavranması lâzımdır ki, hayvan ürünlerini değerlendiren devlet kurumlarının esas gayeleri para kazanarak devlet gelirini arttırmak değildir. Hiçbirinin kuruluş kanununda böyle bir hüküm yoktur. Bunlar, devlet tarafından kendilerine sağlanan imkânları en iyi bir şekilde kullanarak konuları olan ürünlerin memleket çapında arttırılmasına, dolayısiyle milli gelirin yükseltilmesine çalışmakla mükelleftirler. İlgililerin ve kamu oyunun bu kurumları tenkid ederken kullanacakları ölçü, yaptıkları ziyan veya kâr değil, istihsalin ve milli gelirin artmasına yaptıkları etki olmalıdır.

7 — Veteriner hekimlerden faydalanma

Her memlekette esas görevi hayvan sağlığını koruma olan bir meslek sınıfı vardır ki bu, Veteriner Hekimliktir. Veteriner hekimler hayvan varlığının zayi olmasını önliyerek milli ekonomiye, hayvanlardan insanlara geçen hastalıkları önliyerek te insan sağlığına değerli hizmetlerde bulunurlar. Ancak bu hizmetler hayvanlara ve insan sağlığına verilen önemin derecesine göre değerlendirildiğinden, veteriner hekimlik her memlekette farklı gelişmeler göstermiştir. Bir memlekette hayvanlar ne kadar yüksek değerli iseler ve insan sağlığının korunmasına verilen önem ne kadar büyük ise, o memlekette veteriner hekimlik o kadar gelişmiş, veteriner hekimler de o kadar fazla itibar ve kazanç sağlamışlardır. Ekonomik ve sosyal bakımlardan geri toplumlarda ise veteriner hekimler her hangi üstünlük tanınmayan devlet memurları olarak kullanılırlar, hatta bunlara veteriner hekimlikten başka işler de yaptırılır. Bu gerçeğe dayanılarak, hayvancılığın veteriner hekimliğin itibarlı ve kazançlı olduğu memleketlerde ileri, bilâkis itibar görmediği ve kazançlı olamadığı memleketlerde ise geri olduğunu çıkarmak mümkündür.

Memleketimiz bu bakımdan tetkik edilirse, veteriner hekimliğin henüz hayvancılığı geri memleketler durumunda olduğu görülür. Bir def'a genç-

ler tarafından veteriner hekim olmağa heves gösterilmemektedir. Memleketimizde sadece bir tane veteriner fakültesi olduğu ve hemen bütün öğrencilerine burs sağlandığı halde, lise mesunlarından bu fakülteye girmeyi birinci istek olarak bildirenlerin sayısı 36,6 binde 73 dür. Girenlerin giriş imtihanında aldıkları puvanların ortalaması da tabii olarak çok düşüktür. İkinci olarak, memleketimizde özel veteriner hekimlik henüz gelişmemiştir. Veteriner hekimlerimizin hemen hepsi hiç bir avantaja sahip olmayan devlet memurudurlar ve bunların büyük bir kısmı veteriner hekimlikten başka işlerde çalıştırılmaktadır. Bu işlerin başında ZOOTEKNİ gelmektedir. Halbuki Zootekni, Veteriner Hekimliği gerektirmeyen bir ziraî istihsal konusudur. Zootekni, daha fazla ve daha yüksek değerde hayvansal ürünlerin en ekonomik olarak istihsal edilmesi demektir ve diğer ziraî istihsal kolları (meyvecilik, sebzecilik, bağcılık, pamukçuluk vs.) gibi ziraatçilerin çalışma sahası dahilindedir.

Konunun hayvan olması ve geri ekonomilerde henüz önem kazanmamış bulunması dolayısiyle devletler bu konuda esasen basit olan hizmetlerini başlangıçta Veteriner Hekimlere gördürmüşlerdir. Fakat sonraları hayvan önemli bir istihsal ünitesi olarak gelişince, ziraat işletmelerinin bundan en kârlı bir şekilde faydalanabilmesini sağlayacak bazı tedbirlere lüzum hasıl olmuş, bu tedbirlerin ziraat işletmelerindeki tabii ve ekonomik şartlara göre çok değişik olabileceği ve diğer istihsal kollarında da bazı değişmeleri gerektirebileceği görülmüştür. Bunun neticesinde ziraat işletmelerinin hayvansal üretim ile ilgili sorunlarını ancak ziraatçilerin çözümleyebilecekleri anlaşılmıştır. Buna paralel olarak, hayvanın ekonomik bir değer kazanması ile Veteriner Hekimlere ihtiyaç artmış, bunlar da, hekimlik bilgilerine güvenleri nisbetinde kendilerini hekimlik işlerine vermişlerdir. Bu arada hekimlik bilgilerini yitirmiş olanlarla Zootekni sahasını gerçekten benimsemiş olanlar işlerine devam etmişlerdir. Yeni yetişen Veteriner Hekimlerden de mesleklerinin dışında iş alanlar gittikçe azalmıştır. Bugün hayvancılığı ileri durumda olan memleketlerde (Danimarka, İsveç, A.B.D. vs. de) hayvan yetiştirme (Zootekni) işlerinde çalışan Veteriner Hekim hemen hemen kalmamıştır. Hayvancılığı gelişmekte olan memleketler de bu yolu hayli zaman evvel tutmuş bulunmaktadırlar. Fransa ve İtalya bunlardandır. Yunanistan ve hatta Hindistan bile Veteriner Hekimlerini Zootekni işlerinden yavaş yavaş ayırmağa başlamışlardır.

Bizde ise Veteriner Hekimlerin halâ Zootekni işlerinde çalıştırılmalarında israr edilmektedir. En selâhiyetsiz vatandaştan Üniversite Profesörlerine, Hükümet üyelerine ve Cumhurbaşkanına kadar hemen herkeste

hayvan yetiştirme (Zootekni) ile Veteriner Hekimliği birleştirme, bir arada görme âdeti yerleşmiştir. Bu, hayvancılığımızda devrimsel gelişmeleri önliyen tutumlara büyük bir destek olmaktadır.

Buraya kadar memleket hayvancılığının bugünkü durumu hakkında yeteri kadar açıklama yapabildiğimi zannediyorum. Kullandığımız yedi muhtelif ölçünün hepsi de bizi, hayvancılığımızın henüz geri durumda olduğu sonucuna vardırmıştır.

Şimdi tartışma konumuz şudur: Nasıl ilerleriz? Cumhuriyetten bu yana harcanan bunca emek ve paraların karşılığını en kısa zamanda nasıl alabiliriz?

III — SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Bir önceki bölümde memleketimiz hyvancılığının bugünkü durumu incelenirken sorunları da, büyük bir kısım itibarı ile ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.

1 — Mer'alarımız ıslah edilmemekte, bilâkis kapasitelerinin çok üstünde hayvan sürüleri tarafından devamlı tahrip edilmektedir.

2 — Özel İşletme arazilerinde sun'i çayır ve mer'a tesisi teşvik edilmemektedir.

3 — Yem maddeleri istihsalimiz mevcut hayvanların hem yaşamalarına, hem de verimlerini arttırmalarına yetecek seviyeden uzaktır. Sanayi yemi üretim ve tüketim seviyemiz çok düşüktür.

4 — Hayvan populasyonumuzun kompozisyonu, tür, ırk ve verim veren hayvanlar bakımından gayrı müsaittir.

5 — Hayvan başına verimi arttırma yerine, hayvan sayısını arttırma temayülü vardır.

6 — Devlet müesseselerinde yetiştirilen ve muhtelif yollarla halkın istifadesine sunulan damızlıklar sayı ve gayeye uygunluk bakımlarından yetersizdirler.

7 — Çiftçilere kendi damızlıklarını seçmede teknik yardım yapılmamaktadır.

8 — Damızlık hayvan yetiştirecek özel işletmelerin kurulmaları ve geliştirilmeleri teşvik edilmemektedir.

9 — Sun'i tohumlamadan faydalanmanın yolları iyi seçilmemiştir.

10 — Hayvansal ürünleri pazarlama şartları, üretimi teşvik edici olmaktan uzaktır.

11 — Memleket hayvancılığı, ekonomik bir hayvancılığın icapları ve bunların yetiştiricilere öğretilmesi konularında yetiştirilmemiş olan Veteriner Hekimler tarafından sevk ve idare edilmekte, buna karşılık çeşitli hastalıklarla etkili bir savaş için lüzumu kadar veteriner hekim bulmakta güçlük çekilmektedir.

Bu sorunların her birisi için ayrı bir çözüm yolu bulmağa çalışmak bizi hatalı veya pratiğe uymayan sonuçlara götürebilir. Zira bu sorunlar müstakil değildirler, hemen hepsinin birbiri ile ilişkisi vardır. Bu sebepten evvelâ bütün sorunlar için bahis konusu olabilecek ana çözüm yollarını münakaşa edecek, sonra da münferit sorunlar veya soru grupları ile ilgili özel noktalara geçeceğiz.

1 — Teşkilâtı yeterli hale getirmek lâzımdır

Memleketimizde ne hayvanclık ve ne de öteki tarımsal üretim kollarında beklenen seviyelere ulaşabilmemiz için, lüzumlu devlet hizmetleri iyi organize edilmemiştir. Kalkınma Plânımızda da bu husus belirtilmiş, tarım hizmetlerinin yeniden organize edilmesi tavsiye edilmiştir. Buna uyularak yapılan çalışmaların sonuçları (6), Devlet Plânlama Teşkilâtınca da tasvip edildiği halde, maalesef henüz yürürlüğe konmamıştır. Esasları bir başka tebliğ ile kongremize sunulan yeni organizasyon ne kadar eksiksiz ve ne kadar kısa zamanda uygulanırsa, diğer, konular gibi, hayvancılıkta o kadar çabuk ve o kadar köklü bir gelişme imkânına sahip olacaktır. Zira, bu organizasyonda hayvancılık, ileri memleketlerdeki anlayışa uygun olarak, öteki tarımsal üretim konuları ile bir arada mütalâa edilmiştir. Gerçekten, gerek memleket ve gerek işletme çapında hayvancılığın diğer tarımsal faaliyetlerle o kadar sıkı ilgisi vardır ki onlardan ayrı olarak ele alınıp geliştirilmesi mümkün değildir. Şimdiye kadarki tecrübelerimiz bunu ispatlamıştır. Veteriner Teşkilâtı her ne kadar bu gerçeği kabul etmemekte ise de, ileri sürdüğü bazı mütalâalar bu teşkilâtı da aynı şekilde düşündürmeğe mecbur kılıcı mahiyettedir. Meselâ hayvancılığımızın şimdiki geri durumundan Ziraat Teşkilâtının hayvan yemi üretimini arttıramamış olması sorumlu tutulmaktadır. Demekki hayvan yemi üretimi ile hayvansal üretim birlikte, bir tek teşkilât tarafından ele alınmış olsalardı mesele kalmazdı. Hayvan yemi üretimini geliştirecek teşkilâtın bununla ilgili diğer ziraî faaliyetleri gayeye uygun olarak düzenlemesi de tabii görülürdü. Böylece bahis konusu yeni organizasyon tasarısının dayandığı

ana prensibin kabul edilmesi gerekirdi. Bu prensip yalnız başına meyveciliği veya yalnız başına hayvancılığı değil, tüm olarak memleket ziraatini kalkındırmaktır. Gerçekten, bu sistemde ne şu ve ne de bu tarımsal ürün için her hangi bir birim düşünülmemiş, bilâkis bütün tarımsal ürünlerin gerek işletme ve gerek memleket menfaatlerine en uygun seviyelere çıkarılması için gerekli yayım, öğretim, araştırma, donatım, kredi, değerlendirme, hastalıklardan koruma gibi devlet hizmetlerini yapacak birimler öngörülmüştür. (6)

Özellikle, yukarda sayılan hayvancılık sorunlarının çoğu, yeni organizasyonun en büyük birimini teşkil eden "Tarımsal Yayım" teşkilâtı tarafından çiftçilerin teknik ve işletmecilik bilgileri arttırıldıkça çözümlenmiş olacaktır. Mevcut şartlara göre en kârlı bir şekilde yetiştirilebilecek hayvanların tür, ırk ve miktarları, bunlardan mümkün olduğu kadar çok ve devamlı verim sağlamanın yolları, damızlık olacak hayvanların seçilmeleri, işletmede yetiştirilebilecek yem bitkilerinin çeşit ve miktarları ile bunların yetiştirme tekniği çiftçilere öğretilecek olan en önemli hususlardır. Keza bu teşkilât, başka birimlerin teşvik edici faaliyetleri ile yetiştiricileri kendi aralarında organize edip onların yetiştirici birlikleri ve istihsal kooperatifleri kurmalarını sağlayabilecektir.

Yeni teşkilât kuruluncaya kadar, halen mevcut teşkilâtın aynı prensipleri benimseyerek şimdikinden daha verimli çalışmalar yapabileceğini de belirtmek isterim. Bunlardan en önemlisi Tarımsal Yayım görevini yapmakta olan Teknik Ziraat Teşkilâtıdır. Bazı illerimizdeki Teknik Ziraat Teşkilâtının bu sahada ulaştıkları başarılı sonuçlar bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Bunların ötekilere örnek olarak tanıtılması ve yıllık programlarda hayvancılık konularına ayrılan yerin genişletilmesi yönünde yapılacak telkinler, konuya büyük ölçüde yardım edecektir.

Üretim, araştırma ve ıslah konularında gerek Devlet Üretme Çiftliklerinde ve gerek Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü müesseselerinde girişilen teşebbüsler şimdiden sevindirici sonuçlar vermeğe başlamıştır. Bunların plânlı bir şkilde geliştirilmeleri ve Veteriner Genel Müdürlüğüne bağlı müesseselerdeki çalışmaların da aynı esaslara göre düzenlenmeleri şayanı tavsiydir. Bu müesseselerden bazılarının son zamanlarda kendilerine nazaran çok yeni olan Ziraat Müesseselerindeki çalışmaları örnek aldıklarını öğrenmele her bakımdan memnunluk duymaktayız. Her ne kadar Ziraat ve Veteriner müesseseleri arasında bir rekabetin bulunması başarıyı artırır ise de, memleketimizin şimdiki seviyesi ve malî gücü, bundan çok, bilgileri-

mizin, tecrübelerimizin, elemanlarımızın ve diğer imkânlarımızın birleştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

2 — Mer'acılığımız islâh edilmelidir

Mer'asız hayvan yetiştiriciliğinin yapılabileceği şartlar bütün dünyada ortadan kalkmaktadır. Bu, mer'anın ucuz, aynı zamanda sağlam ve devamlı bir hayvancılığı mümkün kılmasındandır. Bizde mer'anın bu özelliğinden en ekstrem derecelerde istifade edilmektedir, zira mer'a tamamen parasızdır, işletmeye hiçbir külfet yüklememektedir. Buna karşılık, mer'anın bir çok yerlerde toprak muhafazası ve toprak verimliliğinin arttırılması bakımlarından zaruri olduğu hemen hiç takdir edilmemektedir. Gerçekten tabii mer'alarımızdan pek büyük bir kısmının artık üzerinde yetiştiği toprakları muhafaza edemiyecek bir duruma gelmiş bulunmasından, bunun neticesinde hiç bir işe yaramayan kayalık ve çölleşmiş alanların gittikçe genişlemekte olmasından kimse endişe etmemekte, Ziraat İşletmeleri de kendi arazilerinde sun'î mer'a ve çayır tesis etme lüzumunu duymamaktadır. Sade hayvancılığımızın değil, fakat bütün yurdun geleceğini düşünerek buna bir çare bulmak zorundayız.

Mer'alarımızın Orta-Malı olarak herkesin istediği gibi kullanmasına açık bulunması, konu ile ilgili kişiler tarafından bahis konusu vahim durumun en önemli nedeni olarak görülmektedir. O halde en kesin çare, mer'aları orta-malı olmaktan kurtarmaktır. Bunun için de biz yegâne imkân olarak toprak reformunu görmekte ve bunu sağlayacak kanuna köy orta-malı mer'alarının da ithal edilmelerini ve dağıtılacak diğer araziler gibi kontrollu işletme statüsüne tabil tutulmalarını teklif ediyoruz. Toprak reformunun uygulama sırası henüz gelmiyen bölgelerdeki mer'aların o zamana kadar tamamen elden çıkmalarını önlemek için de mer'alardan faydalanma şeklini düzenliyen özel bir kanunu âcil bir zaruret telâkki ediyoruz. Bu tedbirlerle sade mer'aların korunması ve ıslahı değil, fakat aynı zamanda memleket hayvancılığının ziraat işletmeleri içerisinde bir düzene, zapt-ı rapta sokulması, böylece hastalıklarla savaşın kolaylaşması, işletme arazilerinde sun'i çayır ve mer'alarla diğer yem maddeleri üretiminin ihtiyaca yetecek seviyelere çıkarılması, ve bu yemleri daha iyi değerlendirebilecek daha yüksek verimli hayvanların yetiştirilmeleri, düşük verimli veya lüzumsuz hayvanların artık boş yere beslenmemeleri mümkün olabilecektir. Bu kadar şumullü ve hayati önemi haiz etkilere sahip tedbirlerin alınmasında hiçbir siyasî partinin veya hukuk görüşünün köstekleyici bir rol oynamıyacağına güveniyoruz.

Tebliğimin sınırlandırılmış bulunan hacmi, bu önemli konu üzerinde daha fazla açıklama yapmama müsait değildir. Mamafih söyleyebileceklerimin hepsi Odamızın 21 sayı ile yayınlamış bulunduğu "Mer'alarımızla İlgili Problemler ve Çözüm Yolları" isimli broşürde mevcuttur. Bütün memleket aydınlarının bu broşürü okumalarını tavsiye ederim.

3 — Damızlık ihtiyacını karşılama usûllerini değiştirmek lâzımdır

Devletin şimdiye kadar hayvancılığımızı geliştirmek amacı ile girişti-ği işlerin başında, damızlık yetiştiren ve üreten devlet müesseseleri kurmak ve buralarda yetiştirilen damızlıkları çeşitli şekillerde (depolar ve aşım durakları açarak, sun'i tohumlama yaparak veya damızlık tevzi ederek) halkın istifadesine sunmak gelir. Buna rağmen, ihtiyacın çok cüz'i bir kısmının karşılanabilmekte olması, bu devlet programının geniş çapta islah edilmesi lüzumunu ilgililere anlatması gerekir.

Bu konuda bizim savunduğumuz prensip şudur; devletin (hayvansal ve bitkisel) damızlık ihtiyacını karşılamada yapması gereken iş, çeşitli şartlara sahip ziraat işletmelerinde en kârlı bir şekilde yetiştirilebilecek ırk, varyete veya tipleri araştırıp bulmak ve bunların üretilmelerine yardım etmektir.

Her ne kadar memleketimizin muhtelif bölgelerinde müslih olarak kullanılacak kültür ırkları tesbit edilmiş ve bunlar zaman zaman memleketimize ithal edilerek halk hayvanları ile çiftleştirilmişlerdir. Fakat bu tesbitlerde hiçbir araştırmaya dayanılmadığı gibi, yapılan işlerin sonuçları da zamanında değerlendirilememiştir. Genellikle yerli hayvanlarımızın ithal edilen ırklara çevrilmesine çalışılmıştır. İşte devletin damızlık ihtiyacını karşılama programında en hatalı ve değiştirilmesi en lüzumlu tutumlarından biri budur. Aslında yapılması gereken iş, her melezleme bölgesinde her generasyonda elde edilen dölleri, bölgedeki ziraat işletmelerinin şartlarında kontrola tabi tutmak, bunlar arasından uygun olanları tesbit ettikten sonra bir yandan bunların kendi aralarında üretilmelerini sağlamak, bir yandan da bu nitelikte en fazla döl veren damızlıklardan azamî faydalanmaktır. Bu iş elbette ki halen yapılmata olan çevirme melezlemesine nisbetle zordur; fakat devletten beklenen asıl bu gibi işlerdir. Sonra, bu işin teklif ettiğimiz gibi yapılmamasına sebep sade zor oluşu değildir. "Melez Hayvan Damızlık Olmaz" şeklindeki bâtıl bir tavsiyeye inanışın da bunda büyük rolü olmaktadır. Halbuki modern hayvancılıkta işletme için en kârlı hayvanlar, nasıl elde edilmiş olurlarsa olsunlar, en iyi damızlıklardır. Bu hayvanlar her bölge ve hatta her işletme için başka başka olabilirler.

İşte devletin görevi bu başka başka hayvanları bulmaktır. Fakültelerimizin Zootekni Kürsüleri devletin bu görevini kolaylaştıran bir çok çalışmalar yapmışlardır.

Devlet Üretme Çiftliklerinde üretilecek hayvanlar da aslında böyle, bölge için kârlı bir şekilde yetiştirilebilecek hayvanlar olmalıdır. Bunların haralar ve inekhaneler gibi muhakkak saf veya safa yakın kültür ırkları yetiştirmeleri gerekli değildir. Teklif ettiğimiz sistemde bu çiftlikler özel üreticilerin esas damızlık kaynağını teşkil edeceklerinden, yetiştirecekleri hayvanlar muhakkak yukarda açıklanan özellikte olmalıdırlar.

Hemen her ilde damızlık hayvan üretebilecek özel ziraat işletmeleri bulmak mümkündür. Gerektiğinde bunlardan bir kaçı, belki de bütün bir köy sürüsü bir ünite olarak alınabilir. Bunların gerek damızlık hayvan ve gerek teknik bilgi ile devamlı takviye edilmeleri ve yetiştirdikleri işe yarar damızlıkların değerlendirilmeleri suretile uzun yıllar başarılamayan iş, kısa bir zamanda, çok daha verimli ve ucuz olarak yapılabilir. Ancak gerek araştırma ve gerek üretim safhalarında Tarım Bakanlığının ilgili bütün kuruluşlarının, özellikle Ziraî Yayım (Teknik Ziraat) Teşkilâtının işbirliği şarttır.

Üçüncü safha damızlıkların halka intikalidir. Prensip olarak halkın erkek ve dişi damızlık ihtiyacı özel damızlık üreticilerinden karşılanmalı, devlet damızlıkları sade üreticilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve bir de araştırma yapmak maksadı ile kullanılmalıdır. Esasen devlet müesseselerinin gücü ancak buna yetebilir.

Bu safhada devlete düşecek iş, üretici ile halk arasındaki ilişkileri kurmak, halkın damızlık alma gücüne yardım etmek, gerektiğinde ortak erkek damızlık kullanmayı teşvik etmek ve sun'i tohumlama yapmaktır. Halen kullanılmakta olan boğa ve aygır depoları ile aşım durakları, halk tarafından duyulan ihtiyacı karşılamak üzere ve bir zorlanma neticesi değil, devletin gördüğü lüzum üzerine kurulmuş bulunduklrından çok düşük randımanlarla çalışmakta ve büyük masraflara sebep olmaktadırlar. Üstelik halkı bedavacılığa da alıştırmaktadırlar. Bu sebeple en kısa zamanda tasfiye edilmeleri veya erkek damızlık ihtiyacı duyan çiftçilerin kuracakları birlik veya kooperatiflere devredilip kendi mes'uliyetleri altında, fakat devletin teşvik edici teknik ve malî yardımları ile yürütülmeleri gerekir.

Sun'î tohumlamaya gelince, unutmamak lâzımdır ki bu bir gaye değil zaruri hallerde ve belirli şartlarda işe yarayan bir vasıtadır. Bizde sığırcılıkta yapılan sun'i tohumlama, maalesef, yapılıyor desinler diye yapılmak-

Memleketimizde bu tip kooperatifler ancak ve ancak hayvan ürünlerini değerlendirmek üzere kurulmuş devlet kurumları ile hayvan ürünlerini istihsal edip kendi tesislerinde değerlendiren devlet müesseselerinin bu yönde samimi olarak yapacakları çalışmalarla gerçekleşebilir. Devlet kurumları, ilerde kooperatiflere devredilebilecek nitelikte tesisler kurmalı, bunları bir müddet, daha çok üreticinin menfaatlerini koruyarak işletmeli, sonra kredi yardımı ile kurulacak kooperatiflere devretmelidirler. Ancak münferit kooperatifler de bugün gayenin gerçekleşmesine yetmedikleri için, sözü edilen kurumlar, kurulmalarına yardım ettikleri kooperatiflerin birliği vazifesini yapmalıdırlar. Böylece aynı zamanda teknik ve mali kontrolu da elinde bulundurmuş olurlar.

Hayvansal ürünler elde eden devlet müesseseleri de civarlarındaki çiftçilerle anlaşıp başlangıçta onların ürünlerini müsait şartlarla işlemeli, onları bu suretle müşterek çalışmaya alıştırmalı, sonra kendilerinin de ortak olacakları bir istihsal kooperatifi kurmalıdırlar.

Tekrar hatırlatmak isterim ki, bahis konusu devlet kurumlarının esas gayesi, fazla para kazanmak değil, memleket ziraatine hizmet etmektir. Kanaatimize göre, memleket ziraatine hizmetin en büyüğü de müstahsilin malını en uygun şartlarda değerlendirme imkânını yaratmaktadır.

5 — Hayvan hastalıkları ile savaşı daha etkili kılmalıdır

Memleketimizde her yıl hayvan hastalıklarına ve parazitlere bağlanan zararın değeri bir milyar ile iki milyar Türk lirası arasındadır. Bundan evvel saydığımız tedbirlerin hiç biri bunun yarısı kadar bile gelir artışı sağlayamaz. O halde hayvansal ürünlerimizin arttırılmasında öncelikle üzerinde durulacak nokta, bu zararı mümkün olduğu kadar önlemektir. Bunun milli gelire yalnız doğrudan doğruya değil, fakat aynı zamanda ileri hayvancılık usullerinin uygulanmasını mümkün kılacak emin bir ortam meydana getirmek suretile dolaylı olarak ta büyük katkıları olacaktır.

Bilindiği üzere, hayvan hastalıkları ve parazitleri ile münhasıran veteriner hekimler uğraşırlar. Bu sahada iftihar edilecek birçok başarıları olmuştur. Şimdi daha da iyileşen çalışma şartları altında bu başarılarını arttırmaları mümkündür. Memleketin bu meslek mensuplarından beklediği de esas itibariyle budur. Fakat, memleketimizde hayvan hastalıkları ile savaş için yeter sayıda veteriner hekim yoktur. Hal böyle iken bunlardan önemli bir kısmının bu savaşın dışında tutulması, stratijide isabetsizliği gösterir. Savaşın dışında kalmak isteyen veteriner hekimler de meslekleri-

ne hizmet etmemenin sorumluluğunu taşımaktadırlar. Zira bu savaş başka kimselerin değil, veteriner hekimlik mesleğinin savaşıdır.

Ziraatçiler de, kardeş mesleğin başarılarına her bakımdan yardımcı olmalıdırlar. Hastalıklarla savaşta büyük önem taşıyan hayvan bakımının ve koruyucu hekimliğin çiftçiye öğretilmesinde, tehlikesiz aşıların uygulanmasında ve karantina işlerinde onların nezaretinde çalışmalıdırlar. Hayvan hastalıkları ile savaşla ilgili araştırma ve uygulma hizmetleri için devlet bütçesinde yeter miktarda tahsisatın ayrılmasına yine hep beraber gayret sarfedilmelidir.

IV — SONUÇ

Türkiye hayvancılığı ve sorunları üzerindeki tebliğimi bir kaç cümle ile sonuçlandırmak istiyorum. Türkiye hayvancılığı henüz geridir, fakat gelişme imkânları vardır ve bunun yolları bilinmektedir. Her şeyden önce devlet hizmetlerinin iyi organize edilmesi gerekmektedir. Devletin hangi hizmetleri kendi başına yapacağı, hangi hizmetlerin özel kişiler tarafından yapılmasına nasıl yardım edeceği, özel kişilerin yapmakta olduğu işleri toplum menfaati açısından nasıl kontrol edeceği iyice tesbit edilmelidir. Tebliğimde açıkladığım hususların bu bakımlardan yardımcı olabileceğine inanıyorum.

Literatür

1. Evren, C. 1960. T. Koyuncular Gazetesi, Yıl : 3, S. 42.
2. Kendir, H. S., 1963. Doçentlik Tezi, basılmamış.
3. Koçtürk, O., 1965. Cumhuriyet Gazetesi, S. 14686 - 14690
4. Kutsal, A., 1960. Lalahan Zoot. Araş. Enst. No. 1.
5. Starch Grubu, 1952. Rapor, mimyograf.
6. Tarım Bakanlığı Teşkilât Proje Gurubu, 1964. Rapor.
7. Veteriner Fakültesi, 1962. Yayın No. 150/88.
8. Ziraat Mühendisleri Odası, 1964. Yayın No. 3/12.
9. Ziraat Mühendisleri Odası, 1964. XI. Genel Kurul Raporu, ek 9.
10. Ziraat Mühendisleri Odası, 1965, Yayın No. 21.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 1

TOPRAK REFORMU MESELELERİ

Yazan
Z. Yük. Müh.
Prof. Dr. Reşat AKTAN
Siyasal Bilgiler Fakültesi
İktisadî Siyaset Kürsüsü

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	: **Nurettin MADRAN**
Sekreter	: **Selâmi URAZ**
Üye	: **Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	: **Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	: **Hamza TANYAŞ**
Üye	: **Mesude ERALP**
Üye	: **Mustafa DİNÇER**
Üye	: **Nahit TEOMAN**
Üye	: **Sabri MALKOÇ**
Üye	: **Salih GÜNDÜZ**

Bu tebliğ, Kongre için Prof. Dr. Reşat Aktan tarafından hazırlanmıştır.

ÖZET

Beş yıldanberi Türk kamu oyunda tartışılan toprak reformu konusu bugün artık millete mal olmuş bulunmaktadır. Hemen hemen herkes toprak reformunun lüzum ve zaruretine inanmakta ise de, yapılacak reformun mahiyet ve muhtevası üzerinde bütün ilgililer arasında henüz bir fikir birliği kurulamamıştır.

Bu zaman içinde Hükümet, ilim ve meslek adamlarının da yardımı ile bir toprak reformu tasarısı ortaya çıkardı ve bu tasarı bir kaç defa gözden geçirilerek islâh edildi. En sonunda Büyük Millet Meclisine gönderilen tasarının, karşılaşılan şiddetli itirazlar yüzünden ve zaman darlığından dolayı müzakeresi tamamlanamadı; kanunlaşamayan tasarı kadük oldu.

Bu tebliğde bir yandan, bütün dünyada tatbik olunan toprak reformlarının genel esasları ve başlıca prensipleri ilmî bir şekilde açıklanırken, öte yandan da, eldeki reform tasarısının getirdiği hükümler ve buna karşı çeşitli çevrelerin yönelttiği itirazlar ve tenkitler, daha önce izah edilen ilmî kriterler muvacehesinde incelenmeğe ve değerlendirilmeğe çalışılmaktadır. Böylece, Kongre üyelerinin, konunun çeşitli yönlerini ve karşılaşılan problemleri sistemli bir şekilde münakaşa edebilmesi için gerekli konuşma zemininin hazırlanması gayesi güdülmektedir.

Bu arada özellikle üzerinde durulan başlıca konular ve meseleler şunlardır: Toprak reformunun memleketimiz bakımından şumûl ve muhtevası ne olmalıdır? Türkiye'de toprak reformu mu, yoksa tarım reformu mu yapılmalıdır? Toprağın işleyene mal edilmesi, kiracılık ve ortakçılıkla arazi işletme usulünün esas itibariyle ortadan kaldırılması ve ancak istisnai hallere inhisar ettirilmesi, bu halde de usul ve şartlarının düzenlenmesi meseleleri; ziraatte işletme büyüklüğü problemi ve toprak reformu tasarısınca kurulmasına çalışılan aile ziraat işletmelerinin özellikleri ve üstünlükleri; reform gayesiyle özel büyük mülklerin kamulaştırılması zorunluğu; hangi mülk ve toprakların komulaştırmaya konu olması gerektiği; kamulaştırmada malsahibine bırakılacak arazide tavan haddi ve bu haddi tayin eden ekonomik, sosyal ve politik kriterler; örnek tarım işletmelerine kamulaştırma bakımından reform tasarısınca tanınan teşvikler ve kolaylıklar; arazi kamulaş-

tırmalarında malsahibine ödenecek karşılık meselesi; toprak reformu kanunu tedvini ve tatbikatı bakımlarından gerekli istatistik bilgiler ve teknik hazırlıklar; sulama şebekeleri içerisinde toprak reformu tatbikatının alması gereken özel şekil; arazi toplulaştırması ile ilgili hususlar; toprak reformu bölgelerinde kurulması düşünülen kooperatifler ile ilgili meseleler; reform bakımından zirai yerleşim; toprak reformunun finansmanı; toprak reformunu uygulayacak teşkilâtın esasları.

Bütün bu hususlar ve meseleler, verilen zamanın müsaadesi nisbetinde, tebliğde ele alınmış ve tarafsız bir ilmî görüşle incelenmeğe çalışılmıştır. Son olarak, toprak reformunun genel felsefesi iki soru halinde belirtilmeğe çalışılmıştır:

1) İnsan toprağın sahibi mi, yoksa kölesi mi olsun?

2) Toprakla meşgul kimseler bir arada sulh ve sükûn içinde mi yaşasınları yoksa bunların bir kısmı diğerlerini istismar mı etsin?

Serbest seçimlere dayanan demokrasinin kökleşmesinde ve iyi bir şekilde işlemesinde, iktisadi ve sosyal bağlarından sıyrılmış kimselerin yurttaşlık görevlerini tam olarak yapmalarında toprak reformu önemli bir rol oynayacaktır. Ancak, bu reform, topraktan geçinenlere rızk emniyeti getirirken herkes bakımından âdil de olmalıdır.

Önsöz

Toprak Reformu konusu beş yıldanberi hemen aralıksız olarak Türk kamu oyunu meşgul etmektedir. Bu zaman zarfında birkaç defa meselenin hal yoluna yaklaştığını, fakat daha sonra çeşitli kuvvetlerin etkisi altında tekrar arka plânlara atıldığını müşahede ettik. Bugün bu reformun hakikat olması bakımından genel şartların pek de parlak görünmediği bir zamanda bu hayatî konu üzerinde konuşmak üzere huzurunuza gelmiş bulunuyorum. Türk çiftçisinin dertlerini anlıyan, bunlara çare bulmağa çalışan ziraat mühendislerinin teşkil ettiği, reforma dost bir atmosfer içerisinde bu hassas meseleyi münakaşa etmek bana bir ferahlık ve huzur vermektedir.

Beş yıl boyunca hükümetlerin toprak reformu üzerindeki çalışmaları ve çeşitli çevrelerdeki tartışma ve yayınlar esas itibariyle faydalı olmuştur, denilebilir. Böylece dâva millete mal edilmiş, yurdumuzun toprakla ilgili birçok problemleri etraflı bir şekilde gözden geçirilmiş, hazırlanan kanun tasarısı zaman içerisinde ıslah olunmuştur. Burada toplanmış bulunan meslektaşların büyük çoğunluğu daha önce konuyu çeşitli yönleri ile incelemek imkânlarını bulmuş ve birçok vesilelerle yapılan tartışmalara katılmışlardır. Bütün bu gayret ve çalışmalar sonunda bir hakikat gün gibi ortaya çıkmıştır. O da, herkesin, siyaset ve devlet adamları, ilim mensupları ve düşünürler, işçiler, köylüler ve toprak sahipleri dâhil herkesin bu memlekette bir toprak reformu yapılması lüzumuna inandığı ve reforma taraftar olduğudur. Bu bakımdan düşünce ve hisler ittifak etmekle beraber, yapılması gerekli reformun şümul ve muhtevası, tedvin ve tatbik tarzı üzerinde çeşitli gruplar aynı şekilde ittifak edememekte, tam bir uzlaşmaya varamamaktadırlar. Halen asıl üzerinde durulması gereken husus da budur.

Bu düşünce ile bu tebliği, daha çok, toprak reformuyla ilgili başlıca meselelerin kısaca belirtilmesine, bu meseleler üzerindeki çeşitli görüşlere işaret ettikten sonra bunlar hakkında kendi kanaatlerimin ifadesine tahsis etmiş bulunuyorum. Bu suretle konunun kongre üyeleri tarafından etraflı ve sistemli bir şekilde münakaşa edilebilmesi için bir zemin hazırlamağa gayret etmekteyim. Toprak reformu mefhumu üzerindeki genel bilgilerin ve Türkiye'nin toprakla ilgili çeşitli meselelerinin bu meslek topluluğu tarafın-

dan bilindiğini kabul ediyor, bu konulara ancak sırası geldikçe ve pek kısa bir şekilde temas ediyorum.

27 Mayıs inkılâbından iki ay sonra idi. Başbakanlık, sosyal ve iktisadî gerçek ve ihtiyaçlarımıza uygun bir toprak reformu hazırlamasını Tarım Bakanlığından istemişti. Tarım Bakanlığı, ilgili diğer beş Bakanlığın, Ankara Üniversitesiyle Devlet Planlama Teşkilâtı ve Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünün, Ziraat Mühendisleri Odası gbi bazı meslek teşekküllerinin temsilcilerini davet ederek kurduğu özel bir komisyonda bir seneye yakın süren çalışmalar sonunda bir tasarı ortaya çıkardı. Daha sonraki yıllarda bu tasarı en az üç defa gözden geçirildi; ıslâh edildi ve önemli değişikliklere uğradı. Geçen yıl sonlarında hükûmetçe sür'atle gözden geçirilen tasarı 1965 yılının ilk günlerinde Büyük Millet Meclisine sunuldu; fakat zaman yetersizliği yüzünden maalesef müzakereleri tamamlanamadı ve kanunlaşamadı.

Toprak Reformu Tasarısının hazırlanmasında ve bu tasarıda çeşitli zamanlarda yapılan değişikliklerde yakından ilgili bulunduğum, herzaman bu çalışmalara katıldığım sizlerce de bilinmektedir. Bununla beraber, bugün burada yapacağım konuşmayı tamamen toprak reformu tasarısının açıklanmasına ve müdafaasına tahsis etmiyeceğim. Bu konuşmada mümkün olduğu kadar tarafsız düşünmeğe, peşin hükümlerden uzak bir şekilde, ilmî esaslara göre meseleyi ele almağa çalışacağımı belirtmek isterim.

Reformun Şümûl ve Muhtevası

Toprak reformunun tarih içerisinde ve muhtelif memleketlerde çeşitli şekillerde uygulandığını görüyoruz. Bazı yer ve zamanlarda sadece büyük mülklerin parçalanarak üzerinde ortakçı, kiracı veya işçi olarak çalışan topraksızlara dağıtıldığı dar manada reformlar yapılmış, diğer bazı yer ve zamanlarda ise topraksızların toprak sahibi yapılması yanında, ziraat arazisinin benimsenmesi ve hatta kullanılışı ile ilgili birçok meseleleri içerisinde alan, böylece tarım reformuna yaklaşan geniş kapsamlı toprak reformları yapılmıştır. Toprak reformu ve tarım reformu terimleri sarih bir şekilde ayırt edilmemekte, çoğu zaman birbiri yerine kullanılmaktadır. Bazan toprak reformu başlığı altında geniş tarım kalkınma plânları tatbik edildiği gibi, bazan da tarım reformu adı altında sadece arazi mülkiyetindeki bünye bozukluklarını iyileştirme tedbirleri alındığı görülmüştür. Birleşmiş Milletler literatüründe toprak reformu geniş mânasında kullanılmakta, birçok zirai kalkınma tedbirleri bu kavram içerisinde ifade olunmaktadır.

Son yıllarda memleketimizde toprak reformu ile ilgili olarak cereyan eden münakaşalarda reformun şümûl ve muhtevası önemli yer işgal ediyordu. Bu hususta çeşitli teşekkül, şahıs ve grupların, hatta muhtelif devlet dairelerinin düşünüş ve telâkkileri birbirinden oldukça farklı olmuştur. Bunların bir kısmı toprak reformunun, topraksızların topraklandırılması mihveri etrafında donatım ve kredi sağlamak gibi mahdut tedbirler almak suretiyle işletme kurulmasına yardım edilmesi gibi dar çerçive içerisinde kalmasını tavsiye ederken, diğer bir kısmı bunlara ilâve olarak daha birçok tedbirlerin alınması suretile geniş bir reform yapılmasını savunmuşlardır. Böylece farklı görüşlere sahip kimseler, elde bulunan hükûmet tasarısını şümûl ve muhteva bakımından ya yetersiz veyahut aşırı derecede yüklü bulmuşlardır.

Bu arada sık sık tekrar edilen bir görüş de memleketimizin toprak reformuna değil, fakat tarım reformuna ihtiyacı olduğu, toprak reformunu gerektiren asgarî şartların, ezcümle fazla sayıda büyük mülkün, absenti mal sahipliğinin mevcut olmadığı iddiasıdır. Bu iddiaya göre, toprak reformu yapmağa zorlamak tarımda prodüktivitenin ve millî hâsılanın düşmesine, ziraî tasarruf ve yatırımların azalmasına sebep olacak, devletin muazzam para ve gayretlerinin harcanmasına rağmen topraksızlara önemli bir fayda sağlamıyacaktır. Bunun yerine devlet elindeki kaynakları sulama, gübreleme, makineleşme, arazi ıslahı, kredi sağlama gibi tedbirleri içerisine alan bir ziraî reform için harcamalıdır. Bu suretle Türkiye ziraatinde prodüktivite seviyesi yükseltilebilir ve yekûn hâsıla artırılabilir.

Herşeyden önce şu noktayı belirtelim ki toprak reformu ve tarım reformu, mahiyetleri itibariyle birbirinden tamamen farklı, gayeleri ve uygulama yolları birbiriyle çatışan kavramlar değildir. Aksine olarak, her ikisi de ziraat sektörünün ekonomi içerisinde tatmin edici bir şekilde faaliyette bulunmasını ve böylece kendisinden beklenilen fonksiyonları yerine getirmesini, genel iktisadî ve sosyal kalkınmaya ayak uydurmasını bu sektörde çalışanlarla diğer sektörlerde çalışanlar arasında âdil bir parite'nin kurulmasını ve nihayet, ziraat sektörü içerisinde sosyal adalet prensiplerinin daha iyi bir şekilde tatbikini gaye edinmişlerdir. Bu iki hareket arasında olsa olsa şümûl ve muhteva bakımından farklılık bulunabilir; aslında birbirini tamamlayan ve destekleyen paralel hareketlerdir. Bunlardan umumiyetle daha geniş muhtevalı ve şümûllü bulunan tarım reformu nerede başlar ve toprak reformu nerede biter, hiç bir zaman ve yerde kesin olarak tesbit edilmemiştir.

Türkiye'de yapılması teklif edilen toprak reformu; topraksız ve az top-

raklı çiftçilerin topraklandırılması, bu kimselere ayrıca kredi, donatım ve teknik yardım sağlamak suretiyle aile ziraat işletmelerinin kurulması ve idame ettirilmesi, büyük mülkiyete bir tavan tesbiti, arazi mülkiyet dağılışında sosyal adalete ve muvazeneli duruma yaklaşılması, toprağın işleyene mal edilmesi ve mâlike bazı sosyal fonksiyonlar ve mesûliyetler yüklenmesi, ziraatte kiracılık ve ortakçılığın istisnaî hallere inhisar ettirilmesi ve şartlarının düzenlenmesi, ufalanmış mülk ve işletmelerin toplulaştırılması, reformdan faydalananların yerleşimi, ziraî vasıta ve hizmetlerin sağlanması için kooperatifler kurulması gaye ve maksatlarını gütmektedir.

Reform tasarısı esas itibariyle işlenen ziraat arazisini içerisine almaktadır. İşlenen araziden bağlar ve bahçeler, daha fazla, sermaye ve emek faktörlerinin mahsulü olduğundan kamulaştırma konusu olmamaktadır. Mer'a ve orman arazileri ise mahiyetleri ve özellikleri itibariyle işlenen topraklardan çok farklı olduğundan reformun tamamen şümulü dışında tutulmaktadır. Bununla beraber, gerek toprak dağıtımında, gerek kamulaştırmaya tavan tesbit edilmesinde, adalet sağlamak düşüncesiyle, ilgili şahısların arazileri belirli emsallerle tahvil olunmak suretiyle hesaba katılmaktadır.

Kanaatımızca tasarının şümûlü ve muhtevası yeterlidir. Tasarı, tarım kalkınmasının temelini teşkil etmek, âdil bir toprak mülkiyet rejimi ve gelir dağılışını sağlamak, köklü bir ziraî topluluk yaratmak için gerekli tedbirleri içerisine almaktadır. Böylece reform dar mânasında alınmamış, ziraî kiracılığın tanzimi, kooperatiflerin teşviki, toplulaştırma ve ziraî yerleşim gibi tamamlayıcı ve destekleyici tedbirlerden memleket şart ve imkânlarına göre tatbiki mümkün olanları tasarıya konulmuştur.

Toprak Reformu - Tarım Reformu Meselesi

Tasarıya yöneltilen tenkitlerden birisinin Türkiyeye toprak reformu değil, tarım reformu lâzım olduğunu iddia ettiğine yukarıda işaret etmiştik. Bununla beraber, bu iddia sahipleri nasıl bir tarım reformu istediklerini, tarım reformunun ne gibi tedbirleri gerektirdiğini açık olarak belirtmemektedirler. Aslında memleketimizde hiç kimse bir tarım reformu ihtiyacını inkâr edemez; hepimiz böyle bir reformun candan taraftarıyız ve bunu istiyoruz. Fakat bu isteğimiz toprak reformunu red etmek mânasına gelemez ve gelmemelidir. Zira Türkiye gibi ziraî bünye bozukluklarının ve müessesevî aksaklıkların önemli dereceye vardığı bir memlekette önce bu kusur ve noksanları düzeltecek bir toprak reformu yapmadan hiç bir tarım reformu başarılamaz. Diğer bir deyimle, tarım reformunun ön şartı ve temeli, toprak reformudur ve zirai kalkınmaya giden yol toprak reformundan geçer.

Öte yandan, tarım reformu ziraatin kredi, pazarlama, fiyat, teşkilat, eğitim, araştırma, yayım, donatım, tabiî kaynakların korunması vesaire gibi pek çok ve çeşitli problemlerini içerisine almaktadır. Bütün bu çetin olduğu kadar muazzam meselelerin bir tek kanunla hal edilebilmesi imkânı henüz hiç bir yerde bulunamamıştır. Buna göre, meseleleri önem sırasına koyarak kısım kısım hal etmek zorunluğu aşikârdır. Bu priyorite listesinde toprak mülkiyet ve kullanılışı ile ilgili hususlar en başta gelecektir.

Şümûl ve muhteva ile ilgili diğer bir tenkit, devlete ait ziraat arazisi olan mer'aların tasarı dışında bırakılmasının doğru olmadığını, bunların ıslah, üzerinde işletme kurulması, dağıtılması ve korunması gibi işlerinin toprak reformu içerisinde ele alınması lüzumunu belirtmektedir. Daha önce de işaret edildiği gibi, özel bir arazi nevi olan mer'aların, kendine mahsus pek çok hususiyetleri ve büyük meseleleri vardır. Bu yüzdendir ki Medenî Kanun bu çetin meseleyi çözmemiş, bir özel kanun çıkarılması lüzumuna işaretle iktifa etmiştir. Meselenin güçlüğü ve muğlaklığı, bu özel mer'a kanununun kırk yıldanberi çıkarılmaması ile de sabit iken toprak reformu içerisinde bir bölüm halinde ele alınmasını teklif etmek pek makûl ve pratik düşmemektedir.

Mer'aların ziraat bakımından önemini ve bu problemin en kısa zamanda hal edilmesi lüzumunu kabul etmekle beraber, bu işin toprak reformu kanunu içerisinde yapılabileceğini hiç bir suretle tasavvur edemiyoruz. Böyle yapmağa çalışmak reform teşebbüsünü daha başlangıcında altından kalkamıyacağı bir yük altına sokmak ve aynı zamanda ileride tatbikatını imkânsız denilecek kadar güçleştirmek olurdu. Mer'a arazisi ile işlenen arazi arasındaki yakın bağlar, reform tasarısına, ileride hazırlanacak mer'a kanununun toprak reformu kanunu hükümlerine uygun olması esasını belirten bir hüküm konulmasını gerektirmiştir.

Toprağı İşleyene Mal Etme Prensibi

Toprakı benimsenmesi ve kullanılmasıyla bütün toplumun yakından ilgilendiği, çok değerli bir tabii kaynaktır. Bunu elinde bulunduranların topluma karşı ağır mesûliyetleri ve sosyal fonksiyonları vardır. Bir nevi mes'ul muhafız durumunda bulunan bu kimseler toprağı iyi ve müessir şekilde kullanmağa, verimini artırmağa, tabii ve teknik tahriplere karşı korumağa mecburdurlar. Bir kişinin bu sosyal fonksiyonları heves ve istekle, eksiksiz olarak yerine getirmesi için arazi mülkiyet ve tasarruf rejiminde istikrarın hâkim olması gerekir. Bu istikrar ancak toprağı kullananın ona sahip olmasıyla en iyi bir şekilde sağlanabilir. İşte bu sebepledir ki hemen

bütün toprak reformları toprağı işleyene mal etmeyi, meslek olarak çiftçiliği seçen ve fiilen bu istihsal dalında çalışanları işledikleri toprağın sahibi kılmağı baş prensip olarak kabul etmişlerdir. Bunun mânası ziraat topraklarının kapitalistik bir istismar vasıtası olmasına meydan verilmemesi, araziye sahip olup ta onu şehirden idare etmek demek olan absentiizm'in ve ayrıca zirai kiracılık ve ortakcılıkla arazi işletmenin mümkün olmamasıdır.

Çiftçinin işlediği arazinin sahibi olması ekonomik, sosyal ve politik faydalar sağlar. Ekonomik faydalar; toprağın ihtimamla kullanılması, istismar edilmemesi, ıslahı ve prodüktivitesinin artırılması için yatırımlar yapılması, yeni teknolojinin ve ileri metodların tatbik olunması, arazinin plânlı bir şekilde kullanılması, bütün bunların neticesi olarak tarım hasılasının artmasıdır. Kiracı veya ortakçı ile hasıla paylaşılmıyacağından bu durumda çiftçinin geliri de artacaktır. Kiracılık ve ortakcılıkla işletmenin ortadan kalkması arazide mülkiyet temerküzü temayülünü azaltacaktır. Sosyal ve politik faydalar, menfaatleri birbiriyle çatışan iki sınıfın doğmaması, içtimai müesseselere bağlı, köklü ve istikrarlı bir zirai toplumun yaratılmasıdır. Çoğu zaman emeğinin karşılığını alamıyan veyahut hiç olmazsa böyle hisseden, rızk emniyetinden, iktisadî ve sosyal güvenlikten mahrum insanlar her türlü sarsıntılara mukavemetsiz ve istikrarsız ve huzursuz topluluklar teşkil ederler. İşte bütün bu sosyo-politik mahzurlar, işlediği araziye sahip çiftçilerin yaratılmasıyla ortadan kaldırılabilir.

Toprak reformu tasarısı da bu prensibi kabul etmiştir. Tasarıda sayılan özel haller dışında, ziraat arazisinin sahibinin sorumluluğu ve idaresi altında işletilmesi esası konulmuştur. Bu işletmede ayrıca arazinin özel niteliklerine, bulunduğu yerin imkân ve şartlarına uygun ve verimli bir şekilde kullanılması, toprağın, suyun ve verimliliğin korunması için gerekli tedbirlerin alınması şartlarına riayet de istenmektedir. Bunları yerine getirmiyen kimse arazisini işletmiyor sayılmakta ve bu arazi kendisinden alınarak daha lâyık olan bir kimseye verilmektedir.

Toprak sahibinin kanunda belirtilen mazeretleri olması halinde arazinin kiracı veya ortakçı eliyle işletilmesi mümkün olmaktadır. Bu takdirde dahi zirai kiracılığın ve ortakçılığın şartları düzenlenmekte ve iyileştirilmektedir. Bu düzenlemede kiracılık ve ortakçılık müesseselerine, istikrar ve güvenlik getirilmiş, müddeti uzatılmak, yazılı tip mukavelelere bağlanmak suretiyle mülkiyete yaklaşan bir statü verilmeğe çalışılmıştır. Bu arada toprağın istismar ve tahrip olunmasını önleyen, iyi işlenmesini, bakılmasını sağlayan yatırımları teşvik eden hükümler konulmuştur. Zirai kiraya

ve ortakçılık hissesine azami bir tavan tesbit etmek ve bunun ödeme şeklini düzenlemek suretiyle iktisaden ve sosyal bakımdan zayıf durumda bulunan kiracı ve ortakçıların ezilmelerini önleyici, bunları koruyucu, ve mülk sahibi olmalarını kolaylaştırıcı bazı hükümler de tasarıda yer almaktadır. Kiracılığı ve ortakçılığı düzenliyen bu bölüm her iki tarafın haklarını âdilâne bir şekilde korumayı ve belirli esaslara bağlayarak müesseseye istikrar ve güven getirmeği hedef edinmektedir. Bu bölümün tamamı ancak reform bölgelerinde tatbik olunacaktır. Fakat kiracı ve ortakçıların işçi durumuna düşürülmesine ve böylece tasarının kurmağa çalıştığı düzenden faydalanamaz hale getirilmelerine engel olmak üzere, bölümün büyük kısmı reformun tatbik edilmediği bölgelerde de hemen uygulanmağa başlanacaktır.

Reform tasarısının bu bölümüne yapılan itirazlar, esasları ve şartları düzenlenen ve ıslah edilen kiracılık ve ortakçılık müesseselerinin tamamen serbest bırakılmasını, mülk sahibinin arazisini dilediği takdirde kiraya veya ortakçıya vermek suretiyle işletmekte hür olmasını istemektedir. Bu istek, yukarıda açıkladığımız "toprağı işleyene mal etme" prensibine uymaması ve dolayısiyle zati mülkiyetin getireceği faydalardan istifade edilememesi, öte yandan, kiracılıkı ortakçılık müesseselerinin sakıncalı taraflarının tamamen ortadan kaldırılmasının hiç bir zaman mümkün olamıyacağı gerekçeleriyle kabule şayan değildir.

Aile Ziraat İşletmesi

Ziraatte işletme büyüklüğü tarih boyunca önemli telâkki edilmiştir. Karl Marx büyük işletmenin üstünlüklerini ispata çalışarak zamanla küçük ziraat işletmelerinin ortadan kalkmağa mahkûm olduğu kehanetinde bulunmuştu. Ancak, realitede bu iddia tahakkuk etmedi ve her memlekette küçük işletmeler yaşamağa devam etti. Bunun üzerine sonraki sosyalistler Marx teorisini ziraate tatbik etmekten vaz geçtiler.

İşletme büyüklüğünün genel olarak sağladığı en büyük iktisadî üstünlük birim başına istihsal maliyetinin azalmasıdır ki bu azalma zirai istihsalde bâriz ve önemli olmamaktadır. Buna karşılık, büyük işletmeler, servet ve gelir dağılışında temerküz ve adaletsizlik yaratmakta; saha birimi başına nisbeten daha az nüfus barındırmakta; faaliyetlerin kontrol güçlüğü ve yabancı işçi istihdamı dolayısiyle iş randımanı düşük olmakta; konjonktür dalgalanmalarına karşı hassas ve az mukavemetli bulunmaktadır. Bunun aksine olarak, aile zirat işletmesi, arazi üzerinde daha fazla nüfus barındırabilmekte, ekonominin diğer sektörleri, ezcümle endüstri için iyi bir iç

pazar teşkil etmekte, içtimai müesseselere daha sıkı bağlı bir toplululuk sağlamaktadır. Bunlara ilâveten, aile ziraat işletmelerinde, toprağın daha iyi bakılması ve korunması, iş randımanının yüksek olması, özellikle entansif ziraat nevilerine yatkın bulunması, sınıf ayrılıklarının ve çatışmalarının mevcut bulunmaması, sosyal adaletin daha fazla sağlanması ve konjoktür dlgalanmalarına karşı mukavim bir iktisadî bünye arzetmesi gibi üstünlükler de vardır. Bu sebeplerle bugün hemen bütün dünyada iktisatçılar ekonomik ve sosyal düşüncelerlei diğer sektörlerdekinin aksine olarak, aile ziraat işletmesini tercih ve tavsiye etmektedirler. Keza bu sbeplerle bugün, Amerika gibi en liberal görüşlü memleketler ve Müştrek Pazar gibi her türlü iktisadi müdahaleyi red eden bölge teşekülleri dâhil, dünyanın bütün ileri devletleri aile ziraat işletmesini himaye etmekte, yaşamasına ve gelişmesine yardım etmektedir.

Ancak aile ziraat işletmesinin çiftçi ailesini rahat bir şekilde geçindirecek, ailenin çalışabilecek iş güçlerine tam istihdam sağlayabilecek kadar büyük olması şarttır. Keza aile işletmesinin rekabet piyasası ekonomisinde, hatta Müşterek Pazarın bir ortağı olduğumuz zaman bu camia içerisinde iktisaden ayakta durabilecek sağlam bir bünyeye sahip olması, bunun için de yıllık hasıla ve gelirinin, çiftçi ailesinin, işletmeyi geliştirecek yatırımları yapabilmesi için gerekli tasarrufu yapmasına elverişli bulunması gerekir.

Bu büyüklük hiç şüphesizdirki bölgeden bölgeye, ayrıca toprak kalitesine ve istihsal nevilerine göre değişecektir. Bu bakımdan, aile işletmesini bütün memleketi kapsamak üzere bir tek saha ölçüsü ile ifade etmek imkânı yoktur. İklim bölgeleri ve toprak kullanma kaabiliyet sınıflarına göre ayrı ölçüler kabul etmek zorunluğu aşikârdır. Netekim tasarıda bu husus dikkate alınmış, beş iklim bölgesi ve dört arazi sınıfı üzerinden, ayrıca sulu veya kuru ziraat yapıldığına göre saha ölçüleri verilmiştir. Bütün bu rakamların hepsi de, teknisyenlerin hesaplarına göre, aynı gayri safi hasılayı sağlayacaktır. Bu gayri safi hasıla miktarı tarla mahsulleri için, bağ-bahçe, hayvancılık ve ziraat sanatları faaliyetlerinden ayrıc elde edilecek yan gelirler hariç olmak üzere, on bin lira tutarındadır. Aile ziraat işletmesinin işletme dışına, diğer sektörlere ödeyeceği istihsal harcamaları pek mahdut olacağına göre, bu gayri safi hasılanın sağlayacağı gelir pek düşük olmıyacaktır. Hiç şüphe yoktur ki bu gelir seviyesi idealden uzaktır ve bu standardın daha yüksek tutulması herkesçe arzu edilen birşeydir. Fakat bugünkü ve yakın gelecekteki arazi nüfus münasebetleri daha cömertçe hareket etmeğe imkân vermemekte, ve büylece ideal ile realite arasında bir uzlaştırmaya varılmağa çalışılmaktadır.

Bununla beraber, aynı aile işletmeleri zamanla istihsal metod ve vasıtalarını ıslâh ettikçe, sulama, gübreleme, tohum ıslahı gibi yollarla daha entansif ziraate geçtikçe tarla gelirlerini artıracaklardır. Yani zirai gelirler ve el sanatları, ziraat mevsimi dışında tali işlerden elde edilmesi muhtemel ek gelirler de buna ilâve olunacaktır.

Toprak reform tasarısı aile işletmesini kurduktan sonra yaşamasını ve parçalanmamasını sağlayacak koruyucu hükümleri ihtiva etmektedir. Ancak bu hükümler yetersizdir. Diğer kanunlarda, ezcümle Medeni Kanunun miras bölümünde buna muvazi hükümler de konulması icap eder. Aksi halde reform, gayesine ulaşmaz ve bir taraftan kurulan düzen zamanla diğer taraftan yıkılır; böylece bütün emek ve masraflar boşa gitmiş olur.

Bu vesile ile, toprak reform tasarısının mevzuatımıza aykırı olarak bir "aile mülkiyeti" müessesesi getirmeğe çalıştığı iddiasına dokunmak isteriz. Aslında tasarıda böyle bir müessese yoktur; ailenin topluca araziye sahip olmasını istememektedir. Bugünkü mevzuata göre ihtiyari olarak kurulması mümkün olan mal birliği dışında yeni bir aile mülkiyeti bahis konusu değildir.

Ancak, tasarı, gerek topraksız ve az toprakların kimler olduğunu ve bunların toprak ihtiyaçlarını takdir ederken, gerek büyük mülklerin kamulaştırmaya konu olacak miktarlarını tesbit ederken ailenin bütün ferdlerinin ayrı ayrı sahip oldukları arazileri birlikte hesaba katmaktadır. Buna göre, bir çiftçi ailesinin toprak almağa lâyık olup olmadığını araştırırken yalnız aile reisinin kendi üzerinde kayıtlı arazi miktarını değil, aynı zamanda beraber yaşadığı karısı ve çocuklarının ayrı ayrı mülkiyetinde bulunan topraklar miktarını dikkate almaktadır. Bu ayrı mülkleri bir aile mülkiyeti altında birleştirmek bahis konusu değildir. Eğer bu şekilde hareket edilmezse, karısı ve çocukları ayrı ayrı arazi sahibi olan bir aile reisi topraksız muamelesi görmeğe ve devletten toprak istemeğe hak kazanırdı. Bir çiftçi ailesinin her ferdine ayrı ayrı arazi vermek mümkün olmadığı gibi doğru ve âdilâne değildir de. Kanun aile ziraat işletmesi kurmağa çalıştığına göre, hepsinin geçimlerini sağlayacak bir aile işletmesi ünitesi bahis konusu olacaktır. Bu sebeple, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda da olduğu gibi, toprak dağıtımında ailenin bütün ferdlerinin arazileri tasarıca hesaba katılmaktadır.

Kamulaştırma konusundaki durum buna paraleldir. Bir aile ferdlerinin her birisi ayrı ayrı araziye sahip olabilirler; fakat kamulaştırma haddini tesbit ederken hesaba, bu arazilerin toplamını katmak adalet icabıdır.

Aksi halde her bir aile ferdine tavan hakkı tanınmış olacaktır ve neticede kanun hedeflerine ulaşamıyacaktır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bu noktayı açık bıraktığından birçok büyük arazi sahipleri mülklerini bölerek aile ferdleri üzerine tescil ettirmişler ve böylece kamulaştırmadan kaçmanın yolunu bulmuşlardır.

Kamulaştırma ile İlgili Meseleler

Hiç şüphe yoktur ki mülkiyet hakkı meşru, muteber ve mukaddestir. Bununla beraber, bu hak hiç bir zaman mutlak, hudutsuz ve kayıtsız değildir; önce Anayasa ile, sonra diğer kanunlarla bazı sınır ve kayitler konulmuştur. Öte yandan aynı derecede meşru, muteber ve mukaddes olan, bütün dinlerde, İnsan Hakları Beyannamesinde ve bizimki de dâhil, bütün anayasalarda açık olarak kabul edilen diğer bir hak vardır. O da yurddaşların insan haysiyet ve şerefine lâyık bir hayat sürme hakkıdır. Bu sebeple, bu iki mukaddes haktan yalnız birisini korumağa çalışmak doğru olmaz. Bunlar arasında çok hassas ve âdilâne bir denge kurmak, mülk emniyeti ile rızk emniyetini makûl prensiplere göre ve sulh içinde uzlaştırmağa çalışmak devletlerin vazifeleri arasındadır. Kaldıki ziraat arazisinin özellikleri dolayısiyle toprak mülkiyeti diğer malların mülkiyetinden farklı mahiyettedir. Bu farklardan dolayı da topraklar ayrı muameleye tabi tutulabilir. Netekim tarih boyunca birçok memlekette devletler zirai arazi mülkiyeti üzerinde özel kayıtlar koymuşlardır.

Bir memlekette toprak kaynaklarının mahdut oluşu sebebiyle bir kimsenin mülkiyetinde arazinin temerküz etmesi diğer birçok insanın az topraklı veya hiç topraksız kalmaları sonucunu doğurmaktadır. Durumu diğer servet ve iktisadi kaynaklarla mukayese etmek mümkün ve doğru değildir. Zira, müstahsil kaynaklar insan tarafından yaratılır ve onun gayretiyle ortaya çıkar. Miktarı, ferdler gayret gösterdiği müddetçe, hudutsuz bir şekilde istenildiği kadar artırılabilir; toprak gibi bir tabiat değildir ve miktarı sâbit değildir. Bir insanın daha fazla diğer servetlere sahip olması başka insanları mahrum etmez. Bir kimse gayret ve çalışmasıyla bu serveti yaratırken başkalarının elinden almaz, kimseyi fakirleştirmez; ancak toplumu zenginleştirir. Halbuki toprakta bir kişinin mülkiyetindeki miktarı çoğaltması ancak ve ancak başka kimselerin ellerindeki toprakları almasıyla mümkün olur. Ziraat sektöründe kalmak isteyen veya başka faaliyet kollarına gidemiyen bu topraksızlar ya ortakçı-kiracı şeklinde veya ziraat işçisi olarak çalışmak zorundadırlar. Ziraatte mülkiyet temerküzü böylece bir taraftan ortakçı-marabacı ve toprak işçisini çoğaltırken, diğer

taraftan da mülk sahiplerinin şehirlere göçmelerini, toprak gelirlerinin köyden şehire akmasını teşvik ediyor, böylece daha önceden açıklanan bir takım iktisadi ve sosyal mahzurların doğmasına sebep oluyor.

Mülkiyet temerküzünü rakamlarla tesbit etmek her zaman kolay olmamaktadır. Zira istatistikler hukuki bir mefhum olan mülk esasına göre değil, iktisadi bir mefhum olan işletme üzerinden tutulmaktadır. Böyle mülklerin üzerinde ortakçı ve kiracı şeklinde bir çok işletme kurulmuş bulunduğundan, bizde olduğu gibi, mülk büyüklüklerine ait bilgiler genel olarak eksik bulunmaktadır. İstatistikleri mülk esası üzerine toplamak herzaman mümkün olmamakta, teşebbüs edildiği zaman da, kimse servetini açıklamak istemediğinden, doğru bilgi vermemektedirler.

Zirai arazide mülkiyet temerküzünü dağıtmak ve aynı zamanda nüfusla arazi arasında optimum bir münasebet kurmak eski Yunan ve Çin medeniyetlerinden beri birçok devletlerin başlıca kaygıları olmuştur. Ziraat arazisi üzerinde aşırı bir nüfus baskısı varsa, bunu azaltmanın bir çaresi, ziraat arazisi artırılamıyacağına göre, nisbi olarak fazla bulunan nüfusu diğer faaliyet dallarına ve şehirlere çekmektir. Bu da iktisadi kalkınmanın hız kazanması ve böylece ziraatten gayri ekonomi sektörlerinin geliştirilmesi suretiyle mümkün olmaktadır.

Memleketimiz bakımından bu yol fazla imkân göstermiyor. Zira, halen problem had bir safhadadır ve nüfus görülmemiş bir hızla artmaktadır. Öte yandan, iktisadi kalkınma istediğimiz sür'atte ilerlemiyor. Memleketin iktisadi, sosyal ve politik zorunlukları bizi acele olarak tedbir almağa zorluyor. Bu da yerinde bir ayarlama yapmakla mümkün olacaktır. Diğer bir deyimle, elde mevcut toprak kaynaklarının, ziraatten geçimini sağlamak isteyen, hayat ve istikbalini toprağa bağlamış olan ve orada gören insanlar arasında yenidtn ve daha âdil esaslarla dağıtılması gerekir. Bu da toprak mülkiyetine bir tavan sınırı çizmekle olur.

Nüfus ve arazi arasındaki ayarlamayı yerinde yapmak iktisadi, sosyal ve politik bakımlardan zorunludur ve aynı zamanda faydalıdır da. Nesiller boyunca çiftçiliği meslek edinmiş olan kimseleri aynı işte bırakmamak hem o kimselerin kendileri hem de toplum için en kolay, az masraflı bir hal çaresidir. Daha az emek ve gayretle bu işin başarılması mümkün olabilir. Köylerin şehire ittiği insanlar kasaba ve şehirlerde büyük iktisadi, sosyal, hukuki ve politik meseleler yaratmaktadır. İşbağ haline gelen şehirler nüfus çekme gücünü tamamen yitirmiştir ve bu akının altından kalkamamaktadır.

Daha çok insanın tedirgin olmasına, rahatça yerleşemediği ve geçinecek iş bulamadığı şehirlere hücumla problemler ve hercümerç yaratmasına daha fazla meydan verilmemelidir. Keza bu ayarlama gelir ve servet dağılışında sosyal adalet ilkesine yaklaşılmasını sağlar. Mülk sahibi, iktisadi ve sosyal güvenliği tüm olan çiftçilerin temelini teşkil ettiği istikrarlı bir cemiyet yaratılmış olur. Bu toplulukta insanlar birbirini sever, kıskanmaz; huzursuzluk ve düşmanlık tohumları yeşermez. Bu köklü topluluk zararlı fikir akımlarına karşı da mukavemetlidir; komünizm hiç bir suretle kök salamaz. Büyük kalabalığı memnun edecek olan bu ayarlama aynı zamanda demokratik bir yoldur. Esasen başka alternatif de gözükmemektedir. Köyün ittiği, şehirin alamadığı ve istemediği bu milyonları başka nereye koyabiliriz ki?

Böyle bir ayarlamada küçük bir azınlığın bazı fedakârlıklara katlanacağı muhakkaktır. Sayıları pek az olan bu kimseler kendileri için çok kıymetli olan bir kaynaktan geniş çoğunluğun istifadesi uğruna feragât edeceklerdir. Ancak bu fedakârlık karşılıksız olmamakta, feragât ettikleri kaynağın karşılığını almaktadırlar. Ayrıca, bu kimseler fedakârlık yapabilecek durumda ve kudrettedirler; servetleri ve diğer müktesebatı elverişli kişilerdir. Kendilerine bırakılan arazi kısmı, hele sermaye ve gayretlerini buraya teksif edecek olurlarsa, memleket şart ve imkânlarına nazaran yeterli miktarlardadır. Güç ve kabiliyet, hayattan istekleri bakımlarından bu arazi kısmını yetersiz bulanlar için artan kabiliyetlerini başka sahalara yöneltmek imkânı vardır. Ortakçı ve marabacılarına nazaran büyük mülk sahipleri bilgi, teşebbüs gücü ve sermayelerini başka alternatiflere kolayca kaydırabilecek durumdadırlar; bu kimseler hangi sahaya girerlerse yine de başarılı olabilirler. Böylece hareket kabiliyeti noksan olan daha az talihlilere yer açmış olurlar. Bundan da her iki taraf ve aynı zamanda toplum fydalanır.

Bu ayarlama iddia edildiği gibi ziraat arazisinin prodüktivitesini düşürmiyecektir. Çoğu ortakçı, marabacı ve yabancı işçi elinde prodüktif bir şekilde işletilmiyen bu arazinin kısmen dağıtılması halinde hem geriye kalan kısımda hem de dağıtılan kısımda sermaye ve iş entansitesi ve ihtimam artacağından verimlilik düşmiyecek, bilâkis yükselecektir.

İşte bu görüş ve düşünce,devlete, başkalarına dağıtılmak üzere ziraat arazilerini kamulaştırma hakkını vermektedir. Bu hakka bugün artık hiç kimse açıkça itiraz etmemektedir. Vaktiyle Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda olduğu gibi, toprak reformu tasarısında da itirazların çoğu devletin

bu hakkı kullanma tarzına ve şartlarına, ve özellikle kamulaştırmanın şümûl ve sınırına yönelmektedir.

Kamulaştırmayı prensip olarak kabul ettikten sonra cevaplanması gereken ilk soru, hangi mülk ve toprakların kamulaştırmaya konu olacağı hususudur. Herşeyden önce şurasını belirtelimki özel mülkün kamulaştırılmasına reform bölgesinde diğer toprak imkânları kullanıldıktan sonra sıra gelmelidir. Kamulaştırmaya da vakıfların, belediye ve özel idarelerin arazileri ile başlanmalıdır. Kanunlarla başka yere nakledilen kimselerin arazileri ile sahipleri sosyal fonksiyonlarını yerine getirmiyen ve toprağı usulüne göre işletmiyen kimselerin mülklerinin tamamı kamulaştırılmalıdır. Sosyal fonksiyonlarını ifa etmiyen bir arazi sahibine belirli bir mühlet tanımak ve bazı kolaylıklar göstermek makûl ve yerinde bir hareket olabilir. Ancak, bu kimseye her şey'e rağmen bir miktar arazi bırakmak, esas prensibimize muhalif olur ve topluma hiç bir fayda sağlamaz. Bu sebeple, böyle lüzumsuz ve faydasız bir tâviz vermek doğru değildir. Kamulaştırma esas itibariyle tarla arazisine tatbik edilecektir; bağ-bahçeler, zeytinlik, ağaçlık ve ormanlar bundan muaf olacaktır.

Kamulaştırma Tavan Haddi

Kamulaştırmada arazi sahibine bırakılan tavan haddi ne olmalıdır, sorusu meselenin can noktası teşkil etmektedir. Bu soruya cevap araken sosyal, ekonomik ve politik kriterler üzerinde durulabilir. Sosyal kriter, ziraat sektöründe gelir dağılışında ne kadar farklılık veya eşitsizlik görmek istiyoruz, yani tarımda en yüksek gelirlerle en düşük gelirler arasındaki uçurum ne kadar olsun, şeklinde hülasa edilebilir. Amerikalı Prof. Enos bundan bir müddet önce Türkiye millî gelirinin 6 sosyal gelir grupu arasında dağılışı üzerinde bir çalışma yapmıştı. Bu sosyal gruplarla yıllık ortalama aile gelirleri şöyle idi:

1) Düşük gelirli tarım müstahsilleri	1,040 TL.
2) Orta „ „ „	7,730 TL.
3) Yüksek „ „ „	41,340 TL.
4) Küçük esnaf ve ücretliler	3,990 TL.
5) Memur ve hizmetliler	6,780 TL.
6) Müteşebbisler (tüccar, sanayici, ilâh.)	94,600 TL.

Bu tahminlere göre, küçük çiftçilerle tarım işçileri, şehirlerdeki küçük esnaf ve işçilere nazaran çok düşük bir gelire sahip oldukları gibi, ziraat sektörü içerisindeki gelir dağılışı da pek muvazenesiz ve eşitlikten uzak bir manzara göstermektedir. Büyük kalabalığı teşkil eden küçük çiftçi ve ziraat işçileri ortakçıların 1/7 ve büyük çiftçilerin 1/41 gelirine ancak sahip

olabilmektedir. Kamulaştırma tavanını tesbit ederken bu uçurumu ne dereceye kadar azaltmak ve ne kadar sosyal adalete yaklaşmak istediğimizi ilk önce düşünmeliyiz.

Ekonomik kriter, topraksız veya az topraklılara dağıtılmak üzere ne kadar araziye ihtiyaç bulunduğu, bu ihtiyacın nekadarının diğer kaynaklardan, ezcümle devlet arazi rezervlerinden sağlayabildiğimiz ve ne kadarının büyük mülklerden alınmasının ekonomik bakımdan mümkün ve doğru olduğu hususlarıdır. Burada nüfus arazi münasebetleri, iktisadî kalkınmanın hızı, şehirleşme, nüfus artışı nisbeti diğer sektörlerde yaratılan yeni iş imkânları ve nüfusun başka alanlara kaydırılması imkânları üzerinde durulacaktır.

Politik kritiker, kimsenin kimseye hükmedemiyeceği ve nüfus kullanamıyacağı demokratik bir zirai topluluk kazanmak, siyasi hürriyetlerin temeli olan iktisadi hürriyetlerine kavuşmuş insanlar yaratmak ve toprak açlarının doğurduğu huzursuzluğu gidermek şeklinde hülâsa edilebilir. Bu üç kriteri ve memleketin diğer vâkıalarını ve sosyo-ekonomik şartlarını gözönünde tutarak kararı vermek hiç şüphe yoktur ki siyasi organların hakkı ve vazifesidir. İktisatçı ve teknisyenin bu konu üzerinde söyliyecekleri bundan ibarettir.

Zamanla teknik ve ekonomik şartlar değiştikçe bu tavan miktarında da onlara göre değişmeler yapmak gerekebilir. Ümit ve temennimiz, iktisadî kalkınma hızının artması ve nüfus artışının hızını kayıp etmesi, böylece nüfus ve imkânlar arasında daha elverişli bir dengeye ulaşılmasıdır. Keza teknik gelişmeler ziraat arazisini artırır veya kalitesini yükseltirse (ki bu da aslında arazi miktarının artması mânasına gelir), nüfus-arazi münasebetleri, idaresi daha kolay bir hal alabilir. Bugün için yukarda belirtilen ayarlamanın yapılması zaruri olduğu kadar, mahzurları faydalarından daha az ve toplum yararına bir harekettir. Bu tedbirin hiç bir ideoloji ile alâkası yoktur; tıpkı devletçiliğimiz gibi, memleket şart ve zaruretlerinden çıkan, millî ihtiyaçlarımıza cevep veren bir çözüm yoludur. Bu çözüm, kapitalist düzene aykırı değildir ve onun kurallarını zorlamaz; aynı zamanda demokratik bir yoldur.

Örnek İşletme

Kamulaştırma ile ilgili diğer bir problem, örnek işletmelerin durumudur. Tasarı, tarımsal üretimde işletmecilik tekniği esaslarının gerektirdiği sermaye yatırımlarını tam ve uygun bir şekilde yapan, aldığı kredileri yerinde kullanan, yetiştirdiği ürünlerde bölgesine nazaran önemli nisbette yüksek ortalama verimlilik elde edebilen işletmeleri örnek sayıyor ve bu işletmelerin arazilerinin kamulaştırılmasında, daha müsamahalı hareket ede-

rek, emsaline nazaran bir misli yüksek bir tavan kabul ediyor. Bu hüküm, kıt ve değerli arazi kaynaklarını müessir ve etrafına örnek olacak bir şekilde kullanılan bir çiftçiyi takdir etmek ve mükâfatlandırmak, onları bu yolda harekete teşvik etmek için düşünülmüştür ve çok yerindedir. Ancak, bir işletmenin bu hükümden faydalanabilmesi için, bulunduğu yer toprak reform bölgesi ilân edildiği zaman, kanunda açıkça belirtilen şartları haiz bulunması gerekir.

Tasarının bu teşvik ve takdir edici hükmüne yapılan itirazlar başlıca üç nokta etrafında toplanabilir. Birinci olarak, tasarının örnek işletme teriminin düzenli işletme haline getirilmesi ve buna paralel olarak, tarifinin çok daha gevşek bir hale getirilmesi teklif olunmaktadır. İkinci olarak, düzenli işletmelere tasarıdan çok daha ileri bir müsamaha haddi tanınması, hatta hiç bir hudut tanımadan, büyüklükleri ne olursa olsun kamulaştırma konusu dışında tutulması teklif olunmaktadır. Üçüncü olarak, herhangi bir zamanda böyle bir işletme reform uygulamasıyla karşılaşırsa kendisine çeki düzen vermek üzere ilgili makamlardan mehil istemek hakkına sahip olması istenmektedir. Bunlar yapılmadığı, düzenli işletmelerde reform uygulandığı takdirde, zirai istihsal düzeninin bozulacağı, şahsi gayretin engelleneceği, istihsalin ve milli gelirin düşeceği, tasarruf ve yatırımların azalacağı, gelişmenin duraklayacağı, devletin de zarar göreceği, pek çok iktisadî ve sosyal mahzurların doğacağı ileri sürülmekte, bu suretle Anayasanın da çiğnenmiş olacağı iddia olunmaktadır.

Bir kere, düzenli işletme terimi ve "mahalli imkân ve şartlara göre" diye başlayan tarifi yetersizdir. Tasarının, ikinci maddesiyle bütün ziraat işletmelerinden beklediği "arazinin özelliklerine ve bulunduğu yerin imkân ve şartlarına göre verimli bir şekilde, sahibinin sorumluluğu altında, tabii kaynakları ve toprak verimliliğini koruyucu tedbirler alarak işletilmesi" vecibesinden pek az farklı bir tarif, Türkiyedeki bütün orta ve büyük işletmeleri bu madde içerisine almak istidadındadır. Hele işletmeye istediği zaman, meselâ bundan 10 - 15 sene sonra reform sırası kendisine geldiği vakit, 3 - 4 sene gibi liberal bir müddet tanımak ve müsamaha hadlerini genişletmek hükümleri de ilâve olunursa, geriye kamulaştırmaya tabi tutulacak bir arazi kalacağı şüphelidir. İşletme sahibine istediği zaman mehil verilmesi bu maddenin ulaşmağa çalıştığı prensibi bozacağı gibi kanunu işleyemez hale getirecek kötü kullanışlara da yol açabilir. Kanun ve daha sonra da bu madde ile ilgili yönetmelikler çıktıktan bir yıl sonra çiftçinin müracaat hakkı olduğuna ve ilgili makamlar neticeyi bir yıl içinde bildireceklerine göre, örnek işletme olmak istiyenlere oldukça uzun bir zaman veriliyor demektir.

Bununla beraber, gerekirse müracaat süresini bütün yurda şâmil ve bir defaya mahsus olmak üzere bir yıldan 2 - 3 yıla çıkarmak ve böylece çiftçilere daha geniş bir zaman tanımak mümkündür. Müsamahayı hudutsuz hale getirmek veya hiç olmazsa, şimdikinden çok daha genişletmek, kanunun sosyal, ekonomik ve politik amaçlarının çoğunu hiçe saymak mânasına gelecektir. Bu suretle Türkiyedeki bütün büyük ve orta işletmeleri düzenli hale getirsek bile bir toprak reformu yaptık diyebilir miyiz, sorusu münakaşa edilebilir.

Kamulaştırmada Değer Meselesi

Özel mülklerin kamulaştırılmasında değerin nasıl tesbit edileceği hususu en çok münakaşa konusu olmaktadır. Birçok memleketlerde reform maksadıyla yapılan kamulaştırmalarda kanunla tâyin edilen bir değer ödenmiştir. Bu kanuni değer çoğu zaman arazinin vergisi veya vergiye esas olan kıymeti üzerinden hesaplanmaktadır. Bizim Anayasamız kamulaştırmada gerçek karşılığın ödenmesini emretmektedir. Daha sonra Anayasa Mahkemesi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu vesilesiyle verdiği bir kararda, gerçek karşılığı "kamulaştırma günündeki serbest alım ve satımla beliren tam değer" olarak kabul ve tarif etmiştir.

Arazide gerçek karşılık veya değerin iktisat ilmi bakımından mânası, bu arazi zirai istihsalde kullanıldığı zaman elde edilecek hâsıladan memlekette câri istihsal ve pazarlama düzenlerine göre, araziye düşecek payın kapitalize edilecek tutarıdır. Diğer bir deyimle, arazinin verimliliğine göre hesap edilen değeri gerçek değerdir. Bir misalle açıklayalım: Bir arazi parçasının işlenmesinden 1000 lira tutarında hâsıla elde edilsin ve bu hâsıladan rant olarak araziye düşen hisse 200 lira olsun. Piyasa faiz haddinin %5 olduğunu kabul edersek, yılda 200 lira sâfi gelir sağlayacak sermaye tutarı, 4,000 lira olacağından, bu arazi parçasının değeri buna eşit olacaktır. Eğer bir kimse şu veya bu sebepten bu araziye daha yüksek bir değer öderse, sermayesinin hakkı olan karşılığı alamıyacaktır. Fazla değeri ödeyen arazi sahibi kirayı yükseltmek suretiyle bunu kiracı veya ortakçısına aksettirebilir. Fakat fazla değeri ödeyen kendi arazisini işleyen bir çiftçi ise, ancak hâsıladan müteşebbis ve işçi olarak hakkı olan paylardan fedakârlık yapmak suretiyle bunu karşılayabilir. Küçük çiftçi ekseriya bilgisizlikten, başka alternatiflerden haberdar olmaması veya bunlara teknik bakımdan hazır olmaması yüzünden, araziye ve baba ocağına hissi bağlarla bağlı olmasından, coğrafi mobilite'sinin çok düşük olmasından dolayı arazi için böyle aşırı bir değer ödeyebilir. Böylece ziraat arazilerinin piyasa değeri onların verimlilik ve hâsılaları ile alâkasını kaybederek aşırı seviyelere yükselir.

Ziraat arazileri yukarıda da işaret edildiği gibi, işletilmek ve mahsul alınmak gayesi dışında, başka maksatlarla da talep edilir ve benimsenir. Bu maksatlardan birisi, arazinin kıymet saklama vasıtası olarak kullanılmasıdır. Özellikle devamlı enflâsyonlara mâruz kalan az gelişmiş memleketlerde arazi satın almak en verimli iktisdî yatırımlardan birisidir. Çoğu zaman arazide kendiliğinden olan kıymet artışı işletme gelirinden ve piyasa faizinden daha yüksektir. Böylece arazi bir kapitalistik istihsal unsuru olarak kullanılmaktadır. Diğer bir maksat, sosyal prestij ve politik nüfuz kazanmak için, veya toprağa karşı köylünün duyduğu hissî ve kalbî bağların tesiri altında arazi elde edinilmesidir. Böylece topraklara, bir zirai istihsal unsuru olarak kullanıldığı zaman sağlayacağı faydanın çok üstünde bir izafi fayda atfedilmiş olur. Dolayısiyle, arazinin piyasada teşekül eden değeri; zirai istihsalde sağlayacağı hâsıla ve gelir üzerinden hesaplanan ekonomik veya gerçek değerin üstüne çıkar. Nüfus artışının hızlı olduğu, diğer iktisadî imkânların nisbeten dar bulunduğu, geleneklerin hakim olduğu az gelişmiş memleketlerde ziraat arazisine karşı talep daha çok olacağından toprağın piyasa değeri, içinde fazlaca sosyal prestij kıymeti ihtiva eder ve gerçek değerden çok uzaklaşır. Bu sebeplerle, kamulaştırmada arazi sahibine ödenecek karşılık, piyasa değerinden çok toprağın verimliliği ve rantı ile yakından ilgili bir değer olmalıdır.

Arazilerin râyiç değerle kamulaştırılması halinde devlet bunları aynı değerleri üzerinden topraklandırılacak çiftçilere vermemelidir. Zira bu araziler hiç bir zaman verimleri ile aileyi geçindirmek ve aynı zamanda devlete bu yüksek bedelin ödenmesini sağlamak iktidarında değildir. Bunu beklemek, topraklandırılan çiftçileri altından kalkamıyacakları bir yük altına sokmak ve onları iktisadî sıkıntıya mahkûm etmek demektir.

Gerek kamulaştırma karşılıklarının, gerek topraklandırılan çiftçilerin borçlarının ödenmesi şekil ve şartları tasarıda elverişli hükümlere bağlanmıştır. Kamulaştırma karşılıklarının lüks istihlâke harcanmaması veya gayrimenkule yatırılmaması veyahut âtıl bırakılmaması için tasarıda bazı teşvik edici hükümler konulmuştur. Böylece bu değerler hem arazi sahipleri hem de ekonomi için en faydalı ve verimli şekilde kullanılmış, aynı zamanda iktisadi kalkınmaya yardım edilmiş olunacaktır.

İstatistik ve Teknik Hazırlık Meselesi

Toprak reformu hazırlamak ve uygulamak için memleketin sosyo-ekonomik durumlarına ait tafsilatlı ve doğru istatistik bilgilerine ihtiyaç vardır. Bugün bunların noksan ve yetersiz olduğu bir gerçektir. Bununla bera-

ber, istenilen sosyal ve ekonomik istatistiklerin toplanmasının, bilhassa doğru rakamlar elde edilmesinin pek zor olduğunu, uzun zaman, emek ve masrafa lüzum gösterdiğini, herşey'e rağmen sonunda netice alamamanın muhtemel bulunduğunu da itiraf etmek gerekir. İşte bu sebeptendir ki birçok memleketlerde fiili reform tedbirlerinin önceden hesaplanması ve plânlanması, konunun genişliğine ve muğlaklığına yeteri derecede önem verilerek lâyıkı veçhile hazırlıklar yapılması mümkün olmamakta, çoğu zaman hareket, bütün tesirleri peşin olarak ölçülmeden bir nevi "karanlıkta sıçrama" şeklinde başlamakta, sonradan ihtiyaca göre tamamlayıcı ve destekleyici tedbirler alınmaktadır. Esasen reformlar âcil sosyal kuvvetlerin tazyiki altında yapıldığından, herşeyin teferruatıyla bilinmesini, peşin olarak ölçülmesini ve değerlendirilmesini istemek realist birşey olmazdı.

Bununla beraber, sosyal ve ekonomik şartları ve meseleleri araştırmak, aynı zamanda tatbikatı takip ederek elde olunan neticeleri değerlendirmek için özel gayretler harcanmalı, gerekli teşkilât kurulmalıdır. Bu araştırma teşekkülü reformu tatbik eden teşkilâttan müstakil, menfaat guruplarına mukavim, bitaraf bir ilmî organ olmalıdır. Bir taraftan reform için gerekli bilgileri toplar ve tatbikatın müessiriyetini, ekonomik ve sosyal hayata tesirlerini devamlı olarak takip eder ve ölçerken, diğer taraftan, ileriye ait istidlâllerde ve tavsiyelerde de bulunmalıdır.

Reformun kamulaştırma, toprak dağıtımı, toplulaştırma gibi çeşitli safhaları bazı teknik hazırlıkları gerektirir. Kadastro ve toprak kabiliyet sınıfları haritaları ile tapulama işleri bunların en önemlilerini teşkil eder. Bütün bu işler reform programı fazla yol almadan ikmal edilmelidir. Bu bakımdan devletin hali hazırdaki teşkilâtı yeterli görülmediği takdirde bunları takviye etmek, aynı zamanda reform teşkilâtı ile bunların işbirliği yapmasını sağlamak doğru olur. Böylece hem işlerde sür'at ve müessiriyet kazanılır, hem de koordinasyonsuzluktan doğması muhtemel mahzurlar önlenmiş olur.

Sulama Şebekesi İçerisinde Reform Uygulanması

Bir bölgede sulama yapılıp yapılmadığı reform tatbikatı bakımından çok önemli olacaktır. Özellikle aile işletmesi ve kamulaştırma işleri sulama ile çok yakından ilgilidir. Bu sebeple, eğer önceden tertibat alınmazsa ve iki hareket ahenkli bir şekilde birbirine uydurulmazsa kısa zaman zarfında reformu tekrarlamak gerekir. Bu da her bakımdan israflı olacağı gibi, aynı zamanda, lüzumsuz tedirginliklere ve huzursuzluklara da yol açar.

Öteyandan, devletin sulama yatırımları arazi kıymetlerini artırdığı zaman sulanmış araziye ait tavan haddine göre yapılacak yeni kamulaştırmalar bu yüksek değer üzerinden yapılırsa bazı mahzurlar ortaya çıkmaktadır. Bunların başında devletin böyle yüksek değerleri ödemesi güçlüğü ve bunları topraklandırılacak çiftçilere aktardığı takdirde onların altından kalkamıyacakları bir yük altına girmeleri gelir. Aynı derecede önemli bir husus, devlet yatırımlarıyla değeri yükselen arazide malsahiplerine bu kazanılmamış kıymet artışının ödemekteki adaletsizliktir.

Reform ve sulama gibi iki devlet projesinin bir bölgede birleştirilmesi, daha plânlı tatbikat yapılmasını, emek, zaman ve masraflardan tasarruf edilmesini, her iki projenin müessiriyetinin ve verimliliğinin artmasını sağlayacaktır. Bu suretle bir bölgede daha fazla insan yerleştirilmiş ve barındırılmış, böylece daha çok insan reformdan faydalandırılmış olacaktır.

İşte bu düşüncelerledir ki tasarı, sulama şebekeleri içerisine girecek arazide reformun nasıl uygulanacağına dair özel hükümler getirmektedir. Bu hükümlerin en önemlisi, şebeke içerisinde kalacak arazinin toptan kamulaştırılması, tesisat tamamlandıktan sonra, fiziki ve şümûllü plânlama ile yerleşim yapılmasıdır. Kamulaştırma ile yerleşim arasında geçen zaman zarfında devletin tasarrufuna geçmiş bulunan arazilerin o bölgede oturanlardan istiyenlere kiraya verilmesi mâkul ve âdil bir yoldu. Bu kiranın nominal bir miktarda tesbiti ve arazisi kamulaştırılmış olanlara kiralanmış ise, onların devletten alacaklarına mahsup edilmesi mümkündür.

Toplulaştırma

Mülk veya işletme arazilerinin ufalanması, yani birbirinden fiziki olarak ayrılmış tarla veya parsellere ayrılması özellikle eski medeniyetlerde ve az gelişmiş ekonomilerde çok görülen bir hadisedir. Miras kanunlarının ziraat arazisindeki parçalanma ve bölünmeye hudut tanımadığı hallerde ufalanma hadisesi, bizde olduğu gibi, çok daha had bir safha alır. Bu durum, tarlaların sınır ve yolları ve sairesi için arazinin israf edilmesini, lüzumsuz yere makine, insan ve hayvan enerjisi ve zamanı kaybını, modern teknik istihsal vasıtalarının kullanılamamasını, daha çok ekstansif ziraat metodlarına kayma temayülü yaratması gibi çeşitli ekonomik mahzurlar doğurur. Böylece, arazi müessir ve verimli bir şekilde işlenemez ve korunamaz; üzerinde rasyonel bir işletme kurulamaz ve işletilemez. Bu sebeplerle, ufalanmış arazilerin toplulaştırılması çok zaruri ve faydalı olmaktadır.

Toprak reformu tasarısı toplulaştırma ile ilgili bir bölüm getirmekte-

dir. Bu bölümdeki hükümlere göre, sayı ve sahip oldukları ziraat arazisi miktarı bakımından yarıdan fazla çiftçinin rızasıyle ihtiyari olarak, teknik ve ekonomik zaruretlerin gerektirdiği hallerde Tarım Bakanlığının kararı ile toplulaştırma tatbik olunabilecektir. Arazileri toplulaştırılan kimselerin zarar etmeleri önlendiği gibi, onları bu hususta iknaa teşvik eden, uygulama masraflarının devletçe ödenmesi, vergi istisnaları ve ekonomik yardımlar sağlanması gibi hükümler de bu bölümde yer almaktadır. Bir defa toplulaştırılan arazilerin tekrar parçalanmasını önleyici tedbirler aynı tasarıya konulmuştur. Ancak, bunu destekleyici hükümlerin diğer kanunlara da konulması yerinde ve faydalı olacaktır.

Toplulaştırma konusunda başlıca itiraz, gerektiği hallerde Bakanlık kararı ile mecburi uygulama yapılmasına cevaz veren hükme yönelmektedir. Ancak, araziden rasyonel ve verimli bir şekilde faydalanmak ve onu koruyabilmek bakımlarından toplulaştırma zorunlu ise ve ihtyari ikna yollarıyla bunu tatbik edemiyorsa, amme faydasını korumakla mükellef ilgili devlet dairesi mecburi olarak toplulaştırma yapma salahiyetini haiz olmalıdır. Esasen bunun aynı bir hüküm bugün yürürlükte bulunan Toprak - Su Kanununda vardır.

Kooperatifler

Çiftçilerle diğer sektörlerde çalışanlar arasında fırsat eşitliği sağlamanın ve gelir dağılışı farklılıklarını azaltmanın en müessir yollarından birisi de ziraî kooperatiflerdir. Özellikle küçük aile işletmelerinin ekonomik ve mali bakımlardan sınırlılığını gidermede ve onlara büyük işletmenin üstünlüklerini kazandırmada kooperatiflerin rolü büyük olmaktadır. Bu üstünlüklerinden ötürü kooperatifler bir çok toprak reformu hareketinde tamamlayıcı bir unsur olarak kabul edilmiş ve bazıları gönüllü teşvik yollariyle, bazıları da mecburi olarak uygulanmıştır.

Toprak reformu tasarımız çiftçilerin kendi başlarına yapamıyacakları işleri yapmak veya topluca sağlanmasında fayda olan hizmetleri sağlamak maksatlarıyla çiftçilerin kooperatifler kurmasını istemektedir. Bu kooperatifler hiç bir zaman çiftçilerin arazilerini veya istihsal vasıtalarını bir araya getirerek kuracakları üretim kooperatifi olmıyacaktır. Özellikle onların ihtiyacı bulunan alet ve malzemeyi ve krediyi sağlamak, mücadele, hasad, sulama, arazi ıslahı ve muhafazası, el sanatları ve ziraat sanatları, pazarlama ve depolama gibi zirai hizmetleri topluca yapmakla meşgul olacaktır. Tasarıya göre bunlar genel olarak ihtiyari, fakat örnek köylerde ve

toplulaştırma ve topraklandırmadan yarıdan fazla çiftçinin faydalandığı yerlerde ve bir de Tarım Bakanlığının zaruri gördüğü hallerde mecburidir. Kuruluş ve idareleri demokratik esaslara göre olacak, kurulmasında ve yaşatılmasında devlet yardım edecektir.

Bu konu üzerinde itirazlar bazı hallerde kooperatiflerin mecburi olmasınadır. Küçük işletmenin büyük çoğunluk teşkil ettiği ve çiftçilerde ferdiyetçi zihniyetin hakim olduğu memleketimizde kooperatifler toprak reformunu ve zirai kalkınmayı destekleyici faydalı teşekküllerdir.

Bunların prensip olarak ihtiyari şekilde kurulmaları, ancak çiftçileri buna ikna için iktisadi teşviklerin artırılması ve eğitim, yayım faaliyetlerinin bu terbiyeyi yerleştirmek üzere özel gayretler sarfetmesi doğru olur.

Zirai Yerleşim

Zirai yerleşim ve bunun uygulanmasında şümûllü plânlama yapılması toprak reformu ile yakından ilgili hususlardır. Bu sebeple, toprak reformu kanununun bu konuyu ihmal etmesi doğru olmaz. Ancak, bu konular kendine mahsus özellikleri ve problemleri olan, çok önemli olduğu kadar büyük memleket davalarını teşkil eder. Bunların tüm olarak toprak reformu içerisinde çözülmesini beklemek hayal olur.

Bu sebeple, reform tasarımız konunun ilgisine işaret ettikten sonra yerleşim meselesini sadece gereği nisbetinde ele almakta ve hükümler getirmektedir. Gerçekten, tasarıya göre, reformla kurulacak örnek köylerde fiziki plânlamaya riayet olunacak, sulama şebekeleri içerisindeki yerleştirmeler ise şümûllü plânlama esaslarına göre yapılacaktır. Bunlar dışında, topraklandırma, toplulaştırma vesaire gibi reform tedbirleri dolayısiyle yapılacak münferit yerleştirmeler, fizikî veya şümûllü plânlama beklenmeden, mahalli şartlara göre yapılacaktır. Bu uzlaştırıcı yol reformun aksamadan yürümesi için bulunmuş yerinde bir tedbirdir.

Finansman Meselesi

Toprak reformunun finansman ihtiyacı, ne şümul ve muhtevada bir reform yapmak istediğimize ve bu reformu ne kadar zaman içerisinde yapmağa kararlı olduğumuza göre değişir. Ne şümul ve muhtevada olursa olsun, yapılacak reform tedrici olarak bölge bölge tatbik edilmek zorundadır. Önce problem bölgelerinden ve mütevazi çapta başlamak, teşkilât geliştikçe ve tecrübe kazandıkça tatbikatın hızını artırmak doğru olur. Böy-

lece, zirai istihsale ve millî ekonomiye zarar verecek iktisadi ve sosyal sarsıntılar önlenmiş olacaktır.

Ancak, tatbikatın hızını iyi ayarlamak çok önemlidir. Uygulamada haddinden aşırı gidilir veya fazla sür'atli hareket edilirse, çok hatalar yapılması muhtemeldir. ve zirai ekonomiye zarar verilebilinir. Ayrıca, böyle sür'atli tatbikata idari mekanizmanın dayanmaması ve çatlaması da mümkündür. Öte yandan, lâyıkından yavaş ve çekingen bir tatbikat politik reaksiyon ve tazyikler doğurabilir; kaba kuvvet, sulh ve sükûn içerisinde devam eden tekâmül ve ıslahat hareketinin normal seyrini taşırabilir; yaygın karışıklıklar çıkabilir.

Kanaatımızca, başarılı bir toprak reformunun gerektirdi asgari finansman kaynakları geniş hatları ile, tasarıd belirtilmiştir. Bu elâstiki imkânlar tatbikatın, icabına göre hızlanmasına veya daha mütevazi çerçive içerisinde seyretmesine müsait bulunmaktadır.

Teşkilât

Tasarı birçok yerlerinde Tarım Bakanlığına, bazı hallerde diğer devlet dairelerine ve teşekküllere atıfta bulunmakta ise de, reform teşkilâtının kuruluş, fonksiyon ve kadroları bu tasarıda sarih hükümlere bağlanmamıştır. Bu yolda hareketin başlıca sebebi, önce reform kanununun ne şekilde ve muhtevada çıkacağının beklenmesi ve uygulama teşkilâtının buna göre sonradan hazırlanması düşüncesidir. Buna ilâveten, genel olarak teşkilâtın, şart ve imkânlara göre sık sık değişmesinin mümkün olması ve değişiklikleri yapmak üzere ana toprak reformu kanununun her defasında parlamentoya gönderilmesinin doğuracağı mahzurların önlenmesi için teşkilât kanunu ayrı olarak düşünülmüştür. Sadece reform tatbikat ve kontrolünü yapacak teşkilâtın kuruluş ve işleyişi hakkında çıkarılacak özel kanun tabiidir ki pratik ve elâstiki bir mahiyette olacaktır.

Toprak reformu ile çeşitli bakanlık ve dairelere bağlı teşkilât ilgilenecek ve birçok kuruluş reformda görev alacaktır. Bununla beraber, esas mesûliyet Tarım Bakanlığında olmalı ve tatbikat dairesi bu bakanlığın bünyesine ve genel devlet teşkilâtına iyi bir şekilde uydurulmalıdır. Böylece, ilgili çeşitli teşekküllerin birbiriyle ve esas reform teşkilâtı ile sıkı bir iş birliği ve beraberliği kurması ve ahenkli ve koordone bir şekilde çalışması mümkün olacaktır. Bu ahenk taşrada ve alt kademelerde gerekli olduğu kadar, ve belki ondan daha fazla olarak, merkezde ve üst kademelerde de gereklidir.

Her teşkilâtta olduğu gibi toprak reformu teşkilâtında da temel unsur, yetişmiş, mesuliyetini idrak eden, tecrübeli personeldir. Az zamanda bu personeli geniş miyasta elde etmek mümkün olmıyacağından, erkenden özel yetiştirme programları hazırlamak ve hemen işe koyulmak gerekli ve yerinde olacaktır. Bu bakımdan, milletlerarası teşekküllerin ve bu sahada tecrübesi bulunan dost memleketlerin teknik yardım imkânlarından faydalanmak iyi olur. Reform uygulamasında mesuliyet alacak her ihtisas dalındaki ve her seviyedeki personeli yetiştirmelidir. Toprak reformu tedbirlerini, zirai yayım hizmetleri, kredi, sulama, gübreleme, iyi damızlık ve tohum dağıtmak, donatım ve mücadele, pazarlama gibi yardımcı, destekleyici faaliyetlerle birlikte yürütmek, reformun başarısını garanti etmek bakımından zaruri ve faydalıdır.

Son Söz

Toprak reformunun mahiyeti ve sağlayacağı faydalar yurdun her tarafında ve her grup yurttaş arasında iyi bir şekilde tanıtılmalı ,açıklanmalı ve yayılmalıdır. Bu maksat için gerekirse çiftçileri ve arazi sahiplerini reformun gayelerini, usullerini, şümûl ve muhtevasını, faydalarını öğreten özel yetiştirme programlarına tabi tutmalıdır. Keza onların itimadını kazanmak, ilgisini harekete geçirmek üzere, programın tatbikatı sırasında kendilerine mahalli komitelerde görev vermeğe çalışmak yerinde olur.

Toprak reformundan yalnız topraksız veya az topraklılar değil, bütün memleket faydalanacaktır. Netice itibariyle yapılmağa çalışılan, (1) insan toprağın sahibi mı, yoksa kölesi mi olsun? (2) Toprakla meşgul kimseler bir arada sulh ve sükûn içinde mi yaşasınlar, yoksa bunların bir kısmı diğerlerini istismar mı etsinler? sorularına karşılık aramaktan ibarettir. Serbest seçimlere dayanan demokratik bir cemiyette her türlü iktisadi ve sosyal bağlarından sıyrılmamış insanların yurttaşlık görevlerini tam olarak yapmalarına imkân yoktur. Böyle insanlardan kurulu bir cemiyette demokrasinin iyi işlemesi ve kökleşmesi imkânsızdır. Bu bağların koparılması bakımından toprak reformu gerekli ve faydalı bir tedbirdir. Ancak, bu reformun büyük kitlelere rızk emniyeti getirmesi kadar, aynı zamanda herkese karşı âdil olması da gerekir .

Toprak reformunu uygulama, ince bir taktiğe, muazzam çalışmalara lüzum gösterir. İnsan, toprak ve su; bu üç değerli kaynak arasındaki karşılıklı bağlar; ziraatle meşgul kimselerin toprağa karşı duydukları derin hisler ve şiddetli iştiyaklar; kalabalık kitlelerin bugünkü ve gelecekteki rızkları, hep toprak reformu ile ilgilidir. Eğer büyük çoğunluğun reform

sonunda elde edeceği menfaatler topluma refah ve sosyal adalet getirirse, bu uğurda harcanan muazzam gayretler ve masraflarla, bir kısım yurttaşın, kendileri bakımından çok değerli bir kaynaktan çoğunluğun menfaati uğruna feragat etmesi suretiyle yaptığı fedakârlık boşa gitmemiş olacaktır.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 2

Toprak Reformuna İlişkin Görüşler

YAZAN

Hasan YETENER

Ziraat Yük. Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TERTİP KOMİTESİ

Başkan	:	**Nurettin MADRAN**
Sekreter	:	**Selâmi URAZ**
Üye	:	**Prof. Dr. Orhan DÜZGÜNEŞ**
Üye	:	**Prof. Dr. Arif AKMAN**
Üye	:	**Hamza TANYAŞ**
Üye	:	**Mesude ERALP**
Üye	:	**Mustafa DİNÇER**
Üye	:	**Nahit TEOMAN**
Üye	:	**Sabri MALKOÇ**
Üye	:	**Salih GÜNDÜZ**

Bu tebliğ, Kongre dolayısile Z. Yük. Müh. Hasan Yetener'e hazırlattırılmıştır.

ÖZET

I. TASARININ TÜMÜ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER :

1. Anayasamızın 37 nci maddesinin devlete yüklediği mükellefiyet; servet ve gelir dağılışındaki eşitsizliği gidermek değil, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamaktır Ayni maddenin, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini göstermek üzere devlete verdiği yetki, servet ve gelir dağılışındaki eşitsizlikleri gidermek amacı ile değil, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amacı iledir.

2. Reform bölgesinde bütün sektörlerle ilgili olarak gerekli etüdler yapılmadan, her sektörün muhtemel gelişmeleri plânlanmadan, bu plânlarda tarım sektörünün yeri ve veçhesi belirtilmeden ve en önemlisi bu plânların devletin genel kalkınma plân ve politikası ile uygunluğunu sağlamadan, arazi kadastro haritaları veya kanunun uygulanmasını mümkün kılacak nitelikte hazırlanacak haritalar ile bu haritalar üzerine arazi kullanma kabiliyeti sınıfları ve arazi kullanma kabiliyeti şekillerini işlemeyi reform uygulamaları için kâfi bulmak suretiyle, Anayasanın asla emretmediği gaye uğruna memleketin milyarlarını, yıllarını ve hepsinden önemli olarak kalkınmaya olan inanç ve ümidini harcamıya, kimsenin hakkı yoktur.

3. Toprak Reformu Kanun Tasarısında teşkilâtın kuruluş, işleyiş ve kadroları ile ilgili hususun yer alması zaruridir.

Bu kadar önemli bir konunun sudan bahanelerle ihmal edilmesi, tasarıya bütünlüğünü kaybettirmiştir. Tasarının Mecliste uğrıyacağı değişikliklere muvazi olarak, teşkilâtın da kuruluş, işleyiş ve kadrolarında gerekli değişikliklerin yapılması tabiidir.

4. Ziraate elverişli toprakların tarım dışı sektörler tarafından gelişi-

güzel kullanılmasını önliyecek hükümlerin Toprak Reformu Kanununda yer alması icap eder.

5. Arazisini devlete satmak isteyenlere kolaylık gösterildiği ve ekonomik aile işletmesi kurmak istiyen çiftçiye şahıslardan satın alacağı uygun miktar ve nitelikteki arazi için düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlandığı takdirde kamulaştırmaya nazaran daha kısa zamanda ve daha çok miktarda toprağın çiftçilere intikali sağlanır.

Kredi, teknik yardım ve subvansiyon tedbirleri müessir şekilde kullanıldığı takdirde, yeter toprağı olmıyan yüzbinlerce çiftçi ailesi ekonomik aile işletmesi haline getirilebilir. Toprak reformu kanunu bu espriye sahip olsa bile tarım reformunun gerektirdiği yüzlerce tedbirle birlikte uygulanmadığı takdirde başarıya ulaşması kabil değildir.

6. Orman, Mera ve arım arazisi sınırlar,nı tesbit eden hükümlerin toprak reformu kanununda yer alması zaruridir.

7. "Toprağı işleyene vermek" deyimi yanlış anlamlara yol açabilir.

II. TASARININ BÖLÜMLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER :

1 — Kamulaştırma :

Şahıslar elindeki arazi, servet ve gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek için değil, verimli olarak işletilmediği için belirli bir sınırdan fazlası kamulaştırılmalıdır. Verimli olarak işletilen toprakların kamulaştırılması Anayasa'ya, memleketimiz realitelerine de aykırıdır.

2 — Arazi Dağıtılması :

Çiftçileri ayni genişlikte arazi sahibi yapmak suretiyle değil, hangi tip ekonomik aile işletmesi sahibi edecek isek, o tip ekonomik aile işletmesinin gerektirdiği miktar ve nitelikte toprak sahibi etmek, dağıtımın esası olmalıdır.

3 — Sulama Şebekeleri içinde reformun uygulanması :

Sulama şebekeleri içinde reformun uygulanması için şebeke alanının önce kamulaştırılması, proje sona erinceye kadar kamulaştırılan arazinin kiraya verilmesi hem pratik değildir, hem de adil değildir.

Geri ödeme ile ilgili hükümlere toprak reformu kanununda yer verildiği takdirde, diğer mahzurlar arazi toplulaştırılması yolu ile kolaylıkla ve başarı ile bertaraf edilebilir.

4 — Arazi Tapulaştırılması :

Devletin uyguladığı projelerin icap ettirdiği arazi toplulaştırılması mecburi olmalı, bunun dışında 63 ncü maddenin (b) fıkrasındaki şartlarla isteğe bağlı olarak uygulanmalıdır.

5 — Kiracılık ve Ortakcılık :

Kiracılık ve ortakçılık, istisnaî haller dışında, kaldırılamaz. Ancak; kiracılık ve ortakçılığın yalnız reform bölgesinde değil, bütün Türkiye'de düzenlenmesi zaruridir.

6 — Kooperatiflerin Kurulması :

Kooperatiflerin ve bilhassa satış ve istihlâk kooperatiflerinin büyük önemi aşikârdır. Ancak, bu kooperatiflere üyeliğin mecburi olmaması, çiftçilerin bu kooperatiflere serbestçe girmeleri ve çıkmaları mümkün olmalıdır.

III. SONUÇ :

Anayasanın özüne ve sözüne sadık bir Toprak Reformu Kanunu, Tarım Reformunun icabı olarak ele alınır ve Tarım Reformunun gerektirdiği yüzlerce tedbir ile birlikte uygulanırsa, memleketimizin kalkınması için böyle bir kanun zaruridir.

Üçüncü Koalisyon Hükümeti tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk olunan Toprak Reformu Kanun Tasarısı, memleketimiz realiteleri ve ihtiyaçları ile tezat halindedir.

TOPRAK REFORMU KANUN TASARISI MEMLEKETİMİZ REALİTELERİ VE İHTİYAÇLARI İLE TEZAT HALİNDEDİR

Üçüncü Koalisyon hükümeti tarafından hazırlanarak Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk olunmuş bulunan Toprak Reformu Kanun Tasarısı tümü ve bölümleri itibariyle incelenmiştir.

I. TASARININ TÜMÜ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER :

1 — Anayasamızın Devlete tahmil ettiği mükellefiyet ile tasarı arasında bariz farklar vardır:

Israrlı iddialara göre; bu tasarı Anayasamızın emri ve onun kaçınılmaz bir icabıdır. Üzülerek müşahede ediyoruz ki, konuyu lâyıkı ile incelemiyenler, bu yersiz iddianın doğruluğuna inanmıya da başlamışlardır.

Tasarının 12. sahifesinde gerekçede aynen "Zirai Faaliyetler memleketimizde çok kalabalık nüfus kitlelerini meşgul ettiğinden toprak rejimi ile ilgili konuların sosyal cephesi, ekonomik cephesi kadar, bazan ondan daha önemli bir hale gelmektedir. Arazi mülkiyet dağılışındaki dengesizlik ve adaletsizlik, servet ve dolayısiyle gelirlerin ayni şekilde dengesiz ve adaletsiz bir şekilde dağılması sonucunu verecektir. Böyle şumullü ve köklü bir sosyal adaletsizlik durumu demokrasi prensiplerine aykırıdır ve demokratik nizamın memlekette yerleşmesine, salim bir şekilde işlemesine imkân vermez. Servet ve gelir dağılışı eşitsizlikleri toplumda sınıf farklarının doğmasına, çok büyük toprak sahiplerinin ekonomik ve sosyal üstünlüklerini siyasî nüfuz vasıtası haline getirmelerine, iktisaden kendilerine bağlı ve muhtaç durumda bulunan kalabalık kitlelere haksız yere hükmetmelerine yol açabilir. Bu durum bir taraftan bir zümre demokrasisi yaratırken, hallerinden memnun olmıyan kalabalık kitleler toplumun zafiyet unsuru ve huzursuzluk kaynağı durumuna girebilir" deniyor.

Tasarı; toprak reformunun sosyal cephesini ekonomik cephesi kadar, bazan ondan daha önemli bulmakta, demokratik nizamın memlekette yerleşmesine, salim bir şekilde işlemesine imkân vermiyeceği için, servet ve gelir dağılışındaki eşitsizlikleri giderme amacı ile gerçek ve tüzel kişilerle

özel hukuk tüzel kişilerine bırakılacak tarıma elverişli arazinin en çok büyüklüğünü (2) sayılı cetvelde göstermekte ve aileye bırakılacak arazi genişliği hiçbir suretle bu miktarı aşamaz (Madde 24) hükmünü getirmektedir.

Malûm olduğu üzere Anayasamızın 37. Maddesi aynen:

"Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmıyan çiftçiye toprak sağlamak amaçlariyle gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır.

Toprak dağıtımı, ormanların küçülmesi veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz." şeklindedir.

Toprak dağıtımı, ormanların küçülmesi veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz" şeklindedir.

Aşikâr olarak görülüyor ki, Anayasamızın 37. maddesinin devlete yüklediği mükellefiyet; servet ve gelir dağılışındaki eşitsizliği gidermek değil, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmıyan çiftçiye toprak sağlamaktır. Ayni maddenin, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini göstermek üzere devlete verdiği yetki, servet ve gelir dağılışındaki eşitsizlikleri gidermek amacı ile değil, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amacı iledir.

Anayasamızın toprağın genişliğini gösterme konusunda verdiği yetki, sınırlı bir yetkidir. Bu yetki yalnız toprağın verimli şekilde işletilmesini gerçekleştirmek, topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçları ile kullanılabilir. Her iki amacı ihtiva etmeden veya bunların dışında bir amaçla toprağın genişliğini göstermeye Anayasamız cevaz vermemiştir.

Bu aşikâr realite Toprak Reformu Kanun Tasarısının bir Anayasa emri ve onun kaçınılmaz icabı olmadığı ve Anayasanın 37. maddesinin devlete tahmil ettiği mükellefiyet ile bu tasarı arasında beraberlik kurmanın imkânsızlığını önemle belirtmektedir.

Toprağının gerçek karşılığını alan şahsın servetinde bir değişiklik

olamıyacağına göre, tarıma elverişli toprakların kamulaştırılması suretiyle servet dağılışındaki eşitsizlişin nasıl giderileceği anlaşılamamıştır. Esasen servet dağılışındaki eşitsizliği gidermenin yolu da bu değildir. Bazı memleketlerde servet dağılışındaki eşitsizlikleri gidermek maksadı ile girişilen teşebbüslerin topraklara el koyma, ve sahiplerini öldürme veya sürgün etme suretiyle başarıldığı! malûm ise de, kamulaştırma yolu ile servet dağılışındaki eşitsizliğin giderildiği görülmemiş ve duyulmamıştır.

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesinin de yolları vardır. Bu husus kalkınma plânımızda (Birinci Beş yıl Sahife 48-54) açık şekilde belirtilmiştir. Bu konuda en müessir tedbirlerden birinin müterakkî vergiler olduğu ve birçok demokratik ülkede % 90'ı aşan oranda vergilerin uygulandığı bilinen gerçeklerdir.

Bu sebeplerle, tasarıyı memleketimiz realite ve ihtiyaçları ile tezat halinde buluyoruz.

2 — Etüde ve Plâna dayanmıyan gayretlerin sonu husrandır:

Toprak Reformu Kanun Tasarısı hazırlanırken, kaç dekar arazinin kamulaştırılacağı, ne kadar topraksız ve yeter toprağı olmıyan çiftçi bulunduğu, ne kadar çiftçiye toprak verilebileceği, bu işlerin ne kadar zamanda bitirileceği ve malî portesinin ne olacağı gibi hususlar, ihtimal, yeteri kadar envanter etüdü ve bilgi bulunmaması sebebi ile, hesap edilmemiştir. Bunu mazur görmiye imkân olmamakla beraber, hizmetin müstaceliyeti sebebi ile, bu yola gidildiğini kabul edelim. Hiç olmazsa, reform bölgesinin seçiminde bir ön çalışmayı ele almak, reform bölgesi olması muhtemel yerler arasında bir mukayeseye imkân vermek ve mukayese sonuçlarına göre, en uygun bölgeye öncelik verilmesi icap etmez mi? Bu ön çalışmalara müsteniden seçilen reform bölgesinde bütün sektörleri ihtiva eden detaylı bir plânın yapılması ve bunun devletin genel kalkınma plân ve politikası ile uygunluğunun sağlanması zaruret değil midir?

Tasarının en önemli kusurlarından biri; gerekçenin de aksine olarak, reformu çiftçilerin elindeki arazinin belirli miktardan fazlasını kamulaştırmayı, devlete intikal eden araziyi (1) sayılı cetvele göre dağıtmayı ve ilgilileri donatmayı kâfi bulmuş olmasıdır.

Reform bölgesinde bütün sektörlerle ilgili olarak gerekli etüdler yapılmadan, her sektörün muhtemel gelişmeleri plânlanmadan, bu plânlarda tarım sektörünün yeri ve veçhesi belirtilmeden ve en önemlisi bu plânların

devletin genel kalkınma plân ve politikası ile uygunluğunu sağlamadan, arazi kadastro haritaları veya kanunun uygulanmasını mümkün kılacak nitelikte hazırlanacak haritalar ile bu haritalar üzerine arazi kulanma kabiliyeti sınıfları ve arazi kullanma kabiliyeti şekillerini işlemeyi reform uygulamaları için kâfi bulmak suretiyle Anayasanın asla emretmediği gayeler uğruna memleketin milyarlarını, yılllarını ve hepsinden önemli olarak kalkınmaya olan inanç ve ümidini harcamıya, kimsenin hakkı yoktur.

3 — Kanunu uygulayacak Teşkilâtın tasarıda yer alması zaruridir:

Toprak Reformunun taşıdığı özellikler kanunu uygulayacak teşkilâtın alışılmış şekillerden farklı olmasını zaruri kılmaktadır. Toprak Reformu ile ilgili hizmetler herhangi bir genel müdürlüğün veya bakanlığın insiyatif ve sorumluluğuna bırakılamıyacak kadar çok yönlü olduğundan, kurulacak teşkilâtın işleyiş tarzının da özellikler taşıması ve alışılmış şekillerden farklı olması tabiîdir.

Bu kadar önemli bir konunun sudan bahanelerle ihmal edilmesi, tasarıya bütünlüğünü kaybettirmiştir. Tasarının Mecliste uğrıyacağı değişikliklere müvazi olarak, teşkilâtın da kuruluş, işleyiş ve kadrolarında gerekli değişikliklerin yapılması, şimdiye kadar devam edegelen teamüle de uygundur.

4 — Ziraata elverişli toprakların tarım dışı sektörler tarafından gelişi güzel kullanılmasını önliyecek hükümlere ihtiyaç vardır:

Meskûn yerler, sanayi alanları, yol güzergâhları, hava alanları, sportif alanlar, kiremit, kum ve çakıl ocakları gibi ihtiyaçlar için kullanılan arazinin miktarı pek önemlidir.

Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan araştırma neticesinde, bu maksatlarla ziraat arazisinden alınan arazinin, milyonlarca lira sarfedilerek selden korunan ve sulamaya açılan ziraat arazisinden %12 fazla olduğu tesbit olunmuştur.

Memleketimizde bu oranın daha yüksek olduğu aşikârdır. Böyle olduğu halde Toprak Reformu Kanunu Tasarısında bu konuda hükümlere yer verilmemiştir.

Toprak reformu kanun tasarısında aşağıda belirtilen hususların hükme bağlanması zaruridir:

a — Şehir ve diğer meskûn yerlerin genişletilmesi, yeni endüstriyel alanların ihdası toprak haritalarına istinat etmeli, ziraata müsait olmayan veya ziraate en az müsait alanların tahsisi sağlanmalıdır.

b — Hava alanı, futbol sahası ve hipodrumlar için drenajı iyi ve düz arazilere ihtiyaç olduğu malûmdur. Drenajı bozuk ve çorak arazilerin ıslah edilerek bu maksatlara tahsisi, bu gibi arazilerin ziraate elverişli hale getirilmesinden çok daha kolay ve az masraflıdır. Böyle bir kanun olsaydı, birkaç vilâyetimizde mevcut ve her biri yirmi bin dekardan fazla olan hava alanları birinci sınıf sulama sahasında değil, bunların yakınındaki çorak alanlarda. — Tabii gerekli ıslah tedbirleri alınmak suretiyle — tesis edilirdi.

c — Kum, taş ve çakıl ocakları ile kiremit ve tuğla imali için açılan toprak ocaklarının ziraat elverişli arazilerde açılması önlenmeli, zorunlu hallerde ise bu gibi yerlerin tesviye edilerek ve diğer lüzumlu tedbirler alınarak ziraate elverişli hale getirilmeleri sağlanmalıdır.

d — Kara yolları güzrgâhın ziraate en az müsait olan veya hiç müsait olmayan araziden geçmesine riayet edilmesi sağlanmalı, iptal edilen eski yolların ziraate elverişli hale getirilmesi hükme bağlanmalıdır. Bu husus iptal edilen kanallar için de uygulanmalıdır. (Samsun'dan Rize'ye kadar açılan yeni sahil yolumuz yanında 12 metre genişliğinde 480 Km. lik eski yol uzanıp gitmektedir. 8 m^2 ye bir fındık dikilse ve 720.000 fındık ağacının her birinden yılda on liralık fındık alınsa, yılda 7.200.000 liralık fındık; bu terkedilmiş eski yolun kapladığı alandan elde edilebilirdi.)

5 — Kamulaştırma, çiftçiyi topraklandırmanın tek yolu olmadığı gibi; birçok hallerde, toprak vermeden de ekonomik aile işletmeleri kurmak kabildir:

Memleketimizde kamulaştırma yolu ile devlete intikal ederek topraklandırma maksadı ile kullanılabilecek arazi miktarı, bir fayda sağlıyamıyacak kadar azdır. Bu itibarla arazisini gerçek bedelle devlete satmak isteyenlere kolaylık gösterilmeli; ayrıca belirli tip ekonomik aile işletmesi kurmak üzere şahıslardan yeter miktarda ve uygun nitelikte arazi satın almak istiyen çiftçiler teşvik edilmeli, kendilerine bu maksatla düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlanmalıdır. Bu sayede kamulaştırmaya nazaran, daha kısa zamanda ve daha çok miktarda toprağın çiftçilere intikali mümkün olacaktır.

Ziraî nüfusumuza oranla ziraate elverişli topraklarımızın alanı pek azdır. Malûm olduğu üzere, Amerika Birleşik Devletlerinden ziraî nüfus başına düşen ziraate elverişli arazi miktarı 6,7 hektar, Kanada'da 11,2 hektar, İngiltere'de 4,9 hektar, Fransa'da 2,2 hektar olduğu halde Memleketimizde zirai nüfus başına düşen miktar 1,1 hektardır. Topraklarımızın verimlilik bakımından adı geçen memleketlerden çok düşük durumda olduğunu da gözönünde bulundurursak, toprak yetersizliği problemlerimizin ne derece had safhada olduğu daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Toprak yetersizliği problemine ilmin icaplarına uygun yollardan çözüm yolu bulmak zorundayız. Entansif ziraate yönelmek, daha yüksek gelir getiren ve dış pazar bulması mümkün olan muz, çilek, narenciye, çay, fındık gibi ürünlere, turfanda sebze ve meyve yetiştiriciliğine, daha fazla önem vermek; çiftçi ailesinin iş gücünü kıymetlendirmek amacı ile ahır hayvancılığını, arıcılığı, kümes hayvanları yetiştiriciliğini ve ziraat sanatlarını geliştirmek ve teşvik etmek; dokuma, el sanatları, örücülük gibi yan gelir temin eden çalışmaları teşvik etmek ve imkân hazırlamak gibi hususların ilk plânda ele alınması tabiîdir.

Tasarı; çiftçi ailesinin yılda 7.500-10.000 liralık bir gayrisafi hasıla elde etmesini hedef edinmiştir. Bu miktarda gayrisafi hasıla elde eden çiftçi vergisini, yıllık borç taksitlerini ödiyemez ve arazisine yatırım yapamaz.

Yapılan hesaplara göre, bir çiftçi ailesinin yıllık gayrisafi hasılası 15.000 liradan aşağı olmamalıdır. Bugün maişetini karşılayamıyan mahrumiyet içinde bulunan ve kendilerini yeter toprağı bulunmayan çiftçiler grubunda mütalâa ettiğimiz yüzbinlerce aile, toprak verilmeden yıllık gayrisafi hasılası 15.000 lira olan ekonomik aile işletmelerine sahip olabilir, ve hatta bu aileler ihtiyaçlarından fazla bulacakları bir kısım arazilerini de satabilirler. Bu sonucu elde etmek için tavsiye edeceğimiz üç tedbir, medenî dünyanın yıllardanberi uyguladığı ve başarılı sonuçlarından faydalandığı tedbirlerdir: kredi, teknik yardım ve subvansiyon.

Görüşümüzü daha kolay anlaşılır hale getirmek maksadı ile birkaç misali gözden geçirelim:

Ege'de veya Çukurova'da biri 55 dekar birinci sınıf kıraç, diğeri 25 dekar birinci sınıf sulu arazisi olan iki çiftçi, tasarıya göre yeter toprağı bulunmayan ailelerdir. Tasarı bu gibi ailelelere toprak vermeyi, (1) sayılı cetvelde gösterilen miktarda araziye sahip kılmayı amaç edinmiştir.

Halbuki 55 dekar kıraç arazi, motopomp veya derin kuyu tulumbası ile sulanır hale getirilir, tesviye edilir ve çiftçiye gerekli önderlik yapılırsa, normdan fazla araziye sahip hale gelen çiftçi ailesi, muhtemelen sahip olduğu arazinin bir kısmını satar.

25 dekar sulanır birinci sınıf arazisi olan çiftçinin bir seraya sahip olmasına, narenciye veya şeftali bahçesi kurmasına, çileklik meydana getirmesine imkân verilirse tasarıya göre normdan aşağı toprağa sahip olduğu halde bu çiftçi ailesi ihtiyacından fazla bulacağı, meselâ 10 dekar araziyi satabilecektir.

Tasarıya göre 10 dekar sulanır birinci sınıf arazi, topraksız bir çiftçi ailesine verilemez. Halbuki topraksız çiftçi ailesine 10 dekar sulanır birinci sınıf arazi ile birlikte yeter sayıda süt ineği veya besiye müsait sığır verilir ve maksada uygun ahıra sahip olması sağlanırsa, bu çiftçi ailesi topraksız veya yeter toprağı bulunmayan çiftçi aileleri arasında mütalâa edilemez hale gelir.

Konunun daha iyi anlaşılması için bir hususun açıklığa kavuşmasında fayda vardır: Tasarıya göre (1) sayılı cetvelde belirtilen miktarda araziye sahip olan aileler "ekonomik aile işletmesi" kurmuş sayılırlar, kanaatımıza göre ise, ekonomik aile işletmeleri yılda en az 15.000 lira gayrisafi hasılası olan, çiftçi ailesinin iş gücüne göre tertiplenmiş tip ünitelerdir. Aynı bölgede pek farklı genişlikte, tek yönlü ve çok yönlü ekonomik aile işletmeleri kurulabilir. Ekonomik aile işletmeleri tipleri, zirai araştırma müesseseleri ve Ziraat Fakülteleri tarafından her bölge için önceden tesbit edileceğinden, reformu uygulayan teşkilât, ekonomik aile işletmesine sahip olmak istiyen çiftçiyi, bu tiplerden birine göre donatacaktır.

Belirttiğimiz misallerde kredi, teknik yardım ve subvansiyon tedbirlerinin enerjik şekilde uygulandığını görüyoruz.

Bu espriye sahip bir toprak reformu kanununun memleketimiz realite ve ihtiyaçlarına uygun olduğunu belirtirken, böyle bir kanunun lâzım olduğunu ve fakat kâfi olmadığını; bir tedbirler manzumesi olan tarım reformunun ihtiva ettiği yüzlerce tedbirinin toprak reformu adı altında topladığımız bir gurup tedbirlerle birlikte uygulanması halinde başarıya ulaşılabileceğini bilhassa tebarüz ettirmek mecburiyetindeyiz.

6 — Orman, Mer'a ve Tarım arazisi sınırlarını tesbit eden hükümlere ihtiyaç vardır:

Gerekçede (Sahife 18) "Tarımsal Arazinin ve Umumiyetle mer'aların ve ormanların hudut ve tasarruf durumlarını hukukı bir duruma sokarak çeşitli ihtilâfları ve istihsal faaliyetlerindeki aksaklıkları ve duraklamaları önlemek" şeklinde konunun önemi pek veciz şekilde belirtildiği halde, tasarıda bu önemli konu ilgili bir tek maddeye bir tek kritere yer verilmemiştir.

Memleket realitelerine ve ihtiyaçlarına uygun bir toprak reformu kanun tasarısında; orman, mer'a ve tarım arazisi sınırlarının tesbiti ile ilgili hükümlere yer verilmesinin kaçınılmaz bir zaruret olduğu, aşikârdır.

7 — "Toprağı işleyene vermek" deyimi, yanlış anlamlara sebep olabilir:

Tasarı gerekçesinde birkaç defa tekrarlanan "Toprağı işleyene vermek" deyimini yadırgıyor ve bunu "Toprağın sahipleri tarafından işletilmesi" prensibinin savunulması anlamında kabul ediyoruz. Bu itibarla Küba'da "Evi oturana vermek", bazı memleketlerde "Fabrikayı çalıştırana vermek" gibi sloganları ve uygulamaları hatırlatan bu deyimi kullanmamayı uygun mütalâa ediyoruz.

II. TASARININ BÖLÜMLERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER :

1 — Kamulaştırma:

Tasarının 24 ncü maddesi, (2) sayılı cetvelde belirtilen miktardan fazla tarıma elverişli araziye sahip olmayı sınırlamıştır.

Daha önce de belirttiğimiz veçhile, Anayasamızın verdiği yetki; toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiyi topraklandırmak amaçları iledir. Bu itibarla verimin düşmesine rağmen, topraklandırma maksadı ile kamulaştırmaya gitmek mümkün değildir. Verimli olarak işletilmekte olan geniş yurt toprakları kamulaştırılarak dağıtıldığı takdirde, kamulaştırıldığı andaki verim seviyesine uzun yıllardan sonra ulaşabilecektir. Esasen belirtili bir büyüklükten fazla arazinin kamulaştırılması ile elde edilecek arazi genişliğinin ihtiyaç yanında pek kifayetsiz kalacağı aşikârdır. Bu konu ZİRAAT DERGİSİ'nin Temmuz 1965 tarihli ve 253 sayılı sayısında "Toprak Reformu Kanun Tasarısının Görmezden Geldiği Gerçekler" başlığı altında, tarafımdan açıklanmıştır.

Memleketimiz realitelerine uygun yol; verimli olarak işlenmiyen toprakların belirli bir kısmından fazlasını kamulaştırmak, verilen imkân ve mühlete rağmen verimli hale getirilmiyen toprakların geri kalan kısmını da kamulaştırmaktır.

Halen yürürlükte bulunan 4753 sayılı kanuna istinaden, 20 yıl zarfında 5000 dekardan fazla olduğu için, kamulaştırılan çiftliklerin sayısının üçü geçmediğini ibretle hatırlamalıyız.

2 — Arazi dağıtılması:

Tasarıda belirtilen yollarla devlete intikal edecek arazinin ihtiyacı asla karşılıyamıyacağını gözönünde bulundurmak ve (1) sayılı cetvelde belirtilen normlarla bağlı olmadan, daha önce misallerle izah ettiğimiz şekilde , ekonomik aile işletmetlerini kurma yoluna gitmek mecburiyetindeyiz.

Tasarıda arazi dağıtılması ile ilgili hükümleri bu sebeple memleketimiz realite ve ihtiyaçları ile tezat halinde buluyoruz.

3 — Sulama Şebekeleri içinde reformun uygulanması:

Tasarının en cazip görünen bölümü, sulama şebekeleri içinde reformun uygulanması ile ilgili olanıdır. İlk nazarda pek cazip görünmesine rağmen, nazarîdir, tatbik kabiliyeti yoktur.

Barajı, primer, sekonder, tersiyer kanalları, tarla içi sulama ve tahliye sistemleri ile bir sulama şebekesi 15-20 yılda tamamlanır. (50 yıllık şebekelerin henüz bu duruma gelmemiş olduğunu belirtmekle iktifa edeceğiz). Tasarının 61. maddesi gereğince kamulaştırılan arazi ve tesisler 62. madde gereğince, kiraya verilecektir.

Normal olarak, bir arazinin kirası arazi bedelini on yılda itfa ettiğine göre, kamulaştırma bedeli olarak devletçe verilenden fazlası geri alınacaktır. Kiranın % 50 noksan olması halinde dahi 20 yıl sonunda kamulaştırma bedeli tamamen geri alınacak, birçok çiftçinin arazisi, 20 yılın sonunda, kendisine devletçe yeniden satılmış olacaktır.

Gerekçede (Sahife 21) "Devletin kamu yatırımları ile değerlenen araziyi yüksek bedel ile sahiplerinden yeniden satın alması bir taraftan mülk sahibine hak edilmemiş bir kıymet artışısının kazandırılması gibi sosyal adalet ile bağdaşamıyacak bir durum yaratırken diğer taraftan da hazine için çok büyük bir yük teşkil edecektir" deniyor.

Medenî dünyada yukarıda belirtilen mahzur "Geri ödeme" suretiyle bertaraf edilmiştir. Devletin arazi developmanı ile ilgili yatırımlarının önemli bir kısmını arazi sahiplerine tahmil etmesi ve bunu tahsil etmesi tabiîdir.

Geri ödeme ile ilgili hükümlere toprak reformu kanununda yer verildiği takdirde, diğer endişeler arazi toplulaştırması yolu ile kolaylıkla ve başarı ile bertaraf edilebilir. Toprak Reformu Kanun Tasarısında bu bölümü memleket realitelerine aykırı buluyor ve kaldırılmasını uygun mütalâa ediyoruz.

4 — Arazi Tapulaştırılması:

Tasarının en önemli bölümü arazi toplulaştırılmasıdır. Burada yer alan hükümlerin büyük çoğunluğu ile mutabakat halindeyiz. Bu hükümlerin memleketimize sür'atle faydalar sağlıyacağına inanıyoruz.

Bu bölümde birkaç hususa değinmekle iktifa edeceğiz:

a) Toprak Muhafaza, ziraî sulama, arazi ıslahı, havza ıslahı, sulama developmanı hizmetlerinin gerektirdiği arazi toplulaştırmasının Tarım Bakanlığının kararı ile ve mecburi olması, bunun dışındaki arazi toplulaştırılmalarının 63. maddenin (b) fıkrasındaki şarta bağlı olması gerekir.

b) Madde 65 te "Toplum kalkınmasını sağlamak, köylerin birleştirilmesi ve buralarda gerekli sosyal, kültürel kuruluş'lar ve diğer yatırımlar" sözleri müphemdir ve kanaatımızcaı arazi toplulaştırılması ile ilgili değildir.

5 — Kiracılık ve Ortakcılık:

Tasarı; reform bölgesinde, istisnaî haller dışında, kiracılık ve ortakçılığı kaldırmakta (Madde 73 ve geçici madde I) kiracılık ve ortakçılığa ancak belirli şartlarda müsaade etmektedir.

Totaliter rejimler hariç, toprak reformu yapan memleketlerden hiçbiri, ortakçılık ve kiracılığı kaldıramamıştır. Bu itibarla, hürriyet içinde kalkınma ideali ile bu davranış, kabili telif değildir.

Ortakçılık ve kiracılığın kaldırılmıyacağına ve fakat şartlarının düzenlenmesine zaruret olduğuna kani bulunuyoruz.

Tasarıdan ayrıldığımız bir diğer husus, ortakçılık ve kiracılığın, bütün Türkiye'de, şartlara bağlanmasının kaçınılmaz bir zaruret olduğudur.

Bu konuda diğer önemli bir nokta, 76. maddede yer alan "Ancak, bu en üst had arazinin yıllık ortalama gayrisafi hasılanın % 35 ini geçemez" hükmüdür. Bu hükümde realitelere aykırılık vardır. Memleketimizde ortakçılık ve kiracılık şartları pek değişik olduğundan, birçok bölgelerde ve birçok mahsuller için tesbit edilen % 35 oranı, o yerdeki örf ve geleneklere aykırı olacaktır.

6 — Kooperatiflerin Kurulması:

Kooperatiflerin, bilhassa satış ve istihlâk kooperatiflerinin büyük önemi ve kalkınmada oynıyacağı olumlu rolleri aşikârdır. Devletin bütün imkânları ile bu kooperatiflere yardım etmesi ve kuruluşlarını teşvik etmesi, Anayasamızın tahmil ettiği bir mükellefiyettir.

Mecburi kooperatif üyeliğini asla tasvip etmiyoruz. Böyle bir davranışı kooperatif anlayışına da aykırı buluyoruz.

İtalya'da kısa bir uygulamadan sonra mecburi kooperatif üyeliğinin kaldırıldığı malûmdur.

III. SONUÇ:

Mümkün olduğu kadar detaya inmekten içtirap edilerek ve kısa olmasına itina edilerek hazırlanan bu tebliğin, toprak reformu ile ilgili görüşlerimizin tamamını aksettirdiği iddia edilemez.

Toprak reformu ile ilgili başlıca konulardaki görüşlerimizin, yurdumuzun kalkınmasında faydalı olacağını ümit etmekteyiz.

Bu konunun yıllardan beri devam edegelen tartışmaları, memleketimiz tarımına pek pahalıya mal olmuş, birçok çiftçimiz, uygulamıya geçtiği yatırım çalışmalarını durdurmuş, birçokları da TOPRAKSU Teşkilâtına hazırlattıkları yatırım projelerini uygulamaktan sarfınazar etmiştir.

Anayasamızın özüne ve sözüne sadık olarak hazırlanacak Toprak Reformu Kanunu; topraklarımızın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmiye, topraksız ve yeter toprağı olmıyan çiftçilerimizin toprağa kavuşmasına veya kredi, teknik yardım ve subvansiyon yolu ile ekonomik aile işletmeleri kurmalarına imkân hazırlıyacak ve tarım reformunun diğer tedbirleri ile birlikte ziraî kalkınmamızı mümkün kılacaktır.

LİTERATÜR

— Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1963 - 1967)

— MEHTAP Raporu.

— Toprak Reformu Kanun Tasarıları (Tosun, Oral, İzmen, Şahin)

— Toprak Reformu ile İlgili Görevler (Tarım Bakanlığı Teşkilât Proje Grubu Çalışmaları No. 19. Yıl 1964, Hasan Yetener - Ziya Arıkök)

— Ziraat Dergisi (Temmuz 1965 - Sayı 253 - Toprak Reformu Kanun Tasarısının Görmezden Geldiği Gerçekler - Hasan Yetener)

— Açık Oturum (Toprak Reformu - A. Ü. Ziraat Fakültesi)

— Toprak Reformu Semineri (14 Şubat 1964 - İmar ve İskân Bakanlığı Salonu)

— Ziraat Mühendisleri Odasının Toprak Reformu Hakkındaki Genel Görüşü (Ziraat Dergisi - Mart 1964)

— Hollandada Arazi Tevhidi (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 1)

— Suriye Toprak Reformu Kanunu (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 1)

— Küba Toprak Reformu Kanunu (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 1)

— Prof. Baade Raporunun Hülâsası (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 3)

— Türkiyede Arazi Toplulaştırılması (J. Verkoren - T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 4)

— Arazi Toplulaştırılması (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 4)

— Toprak Reformu Tatbikatı - TOPRAKSU Genel Müdürlüğü

— Türkiye'de Toprak Reformu - TODAİE - İdarî Reform Serisi VI

— Mukayeseli Toprak Reformu - TODAİE - İdarî Reform Serisi XI

L İ T E R A T Ü R

— Beş Yıllık Kalkınma Plânı (1963 - 1967)

— MEHTAP Raporu.

— Toprak Reformu Kanun Tasarıları (Tosun, Oral, İzmen, Şahin)

— Toprak Reformu ile İlgili Görevler. (Tarım Bakanlığı Teşkilât Proje Grubu Çalışmaları No. 19. Yıl 1964, Hasan Yetener - Ziya Arıkök)

— Ziraat Dergisi (Temmuz 1965 - Sayı 253 - Toprak Reformu Kanun Tasarısının Görmezden Geldiği Gerçekler - Hasan Yetener)

— Açık Oturum (Toprak Reformu - A. Ü. Ziraat Fakültesi)

— Toprak Reformu Semineri, (14 Şubat 1964 - İmar ve İskân Bakanlığı Salonu)

— Ziraat Mühendisleri Odasının Toprak Reformu Hakkındaki Genel Görüşü (Ziraat Dergisi - Mart 1964)

— Hollandada Arazi Tevhidi T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No 1)

— Suriye Toprak Reformu Kanunu (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 1)

— Küba Toprak Reformu Kanunu (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 3)

— Prof. Baade Raporunun Hülâsası (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 3)

— Türkiyede Arazi Toplulaştırılması (J. Verkoren - T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No 4)

— Arazi Toplulaştırılması (T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Ekim 1961 - No. 4)

— Toprak Reformu Tatbikatı - TOPRAKSU Genel Müdürlüğü

— Türkiye'de Toprak Reformu - TODAİE - İdarî Reform Servisi VI

— Mukayeseli oprak Reformu - TODAİE - İdarî Reform Serisi XI

T. M M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 3

ZİRAÎ REFORM DEĞİL DE NİÇİN TOPRAK REFORMU

Ali PAZAROĞLU
Ziraat Yüksek Mühendisi
TOPRAKSU XV. Bölge Müdürlüğünde

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

ZİRAİ REFORM DEĞİL DE NİÇİN TOPRAK REFORMU?

Bu teblig, Kongre'ye Z. Yüksek Mühendisi Ali Pazaroğlu tarafından özel olarak sunulmuş tur.

Giriş :

Memleket tarımının kalkınmasında ziraî reform mu, yoksa toprak reformu mu ele alınmalıdır? Bu konuda ilim adamları, selâhiyetli şahıslar, mütehassıs elemanlar, çeşitli dernek yöneticileri ve matbuat tarafından muhtelif fikirler zaman zaman efkârı umumiyeye sunulmuş ve sunulmaktadır.

Açıklanan görüşlerin bünyesinde hakikat payları büyüktür ve üzerinde ayrı ayrı durulması, incelenmesi gerekir. Fakat memleketin bu günü gözönüne alınırsa Yurt ekonomisinin sağlam temellere dayanması, Yurt kalkınması ve dolayısiyle 20 milyon çiftçinin % 98 e yakınının arzulanan sosyal yaşayışının temini, ancak ilmin ve tekniğin kabul ettiği en iyi ve bünyemize en uygun yoldan yürünmesi ile mümkündür.

Nitekim her insan veya aile daima daha iyi yaşama, daha çok kazanma çabasındadır. Bu hal tarih boyunca devam etmiş ve edecektir. Çabaları ayarlayan, yön veren de toplumun meydana getirdiği devlettir. Kültürü, sanayii, ekonomisi ileri olan devletler tarım alanında ilmi ve tekniği esas alarak programlarını hazırlamışlar, sosyal yaşayışı ve iktisaden geri olan devletler ise kısır programları ile reformlarını tatbike girişmişlerdir.

Biz de Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çalışmalar olmuş; 1945 yılında kabul edilen ve bazı maddeleri zamanla değiştirilen "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu"nun tatbiki ile ancak 18.000.000 dekar arazi 360.000 çiftçi ailesine dağıtılmıştır. Kanunda ailenin sosyal hayatının gelişmesi, satın alma gücü, vergilendirme ve dağıtılan arazinin rantabl tarıma elverişliliği düşünülmemiş ve islâhı yapılmamış toprakla gelişi güzel topraklandırılmaları fayda yerine mahzurlar doğurmuş, çiftçi aileleri müstahsil duruma geçememişlerdir.

İkinci Dünya Savaşından sonra, her yönden kendimize örnek aldığımız Batı Avrupa devletlerine uyularak; memleketimiz tarım alanına makine

gücünün plânsız şekilde girmesi ve hızla artan çiftçi nüfusunun gıda ihtiyacı, iş sahası temini için mer'aların sökülmesi, ormanların açılması ile anormal genişleyen kültür arazisinde TOPRAK ve SU münasebetleri ve SOSYAL GELİŞME gibi halledilmesi icap eden problemleri daha da çoğaltmış, büyütmüştür.

Mülkiyet ve miras hukukunda ise, tarım işletmelerinin hatta işletmeyi teşkil eden tarlaların çok küçük parçalara bölünebilmesi, satış, satın alma gibi faktörlerin sınırlandırılması ile çiftçiliği kendilerine meslek edinen 2.750.000 ve her yıl hızla artan çiftçi ailelerinin geleceği garantilenmemiştir. Çiftçi aile işletmelerinin bölünmesi halinde teessüs eden yeni ailelerin büyük ekseriyetinin mesken, hayvan işgücü sermayesi temininde çektiği güçlükler yanında kifayetsiz arazisinde yıllık gıda, giyim ihtiyacını dahi karşılayamaz duruma girmeleri normaldir. Bu gibi ailelerin ne kendilerine, ne de milletine ekonomik yönden faydaları yok denecek kadar azdır.

Devletin büyük çabalarına rağmen asırların ihmali neticesi çok nisbetsiz, dejenere bir durum gösteren dağınık mülkiyetli tarım işletmelerinde TARIM İLMİ ve TEKNİĞİNİN tatbikindeki güçlükler memleket tarımının kalkınmasını engellediği gibi ekonomimizin düzelmediği de bir gerçektir.

II. Memleket Tarım Alanında Mevcut Durum :

1. İklim ve Arazi Varlığı :

Oldukça arızalı bir yarımada halindeki yurdumuz, yıllık yağış ortalaması 300 - 400 mm. olan kara, 800 - 1200 mm. olan mutedil, yazları sıcak kuru, kışları mutedil yağışlı Ege, Akdeniz iklimlerine ve bu iklimler arasında mikroklimanlara sahiptir.

Arazi dağılışı :		
Kültür altındaki arazi	29.972.000	Ha.
Çayır-Mer'a	29.000.000	,,
Orman	10.584.000	,,
Tuzlu, alkali, turbiyer saha	800.000	,,
Yabanî zeytin, sakız menengiç saha	1.000.000	,,
Kayalık, bataklık, dağ, göl	11.342.000	,,
T o p l a m	77.698.000	,,

Kültür arazisinin 17.000.000 hektarında erezyon vardır ve 2.000.000 hektarı elden çıkmak üzeredir. Tamamında sulama imkânları, tesviye,

gübreleme, toprak muhafaza, drenaj, tuzluluk gibi asırlardır ihmale uğramış TOPRAK ve SU problemleri yeni yeni ele alınmıştır.

Halihazırda kültür arazisi 24.972.000 hektar olmasına rağmen TOPRAKSU Genel Müdürlüğünün yaptığı etüdlere göre memleketimizde normal ziraat arazisi, ancak 16,4 milyon hektardır:

Sınıfı	Arazi Meyili olarak	Normal Ziraat arazisi Mil. Hk.	Yeniden ziraata açılan Mil. Hk.	Halihazır Zir. Araz. Mil. Hk.
I	0 — 3	6.1	0.9	7.9
II	3 — 8	3.6	2.4	6.0
III	8 — 15	1.8	2.1	3.9
IV	15 den yukarı	4.9	3.1	8.0
T o p l a m		16.4	8.5	24.9

Çayır, mer'a arazisinin 9 milyon hektarı aşırı otlatma ve bakımsızlıktan vasfını kaybetmiş durumdadır. İnşaat, mahrukat ihtiyacının temini, yangın ve açmalarla yapılan tahribat neticesi orman arazisinin 6.5 milyon hektarı bozuk orman sahası haline gelmiştir.

2. Çiftçi Aileleri İskân Şekli :

Çiftçi ailelerin büyük ekseriyeti köy toplumu şeklinde meskûndurlar. Köyler normal ziraat arazisinde veya ormana müsait dağ arazisindedir. Kuruluşları plâna dayanmaz, köy içi ve tarla yolları basit, bakımsız, daimi pislik içinde, yaz aylarında toz, kış mevsiminde çamur deryasıdır. Oturulan binalar, depo ve ahırların yapısı kerpiç, ahşap veya taştandır, harcı ise ekseriya çamurdur. Aile fertlerinin sıhhî ihtimamları yok denecek kadar geri ve sigortasızdır. Köyü şehre bağlıyan yollar iptidaî ve yağmurlu mevsimlerde muvasala güç şartlarda olur.

Köyde çiftçi ailelerinin günlük istihsallerini alacak, muhafaza edecek, kıymetlendirecek, satışını ayarlayacak her hangi bir müessese yoktur.

3. Tarım İşletmeleri ve Özellikleri :

Yurdumuzda 40.000 köy vardır. Köy, bucak, ilçe, illerde 2.750.000 tarım işletmesi bulunmakta ve sahip olduğu araziye göre %98,2 i küçük, %1,4 ü orta, %0.4 ü büyük işletmelerdir. Ayrıca yarıcılık ve ticarî gayeli işletmeler bu alanda önemli yer tutar.

İşletmelerde arazi mülkiyeti veraset, mülkiyette istiklâl arzusu, satış, satınalma gibi hususların sahibi tarafından dilediği şekilde tasarruf edilmesi tarım işletmelerini çok nisbetsiz, dejenere ve dağınık mülkiyetli duruma sokmuştur. Nitekim 1962 yılında yapılan Eskişehir ili Envanter etüdünde aile işletmelerinin arazi varlığı anormal dağılışlar göstermektedir.

Eskişehir ili çiftçi ailelerinde arazi dağılışı % leri :

Hiç arazisi olmayan	1-50 Dk.	50-100 Dk.	100-200 Dk.	200-300 Dk.	300-500 Dk.	500-5000 Dk.
%12.5	%41	%20.2	%17.2	%6	%2.2	%0.9

Keza Ankara Ziraat Fakültesi Ekonomi kürsüsünün Nevşehir ili ziraî bünyesi etüdüne göre çiftçi aile işletmelerinin %97,9 u 1-100 dekar araziye sahiptir.

a) Küçük İşletmeler :

Küçük çiftçi bizde dağınık, anormal bölünüşlü, organizasyondan mahrum ve kifayetsiz ekseriya hayvan nadiren makina ile çalışan ailedir. Bu işletmelerin sahip oldukları arazi genişliği memleket kültür arazisinin %50.5 dir. Ailelerin kendi ihtiyaçlarını ancak karşılayan verimsiz 1-2 sağım, kümes hayvanına sahiptir.

Mahsulün iyi olduğu yıllarda mübrem ihtiyaçlarını gidermeğe ve birikmiş borçlarını ödemeye çalışır. Fena olduğu yıllarda ise durumu fecidir; iaşesini ve diğer ihtiyaçlarını temin için başka muhitlerde iş aramak, bulursa çalışmak zorundadır. Her iki halde de sosyal hayat düzeni bu günkü anlamdan uzaktır.

Çiftçilik yaptığı yerde doğup büyüyen, o muhitin tesiri altında kalan, tekniği imkânı nisbetinde tatbiki arzulayan, ekseriya cahil, kanaatkâr kişilerdir.

b) Orta İşletmeler :

Adet itibariyle küçük işletmelerden sonra gelir ve %1.4 nü teşkil eder. Sahip olduğu arazi genişliği kültür arazisinin %24.8 dir. Orta işletmelerde işletme organizasyonu, makinalı ziraata daha müsait rantabilitesi küçük işletmelerden üstündür. Sosyal yaşayışlarında, gıda, giyim temininde müsait durumdadırlar. Örf ve adetlerine bağlı, eğitime önem verirler.

c) Büyük İşletmeler :

Mevcut işletmelere nisbeti %0.4, sahip olduğu arazi % 14.7 dir. Ekseri entansif çalışırlar. İşletme organizasyonu rasyonel değildir. Pazar şartlarına uygun ürünleri yetiştirirler. İşletme bünyesinde hayvancılık da yer alır. İstihsallerinde verim birimleri düşüktür. İşletmelerin yönetimini bu alanda pratik yetişen kişi (kâhya) lar yapar. Büyük işletmelere sahip olan ailelerin bu miktar büyük sermayeli işlerde ithalât, ihracat, toptancı fabrikatör olarak faaliyet halindedirler.

d) Yarıcılık :

Bazı çiftçi aileleri kendi kifayetsiz miktar arazisinden başka arazide çalışarak, bazıları ise tamamen hariçten temin ettiği araziyi işleyerek yarıcılık yaparlar. Her iki halde de toprak işlemesi, temiz tohum, gübreleme, toprak muhafazası vs. ye itina edilmez. Bu sebeplerle istihsalleri daima düşük ve kalitesizdir.

e) Ticarî Gayeli İşletmeler :

Piyasada normal veya anormal şekilde istenilen ürünlerin yetiştirilmesi için faaliyete geçen sermaye sahipleridir. Müsait arazi muayyen müddetli kiralanır, gaye sadece kârdır. Azami verimin alınması için toprak işlemesi, gübreleme ve ürünün bakımına önem verilir ilerisi düşünülmez.

4. Tarımda Devletin Rolü ve Çabaları :

Cumhuriyet Devletimiz, ulusundan daima alınmış verilmemiş, yoksun bırakılmış, peşpeşe gelen harplerle yorgun düşmüş, yolsuz, okulsuz, teknik ve sanayiden bihaber devrin neticesinde kurulmuştur.

1923 yılından beri devlet tarım alanındaki toplumların yol, eğitim, sağlık, içme suyu gibi sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde, islâh edilmiş tohum, makina, alet, ilâç, gübre, kredi temininde, pazar bulma, müdahale alımları ve son yıllarda da sulama suyu tesisleri, toprak muhafaza tedbirleri alarak hizmet halindedir.

Çabalara rağmen köyde eğitim, sosyal yaşayış, yollar, meskenler basit bakımsız iptidaî ve yurt ekonomimiz geridir.

Halihazırdaki durumun arzulanan seviyeden uzak oluşu, tarım ilmi ve tekniğinin tatbikine imkân vermeyen, rantabl tarıma elverişsiz, organizas-

yondan mahrum dağınık mülkiyetli, kifayetsiz tarım işletmelerinde mahsul verim birimlerinin çok düşük olması ve Milli Gelirin arttırılmamasından ileri gelmektedir.

Bizde bir çiftçi ortalama 1.5 kişiyi besleyebilecek istihsalde bulunabilir. Tarımı gelişmiş A.B.D. ve Batı Avrupa memleketlerinde 30-40 şahsın gıda ihtiyacı karşılandığı halde yeter kabul edilmemekte ve birim sahadan daha fazla istihsal için çalışılmaktadır. Memleketimize nazaran çok dar tarım arazisi olan Batı Almanya gıda ihtiyacının % 73 nü kendi üretiminden temin eder ve değeri 33-34 milyar liradır. Keza Hollanda'nın senelik tarım üretim ihracatı 1.085.000.000 dolar tutarındadır. İsrail'de ilmin ve tekniğin esasları çiftçiye mal edilerek tarım işletme ünitelerinde en iyi neticeler alınmakta ve bu alanda dev adımlarla ilerleme halindedirler.

Tarımımızı Özetlersek :

Çiftçi aileleri sosyal yaşayışları bu günkü anlamdan uzaktır.

İstihsal vasıtaları noksan, bakımsız ve iptidaidir.

Çiftçinin teknik bilgi ve teşebbüs fikri gelişmemiştir.

Tarım kaynaklarımız israf ve tahrip edilmektedir.

Tarımda istihsal yetersiz, prodüktivite düşüktür.

İşletme sermayesi ve yatırımlar yetersiz ve düzensizdir.

Köylerde günlük tarım ürünlerini alacak, muhafaza edecek, kıymetlendirecek, değeri ile satışını temin edecek teşekküller yoktur.

Devlet hizmetinde çalışan teknik tarım elemanlarının, işletmelerin organizasyonunda, ziraî mücadelesinde, tarım yeniliklerinin tatbikinde yetkisi yoktur.

Arazi mülkiyeti ile ilgili hukukî düzen tarımın tamamen aleyhinedir.
Tarım bizde başıboş görünüştedir.

TOPRAK REFORMU :

Tarım alanında kalkınmamız için yapılan çabaların arzulanan sonucu vermediği bir gerçektir. Edinilen tecrübeler toprak reformuna gitmenin kaçınılmaz zorunluk olduğunu ortaya koymaktadır. Toprak reformu mevcut araziyi parçalama, dağıtma değil; bu günkü tarımı, tarım ilmi nizamına sokma olmalıdır. Tarım işletmelerinde teknik ve rantabl tarıma imkân veren azami genişliğe sahip işletmeler ile hiç bir suretle bölünmeyen as-

gari genişlikteki işletme ünitelerinin tesbiti ve teessüsü üretim artışına, çiftçinin borç ödeme, satın alma, vergi verme gücüne sahip olmasını sağlıyacaktır. Bu durum sağlam temellere dayanan Memleket ekonomisinin tam ifadesi olacaktır.

Şu halde Toprak Reformunda :

Toprak reformunun toprak ve su problemlerinin halledilmiş olduğu havza ve havzacıklarda tatbik edilmesi ;

Çiftçi ailelerin arzu edilen sosyal yaşayışını ve gelirin her yıl muntazam teminine imkân veren "Yeter arazi Genişliği" veya "İşletme Üniteleri" ne sahip olması ;

Miras hukuku, satış, satınalmaların düzenlenmesi ile ünitelerin bütün lüğünü, muhafaza etmesi; bu suretle çiftçi ailelerinin atileri ve memleket tarımının garanti edilmiş olması;

İşletme üniteleri veya üniteyi teşkil eden tarlaların makina, hayvan iş gücünün ekonomik kullanılabileceği norm (en, boy) da olması ile teknik tarımın tatbik edilmesi,

Çiftçi aileleri gelirine ve milli gelir artışına çok müsbet tesir edecek olan, daimi iş isteyen süt hayvancılığına önem verilmesi; gizli işsizliği önleme çarelerinden)

Ünitelerde makine ile çalışma ekonomik olamaz, rantabl çalışılabilmesi için makina, aletlerle donatılmış ve çiftçinin kredi, tohum, gübre, tarım ilâçları gibi ihtiyaçlarını zamanında ücret veya bedeli karşılığında temin eden, günlük ürünlerini günü gününe alan, kıymetlendiren, muhafaza eden ve yıllık ürünlerinin değer fiatla satışını sağlıyan çiftçi kooperatiflerinin kurulması ;

Çiftçi sütü satamadığı içindir ki hayvanına yem veremez. Günde aldığı 1-1,5 Kg. süt kendi ev ihtiyacını karşılar. Halbuki 1-10 köyü içine alan ve o köyler kooperatifine bağlı "süt sanayi tesislerinin" kurulması halinde memleket süt ve et hayvancılığını ihya edebilir görünüştedir. Domatesin 5 kuruştan satılmasını hoş gören hiç bir ekonomik kural yoktur. Yetiştiricileri bezdiren bu ve bu gibi hallerin giderilmesi ancak ürünlerin muhafazası, kıymetlendirilmesi, satış organizasyonu tedbirlerinin alınmasında aramak gerekir.

Devlet Tarım teşkilâtlarının tarım işletmeleri organizasyonunda ve tarım tekniğinin tatbikinde selâhiyetli olmaları lüzumlu ve şarttır.

İşletmelerin, tarlaların gelişi güzel bölünmelerine, satışına, satın alınmalarına göz yumarsak, üretimlerimizi (madenler dahil) mamûl veya yarı mamûl halde ihraç edemezsek, makinaya karşılık daha fazla insan gücü göndermezsek, petrol ithaline devam edersek, 20 milyon çiftçiyi vergi verebilecek hale getirmezsek, her iklim bölgesi İsrail, Belçika, Danimarka kültür arazisi genişliğinde olan Dünyanın en güzel tabiat şartlarına ve tarihi hazinelerine sahip Yurdumuzda kalkınma daima münaşaka mevzuu olacaktır.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 4

TOPRAK REFORMU

Dr. Turan TARAKLI
Ziraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TOPRAK REFORMU

Bu tebliğ, Kongre münasebetile Z. Yük. Müh. Dr. Duran Taraklı tarafndan özel olarak sunulmuştur.

Memleketimiz ziraatının, hiç şüphe yok, en önemli ve temel meselelerinin başında toprak reformu gelmektedir. Bu konudaki açıklamama başlamadan önce, toprak reformundan ne anladığımın bilinmesine yardım gayesiyle toprak reformunun tarifini yapmak isterim. Bence toprak reformu kısaca: "Kendisini ve aile efradını geçindirmek için hiç veya yeteri kadar toprağı olmayan çiftçiye, lüzumlu geliri sağlayacak işletme arazisinin mülk olarak teminidir."

I. TOPRAK REFORMUNUN MEMLEKETİMİZ İÇİN ÖNEMİ

Toprak reformunu tanımladıktan sonra, memleketimiz ziraatının bugün içerisinde bulunduğu duruma kısaca bir göz atmak yerinde olacaktır.

1950 ziraat sayımlarına göre çiftçi ailelerinin sahip oldukları arazilerin % 62'sinde ortalama işletme genişliği 23, % 22'sinde 73, % 14,5'unda 190 ve % 1,5'unda 1257 dekardır. Diğer taraftan çiftçi ailelerinin % 84 ünün, ziraat arazisinin % 39'unu işletmelerine karşılık; geri kalan % 16'sının ise, ziraat arazilerinin % 61'ini işledikleri hemen hemen herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Yine, 1950 ziraat sayımı neticelerine göre, ortalama parsel genişliği 12,4 dekar olarak bulunmuştur. Ziraat Fakültesinde yapılan iki doktora tezinden aldığım rakamlar, -daha dar bölgeyi temsil etmekle beraber- parsel genişliklerinin daha da küçük olduğunu göstermektedir. Şöyle ki, Tokat'ta bir köyde yapılan araştırmaya göre ortalama parsel genişliği 5,5 dekar, Bolu'da ise 3,8 dekar olarak tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bu genişlikler, değil rantabl olarak makinalı ziraatın yapılması, birçok hallerde öküz ile işlemeye ve çalışmaya dahi elverişli değildir.

Diğer bir gerçek de işletmelerin çok parçalı parseller halinde bulunmasıdır. Bu husus işe gidiş gelişde ve hatta ekilmesi istenilen bir nebatın ekiminde çiftçiyi engelleyen bir etgen olarak tesir etmektedir.

Görülüyor ki, memleketimizde ziraat arazilerinin dağılımı, mülkiyet durumu, işletmelerin çok parçalı ve parsellerin genişliğinin küçük olması bu konu üzerinde önemle eğilmemizi gerektirecek kadar anormal bir durumdadır. Ayrıca, bu problemlerin memleket nüfusumuzun 4/5 ünün meselesi olması, konunun önemini bir kat daha artırmaktadır. Kısaca izahına çalıştığımız bu hususlar Türkiye'mizde bir toprak reformu yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

II. BUGÜNKÜ DURUMUN SEBEPLERİ

Toprak reformunun gayelerini izaha başlamadan önce, halen içinde bulunduğumuz bu günkü duruma bizi getiren sebepler üzerinde durmak isterim. Bu sebepleri önem sırasiyle başlıca iki kısma toplayabiliriz:

A. Çiftçi nüfusumuzun lüzumlu olan miktardan fazla olması,

B. Toprak mülkiyet dağılımının düzensiz oluşu.

Bu maddeleri teker teker ele alarak açıklamak yerinde olacaktır.

A. Çiftçi nüfusumuzun lüzumlu olan miktardan fazla olması,

Halen - gayet genel bir kabulle - çiftçi nüfusumuzun %80 civarında olduğunu söyleyebiliriz. Bu miktarın ileri batı memleketlerinde %12-15 civarında olduğu göz önünde tutulacak olursa, ekonomik ve sosyal şartlarımızın icabı ne kadar fazla ziraî nüfusa sahip olduğumuz kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Tabii bunun neticesi olarak, asırlar boyunca ziraat işletmeleri, ekonomik genişliğin altına düşmüş ve bir yığın cüce işletmeler meydana çıkmıştır. Bu parçalanmanın, halen mevcut veraset kanunlarına göre devam ettiği gözönünde tutulacak olursa ve herhangi bir kanunla bu parçalanmanın önüne geçilmediği takdirde, geleceğin, artan nüfus karşısında, Türkiye ziraatı için daha da kötü olacağı meydandadır.

Bu konuya böylece parmak bastıktan sonra, herhangi bir toprak reformu bölgesinde gerekli ekonomik genişliği haiz ziraat işletmelerinin temini için üç kaynaktan faydalanmanın mümkün olduğunu belirtmek isterim. Bunlardan birincisi, kanunun koyduğu genişlikten fazla işletmelere sahip, özel kişilerin arazilerinin kamulaştırılarak, topraksız veya az topraklı çiftçilere dağıtılması, ikincisi ise bu bölgede mevcut hazine arazilerinden faydalanılmasıdır. Şimdiye kadar memleketimizde işlenilen ve üzerinde durulan fikir budur. Ve sokaktaki adam toprak reformunu bu şekilde bilmekte ve anlamaktadır. Bence bu husus yanlış, hiç olmazsa eksik bir anlayıştır. Türkiye'nin her tarafında, bütün çiftçileri istenilen

ekonomik seviyeye çıkartacak kadar yeterli ziraat arazisinin bulunmasına imkân ve ihtimal yoktur. Topraklarımızın genişliği ve ekonomik verimliliği mahdut ve bu mahdut imkânlara karşılık çiftçi nüfusumuz çok fazladır. Herhangi bir bölgede özel ve hazine malı arazilerden yeteri kadar temin edemeyince ne yapacağız? Oradaki çiftçileri kendi hallerine mi terkedeceğiz? Kanaatimce, bilhassa bu konu toprak reformunun en önemli bir noktasını teşkil etmektedir ve halli en zor hususda budur. Yapılacak iş, yine yeterli işletme genişliğinin tesbiti ile, kanunda belirtilecek tercih sırasına göre, böyle bir bölgede de arzu edilen işletmelerin kurulmasıdır. Bu takdirde tabii olarak, bir takım çiftçi ailelerinin -küçük çiftçi oldukları halde- arazilerinin kamulaştırılması gerekecektir. Böylece toprak reformunun yürütülmesinde faydalanılacak üçüncü kaynağı da belirtmiş olmaktayız.

B. Toprak Mülkiyet Dağılımının Düzensiz Oluşu

Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi, memleketimizde, toprak mülkiyet dağılımı son derecede anormaldir. 1960 yılından beri hazırlanan bütün toprak reformu tasarılarında büyük mülkiyetlerin dağıtımında bölgeler ve toprak karakterlerine göre bir takım hudutlar tesbit edilmektedir ve böylece bu hududun üstünde kalan arazi kısmının kamulaştırılacağı düşünülmektedir.

Bu şekilde hareketin bir çok bakımlardan hatalı tarafları vardır. Dolayısiyle istenilen hudutlar ne şekilde tayin ve tesbit edilirse edilsin aşağıdaki hataların yapılmasının önüne geçilemiyecektir.

1. Etraflı bir araştırmaya girişilmeksizin bütün Türkiye için bu hudutların isabetle tayini imkânsızdır. Halen elimizde bu konudaki teknik araştırmaların ve ziraî envanterlerin yetersizliği, yerinde bir araştırma yapılmaksızın bütün memleket için ekonomik bir işletme genişliğinin tesbitine imkân vermeyecek kadar azdır. Verilen rakamlar ve tanınan hudutlar, bölgeler arasında bir takım haksızlıkların yaratılmasına ve hatta kanunun kâğıt üzerinde kalmasına sebep olacak niteliktedir.

2. Kanunun çıkması aylar süreceğinden ve çıkacak kanunun mecliste görüşülmesinden önce espirisi aşağı yukarı belli olacağından, bu espiri içerisinde, bir mülk sahibinin azamî hududun üstündeki topraklarını yakınları arasında parçalaması mümkün olduğuna göre, kanunun tatbikatına geçildiğinde topraksız köylüye dağıtmak için mevcut hazine arazilerinden başka toprak bulunamıyacağı da gün gibi aşikârdır.

3. Herhangi bir istisna tanımaksızın azami bir hududun tayin edilmesi, örnek büyük işletmelerin de parçalanmasına yol açacaktır.

III. Toprak Reformu Kanunundan Beklediklerimiz:

Netice olarak diyebiliriz ki, toprak reformu kanununun esas gayesi, çiftçileri, kendisi ve ailesini geçindirebilecek kadar işletme genişliğine sahip kılabilmek olmalıdır. Bunun için özel ve hazine arazilerinden faydalanılabileceği en tabii yol olmakla beraber, bir bölgede yeteri kadar bu tip toprakların bulunmaması halinde, bu esas gaye ihmal edilmemeli ve küçük çiftçilerin bir kısmının başka bir yere çiftçi olarak iskânı veya bunlara ziraat dışında bir iş temini ile, toprak reformu ayni espiri içerisinde yürütülmelidir.

Bunun yanında parsellerin mutlaka bir araya getirilmesi ve tesbit edilecek ekonomik genişlikteki işletmelerin veraset veya alım satım yoluyla da olsa, bu genişliğin altında parçalanmasının önüne geçecek esasların konulması lâzımdır.

Büyük işletmelerin kamulaştırılmasında, bugünkü ziraat tekniğini ideale yakın tatbik edebilen ve çevresine örnek olma vasfına haiz büyük işletmelerin -büyüklüklerine bakılmasızın- toprak reformunun dışında kalmaları sağlanmalı ve bu tip işletmelerin varlığı muhafaza edilmelidir.

Bölgelere göre, kamulaştırılacak veya özel kişilere bırakılacak arazi miktarlarının tesbiti işi, mutlaka mahallinde çalışacak teknik bir komiteye bırakılmalı, kanunda kesin rakamların zikrinden mümkün olduğu kadar kaçınılmalıdır. Eğer toprak reformu kanunu esasları politik oyunlara gelmeyecek kadar kesinlikle tesbit edilip, toprak reformunun tatbikat ayrıntılarının tayini işi kurulacak tarafsız teknik bir komiteye bırakılacak olursa, bu hususun yürütülmesi daha ilmî esaslar içerisinde ve yeteri kadar eleman verildiği takdirde de istenilen çabuklukla yapılması mümkün olur kanaatindeyim.

Son olarak şu hususu da bilhassa belirtmek isterim ki bir asker için savaşta barut ve mermi ne ise, bir çiftçi içinde, üzerinde ziraat yapabileceği mülk arazi de odur. Topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan çiftçi için, ziraî reform yani fiyat, gübre, tohumluk, mücadele, yayım, ulaştırma, kredi ve diğer istihsale tesir eden faktörlerin düzenlenmesinin bir önemi olamıyacağı aşikârdır.

Dolayısiyle "Toprak Reformu değil, ziraî reform istiyoruz" diyen kimselerin bu iddialarına da böylece cevap vermiş olmaktayım. Memleketimizde, önce toprak reformu, onu takiben de ziraî reform gereklidir, fakat her türlü şartlar altında ilk adım ve ilk icraat çiftçiye üzerinde ziraat yapacağı yeteri kadar mülk araziyi temine yönelmiş toprak reformu olmalıdır.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 5

TOPRAK REFORMU

Mustafa YILDIZ
Ziraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TOPRAK REFORMU

Bu tebliğ, kongre münasebetiyle Z. Yük. Müh. Mustafa Yıldız tarafından özel olarak sunulmuştur.

Reform yapmaktan maksat temelden, esastan bir değişiklik yaparak en kârlı, verimli, güzel ve faydalı şekli bulmak, istemektir. Eğer TOPRAK REFORMU da ziraatte verimi arttırıp maliyeti düşürmeyi sağlıyacak esaslara sahip olursa reform sayılır. Ancak Türkiyede yapılması düşünülen Toprak Reformu tasarılarında ziraatte verimi azamiye, maliyeti asgariye düşürecek imkânlar görülememektedir. Bu sebepten Toprak Reformunun Ziraat Reformu olarak isimlendirilip düzeltilmesi uygun olur. Ancak bu suretle maksat sağlanabilir.

Toprak Reformu tasarılarında şu mevzular bulunmaktadır sanıyorum.

1. Bedelli olarak geniş arazisi olanlardan istimlâk edip topraksızlara vermek, bedelini taksitle almak,
2. Arazi büyüklüğünü sınırlandırmak,
3. Küçük, dağınık ve düzgün şekilli olmayan tarlaları toplulaştırmak,
4. Ortakçılık ve arazi kiralama usullerini tesbit etmek,

Bu hususların hangi teşkilât tarafından yürütüleceği belirtilmemiş olduğu söylenmektedir. Bu dört konunun sağlanmasının devlete çok pahalıya mal olması, mali sebeplerden ötürü de tatbikine imkân bulunamaması ihtimali çoktur.

Arazi tevziatında herkes istediği araziyi alamıyacağı için memnuniyetsizlik olacaktır. Arazisi istimlâk edilenler de küskün ve huzursuz olacaktır. Bu durumda asıl gayemiz olan ziraatte verim ve gelir arttırılması, yurt topraklarının imar edilmesi mümkün olamıyacaktır.

Mevcut şartlar altında dahi ziraat yapan her insan fazla verim ve kâr temin etmeğe çalışıyor ise de Türkiye'de verim azlığı açık bir gerçektir. Bu yüzden ziraatle geçinen vatandaşlarımız iktisadî ve sosyal bakımdan en kötü kitleyi teşkil etmektedir.

Bu sebeplerden bütün ilgililerin kabul edebileceği, ucuz temin edilecek, tatbik kabiliyeti olan faydalı bir ziraî reformun hemen yapılması gerekmektedir. Çünkü Türkiye'de ekonomik ve sosyal yapının düzelmesi ziraî istihsalin artmasına ve çiftçi gelirinin çoğalmasına bağlıdır. Anadoluda mahsul iyi olunca memlekette ticarî ve iktisadî hayat canlanmaktadır. Ticaret ve sanayi gelişmekte, devlet ise daha çok vergi alarak fazla yatırım yapmaktadır.

Kalkınma hızı da ziraî istihsale bağlı kalmaktadır; verim iyi olursa hedefin üzerine çıkılmakta, aksi olursa hedefin altına düşülmektedir. O halde ziraatte verimi arttırmanın çarelerini bulmak zorundayız.

Bilindiği gibi ziraatte verimi arttırmanın çareleri: iyi tarla hazırlığı, uygun damızlık, ekim, gübreleme, sulama, drenaj, selden koruma, mücadele, münavebe, makina kullanma ve kontrollu ziraî krediden faydalanma gibi hususlardır. Devlet ve fert olarak bütün ilgililer imkânları nisbetinde bunların tatbikine çalışmaktadır. Çünkü verimi arttırma çareleri tam olarak bulunamamıştır. Tarlalar ekseriya traktör ve hatta hayvanın çalışamıyacağı parçalar halindedir, şekilleri bozuktur. Bu sebeplerden ötürü arazilerin:

1. Muntazam bir yol şebekesi yoktur. Bu yüzden masraflar artar.

2. Muntazam bir sulama şebekesi yoktur, bu yüzden verimi az olur.

3. Parçalı arazide ihtilâflar ve mahkemelik hadiseler çok olur.

4. Lüzumsuz tarla sınır ve arkları sebebi ile tam verim alınamaz.

5. Bu sınır ve arklar zararlı ot ve böceklerin çoğalma yeridir. Bunlar verim ve kaliteyi düşürür.

6. Parçalı arazide her tarlanın tav ve mahsulünün bakımı takip edilememekte, işçiliğin verimi az olmakta, sahibi toprağının mütehassısı olamamaktadır.

7. Parçalı arazide verim mukayesesi ve faydalı rekabet yapılamamaktadır.

8. Parçalı arazide tarlaların hepsine de etrafını çevirme, muhafaza, yer altı ve üstü sularından istifade tesisatı yapılamamaktadır. Bu sebeplerden masraf çok, verim az olmaktadır.

9. Parçalı arazide makine gücü ve kolaylığından faydalanılamamaktadır.

O halde ne yapmalıdır. Önce arazinin parçalanmasını önliyecek kanun yapılmalıdır.

Bir aileye yetecek arazi büyüklüğü şöyle hesaplanır. Türkiyede tahminen beşer kişiden altı milyon aile vardır. Yılda elli milyar lira gayri safi gelirimiz olduğu tahmin edilmektedir. Elli milyarı altı milyon aileye bölersek, bir ailenin yıllık gayri safi ortalama geliri sekizbin lira kadardır. Bir aileye yetecek kadar arazi büyüklüğü, sekizbin liranın bir dönüm tarlanın ortalama gayri safi gelirine bölünmesi ile bulunur. Asgari ziraat arazisi büyüklüğü bu şekilde bulunmalıdır. Azami ziraat arazisi hududunun tesbitine lüzum yoktur.

Ancak, zirai istihsalde kullanılmayan, ekilmeyen tarlaların çalışıp ekeceklerin eline geçmesi için arazi vergisini artırmalıdır. Tarlasını ekmeyenler ve iyi mahsul alamıyanlar vergiden kurtulmak için arazilerini satmağa veya kazançlı mahsul ekmeğe zorlanmış olur.

Köylerde muhtar ve köy masrafları için, salma usulü ile para toplama kaldırılıp, arazi vergisi geliri nüfusuna göre köylere işleri ve kalkınmaları için tevzi edilmelidir. Vergi tahsilini özel idareler yaptığı gibi, sarfını da muhtarlar adına mülkî amirin müsaadesi ile onlar yapmalıdır. Böylece köyler de belediyeler gibi köylerini imara çalışırlar. İşleri devletin yapmasını beklemezler, kendileri gayret ederler. İş yapacak muhtar bulunabilir, fazla tahsisat almak için toplanırlar. Hatta ziraat odalarının aidatları da % 10-20 kadar olmak üzere arazi vergisinden alınabilir. Vatandaşlar arazisi nisbetinde vergi verir ama angaryadan kurtulur. Bu sebepten bu vergiyi herkes severek kabul eder.

Bu hale göre ziraatte verim azlığının en mühim sebebi arazinin parçalı, dağınık ve düzgün şekilli olmamasıdır. Ziraat arazisinin parçalanmasının önlenmesi ve toplulaştırılmasının temin edilmesi gerekmektedir. Bu iş nasıl yapılır.

1. Arazinin havadan 1/5000 ölçekli fotoğraf haritası alınmalıdır.

2. 1/5000 ölçekli pafta üzerine yol, ark ve drenaj şebekesi yerleştirilir.

3. Her parsele sıradan numara verilir.

4. Her parselin numarasını, sahibinin adını, büyüklüğünü, ve (arazi standardına göre) kıymetini gösteren cetveller hazırlanır.

5. Bu cetvellerden her şahsın yekûn arazisi ve kıymet yekûnu cetveli hazırlanır.

6. Her çiftçiye her kıymetli arazi tesisinin, bulunduğu yerden yekûn arazisine müsavi değerde arazi ve tapusu verilir. Bu araziler bir başı yola çıkmalı, traktör çalışabilecek uzunlukta olmalı, tesviye eğrilerine göre erozyona tabi olmayacak şekilde olmalıdır.

7. Verimli kullanılmayan devlet arazileri de kıymetlendirileceklere tevzi edilmelidir.

Ziraat arazisi bölündüğü takdirde bir aileye yetecek gelir getirmiyecek hale gelince vâris sahiplerinin ekseriyetinin isteğine göre:

1. Toptan satılarak,

2. Toptan kiraya verilerek,

3. Toptan ortakçıya verilerek, intikal ettirilir, ve varisler hisseleri nisbetinde gelirden paylaşırlar. Anlaşamıyanların durumu mahalli ziraat odasından üç kişilik bir bilirkişi heyetinin kararına göre hal edilebilir. Buna uymayanlara ziraat odası para cezası vermelidir.

Ziraatte ortakçılık yapanlardan biri parasını, diğeri ise emeğini ortaya koyarlar. Gübre ve tohumluk bedelleri de ortak olmalıdır. (Neticede zarar edilirse gübre ve tohum bedelini emeğini ortaya koyanın ödemesi uygun olur.) Arazi vergisinin ödenmesi mal sahibine ait olmalı; hayvan ortakçılığı da bir esasa bağlanmalıdır. Ortakçılık şartları yazılı olarak tesbit edilmelidir.

Arazi kiralama şartları da yazılı olarak tesbit edilmelidir. Verimin en yüksek, kârın en fazla olması için lüzumlu şartlar sağlanmalıdır.

Çiftçileri harekete geçirecek organizasyonu kurmalıdır. Özet olarak söylemek gerekirse,

1. Lüzumlu olan tarım reformunu yapmaktır. Bununla verimi azamiye, maliyeti asgariye getirmelidir. Bu bütün ilgililerin kabul edebileceği şekilde pratik olmalıdır. Ancak bu şekilde ziraat ve ziraata bağlı nüfusun iktisadî ve sosyal durumu düzelir.

2. Tarım reformunun en faydalı ve kolay şekli arazinin parçalanmasını önlemek, dağınık olanları toplamaktır. Bununçaresi vardır Devleti içinden çıkılmaz borç ve formalitelerden korumak lâzımdır. Devlet arazinin 1/5000 ölçekli haritasını, nazım plânını, parçalanmaması için kanununu yapıp, işi ziraat odalarına bırakmalıdır. Ziraat odalarına araziyi toplulaştırma ve tevzi imkânları vermelidir.

3. Verimli kullanılmayan arazilerin kıymetlendireceklere geçmesi için arazi vergisinin artırılması gerekir.

4. Ziraat odalarını çiftçi hizmetinde daha aktif hale getirmelidir. Bu odalara hiç değilse bir zaman için arazi vergisinden hisse almalıdır. Aidat usulünü kaldırmalıdır.

5. Köylerin toplulaşması, hizmetlerini belediyeler gibi kendileri yapmaları için köylere nüfuslarına göre arazi vergisi tahsis edilmelidir.

6. Ziraat Bankası ve kredi kooperatifleri çiftçi kredilerinin bir kısmını gübre, tohum, alet, yem gibi geliri arttıracak şeylere şartlı olarak vermelidir.

7. Ziraat arazileri iklim ve toprak şartlarına göre bölgelere ayrılmaktadır. Bu bölgelerde en kârlı şekilde yetiştirilecek bitki ve hayvan cinsleri ile türlerinin tesbiti gerekir. Bu o memleketin ziraat anayasası olur. Zirai yatırımların bu yasaya uygun olması sağlanmalıdır.

8. Her bölge ve hatta her köyün en kârlı şekilde yetiştireceği, sanayi bitkisi, sebze, meyve çeşitlerinin tesbit edilip, bunlar yetiştirilmelidir.

9. Toplu, makine ile işlenir, erozyona uygun olmayan, ekonomik büyüklükte satılık, kiralık ve ortak araziler bulunması kârlı ve zevkli ziraatın birinci şartıdır. Bunlar olmazsa tam netice almak, çiftçilerin ekonomik ve sosyal durumlarını düzeltmek mümkün değil gibi görünmektedir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 6

TOPRAK REFORMU

Abdi ÖZKÖK
Ziraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TOPRAK REFORMU

Bu tebliğ, Kongre münasebetiyle Z. Yük. Müh. Abdi Özkök tarafından özel olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Gelişmiş memleketlerin veya Batı memleketlerinin son 100 yıl başlarında ele alıp çözümledikleri, az gelişmiş memleketlerin de bu 100 yıl sonlarında sür'atle çözümleme çabası içinde bulundukları toprak reformu problemi, memleketimizde Cumhuriyetin kuruluşundan beri tarımın, ekonominin, dolayısiyle politik ve sosyal bünyenin gönüllerde yatan ve her an tazeliğini muhafaza eden bir ana davasıdır. Zaman zaman ele alınmış, hatta hazırlanan mevzuat, itibariyle Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bazı alanlarda olduğu gibi, bu konuda da ve özellikle 4753 sayılı çiftçiyi topraklandırma kanunu ile, yakın ve ortadoğu memleketleri arasında öncü ve örnek duruma girmiştir. Fakat çok üzüntü ile söylemek gerekir ki, çoğunlukla kişisel çıkarlar, bir yandan da politik mülâhazalarla, özlenen ve amaca uyar şekilde uygulama yürütülememiş, sonuç başarısızlıkla başbaşa kalmıştır. İşin en kötüsü de başarısızlık reformun bizatihi kendisine yüklenmek istenmiştir.

Nüfusumuzun büyük çoğunluğunu teşkil eden, bugünkü sosyal yapımızın 3.000.000 nu aşan ailesi yüz yıllardan beri bugününü ve yarınını toprağa, çiftçiliğe bağlamış bulunmaktadır. Bu 3 milyonu aşkın çiftçi ailesinin bir çoğu, kendi mülkleri olmayan topraklara ömürleri boyunca çoluk çocuğu ile alın terlerini dökmektedirler. Nice yıllardır bizimdir diyebilecekleri, üzerinde çalışıp geçinecekleri, aile ocağını söndürmeyecek bir toprağa hak yolu ile, kanun yolu ile sahip olabilme umudu içinde yaşamakta ve ağır başlılıkla bunu beklemektedirler. Bundan ötürüdür ki, Türkiyede bir toprak reformu davası bulunduğunu kimse inkâr edememekte ve hiçbir idare de bu davadan yakasını kurtaramamaktadır.

REFORMUN GEREKLİLİĞİ

Millî ekonomimizin temelini teşkil eden tarım politikamızın belirtilmesi, dolayısiyle tarımsal üretimin hızla artırılması ve düzenlenmesi için 5

yıllık kalkınma plânına göre gerekli görülüp, bu kerre de ele alınarak bir tasarı halinde büyük meclise sunulmuş olan toprak reformunun memleketimiz için gerekliliğine ilişkin nedenler pek geniş ve pek çoktur. Bir kerre:

Toprak Reformu, Yurdun Tarımsal, Ekonomik ve Teknik Gelişmesi Yönünden Gereklidir.

Son sayımlara göre Türkiyede köylü daha doğrusu çiftçilikle geçinenlerin sayısı 18.616.454 olup bütün nüfusun % 69,3 üne varmaktadır. Buna göre Türk toplumunun, daha önemlisi de Türk ekonomisinin temelini köylü ve tarımın teşkil ettiğinde şüphe yoktur.

Diğer yandan da genellikle bu nüfus hızla çoğalmakta ve çoğalan nüfus da yine diğer sektörlere kayamadığından memleket tarımının bünyesi devamlı sancılara sebep olmaktadır. Bünyedeki bu sancının ilk çaresi, çok geri kalmış tarımın geliştirilmesi, birim yüzeyden alınan ürünün şimdikinin bir kaç katına çıkarılması olmak gerekir. Bu ne ile mümkündür? Bize göre milletçe çok şumullü tarımsal bir seferberliğe girmek, yapılacak ilk iştir.

Seferberliğin ilk adımı varolan bütün işgücünü işe sokmak, onu bilgi ile, verimle rasyonel bir şekilde çalıştırmaktır. Bu şekilde çalışmak ancak köylünün tarımsal üretimde ana vasıta olan toprağa sahip olması ve onu mülk edinmesile mümkündür.

Halbuki 1963 örnekleme metodu ile yapılan tarım sayımının muvakkat sonuçlarına göre topraksız işletmeler (bunlara aileler diyebiliriz.) sayısı 308.899 adettir. Kiracılıkla işletilen işletmeler sayısı 293.518, bunların işledikleri saha da 713.058 hektardır. Ortakçılıkla işletilen işletmeler sayısı 521.176 adet ve işledikleri saha da 1.532.312 hektar tahmin olunmuştur.

Ayrıca 104.347 adet küçük işletme ile 280 adet büyük işletmenin tamamının kira veya ortağa verildiği görülmektedir.

Bu rakamlar bize memlekette toprakla, onu işleyenler ve ondan rızkını sağlamaya çalışanlar arasındaki ilişkilerin nekadar derbeder, düzensiz ve teknik tarım esaslarına elverişli olmadığını apaçık ispatlamaktadır.

Yine bu sayımlardan 1-5 dönüm arasındaki 398.866 işletmenin 1.143.850 dönüm araziye sahip oldukları ve bunların beherine ortalama 2.9 dönüm arazi düştüğü; 5.000 ve daha yukarı 491 işletmenin 4.056.090 dönüm araziye sahip bulunduğu ve bunların beherine de ortalama 8.261 dönüm arazi düşmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Örnekleme metodu ile yapılan bu son sayımlar ayrıca işletme başına düşen arazi parçası adedinin de arttığını ve parçalar toplamının 20 milyonu geçtiğini göstermektedir ki, işletme başına düşen arazi parçası sayısı Türkiye'de ortalama olarak altının üstündedir.

1963 sayımlarına göre, 1-200 dönüm arasındaki işletmeler sayısı 2.985.703 adet olup bunlardan 694.449 adedi 10 ve daha çok parça arazi; 750.988 adedi 6-9 parça ve geri kalan 1.540.266 sı da 1-5 parça arazi işlemektedirler.

Bu durum bize, tarım sahasının Türkiye'de teknik ve rasyonel çalışmaya imkân vermeyecek hale girdiğini, işletme bünyelerini zayıflattığını, işlerin görülmesini güçleştirdiğini, parçalar arasında sınır ve yol için büyük ölçüde arazinin israfına, mesafe yüzünden de zaman ve enerji kaybına sebep olduğunu, teknik ve makinalı ziraata, sermaye yatırımlarına engel olduğunu göstermekte; ancak uygulanacak bir toprak reformu operasyonunun teknik anlamda bir çözüm çaresi olduğuna bizi inandırmaktadır.

27 Mayıs devriminden sonra 4 Mart 1961 de Millî Birlik Hükümetinin istatistik idaresine yaptırdığı bir ankete göre (ki bu anket sonuçları 1963 sayımına yaklaşıktır) Bütün memlekette 1000 dönüm ve daha yukarı 3399 adet mülk (çiftlik, işletme veya arazi) bulunmakta ve bunların sahası da tahminen 9.695.000 dönümü bulmaktadır. Anket bu mülklerin 67 ilimizden Artvin, Bilecik, Bitlis, Bolu, Çankırı, Giresun, Kastamonu, Kütahya, Malatya, Ordu, Rize, Sinop, Trabzon ve Zonguldak illeri hariç diğer 53 ilde bulunduğuna işaret etmektedir ki kanımızca burada şehirlerde oturup çiftçilik dışı mesleklerde çalışan bazı kimselerin sahip bulundukları ve fakat köylüye yıllardan beri kira veya ortak olarak parçalayıp verdikleri arazilerin çoğu dahil edilmemiştir .Ayrıca Kadastrosuz olduğundan bu mülkler hakiki olarak ölçülmüş değillerdir. Nitekim geçen yıl yapılan bir inceleme de bu ankette büyük mülkün bulunmadığı gösterilen Kastamonu ilinin 150 hanelik Tosya ilçesi Çevlik Köyünde köylünün 120 hanesinin tamamen ortakçı olduğu ve arazi sahiplerinin Tosyada oturan iki kişi olduğu görülmüştür. Köyün bulunduğu DEVRES çayı vadisinde 20 den fazla köyün hemen çoğunun aynı durumda olduğu söylenmekte ve köylülerin her yönü ile anlamını kavradıkları Toprak Reformunu hasretle bekledikleri görülmektedir.

Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünün yaptığı Köy Envanter etüdlerine göre Bingöl'ün köylerinden 711 aile kasabada oturmakta ve bunların 3765 parçada 29.121 dönüm toprakları ya başkaları tarafından kira

veya ortakçılık yoluyla işletilmekte veyahutta bakımsız bir şekilde boş bırakılmaktadır.

Çukurova Bölge Plânlama Grubu ile Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 5000 den az nüfuslu köylerde 156.000 aile üzerinde yapılan ve Adana, Mersin, Hatay'ı içine alan Çukurova bölgesi köy anketinde bu ailelere ait 10.370.000 dönüm ekilebilir arazinin % 50 sini teşkil eden 5.185.000 dönümünün 2800 aileye ait olduğu ve bunların her birine ortalama 1852 dönüm, geri kalan 153.200 ailenin beherine de ortalama 34 dönüm arazi düştüğü görülmektedir.

Topraksu Teşkilâtınca son yıllarda yapılan envanter ve Ön Plânlama etüdlerinde küçük Menderes yağış havzasında (İzmir'in Kiraz, Ödemiş, Tire, Torbalı ve Selçuk İlçe köylerini içine alır) Torbalıda Göllüce köyünün 6600 dönümlük bir çiftlikten ibaret bulunduğu, önceleri bu araziyi köylünün icarla işlettikleri, son yıllarda ise icara verilmediğinden tamamen açıkta kaldıkları; Atalan - Burgaz köyünün 500-3500 dönüm arasında 8 çiftlikten ibaret olduğu, köyden ancak 3 ilâ 4 hanenin arazisinin bulunduğu ve gerisinin amele olduğu; Bayındır'da Tokatbaşı köyünün 4000 dönüm arazisinden ancak 1000 dönümünün köylünün olduğu; Tire'de Alacalı köyünün 8800 dönüm arazisinin yalnız bir şahsın elinde bulunduğu ve köy halkının tamamının kiracı olduğu Eskiova, Akkoyunlu, Hasançavuşlar, Yenioba, Halkodu, Akçaşehir ve Mehmetler köylerinde müteaddit büyük çiftlikler bulunduğu ve bunların yanında da çoğunlukla köylülerin topraksız oldukları kaydolunmaktadır.

Bakırçay, yağış havzasında (İzmir'in Dikili, Bergama, Kınık; Manisanın Kırkağaç ve Soma; Balıkesir'in de Savaştepe ilçe köylerini içine alır.) 9783 dönüm zeytinliğin, 690.036 dönüm ekilir arazinin, 1.656.960 dönüm mer'a 10.000 dönüm de hali arazinin devlete ait olduğu; pekçok gayret sarfına rağmen mevcut olduğu anlaşılan büyük işletmelerin yerleri ile büyüklüklerinin tesbit edilemediği, kiracılık ve ortakçılıkla tarım işçiliğinin yaygın olduğu belirtilmiştir.

Bilhassa başarılı Reform yapan Japonya ve Formoza'da olduğu gibi, arazinin, kira veya ortağa veren mal sahibinden asıl işleyene transferinin sağlanması gerekmektedir. Böylelikle toprak memurun, şehre göç edenin elinde bakımsız kalmaktan, sermayedar ve esnafın elinde ölü bir yatırım şeklinde durmaktan kurtulup istihsalin artmasını direkt olarak da etkiliyecektir. Uyanmakta olan çiftçinin tarım alanında bilgi edinmesi ancak edindiği bu bilgilerini uygulayacağı toprağa sahip olmasile mümkündür. Teknik Ziraat Metodlarının başında gelen münavebe, gübreleme, alet kullanma,

hastalıklarla savaş, hatta kooperatiflere katılma cesareti de toprağa mülk olarak sahip bulunmayan çiftçilerde yoktur.

Bugün toprak statüsünde yapılacak değişiklikler özellikle toprak reformu deyimi ile tarımın ekonomik hayatta başlıca yeri işgal ettiği toplumlarda önde gelen bir problem halinde dikkati çekmektedir.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tarafından (Az gelişmiş ülkelerde Toprak Reformu yapılmak suretiyle tarım hayatının dengeli ve düzenli hale getirilmesi ve bu yolla tarım veriminin yükseltilmesi) tavsiye edilmektedir.

Memlekette büyük arazi sahiplerinin, hele 5-10 köyü bulunanların arazilerini rasyonel ve rantabl olarak işletmelerine ne sermaye varlıkları yönünden, ne de kendi iş güçleri ve bilgileri yönünden imkân görülmemektedir. Bu sebepledir ki arazilerini kira veya ortağa vererek memleket ekonomisi gereğinde değil, şahısları yönünden zahmetsiz, endişesiz büyük denebilecek kazançlar sağlamaktadırlar. Bu şekildeki işletmeler geleneksel kuruluşları ile hakikatta daima verimsiz, düşük randımanlı ve toprağı yorucu olmaktadırlar. İleri teknikli bir ziraat sistemine yönelememektedirler.

Bazı hallerde iddia edildiği gibi memleketimizde tarımın pazar ekonomisi, büyük mülk işletmeleri ile değil, tamamile hâkim durumda bulunan küçük işletmelerle doğmaktadır. Memleketin hem iaşesinde, hem de ihracatında rol oynayan köylü aile işletmeleridir. Bunların daha verimli çalışabilecek şekilde düzenlenmesi ve bozulmadan bir norm dahilinde devamlılıkları, maişetleri dışında şimdikinden daha elverişli bir pazar ekonomisine, dolayısiyle genel Ekonomiye katılmaları imkânı sağlanmalıdır.

Her memleket kendi işletme strüktürünü kendi şart ve zaruretlerine, gelişme temayüllerine göre belli eder; bu da hiç bir zaman otomatik olmaz, ancak müdahale ile mümkündür. Tarımsal işletme bünyemizin özünü köylü aile işletmeleri teşkil ettiğinden yurdumuzda da bu işletmelerin hâkim kalması zaruridir. Son yıllarda Avrupa memleketlerinde de büyük işletmeler sayısının gittikçe azaldığı ve gelişmenin aile işletmelerinin kuruluşuna doğru sür'atle ilerlediği görülmektedir.

İstatistiklere göre, memleketimizde köylü işletmeleri çoğunlukla ortalama bir çift hayvanın işleyeceği araziden mahrum bulunmaktadırlar. Bir yıl hayvan edinen, işgücünü ayarlayan topraksız, kiracı veya ortakçı çiftçi ertesi yıl veya bir kaç yılda bu düzenini mülk sahibinin insafsız tutumu ile bozma zorunda kalmaktadır.

Tarımsal işletmenin en önemli iktisadî kaynağı, ana istihsal faktörü olan arazi, çiftçinin elindeki diğer faktör olan işgücünün yanında, yeter genişlikte, olmadıkça bu işletmeden prodüktivite beklemek doğru olmaz. İşgücü heder edilmiş olur. Aslında ekonomik bir kaynak olan (insan ve hayvan) işgücünün israfıda ziraatımızın başlıca kayıplarından bulunmaktadır. Toprak reformu gibi bir operasyonla istihsal faktörlerinin aile işletmelerinde dengeli bir hale getirilmesine zaruret bulunmaktadır.

Türkiye tarımında bulunduğu aşikâr olan gizli işsizliğin başlıca sebebi topraksızlık, başkasının toprağında kıt kanaat çalışma, toprağı benimseyememiş ve ona bağlanamamış olmaktır. Bu yüzden çiftçi işgücünü daha iyi değerlendirici bağ - bahçe kuramamak, islâh edip koruyamamak gibi yatırım işlerine de girişememekte, kredi alamamakta, alsa da bunu veriliş maksadına uygun olarak kullanamamaktadır.

İngiliz Ekonomistlerinden birisi "Mülk sahibi olma sihri, kumu altın haline getirir; çıplak kayaları bir insanın şahsî mülkiyetine veriniz, bakarsınız kayalar bahçe haline gelmiştir. Aynı adama bir bahçeyi 9 yıl kiraya veriniz adam onu çöle döndürür" diyerek toprağa sahip olan insanın üretime yapacağı aşırı faydayı anlatmağa çalışmıştır.

1963 genel sayımlarına göre hazinenin elinde halen tapuya kayıtlı (ormanlar hariç) dağıtılabilecek 8.168.788 dönüm arazi bulunmaktadır. Yapılan tahmine göre bu sayı gerçek durumun % 15 altındadır. Bu arazinin 7.683.585 dönümü tarıma elverişli arazi; 36.362 dönümü bağ; 101.266 dönümü bahçe; 347.575 dönümü de arsa durumunda gözükmektedir. % 15 fazlası ile hazinenin elinde kayıtlı bulunan arazi toplamı 9.394.106 dönümü bulmaktadır. Ayrıca 24.242 dönümde özel idareye, 94.430 dönümde vakıflara ait arazi mevcuttur.

Böyle işgal yoluyla fuzulen şahısların elinde bulunan, ilk elde dağıtılabilecek arazinin miktarı 9.512.778 dönümü bulmaktadır ki bunun da topraksızları topraklandırma bakımından küçümsenecek bir miktar sayılmaması gerekmektedir. Aile başına bağ, bahçe ve kayda geçmiş olması itibarile iyi vasıflı arazilerde bulunduğuna göre ortalama 100 dönüm verileceği tahmin edilse bununla en az 95.000 aile topraklandırılacak demektir. Bunun dışında islâh yoluyla elde edilecek 40.000.000 dönüm toprakla 400.000 aile ve büyük mülklerle, işlenmediğinden kamulaştırma yoluyla elde edilecek 10 milyon dönümle de 100 bin aile topraklandırılacağına göre topyekûn kaba bir hesapla yarım milyondan çok ailenin topraklandırılabileceği meydana çıkmaktadır ki bu da pek az sayıdaki büyük mülk sahiplerinin yararına azımsanmayacak bir miktardır.

1963 sayımlarına göre yurtta 7.130.580 dönüm arazi kiraya verilerek, 15.323.120 dönüm ortakçılıkla ve 2.240.150 dönüm de diğer şekillerle işletilmektedir.

Memleketimizde bu şekildeki bir tutum toprakların teknik ve ekonomik prensiplere uygun olarak kullanılamayacağı, topraklar üzerinde düzgün ve mazbut işletmeler kurulamıyacağı, devamlı şekilde sadece görenek ve geleneklerle yapılan kaptıkaçtı ziraattan vazgeçilemiyeceği, işletme şekil ve sistemlerinin primitif ve bozuk bir şekilde devam edeceği, toprak sahibi olmadan çiftçilik yapan ailelere hiçbir şekilde yardım yapılamadığından teknik tarımın gelişemiyeceği gerçeğini açık olarak gösterir..

Bu gerçekler karşısında yurt topraklarının kabiliyetine uygun maksatlara tahsisi ile sürekli olarak kullanılmalarının sağlanması, toprak kabiliyet sınıfları haritalarının hazırlanması, sınırlarının düzenlenmesi, tapulama ve kadostro işlerinin çabuklaştırılması ve sonuçlandırılmasiyle her çiftçinin sahip olduğu topraklarının miktarını, yerini, sınırını ve kabiliyetini bilmesinin temini, arazi işletme şeklinin düzenlenmesi, toprak verimliliğinin artırılması ve idamesi, tarıma elverişli yeni alanların kazanılması, bütün toprakların memleket ihtiyaçlarına uygun olarak rasyonel bir şekilde işletilmesi, düzenli ve ekonomik aile işletmelerinin kurularak devamlılığının sağlanması, Devletin sulama işleri yönünden toprak için yaptığı yatırımlardan birkaç mülk sahibinin değil daha büyük çiftçi kitlelerinin faydalandırılarak entansif tarımın bu gibi yerlerde tam kavramı ile uygulanmasının sağlanması, rizikosuz görülerek sadece bir özenti ve gelenekle toprak mülküne yatırılmış sermayelerin endüstriye kaymasının teşviki, kiracılık ve ortakçılığın özel hallere bağlı kalarak şartlarının düzenlenmesi, parçalanmış arazilerin toplulaştırılması ve yeniden bölünmemesi, Kooperatifler yoluyla iş, sermaye, vasıta ve bilgi güçlerinin birleştirilerek tarımda aile gelirlerinin diğer sektörler seviyesine ulaştırılması ve topraksız tarım işçisi, göçmen, göçebe, aşiret ve orman içi çiftçileri tarımsal yerleşim yaparak araziye bağlama bakımından tarımsal gelişmenin temeli ve kapısı sayılacak bir Toprak Reformu'nun yapılmasına şiddetle ihtiyaç bulunduğu şüphe götürmeyecek ciddiyet taşır.

Toprak Reformu ile Türkiye Ziraatı ilmî ve teknik temeller üzerinde yeni baştan kurulmuş, gelenek ve göreneklerden kurtularak teknik metodlarla işler bir duruma gelmiş ve asıl bundan sonra da Millî ekoniminin sağlam bir temeli haline gelmiş olacaktır.

Vatan topraklarının islâhını mümkün kılacak, verimini yükseltecek, düzenli işletmelerin kurulması ve devamlılığı sağlanacaktır. Böylece tarım-

sal üretim artacak, ürün kalitesi iyileşecek, Türkiye gümrah bir gelir kaynağı haline gelecektir.

Toprak Reformu, Sosyal Düzen ve Sosyal Güvenlik İçin Gereklidir :

Toprak Reformu ile milyonları aşan, üzerinde çalıştıkları ve onunla haşır neşir olarak ömürlerini tükettikleri ve benimdir diyebilecek bir çizi toprağı bulunmayan mülksüzlerden birçoğu mülk sahibi yapılarak Türk toplumunun temeli olan köysel cemiyet, sağlam esaslar üzerine oturtulmuş olacak, dolayısiyle türlü akım ve tehlikelerden korunmuş olacaktır.

Köysel toplumda, gelişmeye engel olduğundan, istenmeyen ve artık dünyada yeri kalmayan bazı kötü gelenekler ve görenekler ortadan kalkacaktır. Böylece gelirleri ve refahı artan köy toplumu kaynaşma ve dayanışma temelleri üzerinde, uzlaşık, barışık, dengeli ve hür bir cemiyet bünyesine kavuşmuş olacaktır.

Çukurova bölgesinde yapılan bir incelemeden bu bölgenin yıllık ziraî gelirinin 2.450.000.000 lira olduğu, bunun ortalama 1.200.000.000 lirasının sadece 2.800 aileye ve bunlardan beherine 428.571 lira düştüğü; diğer yandan geri kalan 153.200 aile de ancak bu gelirin diğer dilimi olan 1.250.000.000 lirayı paylaştığı ve beherine de 8.159,— lira düştüğü anlaşılmaktadır.

Bu örnek bize gelirin memleket çapında nasıl dengesiz dağıtıldığına açık bir delil olmaktadır. Kaldı ki diğer sektörlerle tarım sektöründeki gelir dengesizliği de çok kabarıktır. Bunun yanında hâlen toprakla boğuşmayı san'at edinmiş Türk köylü ve çiftçisi çalıştığı toprak üzerinde rızkını çıkaramadığı gibi elindeki rızık da, ortak veya kiraya ektiği arazi sahibinin dudakları arasında durmaktadır. Diğer taraftan çeşitli sebeplerle yıllardır toprağına ısınamadığından bağlanıp verimli hale getirememiş büyük arazi sahipleri de yok değildir.

Elhasıl bütün köylü ve çiftçi bitmez tükenmez sosyal bir dertle başbaşadır. Soydan soya sürüp giden bu derdin de çaresi kanımızca ancak bir toprak reformu olmak gerekir.

Arazi mülkiyet dağılışındaki dengesizlik ve adaletsizlik, servet ve dolayısiyle gelirlerin ayni şekilde dengesiz ve adaletsiz bir şekilde dağıtılması sonucunu vermektedir. Böyle yaygın ve sürüp giden bir sosyal adaletsizlik durumu demokrasi prensiplerine aykırıdır ve demokratik düzenin yurtta yerleşmesine, iyi işlemesine imkân vermez. Ayrıca da servet ve gelir dağılışı eşitsizlikleri toplumda sınıf farklarının doğmasına, büyük toprak sahiplerinin ekonomik ve sosyal üstünlüklerini politik nüfuz ve prestij aracı haline

getirmelerine, iktisaden kendilerine bağlı veya muhtaç durumda bulunan kalabalık kitlelere haksız yere hükmetmelerine yol açabilir. Bu durum bir yandan bir zümre demokrasisi yaratırken, hallerinden memnun olmayan büyük kitleler toplumun zayıflık unsuru ve huzursuzluk kaynağı haline de gelebilirler.

Toprak Reformu, Tarımda ve Yurtta Hukukî Düzen İçin Gereklidir:

Eski zamanlardanberi milletler toprak haklarında, milletin ortak hayatı üzerindeki etkisi yönünden, daima ayrımsal işlemler uygulamışlar ve Devletler zaman zaman, çoğunlukla da mülk hakkının, yaşama hakkını, rızk hakkını körlettiği dönemlerde buna ilişkin haklara karışmışlardır.

Memleketimizde özellikle toprak mülkiyeti, arazi kullanılışı, mer'a, yaylak ve kışlaklardan faydalanma şekli büyük ölçüde devlet nizamlarının dışında sadece ilkel gelenek ve göreneklere göre değişik bölgelerde, değişik şekillerde kendini göstermektedir. Osmanlı devrinin bu yönde de bozulmuş olan nizamını medenî kanunumuz da düzenleyememiştir.

Tarım arazilerinin sınırları, değer ve sahiplik durumları üzerinde sağlam ve sarih bilgiler olmadığı gibi ,tapu ve kadostro işleri de özlendiği gibi yürütülemediğinden bunlarla ilgili belgeler de mevcut bulunmamaktadır. Bu yüzden ve bilhassa toprağa sahip olmadan toprakla boğuşanların çokluğundan ötürü toprak mülkünde emniyet sağlanamamakta, toprağın işletilmesinde pek çok ihtilâflar doğarak, mahkemelerde davalar milyonları bulup birikmektedir. Toprakla onu işleyen arasındaki münasebetin, bilhassa hak ve adalet bağının sık sık bozulması tarımsal üretimi etkileyip arttırılmasına ve geliştirilmesine engel olmakta, prodüktivite düşük seviyede kalmakta, tarım sektöründe sermaye birikimi güçleştiği gibi yatırım da yapılamamaktadır.

Mülkiyet rejimi ve onun yarattığı mülkiyet bünyesi türlü yan ve yönlerden millet ve devlet hayatı ile sımsıkı bağlı bulunmaktadır. Bu itibarla her devlet, kendi toplumunun ve ekonomisinin özel karakterlerine uygun bir arazi mülkiyet rejimi ve ona göre bir mülkiyet bünyesi edinmek zorundadır. Ancak bundan sonradır ki temel varlık olan arazinin kendinden sakladığı imkânlar, kolaylıklar gerçekleşebilir ve toplumun kalkınması, refahı, dolayısiyle de Devletin güçlenmesi sağlanabilir.

Toprak mülkünün veya tarımsal işletmelerin, artan nüfus karşısında, durmadan miras, satış vesaire gibi yollarla bir üretim aracı değil de, bir tüketim aracı, hatta alelâde bir manifatura metaı gibi parçalanıp kullanılma-

sı, mülklerin sahiplerini besleyemez, işlenmeye ve teknik metodlara elverişsiz, sevimsiz, benimsenmez bir hale gelmesine sebep olmaktadır.

Bu itibarla arazinin miras yolu ile ve bir spekülâsyon metaı olarak parçalanmasını, işletme büyüklüğünün aile işletmesi sınırından aşağı düşürülmesini önleyen, bilgi ile ve benimsiyerek işliyebilecek ehil çiftçilere geçmesini sağlayan, bundan başka toplum bünyesinde politik prestij ve nüfuz kaynağı olabilecek bütün toprak mülkünü sınırlandıran hukukî nizamın kurulması da ancak bir toprak reformu ile kabil olabilecektir.

Toprak Reformunun getireceği hukukî düzenle memleketin bütün tarımla ilgili topraklarına el konulabileceğinden, belirsiz kalmış hazine arazileri, kişisel ve haksız nüfuzlardan, orman ve mer'a toprakları da belirtilerek müdahaleden, iyi kullanma ile de erozyondan kurtarılmış olacaklardır.

Toprak Reformu, Rejimin Temeli ve Korunması Yüzünden Zorunludur:

Bugün dünyada uyanan köylü sınıfların komünizm veya faşizm gibi dikta rejimlerinden korunmalarının başlıca tedbiri olarak da toprak reformu gösterilmektedir.

Yerleşik bir millet ve uzlaşık bir toplum olabilmenin, hürriyetin ve demokratik rejimin kökleştirilebilmesinin ilk ve yegâne çaresi de bünyeye göre uygulanacak bir toprak reformu olmak gerektir. Yapılmak istenen bu reform da hiç bir zaman bir rejim değişikliği olarak nitelendirilemez.

Reform, Kalkınma Plânının Hedeflerine Ulaşma, Bakımından bir İhtiyaçtır :

Toprak mülkiyet ve tasarruf rejiminde yapılması öngörülen düzenlemeler ekonomik kalkınma plânlarının başarılı sonuca varması için başta gelen tedbirler arasında mülâhaza edilmektedir.

Bizim birinci 5 yıllık Kalkınma Plânımız kalkınmada en önemli yeri alan tarım sektörüne yapılacak yatırımların başarılı sonuçlar verebilmesi için toprak reformunu bir ön şart olarak belirtmektedir.

Nihayet tarımda verimliliğin arttırılması gibi ekonomik, toplumsal adalet ilkelerine uygun bir gelir dağılımı gibi sosyal; kişiler arasında toprak nizalarından doğan anlaşmazlıkların önlenmesi gibi hukukî; yerleşik ve uzlaşık (istikrarlı) tarımsal bir köy toplumu yaratılması gibi politik; toprakların sınıflandırılması, islâhı, bakımı, korunması ve süresiz işletilmesi gibi teknik, faydalar sağlıyacağı görüş ve düşünceleriyle Türk Anaya-

sası da 18, 36, 37, 38 ve 41 inci maddeleriyle memleketimizde bir toprak reformu yapılması zorunluğunu kabul etmekte ve bu ödevi devlete açıkça yüklemiş bulunmaktadır.

Bugün dünyada ,kendi ekonomik, sosyal, teknik ve politik bünyesine göre toprak statüsünde ciddî ve süreli bir düzen kurmayan, onu başı boş bırakan pek az memleket kalmıştır. Onlar da geri kalmış memleketlerdir denebilir.

İleri memleketler şimdi artık düzenledikleri bu statünün üzerinde her yönden ileri kademelerde çalışmakta, araştırmalar yapmakta ve durmadan ekonomik, sosyal ve teknik ilerlemeler kaydederek birbirlerini geçme çabası içinde bulunmaktadırlar.

Milletlerarası kuruluşlar da bu konunun üzerinde durmakta, onun ele alınmamış olmasını geri kalmışlığın belirtisi saymakta ele almamış olan memleketleri daima olaylara gebe, sancı merkezleri halinde görmektedirler.

REFORM GERÇEKLEŞMEZSE :

Gerçekten toprak mes'elesi az gelişmiş memleketlerde, bu memleketlerin bünyeleri icabı çok ağır ve hayatî problem olarak ortada durmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra az gelişmiş bazı memleketler siyasal bağımsızlıklarını kazanmada ve bu bağımsızlığı kökleştirmede giriştikleri köklü toprak reformlarından faydalanmışlardır. En önemlisi de Kurtuluş Savaşlarına girerken bu konuyu halk üzerinde işlemeleri ve programlarına almış olmalarıdır. Toprak Reformu Küba, Cezayir, Mısır, Irak ve benzeri memleketlerin ortak parolaları olmuştur.

Ortaçağ ve Yeniçağda sayısı 1000 i aşan çiftçi ihtilâlleri, hep toprak dağıtımındaki dengesizliğin ve toprağı işleyenin toprak sahibi olma isteğinin tatmin edilememesi yüzünden doğmuştur. Bunun içindir ki insan ve toprak arasındaki bağlar, ancak zamanımızda, bilimsel bir açıdan ele alınmış ve toprak sahibi olmayanları toprağa kavuşturmak için çabalar gösterilmiştir.

Köklü toplumlarda ve demokratik sistem içinde toprak mülkiyet ve tasarruf rejiminde gerekli düzenlemelerin vakit geçirilmeden yapılması Milletlerin daima yararına olmuştur.

Memleketimizde de bugün varlığı milyonları aşan topraksız ve toprağı yetmeyenler sosyal düzen için büyük bir tehlikedir. Sivri rejimler toplum içinde bu katagori insanlar üzerine hesap yürütür. Bünyeye elverişli

ciddî ve zamanında reform yapılamadığı takdirde de ekseriyetle başarılı olurlar.

Toprak Reformuna dayanmıyan bu temele oturtulmayan bir tarım politikasının, ne kadar iyi plânlanmış, bütün tedbirler ne kadar alınmış olursa olsun, yürüme ve yürütülmesine de imkân bulunmayacaktır. Yapılan yatırımlar, büyük mülk sahipleri için yatmış olacak ve fakat bunlardan insan, hayvan ve makina gibi her çeşit iş gücünün istekli ve süreli olarak işe sokulamaması sebebiyle koyu bir şekilde faydalanmak mümkün olmıyacaktır. Yine aletler, gübreler, krediler mevcut mevzuatımız icabından olarak hep arazisi çok olanlara veya tapusu bulunanlara (ki çoğunun tapusu yoktur) verilebilecek; tarımsal demostrasyonlar bunlar üzerinde ve bunlar için yapılacak, arazisi yetmeyen çiftçiler veya olmayanlar seyirci hasretiyle başbaşa sefalet içinde kalıp çeşitli duygularla korlaşarak verimsiz bir şekilde kalacaklardır.

Bu gibi çiftçileri, eğitmek de güç olacaktır. Zira bunların kimin arazisinde ve kim için teknik bilgilerini kullanacaklarını daima içlerinde bir soru olarak saklayacakları ve isteksiz kalacakları düşünülmelidir. Bu durumda tarım teşkilâtı çiftçinin çoğunluğunu teşkil eden bu kitleler içinde daima başarısız kalacaktır, benimsenmiyecektir. Açılan ve çiftçiyi eğiten ziraat okulları da tahsildar, kâtip vesaire gibi devamlı tüketici memur yetiştirmiş olma niteliğinden kurtulamıyacaktır.

SON OLARAK SÖYLEMEK GEREKİRKİ :

Kalkınmakta olan her memleket tarımsal bünyesindeki aksaklıklara çare bulma çabası içine girer. Tarımın ana vasıtası olan toprak ve ona sahiplenme düzeni çarelerin başında gelmek gerekir. Bu yüzden kalkınma yolundaki her memleket bütün imkânlardan faydalanarak bünyesine uygun bir toprak reformu yapma eğilimindedir.

Bununla beraber bir memlekette bütün toplumun böyle bir reformun yapılması fikrinde birleştikleri de söylenemez. Daima gerek kişisel yararlanmalar, gerekse ideolojik sapıklıklar gibi bazı duyguların sahipleri, reformun ya tamamiyle karşısında olmuşlar veyahutta toprak reformu yerine ziraî kalkınma, ziraî reform gibi benzeri değimler taşıyan istekleriyle, ya da mülk edinmenin dışında kollektif bir sistemin daha verimli olacağı düşünceleriyle onu engellemişler ve böylece de ayrı kanaat sahipleri belki de istemeden bir noktada birleşerek birbirlerinden faydalanmışlardır.

Şahsî menfaatleri uğruna büyük mülkler üzerinde sereserpe rahatlığa alışmış olanların bu çabalarında şuur altı direnmeleri kanımızca iyi sonuç-

lar vermez. Aksine bu gibilerin ilk basamakta reformu redde gösterdikleri başarı, onları daha çok şiddetli sistemlere baş eğmek zorunda bırakır.

Bütün bu düşünceler içinde, henüz köklülüğünü kaybetmeyen Türk toplumundan, demokratik rejimi özlenen çığırına sokarak temelleştirip sürdürmek, sosyal düzenin kurallarını sağlamlaştırmak, ekonomik ve teknik kalkınmanın başarılı sonuçlara erdirilmesini sağlamak için fırtınasız hava içinde bir toprak reformu uygulanmasının zaruretine inanmamak elden gelmeyecektir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 7

TOPRAK REFORMU
ve
KOOPERATİF

Hazırlayan
İ. Turgut DÜNDAR
Ziraat Yüksek Mühendisi
Tarım Bakanlığı Müfettişi
İşletme Mütehassısı

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TOPRAK REFORMU VE KOOPERATİF

Bu tebliğ, Y. Zir. Müh. İ. Turgut Dündar tarafından kongre münasebetiyle özel olarak sunulmuştur.

I. Toprak Reformu, anlamı, kapsamı :

Toprak reformu, çiftçilikle uğraşan ve geçimlerini tarımsal faaliyetlerden sağlayan topraksız veya az topraklı kimseleri çalışabilecekleri bir arazinin sahibi yapabilmek üzere, Devletin alması gerekli tedbirler ile bu araziler üzerinde çiftçilik yapacakların tarımsal faaliyetlerinin, ekonomik ve sosyal bakımdan, en elverişli şartlar içerisinde cereyan etmesini sağlayıcı tedbirleri ihtiva eden bir çalışma toplamıdır.

Bu gaye ile Devlet topraksız veya toprağı kendine yeter derecede olmayan çiftçilere evvel emirde toprak vermek, toprak bulmak, mecburiyetini yüklenmektedir. Devlet bu toprağı temin için memleket bünyesinde şu değişiklikleri yapmak durumuna düşecektir :

1. Büyük arazi mülklerinin kamulaştırılması ve tesbit edilen ölçü dahilinde dağıtımı ;

2. Devlet elinde bulunan kültüre elverişli ve fakat kullanılmayan arazileri islâh edip dağıtmak ;

3. Geçimlerini topraktan sağlayamayan kimseleri yeni tarımsal bölgelere nakletmek;

4. Yurt toprakları ve tabii kaynaklarından en elverişli bir şekilde faydalanma esaslarını tanzim etmek;

5. Çiftçi ailesine Yurdun tarım bölgelerinin hususiyetlerine uygun, ekonomik anlamda yaşanabilir Aile Ziraat İşletmeleri genişliğini tesbit ederek bunları çiftçilik yapacaklara tevzi etmek ;

6. Her işletmenin bölge hususiyetlerine uygun olarak çiftlik plânlarını hazırlamak ve işletme vasıtlarını sağlayıcı tedbirleri almak,

7. Tesbit olunacak çiftlik plânına uygun olarak elde edilecek mahsullerin değerlendirilmesi yönünden alınması gerekli tedbirleri tayin ve tesbit etmek;

Yukarıda sıralanan ve tarım reformunun temelini teşkil eden, toprak reformunun birinci derecede önemli ilkeleri, devlet kanalile yapılması gerekli olan hususlardır.

Asıl konumuz: Yukarıda bahsettiğimiz temel yapı içerisinde KOOPERATİF kuruluşları nasıl olmalıdır ve toprak reformundan umulan faydaları sağlayabilmek için bu konuda ne gibi tedbirler alınmalıdır, olduğuna göre, kooperatifin mana ve mahiyetini izah etmek yerinde olacaktır.

II. Kooperatif, anlamı, kapsamı :

Kooperatif; Prof. G. Kessler'in tarifile "üyesine istihsal veya istihlâke müteveccih hususlarda yardım etmek maksadile kendi zâti müşterek işletmeleri etrafında çalışmak için, imkânların serbestçe iktisaden birleşme ve bir araya gelmesidir." Prof. Z. F. Fındıkoğlu da Kooperatifi "İstihsal, kredi, istihlâk, satış ve mesken temini gibi başlıca ekonomik ihtiyaçları karşılamak için kendi iktisadî gayretlerile bir işyeri ve işletme vücuda getiren insanların birleşme teşebbüsüdür" diye tarif etmektedir.

Kooperatifin daha pek çok tariflerini sıralamak mümkündür. Görüşümüze göre kooperatif; mülkî ve hukukî bağımsızlık etrafında kişilerin iktisadî faaliyetlerini, tarımsal faaliyetlerini birleştirerek gerek kendilerine ve gerekse ortaklarına daha faydalı olmak amacile yapılan çalışmalar bütünüdür.

Bu anlam içerisinde kooperatife ortak olan kimselerin mülkiyet hakları vardır. Hukukî bağımsızlıkları vardır; fakat, işletme bir bütündür, istihsal bir bütündür ve bütün bunların değerlendirilmesi işlemi de yine kooperatifin elindedir.

Kooperatiflerde asıl gaye ortaklarına daha fazla hizmet edebilmektir. Yani, tarım sahasında düşünürsek:

1. Ortak çiftçilerin her türlü tüketim ve üretim araç ve gerekçelerini temin etmek;

2. Ürünlerin standartlarına uygun olarak değerlendirilmesini sağlamak, bunlar için bölgelerinde gerekli kuruluşları yapmak;

3. Üyelerin kredi ihtiyaçlarını yani finansman kaynaklarını bulmak;

4. Ortakların arazilerinin islâhını ve tarımsal sulama ile ilgili bütün ihtiyaçlarını sağlayıcı tedbirleri almak;

5. Ortakların iş güçlerini değerlendirmek üzere Köylü El Sanatları faaliyetlerini organize etmek;

6. Bakanlık kuruluşlarile işbirliği yaparak üretimi bölgenin özelliklerine göre, iç ve dış pazar şartlarına göre düzenlemek;

7. Kooperatifçiliğin gelişmesi ve yayılması için her türlü tedbirleri almak ve ortaklarının tek başlarına yapamayacakları işleri organize etmek.

Gibi tedbirleri alan bir kuruluştur.

Bütün bu ulvî gayelerin tahakkukunda çalışanların memleket sevgisi, beraber çalışma inancı ve gerek memlekete ve gerekse ortaklarına daha faydalı olmak amacı en başta gelen ilkelerdir. Kooperatiflerin bu gayelerine uygun olarak ana prensipleri de:

1. Serbest giriş "açık kapı prensibi",

2. Demokratik İdare "bir insana bir oy prensibi",

3. İşletme fazlalarının ortaklara, bunların kooperatifin ticarî işlerine ve hizmetlerine iştirâkleri nisbetinde, dağılması "risturn prensibi",

4. Sermayeye mahdut faiz verilmesi "kâr amacı güdülmemesi prensibi"dir.

III. TOPRAK REFORMU YAPAN MEMLEKETLERDE KOOPERATİF:

Toprak reformu kelime anlamı ile de bir yeni oluş ve kuruluştur. Bu kuruluşun ana yapısını teşkil edecek olan çiftçiler her şeyden evvel arazi varlığı olmayan veya yeter derecede arazisi olmayan kişilerdir. O halde bunların verilecek bu arazi varlığı üzerinde istihsal yapabilecek vasıtaları da yoktur. Bu anlam daha ziyade geri kalmış ülkeler için düşünülmektedir. Yoksa, bildiğimiz gibi ileri gitmiş ülkelerde toprak reformu yeniden arazi parçalamak değil, parçalanmış olan arazileri toplama, yani bir arazi toplulaştırma yapımıdır. Bu sebeple konumuz iktisaden az gelişmiş ülkeleri kapsamaktadır. O halde toprak dağıtımının hemen arkasından istihsal vasıtalarını elde etme çabaları akla gelmektedir. Bunların temin edilebilmesi ve kurulacak reform bölgesinin hususiyetine uygun çiftçilik yapılabilmesi için, bu yeni çiftçilerin birleşmeleri yani bir kooperatif kuruluşu altında toplanmaları gerekmektedir.

Bu konu ile ilgili olarak bu güne kadar toprak reformu yapan ve Memleketimiz anlamında az gelişmiş olan memleketlere de bir göz atmak yerinde olacaktır. Meselâ,

Suriye Toprak Reformu Kanununun 28. ci maddesi "Kanun gereğince arazi kazananların bir kooperatif kuruluşu altında birleşmeleri şarttır." Kanunun 29-32 nci maddeleri de bu anlamda kurulacak kooperatiflerin nasıl çalışacaklarını göstermektedir.

Küba Toprak Reformu Kanununun 43 ncü maddesi ile Millî Toprak Enstitüsü görevleri arasında kooperatiflerin çalışma sistemleri yer almış ve reform sahalarında kooperatifleşme şart koşulmuştur.

Mısır Toprak Reformu Kanununun 53 ncü maddesi, gerek finansman ve gerekse ziraî istihsal için gerekli vasıtaları temin edecek ve istihsal olunan ürünleri değerlendirecek kooperatiflerin kurulması esasını getirmiştir

İran Toprak Reformu Kanununun 111 nci maddesi de toprak reformu sahalarında kooperatifleşmeyi şart koşmaktadır.

İspanya'da yapılan toprak reformu ve bunun neticesi olarak kurulan köylerde yapılan tarım reformu özel kanunlarla her gölge için kooperatifleşmeyi öngörmüştür. En muvaffak örneklerini gördüğümüz Badajes reform sahasındaki köylerde kurulan kooperatifler o yere yerleşmiş olan çiftçilerin gerek istihsal vasıtalarının ve gerekse istihsal olunan ürünlerin değerlendirilmesi konusunda çok başarılı hizmetler vermektedir. Bu memlekette de kooperatifler reform sahalarında esas unsurdur.

İtalya'da tatbik olunan 215 sayılı Ziraî Reform Kanunu ve bu kanunun 1962 yılında yapılan değişikliklerile kurulmuş olan reform sahalarını yürüten ENTE teşkilâtları köylerin kooperatiflerini de kurmakta ve böylece gerek istihsal istenildiği şekilde değerlendirilmekte ve gerekse istihsal vasıtaları kolay ve ucuz temin edilmektedir.

Bu misalleri daha da genişletmek kabildir. Ancak, burada anlatmak istediğimiz toprak reformu veya geniş manasile tarım reformu yapan milletler, kooperatif kuruluşlarına kanunlarında yer vermişler ve hatta şart koşmuşlardır.

IV. TÜRKİYE'DE YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN TOPRAK REFORMUNDA KOOPERATİF :

Bizim bu konuyu buraya getirmemizde asıl gayemiz bazı ortamlarda Türkiye'de toprak reformu değil tarım reformu yapılmalıdır. Toprak reformunda kooperatifleşmeyi gerektirir bir husus yoktur V. B. münakaşalarının yer almış olmasıdır.

Toprak reformu her şeyden evvel tarım reformunun temelidir ve bu iki tabiri birbirinden ayırmağa imkân yoktur. Bu konunun ayrı bir tartışma konusu yapılması gerekeceği düşüncesile, biz, asıl kooperatifleşmenin Türkiye'mizde niçin toprak reformu tatbikatında zaruri olduğuna işaret edeceğiz.

Yukarıdan beri izahlarımızda toprak reformu veya tarım reformu yapan az gelişmiş memleketlerde kooperatiflerin şart olarak kanunlarında yer almış olduğuna işaret etmiştik. Türkiyede de bu memleketler dışında yepyeni bir tatbikat yapılamayacağına göre yapılanlardan en iyilerini örnek olarak almamızda her halde isabet olacaktır.

Zira, herşeyden evvel Memleketimizde az gelişmiş veya iktisaden geri kalmış ülkeler içerisinde mütalâa edilmektedir. Bu sebeple toprak reformumuzda kooperatifleşmeyi temel ilkelerden birisi olarak ele almak zorunludur.

Bu sebepledir ki toprak reformu kanun tasarımızın 82 nci maddesinde "küçük işletmelerle aile işletmelerinin tek başlarına yapamıyacağı veya birlikte yapılmasında fayda bulunan işleri yapmak, üretkenliği arttırmak toplumsal kalkınma ve reform hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmak amaçları ile Tarım Bakanlığı, lüzum ve ihtiyaca göre, çeşitli konularda kooperatifler kurulmasını sağlar ve teşvik eder." denilmektedir.

Kanun tasarımız bu halile kanunlaştığı takdirde, kooperatif kuruluşlar reform sahalarında yerleşecek ve çiftçilerin yukarıda bahsedilen ihtiyaçlarını giderici faaliyetlerde bulunacaklardır.

Kanun tasarımızın 85 nci maddesinde kooperatiflerin kuruluş ve ortak olma şartları açıklanmış, "topraklandırma veya toplulaştırma örnek köyler ve çiftçilerin yüzde ellisinden çoğunu etkilendirdiği veya Tarım Bakanlığının zorunlu gördüğü hallerde Kooperatiflerin kurulması dağıtım ve toplulaştırma işleminden faydalanmış olanların bu kooperatiflere ortak olması şarttır." şeklinde izah olunmuştur.

Böylece reform sahalarında kurulacak köyler bir bütün olarak düşünülürse ve tasarı da bu hali ile kanunlaşırsa o zaman her reform sahasında bir kooperatif veya bir çok kooperatif görev alacaktır.

Yine tasarının getirdiği hükümlerden 91 nci maddede "kurulan kooperatifler ve birlikler 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri kanununda yazılı vergi, resim, harç ve benzeri diğer muaflıklarla haklardan aynen faydalanırlar" denilmektedir.

Kooperatif kuruluşların en büyük engellerinden birisi kuruluş devresinde bazı muaflıklardan faydalanmamalarıdır. Bilhassa Türkiyede şimdi tatbik edilmekte olan kurumlar vergisi, kooperatifleşmeyi engelleyici en büyük hükümdür. Kurumlar vergisi dışında ayrıca gelir vergisi tatbikatı ve bilhassa Ticaret Kanunumuzdaki kooperatifler için istenilen çeşitli formaliteler kooperatiflerin kuruluşlarına büyük ölçüde mâni olmaktadır. Bu sebeple kanun tasarısı bazı muaflıkların reform sahasındaki kooperatiflere uygulanmasını da şart koşmuştur.

Böylece toprak reformu kanun tasarımızda kooperatifler bir bakıma zorunlu görülmüş ve geniş yer verilmiştir.

İktisaden geri kalmış memleketlerde toprak reformu tatbikatında, yukarıda izah edildiği üzere, çiftçinin kooperatiflerde teşkilâtlandırılması ve ondan faydalandırılması Devletin görevleri arasına girmiştir. Nitekim Mısır, Irak, Suriye, Küba ve İspanya toprak reformu kanunlarında kooperatif kurulması Devletin görevidir ve Türkiyede de tatbikatı böyle olmalıdır.

Bu kat'i hükme varırken sebepleri de ortaya sermek ve bilhassa çiftçinin sosyal ve ekonomik yapısını aydınlatmak yerinde olacaktır.

Türkiyede bu gün kooperatif kelimesi üzerinde esaslı bir birlik, esaslı bir görüş birliği maalesef yoktur. Bir çokları, bilhassa siyasal ortamdakiler başka bir türlü mâna ile ele almaktadırlar. Bunun yanında Köylümüzde bir kooperatif geleneği teşekkül etmemiştir. Türlü sebeplerle kooperatiflere karşı çekingenlik vardır. Tatbikatta görülen bazı muvaffakiyetsiz denemeler kooperatif için bir ortam yaratamamıştır. Üstelik geniş halk kitlelerine hitabedenler, kooperatif konusunda, hiç bir zaman olumlu konuşmamışlardır. Bu sebepledir ki bugün temel olarak küçük çiftçiyi ele alan kooperatiflerde hiç bir gelişme yoktur. Ortamın bu halde bulunması sebebiledir ki toprak reformu kanun tasarısındaki kooperatif zorunluğu geniş tepki yaratmış ve olumsuz bazı münakaşaların siyasal ortama yayılmasına sebep olmuştur. Neticede de bu müessese henüz kurulmadan zedelenmeğe çalışılmıştır. Halbuki;

Türkiyede toprak reformu tatbikatı yapılsın veya yapılmasın, köylümüzün sosyal ve iktisadî yapısının gerçeklerile incelenmesinden çıkan sonuç, kooperatif zorunluğunu kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Bu neticeye bilhassa 12 senedenberi Tarım Bakanlığı Müfettişi olarak Türkiyenin hemen bütün vilâyetlerinde köylere varan etüdlerim beni götürmektedir.

Küçük çiftçimizin yani toprak reformu tatbikatında ilk olarak ele alacağımız yeter derecede toprağı olmayan çiftçimizin bu gün içinde bulunduğu şartları bu ortamda bütün çıplaklığı ile ele almanın bir memleket görevi olduğunu da kabul edersek, hemen bu gibilere bizlerin ellerini uzatmamızın gerekeceğine de inanırız. Zira;

1. Yukarıda izah olunduğu üzere çiftçiler istihsal faaliyetleri için gerekli vasıtalara yeteri kadar sahip değildirler, veya teknik anlamda ekonomik istihsal yapabilecek vasıtaları yoktur.

2. Çiftçilik için gerekli olan kredi imkânlarından yoksundur veya umumiyetle tefeci denilen yüksek faizci kimselerin elinde oyuncak olmaktadırlar.

3. İstihsallerini değerlendirmekte büyük güçlük içindedirler. Pazar, hele köyü uzak olanlar için, cidden üzerine eğinilmesi gereken bir konudur. Onun için, küçük çiftçimiz ileri istihsal yapamamakta ve az gelişmişliğin bütün vasıflarını üzerinde toplamaktadır.

4. Çeşitli tesirler ve bilhassa siyasal etkilerle köylümüzde birlikte çalışma ve yardımlaşma ülküsü kaybettirilmiştir.

5. Bilhassa bu köylerimizde yeniliğe karşı bir direnme görülmektedir ki okuma yazmanın az olması buna sebep olmaktadır.

6. Çiftçimize, bugüne kadar, gereği gibi teknik ve ilmî bilgiler basitleştirilerek götürülemediği için kendisi bir lokma bir hırka felsefesinden dışarı çıkamamakta ve gerek içtimaî yapısı ve gerekse tarımsal faaliyetleri için yeni yatırımlar yapmamaktadır. Bunun neticesi olarak da bazı ortamlarda haksız olarak çiftçilerimize çalışmaz damgası vurulmaktadır.

Yukarıda sıraladığımız vasıfları daha da genişletmek kabildir. Sadece, bu tablo bile bizim niçin kooperatifte israr ettiğimizi pek açık olarak izah etmektedir.

Toprak reformu tatbikatı bu bünye içinde yapılacaktır. Sadece, bir kitleye toprak vermek hiç bir şey halletmez. İstihsal vasıtaları noksan, krediden yoksun, istihsal edeceği unsurları bilmeyen ve istihsalini değerlendirmekte güçlük çeken, çiftçiye toprak vermek istenilen neticeyi yaratamaz. Üstelik Türkiyede 4753 sayılı bir kanunun tatbikatı tecrübesi de geçirilmiştir.

Bu kısa etüd içinde, son günlerde, toprak reformu tatbikatında kooperatifleşme yönünden yayılmakta olan aleyhteki fikirler ve cereyanlara karşı bir tartışma konusu açmak istedik.

Herşeyden evvel biz, Türkiyede toprak reformu yapılsın veya yapılmasın, köylünün çeşitli kooperatifler altında toplanmasında büyük faydalar gören bir zihniyetin temsilcisiyiz.

Bu konuda, Türkiye'nin ziraî kalkınmasında temel unsur olarak kooperatifi yayıcı çeşitli çabalar göstermek amacındayız.

Türkiyenin kalkınmasında ve köylünün kısa yoldan refaha ulaşmasında önde gelen yollardan birisi olan kooperatifleşmeyi bütün vatan sathına yaymak ,sadece benim değil, biz Ziraat Yüksek Mühendislerinin birinci görevi olmalıdır.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 8

TARIM ÖĞRETİMİ ve YAYIMI

Abdi ÖZKÖK
Ziraat Yüksek Mühendisi
Tarım Bakanlığı Tetkik ve İstişare
Kurulu Üyesi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TARIM ÖĞRETİMİ VE YAYIMI

Bu tebliğ, Y. Z. Mühendisi Abdi Özkök tarafından kongre münasebetile özel olarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ :

Memleketimizde tarımın eğitim ve öğretimle elde edilebilen, geliştirilebilen teknik bir san'at olduğu fikri uyanalı ve dolayısiyle tarımda öğretime başlanalı 118 yıl olmasına rağmen 3,5 milyona varan çiftçi ailelerinin tarıma gözle görünür etkiyi yapabilecek derecede tarımsal öğretim ve eğitimden faydalandığını söyleyebilmek güçtür.

Bu sebeple Türkiye'de tarım eğitim ve öğretimi çözümlenememiş olan tap taze davalardan biri olarak ortada durmaktadır. Tarımın bilgiye koşulması problemi Türk çiftçiliğinin yüzü aşkın yıllarını, okul açıp okul kapatmakla, okul yapıp okul yıkmakla ve çeşitli okullara tarım dersi koyup kaldırılmakla yiyip tüketmiştir. Bu dâva isabetli bir şekilde çözümlenip yürütülerek hedeflerine ulaştırılmadıkça da tarım alanında alınan birçok tedbirler, yapılan pek çok teşebbüsler nitelik yönünden sınırlı kalmış ve ancak köksüz, geçici sonuçlar verebilmişlerdir.

Tarımsal eğitim alanında görülen bu olumsuzluğun başlıca nedenini, şimdiye değin tarım eğitiminde yapılan teşebbüslerin ya plânsız, proğramsız oluşlarında, ya da plânlaştırılan çabaların doğmatik, çeşitli hırslarla bir kenara itilmiş bulunmalarında aramak mümkündür. Bununla beraber memleketimizde tarım eğitim, öğretim ve yayımı dâvası akşamdan sabaha gerçekleştiriliverecek tek yönlü bir dâva da değildir. Ayrıca kişilerin doğmatik istek ve temayüllerine göre de hal edilivermez. Dâvanın çözümlenmesinde memleket şart ve gerçekleriyle ihtiyaçlarının köklü bir şekilde incelenmesi, ondan sonra da tarımsal eğitimin, ilkeleri değişmiyecek bir plâna bağlanması ve bu plânın şaşmadan sabır, sebat ve istikrarla uygulanıp izlenmesi zorunluğu vardır. Dâvaya tarımla ilgili olarak vakit geçirilmeden bir MİLLİ TARIM EĞİTİMİ REFORMU olarak el konması gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye'de her an taze bir tarım eğitim ve öğretim dâvası şimdiye değin olduğu gibi, soydan soya bulaşıp gidecektir.

II. TARIMSAL EĞİTİMİN NİTELİĞİ, ÖNEMİ VE AMACI :

Memleketimizde tarım, genellikle sâdece iş yaşantısı içinde elde edilen ampirik bir zanaat bilgisi olmak durumunu muhafaza etmektedir. İş hayatının bütün safhaları yaşanılarak kazanılmaktadır. Bir nevi görgü halindedir. Uzun zaman içinde elde edilmekte ve biriktirilmektedir. Ağızdn ağıza, komşudan komşuya, babadan oğula, ustadan çırağa geçmekte âdeta geçmiş nesillerin bir mirası olmaktadır. Çoğunlukla bu nitelikte bir bilgi ile yürütülen ziraat ta pirimitif kalma, ilkel yürüme istidadından kurtulamamaktadır.

Türkiye'de devam edegelen, yaygın bir şekilde uygulanarak etkisini gösteren bu ampirik zanaat bilgisinin yanında ilmî meslek bilgisi de gelişmiştir. Fakat tarımımızda henüz bu çerez gibidir. Masa başında veya bazı bölgelerde, bazı tarım dallarında yer yer çok dar alanlardadır. Adeta bir lüks halindedir. Milyonların içinde yüzler hattâ binler bir manâ taşımamaktadır. Korkunç bir nisbetsizlik hüküm sürmektedir. Eğitimle yetiştirme ve geliştirme şart ve metodları baştanbaşa revizyondan geçirilmedikçe köylü kendi kendine teknik zanaat bilgisini elde etmek imkânını da bulamamakta ve nâçar görenek ve geleneksel bilgisine devam etmektedir. Türkiye'de ziraat işleri, herkesin anladığı ve fakat herkesin bozduğu bir orta malı durumundadır.

Köyü, dolayısiyle köy ve tarım temeline göre kurulup oturtulmuş bulunan toplumumuzu çağdaş düzeyinde kalkındırabilmek için toprağın üstündeki insanı kendi işinde eğitmek, ilerletmek, mesleğine sahip bir duruma getirmek gerekir. Toprak, toprağı işleyen alet ve makinalar ne kadar iyi, tam ve mükemmel alınırsa alınsın, üstündeki insan meslek eğitimi içinde ele alınmadıkça; toprak ta, âlet de bozulmağa, durmağa ve verimsiz kalmağa mahkûmdur.

Türk toplumunun belli başlı geçim kaynağı tarımdır. Bugünkü ampirik tarım bilgilerinin yarattığı ortalama, tarımımızın yüz güldürür derecede ilerleyemeyeceği ve gelişemediği, prodüktivite düzeyinin düşük olduğu söz getirmeyen açık gerçeklerdendir. Nüfusumuzun çoğu çiftçi olduğu halde milletçe daima aç kalmak korkusu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Batı tekniği ile bir çiftçi kendinden gayrı pek çok ve örneğin 26 kişiyi tarım dışı sektörde doyurabilecek bir üretim yaparken memleketimizde bir çiftçi, değil tarım dışı sektörün doyumuna yardım etmek, kendi doyumunu sağlamakta güçlük çekmektedir. Halbuki nüfusumuz durmadan artmakta, daima dışarıdan tarımsal ürün ithal etmek durumunda bulun-

maktayız. Bunun başlıca ve en önde gelen sebebi, ne topraksızlık, ne sermaye darlığı ve ne de iş gücünün yetersiz oluşudur. Sâdece köylü ve çiftçinin tarım alanında gelişen ve oluşan teknikten ,bilgiden yoksun oluşu, bu bilgileri almağa, edinmeğe ve uygulamaya elverişli hazır, buna ihtiyaç duyan bir toplumun meydana getirilememiş bulunmasındadır.

Tarımın dünyada eğitim ve öğretimle elde edilir bir san'at olduğu 19 ncu yüzyılın ilk yarısında ortaya konduğu halde, halâ Türkiye'de çiftçi teknik bilgi ve metodlara geçememiş, tarımı san'atların dışında, ilk devirlerde olduğu gibi sadece atadan kalma gelenek ve göreneklerle elde edilen alelâde bir iş gibi görerek böylece devam ettirmek çabası içinde kalmış, teknik bilgi ve metodlara ihtiyaç duymamıştır. Bu sebeple Türkiye'nin çağdaş tarım tekniğine ulaşabilmesi ve toplum gelişme standardını yükseltebilmesi, herşeyden önce Türk toplumunun tarım alanında seferberlik durumunda eğitilmesine bağlı bulunmaktadır.

Kanımızca memlekette bütün tarım problemlerinin çözüm noktası: Genellikle uygulanan ilkel tarım metodlarını modern hale getirerek dönüm başına ve fert başına üretimi arttırmak, mevcut bilgi ve bunun uygulama alanı arasındaki büyük boşluğu doldurmak, çiftçileri dünyada her an gelişme gösteren teknik bilgileri benimseyecek, uygulayacak ve öğrenebilecek duruma getirmek, teknik tarımsal çabaların kavramını, alınan verimli sonuçlarla çiftçinin önüne sermek, üretimin ekonomik ilkelere uygun olarak yapılmasını, kantitesinin yükseltilmesini, kalitesinin arttırılmasını sağlamak, işletmecilik tekniğini pazarlama ve değerlendirme işlemlerini ve çiftçilerin tek başlarına yapamıyacakları işleri birlikte yani kooperatif düzen içinde yapma zihniyetine sahip kılarak öğretmek, özetle:

1. Çiftçilere temel meslek bilgileri ve güç birliği içinde çalışma (Kooperatifçilik) bilgileri vermek,

2. Tarımın belirli kollarında geliştirici bilgi ve hüner vermek.

3. Her çeşit kamu tarım hizmetlerinde araştırıcı, bulucu, yayıcı, öğretici, plânlayıcı ve uygulayıcı personel yetiştirmek ve dolayısiyle millî ekonomiyi geliştirmek amaçlarıyla ele alınacak tarım eğitimi problemlerinden başlamaktadır.

III. TÜRKİYE'DE TARIM EĞİTİMİNİN NEDENLERİ :

Dünyada artık çiftçiliğin veya tarımın öğretilmeden, göstermeden, görmeden ve düzeltmeden yani, eğitimsiz öğrenilen bir sanat olduğu telâkkisi kalkmıştır. Daha doğrusu tarım sadece bir san'at değil sanatların sa-

natı, en gücü, en çok bilgi ve başarı isteyeni durumuna girmiştir. Buna rağmen terziliğe ve marangozluğa değin, tarımsal bilgilerden gayrısını öğreten çeşitli san'at okulları vardır da, sanatların sanatı diye nitelendirdiğimiz ve Türk toplumunun, dolayısiyle millî ekonominin temelini kuran tarım eğitimi için okullar pek azdır.

Türkiye tarım reformunun ve daha doğrusu tarımsal gelişmesinin temel taşlarından biri ve toprak reformu kadar önemlisi de, tarımsal eğitim ve yayım olmak gerekir. Memleketin en önemli problemlerinden biri olan toprak reformundan tarımsal eğitim yapmaksızın nasıl verimli bir sonuç elde edilemezse, tarım eğitimi yapılmadıkça da toprak reformundan özlenen sonuç elde edilemiyecektir.

Hâlen Türkiye nüfusunun % 69,3 ü tarım sektöründen geçimini sağlamakta, çiftçilik yapmakta ve hemen hemen bu oranın tamamına yakını da köyde oturmaktadır. Nüfus artış hızının yüksek oluşu yüzünden de bu sektörde veya köyde, her yıl 600.000 yeni insan nüfusa katılmaktadır. Buna karşılık bu nüfusun üzerinde oturup doyunduğu tarıma elverişli veya yeniden elverişli hale getirilecek toprakların bir karış artma durumu da düşünülemez. Milletçe bu topraklarla geçinmek, daha doğrusu doyunmak zorunda bulunuyoruz. Hatta mevcut topraklarımız, çok elverişli iklim şartlarımız muvacehesinde daha bu kadar bir nüfusuda besleyecek niteliktedir. Hal böyle iken mevcut nüfus varlığımızı bile doyuramamızın, dış ülkelerden tarımsal ürünler ithal etmemizin baş sebebi, ana işimiz ve millet çoğunluğunun esas sanatı olan tarımda teknik bilgimizin noksanlığı olmak gerekir.

Nüfusumuzda olduğu gibi milli gelirimizin de % 42 si tarım sektöründen sağlanmakta, ihracatımızın % 80 nini de tarım ürünleri doldurmaktadır. Bu durum da daha çok yıllar ve memleketin ekonomik gelişme düzeni özlenen orantıya erişinceye değin de memleket yine bir tarım memleketi olarak kalacak ve ekonominin temeli yine tarıma dayanacaktır.

Bu gerçekler karşısında son sınırlarına dayanmakta olan tarım alanlarından âzami randımanın alınbilmesi için, her çiftçi ve köylünün zamanın ilerleyen teknik bilgi ve metodlarına ihtiyacı şiddetle artmaktadır.

Genellikle köylü ve çiftçimiz, teknik tarımın gerektirdiği çabalardan ekim değimini (münavebe) bilmediğinden toprağı hem yormakta hem de istenen verimi elde edememektedir. Verimi en azından bir misli artıracak hayvan gübresini tarlaya atacağı yerde, attığını da bilgi ile koruyamadığından faydasız hale getirmektedir.

Ürünler tarlada, bahçede, bağda ve anbarda bilgi ile bakılıp korunamadığından çeşitli hastalık ve zararlılar yüzünden hem kalitece bozulmakta hem de miktarları azalmaktadır. Topraklar bilgi ile işlenip sulanmadığından erozyonla elden gitmekte ya da çoraklaşarak iyi ürün vermemektedir.

Büyük dövizler harcanarak getirtilen her çeşit tarım âlet ve makinaları bilgi ile kullanılmadığından hem tam gücünden istifade azalmakta, hem de kısa zamanda yıpratıldıklarından ömürleri az olmakta ve dolayısiyle milli servet heder edilmektedir.

Her çeşit ürün tabiatın yardımı ile çok olduğunda konserve ve işleme bilgileri olmadığından değerlendirilememekte ve ziyan olup gitmektedir. Yurdun hemen hiç bir değerli ürünü standardizasyonu yapılamadığından ambalâjlanıp ihraca elverişli hale getirilemediğinden değer paha ile satılamamaktadır.

İyi ve vasıflı tohum elde edilemediğinden verim düşük olmaktadır. Hayvanlar bilgisiz bakım ve yetiştirme ile gelişememekte, devamlı surette az verimli olmakta, ancak neslini muhafaza durumunda bulunmaktadırlar. Halk topyekûn tabiatın Türkiye için varlığını esirgemediği orman ağaçlariyle süs bitkilerinin ne zevkine ermiş bulunmakta ve ne de üstün faydaları ile yetiştirilmelerini bilmektedir.

Her çeşit meyve bahçelerinin memleket yüzeyinde sulama, budama, gübreleme, ilâçlama ve toplama yönlerinden çok ilkel kaldıkları, ancak tabiatın pek uygun şartları altında ürün verdikleri gözler önünde serili durmaktadır. Nihayet tarımda aile işletmesi plânsızdır, proğramsızdır, hesapsızdır. Ne yaptığını, neler yapacağını kullanacağı alet ve iş gücünün neler olacağını, hangi orantılar dahilinde neleri yetiştireceğini, yiyeceğini, saklayacağını, satacağını nasıl ve nedenleriyle bilmemektedir. Tarım işlerimiz hâla Allahlıktır diyebiliriz. Bu sebeple artık, ana meşgalemiz olan tarımda ananeyi yıkmak ve yerine bilgiyi, tekniği koymak zorundayız. Bu da ancak sür'atli, köklü ve tarımsal yöne çevrilmiş bir millî eğitimle mümkündür.

En az zahmet ve masrafla en çok başarının (ürünün) sağlanması tarım için de ekoonmik bir kuraldır. Bunun da yerine getirilmesi yine tarımsal öğretim ve yayımla kabildir.

Bugün sayıları günden güne artan ziraat mühendisleri, uzmanlar ve teknisyenlerle, bilgiden yoksun çiftçilerin tarım konularında anlaşabilmeleri de pek zordur. Çiftçinin teknik metodları kavrayacak ve benimseyecek

bir düzeye eriştirilmesi şarttır. Bu seviyedeki çiftçi sayısını arttırmak üzere büyük küçük her yaştaki çiftçilerin eğitim ve öğretimlerini sağlamak, bu uğurda sür'atli tarım öğretim ve yayım seferberliğine girişmek, memleket geleceği yönünden büyük zorunluk olarak karşımızdadır.

Köysel toplumların millet bünyesinde refaha ulaştırıcı ve hür yaşama sistemlerini kökleştirici sosyal davranışlar gösterilmesi, vatandaşlık hak ve görevlerini lâyikile yerine getirebilmesi, plânlı kalkınmaya iyi bir uygulama metodu güderek katılabilmesi ancak mesleklerinde eğitilip onları sanatlarına güvenilir kişiler haline getirmekle mümkün olacaktır.

Bugün köyden şehire, daha doğrusu çiftçilikten henüz tekevvün etmemiş diğer sektörlere vukubulan düzensiz ve süra'tli akışın başlıca sebebini, bu nüfusun kendi mesleklerinde yeterli bilgiye sahip olmadıklarından bulundukları yerlerde potansiyel iş güçlerini kıymetlendirememelerinde, verimli üretim sağlayamamalarında ve boş zamanlarını değerlendirememelerinde aramak gerekir. Gelişi güzel, hızlı bir tempo ile vukubulan şehirlere akın ve bu yolla meydana gelen sosyal aksaklıklar ne alınacak idari ve politik tedbirlerle ve hatta ne de nüfus kontrolu ile önlenemiyecektir. Ancak köylü ve çiftçinin kendi mesleğinde bilgi ile yeni bir anlayış ve davranışa sahip kılınarak gelir sağlayıcı duruma getirilmesile durdurulabilecek veya normal hale sokulabilecektir.

Gelişmiş dünya memleketlerinde tarımsal üretimdeki üstü nartış, toprağın çoğaltılmasiyle değil, bilgini nduraksız geliştirilmesile ve özellikle de tarımda çalışanların bilgi ve görgülerinin arttırılarak kooperatifler halinde birlik ve beraberlikle iş görmelerini sağlamakla elde edilmektedir.

Bundan başka gelişmiş memleketlerde teknik ve ileri tarım bilgilerinin kısa zamanda çiftçiye öğretilmesi ve yayılması vatan menfaatlerine çok uygun bir gaye telâkki edildiğinden tarım eğitimi devlet eğitim programlarının esasını teşkil etmektedir.

Anayasamızın 50 nci maddesinde (Halkın öğretim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama, devletin başta gelen ödevlerindendir.) 52 nci maddesinde de (Devlet halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak arttırılmasını sağlamak, toprağın kaybolmasını önlemek, tarım ürünlerini ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek için gereken tedbirleri alır.) diyerek devleti halkın tarım eğitimi ile görevli kılmaktadır.

Kalkınma plânımız kalkınmamızda en önemli yeri alan tarım sektörüne yapılacak yatırımların başarılı sonuçlar verebilmesi için tarımsal

eğitimi ön şartlardan biri olarak belirtmekte ve eğitime düzenleme tedbirleri arasında yer vermektedir.

IV. MEMLEKETİMİZDE ve BAZI GELİŞMİŞ ÜLKELERDE TARIM EĞİTİMİNE KISA VE ÖZET BİR BAKIŞ :

İnsan refahının nazımı ve memleket ekonomilerinin en sağlam temelini teşkil eden tarımı ilerletmek isteyen bütün dünya devletleri var güçleriyle tarım bilgileri öğretimine sarılmakta ve bunu sanat edinmişlere de öğretmeğe çalışmaktadırlar. Özellikle geniş kitleler halinde bulunan çiftçi nüfusun tarım metodları ile tekniğini öğrenebilmesinin de eğitim ile hizmetin birbirinden ayrılamıyacağı şeklinde ele alınıp sadece Tarım Bakanlığının imkân ve sorumluluğuna bırakılarak mümkün olamıyacağı Avrupa ve Amerika memleketlerince anlaşılmış ve seksenbeş yıl önce millî eğitime bağlı okulların programlarına da genel ve teorik tarım dersleri konulmuş, faydalı görülerek zamanla da çoğaltılmıştır. Bundan maksat, doğrudan doğruya bir çiftçi yetiştirmek ve bir sanat öğretmek değil çocuğun kafasında tarıma karşı ilk sevgiyi uyandırmaktır.

Tarımsal eğitim her memleketin kendi bölgesel şartlarına, sosyal yapısına, malî takatına göre şekillenmekte olup, hiçbir zaman kalıp gibi bir memleketten diğer memlekete de uymamaktadır. Bununla beraber tarım eğitiminde verilen bilgilerin tamamen pratik ve tatbiki bir değer taşımasının gerektiği, ayrıca da bu pratik öğrtimi uygulayabilecek nitelikte öğretecilerin önceden yetiştirilmiş olması fikirlerinde çoğunlukla milletler beraberliğe varmışlar ve eğitim çabalarına buna göre yön vermişlerdir.

İçinde buluduğumuz 1965 yılında memleketimizdeki tarım öğretim ve yayımından çiftçi ailelerinin tarıma, özlenen ve gözle görünür etkiyi yapabilecek derecede faydalanabildiklerini söylemek güçtür. Nitekim bu gün memleketimizde öğrenci tutarı ikibin beşyüz civarında olan 3 Ziraat Fakültesi, 1148 öğrencisi olan 5 Bölge Ziraat Okulu; 79 öğrencisi bulunan bir ev ekonomisi okulu; Öğrenci tutarı 2219 olan 7 Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık okulu; 104 öğrencisi bulunan bir Makinist Okulu bulunmakta, ara sıra yer yer kurslar açılmakta, ayrıca da henüz bir gösteriş niteliğini aşamadığını gördüğümüz 4—K çalışmaları yapılmaktadır.

Çok az diyebileceğimiz bu çabalarla 3,5 milyon çiftçi ailesinin tarımsal alanda eğitilmesinin dolayısiyle tarımın istenen hızla geliştirilmesinin mümkün olamıyacağı aşikârdır.

İsrail'de Tarım Eğitimi :

Tarımsal öğretim işleri 1960 yılında Tarım Bakanlığından alınmış, öğretim ve kültür bakanlığına verilerek bütün eğitim çabaları bu bakanlıkta toplanmıştır.

Genel ilk öğretim 8 yıl sürelidir. Son 3 sınıflarında tarım derslerinin alınması zorunludur ve öğretimin hemen yarısını tarım konuları teşkil eder. 29 adet 4 yıl öğretim yapan orta dereceli tarım meslek okulu, 18 adet iki yıl süreli öğretim yapan bölge okulu ve 70 in üstünde de teknik çiftçi yetiştiren meslek okulu bulunmaktadır. Ayrıca da temelli kısa ve uzun süreli tarım kursları veren eğitim merkezleri bulunmaktadır. Bütün buralarda okuyanların sayısı her zaman yirmi binin üstündedir.

Polonya'da :

5 yıllık öğretim yapan 162 adet orta tarım okulu, 3-4 yıllık öğretim yapan 28 teknik tarım okulu ve 2 yıllık öğretim yapan 15 adet teknik okul ki toplam olarak 205 adet tarım meslek okulu bulunmaktadır. Bunlara da 34.408 öğrenci devam etmektedir. Ayrıca çok sayıda ve çeşitli tarımsal kurslar muhtelif eğitim merkezlerinde gösterilmektedir. Bunların dışında kooperatifler de tarım eğitimi faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. 1963 de pazarlama ve malzeme kooperatiflerinin okul adedi 59 ve öğrenci sayısı da 20.000 adet bulunmaktadır. Bunların diğerlerinden farkları kooperatifçiliğe daha çok önem verilmesindedir. Bu 59 okulun 29'u ilk dereceli meslek eğitim okulu, 30'u d ateknik okuldur. Bu okullar ve diğerleri aynı zamanda haberleşme merkezleri olarak muhabere şeklinde de eğitim yapmaktadırlar.

Polonya'da 1963 yılında 17.500 Ziraat Mühendisi 31.500 Tarım Teknisyeni çalışmaktadır. 7.000 Mühendis ve teknisyende kendi işletmelerinde ve buna yakında köy alîm satım ve hayvan besleme birliklerinde çalışmaktadır ki toplam 63.000 civarındadır. Bunun % 60 ı doğruca üretimle ilgili işlerde, % 20 si devlet müesseselerinde, % 20 side halk konseyleri ve okullar gibi tarımla ilgili idari işlerde çalışmaktadırlar.

İranda, ilk okul üzerine 3 yıllık öğretim yapan 29 tane, 4 yıllık 8 tane ve 5 yıllık 3 tane olmak üzere 40 tane tarım okulu bulunmaktadır. Ayrıca 15 adette tarım öğretmen okulu vardır. Bunun dışında 4 adette tarım fakültesi kurulmaktadır.

Yunanistan'ın bundan 30 yıl evvelki durumda dahi 34 ilk tarım okulu, 10 pratik tarım okulu, 2 orta tarım okulu, tarım fakültesi ve tarım kooperatif okulu bulunmakta idi. Gezici okulları da 122 adet idi.

Romanya'da da yeni rejimden önce teknik tarım öğretimi yapan 67 adet okul bulunuyordu.

Bulgaristan'da bugün 75 adet teknik tarım okulu, 10 tane tarım makinaları teknik okulu, 42 tane pratik tarım okulu, 32 tane makina ve traktör okulu, 20 tane tarım makınaları tamircisi okulu bulunmakta, ayrıca da kış tarım okulları eğitim yapmaktadır. Bunlardan başka 3 tane de tarım ekonomisi ve makinalaştırma yüksek enstitüsü bulunmaktadır.

Sözü edilen birkaç yakın memleketin durum ve tutumu, Türkiyenin nüfusu, yüzölçümü, sosyal ve ekonomik şartları ile mukayese edildiğinde, bir tarım memleketi olan yurdumuzda tarım öğretim ve yayımı işlerinin önemi ile orantılı olarak ele alınmadığını ve ne kadar geri kalındığını, şimdiden sonra ne yapılması gerektiğini bize açık olarak gösterir.

V. TÜRK TARIMINI GELİŞTİRECEK EĞİTİM :

1933 de büyük Atatürk "Hükümetin en verimli ve en önemli görevi eğitim işleridir. Bunda başarılı olabilmek için öyle bir program takip etmeğe mecburuz ki o program milletimizin bu günkü hali ile, sosyal, hayatî ihtiyacı ile muhitin şartları ile ve asrın icapları ile tamamen mütenasip ve uygun olsun." diyerek köy eğitimi denince onun her şeyden önce köyün ekonomik, sosyal ve kültürel yaşantısına etki gösterecek, onu mutlaka geliştirecek ve saklı gücünü, zekâsını v e duygularını uyarıp harekete getirecek bir fonksiyonu bulunmasının gerektiğine yıllarca öncesi işaret etmekle; VII nci Milli Eğitim Şur'ası da (Temel eğitim gayesi, eğitim müesseselerindeki öğretimden faydalanmak imkânını bulamıyan kimselerin içinde yaşadıkları çevrenin mes'elelerini anlamalarına ve kendi hayat şartlarını tedricen islah etmeyi ve tabi oldukları toplumun ekonomik ve sosyal kalkınmasına daha iyi katılmayı mümkün kılacak bilgi ve maharetler kazanmalarına yardım etmektir.)diyerek Türkiye'de eğitimin ağırlık noktasını belirttikleri halde, Türk toplumu henüz belirli ve köklü bir eğitim sistemine sahip edilememiştir.

Eğitim ve öğretime yapılan harcamalar uzun vadeli bir yatırım olarak kabul edilmesine rağmen Afrika, Lâtin Amerika ve Asya memleketleride on ilâ yirmi yıldan beri gayri safi milli gelirlerinden eğitime ayırdıkları kısmı iki misline çıkarma çabasını göstermektedirler. Memleketimizde de tarımımızın kalkınabilmesi için masraflı dahi olsa bu uğurda sür'atli ve geniş yatırımlara katlanmaktan gayri çıkar yol bulunmamaktadır.

Bu düşünüş ve görüşlerle tarım öğretim ve yayımı alanında örgütlenme, teknik tarım metodlarının yayılması, çiftçi halkın tarımsal eğitimi, genel

eğitim içinde tarım eğitimi ve tarımcı personelin yetiştirilmesi konuları memleketn teker teker ve önemle ele alınması gereken problemleri olarak göze çarpmaktadır.

Tarım Eğitiminde Örgütlenme :

Tarımı ileri memleketlerde teknik ve ileri tarım bilgilerinin kısa zamanda çiftçilere öğretilmesi ve yayılması vatan yararına çok bağdaşık bir amaç görülerek tarım eğitimi bir devlet programı addedilip sadece Tarım Bakanlığı olarak tek Bakanlığın mahdut imkân ve sorumluluğunda bırakılmamış, milli eğitim, milli savunma, köy işleri, ziraat odaları, özel çiftlikler, belediyeler, kooperatifler sendikalar gibi teşekkül ve bakanlıklarda bu uğurda görevli kılınmışlardır. Tarım Bakanlığı bu eğitimin nazımı ve müşevviki durumunda bulunmuştur.

Bu gün Türkiye'de çiftçi kitlenin mesleğinde eğitimi işi ile genellikle Tarım, Millî Eğitim ve Köy İşleri Bakanlıkları meşgul olmakta, köylü ve çiftçinin yan gelirleri olarak aile ekonomisinde yer alan köylü el sanatları öğretimi ve benzerleri ile kısmen de Sanayi Bakanlığı ilgilenmektedir. Bazıları bir Bakanlık çapında geniş 10 genel müdürlükle bazı müstakil müdürlüklerin faaliyetlerini içine alan Tarım Bakanlığında, tarımsal eğitim işleri Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı 26 şube içinde yer alan tarımsal eğitim şubesi ile yürütülür. Bu şube okul içi meslekî eğitim faaliyetlerini pek dar bir personel kadrosu ile yürütmekte, diğer bazı şube ve genel müdürlüklerde ayrı ayrı ve hemen hemen birbirlerinden habersiz kurslarla, yayımla bir kısım okul dışı meslekî eğitim çabalarında bulunmaktadırlar.

Bu durum bize göstermektedir ki Türkiye'de halen tarımsal gelişmenin gerektirdiği tarım politikası içinde köylü nesillerine yönelmiş ve ekonomik veçheye girmiş bir eğitim politikası tesbit edilememiştir. Bu sebeple ayrı ayrı kuruluşlar tarafından ayrı masraflar, zaman, enerji ve güç israfına da meydan verilerek tekrarlanan bu çabalar hem tekrarlanmaları, hem masrafları, bilgileri ve güçleri birleştirerek zaman ve enerji kaybedilmeden koordine edilir ve tek sorumlulukta toplanırsa sonuç daha verimli olacak ve erken elde edilebilecektir.

Çiftçi Halkın Tarımsal Eğitimi :

Türkiye'de ana problem, önce tarım eğitiminin devletin ekonomik tarım politikası haline getirildikten sonra yüzde yetmişi tarımla iştigal eden büyük kitlenin kendi san'atında eğitilmesi, fırsat eşitliğine ulaştırılması ve buna süratle girişilmesi davası olmak gerekir.

Bu maksatla çiftçi halkın memleket şartlarına göre tarımsal eğitimi:

1. Yetişkinleri ve eğitimden geçmemiş çiftçi neslini okul dışında çeşitli kurslarla seferberlik halinde eğitmek,

2. Özellikle okul çağındaki çocukları ve gençleri, çeşitli pratik tarım okullarında aile işletmelerinin gerektirdiği şartlar içinde genel tarım alanında sür'atle teknik çiftçi ve bahçıvan olarak yetiştirmek,
şeklinde iki ana kategori içinde düzenleyip örgütleyerek sağlamak gerekmektedir.

Her nevi öğretim kuruluşlarının çok az bulunduğu memleketimizde büyük çiftçi kitlelerinin bütün yurt sathında, her türlü imkânlardan faydalanılarak kendi işlerinde süratle eğitilebilmeleri için girişilecek hareketin ilk basamağını, kısa ve uzun süreli kurslar teşkil etmelidir. Bunun içinde Tarım Bakanlığının ve tarımsal yönde çabası bulunan diğer bakanlıkların ilgili bütün müesseselerinden ve yayım elemanlarından faydalanılarak sayıları çok, kısa ve uzun süreli kurslarla bir tarım eğitimi seferberliğine de gidilmelidir. Bu maksatla ayrıca memleketin muhtelif bölgelerinde halkın tarımsal eğitimi ile ilgili ve devamlı çalışan ve ona göre donatılmış gündüzlü ve yatılı eğitim merkezleri kurulmalıdır.

Tarımsal öğretimde esas prensip çiftçi çocuğunun bir tarım işletmesini topluca alınan tarım bilgileri ile rasyonel ve rantabl bir şekilde işletebilmesi mes'elesidir. Memleketimizde en önemli olanı da bu olmak gerekir. Bu prensiplerle çiftçi çocuklarının kendi işletmeleri ile ilişkilerini kesmiyecek bir sistem dahilinde tarım alanında eğitilmeleri sayıları enazından 40'a çıkarılacak ve kadroları da altı yüzün altına düşmeyecek teknik tarım ve teknik bahçıvanlık okulları ile; bunun yanında yeniden örgütlendirilecek kış okulları ve gece okulları ile sağlanmalıdır.

Genel Eğitim İçinde Tarım Eğitimi :

Nüfusun çoğunluğu köylü ve çiftçi olan, millî geliri ve ekonomisinin temeli tarıma dayanan bir memlekette genel eğitimin esas hedefi tarım olmak gerekir.

Okul çağındaki ve okuldaki nüfusun çeşitli eğitim dallarına ve derecelerine dağılışında en çok payı tarım eğitiminin alması iktiza ederken bununda Türkiye'de bu gerçeğe uymamakta olduğu görülür.

Birinci 5 yıllık kalkınma plânı tarımda bünye değişikliğini sağlayacak reformun yapılmasını, entansif tarımın geliştirilmesini, çiftçilerin kooperatif kuruluşları içinde teşkilâtlandırılmaları için gerekli ortamın ya-

ratılmasının sağlanmasını; ancak, köylü ve çiftçinin daha ilk okuldan itibaren çiftçilik sanat ve bilgileri ile donatılması ile mümkün görmektedir. Bu gün 3 milyonu aşan çiftçi ailelerinin meslek bilgilerini arttırmak, teşebbüs fikrini geliştirmek mevcut imkân ve iş gücünden ve devletçe sağlanan kolaylıklardan gereğince faydalanabilmelerini sağlamak ve nihayet köylü ve çiftçi çocuklarını hayat için yetiştirmek maksadı ile devletin, genel eğitim içinde de lüzumlu tedbirleri alarak tarımsal bilgi ve sevgiyi 40.000 köydeki bu ailelere ulaştırması zorunlu bulunmaktadır. Bu yönlerden ilk, orta ve köy öğretmen okullarında özellikle ve önemle tarımsal eğitim örgütlenmeli ve gereğince yer almalıdır.

Bundan başka tarımın gelişmesi yönünden devlet kendini, tarımla uğraşan ve onu sanat edinen köylüyü, okulda, tarlada ve orduda nerede yakalarsa orada ve bunu bir fırsat sayarak, tarımda eğitmek çabası içinde görmeli ve bunu tarım politikasının ilkelerinden birisi olarak benimsemelidir.

Her yıl onbinlerce genci kışlasında yetiştirip köyüne veren orduda, toptan böyle bir tarım eğitimi çabasına girişmekle memleketin tarımsal gelişmesinde büyük faydalar sağlanacağında, verimli sonuçlar alınacağında şüphe yoktur. Orduda erler, askeri eğitimi başarı ile görürlerken veyahutta bu görev sona ererken ordunun bizzat girişebileceği ağaçlama, toprak muhafaza ve ıslah, zararlılarla savaş işlerinde ve memleketin 4 bucağında kurulmuş veya kurulacak devlet çiftlikleri veya her çeşit tarım kuruluşlarında, üretimede yardımcı olarak her nevi pratik tarım metodlarını görmeli ve en azından kara saban yerine pulluk, öküz yerine at, ya da yerine ve bölgesine göre atla birlikte motor gücü kullanma ve birlikte çalışma hevesini almış olmalıdırlar.

Tarımcı Personel Yetiştirilmesi :

Tarımsal eğitim ve öğretimin ikinci ve diğer yönüde, memleket ekonomisi içinde güdülecek tarım politikasının esaslarını kurup yürütmek, plânlamak devlet elindeki tarım kuruluşlarını ve çiftlikleri işletmek, tarımsal kooperatif birlikleri kurup başarıya ulaştırmak, her çeşit araştırmaları yapmak, teknik bilgi ve metodları uygulama, yayma ve öğretmek için teknik mesleğe sahip devlet personeli yetiştirmektir. Memleketimizin gerçek ve şartları icabı mühendisler bu personelin bel kemiğini teşkil ederler. Bu yönlerde yetiştirilecek personelden VERİMLİ sonuçlar alınması ve her çeşit tarımsal eğitimde görev alacakların başarılı olmaları için ayrıca kurslar, stajlar yaptırılarak pedagojik ehliyetlerinin arttırılmasına da lüzum bulunmaktadır.

VI. SONUÇ :

Yüz yıl öncesinden beri memlekette, zaman zaman büyük çabalara girişildiği halde halende tarımsal öğretim ve yayımda plân hedeflerine uygun, kalkınmamıza temel olacak bir başarıya ve istikrara ulaşılamamıştır. Bunun sebebi, tarım ve millî eğitim politikalarının içinde tarım eğitimi politikasının kat'i surette belirtilip uygulanmasına geçilmemiş olmasıdır.

Türkiye'de tarım eğitiminin, önem ve genişliğine göre Tarım Bakanlığı bünyesi içinde şimdiki yetersiz bir şube kuruluşu ile amaca uygun olarak yönetilmesine ve yürütülmesine imkân yoktur. Bunun sür'atle ele alınıp incelenerek tarım ve millî eğitim politikaları içinde yeri ve çapı belirtildikten sonra ayrı ve fakat bütün yönleri ile kurulmuş bir birim örgüt tarafından yürütülmesi gerekli görülmektedir. Bu birimin ilgili Bakanlıklarla olduğu gibi tarım fakülteleri ile de sıkı işbirliği içinde çalışması zorunludur.

Tarım eğitimi problemlerini başarıya ulaştıracak konulardan birisi de tarımcı öğretmen dâvasıdır. Muhtelif kademelerdeki okullarda öğretmenlik yapacakların Ziraat mühendisi, uzman veya teknisyenlerin pedegojik bilgilerle ayrıca teçhizi ve milli eğitim öğretmenleri ile her yönden aynı hak ve statü içinde bulundurulmaları gereklidir.

Radyo ve diğer yayınlarla her türlü gösteri ve öğütleme metodlarından faydalanılarak çiftçiye daha doğrusu Türk toplumuna tarımsal eğitimin önemi kavratılmalı ve benimsetilmelidir.

Geçmiş zamanlarda olduğu gibi tarım eğitiminde, özellikle ve daha büyük ölçüde lise ve yüksek tarım eğitimi düzeyinde değil, aksine ilk, orta ve halkın eğitimi üzerinde durulmalı, kalkınma plân ve proğramları bu yönde düzenlenmelidir.

Zira tarımda öğretimin sadece devlet personeli yetiştirmeğe yöneldiği devirler pek çok geride kalmış bulunmaktadır. Bu sebeple her kademedeki tarım okulu ve fakültelerde öğrencilerin, memleket bünye ve şartları göze alınarak memur olma zihniyet ve niteliği içinde değil, meslek heyecanı alarak, işletmeyi toptan bilfiil ve pratik bir düzende idare ile işletecek kabiliyet ve ehliyetle yetiştirilmelerine dikkat edilmelidir.

Tarımsal eğitim her seviyede mutlaka tarım işlerinin bütün safhaları üzerinde elde edilecek pratik görgü ve bilgiye dayalı olarak yapılmalıdır. Tarım eğitiminde usul ve metodlarla programlar hiçbir zaman toptan ve aynen herhangi bir memleketten kopya ve iktibas edilmemeli, hatta her bölgenin özellik ve şartlarına göre hareket edilmelidir.

Tarım işletmelerinde, aile fertlerinden birinin mutlaka tarım eğitimi görmüş olarak çiftçilik yapılmasını sağlamak için topraklandırma, kredi ve diğer teçhizatla donatılma gibi her çeşit benzer yardımlarda tercih tanınmalı ve bu gibi yollarla eğitime genç yaştaki çiftçiler teşvik edilmelidir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 9

ÇİFTÇİNİN TEŞKİLATLANMASI

Hulusi KIZILDAĞ
Ziraat Yüksek Mühendisi
TOPRAKSU 8. Bölge Müdürlüğünde
Envanter Başmühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

ÇİFTÇİNİN TEŞKİLÂTLANMASI

Bu tebliğ, Kongre'ye Z. Yük. Mühendisi Hulusi Kızıldağ tarafından özel olarak sunulmuştur.

Çiftçinin teşkilâtlanmasını açıklamadan önce bu günedek teşkilâtlanamayışının sebeplerini tetkikte fayda vardır.

I. Çiftçinin Teşkilâtlanamayışının Sebepleri :

1. Çiftçinin tarih boyunca toplum karşısına ferdiyetçi olarak çıkışı.
2. Dış faktörler.
3. Kültür noksanlığı.
4. Veraset meseleleri.
5. Tapu ve kadastro işleri.
6. Kredilendirmede mevzuat noksanlığı.

1. Çiftçinin Tarih Boyunca Toplum Karşısına Ferdiyetçi Olarak Çıkışı :

Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan ve tarımla geçimini temin eden büyük bir kitlenin tarih boyunca geçirmiş olduğu safhayı incelersek, konuyu biraz daha açıklamış olacağımı ümit etmekteyim.

M.S. 1520 yılında Osmanlı İmparatorluğu devrinde Kanunî Sultan Süleyman ilk toprak dağıtımı ile ilgili kanunu ortaya koydu. Savaşlarda başarı gösterenlere Has, Timar ve Zeametle büyük arazi parçaları verilmeye başlandı. Bu arazilerin yalnız mülkiyeti Osmanlı İmparatorluğuna ait, kullanma ve işletme hakkı ilgilisinindi. Böylece bir taraftan da Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar devam eden Aşar dediğimiz bir nev'i vergi sistemi ortaya getirildi.

Diğer yönden 1922 yılına kadar bu kitle tarih boyunca bir çok savaşlara girdi çıktı.

İşte savaşlar, Aşar dediğimiz vergi usulü ile Has, Timar, Zeamet dediğimiz bir nev'i toprak dağıtımı dolayısiyle Türk çiftçisi, gemisini kurtaran kaptan kabilinden, şahsî olarak varlığını muhafaza veya birşeyler katabilme çabasiyle daima toplum içerisinde ferdî olarak faaliyet göstermiştir.

Bu kısa izahattan da anlaşıldığı üzere, Türk çiftçisi toplum karşısına ferdiyetçi olarak çıkmıştır.

2. Dış Faktörler :

Bütün savaşlar tarih boyunca, istisnalar hariç, iktisadî meselelerden doğmuştur. Türkiye'nin iktisaden kalkınabilmesi önce tarımsal bir kalkınmaya bağlı olduğu hepimizce malûmdur. Tarımsal kalkınma da, çiftçinin teşkilâtlanmasiyle başlar. Şu halde iktisaden kalkınmamızı istemeyen diğer devletlerin, haliyle, tüfeğe sarılıp savaş yapmaktansa çiftçinin teşkilâtlanmasını muhtelif yönlerden baltalıyacağı aşikârdır. Bunun hangi yollarla ve nasıl yapıldığını izah etmiyeceğim; takdirlerinize bırakıyorum.

3. Kültür Noksanlığı :

Bugün Türkiye nüfusunun %65 i cahil %35 i de okuryazardır. Bu okuryazarlarda tam bir okuryazar hüviyetinde olmayıp ancak nüfusun %15-20 sini normal bir kültürü havi topluluk olarak vasıflandırabiliriz. Böyle bir toplum içerisinde menfaatperestlerin istedikleri gibi hareket etmesi ve çiftçiye, icabında dini dahi istismar ederek geri zihniyetler aşılayıp, istedikleri gibi at koşturmaları pek tabiidir.

Başımdan geçmiş bir olayı nakledersem bu konuya bâriz bir misal vermiş olurum:

1965 yılı Şubat ve Mart aylarında Sivas'ın bütün kazalarında Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik mevzuunda seri konferanslar veriyordum. Bir kazada oldukça alâka gördük; fakat, toplantının bitiminden az sonra bir vatandaş bu kooperatif kelimesinin başında "ko" var bu kominist işi deyip meseleyi halledivermiş. Herkesin kafasında bir istifhamın belirmesine de sebep olmuş. Bilâhare merak edip bu şahsın kim olduğunu öğrenmeye çalıştım, neticede ilgilinin oldukça varlıklı bir kimse olduğunu anladım. Mesele kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Bu vatandaş Türk çiftçisinin teşkilâtlanmasını kendi menfaatleri yararına arzu etmeyen bir kimse idi. Bunun gibi kendi menfaatleri için çiftçinin teşkilâtlanmasını arzu etmeyen ve hatta baltalayan binlerce vatandaş vardır diyebilirm.

Bundan başka bu gün köylerde şu andaki şartlarda birlikler ve kooperatifler kurularak çiftçinin teşkilâtlandığını farz etsek; çiftçinin pek çoğu cemiyetler kanunu bilmez, Türk Ticaret Kanununun kooperatif şirketleriyle ilgili 300-301-485-502 ci maddelerinde yazılı hususları bilmez. Bunları da bildiğini farz etsek dahi kurduğu bir kooperatifin hisse senedi var, defter ve kâğıtları var, muhasebesi var, bunları kendi içlerinden birisi yapamaz, dışardan bir kimseye yaptırdığını farz etsek küçücük bir bütçesi bu masrafları karşılayacak kapasitede değildir.

Hülâsa çiftçi teşkilâtlanmak için kendisine lâzım olacak hukukî ve sosyal bilgilerden de yoksundur.

4. Veraset Meseleleri :

Bugünkü veraset kanunları dolayısiyle, arazi daima parçalanmakta ve küçülmektedir. Neticede aile nüfusunu geçindiremiyecek bir durum aldığından, aile fertlerinden çoğu maişetini temin etmek için senenin 8-9 ayında iş imkânı bol iç ve dış memleketlerde muhtelif şehirlere gitmektedirler. Böyle bir topluluk, şartlar devam ettiği müddetçe toprağına bağlanamaz, hatta teşkilâtlanmak için zaman bulamadığı gibi bunu düşünemez dahi. Bunun içindir ki çiftçi ferdiyetçilikten hıçbir zaman kurtulmamaya mahkûmdur.

5. Tapu ve Kadostro İşleri :

Memleketimizde çiftçilik yapan kimseler kullandıkları araziyi vergi kayıtlarına göre veya zilliyetle veyahutta babadan ecdattan veraset yoluyla intikalle kullanmaktadır. Pek çoğunun tapusu yoktur. Kadostro işinin de bu günkü tempoyla tamamlanmasının seneler süreceği hepimizin malûmudur. Bu durum karşısında çiftçi toprağına tam manasiyle sahip olmadığı için yine toplum karşısına ferdiyetçi olarak çıkacaktır.

6. Kredilendirmede Mevzuat Noksanlığı :

Teknik Ziraat, Veteriner, TOPRAKSU, Ziraî Donatım v.s. gibi örgütlerin önderliği ile Ziraat Bankası muhtelif fasılalardan kredi vermektedir. Bahis konusu kredinin veriliş gayesi çok iyidir. Yalnız, tevzii ve tatbikatı elverişli değildir.

Bu kredilerin bir kısmının kontrollü verilmesine rağmen uygulanması iyi değildir; kredilerin bir kısmı da gayesine uygun harcanmamaktadır. Krediyi alanlar asıl ihtiyaç sahipleri değildir. Zira kredi almaya hak kazansalar dahi Bankanın isteklerini yerine getiremediklerinden krediyi alamamaktadırlar. Şöyle ki: Banka tapu ister, Banka tüccardan kefil ister. Bunları bulsa dahi Bankaca tesbit edilen toprak değer baremi çok düşük olduğundan ödeme gücü hesaplamasında çok az bir miktar ancak kredi olarak verilmektedir. Bu ise ihtiyaca kâfi gelmemektedir. Halbuki arazisi çok olan, hali vakti iyi olanın ödeme gücü de yerinde oluyor ve yeteri kadar krediyi kolayca alabiliyor.

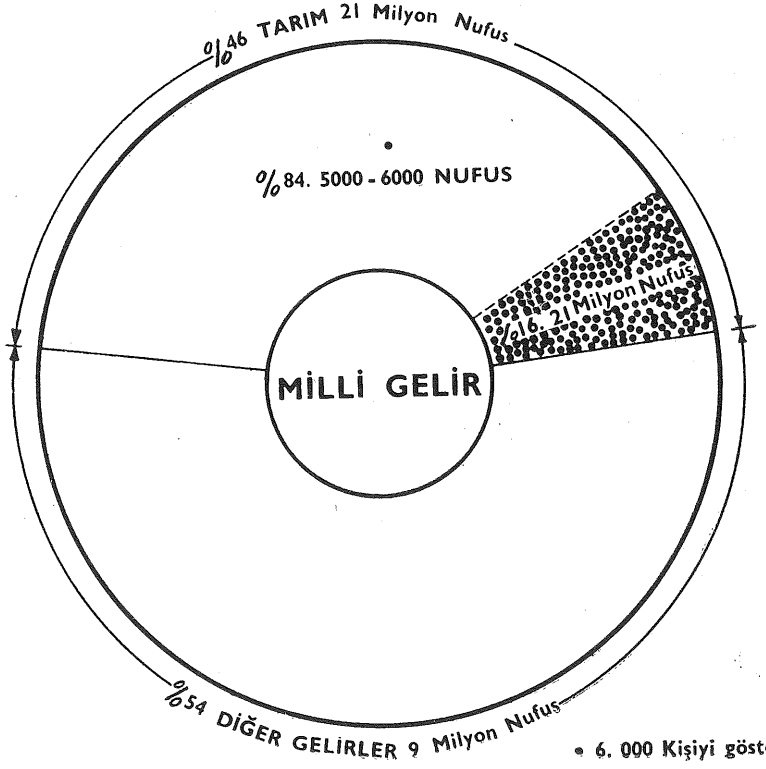
Kredi yönünden bunu kısaca şöyle söyleyebiliriz: Fakir ve hakikî ihtiyaç sahibi krediyi alamıyor. Zenginin ise kredi yönünden ekmeğine yağ sü-

rülüyor, zengin biraz daha kalkındırılmış oluyor. Özet olarak, bu gibi haller çiftçide teşkilâtlanmaya karşı çekingenlik doğurmaktadır.

II. Çiftçi Niçin Teşkilâtlanmalıdır?

a) Millî gelirin % 46 sı tarım ürünlerindendir. Bu 21 milyon nüfusa tekabül eder. Tarım ürünlerinden Millî Gelire isabet eden kısmın % 84 ü 6.000 şahsa, geriye kalan % 16 kadarı ise 20 milyon 990 bin nüfusa isabet etmektedir.

Bu açıklamada da görüldüğü üzere, Millî Gelirin % 54 ü tarım dışı gelirlerdir. Yaklaşık olarak 9 milyon nüfusu ilgilendiriyor. Bu kısım konumuz haricindedir. % 46 sı tarım ürünlerine isabet eden gelirin büyük kısmı olan % 84'ü, yaklaşık olarak 6.000 çiftçiyi ilgilendirmektedir ki bu grupta fert başına Millî Gelir milyonun üstündedir. Geriye kalan % 16 miktarı ise çiftçinin çoğunluğuna, yani, yukarıda da belirtildiği gibi, nüfusun 21 milyona yakın kısmına isabet etmektedir ki fert başına yılda 600-700 lira düşmektedir (Ek - 1 Grafik).

b) Uygulanan ziraat tekniğinin bir çok yönlerden ilkel oluşu (yanlış sulama, noksan gübreleme, yetersiz mücadele ve bakım v.s. gibi) elde edilen mahsul miktarını asgarî sınırlar içerisinde bırakmaktadır. Emeğinin karşılığını dahi zor alan çiftçiyi atalete yöneltmektedir.

c) Yol ve ulaştırma imkânlarının yetersizliği, standardizasyonun yokluğu, müstahsil tarafından pazarlamanın gereğince yapılmayışı, çiftçinin her an muhtaç durumda oluşu spekülatörleri çoğaltmıştır. Böylece örneğin; Güneyde dalında 1-2 kuruşa tanesi satılan limon, tüketicinin eline bunun 20-30 misli fazla fiyatla intikal etmektedir. Keza Çumra'da müstahsil dekarı ortalama 2 ton kavun veren tarlasının mahsulünü kelek halinde iken dönümü 160-200 lira civarında satmaktadır ki kilosu azamî 8-10 kuruşa gelmektedir. Halbuki tüketicinin eline 40-50 kuruştan geçmektedir. Görülüyor ki hakikî üretici kazancın çok azını elde etmektedir; sermayedar ve spekülatörler ise alivre mübayaalarla, tarımla ilgisi olmadığı, halde büyük meblâğlar kazanmaktadırlar.

Yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü; tarım ürünlerinden Millî Gelir hissesinin arttırılması, dekara verimin azamî miktara çıkarılması, mahsul gelirinin gerçek sahiplerine intikali için çiftçinin teşkilâtlanması ve birlik olması mutlak gereklidir.

III. Çiftçi Teşkilâtlanmasındaki Bugünkü Durum :

Türkiye'de çiftçinin teşkilâtlanması Cumhuriyetin ilânından sonra başlar. Dernekler, birlikler ve kooperatifler şeklinde bugünedek devam etmiştir. Çok az sayıda bulunan dernek ve birliklerin ekserisi gayelerine ulaşamadıkları için, burada kooperatiflerden bahsetmeyi teşkilâtlanma konusunda faydalı görmekteyim. Kooperatifleri önce iki grupta inceleyebiliriz:

1. Devletin önderliği veya sermayesinin bir kısmının finanse edilmesi ile kurulan kooperatifler:

a) T. C. Ziraat Bankası Tarım Kredi Kooperatifleri :

İsminden de anlaşıldığı üzere, T .C. Ziraat Bankasının önderliği ile ve sermayesinin büyük bir kısmı Bankaca finanse edilmek kaydiyle, çiftçilerin de ortak olarak iştirâkile kurulmuştur. Türkiye çapında yayılmış bir kooperatiftir.

b) **Pancar Ekicileri İstihlâk ve Satış Kooperatifleri :**

Şeker Şirketinin önderliği ve pancar ekicilerinin ortaklığı ile kurulmuştur. Pancar ekilen yerlerde faaliyettedir.

c) **Mahdut Mes'uliyetli Toprak Muhafaza, Ziraî Sulama ve Arazi İslâhı Kooperatifleri :**

Bir senelik mazisi olan bu kooperatifler TOPRAKSU Genel Müdürlüğü ile T. C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğünün işbirliği neticesinde kurulmaya başlanmıştır. TOPRAKSU Genel Müdürlüğünün evvelce, şimdi ve ilerideki yatırım yaptığı veya yapacağı sahalarda kurulmaktadır. Şu an da Türkiye'de 200 adet Kooperatif kurulmuş vaziyettedir.

2. Çiftçiler Tarafından Kurulan Kooperatifler:

Bunlar istihlâk, istihsal, satış vesaire gibi isimlerle kurulmuş Tarım Kooperatifleridir. Çoğunlukla Ege ve Akdeniz sahilleri yakınlarında yaygın vaziyettedir. Örneğin; İncir Tarım Satış, Pamuk Tarım Satış, Tütün Tarım Satış, Üzüm Tarım Satış vs. kooperatifleri gibi.

Çiftçinin çoğunluğunu teşkil eden Orta Anadolu ve Doğu Anadoluda yok denecek kadar az kooperatif kurulmuştur.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, Türkiye'de çiftçinin teşkilâtlanması, inkişaf etmiş İsrail, Hollanda, Danimarka'ya göre, pek geri kalmıştır.

Şimdiye kadar çiftçinin teşkilâtlanmayış sebeplerini, niçin teşkilâtlanması icab ettiğini ve halihazırdaki çiftçi teşkilâtlanma durumunu izaha çalıştım. Şimdi de çiftçinin teşkilâtlanması için nelerin olması icap ettiği hakkındaki şahsî kanılarımı ifade edeceğim.

IV. İdeal Teşkilâtlanma İçin Gerekli Faktörler.

1. Çiftçiyi Ferdiyetçilikten Kurtarmak

Çiftçiye toprağına bağlamak lâzımdır. Çiftçiyi toprağına bağlamak için de:

a) Tapu ve Kadastro işinin sür'atle tamamlanması,

b) Veraset Kanunlarının toprak reformu bünyesinde düzeltilerek arazi bölünmesinin önlenmesi,

c) Toprak Reformu Kanununun en ideal şekilde bir an evvel çıkması ve tatbiki, ile mümkün olacaktır.

2. Köy İşleri Bakanlığının İl ve İlçe Teşkilâtlarının Çiftçi Teşkilâtlanmasına Önder Olacak Şekilde Kurulması.

Hepimizce bilindiği üzere Köy İşleri Bakanlığı yeni kurulmuştur. Henüz teşkilât kanunu da çıkmamıştır. Teşkilât Kanunu hazırlanırken İlçe ve İl Teşkilâtları kuruluşlarının aşağıda arz edeceğim şekilde ikmal edilmesinin, çiftçi teşkilâtlanması yönünden, faydalı olacağı kanısındayım. Yeni aldığım bir habere göre Köy İşleri Bakanlığının, Köy İşleri Genel Müdürlüğünce illerde Başmühendislik seviyesinde Köy İşleri Şefliği kurulacakmış. Bu şeflik il seviyesinde Köy İçme Suları, Köy Yolları ve Köy Elektrifikasyonu işlerini yapacakmış, ilçelerde de bir teknisyen bulunup ilçe seviyesinde bu üç işi yapabilecek ve yürütecek kapasitede eleman olacakmış. Bir de grup işlerini organize etmesi için 5-10 vilâyeti kapsayan bölge teşkilâtı kurulacakmış; eğer tatbikatı uygun olursa, Köy İşleri Genel Müdürlüğü taşra kuruluşu bakımından çok iyi.

Benim burada teklifim şudur. TOPRAKSU Genel Müdürlüğü Köy İşleri Bakanlığının bir Genel Müdürlüğü'dür. TOPRAKSU Genel Müdürlüğünün iki fonksiyonu vardır: Birincisi kamu yatırımını yapar; ikincisi de çiftçi yatırımını organize eder ki en mühim görevi budur. Bunun içindir ki daima çiftçi ile karşı karşıyadır. Taşrada 16 bölge teşkilâtı olduğu gibi 67 vilâyetin % 80 inde Ekip Başmühendislikleri vardır. Gene TOPRAKSU Genel Müdürlüğü içerisinde kredi ve kooperatif işlerine bakan bir Şube Müdürlüğü olduğu gibi Bölge Müdürlüklerinde Kredi Kooperatif Başmühendislikleri, Vilâyetlerde mevcut Ekip Başmühendisliklerinde de Kredi Kooperatif Mühendislikleri vardır.

Bunlar bir hayli inkişaf etmiş vaziyettedir. Bahse konu bu servisler biraz daha takviye edilerek çiftçi teşkilâtlanmasına önder olabilecek bir hale getirilebilir. Buna ilâve olarak da ilçelerde Çiftçi Teşkilâtlanma Mühendisliği ihdas edilebilir. İster TOPRAKSU Genel Müdürlüğünün bir uç servisi olarak, isterse Köy İşleri Bakanlığının diğer Genel Müdürlüklerinden birisine bağlı olarak, ilçelerde görevlendirilecek çiftçi teşkilâtlandırma elemanına mutlak ihtiyaç vardır, kanısındayım.

Bu elemanın köye hizmet götüren diğer örgüt elemanlariyle de iyi bir işbirliği yapılıp koordinasyon sağlanırsa daha da faydalı olacağına inanmaktayım.

2. Çiftçi Kültürünün Arttırılması :

a) Okuryazar nisbetini çoğaltmak: Beşer yıllık 3 adet plân % 100 gerçekleştiği takdirde, halen 18000 okulsuz köy 1978 yılında okula kavuşmuş olacaktır. Zamanla Türkiye'de okuryazar nisbeti de artmış olacaktır.

b) Tarım tekniğini öğretmek: Malûmlarınız, eğitim 5 duyguya hitap eder. Çiftçinin kulağına hitap eden eğitim metodları hiç bir zaman fayda sağlamamıştır. Kısaca çiftçi lâf ile peynir gemisini yürütmez; mutlaka gözüyle görmesi, eli ile tutması ve o şeyin faydasına inanması lâzım. İşte onun içindir ki konferans ve nasihatla çiftçiye yapılacak öğütler yerine bu günkü imkânlarda değişiklik yapıp başta demonstrasyonlar kurarak, bu demonstrasyonların neticelerini diğer örnek çalışmalarla birlikte afiş ve dökümanter filimler şeklinde çiftçiye göstererek fennî ziraat usul ve metodlarını göstermede fayda vardır. Ayrıca Köy İşleri Bakanlığı ile Tarım Bakanlığının müştereken işbirliği neticesinde kurs ve seminerlerle bölgesel olarak Toprak Muhafaza Ustası, Sulama Ustası, Tarla Ziraatı Ustası, Ziraat Alet ve Makinaları Ustası, Köylü El Sanatları Ustası vs. gibi muhtelif tarım konularında çiftçileri yetiştirmede, 4-K çalışmalarının daha şumüllü ve teşkilâtlı bir şekilde genişletilmesinde, çiftçinin tarım tekniğini ilerletmesi bakımından, fayda görmekteyim.

c) Çiftçi teşkilâtlanmasının faydaları ve teşkilâtlanma ile ilgili hukukî, sosyal bilgilerin ve mevzuatın muhtelif yollarla çiftçiye öğretilmesi:

Birlikler ve Kooperatifler nasıl kurulur, nasıl yürütülür defter ve kayıtları nasıl tutulur, muhasebesi, muhaberatı ile ilgili hususlar; Köy İşleri, Tarım ve Ticaret Bakanlıklarının müştreken hazırlayacakları bir protokol esasına göre Türkiye çapında ve muhtelif yerlerde açacakları seri kurs ve seminerlerle çiftçiye öğretilmelidir. Bunun yanında Millî Eğitim Bakanlığının mektupla eğitim servisi vardır. Tranzistörlü radyo tamirinden kooperatifçiliğe kadar muhtelif konularda mektupla şahıslar eğitiliyorlar. Böyle bir servisin faaliyetleri etrafa duyurulursa bu yoldan da istifade edilebilir. Okuryazar meraklı çiftçiler Kooperatif konusunda mektupla eğitilmiş olurlar.

3. Teşkilâtlanmayı Teşvik Edici Faaliyetlerin Arttırılması:

Bunu iki grupta mütalâa edebiliriz:

a) Özel Sektör ve Şahıslar: Filim senaryoları çiftçi teşkilâtlanması ile ilgili konuları ihtiva etmeli, tiyatrolar da bu konuda biraz gayret sar-

fetmelidirler. Basında çiftçi teşkilâtlanmasiyle ilgili konulara yer verilmelidir.

b) Kamu Sektörü: Köy İşleri Bakanlığı tamimler yayınlıyor. Bakanlıkları tarafından Devlet yatırımı yapılmış sahalarda kooperatif kurulursa bu tesislerin işletme ve bakım hakkını kooperatife devredeceğini bildiriyor. Ayrıca bir yerde kooperatif kurulursa, devlet yatırımlarında kooperatif olan yerlere öncelik tanınacağını vâdederek çiftçilerin teşkilâtlanmasını teşvik ediyorlar.

Niçin böyle teşvikçi bir çabayı Köy İşleri Bakanlığı veya TOPRAKSU Genel Müdürlüğü yapsın. Bu gün DSİ'ce Türkiye'nin muhtelif yerlerinde tesisler kuruluyor, bu tesislerin, orada kurulacak birlik ve kooperatife işletme ve bakım hakları devredilebilir. Keza Tarım Bakanlığıncada öyle; böylece, çiftçi teşkilâtlanmaya teşvik edilmiş olur.

4. Köy Bankası Kurulması :

Kredi veriliş ve tatbikatının iyi işlemediğini yukarıda arz etmiştim. Bu ve buna benzer hususları nazara alarak bir Köy Bankası kurulmalıdır. Banka sermayesinin nasıl ve ne şekilde olacağı hakkında bir fikir veremem. Muhtelif aktarmalarla ve fonlarla bu gerçekleştirilebilir. Teşkilâtlanmış veya teşkilâtlanmakta olan çiftçilerin bulundukları yerlere uzun vâdeli az faizli olarak proje karşılığı kredi vermelidir. Krediler kontrollu olarak tevzi edilmeli ve %20-40 arasında değişken olmak kaydiyle, çiftçi iştirakini de sağlamalıdır. TOPRAKSU, DSİ, Tarım Bakanlığı, Köy İşleri Genel Müdürlüğü gibi her örgüt kendi konusunda proje yapma ve kontrol hizmetlerini üzerine almalı, Köy Bankası da kredi işlerini deruhte etmelidir. Böylece hakikî toplum kalkınması fikri gerçekleşmiş olacaktır. Devlet ve halk elele çalışmış olacaklardır.

5. Tek Tip Teşkilâtlanmayı Hedef Tutmak :

Bugün TOPRAKSU Genel Müdürüğü, TOPRAKSU Kooperatiflerinin kurulmasına önderlik ediyor. Tarım Bakanlığı her türlü tarımla ilgili konularda çiftçiyi teşkilâtlandırmaya çaba sarfediyor. Ayrıca Ticaret Kanununa göre 7 kişi bir araya geliyor, tarımla ilgili bir kooperatif kurabiliyor. Bunu bir örnekle açıklıyalım: 80 haneli 250 nüfuslu bir köy alalım. Burada TOPRAKSU Kooperatifi kurulsa, ayrıca arıcılık, tavukçuluk kooperatifi kurulsa, kavun satış kooperatifi kurulsa, köyün zaten hepsi birbirine akrabadır. Kooperatife kurucu üye bulma imkânsızlıkları hasıl olacaktır. Bu bakımdan Ticaret Bakanlığının nezaretinde köye hizmet götüren

örgütler bir araya gelmeli, tek tip örnek bir "Kooperatif Ana Sözleşmesi" hazırlamalıdırlar.

Kooperatifin ismi "Köy Kooperatifi" olabilir. Bütün konuları içerisine alabileceği gibi birkaç konuya da cevap vermelidir. Hasılı bu kooperatif sulama hizmetinden, hayvancılıktan pazarlamaya kadar çiftçinin uğraşacağı bütün konuları içerisine almalıdır.

Bütün bu sıraladığım hususlar gerçekleştiği zaman her türlü siyasi mülâhazanın dışında çiftçi ve memleket yararına çiftçinin pek âlâ teşkilâtlanacağına inanmaktayım.

Hem çiftçi niçin teşkilâtlanmasın? Düne kadar asırlarca bayrağımız altında yaşayan topluluklar dahi bizden kat kat ileridir. Türk toplumu ise iktisaden geri kalmış devletler sırasını işgal etmektedir. Bu sıradan çıkabilmemiz için diğer faktörler yanında çiftçinin teşkilâtlanması mutlak elzemdir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 10

Yaş Meyve ve Sebzelerin Değerlendirilmesi Pazarlanması ve Kontrolu

Haydar DANİŞMENT
Ziraat Yüksek Mühendisi
Yalova Bölge Bağ - Bahçe Araştırma Enstitüsü Pazarlama Şubesi Şefi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

YAŞ MEYVE VE SEBZELERİN DEĞERLENRİRİLMESİ PAZARLANMASI VE KONTROLU

Bu tebliğ Kongre münasebetiyle Z. Yük. Müh Haydar Danişment tarafından özel olarak su nulmuştur.

I. GİRİŞ

Yalova Bölge Bağ . Bahçe Araştırma Enstitüsü çalışma programı bağ ve bahçe ürünlerinin islâh, deneme ve pazarlama konularını içine almış olduğundan bu tebliğde bu ürünlerin değerlendirilmesi, pazarlanması ve kontrolü üzerindeki düşüncelerimizi açıklayacağız.

II. BAĞ - BAHÇE ÜRÜNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ :

Ziraatta herhangi bir sanayi işletmesi gibi standart mal üretimi mümkün olmadığından istihsalin karakter ve kalitesine göre değerlendirilmesi icap etmektedir. Bugün esefle ifade etmek lâzımdır ki belli başlı istihsal bölgelerinde muhtelif maksatlar için kullanılacak çeşitler henüz tesbit edilememiş olduğundan, yaş olarak pazara sevkedilen ürünler hem kalite bakımından tüketicinin talebini karşılıyamamakta hem de yetiştiriciye emeğinin karşılığını sağlıyamamaktadır. Bunun gibi çeşitli konserve sanayiide bu vasfı haiz yeteri kadar mal bulamadığından çok defa imalâtları kalite bakımından şikâyetlere yol açmaktadır. Bugün düşük kaliteli malın iyisi yanında veya ona karışık olarak pazara sevkedilmesine rağmen yine de ıskarta olarak yetiştiricinin elinde azımsanmıyacak miktarda mal kalmaktadır. Bilhassa geniş istihsal bölgelerinde yekûnu hayli yüksek olan bu ıskarta malların değerlendirilmesi için bunları işleyecek sanayiin kurulmasına zaruret vardır. Böylece bir taraftan uygun çeşitleri bulunup, yetiştiriciye intikali üzerindeki çalışmaları devam ederken, diğer taraftan da istihsalin tamamının kıymetlendirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. İkincisinin realize edilebilmesi pazara sevkedilen malın kalitesinin yükselmesine ve daha iyi fiyatla satılmasına da yardım eder. Zira bugün yetiştirici elinde kalacak ıskarta malın hiçbir kıymet ifade etmiyeceğini bildiği için, mümkün olduğu kadar kaliteli mala karıştırarak piyasaya arzetmektedir.

III. PAZARLANMASI :

Kaliteli istihsal yanında pazarlama faaliyetleri de her geçen gün artan bir ehemmiyet kazanmaktadır. Memleketimizde henüz yetiştiriciler kendi aralarında teşkilâtlanamadıkları veya istihsal bölgelerinde malı üreticiden toplayıp, işleyip pazara sevkedecek işleme evleri (packing house) mevcut olmadığından pazarlama faaliyetlerinde yetiştiriciye mühim vazifeler düşmekte ve yetiştirdiği malın hakiki değerini alabilmesi için bunlara mutlak riayet etmesi lâzım gelmektedir. Kısaca ifade etmek icap ederse :

I. TOPLAMA :

Yol ve nakil vasıtalarının tekâmülü istihsal merkezleri ile tüketiciler arasındaki mesafenin kısalmasına imkân sağlamıştır. Bunun neticesi bilhassa yaş meyve ve sebzenin tazeliği ve nefaseti bozulmadan tüketim pazarlarına ulaşabilmesi için toplama olğunlugunun tesbiti problemini ortaya çıkarmıştır.

Çok defa tatbik olunan metod, riski asgari hadde indirmek için malın nisbeten ham toplanmasıdır. Bu tedbir her ne kadar malın zayiatsız veya pek cüzi bir zayiatla pazara varmasını temin ediyor ise de kalite bakımından tüketicinin arzuladığını veremiyor. Belli çeşitlerin, bilhassa uzun nakliyata hassas olan çeşitlerin toplama olgunluklarının tesbiti ve yetiştiricilere duyrulması bakımından Tarım Bakanlığı teşkilâtına mühim vazifeler düşmektedir.

2.TASNİF VE AMBALAJ :

Memleketimizde meyve ve sebze yetiştiriciliği daha ziyade küçük işletmeler elinde olduğundan, esasen az olan istihsal hiç tasnife tabi tutulmadan ambalaj yapılarak sevkedilmektedir. Böylece bütün üretimi satmak yolunu tutan yetiştirici, malını iyi göstermek maksadiyle büyük bir şikâyet konusu olan hileye sapmakta ve düşük kaliteli malı ambalaj kabının altına koyup iyisini üzerine yerleştirmektedir. Elinde kalacak ıskarta malı başka türlü kıymetlendirmek imkânı olmıyan üretici, bütün malını satmayı hedef tutmakta ise de alacağı düşük fiattan ötürü kendisine hiç bir fazla kazanç temin edemediği gibi, tüketicinin de kaliteli mal almasını engellemektedir.

Bugün muhtelif üretim bölgelerinde kullanılmakta olan ambalaj kaplarının tipleri ise, üzerinde çalışılması gereken mühim bir konudur. Amba-

laj kapları, hem içindekinin zayiatsız naklini sağlamalı, hem de alıcıyı teşvik eder görünüşte olmalıdır.

Son seneler zarfında bilhassa büyük tüketici pazarlarına yakın üretici bölgelerde kullanılmakta olan ambalaj kaplarında bazı değişmeler müşahede edilmekte ise de, büyük bir yetiştirici kütlesi bölgelerinde alışılagelmiş ambalaj kaplarını kullanmaktadır. Tesbit edilmiş her hangi bir tip mevcut olmadığından, yeni yapılan kapların şekil ve ölçüleri üreticilerden ziyade bu işle uğraşan imalâtçılar tarafından tavsiye edilmektedir.

Bütün memlekette meyve ve sebze ambalaj kaplarının yeknesak hale getirilmesinin imkânsızlığı kabul edilmekle beraber, mevcut durumun islâhı için ilk adımın atılması hiç değilse bölgelerin hususiyetleri gözönünne alınarak iç ve dış pazarlar için kullanılacak çeşitli kapların tipleri tesbit olunmalıdır. Bu hususta dikkate alınması gereken en önemli noktalardan birisi de kapların imalinde kullanılacak malzemenin sağlam ve ucuz olmasıdır. Tiplerin tesbitinden sonra, bunların kolaylıkla temini için alınacak tedbirler hususunda Tarım Bakanlığına bazı vazifeler düşmektedir.

Bugün ambalaj kaplarının imalinde en fazla tahta kullanılmaktadır. Bu ise tomruk halinde Orman Teşkilâtından temin edilmektedir. Büyük üretim merkezlerinde münhasıran ambalaj sandıkları imal eden firmalara tesbit edilmiş ölçülere göre kesilmiş tahta Orman Teşkilâtı tarafından sağlandığı takdirde bölgede kullanılan çeşitli sandıkların zamanla standart ölçülere uygun olarak çoğalmasına yardımı büyük olacaktır.

Diğer mühim bir husus ise tahta ambalaj sandıklarında daha ince tahta kullanılmasını temin için çivi yerine zımba makinasının (Stampling Machine) ikamesine çalışılmalıdır. İthal mevzuu olan bu makinelerin Ziraî Donatım Kurumu veya buna benzer devlet teşekkülleri eliyle getirtilip imalâtçılara icabederse kredi ile verilmesi yerinde bir tedbir olarak mütalâa edilmektedir.

Aksi halde ambalaj kaplarının tipleri tesbit edilmiş olsa dahi tavsiye suretiyle bunların yetiştiricilere intikalinde büyük güçlükler çekilir.

Buna benzer tedbirler mukavva ambalaj kapları için de düşünülebilir. Bu hususta SEKA ile işbirliği sayesinde bir çok kolaylıklar sağlamak mümkün olabilir.

3. SATIŞ:

Memleketimizde bilhassa yaş meyve ve sebze satışında tatbik edilmekte olan usuller üç kategori de toplanabilir.

a) Bahçede Satış: Daha ziyade meyve bahçelerinde tatbik olunan bu usulde, alıcılar meyvelerin olgunluk devresinden önce sahibi ile anlaşma suretiyle mahsulü dalında satın alır ve genel olarak satışı müteakip bütün hizmetler alıcı tarafından yapılır.

b) Toplayıcılar: Küçük bahçe sahiplerinin az olan istihsallerini pazara sevk onlar için bir külfet olduğundan, araya giren toplayıcılar muayyen bir sayıdaki yetiştiricinin malını alarak satış işini kendisi yapar. Bu takdirde yetiştirici malına daha düşük fiat alırsa da buna mukabil bir çok masraf ve külfetten kurtulmuş olur.

c) Hal'de satış: Daha ziyade büyük tüketim merkezlerine yakın olan yetiştiriciler mallarını kabzımal denen hal komisyoncularına gönderirler. Başlı başına bir etüd mevzuu olan bu hal faaliyetlerinden bu tebliğde tafsilâta girilmiyecektir. Yaş meyve ve sebzelerin günlük fiatlarının tesbit olunduğu hal'ler üretici ve tüketici menfaatlerinin çarpıştığı bir yer olması bakımından daima tenkid ve münakaşa konusu olmaktadır.

Hemen ifade etmek yerinde olur ki, hiç bir kontrolün bulunmadığı hal faaliyetleri orada iş görmekte olan komisyoncular tarafından yürütülmektedir. İlk nazarda Belediyelerin varlığı hissedilirse de burada hizmet görenler daha çok belediye menfaatlerinin takipçisidirler.

Yetiştirici hal'e gönderdiği malı üzerinde hiç bir tasarrufa sahip bulunmamaktadır. Günlük şartlara göre yapılan satışlardan komisyon ve diğer masraflar tenzil olunduktan sonra bakiye yetiştiriciye gönderilmektedir. Her ne kadar komisyoncular muayyen ve cüzi sayılabilecek bir komisyonla çalışıyorlarsa da diğer masrafların ilâvesinden sonra faturanın masraf kısmı bir hayli yükselmektedir. Burada küçük bir misal vermeyi faydalı bulduk.

Enstitü, Pazarlama Şubesinin yürütmekte olduğu projeler içinde bir tanesi de tüketici tarafından yaş meyve ve sebze için ödenen paranın kimler arasında ne nisbette taksim edildiğinin araştırılmasıdır. Bu hem Enstitü bünyesinde ve hem de muhtelif yetiştiriciler üzerinde yürütülmektedir.

Enstitü araştırma ve üretme bahçelerinde istihsal olunan fazla mahsul Pazarlama Şubesince tasnif ve ambalajlandıktan sonra döner sermaye adına İstanbul Merkez Hal'ine sevkedilmektedir. Yalova ve bir kısım Bursa yetiştiricisi malını İstanbul'a Yalavo'dan her akşam hareket eden motörlerle gönderirler. Enstitü de aynı nakil vasıtasını kullanmaktadır.

Komisyoncudan gelen faturaların tetkikinden alınan sonuca göre komisyon dahil bütün masraflar yekûnu %20 civarında bulunmaktadır. Bu nisbete istihsal yerinden Yalova iskelesine kadar olan nakliye ücreti dahil değildir. Bu mesafeye göre değişmektedir.

Bu rakamlara ambalâj masrafı, yetiştiricinin bu maksatla sarf ettiği emeği ve nihayet iade olunan boş kapların nakliyesi de ilâve edildiğinde satış bedelinin bazı hallerde yarıya yakın kısmı gitmektedir. Bu sebepten ötürü üreticiler daima hal'lerden şikâyetçidirler. Hakikatte komisyoncunun aldığı, satış üzerinden % 7 dir.

Fakat yüksek olan diğer çeşitli masrafların ilâvesiyle nisbet bir hayli yükselmektedir.

Tüketicinin de hal komisyonlarından şikâyeti vardır. O da yaş sebze ve meyve fiyatlarının yüksekliğinden ötürü komisyoncuları mesul tutar.

Bu hususta komisyoncuların oynadıkları en mühim rol hergün hal'de fiyatların tesbitidir. Ancak bunda tamamen serbest olmayıp arz ve talep kanununun mutlak etkisi altındadırlar. Komisyonla çalıştıkları için fiyatları mümkün olduğu kadar yüksek tutarak gelirlerini arttırmak istemeleri tabiidir. Bazı hallerde bunda israr etmeleri malın satılmıyarak çürümesi ve dolayısiyle müstahsilin zarar etmesine sebep olur ki bundan ötürü komisyoncuyu mesul etmek için hiç bir müeyyide mevcut değildir.

Tüketicinin pahalılıktan şikâyetine sebep olarak komisyoncuların fiyatları yüksek tutmaları sebep olarak gösterilirse de bunda manavların rolü ekseriya daha mühimdir. Filhakika günlük hal fiyatları ile manav satış fiyatları tetkik edildiğinde, aradaki farkın bir çok yerlerde normal kâr haddinin üstünde olduğu görülür. Bunu meşru imiş gibi göstermek için tabiatiyle tevessül ettikleri bazı ticarî oyunlar yanında, kontrol ve murakabenin etkisizliğini de zikretmek yerinde olur.

IV. KONTROL :

Müessir bir kontrol teşkilâtı kurulmadıkça yaş mevye ve sebze yetiştiriciliği ve bilhassa pazarlanması mevzuunda alınacak tedbirlerden arzulanan sonuçların elde edilmesi pek mümkün mütalâa olunmamaktadır.

Pazarlama mevzuunda öngürülen tedbirler şekil bakımından her ne olursa olsun pazara gönderilen malların kalite bakımından standartlara uygunluğunu sağlayacak iyi işler ve yetkiye sahip kontrol teşkilâtının mevcudiyetine mutlaka ihtiyaç vardır. Arzu olunan şekil muhakkak ki üretim

merkezlerinde sevk için hazırlanmış malların kontrole tabi tutularak düşük kaliteli olanların gönderilmesine mani olunmasıdır. Ancak bizim memleketimizde malı pazara hazırlayan işleme evlerinin olmaması bu sistemin tatbikini imkânsız kılmaktadır. Belki büyük istihsal yapan çiftliklerde böyle bir kontrol düşünülebilirse de hem mevcutlarının az oluşu ve hem de pazarladıkları mal yekûnu umumi istihsal içinde pek mahdut kaldığından gayeye hizmet edemiyecektir.

Bu sebepten ötürü kontrolün pazarda yapılması bugün için en uygun şekil olacaktır. Kalite kontrolü yetiştiricileri veya hal'e mal sevkedenleri ilgilendirdiğinden kontrol teşkilâtı cezri müeyyidelerle teçhiz edildiği takdirde pazara sevkedilecek malların kalite bakımından tesbit edilecek standartlara uygun olmasını temin için ilk müessir adım atılmış olacaktır. Böyle bir teşkilâtın kurulabilme imkânları, bağlı bulunacağı makam ve vazife alacakların menşeleri üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir çalışma konusudur.

Bu teşkilâta ilâveten fiat kontrolü için Belediyeler vazifelendirileceği gibi kurulacak yeni teşkilât bünyesinde bu hizmetlerin görülmesi de düşünülebilir.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 11

Yembitkileri, Çayır ve Mer'a Kültürünün Türkiye'nin Bugünkü ve Yarınki Varlığı Bakımından Önemleri

Prof Dr. Ömer TARMAN
A. Ü. Ziraat Fakültesi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

YEMBİTKİLERİ, ÇAYIR VE MER'A KÜLTÜRÜNÜN TÜRKİYE'NİN BUGÜNKÜ VE YARINKİ VARLIĞI BAKIMINDAN ÖNEMLERİ

Açıklamalarıma önce hayvanlarımıza yem veren çeşitli kaynaklarla bunların besin değerlerini mukayese ederek başlıyacağım.

Bu kaynakları üç guruba ayırmak mümkündür.

1. Tarla kültürlerinin verdiği yemler
2. Tabiattan toplanan ikame yemleri
3. Çayır ve mer'anın verdiği yem.

Bunlardan tarla, kültürlerinin doğrudan doğruya ve endüstri aracile işlendikten sonra verdikleri yemlerin Yurt hayvanlarına bir yılda yedirilen miktarlarile besin değerleri şunlardır.

1. CETVEL :

Yemin cinsi	Miktarı Ton	Ham Proteini		Nişasta değeri		Önem derecesi
		Ton	%	Ton	%	
Arpa tanesi	3361996	115045	9.45	1216411	12.20	2.
Yulaf tanesi	397705	20801	1.71	172465	1.73	6.
Fiğ tanesi	84608	10650	0.87	31598	0.32	10.
Burçak tanesi	97965	8755	0.72	32708	0.33	11.
Mısır tanesi	20242	1432	0.11	17386	0.17	18.
Anızlar (tane karşılığı)	245560	16421	1.34	127137	1.28	8.
Samanlar	25374000	83018	6.82	1542883	15.48	3.
Kepek	120917	14510	1.19	60458	0.60	9.
Melâs	21677	953	0.08	12139	0.12	19.
Pamuk tohumu	20900	3135	0.25	7106	0.07	15.
Çiğit küspesi	16595	4812	0.39	9625	0.10	12.
Susam küspesi	8244	2687	0.22	6397	0.06	16.
Haşhaş küspesi	7009	2042	0.17	3879	0.04	17.
Ş. Pancarı Posası	1312286	3937	0.32	65614	0.66	13.
Ş. Pancarı baş + yaprak.	1128894	22578	1.86	124187	1.25	5.
Bira artıkları	5963	3968	0.32	10648	0.11	13.
Endüstri yemleri	22591	3809	0.31	16300	0.16	16.
Toplam		**318553**	**26.13**	**3456932**	**34.68**	

Tabiattan toplanan ikame yemlerinin miktar ve besin değerleri

Diken kesi, Geven kökü, Ağaç yaprakları, Pelit, Keçi boyunuzu, Patates ve sebze artıkları gibi yemlerin miktarı, toplam olarak 800 bin ton tahmin edilmektedir, hayvanların bu nevi yemlerden bir yılda aldığı besin değeri ise:

2. CETVEL

Ham Protein		Nişasta değeri		Önem derecesi
Ton	Toplamın %	Ton	Toplamın %	
20 262	1.67	151 135	1.52	7

dir.

Çayır Mer'a Kuru Otunun Miktarı ve Besin Değeri

Çayır, biçenek, ve mer'a kuru otunun yıllık miktarı ile hayvanların bu kadar zamanda bu nevi yemlerden aldıkları besinlerin değerleri şunlardır:

3. CETVEL

Yemin nev'i	Miktarı Ton	Ham proteini		Nişasta değeri		Önem derecesi
		Ton	Toplamın %	Ton	Toplamın %	
Tabiiî çayır, biçenek ve mer'a kuru otu	16742223	837111	68.70	6194622	62.15	1
Yonca K. otu	273192	40690	3.33	156500	1.57	4
Korunga K. otu		2080	0.17	8000	0.08	17
Toplam		**879881**	**72.20**	**6359122**	**63.80**	

Bu rakamlara göre :

Çeşitli yemlerin değer mukayesesi ve önem dereceleri

Tarla kültürlerinin doğrudan doğruya ve endüstri aracile işlendikten sonra verdikleri yemlerden yurt hayvanlarına bir yılda yedirilen miktarların verdiği :

Ham Protein, bütün yemler toplamında bulunanın % 26.13 ü

Nişasta değeri ise % 34.68 i dir.

Diken kesi, Geven kökü, Ağaç yaprakları ve başkaları gibi yem noksanını mümkün olduğu kadar tamamlamak amacile tabiattan toplanan veya hayvanlara toplattırılan yemlerden hayvanların bir yılda alabildiği Ham Protein, bütün yemler, toplamında bulunanın % 1.67 si, Nişasta değeri ise % 1.52 si kadardır.

Çayır, Biçenek, Mer'a kuru otuna gelince, bunlardan tabiî çayır, biçenek ve mer'a kuru atlarından hayvanların bir yılda almakta oldukları Ham Protein miktarı, bütün yedikleri yemler toplamında bulunan % 68,70 şi, Nişasta değeri ise: % 62.15 i dir.

Yonca ve korunga kuru otlarının yılda verdiği Ham protein, toplamın % 3,50 si, Nişasta ise % 1.65 i dir.

Görülüyor ki hayvanlarımıza bir yılda aldıkları Ham Proteinin % 72,20 sini Nişasta değerinin ise % 63,80 nini tabiî, sunî çayır ve mer'alar vermektedir.

Bundan sonra, yılda hayvanlara toplamın % 9,45 i oranında Ham Protein ve % 12,20 oranında Nişasta değerinde besin veren Arpa tânesi gelmektedir.

Üçüncü olarak ta yılda verdiği % 6,82 oranındaki Ham Protein ve % 15.48 oranındaki Nişasta değerile Samanlar yer almaktadır.

Anızlar ise, verdikleri % 1,34 oranındaki Ham Protein ve % 1,28 oranındaki Nişasta değerile 8. derecede gelmektedir.

Böylece Türkiye hayvanlarının beslenmesinde çeşitli yem kaynaklarının önem derecesi şöylece ortaya çıkmaktadır:

1) Türkiye'de hayvanların beslenmesinde birinci derecede önemli olan yem kaynağı :

Özellikle tabiî mer'a ve biçeneklerdir.

Bu arada çayırların zikredilmesinin sebebi yüzeylerinin son yıllarda çok azalmış olmasıdır.

2) Önemi ikinci derecede olan yem, Arpa tânesidir.

3) Üçüncüsü ise samanlardır. Bundan sonra gelen bütün yemlerin verdiği Ham Protein miktarı yıllık toplamın % 11,53 ü Nişasta değeri ise % 9,52 si dir.

Türkiyede hayvanlar nasıl beslenmektedir?

Bu rakamlar: Türkiye hayvanlarının nasıl beslendiğini şu suretle açıklamaya yarar:

1) Evcil hayvanlar, Türkiyede iklim şartlarının müsaade ettiği müddetce merada gezer ve yılda aldığı besinlerin % 64-73,5 ini bu yem kaynağı ile anızlardan toplar.

2) İklim şartlarının dışarıda gezmelerine imkân vermediği zamanlarda ise samanla ve toplanabildiği kadar kuru ot, diken kesi ve başka ikâme yemlerile doyurulur.

3) Arpa, fiğ, burçak tanesi gibi yemler daha ziyade Atlarla, Damızlık ve besi hayvanlarına verilir ki bunların az sayıda oluşu 1 ve 2 sayılı hükümleri değiştirecek mahiyette değildir.

Beslenme durumları böylece bilinmekte olan hayvanlarımızın milli ekonomideki yeri :

1963 carî fiyatlarile genel yurtiçi geliri: 59,3 milyar Türk lirasıdır, bunun 33.24 milyarını tarım sektörü vermektedir. Bu sektörün bölümlerinden her birinin sağladığı gelir miktarı ile oranları:

4. CETVEL :

Bölümler	**Sağladığı Gelir T.L.**	**Oranı %**	
Hububat	12 156 000 000	36.6	
Bakliyat	710 000 000	2.1	
Endüstri Bitkileri	6 365 000 000	19.2	
Meyveler	4 136 000 000	12.4	
Hayvanlar	4 396 000 000	13.5	% 29.7
Toplam :	4 480 000 000	16.2	
Hayvan mahsulleri	**33 243 000 000**		

Görülüyor ki hayvanların, yetersiz olarak beslendikleri halde sağladıkları gelir miktarı yılda yuvarlak olarak 10 milyar Türk lirasıdır, ki bu miktar milli gelir toplamının 6 da birinden fazladır. Bu hesaba hayvanların bir yılda verdikleri 120 000 000 ton gübre dahil değildir. Bu gün % 100 denecek derecede heba olmakta bulunan bu verim cevherinin yerinde kullanılmasile artacak olan toprak ürünlerinin değeri yalnız başına yılda 3.5 milyar liradır. Bu verimi sağlamakla beraber hayvan gübresinin verildiği toprağa daha neler kazandırdığını hesab etmenin yeri burası değildir.

Hayvanlardan tarım işinde çalışanların gelir hesabında gösterilmeyen bir değeri daha vardır ki o da çeki hizmetidir. Halen tarla ürünlerimizin % 85 i çift hayvanlarımızın çeki kuvvetile istihsal edilmektedir. Bu kuvvetin istihsaldeki değer payı % 20 den fazladır. Buna göre hububat, bakliyat ve Endüstri Bitkilerinden gelen gelir toplamı olan 19.231.000.000 Türk lirasının % 85 i olan 16.346.350.000 liranın % 20 si olan 3.269.270.000 lira çift hayvanlarının milli gelirde gösterilmeyen iş gücü değeridir. Buna göre hayvanların milli gelire kazandırdıkları değer miktarı, toplamın altıda biri değil 4,6 da biridir.

Milli gelire bu kadar kazanç sağlayan hayvanlar, bunu hasıl edebilmek için yedikleri besinlerin % 64-73,5 ini Mer'a ve Çayırdan aldıklarına göre bu yem kaynağının ortalama bir hesapla her yıl milli gelirdeki hissesi yalnız hayvan ve ürünleri olarak 9.037.187.000 Türk lirasıdır.

Mer'a ve çayırların durumu

Milli gelirimize yılda bu kadar kazanç sağlayan bu kaynağın durumu:

Tarım Bakanlığının ve Üniversitenin verdiği imkânlarla şimdiye kadar yapılmış olan araştırmalar şu sonuçları vermiştir:

1. Kurak bölgelerde bulunan mer'alardan % 70 şi tamamile verimsiz ve topraklarını yerinde tutamaz bir hale gelmekle beraber yazın 5-6 ay tamamile kurur.

2. Geçit bölgelerinde ve yükseklerde bulunanların yeşilliği daha uzun bir müddet devam ederse de verimleri çok azalmıştır.

3. Kuzey kıyısı bölgelerinde esas itibarile Mer'a çok dardır.

4. Ege ve Marmara bölgelerinde de Mer'a mümkün olan asgari sınıra kadar daraltılmıştır.

5. Doğu Anadolubölgesinin dünyada benzeri seyrek görülmekte olan verimli tabiî mer'a ve biçenekleri daralmakta ve bakımsızlıkla beraber düzensiz kullanma yüzünden bozulmaktadır.

Bütün memleket mer'aları, ne toprağının, ne de Bitki karışımının çiğneme ve otlatmaya elverişli olduğu mevsim ve zaman göz önüne alınmaksızın hayvanların dışarda gezip dolaşabileceği her gün, hem de çekebileceğinin en az üç katı olan hayvan mevcuduyla kazıttırılmaktadır.

Kuru ot verimleri ise bölgeye göre hektardan yılda 300-900 kilo arasında değişmektedir.

Çayırlara gelince :

Su durumları açılarak tarla halinde kullanılmaya elverişli olanların hemen hepsi sürülmüş ve daha kazançlı olan bitkilerin yetiştirilmesinde kullanılmaya çoktan başlanmıştır. Yalnız su durumları bu işe elverişli olmıyanlar kalmıştır ki bunların da ot karışımları iyi değildir. Bundan başka çayır adı verilen yem alanlarının çoğu düzenli olarak sulanıp bakılamayan, yazın kuruyan "taban otlakları" ından başka bir şey değildir.

Mer'aların şu hale gelmiş olmasının sebep olduğu zarar ve felâketler:

Hayvanlarımızın yılda aldıkları Ham Protein'in % 68-70 şini ve Nişasta değerinin de % 62.15 şini vermekte olan tabiî mer'a biçenek ve çayırların açıklanan durumları, hayvanlarımızın cılız ve çok az verimli bir hâle gelmelerine aynı oranda sebep olmaktadır. Böyle olduğu halde hayvanların milli gelire yılda 10 milyar lira kazandırdığı da bir gerçektir. Mer'a alanlarının daha verimli bir hâle getirilmesi ve düzenli olarak kullanılmasıle bu kazancın kat kat artacağı şüphesizdir.

Mer'aların verimi ne kadar artırılabilir?

Son 15 yılda yaptığımız araştırmalar, mer'anın kültür altına alınmasile ot veriminin çok iyileşmekle beraber 10 — 15 kat artabileceğini göstermiştir. Bu suretle Bitki örtüsü zenginleştirilen mer'a alanlarından bu gün aşınıp taşınmakta olan topraklar da yerinde tutulmuş olacaktır. Bu konu üzerinde bir az durmalıyız, çünkü eğim dereceleri fazla olan bu dalgalı alanlardan yılda akıp giden ince toprak miktarının akılları durduracak kadar çok olduğu tesbit edilmiş bulunmaktadır. Örnek olarak bir kaç akar suyun taşıdığı ince toprak miktarını görelim:

CETVEL : 5

Çay ve Nehirler	Bir yılda taşıdığı ince toprak miktarı Ton
Çubuk Çayı ile Baraj Gölüne	404.761
Kırmır Çayı ile Sarıyar Barajına	6.800.000
Kızılırmakla Karadenize	36.000.000
Seyhan Nehri ile Akdenize	24.500.000
Toplam :	**67.704.000**

Henüz siltasyon ölçüleri yapılmamış veya elimize geçmemiş olan bütün suların taşımakta olduğu ince toprak miktarı bunun 10 katından az değildir. Nitekim günde su ve rüzgârların etkisi altında aşınıp taşınan ince toprak miktarının 2 milyon tonu bulduğu ilgililerce kabul edilmektedir. Bir def'a bu kadar toprağın her tonunda 60 Kg. Buğday tanesi hasıl etmeye yarıyacak kadar Fosforun bulunduğu fakültemiz izotop laboratuvarında tesbit edilmiştir. Bundan başka günde 2 milyon ton toprağın aşınıp taşınmasile yüzeyinde 25 cm. derinliğinde ince toprağını bir yılda kayıp eden Arazi genişliği tam 224.614 hektar yahut 2246 Km^2 dir. Şu hal, bir düşmanın Polatlı'ya kadar gelmesile bile kıyas edilemiyecek kadar büyük bir felâkettir, çünkü böyle bir saldırı, milli iradenin şahlanmasile, evlâtlarımızdan bir kısmını feda etmek pahasına da olsa önlenebilir, zararları da kısa, uzun bir zaman içinde yerine gelebilir, fakat erozyonla kayıp olan toprağın hiçbir suretle yerine konması asla mümkün olamaz. Bu felâketin önlenmesi, başlamasından çok zaman önce harekete gelerek koruyucu tedbirlerin gereği gibi alınmasile ancak mümkün olabilir. Dalgalı arazinin, toprağını yerinde tutan bitki örtüsünün tahribi dolayısiyle çıplaklaşması yüzünden sık sık baş gösteren sel felâketlerinden bahsederken de yalnız bu taşkınların düzlüklerde bulunan tarla, bahçe alanlarında, şehir, kasaba ve köylerde yapmış olduğu zararlardan bahsedilmesi ve koyu kolloid bulamacı halinde akıp gitmekte olan suların, yüzeylerinden ince topraklarını alıp çıplaklaştırdığı alanların genişliği ile verim kabiliyetlerinin ne dereceye kadar kayıp ettiklerine dair bir tek söz işitilmemesi kadar büyük gaflet olamaz!

Bu kadar toprak acaba yalnız çıplaklaşmış olan mer'a alanlarından mı kayıp olmaktadır? Hayır tarla topraklarımızın da pek çoğu dalgalı olmakla beraber sürülüp gevşetildiği, zaman zaman da çıplak bırakıldığı için

bunların yüzeylerinden de önemli miktarda ince toprak kayıp olmaktadır. Hele rüzgârların böyle işlenerek gevşetilmiş olan alanlarda sebep olduğu erozyon, her yıl geniş arazinin verim gücünü önemli miktarda azaltmaktadır. Hülâsa itibarile su ve rüzgârların etkisi altında kayıp olmakta olan ince toprak miktarından yarısının mer'a alanlarından geldiği ve böylece yüzeylerinde bulunan ince toprakları esasında az derin olan geniş mer'a arazisinin tamamile çıplaklaşarak kayaların meydana çıkmakta olduğu kabul edilebilir.

Toprak erozyonunun memlekete Trakya genişliğinde Aluviyon ovaları kazandırdığı sözleri işitilmektedir. Doğru olan bu olayın tarih öncesinden başlıyarak uzun yüz yıllar süresinde bu sonucu verdiği düşünülürse geçen zamana nazaran pek kısa olan ömrümüz içinde bu gibi olayların faydasından bahsetmenin yerinde olmadığı ortaya çıkar, bundan başka kazanılan arazinin meydana gelmesi için bu ovalar genişliğinin kaç katı kadar arazi yüzeyinden ince toprağın aşınıp taşınması yüzünden tarıma elverişlilik kabiliyetini kayıp ettiği sonucuna da cevap verilmemektedir.

Yembitkileri, Yetiştikleri Toprakları da Islâh eder ve verimleri artırır.

Yem bitkileri, çayır ve mer'a kültürünün faydaları, hayvanların beslenmesine yarıyan yüksek değerde ve en ekonomik yem maddelerini vermek ve toprağı yerinde tutmaktan ibaret değildir. Bu bitkilerin hepsi de yetiştikleri toprakta bıraktıkları kök ve anız artıklarile bu toprağın fiziksel, biolojik ve kimyasal durumlarını iyileştirir. Baklagillerden olanlar ise bunlara ek olarak havadan fazla miktarda Nitrojen alıp toprağa vermek suretile yetiştikleri toprakları bu besin maddesi bakımından zenginleştirir. Şu rakamlar bu hususta yapılan araştırma sonuçlarını vermektedir.

Buğdaygillerden biçilen yembitkilerinin 4 yılda dönüm başına toprağa verdikleri kök artıklarile çeşitli gübre karşılıkları

CETVEL : 6

Hangi derinliğe kadar Cm.	Kalan kök artığı Kg/dö	Bileşimindeki N: % 0.6 dan Kg/dö.	%0.2 Nli Hayvan gübresi karşılığı Kg/dö.	Bedeli Tonu 50 TL. den	%20 Nli Amm. Sulfat Karşılığı Kg/dö.	değeri dö. L. Krş.
10	601	3.6	1800	90 00	18	12 60
20	772	4.6	2300	115 00	23	16 10
30	1124	6.7	3250	162 00	33.5	23 45

Buğdaygillerden Otlatılan yembitkilerinin 4 yılda dönüm başına Toprağa verdikleri kuru Kök ve Anız artıklarıile çeşitli Gübre karşılıkları

CETVEL : 7

Hangi derinliğe Kadar? Cm.	Kalan Kök artığı Kg/dö.	Bileşimindeki N: % 0.6 dan Kg/dö.	%0.2 Nli Hayvan gübresi Karşılığı Kg/dö.	Bedeli Tonu 50 TL. den	%20 Nli Amm. Sulfat Karşılığı Kg/dö.	Bedeli TL
10	272	1.6	800	40 00	8	5 60
20	601	3.6	1800	90 00	18	12 60

Baklagillerden yembitkilerinin 1-9 yılda dönüm başına toprağa verdikleri kök artıklarile bunların çeşitli gübre karşılıkları

CETVEL : 8

Bitki	Kaç yılda?	Hangi Derinliğe kadar Cm.	Kalan Org. Artık Kg/dö.	Bileşimindeki N:% 1.2 den Kg/dö.	%0.2 Nli Hayvan kübresi Karşılığı Kg/dö.	Bedeli TL.	%20 Nli Amm. Sulfat Karşılığı Kg/dö.	Bedeli TL.
Ç. üçgülü	1	29	700	8.4	4200	210	42	29 40
Yonca	4	29	1410	14	7000	350	70	49
Yonca	9	29	3700	44.4	22200	1110	222	155 40
Korunga	3	29	663	8	4000	200	40	28

Baklagillerden Yembitkilerinin 4 yılda dönüm başına toprağa kök ve anız artıklarile verdikleri diğer besin maddelerile ticaret gübresi karşılıkları

CETVEL : 9

Miktar Kg/dö.	Besin maddesi	Ticaret gübresi Karşılığı Kg/dö.	Değerleri L. Krş.
4.4	P_2O_5	= 26.4 Süperfosfat	18 48
	K_2O	= 82 Potasium „	57 40
	CaO	= 660 Kireç	33

Baklagillerden yembitkilerinin bir yılda havadan alarak dönüm başına Toprağa verdikleri N. miktarile çeşitli gübre Karşılıkları

CETVEL : 10

Nev'i	Verdikleri N. Kg/dö.	%0.2 N.lı Hayvan gübresi Karşılığı		%20 Nlı Amm. Sulfat Karşılığı	
		Kg/dö.	Bedeli L.	Kg/dö.	Bedeli L. Krş.
Tâneleri için yetiştirilenler	12	6000	300	60	42 00
Otu için yetiştirilenler	20	10000	500	100	70 00

Bu rakamlar tarla kültürleri arasında yetiştirildiği takdirde yem bitkilerinin özellikle baklagillerden olanlarının "en iyi ön bitki" değerini taşıdıklarını da göstermektedir. Bu hususta memleketimizde çoktan beri başlanmış olan münavebe denemeleride aydınlatıcı rakamlar vermeğe başlamıştır.

Yem bitkileri kültürünün bu vasıflar dolayısiyle, tarla bitkilerinin verimlerini de artırdığı kültür memleketlerinde bu bitkilerin münavebeye konmasından sonra tarla ziraatının kârlı bir hale geldiği bilinen gerçeklerdir.

Hülâsa olarak,

Yem bitkileri, çayır ve mer'a kültürü

1) Toprakları yerinde tutulmasını sağlar.

2) Yetiştirildiği toprakları ıslâh eder ve verimlerini artırır.

3) Hayvanların beslemeğe yarıyan değerli, tabiî ve en ekonomik olan yem maddelerini verir.

Muhtaç olduğumuz her çeşit besinleri ve endüstri ham maddelerini yetiştirmek görevini yüklenmiş olan tarımın temeli toprak ve onun verim gücüdür. Toprağı yerinde tutan, verim gücünü de çeşitli yollardan artıran bu kültür dalının geliştiremediğimiz, bu yüzden de her gün çok miktarda toprak kaybetmekte olduğumuz ve milletimizi insanlara yakışacak bir seviyede beslemeye yetecek kadar yiyecek maddelerini yetiştirmeğe başlıya-

madığımız bir gerçektir. Hele nüfusun hızla artışı karşısında bu durumun üzerine önemle eğilmek şarttır.

İklim şartlarının imkân verdiği oranda toprak ürünleri istihsalini artırabilmek için entansiviteyi, ihtiyaçlarımızı sağlıyabilecek dereceye ulaştırmak zorundayız. Yem bitkileri, çayır ve mer'a kültürünün bu amacı sağlamak için gereken temel taşları önemini taşıdığı yukardan beri yapılan açıklamalar ve verilen rakamlarla göstermeğe çalıştım. Teşekkür ederim.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO. 12

Türkiyede Tarımsal Araştırmaların Bugünkü Durumu, Sorunları ve Geliştirilmesi İmkânları

H. Hüseyin İNCE
Ziraat Yüksek Mühendisi

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

TÜRKİYE'DE TARIMSAL ARAŞTIRMALARIN BUGÜNKÜ DURUMU, SORUNLARI VE GELİŞTİRİLMESİ İMKÂNLARI(1)

Bu tebliğ, Kongre münasebetile Z. Y. Mühendisi H. Hüseyin İnce tarafından özel olarak sunulmuştur.

Doğuştan sahip olduğumuz öğrenmek ve içinde yaşadığımız ortamı anlamak ve bilmek arzusu, insanları görebildikleri ve hissedebildikleri her konuyu incelemeye sevk etti. Başlangıçta her gördüğü şeyi bir bütün olarak kabul ederken, zamanla bunların görülen kısımlarının birleşmesinden ibaret olduğunu tasarladı; daha sonraları cisimlerin molekül ve atomlardan meydana geldiğini keşfetti. Önceleri sadece his ve duygu organlarına münhasır müşahede ve incelemeler sonraları, birçok yardımcı âletlerin keşfi ve yeni birçok metodların bulunmasiyle, çok uzaktaki ve keza çok küçük objelere kadar uzatılabildi.

Günümüzde araştırma tamamen ilmî metodlarla, çok geliştirilmiş âletlerle yapılmakta ve bütün mevzuları kapsamaktadır. İnsanlar, bugün içinde bulundukları imkân ve kolaylıkları, araştırmaya borçludurlar. İnsanlar da diğer canlılar gibi araştırma kabiliyetinden mahrum olsalardı, yaşantıları hayvanlardan pek farklı olmayacaktı.

Araştırmayı bir bakıma; gördüğümüz, duyduğumuz ve hissettiğimiz olayların bağlı olduğu ana prensipleri, birbirleriyle olan münasebetlerini ve faydalanma yollarını müşahede etmek, deney ve mantık yardımıyla bulup ortaya koymak ve insanlığın hizmetine arz etmek şeklinde tarif edebiliriz.

Araştırma kavramı çok geniştir; birçok araştırma gruplarını kapsar. Umumî araştırma kavramı içinde "Ziraî Araştırmaların" önemli bir yeri vardır. Ancak biz burada ziraî araştırma grubu içinden de yalnız bitki araştırmaları ile yetiştirme tekniğine ait araştırmalar üzerinde duracağız; do-

((1) Yalnız bitki araştırmaları ile yetiştirme tekniğine ait araştırmalar kaale alınmıştır.

layısiyle bu araştırmalarla sorumlu ziraî araştırma kurumları da mevzumuz içinde olacaktır. Fakat "Bitki Araştırmaları ve Yetiştirme Tekniği Araştırmaları" yerine kısalığı ve kullanma kolaylığı bakımından bundan böyle "Ziraî Araştırma" tâbirini kullanacağız.

A. Ziraî Araştırmanın Önemi :

Dünyamızdaki hayat sonsuz değişik şekillerde gözükür ve pek geniş sayıda nebat ve hayvan türleri ile temsil edilir. Yalnız hayvanlar arasında bilinen türlerin miktarı bir milyondan fazladır. Bununla beraber şekillenme farklı türlerin meydana gelmesiyle tüketilmemiştir. Hatta canlılara ait bütün türlerde, geniş ölçüde türler içi bir değişiklik bulmak mümkündür. Bunu, kendi türümüzde yani insanlarda kolaylıkla müşahede edebiliriz. Bütün canlılarda türler içi bir farklılaşma olduğuna göre kültür bitkilerimizde de türler içi bir farklılaşmanın olacağı tabiidir. Bilhassa Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafi jeolojik ve iklim şartları gerek kültür bitki türü sayısını, gerekse türler içi değişikliği çok fazla arttırmıştır. Şöyleki, Anadolu'da asırlardan beri çeşitli milletlerin yaşaması ve doğu ile batı arasında geçit yeri olması, arazinin engebeli bulunması, monoton bir iklim yerine birçok mikroklimaların mevcut olması, bu çeşit zenginliğinde büyük rol oynamıştır. Zaten Anadolu birçok kültür bitkilerinin gen merkezidir de.

Bu çeşit zenginliğinin yanında, asırlardanberi toprak sömürülmüş, çeşitler birbirine karışmış, çiftçi fakir ve cahil olduğu için elinde bulunan verimsiz, kalitesiz ve karışık çeşitleri ekmek zorunda kalmıştır. Yani hangi bölgelerde veya mikroklimalarda hangi kültür çeşitlerinin yetişebileceği, yetişen çeşitler içinde hangisinin daha verimli ve iktisadî olduğu, keza bölgelere göre hangi yetiştirme tekniğinin uygulanması lâzım geldiği tesbit edilmemiştir. Bütün bunlara ilâveten nüfusumuzun % 70 inin ziraatla iştigal ettiğine ve yine millî gelirin büyük bir kısmı ziraat sektöründen elde edildiğine göre geniş variasyon ve dağılış gösteren kültür bitkilerinin islâhına, her kültür bitkisinin en iyi gelişme ortamını ve bölgesini bulmaya ve her çeşidin yetiştiği bölgelerdeki en iyi yetiştirme metodunu tesbit etmeye ihtiyaç vardır. Şu halde ziraî araştırma memlekette en hayati olan konulardan biridir. 24 milyon hektar kültür arazisi ile 35 milyon hektar mer'a arazisinin ve takriben 10 milyon insan gücünün değerlendirilmesi her şeyden önce ziraî araştırma kurumlarının vazifelerini yapmasına bağlıdır.

B. Ziraî Araştırma Kurumlarının Bugünkü Durumu :

Halen memleketimizde hububat, endüstri bitkileri, sebze, çayır mer'a,

bağ, çay ve benzeri mevzularda çalışan 40 kadar araştırma kurumu mevcuttur. Bu kurumlarda :

1. Projelerin hazırlanması ve çalışmaların kontrolü: Projeler genel olarak müesseseler tarafından hatta şahısların arzusu ile hazırlanır. Bu projeler bazan millî hububat komitesinden, ki bu komite müessese müdürleri ve bazı yetkililerden kuruludur, veya buna benzer kuruluşlardan geçer. Bazı hallerde ise bu kuruldan dahi geçmeden Bakanlığın veya müdürün tasvibiyle yürürlüğe girebilir. Bu bakımdan hazırlanan projelerin gerçek çiftçi problemleri olup olmadığı münakaşa mevzuudur.

Projeler için ayrı ayrı bir malî durum gösterilir isede genel olarak bir müesseseye tahsis edilen para müessese müdürünün isteğine göre harcanır. Yani bir projenin lüzumlu masrafları kısılırken bir başka projeye malî avantajlar sağlanabilir. Bu proje liderlerinin muvafakatı veya karşılıklı isteği ile değil, müdürün takdirine bağlıdır. Netice olarak bir proje lideri projesine tahsis olunan parayı isteğine uygun şekilde sarfettiremez.

Yürürlükteki projeler, normal olarak müessese müdürünün kontrolü altındadır. Daha doğrusu, müessese müdürü isterse projeyi denetler. Haddizatinde denetleme işi genel olarak milli hububat komitesine veya benzeri kuruluşlara bırakılmıştır. Meselâ hububat komitesi normal olarak iki senede bir toplanır ve projeler bu esnada gözden geçirilir. Ancak bu işlem gayet sür'atli ve sathi olur. Hatta birçok hallerde buna dahi imkân bulunamaz. Böylece proje liderinin gerçekten ne yapıyor olduğu, neyi yaptığı ve neyi yapmadığı bilinmez. Çünkü denemeler ve çalışmalar yerinde incelenmedikçe gerçek durum anlaşılamaz. Oysaki bu incelemeyi yapacak bir kuruluş Bakanlığımızda mevcut değildir. Müesseselerimiz için yürürlükte olan teftiş, sadece idarî ve malî teftişten ibarettir. Problemler, yani projeyi doğuran sebepler çiftçiden araştırıcıya yükselmediği için netice arayan da olmaz ve böylece seneler birbirini kovalar durur.

2. Teknik eleman durumu: Bu hususu daha iyi belirtebilmek için araştırma kurumlarına yapılan tayinlerden başlamak icabeder. Bilindiği gibi, tayinler müesseselere sorulmadan ve ihtiyaçları gözönüne alınmaksızın yapılmaktadır. Hatta bu işlerde adam kayırma ön plânda yer alır. Tayin edilecek şahsın vasıfları, araştırma işlerinde başarılı olup olamıyacağı üzerinde hiç durulmaz. Umumiyetle bu müesseseler merkezlerde kurulmuş olduğundan, gelişi güzel tayinlere daha çok maruz kalırlar. Böylece kayırılarak gelen elemanlar bundan sonraki safhalarda da ayni durumlarını muhafaza etmeye çalışır ve müessese çalışmalarına pek faydalı olamazlar. Bununla beraber, kısa süreli de olsa, daha çok onlar yabancı memleketlere gitmek

şansına sahiptirler. Müesseselerde uyuşturucu bir hava estiğinden yeni tayin edilen şahıs kabiliyetli ve çalışkan dahi olsa, er geç bu havaya uymak zorundadır. Zaten günlük el işlerinin dışında bir literatür takip etmek alışkanlığı yerleşmemiştir. Mamafih Türkçe literatür yokluğu, lisan kifayetsizliği elemanların araştırmada bir hedefi olmayışı ve çalışanla çalışmayanı ayıracak bir ölçünün bulunmayışı dikkate alınırsa, bu durumu normal saymak gerekir.

İşte bu sebeplerdendir ki araştırma kurumlarında umumiyetle temel bilgileri fevkalâde zayıf, kulaktan dolma kısır malûmatlariyle ekim ve hasadı bilen kimseler çoğunluktadır. Kaliteli ve yetişmiş eleman pek azdır.

3. Yayım : Bazı müesseseler senede bir, bazıları birkaç senede bir, "yıllık faaliyet raporu" hazırlarlar. Teknik elemanlar yazacaklarını burada yazmak veya broşür halinde neşretmek zorundadırlar. Oysaki gerçek bir araştırıcıyı ne yıllık rapor, ne de broşür tatmin edebilir. Devamlı neşredilen bir araştırma dergisinin olmayışı araştırıcıyı, yaptıklarını yazmak zevkinden de mahrum bırakır.

Teknik ziraat müdürlükleri araştırma kurumlarından alacaklarını çiftçiye iletmek zorunda olduklarına göre, neşriyatın kifayetsizliği bu müesseseleri de etkiler. Bu arada teknik ziraat teşkilâtı ile araştırma kurumları arasında hiçbir işbirliği de yoktur. Böylece çiftçi atadan kalma ilkel ziraat usulleriyle verimsiz ve karışık çeşitlerini ekip üretmek bedbahtlığından kurtulamaz.

C. Ziraî Araştırmanın Sorunları ve Çözüm Yolları :

1. Kanaatımızca bu konuda ilk sorun, projelerin tesbiti ve kontrolüdür. Ziraî araştırmanın başlangıç noktası, problemin tesbiti ve gayenin tayinidir. Yapılan projeler çiftçimizin gerçek ve öncelik kesbeden sorunlarını kapsamıyorsa, müteakip çalışmalar ve imkânlar tam da olsa, memleket ziraati için beklenen fayda sağlanamaz. Keza kontrol müessesesi olmadıkça projelerin normal yürümesi temin edilemez. Başarı, problem ve gayeyi tam tesbitle, gayeye erişilinceye kadar eksiklikleri yerinde tesbit edip gidermekle elde edilir.

Bu bakımdan proje teklifleri üst kademeden ziyade alt kademelerden gelmelidir. Yani teknik yayım teşkilâtı, bölgelerindeki ziraî problemleri tesbit etmeli ve araştırıcılarla senede en az bir defa bir araya gelerek çiftçinin sorunlarını görüşüp projelerin hazırlanmasına ışık tutulmalıdır. Bu arada proje liderleri yalnız müdüre karşı sorumlu olmaktan çıkarılıp Ba-

kanlığa karşı da projelerinden sorumlu olmalıdır. Bunun için de projelere tahsis edilen paranın sarfı proje liderlerinin insiyatifine bırakılmalıdır.

Kontrol müessesesi ise kurulacak bir teknik teftiş heyeti, temel araştırma ve değerlendirme yapan proje liderleri (meselâ islâh çalışmaları için genetik, sitogenetik ve istatistik proje liderleri gibi) ile esas proje liderlerinden kurulu bir komite olmalıdır.

Umum Müdürlüğe bağlı olacak teknik teftiş heyeti, muayyen araştırma dallarında ihtisas yapmış kimselerden teşekkül etmeli ve mevzularına göre kendi aralarında vazife taksimi yapmalıdır. Burada her şahıs kendi mevzuu ile ilgili projeleri bizzat yerinde tetkik ve kontrol eder ve rapor verir. Keza konularındaki projelerin kartoteksini tutar ve mevzuu ile ilgili yıllık toplantıyı düzenler; bu toplantılarda karşılaştırılacak proje tekliflerini umum müdürlüğe aksettirir. Ayrıca mevzuunda çalışan teknik elemanların sicillerini müessese müdürleriyle birlikte verirler.

Temel araştırma ve değerlendirme proje liderleri komite için aydınlatıcı bir nâzım rolü oynarlar.

Esas proje liderleri ise faaliyet raporlarını okuyarak umumî görüş teatisinde bulunur ve kendi kendilerini de kontrol etmiş olurlar.

2. Teknik eleman tayini ve yetiştirilmesi: İnsanların çeşitli yönde heves ve kabiliyetleri vardır. Gerçek muvaffakiyet bu heves ve kabiliyete göre bir işe yönelmekle elde edilir. Bir meslek camiası içinde de ayni durum mevcuttur. Meselâ bir ziraat mühendisi işletmeciliği sever ve kabiliyeti o yönde iken, bir başkası yayımcı, bir başkası da araştırıcı olmayı arzu eder ve bu hususta kendini kabiliyetli bulabilir. Bundan başka araştırma, bir elemanın mesai saatindeki bütün işleri yapmasıyle de yürüyemez. Araştırıcı mesai saatinin dışında literatür takip etmek ve işini düşünmek zorundadır. Bunun için de ilk şart işini sevmesi ve kendini işe verebilmesidir. Mesai saatinin bitmesini dört gözle bekleyen veya mesai biterbitmez kahvehaneye veya benzeri yerlere koşan bir kimse araştırıcı olamaz.

Araştırıcı literatür takip edebilecek kadar en az bir lisan bilmek zorundadır. Ayrıca müşahedelerini, denemelerini ve okuduklarını muhakeme ile birleştirebilmelidir. Yani kuvvetli bir muhakeme kabiliyeti olmalıdır.

Şu halde araştırma müesseselerine alınacak elemanın mesai saatinin dışında da çalışması gerektiği hatırlatılmalıdır. Lisan durumu keza tetkik edilmek zorundadır. Ayrıca lise mezuniyet derecesi ve kolu, fakülte mezu-

niyet derecesi ve çalışacağı mevzu ile ilgili derslerin notları bilinmelidir. Bütün bunlara ilâveten "araştırma müesseselerinde çalışabilir." şeklinde mezun olduğu fakülteden referans getirmesi şart koşulmalıdır.

Yukarıdaki şartlarla alınacak bir elemanın başarısı %50 garanti altına alınmış olur. Geriye kalan %50 ise elemanın yetiştirilmesine, müessesedeki umumî havaya ve imkânları bahşedecek olan Bakanlığın tutumuna bağlı olacaktır.

Yeni bir elemanın yetişmesi geniş çapta proje liderinin durumu ve tutumu ile ilgilidir. Ancak proje lideri bütün işlerin ötesinde bir araştırıcı nosyonuna sahip değilse, asistan gereği kadar yetişemez. Yukarıda belirttiğimiz gibi gerçek manada yetişmiş proje lideri pek az olduğuna göre geçici bir zaman için de olsa başka tedbirlere baş vurulmalıdır.

a. Karşılıklı görüşme ve fikir teatisinde bulunmaya imkân verecek şekilde muayyen aralıklarla kurslar düzenlenmelidir.

b. Her müessese dahilinde en az 15 günde bir seminer düzenlenmeli; varsa komşu müesseseler davet edilmelidir.

c. Teknik elemanları okuma, araştırma ve yazmaya teşvik edecek bir "Araştırma Dergisi" çıkarmalıdır.

d. Asistanların ihtisas ve doktora yapmaları teşvik ve takip edilmelidir. Müessese müdürleri bizzat fakülte ve kürsülerle temasa geçip elemanlarının durumlariyle ilgilenmeli, doğacak aksaklıkları gidermeye çalışmalıdır.

e. Bazı konularda ihtisas veya doktora yapmak üzere dış memleketlere teknik eleman gönderilmelidir.

f. Teknik elemanlar maddî ve manevî tatmin edilerek araştırma kurumları cazip hale getirilmelidir.

g. Yönetici sınıfın, mutlaka araştırma mevzuunda çalışmış ve muvaffak olmuş elemanlardan seçilmesi şarttır. Ancak bu sayededir ki elemanlarını anlar ve takip eder. Bu hususun da eleman yetişmesinde fevkalâde rolü vardır.

3. Yayım ve Türkçe literatür eksikliği: Türkiye çapında ilmî bir ziraî araştırma dergisinin çıkarılması mutlak bir zarurettir. Bu dergi sayesinde birçok müşahede ve denemeler değerlendirilecek, bunun yanında araştırıcılar birbirlerinin ne yaptıklarından ve ne netice aldıklarından haberdar olacakları gibi okuma ve yazmaya teşvik olunacaklardır.

Genel olarak müessese kütüphaneleri bakımsız ve fakirdir. Bulunan literatür de daha ziyade ders kitaplarından ibarettir. Halbuki bir araştırıcı için orjinal çalışmalar daha önemlidir. Oysaki devamlı yayımlanan ilmî dergiler okadar çoktur ki bütün kurumların alması imkânsızdır. Bu bakımdan hiç değilse araştırma enstitülerinin birisine dünyada neşredilen önemli bütün ilmî ziraî dergiler alınmalı, diğer müesseselerin de faydalanma yolları tesbit edilmelidir.

Lisan durumu genel olarak zayıf olmakla beraber bilenler de ancak bir lisana vakıftır. Halbuki birçok dillerde önemli neşriyat yapılmaktadır. Çalıştığı konu ile ilgili önemli bir araştırma, proje liderinin bilmediği bir lisanla neşredilmişse bu takdirde ne yapacaktır? Bu bakımdan kütüphane mevzuunda olduğu gibi araştırma enstitülerinden birinde veya genel müdürlük emrinde mutlaka bir tercüme bürosu kurulmalıdır.

D. NETİCE :

Bugün Türkiye toprakları, üstünde yaşayan 30 milyon nüfusu besliyemiyorsa, daha doğrusu nüfusun % 70 i geri kalan % 30 u doyuramıyorsa, bunun ilk ve en önemli sebebi ziraî araştırmaların ziraatımızda gerçek yerini alamamış olmasındandır.

Araştırma kurumlarımız halen teknik ve bilgi yönünden fevkalâde zayıftır. Ve hiçbir yönü tatminkâr değildir. Bu gidişle Türkiye ziraatı daha uzun müddet emeklemek, halkı da çile çekmek zorundadır. Milyonlarca tarla ve mer'a arazisi ile milyonlarca insan gücü sermayesi, ziraî araştırmalara gereken önem verilmedikçe, daha çok zaman pasif vaziyette beklemek zorunda kalacaktır. Bu bakımdan ziraî araştırma mevzuu öncelikle ele alınmalı ve yukarıda bahsettiğimiz sorunlar ve çözüm yolları hassasiyetle tetkik edilerek gereken işlem yapılmalıdır.

T. M. M. O. B. ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

SERBEST TEBLİĞ
NO: 13

Tarımsal Araştırmaların Geliştirilmesi

Hüsnü POYRAZ
Ziraat Yüksek Mühendisi
Yalova Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü

TÜRKİYE ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ
I. TEKNİK KONGRESİ

24 - 27 Kasım, 1965 Ankara

Memleketimizde tabii kaynakların bu sınırlı durumu, hızla artan nüfusun bu günkü anlayış içinde beslenmesi ihtiyaçlarının karşılanması ve hayat seviyelerinin yükseltilmesinde; kaynakların daha rasyonel kullanılması, birim sahadan alınan tarımsal hasılanın arttırılması her geçen yıl daha çok önem kazanmış ve bir çok memleket problemlerinin önünde yer almıştır.

Tarım ürünlerinin kalitesini yükseltmek ve maliyetini düşürmek için çeşitli tarımsal araştırmalara olan mecburiyet, kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

100 sene önce Amerika Birleşik Devletlerinde tarımla uğraşanların oranı -bizdeki gibi- % 70 idi. Şimdi Amerikada tarımla uğraşan 13 kişi 87 tane Amerikalıyı beslediği gibi -tarım memleketi olan Türkiye ve Rusya'ya bile buğday sattığına göre- Dünyayı da beslemektedir. Amerikanın bu duruma gelmesinin tek sebebi, çok az miktarda arttırılan tarıma elverişli topraklar olmayıp, tamamen tarımsal araştırmalara verilen önem ve alınan müsbet neticelerdir.

İstihsali artırmanın yanı sıra; pazarların bilhassa Avrupa pazarlarının üstün kaliteli ürün istekleri, yetiştiriciyi daha ilmî ve teknik çalışmaya zorunlu kılmıştır. Tarım Bakanlığı 10-15 sene önce sadece istihsal için, yetiştiriciye parasız ilâcı artıramazken bugün yetiştirici - karşısına çıkan pazarı tutmak için - mücadele v.s. yi kendisi yapmaktadır. Bu durum bize; üstün kaliteli mahsül için çeşitli islâh çalışmalarını, çeşit seleksiyonu ve adaptasyonları, yeni mücadele usulleri bulmak ve tatbikatını yapmak gibi büyük bir mevzuu yani "Tarımsal Araştırma" mevzuunu ortaya çıkarmıştır.

Millî ekonomiye tesiri ve döviz temini bakımından; sadece üstün kaliteli mahsul elde etmenin de yeterli olmadığı, son ihraç denemelerinden anlaşılmış bulunmaktadır. Yüksek kaliteli mahsullerimiz, istihsal metodundaki iptidailik, standardizasyon, ambalâj tekniği, depolama, pazarlama hataları zaten çok mahdut olan Avrupa pazarlarındaki şansımızı azaltmaktadır. Bilhassa dış pazarların istekleri, kısa zamanda, tarımsal araştırmaları bu konular üzerinde de geliştirerek kesin sonuçlar ve tedbirler alma zorunluğunu bir kere daha ortaya koymaktadır.

II. Tarımsal Araştırmaların Niteliği :

Tarımsal araştırma materyallerinin geniş bir saha kaplaması, birçok faktörlerin tesiri ve en önemlisi zamana bağlı oluşu, bu araştırmaları diğer ilmî ve teknik araştırmalardan farklı ve zor kılmaktadır.

Tarımsal araştırmalar, sosyal ilimler ve bilhassa ekonomi araştırmalarını da gerektirir. Bu konuda çalışan elemanların yakın işbirliğini şart koşar. Tarımsal bir araştırma ile beraber bu araştırma sonuçlarının pratiğe intikali için, pazarlama, fiat, maliyetin düşürülmesi ve buna paralel olarak tarımsal işletmelerin bünyesi, islâhı ve sistemlerinin değiştirilmesi üzerinde de araştırmalar yapılmasını icab ettirebilir.

Tarımsal araştırmalarda materyal, yaşayan - canlı - varlıklardır. Bunların normal biyolojileri, her tür ve çeşide has büyüme, gelişme, mahsül verme devirleri vardır. Tarımsal araştırmaları bu yaşayan varlıkların hayat devrelerine göre ayarlamak zorunluğu; araştırma için lüzumlu malzemeler hazır da olsa, neticeyi almak için, senelerce çalışmayı gerektirir.

III. Tarımsal Araştırmaların Halihazır Durumu :

Memleketimizde; tarımsal araştırmaların tahlilini yapmadan önce tarımsal araştırmalarla yakından ilgili olan Tarım Bakanlığının araştırmalarla ilgili çalışmalarını, araştırıcı olarak, objektif bir şekilde incelemek, konuya açıklık verir kanaatındayız.

Tarımsal araştırmaların en büyük yükünü çeken Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü (1965 yılı faaliyet programı, konular itibariyle dağılımında) :

Tarım Sektöründe (Sahife 21-77)	
Arazi islâhı, köprü ve taşıta	691.000 TL.
İnşaata	7.592.000 TL.
İmalâta	415.000 TL.
Makine teçhizata	488.500 TL.
Döner Sermayeden (Sahife 81-83)	
Makine teçhizat	232.000 TL.
Yapı, tesis, onarım	103.000 TL.
Arazi islâhı ve taşıt alımına	220.000 TL.
T o p l a m	**9.741.500 TL.**

9.741.500 TL sı gibi 9 rakkamlı ufak bir meblâğla tarımsal araştırma yatırımları yapmaktadır.

Araştırma; dünyanın her yerinde en fazla yatırım yapılan ve yapılan yatırım nisbetinde millî gelire, sosyal bünyeye tesiri olan bir faaliyettir. Tarımsal alanda, bu günkü ileri seviyeye ulaşmış devletlerin bu duruma gelmek için tarımsal araştırmalara milyarlar yatırdıkları dikkate alınırsa bu rakamın nekadar küçük ve önemsiz olduğu hemen anlaşılır.

Tarım Bakanlığı tarımsal araştırmaların geliştirilmesinde samimî gayretler sarfetmektedir; fakat, memleketimizin tarımsal araştırmalara olan ihtiyacı göz önüne alınınca, kanaatımız, bu samimî gayretlerin yetersiz olduğu yönündedir.

Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü 1965 yılı faaliyet proğramında (Sahife 210-212) araştırma ile ilgili tedbirler faslında:

"Bazı bakanlık ve kurumların bünyesinde birden fazla ve çeşitli konularda araştırma organlarının bulunması yer yer tekrarlara ve israfa yol açmaktadır. Bu çeşitli araştırma organlarının birleştirilmesi ve koordinasyonu öncelikle ele alınacaktır" denilmektedir. Buna ve yılın 3/4 nün geçmesine rağmen, çeşitli bakanlıkların tarımsal araştırmalarla ilgili kuruluşları vardır. (Sanayi Bakanlığı Şeker Pancarı Araştırma Enstitüsü gibi). Tarım Bakanlığında tek elde toplanması öngörülen tarımsal araştırma faaliyetleri ile ilgili müesseselerden sadece bir kısmı, genel müdürlüklerden biri olan Ziraat İşleri Genel Müdürlüğünde (Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü 1965 yılı faaliyet proğramı sahife 543) (Dokuz) ayrı şubeye-parçalanarak-bağlanmıştır.

(Misal Yalova Bölge Bağ-Bahçe Araştırma Enstitüsü Sebzecilik ve Süs nebatları-Bahçe Mimarısı Şb. 7, Antalya Bölge Ziraî Araştırma Enstitüsü Hububat Şb. 1; Çay Araştırma Enstitüsü, Meyvecilik Şb. 6 v.b.).

Araştırma konuları ile de pek uygun olmayan bu parçalanma tatbikatta aksaklıklara, lüzumsuz yazışmalara sebep olmakla, işlerin süratini önemli derecede azaltmaktadır.

Diğer taraftan bakanlıkça araştırma enstitülerine yapılan personel tayinlerinde bazan ihtisasa hiç önem verilmemekte, bir araştırıcıda olması icabeden vasıflar aranmamaktadır. Hayatında hiç haşere, görmemiş, Fakülte'de-bölüm tedrisatı dolayısiyle-haşere ve hastalıklarla ilgili hiçbir bilgi almamış kimselerin Ziraî Mücadele teşkilâtı ve araştırma enstitülerinde çalıştırılmaları neticesi, Antep fıstıklarında İdiocerus'a karşı uçakla mücadele gibi gülünç olaylara, para ve zaman harcanmasına sebep olmaktadır.

Bu gibi hadise ve icraatlar da, Tarım Bakanlığının tarımsal araştırmaları geliştirme mevzuunda kifayetsiz samimiyeti üzerinde şüphe uyandırmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra halihazır araştırma faaliyetlerini ve müesseselerini incelemek yerinde olur.

Türkiye'de tarımsal araştırma faaliyetleri, Ziraat Fakülteleri ve devlete ait müesseseler tarafından yürütülmektedir. Özel Sektör tarımsal araştırmalarla ilgilenmez.

A. Ziraat Fakülteleri :

Ziraat Fakültelerinde yapılan tarımsal araştırmaların çoğu doktora mesaisi olarak yapılan ilmî ve akademik araştırmalar olduğundan, pratiğe intikal etmemişlerdir. Yetiştiriciden gelen problemlere çözüm olacak araştırmalar yok gibidir. Fakültelerde yapılan araştırmaların pratiğe intikali için araştırma neticelerinin yayımcılar tarafından yetiştiriciye intikali gereklidir. Çünkü, Fakülteler yayımcı değildir ve araştırmalarını bu maksatla yapmazlar.

B. Araştırma Enstitüleri ve Deneme İstasyonları:

Memleketimizde uzun seneler faaliyet gösteren araştırma müesseseleri olmasına rağmen, maalesef -yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden dolayı- bu müesseselerin çalışmaları, bürokratik ve kısır tarla denemelerini geçmemiştir. Yetiştiricilerin kolayca tatbik edeceği ve ettiği kesin araştırma neticelerine rastlanmamıştır.

Meselâ: V.C. 156 Domatesi şu kadar aralık ve mesafe ile dikilir diye kesin bir netice alınmamıştır. Herhangi bir elma çeşidinin dölleyicisi budur diye bir kesin baba çeşit tayin edilmemiştir.

Araştırma Enstitüleri ve Deneme İstasyonları üretme müesseseleri zihniyetiyle çalışmakta ve çalıştırılmaktadır. Bütün araştırma müesseselerinde döner sermaye vardır ve araştırma işlerine ayrılan tahsisatın azlığı, araştırıcıyı yetiştiricilik yapmaya mecbur kılmaktadır. Bazı araştırıcı ve müesseselere neler yaptınız diye sorulduğunda 10 ton domates, 20 ton patlıcan, 5 ton şeftali, 8 bin civciv sattım gibi cevaplar alınışı, bu durumu doğrulamaktadır.

Tarımsal araştırmaların küçük çiftçinin ve yetiştiricinin tekniğini islâh edecek metodların bulunması, pratiğe intikali kolay millî ekonomimize faydalı, ve kısa vâdeli olması icabederken, çok uzun vâdeli ve tarımsal problemlere dayanmayan, müessesedeki araştırıcı personelin adedi ve ilmî yeterliği dikkate alınmadan çok sayıda proje hazırlanmakta ve tatbik etmeğe çalışılmaktadır. (23-28 Kasım 1964 Meyvecilik Toplantısı kararları incelenirse bu durum daha iyi anlaşılır. Meselâ araştırıcı vasfını haiz sade-

ce 1 personeli olan Arifiye Bahçe Kültürleri istasyonunda 8 projenin tatbik edilmesi gibi)

Müesseselerde hazırlanan projelerin çoğu şahısla kaim ve pardımcı personel bulunmadığından, müesseseden ayrılan şahısla beraber araştırma da yarım kalmakta veya yok olmaktadır. Bu da, tabii ve millî kaynakları israftan başka bir şey değildir.

Bütün bunlara rağmen yeni kurulan araştırma müesseselerinde ciddî ve samimî gayretler sarfedilerek memleket yararına ve kısmen yetiştiricinin problemlerine çözüm yolu olan araştırma projeleri hazırlanmaktadır. Bu meyanda Yalova Bölge Bağ - Bahçe Araştırma Enstitüsünde (tebliğimize ekli) hazırlanan projelerin bir kısmının tatbikatına başlanmıştır. Bir kısmı da, Bağ - Bahçe Millî Komitesinin onayından geçerek, 1966 yılında tatbik edilecektir. Böylece kısa zamanda pratiğe intikali mümkün, yetiştiriciye faydalı neticeler elde etmeğe çalışılacaktır.

IV. Tarımsal Araştırmaların Sorunları :

Araştırma müesseselerinin ve araştırma faaliyetlerinin bugünkü durumlarında aşağıda sıraladığımız önemli sorunları mevcuttur.

1. Yeteri kadar kaliteli, yetişkin eleman.
2. Fazla miktarda yatırım ve tahsisat.
3. Memleket gerçeklerine ve yetiştiricinin problemlerine müstenit proje.
4. Müesseselerin noksan olan kuruluşunu tamamlama, alet, teçhizat.
5. Şahısla kaim olmayan ve devamı sağlanan araştırmalar.
6. Araştırıcılara her türlü imkânı verebilecek cazip müesseseler.
7. Vazife ve mesuliyeti başaramayan araştırıcılar için kontrol, tedbir ve değerlendirme.
8. Bütün bu sorunlara cevap verecek teşkilâtın noksanlığı, önemli sorunlar olarak sıralanabilir.

V. Tarımsal Araştırma Sorunlarına Çözüm Yolları :

1. a) Araştırma müesseselerinin personel ihtiyacı (araştırıcılar, lider, yardımcı) derhal yerli veya yabancı mütehassıslarla karşılanmalıdır.

b) Araştırma müesseselerinde çalışan araştırıcılar ve yardımcıları, ihtisaslarını, arttırmak üzere, yabancı memleketlere gönderilmelidir.

c) Müesseselerde veya Fakültelerde, araştırıcılar için çok lüzumlu olan araştırma metodları, deneme plânı, biyometrik hesaplar, istatistik metodları için kurslar açılmalıdır.

d) Araştırma işlerinde çalıştırılmak üzere, bilgili teknisyen ve kalifiye işçi yetiştirmelidir.

2. Tarımsal araştırmalar dünyanın her yerinde en pahalı araştırmalardır. Fazla yatırım ve tahsisat isteyen bu faaliyetlerde lüzumsuz tasarruf gayesi güdülmemelidir.

3. Prajeler ciddî problemlere müstenit olmalı, masa başında hazırlanmamalı, problem yerinde müşahede edilerek çözüm yollarını havi, pratiğe intikali çabuk ve kolay olan projeler hazırlanmalıdır.

4. Araştırma müesseselerinin noksanlıkları süratle ikmal edilmeli, tam teşekküllü müesseseler haline getirilmelidir. Yayımcılarla özel münasebetler kurulmalıdır.

5. Tarımsal araştırmalar devamlı olduğundan tayin v.s. ile projeler yarım bırakılmamalı, yardımcılar bu ihtimaller de hesaplanarak seçilmelidir.

6. Araştırma müesseseleri medenî insanın ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde olmalı, personelin maddî ve sosyal sorunları, ihtiyaçları karşılanmalıdır.

7. Bu imkânlara rağmen vazife mes'uliyetini başaramayan araştırıcılar için tedbirler almalı, Bakanlıkça özel değerlendirmeler yapılmalıdır.

8. Bütün bu çözüm yollarını temin için tarımsal araştırmaları organize ve koordine ve tek elden idare edecek kuvvetli bir teşkilât kurulmalıdır.

Netice; Yukarıda izah ettiğimiz sorunlara gerekli çözüm yolları olarak arzettiğimiz hususlar yerine getirilmezse, tarımsal araştırmalardan istenilen sonuçları almaya imkân yoktur.

Tarımsal araştırmalar devamlılık ve alâkayı icabettirdiğinden, serbest bir düşünce ve hareket ister. Bazan müsaade, bazan mani olan idarî bürokrasi zihniyetinden uzak bir politikayı zorunlu kılar.

Bu bakımdan tarımsal araştırmaların geliştirilmesi için, bütün imkânların seferber edilmesi lâzım geldiği kanaatına vardığımızı bildiririz.